לוח הטעות והתיקונים ·

בכל אלה השגיאות יש אשר נכנסו בשגגת המגיהים, ויש אשר נשחתו בתוך מלאכת הדפוס אחרי ההגהה, ויש אשר הוטעו בכתבי יד, ונשכח לתקנם במקומם · ומלבד אלה אשר נרשמים פה ימצאו מעט מזער חלופי אותיות דומות אשר כל קורא לא יכשל בהם, ומבקש אני מכל קורא משכיל טרם החלו לעיין בתוך הספר · להגיה כל הטעות האלה עם הקולמוס וברוך יבורך · [הנקודה האחת אצל כל מספר הדף הוא להורות על ע"א, ושתי נקודות על ע"ב · והאות א׳ על מנין השורות אחורנית ·]

צד	שורה	טעות	תיקון
.4	25	ייננם	ענינם
.4	2 א	שם שם א	איוב לו ה
..4	19	אסור באוקים	אסורים בזקים
.8	15	חכמטוי	כמטחוי
..13	1	חבוי	חנוי
.14	22	ד)	ו)
	32	פתרוני דקי ה)	פתרונו דקי ז)
	33	ו)	ח)
	36	ז)	ט)
.20	8	אחר	אחד
	13 א גם 11 א	חמד	חמר
.22	13 א	אמר	לאמר
	8 א	אסלה	אסלח
.23	10	ואשה, אשה	ואישה, אישה
.26	5	למראד	למראה
.27	9	רק	ריק
..28	16 גם 22	כנענתך	כנעתך
	27	דקר	דקדוקי
	32	פני	פניו
.30	4	מיוהדת	מיוסדת
	15	מיוחדות, מיוחרות	ולנו"א מאוחרות
..31	4	רתק	רחק
.33	4	יח כא	יט כא
..34	9 א	בנו	בנוי
.34	13	לב	לה
..35	20	מתכנותם	מתכונתם
..36	20	תבואתו	תבואתי
..38	19	מאתיקיהא	ואתיקיהא
	8	אשר	יתרה
..39	19	יכפלו	יפלו
.40	17 א	סט)	סח)
..40	4	אדדה	אדרם
..42	13 א	ושאשאתיך	וששאתיך
.43	2	יג	יא
.45	14 א	ומם	ומס
.54	15 א	בעלות	נו"א בעלי
..54	12	פה)	פד)
..56	7	ל פני	לפני
	11	ואת	זאת
.58	24	יגור	יגר
.61	4	ובן השרון	ובין השרין
..62	8 א	דנהם	נדהם
..63	15 א	מדבר	יתרה
.67	6 א	ואם	ועם
.70	16	ושנתי	ושנתו
..81	13 א	מקדש	מקדשי
..88	18	צורים	צירים
.93	16	חצר	הציר
.100	12 א	יוצא	יצא
.112	4 א	פרעת ·	פרעה ·
.103	9 א	העתים,	העינים
.115	12 א	ותמוגגי	ותמוגגו
..116	9	מטר	מטת
'117	15 א	ויבא	ויבאו
.121	9 א	לה כב	לה יב
..122	6 א	יב ג	קכה ג
.122	1 א	לב יח	לב יט
	14 א	יח יח	ח י
.123	2	לו כד	לז כה
	14 א	עצום	עז
..123	11 א	יד כד	יד כז
..126	10	א ד	א ב
.128	5	ב ז	ב ו
	20	ל ו	ל ז
	2 א	ספקי	ספקו
.129	3	ח יב	ח יא
.129	14	יג ה	יג ו
.130	2	לך	אליך
	19	מח כא	מז כא
	22	ד כד	ה ד
	5 א	את	את פני
.131	13 א	ח יז	ח טז
	10 א	סעד	סהד
.131	10	כג יט	כג יח
.132	6	ג נח	ג נט
.133	2	למקרה	המקרה
.133	15 א	לג ו	לג ז
	8 א	רענים	רעננים
..134	1	כט ה	כט ב
	8	ח)	יח)
..135	15	ג כב	יג כח
	5 א	ד ג	ד יג
.136	9	עצמו	עצמי
	18 א	כי	כי אם
	17 א	ח)	ו)
.140	20 א	ט קב	ט כב
.143	12 א	לפני משה	לפני משה מפני [השחין
..150	11 א	הצניק	הצינק
..180	20 א	השביעי	הרביעי

[נדפס ברפוס המפואר להנגיר ר׳ צבי פילימאווסקי] .

חסרונות העתקת האמבורג ·

אזרח · אנק · ארק · בשם · גביש · זעם · חט · חנק · כו · כתן · לט · מזוזה · נהג · נו · נכס · נקד · נרד · נשכה · נתר · סבך · סגד · סלם · סלת · עדן · עטן · עכס עבר · ע · פחם · פקע · פרד · פרדס · פרזל · צליל · צלמות · ק · שאט · שבו · שלאנן · שם · שלם · שלם . שלף · שלש · שלשם · שמאל · שמד · שמח שמט · שמך · שמל · שממית · שמן . שמע . שמץ · שמר · שמש · שפן · שפרפר . שקערר . שתק :

בשר · חסר הכתוב לעבד משול בשרים . אשר עליו השיג דונש והכריע ר״ת ·

דב · המחלקה הא׳ והב׳ . דו , כל המאמר המתחיל ודע כי רוב הווין עד תומו .

חרץ . המחלקה הו׳ . מעך . וחניתו מעוכה בארץ ופירושו . נגב . וכמדהו בלשון ארמית וכו׳ . סס . המחלקה הג׳ . ספן . המחלקה הב׳ . עפר , המחלקה הב׳ והג׳ . ער , המחלקה הו׳ . ערב , המחלקה הד׳ . ערץ , המחלקה הב׳ . עשת , המחלקה הג׳ . עתד , המחלקה הב׳ . פרד , המחלקה הג׳ . שן , המחלקה א׳ וב׳ .

ומלבד אלה חסרה כל מחברת יו״ד וכל מחברת תי״ו .

חסרונות העתקת לונדון ·

אבוי . אצעדה . ארבע . ארגז . ארז . ארץ . בלם · גדבריא . גוי . גזם . גמץ . גנז . גרזן . דוב . דרדר . הרוס . הדם . זעף . חטף . חתף . יש . סחיש . סרפד . פחז . פחם . פלן . פקד . פקח . פקע . פרדס . פרזל . פרך . פרשגן . פתאם . פתח . צלמות . קבע . קטל . שאט . שבם . שרץ . תו . תחש .

ארח . מחלקה הב׳ . גג , המאמר המתחיל ואלה הגימלין חסר עד תומו . אמנם כבר נזכר המאמר ההוא באות ג . כשל המחלקה הב׳ . סלע , המחלקה הב׳ .

פק . נחסרו בו מלות הארמיות במחלקה הב׳ . פר , המחלקה הח׳ . פרד , המחלקה הא׳ והמחלקה הג׳ . פרק , המחלקה הג׳ . צח , המחלקה הא׳ , ש מחלקה הה״א . שת , מחלקה הז׳ . תלע , ולהלן עד סוף הספר .

חסרונות העתקת ווינא ·

כל מחברת מנחם · אבוי . ארבע . ארגז . ארז . ארץ . גדבריא . גוי . גזם . גמץ . גנז . דוב . הדם . זמן . טות . יתום . סרפד . צלמות . קדח . קטל . שע . שף . שף . שץ . שק . שק.. שר * . שנהב . שרץ .

אפריון . ופותרים אומרים נזר לחתן הוא . וכן נחסר זה בנוסח לונדון .

בחר . מחלקה הב׳ . גג , חסר מאמר המתחיל ואלה הגימלין כמו בנוסח לונדון .

גער . עד סוף מחברת גימל . דבר , מחלקה הו׳ . כשל , המחלקה הב׳ .

*) ד׳ שרשים השניים החסרים בנו״ן נשלמו ע״י רש״ד לוצאטו מכ״י אשר בידו .

חסרונות העתקת ברלין ·

אם . אן . אבוי . אבל . אבן . אבנט . אבוס . אבק . אדרגזריא . אדרזדא . גדבריא . גהר . גוי . גוע . גמץ , גנב . וכל השרשים עד סוף מחברת גימל . כל מחברת דל״ת , וכל השרשים השניים ממחברת ה״א . ומן השלישיים עד שרש הלם . יחש . יתד . יתום . יתר . כחש עד המחלקה הב׳ משרש כשל . ועוד משרש מהץ עד שרש מתק . נשכה . עלט . פנין . פקד . פקח . פקע . פשט . פשע . פשק . פשר . פת . פתאם . פתגל . פתגם . קבע . שרך . תמד .

אל : מהמחלקה הרביעית עד תומו וכל יתר שרשים השניים . אבח מן דף 12 : 10 א , עד סוף מחברת אלף · גג חסר כמו בנול״וה . במחברת וי״ו מדף 75. 16 עד דף 88 : 15 שהיא מחלקה הו׳ לשרש חל . לחש המחלקה הב׳ . צר המחלקה היו״ד ולהלן עד סוף מחברת צד״י ועד שרש קן מהשניים . שר ממחלקה הד׳ עד שרש שבר .

מלבד אלה נחסרו בכל ההעתקות כמה שרשים . ולא ידעתי אם נשמטו מיד המחבר עצמו או מידי המעתיקים . כמו אגוז . אוחים . אקו . ארגמן . ברדים . בריחים . כוכב . יותרת . לבונה . לבנן . ליש . עטיניו . קאת . שלך . שנא . שממית . שלמה ועוד רבות .

הוא והמעתיקים הקדמונים אולי שכחוהו והציבוהו על הגליון , ומעתיק אחר הכניסו בשרש שעליו למעלה · שם במחלקה הג׳ נכלל הפסוק לא נכחד עצמי ממך (תהלים קלט טו) · ולפ״ז תתפרש מלת עצמי לשון חוזק ועוצם , ולפי שארי הנוסחאות פירושו ענין מראה ·

השמטות כוללות ·

ארק · די שמיא וארקא (ירמיה י יא) · ארק וארץ ותבל והדום ואדמה כינויי ארץ המה ·
חשל · נוסף לבאור ענין חלש הוא ·

לט · נכאת צרי ולט (בראשית לז כה) ·
מזוזה · וכתבתם על מזוזות (דברים ו ט) על שתי המזוזות (שמות יב ז) ·
מחץ · נוסף לבאור ענין מנה הם ·
צג · נוסף לבאור ענין קימה הם ·
צפרן · בצפרן שמיר וכו׳ · הנמצא בסוף שרש צפור · בטעות חובר אליו , והוא שרש מיוחד בפ״ע ·
קטב · נוסף לבאור : ענין מכאוב הם ·
רפסד · נוסף לבאור : כמו אלומות ·
רתת · בשארי הכ״י הוא בין השניים ·
שפע · נוסף לבאור ענין רבוי הוא ·

השמטות לפי נוסח אוקספורד עד דף 51.

דף 27 . ב׳ א אמיר כאשל . נוסף יושבי ירושלים . שם בהמבאר יש להוסיף · ונו״א פתרון האמור יעקב י״א מכונה בית יעקב ·

28 · 4 א קודם מלת כמשמעו , נמצא שם אנשי שם (במדבר טז ב) כי אנשים אחים אנחנו .

28 . 2 תחת ענינו , כתוב שם נראה ענינו . 5 תחת משחת מרקחת , כתוב משיחה ומרקחה . 13 אחר חג האסיף , נוסף ענין קביצה הם . 19 לפני מלת נראים כתוב שם : פותרים בו בעלי הפתרון אספי מארץ סחורתך . 7* תחת פעולים , פועלים .

29 · 6 בסוף מחלקה הא׳ נוסף : ענינו קרוב מן גם . 29 אחר מלת להיות נוסף האלף .

30 · 27 תחת כענין נמצא שם כענק , אף כי טעות מבואר הוא שם הבאתיו הנה, למען ידע הקורא את התעתועים אשר נמצאו בכ״י , והטעות הזה נמצא גם בהעתקת ווין והכריחה את ר׳ ישב״ב להבין את הענין באופן אחר . 12 * החתיה תחת וי״ו ·

34 . 16 תחת ועל כן . ועל כל . וכן נכון .

35 · 23 נפוה פחד (ת״א מרוח אשך מריס פהדין) .

43 · 3 תחת יגדל , ישא .

49 . 13 תחת זאת , ואת .

52. 8 א ( ) (יומא ע״ד ע״ב)

62. 17 מעין , אולי צ״ל ומעין מעין.

60. 27 יציאות, אפשר כוון לפסוק מיציאי [מעיו (דה״ב לב כא) ·

96. 18 א מהדק והשל , מהדק והחשל ענין [חלש הם .

119. 12 ישחט להם · ישחט להם ומצא [להם .

ותכל מלאכת מחברת מנחם ,
בעזר אלקים הטוב והמרחם ·
בחדש הרביעי לשנת שלש עשרה ,
במאה השביעית לאלף הששי ליצירה ·

נראה כי טעות הוא · ובסוף המחלקה הב׳ אחריו ענין הורבה הוא נוסף כמו כן : יהי עליכם סתרה ·

עב · במחלקה הא׳ : הנה עב קטנה ככף איש (מ״א יח מד) ·

עבד · ולעבד עבדתו נכריה עבדתו (ישעיה כח כא) ·

עבש · אחרי פתרון לפי הענין נוסף לבאור אותו הלבן שיגדל בחביות ·

עג · תחת ענין עכס הוא : כתוב שם ענין איסר כלא הוא · ונראית הנוסחא הזאת צורקת · כי גם רש״י פירש כן על הלהן תעגנה (רות א יג) · ובמחלקה השנית : ובכל אשר עגבה (יחז׳ כג ז) ·

עגל · במחלקה הא׳ : עגלה משלשת (בר טו ט) בין בתרי העגל (ירמיה לד יט) ·

עד · במחלקה הא׳ : עד עולמי עד (ישעיה מה יז) לעד עד עולם (שם ל ח) · ובמחלקה הה׳ עדת אבירים (תהלים סח לא) ·

ובמחלקה הו׳ : עדותיך והקיך (רה״א כט יט) ויעדהו לאמר (מ״א כא י) · ובמחלקה הז׳ : עד כל ימי הארץ (בראשית ח כב) עודנו מדבר עמם (שם כט ט) · ובמחלקה הט׳ : אלה מועדי ה׳ (ויקרא כג ד) ·

עו · תחת כמשמעם כתוב כמשמעו נתיבותי עוה (איכה ג ט) [אפשר לומר כי מלת כמשמעו טעות בכלם · וצ״ל כמו נתיבותי עוה ·]

עזב · במחלקה הב׳ : ואל תעזבני אלהי ישעי (תלים כז ט) ועזבו לאחרים חילם (שם מט יא) ותחת מלת נטישה נמצא שם נתישה ·

עט · במחלקה הב׳ : ועל שפם יעטה (ויק׳ יג מה) · ובמחלקה הג׳ נוסף לבאור : כמו עצה ·

על · במחלקה הא׳ : הקם על (ש״ב כג א) הבונה בשמים מעלותו (עמוס ט ו) יעלו בתהו ויאבדו (איוב ו יח) · ובמחלקה הב׳ : תחת מועל כתוב מעלי [ונראה כי היה כתוב מעל ונקודה אחריו להפסק המאמר ונעשה ממנו יוד ·] ותחת ועוד השני כתוב שם השלישי , וא״כ יהיו שם י״א מחלקות · ובמחלקה הג׳ : מה מצאו אבותיכם בי עול (ירמיה ב ה) · ובמחלקה הה׳ : והבקר עלות עלי (בראשית לג יג) · ובמחלקה הו׳ : והנה עלה זית טרף בפיה (ברא׳ ח יא) · ובמחלקה הז׳ : שברתי עלך (ירמיה ב כ) וחבל על מפני שמן

(ישעיה י כו) ·

עלם · במחלקה הג׳ : תחת ענין תמיד כתוב שם והוא בדברי הימים ענין תמיד [ר״ל והוא הכתוב שמי לעילום בדה״ב פירושו תמיד ·] ובמחלקה הרביעית : וכמהו בנבלים על עלמות (דה״א טו כ) ·

עלף · ותך השמש על ראש יונה ויתעלף (יונה ד ח) ·

עם · במחלקה הב׳ : נוסף לבאור ענין כהות הוא ·

עמד · במחלקה הא׳ : תחת רגלי עמידהו כתוב רגלי עמדה במישור (תהלים כו יב) [וכן נכון ·] ובמחלקה הג׳ ויעמדהו לפני פרעה (שם מז ז) ובמחלקה הד׳ נכללו גם הכתובים וירח עמד · · · ויעמד השמש , ויעמד השמן · אשר נזכרו בהעתקות האחרות במחלקה הג׳ ·

עמס · תחת לשון משא כתוב שם לשון הרמה ·

ען · במחלקה הב׳ : ומה הלאתיך ענה בי (מיכה ו ג) · ובמחלקה הד׳ : וה׳ ענה בי (רות א כא) · ובמחלקה הו׳ : תחת לזה העליון כתוב לזה הענין · ונוסף בו וכסה את עין הארץ (שמות י ה) · ובמחלקה היו״ד : תחת ענין הרישה כתוב ענין קו הרישה · גם נוסף בשרש הזה מחלקה אחת , ולחוטא נתן ענין (קהלת ב כו) הוא ענין רע (שם א יג) ·

ענב · הבשילו אשכלתיה ענבים (בראשית מ י) ואשכול ענבים אחד (במדבר יג כג) ·

עם . בסופו נוסף לבאור : ענין לחץ הם ·

עף · במחלקה הב׳ : בעפעפי שחר (איוב ג ט) ·

עפל · בסוף מחלקה הב׳ נוסף לבאור : כמו פלטרין ·

עץ · בסוף מחלקה הד׳ נוסף לבאור : כמו סותם ·

עצל · אמר עצל ארי בחוץ (משלי כב יג) טמן עצל ידו בצלחת (שם יט כד) · ואחרי בעצלתים ימך המקרה נוסף שם לבאור : ענין עין המראה המה · וטעות מבואר הוא · וסבתו היה כה : הנה בשרש **עצם** הסמוך לו אחרי וכעצם השמים לטהר , אדמו עצם מפנינים · לא נכחד עצמי ממך , היה כתוב עין המראה

נשם · נר ה׳ נשמת אדם (משלי כ כז) ·
נשר · כנשר יעיר קנו (דברים לב יא) ·
נתח · תחת חהך לעצמות כתוב שם : היהוך עצמות הוא ·
סא · אחר ענין מדה הם נוסף : בבית סאתים זרע (מ״א יח לב) ·
סב · ויסב מעליהם ויבך (בראשית מב כד) ויסב מאצלו (ש״א יז ל) והנה תסבינה אלמותיכם (בראשית לז ז) יסבו עלי רביו (איוב טז יג) סבוני כדבורים (תהלים קיח יב) ויסב שמואל ללכת (ש״א טו כז) ואתה הסבת את לבם אחורנית (מ״א יח לז) ·
סג · מדרכיו ישבע סוג לב (שם יד יד) ·
סגר · וסגרו על מסגר (ישעיה כד כב) ·
סד · במחלקה הב׳ : על עמך יערימו סוד (תלים פג ד) כי אם גלה סודו (עמוס ג ז) ·
סהר · והיה סהרה ואתננה (ישעיה כג יח) ·
סך · במחלקה הא׳ : סכותה לראשי ביום נשק (תהלים קמ ה) · ובמחלקה הג׳ : נסיכי צפון (יחזקאל לב ל) ·
סכל · הללות ושכלות (קהלת א יז) ·
סל · במחלקה הויו : אבחנך על מי מריבה סלה (תלים פא ח) בני יעקב ויוסף סלה (שם עז טז) ·
סלח · סלח נא לעון העם הזה (במדבר יד יט) ארני סלחה (דניאל ט יט) סלחתי כדבריך (במדבר יד כ) כמשמעו ·
סלע · במחלקה הא׳ : ודברתם אל הסלע (במדבר כ ח) · ומכאן יצדק את אשר הכנסתיו במקומו לפי תשובת דונש · עיין הערה רמ״ד ·
סמך · סמוך לבו לא יירא (תהלים קיב ח) ·
סנורים · ויכם בסנורים (מ״ב ו יח) ·
ס · במחלקה הב׳ : כיום מסה במדבר (תלים צה ח) ·
סע · ורוח נסע מאת ה׳ (במדבר יא לא) נסע לפניהם (שם י לג) ·
סער · ורוח סערות תבקע (יחזקאל יג יא) והכתוב שער קטב (ישע׳ כח ב) כתוב שם אחרונה עם אלה אשר בשין תחת סמך ·
סף · במחלקה הר׳ : תחת כלים וכפות כתוב שם כלים וכסות · ובמחלקה הח׳ : מראש ויער סוף (קהלת ג יא) **באשר הוא סוף כל האדם** (שם ז ב) וסופו על הים **האחרון** (יואל ב כ) ·
ספד · וספדה הארץ (זכריה יב יב) ·
ספח · במחלקה הג׳ : **ולא תקצרו את ספיחי** (ויקרא כה יא) ·
ספר · במחלקה הא׳ : **אשר לא יספרו** (מ״א ח ה) · ובמחלקה הג׳ : אמחנו מספרי (שמות לב לג) וספרין פתיחו (דניאל ז י) ·
סק · בסופו נוסף לראיה : ויעל (שמות יב) בלשון ארמית ויסק (ת״א) ·
סקל · וסקלהו אנשי עירה (דברים כב כא) · כי סקל יסקל (שמות יט יג) ·
סר · במחלקה הג׳ : **החת סורר מגורת, כתוב** שם מגורתו · ובמחלקה הה׳ : יסר בנך כי יש תקוה (משלי יט יח) · ובמחלקה הו׳ : **תחת** כמשמעו כתוב כמו · [**וראוי להעיר כי גם זה** יתכן להיות משגגות **המעתיקים , ואפשר כי היה** כתוב כמ׳ בראשי תיבות · **והמעתיק חשבה למלת** כמשמעו · וכן **קרה גם במקומות אחרים · אם** ניכף עוד כתוב אחר **לראיה אחריה · כי לולי זה** **היה מביא הפסוק לפניה ולא לאחריה** ·]
סרב · בסופו נוסף **לבאור ענין מרדות** **ומיאון הוא** ·
סרבל · וסרבליהון **לא שנו** (דניאל ג כז) ·
סרח · תחת עורף **ויותרת כתוב שם עורף** ויתרות ·
סריס · **לסריסים אשר ישמרו את שבתותי** (ישעיה נו ד) **ויקצף פרעה על שני סריסיו** (**ברא׳** מ ב) **וסריסי המלך הגיעו** (אסתר ו יד) **כמשמעו** [**השרש הזה חסר בכל ההעתקות מלבר בנו״ה** ·]
סרעף · תחת סעיפים כתוב **שם ענפים** ·
סרפד · בסופו נוסף לבאור : **ענין חרול הוא** ·
סת · תחת כמשמעו **וישיאם אלהים כתוב** שם **וימישם אלהים · וכן כתוב גם בנוסחת** לונדון , אולם בנוסחת ברלין כתוב שם **וינחשני** · אלהים וקרוב כי גם זה נשתנה **ע״פ המעתיקים** ממלת וימישם· ובנוסחת **ווין חסרה המלה הזאת** ·
סתיו · **אחרי לשון חורף הוא נוסף שם** · אבל הפסוק יורה עליו ·
סתר · מחלקה השנית **כוללת בתוכה גם** פסוקי יהי עליכם סתרה , **ולמחסה ולמסתר ,**

השמטות שנשמטו בתוך הספר מצד 120 עד 136 .

[לסבת אחור בוא ההעתקה כהאמבורג לעת הדפסת הדפים המזכרים, נשמטו כל הכתובים דלמטה ואף כי רובם לא יועילו ולא יגרעו. בכל זאת נמצא בתוכם איזה דברים מועילים. ולמען לא יחסר במחברת כל הנמצא בארבע ההעתקות אשר היו לפני נתתים במקום הזה.]

מש · במחלקה הא׳ : אם ימשו החקים האלה (ירמיה לא לו) · ובמחלקה הב׳ : ימששו חשך ולא אור (איוב יב כה) · ותחת ממשש כמו מגשש כתוב שם ממשש כמו מושש ·

משך · ומשכתי אליך (שופטים ד ז) בחבלי אדם אמשכם (הושע יא ד) · ענין אחד להם ·

משל · במחלקה הב׳ : ואתה מושל בכל (דה״א כט יב) ולמשל ביום ובלילה (בר׳ א יח) ·

מת · במחלקה הב׳ : יחיו מתיך (ישעיה כו יט) ידרש בעד החיים אל המתים (שם ה יט) ·

מתן · מחץ מתנים קמיו (דברים לג יא) והעמדת להם כל מתנים (יחזקאל כט ז) ·

מתק · מה מתוק מדבש (שופטים יד יח) ומתוקים מדבש (יחזקאל ג ג) ·

נא · במחלקה הב׳ : נוסף לבאור השרש לשון שבירה הם ·

נב · השרש הזה מחולק לשני שרשים נפרדים האחד **ניב**, והשני **נב**, ורחוקים זה מזה לפי ערך סדר הא״ב · ובסוף שרש **נב** נוסף לבאור · ענין אומץ הם ·

נבל · במחלקה הב׳ : אודך בכלי נבל (תה׳ עא כב) ועד כל כלי הנבלים (ישעיה כב כד) ·

נגד · במחלקה הא׳ : ואלכה לנגדך (בראש׳ לג יב) · ובמחלקה הב׳ נוסף לבאור : נגיד כמו שר ·

נגן · והיה כנגן המנגן (מ״ב ג טו) ·

נהק · נוסף שם לבאור · לשון צעקה הוא ·

נולי · וביתה נולי ישתוה (דניאל ג כט) ·

נזם · פרקו נזמי הזהב (שמות לב ב) ·

נח · במחלקה האחד : ולא מצאה היונה מנוח (בראשית ח ט) ביום הניח ה׳ לך (ישעיה יד ג) והנחתי לך (שמות לג יד) · ובמחלקה הג׳ · ואם מנחת מרחשת קרבנך (ויקרא ב ז) · ובמחלקה הד׳ : מי נחני עד אדום (תלים ס יא) ·

נחל · במחלקה הא׳ : ואת הנחלים ארנון (במדבר כא יד) ·

נחם · במחלקה הא׳ : כאשר אבלים ינחם (איוב כט כה) כי לא אדם הוא להנחם (ש״א טו כט) ·

נחש · במחלקה הב׳ : ויאסרהו בנחשתים (שופטים טז כא) · ובמחלקה הג׳ : נחש עלי דרך (בראשית מט יז) אם ישך הנחש בלי לחש (קהלת י יא) ·

נד · בסוף נוסף שם לבאור : ענין נפיצה המה [וכן בשארי ההעתקות] ·

נכאת · בסופו נוסף לבאור : בית סמים ·

נכח · נכח פתח הבית (אסתר ה א) נכח פני אדני (איכה ב יט) ·

נכר · בסוף מחלקה הב׳ נוסף לבאור : כמו הסגרה ·

נין · ולניני ולנכדי (בראשית כא כג) ·

נ · בסופו תחת העיר היונה כתוב חרב היונה (ירמיה מו טז) ·

נס · במחלקה הא׳ : וינס החוצה (בראשית לט יג) · ובמחלקה הב׳ : וכנס על הגבעה (ישע׳ ל יז) ·

נער · בסוף מחלקה הא׳ נוסף לבאור : ענין אחד להם ·

נף · במחלקה הב׳ : ונפת מתוק על הכך (משלי כד יג) · ותחת הטיבותי משכבי כתוב שם השיבותי משכבי ·

נפש · במחלקה הא׳ : כי הדם הוא הנפש (דברים יב כג) ·

נץ · בסופו נוסף לבאור : כמו שביב אשו (איוב יח ה) ·

נצח · במחלקה הד׳ : אחרי למנצח בנגינותי נוסף : וכמוהו בנבלים על עלמות (דה״א טו ך) בכנרות על השמינית (שם טו כא) ·

נר · במחלקה הא׳ : בהלו נרו עלי ראשי (איוב כט ג) ונר אלהים טרם יכבה (ש״א ג ג) ·

כג) ותתקע את היתד ברקתו (שופטים ד כא) תקע את אהלו (בראשית לא כה) ויתקעהו ימה סוף (שמות י יט) ענין שקוע המה.

השלישי, האשה התקעית (ש"ב יד ד) בנקדים מתקוע (עמוס א א) שם מקום הוא.

תקף. בתקף כל מלכותו (דניאל יא יז) וכל מעשה תקפו וגבורתו (אסתר י ב) ויהי לתקופת השנה (דה"ב כד כג) ענין חוזק ואומץ הם.

תר. מתחלק לט׳ מחלקות: האחד, תורי זהב (שיר א יא) נאוו לחייך בתרים (שם א י) ובהגיע תר (אסתר ב יב) כתור האדם המעלה (דה"א יז יז) ענין סדר המה.

השני, ויתרו את הארץ (במדבר יג כא) לתור את הארץ (שם יג טז) ולא תתורו (שם טו לט) תרתי בלבי (קהלת ב ג) אשר תרו (במדבר יג לב) דרך האתרים (שם כא א).

השלישי, ויתר ממקומו (איוב לז א) לנתר בהן על הארץ (ויקרא יא כא) ראה ויתר גוים (חבקוק ג ו).

הרביעי, מתיר אסורים (תהלים קמו ז) התר אגדות מוטה (ישעיה נח ו) שלח מלך ויתירהו (תהלים קה כ).

החמישי, יתר הגזם (יואל א ד) ומיתר השמן (ויקרא יד יז) ויותירו אנשים ממנו (שמות טז כ).

הששי, יתר מרעהו צדיק (משלי יב כו) יתר שאת (בראשית מט ג) אל תותר (שם מט ד) מה יתרון לאדם (קהלת א ג) ויתרון ארץ (שם ה ח) ומותר האדם (שם ג יט) שפת יתר (משלי יז ז) יתור הרים מרעהו (איוב לט ח).

השביעי, ותר וגוזל (בראשית טו ט) שתי תרים (ויקרא ה ז) כמשמעו.

השמיני, תורין דכרין אמרין (עזרא ז יז).

התשיעי, תרי עשר למנין שבטי ישראל שסה) (עזרא ו יז).

תרגל. ואנכי תרגלתי לאפרים (הושע יא ג).

תרזה. ויקח תרזה ואלון (ישעיה מד יד).

תרן. כתרן על ראש ההר (ישעיה ל יז) לעשות תרן (יחזקאל כז ה) בל יחזקו כן תרנם (ישעיה לג כג).

תרשיש. תרשיש ושהם וישפה (שמות כח כ) וגויתו כתרשיש (דניאל י ו). אניה באה תרשיש (יונה א ג) שם מקום הוא.

תשש. ונתשתי אשריך (מיכה ה יג) אם ינתשו (ירמיה יח יד) ויתשם ד׳ (דברים כט כז).

תתח. כקש נחשבו תותח (איוב מא כא) ממיני שלח הוא.

תת. מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, ההותתו על איש שסו) (תהלים סב ד) התיו לאכלה (ירמי׳ יב ט).

השני, ויתן להם צדה לדרך (בראש׳ מה כא) מתת אלהים (קהלת ג יג).

ותשלם מחברת תי"ו

המבאר

שסה) בנוסח ברלין במקום הפסוק תרי עשר כתיב. ובהגיע תר אסתר [אסתר ב טו] וכבר בא במחלקה הראשונה.

שסו) רש"י: וכנחש פירש כגורת ההז לאכלה, ויהא ראשי עם. עד אנה האבסו על איש. עכ"ל.

וירם תולעים (שמות טז כ) ואנכי תולעת ולא איש (תלים כב ז) ·

השלישי, ומתלעות לביא (יואל א ו) מתלעות עול (איוב כט טז) השינים הטוחנות ·

תם · ואני בתמי אלך (תלים כו יא) אתהלך בתם לבבי (שם קא ב) אשרי תמימי דרך (שם קיט א) אין בו מתם (ישעיה א ו) כתם פרח (שם יח ה) כהתמך שודד (שם לג א) ויעקב איש תם (בראש׳ כה כז) והיה תמים (שם יז א) ואילם שנים תמימים (שמות כט א) ·

תמד · עלת תמיד (שמות כט מב) אש תמיד (ויקרא ו ו) הוסר התמיד (דניאל יב יא) ·

תמה · התמהמהו ותמהו (ישעיה כט ט) אל תתמה על החפץ (קהלת ה ז) ובתמהון לבב (דברים כח כח) ·

תמך · הן עבדי אתמך בו (ישעיה מב א) בי תמכה ימינך (תלים סג ט) תמוך אשרי (שם יז ה) ויתמך יד אביו (בראש׳ מח יז) כמו ויסמך ויאחז ·

תמל · תמול בואך (ש״ב טו כ) תמול שלשם (שמות ה ח) ·

תמר · זאת קומתך דמתה לתמר (שיר ז ח) ושבעים תמרים (שמות טו כז) ·

תן · מתחלק לד׳ מחלקות: האחד, תנה את נשי (בראשי׳ ל כו) תן להם כפעלם (תלים כח ד) מתן בסתר (משלי כא יד) ·

השני, כי יתנו בגוים (הושע ח י) יתנו צדקת ד׳ (שופ׳ ה יא) ענין שינון [נו״ל שנוי] שבח הם.

השלישי, אח הייתי לתנים (איוב ל כט) גם תנין חלצו שד (איכה ד ג).

הרביעי, לתנות לבת יפתח (שופטים יא מ) ויתכן להיות הישב מגזרת המחלקות השניה (נו״ל העליונה) כמו קינים והגה מגזרת הגיון והשרים השרות יורה עליהם, המועדים לקנה ולרנה (נ״ו ולדאגה) וכמבשר לשובה ולרעה.

תנוך. על תנוך אזנם (ויקרא ח כד).

תנור. תנור וכירים (ויקרא יא לה) כתנור אש (תלים כא י) כמשמעו ·

תס. נתסו נתיבתי (איוב ל יג) ענינו יורה עליו כמו נתצו נהסו ·

תע. תעה לבבי (ישעיה כא ד) תעיתי כשה אבד (תהלים קיט קעו) ורסן מתעה (ישעיה ל כח) ולדבר אל ד׳ תועה (שם לב ו) תעו במדבר בישימון דרך (תלים קז ד) ותלך ותתע במדבר (בראשית כא יד) הבל המה מעשה תעתעים (ירמיה י טו) והייתי בעיניו כמתעתע (בראשית כז יב).

תעב. המתעבים משפט (מיכה ג ט) נתעב ונאלח (איוב טו טז) ·

תער. והעבירו תער (במדבר ח ז) כתער מלטש (תהלים נב ד).

תף. בתפים ובמחלת (שמות טו כ) ותף וחליל (ישעיה ה יב) בתוך עלמות תופפות (תלים סח כו) מתפפות על לבבהן (נחום ב ח).

תפר · שק תפרתי עלי גלדי (איוב טז טו) ויתפרו עלי תאנה (בראשית ג ז).

תפש. ואתפש בשני הלחת (דברים ט יז) ותתפשהו בבגדו (בראשית לט יב) ענין אחיזה הם, ותפשתי שם אלהי (משלי ל ט) נראה מלה זאת כי איננה מגזרתם ופתרונה כפי ענינה וחללתי שם אלהי.

תץ. ונתץ את הבית (ויק׳ יד מה) ונתצתם את מזבחתם (דברים יב ג) נתוץ ד׳ (תלים נח ז) תנור וכרים יתץ (ויקר׳ יא לה) יתץ כמו יוהש.

תק. ולא נתק שרוך נעליו (ישעיה ה כז) ומוסרותיהם ינתק (תלים קז יד) לא במהרה ינתק (קהלת ד יב) וכל מוטה תנתקו (ישעיה נח ו) וינתק את את היתרים כאשר ינתק פתיל הנערת (שופטים טז ט). והקרוב אליהם, נתקו כפות רגלי הכהנים (יהושע ד יח) עד התיקנו אותם (שם ח ו) וינתקו מן העיר (שם ח טז) כי משם אתקנך (ירמיה כב כד) והוא מן התיבות ההפוכות אתקנך כמו אנתקך ושניהם יסוד אחד להם אבל ענינם יפרידם כמעט [נו״ב ושני הענינים נפרדים כמעט].

תקל. הקלתא במאזניא (דניאל ה כז) ענין משקל.

תקן. תקן משלים הרבה (קהלת יב ט) מעות לא יוכל לתקן (שם א טו) ועל מלכותי התקנת (דניאל ד לג) אספרנא תקנא (עזרא ז יז).

תקע. מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, תקעו שופר בציון (יואל ב א) הלוך ותקע (יהושע ו יג) ·

השני, ותקעתיו יתד במקום נאמן (ישעיה כב

לו (ישע׳ נג ב) חשך משחור תארם (איכה ד ח)׳

תב׳ מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, התיב צמא וטעם (דני׳ ב יד) להתבוחך (שם ג טז)׳ השני, דינא יתיב (דני׳ ז י) די יתבין בשמרין (עזרא ד יז)׳

תבל׳ מכין תבל בחכמתו (ירמיה י יב) ומי שם תבל (איוב לד יג) תבל וארץ ואדמה וארקא כנויי ארץ המה׳

תבן׳ תבן אין נתן לעבדיך (שמות ה טז) כהדוש מתבן (ישעיה כה י) יחשב לתבן ברזל (איוב מא יט)׳

תדר׳ די אנת פלח ליה בתדירא (דניאל ו יז) לשון תמיד הוא׳

תה׳ קו ההו (ישעיה לד יא) היתה תהו (בראשית א ב) מקום נבוב הוא׳

תו׳ והתוית תיו (יחזקאל ט ד) ויתו על דלתות השער (ש״א כא יד) וקדוש ישראל התוו (תלים עח מא) הן תוי שדי יענני (איוב לא לה)׳

תוה׳ תוה וקם בהתבהלה (דניאל ג כד) כמו זע והרד׳

תז׳ הסיר התז (ישעיה יח ה) ענינו יורד עליו, כמו השליך׳

תחרא׳ כפי תחרא (שמות כח לב) כמו שריון, ולא נודע אם התי״ו יסוד במלה אם אין׳

תחש׳ ואנעלך תחש (יחזקאל טז י) ערת תחשים (שמות כו יד)׳

תחת׳ עין תחת עין (שמות כא כד) נפשינו תחתיכם (יהושע ב יד) תחת אבותיך (תלים מה יז) תחת הנעצוץ (ישעיה נה יג)׳ והקרוב אליהם, התחת זאת לא יומת שמעי (ש״ב יט כב) יתחת כי אהב את אבתיך (דברים ד לז) תחת אשר לא עבדת (שם כח מז)׳ והקרוב אליהם, תחת כל השמים (בראשית ז יט) תחת כרכבו (שמו׳ לח ד) תחתיך יצע רמה (ישע׳ יד יא)׳

תיש׳ ותישים עשרים (בראשית לב יד) זרזיר מתנים או תיש (משלי ל לא) כמשמעו׳

תך׳ מתחלק לד׳ מחלקות: האחד, תוך הים (שמו׳ יד כג) בתוככם לאחזת קבר (בר׳ כג ט) בתוככי ירושלים (תלי׳ קטז יט) והבריח התיכן (שמות כו כח) האשמרת התיכונה (שופטים ז יט) והם תכו לרגליך (דברים לג ג) תך כמו קרב׳

השני, מתוך ומחמס יגאל נפשם (תלים עב יד) תך ומרמה (שם נה יב) ואיש תככים (משלי כט יג)׳

השלישי, וקפים ותכיים (מ״א י כב)׳

הרביעי, כהתוך כסף (יחזקאל כב כב) תתכו בתוכה (שם) ויתכו כמים שאגתי (איוב ג כג) לא נתך ארצה שסג) (שמות ט לג) ותתך עלינו (דניאל ט יא) להנתיך (יחזקאל כב כ)׳

תכלת׳ תכלת וארגמן (שמות כו לא) פתיל תכלת (שם כח לז)׳

תכן׳ מי תכן את רוח ד׳ (ישע׳ מ יג) אנכי תכנתי עמודיה (תלי׳ עה ד) ותכן לבות ד׳ (משלי כא ב) לא יתכן (יחזקאל יח כה) לא יתכנו (שם יח כט) ולו נתכנו עללות (ש״א ב ג)׳ כמו לו נסכנו׳

תל׳ מתחלק לענינים, ויסוד אחד להם: האחד, והיתה תל עולם (דברים יג יז) הר גבה ותלול (יחזקאל יז כב) על תלה (ירמיה ל יח)׳

השני, ותלית אתו (דברים כא כב) תלהו עליו (אסתר ז ט) תלה ארץ (איוב כו ז) ותלו עליו כל כבוד בית אביו (ישעיה כב כד)׳

השלישי, קוצותיו תלתלים (שיר ה יא)׳

הרביעי, תליך וקשתך (בראשית כז ג) תלינו כנורותינו (תהלים קלז ב) ותוללינו שמחה שסד) (שם קלז ג)׳

תלג׳ לבושה כתלג חור (דניאל ז ט) שלג בלשון ארמית תלגא׳

תלם׳ תלמיה רוה נחת (תלים סה יא) על תלמי שדי (הושע י ד) בתלם עבתו (איוב לט י)׳

תלע׳ מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, תולעת שני (שמות כח ו) אנשי חיל מתלעים (נחום ב ד) האמנים עלי תולע (איכה ד ה)׳

השני, כי תולעתם לא תמות (ישעיה סו כד)

המבאר

שסג) רש״י: ומנחם בן סרוק חברו בחלק כהתיך כסף. לשון יציקת כתכות, ורואה אני את דבריו בתרגום תצא ותציק לצקת לאתבא. אף זה לא נתך לא הוצק לארץ.

שסד) רש״י: ותוללנו מיני כלי זמר על שהוגין איתם, כך פירשו מנחם ע״כ. ומזה נחבר הפירוש. אולי הבין רש״י מאליו לפי שהביאו במחלקה אחת עם תלינו כנורותינו. תליך וקשתך. ולדעתי כוונת מנחם שגם מלת תליך גם תלינו כנורתינו כולם לשון כלי זמר. כי מבלעדי זאת לא היה לו לחלק להם מחלקה בפ״ע. והיה כוללם במחלקה הב׳ ישב״ב.

לנגדך (תלים צ ח) אשר שתה אפריחיה (שם פד ד) כי השתות יהרסון (שם יא ג) למען שתי אתתי אלה (שמות י א) ושמה לצלמות ושית לערפל (ירמיה יג טז) ׳

השני, וחשופי שת ערות מצרים (ישעיה כ ד) בחצי עד שתותיהם (ש״ב י ד) ענין ערוה המה, ויתכן להיות מגורתם שית זונה ונצרת לב (משלי ז י) יעטף שית חמס למו (תה׳ עג ו) ׳

השלישי, שתה אדני (בראי כד יח) ונוזליהם בל ישתיון (תלים עח מר) וכל משקה אשר ישתה (ויק׳ יא לד) והיה שתתיה מרכאים (ישע׳ יט י) ׳

הרביעי, או בשתי או בערב (ויקרא יג מח) או את השתי או את הערב (שם יג נב) ׳

החמישי, ונשתו מים מהים (ישעיה יט ה) לשונם בצמא נשתה (שם מא יז) נשתה גבורתם היו לנשים (ירמיה נא ל) בגבורה ולא בשתי (קהלת י יז) ׳

הששי, רומה אמין שתין פתיה אמין שת (דניאל ג א) ׳

השביעי, שיתו ושמירו (ישעיה י יז) ועלה שמיר ושית (שם) (שם ה ו) כי שמיר ושית תהיה כל הארץ (שם ז כד) ענין קוצים המה ׳

שתל ׳ כעץ שתול על מים (ירמיה יז ח) בהר מרום ישראל אשתלנו (יחזקאל יז כג) שתולים בבית ה׳ (תלים צב יד) בניך כשתילי זיתים (תלים קכח ג) ׳

שתם ׳ ונאם הגבר שתום העין (במדבר כד ג) וישתומם כי אין מפגיע (ישעיה נט טז) ענין ראיה המה ׳

שתן. משתין בקיר (ש״א כה כב) ׳

שתע ׳ [השרש הזה יש ברשימה ואיננו בתוך המחבר׳] ׳

שתק ׳ וישמחו כי ישתקו (תלים ז ל) ישתק מדון (משלי כו כ) וישתק הים מעלינו (יונה א יא) ענין דממה הם ׳

ותשלם מחברת שי״ן

אחל מחברת תי״ו

תא ׳ תאב תאו תאם תאר, תב תבל תבן, תדר, תה, תו תוה, תז, תחרא תחש תחה, תיש, תך תכלת תכן, תל תלג. תלם תלע, תם תמד תמה תמך תמל תמר, תן תנוך תנור, תס, תע תעב תצר, תף תפר תפש, תץ, תק תקל, תקן תקע תקף, תר תרגל תרז תרן תרשיש, תש, ת, תתה ׳

תא ׳ תאיו איליו ואלמיו (יחזק׳ מ לו) ותאי השער (שם מ י) אל התאים (שם מ מז) ׳ ענין קשת מן בנין ׳

תא (שסא) ׳ והתאויתם לכם (במ׳ לד י) תתאו לכם (שם לד ז) עד תאות גבעת עולם (בראשית מט כו) ׳

תאב ׳ גרסה נפשי לתאבה (שסב) (תהלים קיט כ) תאבתי לישועתך (שם קיט קעד) מתאב אנכי (עמוס ו ח) ענין כליון ושבר חמה ׳

תאו ׳ ותאו וזמר (דבר׳ יד ה) כתוא מכמר (ישעיה נא כ) ׳

תאם ׳ והיו תואמים מלמטה (שמות לו כט) שכלם מתאימות (שיר ד ב) תאומי צביה (שם ד ה) ׳

תאן ׳ תאנים עם בכורים (נחום ג יב) עלה תאנה (בראשי׳ ג ז) תאנה לא תפרח (חב׳ ג יז) ׳

תאר ׳ מתהלק לב׳ ענינים: האחד, ותאר הגבול (יהושע טו ט) רמון המתאר (שם יט יג) ׳ השני, יתארהו בשרד (ישע׳ מד יג) לא תאר

המבאר

שם) רש״י: מיני קוצים פתר בהם מנחם בן סרוק.

שסא) בנוסח לונדון כתוב תאו. ובכ״י מעורב השרש הזה עם שרש תו בטעות.

שסב) רש״י: ומנחם חבר להאבה עם מתאב אנכי את גאון יעקב. ופניהם לשון שבר.

(בראשית מט יא) הלמו שרוקיה (ישעיה טז ח) שרוק כשריג [נ"וול ענין שריגים] ׃

השני, שרקים ולבנים (זכריה א ח) ממיני צבעונים [נ"ה צבעים] ויתכן להיות מגזרתו עבדי פשתים שריקות (ישעיה יט ט) וחורי (שם) יורה על שריקות ׃

שרש ׃ מתחלק לב׳ ענינים: האחד, שרשי פתוח עלי מים (איוב כט יט) ושרשי הים כסה (שם לו ל) הפך משרש הרים (שם כח ט) ותשרש שרשיה (תהלים פ י) תמרים ושרשרת (דה"ב ג ה) מעשה שרשרות לכתרות (מ"א ז יז) שרשרת גבלת מעשה עבת (שמות לט טו) שרשת גבלת מעשה עבת [שנד] (שם כח כב) ׃

השני, ושרשך מארץ חיים סלה (תהלים נב ז) ובכל תבואתי תשרש (איוב לא יב) וצאצאי ישרשו (שם לא ח) הן למות הן לשרשי (עזרא ז כו) ׃

שרת ׃ ושרת את אחיו (במדבר ה כו) אילי נביות ישרתונך (ישעיה ס ז) הוא ישרתני (תלים קא ו) ׃ ויתכן להיות מגזרתם וכל משרת ענבים (במדבר ו ג) כל דבר אשר יעשה מענבי הגפן [שנה] לכל מיני מלאכות, כענינו אתה מוצא או בעור או בכל מלאכת עור (ויק׳ יג מח) וכמהו וכל בגד וכל כלי עור וכל מעשה עזים (במ׳ לא ך) ׃

ש ׃ מתחלק לה׳ מחלקות, האחד, לא נשיתי ולא נשו בי (ירמ׳ טו י) כאשר נשא בו [שנו] (ישע׳ כד ב) והנשה בא לקחת (מ"ב ד א) ושלמי את נשיך (שם ד ז) כי תשה ברעך משאת מאומה (דברים כד י) ׃

השני, [שנז] אתה ישראל לא תנשני (ישע׳ מד כא) צור ילדך תשי (דבר׳ לב יח) כי נשני אלהים (בראשית מא נא) נשיתי טובה (איכה ג יז) לשון שכחה הם ׃

השלישי, כי ישה לך אלוה מעונך (איוב יא ו) כי השה אלוה חכמה (שם לט יז) ענין מניעה המה, ויתכן להיות מגזרתו הושיה (איוב ל כב) היא המניעה והחשיכה והפליאה אשר לא תמצא [שנח] ׃

הרביעי, ישי מות עלימו [שנט] (תלים נה טז) יתכן להיות מגזרתו ישי, ויש תנה את ידך (מ"ב י טו) אם ישכם עשים (בראשית כד מט) כי את אשר ישנו פה (דברים כט יד) יתכן לנטות גם למלים העליונים אם יש את נפשכם (בר׳ כג ח) ׃

החמישי, שתי ידות (שמו׳ כו יז) שני ארנים (שם כו יט) שתי הכלית (ויקרא ג ד) ׃

שׂ ׃ מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, שה תמים (שמות יב ה) מהיות משה (שם יב ד) שה כשבים ושה עזים (דב׳ יד ד) או את שיו נרחים (שם כב א) איש שורו ואיש שיהו (ש"א יד לד) ׃

השני, שא אזל אחת המו (עזרא ה טו) ונשו את כלמתם (יחזקאל לט כו) אשרי נשוי פשע (תהלים לב א).

שש ׃ מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, שש השעורים (רות ג יח) שש הערים האלה למקלט (במדבר לה טו) שש הנה שנא יי׳ (משלי ו טז) ששה משמתם (שמות כח י) וששיתם האיפה (יחזקאל מה יג) ׃

השני, שש ומשי ורקמה (שם טז יג) שש ברקמה (שם כז ז) שש משזר (שמות כו א) ׃

השלישי, שוקיו עמודי שש (שיר ה טו) על גלילי כסף ועמודי שש (אסתר א ו) ואבני שיש לרב (דה"א כט ב) ׃

שׂשׂ ׃ שש אנכי על אמרתך (תהלים קיט קסב) או נשיש שבט בני (יחזקאל כא טו) פגעת את שש (ישעיה סד ד) ששון ושמחה ישיגו (שם לה י) והיה כאשר שש יי׳ עליכם ׳׳׳ כן ישיש (דברים כח סג) ישישו וישמחו בך (תה׳ מ יז) ׃

ששא ׃ ושבבתיך וששאתיך (יחז׳ לט ב) ׃

שת ׃ מתחלק לו׳ מחלקות: האחד, שתי באדני אלהים מחסי (תהלים עג כח) שתה עונתינו

המבאר

שנד) רש"י: שרשת גבלת לשון שרשי אילן. ואף שרשרת פתר מנחם בן סרוק לשון שרשים. ואמר שהריש יתרה כמו מ"ם שבשלשם ומ"ם שבריקם. ואיני ... את דבריו. אלא שרשרת בלשון עברית כשלשלת בלשון ... .

שנה) ביתר הנוסחאות מלבד דהמבורג כתיב כגפן היין תחת מענבי הגפן.

שנו) ביתר הנוסחאות נשה בה"א. וכן הקרי מלבד בנ"ה.

שנז) בנוסח לונדון מחלקה השנית: ותמנגני תושיה [איוב ל כב] כי כפלים לתושיה [שם יא ו] ובכל תושיה יתגלע [משלי יח א] ומחלקה האחרונה. שתי ידות. שתי כליות שני אדנים נחכרה בה.

שנח) בנוסח לונדון במקום המבאר ענין מניעה המה ויתכן וכו׳ עד תומו. כתוב בנ"ל. יתכן להיות שניהם יסוד אחד ושה והשה תושיה. ויתכן לנטות אליהם תשי.

שנט) רש"י: ומנחם פתר ישי לשון יש כמו אם ישכם עשים [בראשית כד מט] אשר ישנו פה [דברים כט יד].

השביעי, ישר על אנשים (איוב לג כז) כי בשרורות לבי אלך (דברים כט יח) והיה העקב למישור (ישע׳ מ ד) ישר יחזו פנימו (תה׳ יא ז)׳

השמיני, עלו בשרותיה ושחתו (ירמיה ה י) באלהי אדלג שור (ש״ב כב ל) בנות צעדה עלי שור (בר׳ מט כב) ושורי אשכללו (עזרא ד יב)׳

התשיעי, ואם שור נגח הוא (שמות כא כט) בכור שורו הדר לו (דברים לג יז) שורו עבר ולא יגעל (איוב כא י) בגלגל שורים זבחו (הושע יב יב)׳

העשירי, ארבעה שרין מהלכין בגוא נורא (דנ׳ ג כה) ומשרא קטרין (שם ה יב) וקטרי חרצה משתרין (שם ה ו) ענין התור המה׳

העשתי עשרה, ושריו למבנא (עזרא ה ב)׳

השתים עשרה, וגם כל שרית ישראל (דה״א יב לח) אם לא שריתך לטוב שנא) (ירמי׳ טו יא)׳

שר׳ מתחלק לד׳ מחלקות: האחד, בי שרים ישרו (משלי ח טז) למרבה המשרה (ישעי׳ ט ו) כי תשתרר עלינו גם השתרר (במדבר טז יג) השירו ולא ידעתי (הושע ח ד) וישר אל מלאך (שם יב ה) כי שרית עם אלהים (ברא׳ לב כט)׳

השני, אם יתגדל המשור על מניפו (ישעיה י טו) וישר במגרה (דה״א כ ג) ברזל חרש בעל פיפיות שכלו שנים׳

השלישי, ולכל משורה ומדה (שם כג כט) במדה במשקל ובמשורה (ויקרא יט לה) ומים במשורה תשתה (יחזקאל ד יא) ענין מדה המה׳

הרביעי, ותקח את המשרת (ש״ב יג ט) על המחבת (ויקרא ב ה) בלשון ארמית על מסריתא [נו״ל ושר״ל מסריתא]׳

שרב׳ שרב ושמש (ישעיה מט י) והיה השרב לאגם (שם לה ז) ענין ציון וחורב המה׳

שרג׳ ובגפן שלשה שריגם (ברא׳ מ י) ישתרגו עלו על צוארי (איכה א יד) הלבינו שריגיה (יואל א ז) כמשמעו׳

שרד׳ מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, אז ירד שריד לאדירים עם (שופטים ה יג) עם שרידי חרב (ירמיה לא ב) ענין שארית המה׳

השני, את בגדי השרד לשרת בקדש (שמות לט מא) ענין עבודה הוא לפי הענין׳

השלישי, יתארהו בשרד (ישעיה מד יג) כלי מכלי חרשים׳

שרט׳ ושרט לנפש (ויקר׳ יט כח) ובבשרם לא ישרטו שרטת (שם כא ה) כל עמסיה שרוט ישרטו (זכריה יב ג) ענין גרירה והשחתה המה׳

שרך׳ מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, אם מחוט ועד שרוך הנעל (בראשית יד כג) ולא נתק שרוך נעליו (ישעיה ה כז)׳

השני, בכרה קלה משרכת דרכיה (ירמיה ב כג) כמו מעקלת דרכיה לפי הענין׳

שרע׳ שרוע וקלוט (ויקרא כב כג) כי קצר המצע מהשתרע (ישע׳ כח כ) כמו מהסתרח שנב) מהותיר [נ״א מהותר] לפי הענין׳

שרעף׳ ברב שרעפי בקרבי (תהלים צד יט) ודע שרעפי (שם קלט כג)׳ כמו מחשבותי כמשמעו׳

שרף׳ מתחלק לענינים: נחש שרף ועקרב (דברים ח טו) הנחשים השרפים (במדבר כא ו) ופריו שרף מעופף (ישעיה יד כט) ממיני נחשים המה, וישנו מלאכים, וישנו קטרת, וישנו מוקדה. ישנו מלאכים, שרפים עומדים ממעל לו (שם ו ב)׳ וישנו קטרת הנוטים, ונשאו דודו ומסרפו שנג) (עמוס ו י). וישרפו לו שרפה גדולה (דה״ב טז יד)׳ וישנו מוקדה, ושרף את הפרה לעיניו (במ׳ יט ה) והשרף אתה (שם יט ח) ושרף אתו כאשר שרף (ויקרא ד כא) והנה שרף (שם י טז)׳

שרץ׳ מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, ובכל השרץ השרץ על הארץ (בראשית ז כא)׳

השני, ובני ישראל פרו וישרצו (שמות א ז)׳

שרק׳ אשרקה להם ואקבצם (זכריה י ח) ושרק לו מקצה הארץ (ישעיה ה כו) לשמע שרקות עדרים (שופ׳ ה טז) קל קרנא משרוקיתא קתרס (דניאל ג ה)׳

שרק. מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, ואנכי נטעתיך שורק (ירמיה ב כא) ולשרקה בני אתנו

המבאר

שנא) רש״י: שריתך השארתך. לשון שארית, וכן פתרו מנחם.

שנב) מן וסרחת העודף [שמות כו יב] וסרוחים על ערשותם [עמוס ו ד].

שנג) בכל ההעתקות כתוב ומשרפו בשין שמאלית. והיא כנוסחת קניקוט ודי רוסי

שקוהי די פרזל (דניאל ב לג) ׳

שק ׳ מתחלק לג׳ מחלקות : **האחד** , **ואש** נשקה ביעקב (תלים עח כא) והשיקו בנשק ומגן (יחזקאל לט ט) אף ישיק ואפה לחם (ישעיה מד טו) ענין הבערה המה ׳

השני , שמי) ויפתח האחד את שקו (בראשית מב כז) ויקחו שקים בלים לחמוריהם (יהושע ט ד) כלי בליל ומספוא המה ׳

השלישי , שק הפרתי עלי גלדי (איוב טז טו) וישם שק במתניו (בראשית לז לד) והנה השק על בשרו (מ״ב ו ל) ואני בחלותם לבושי שק (תה׳ לה יג) פתחתי שקי (שם ל יב) ׳

שקד ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : **האחד** , **שקדו** ושמרו (עזרא ח כט) נמר שקד על עריהם שמו) (ירמיה ה ו) וישקד יי׳ על הרעה (דניאל ט יד) לשקד על דלתתי יום יום (משלי ח לד) ענין שמירה המה ׳

השני , מקל שקד אני ראה (ירמ׳ א יא) ויגמל שקדים (במדבר יז כג) וינאץ השקד (קהלת יב ה) בבנים ושקדים (בראשית מג יא) ,

שקד ׳ נשקד על פשעי בירו (איכה א יד) ענינו יורה עליו כמו נאסר ונעצר :

שקט ׳ נחה שקטה כל הארץ (ישעיה יד ז) השמר והשקט אל תירא (שם ז ד) ושקט הוא על שמריו (ירמיה מח יא) ׳

שקל ׳ וישקל אברהם לעפרן (בראשית כג טז) מחצית השקל (שמות ל יג) חמשת חמשת שקלים (במד׳ ג מז) משפט לקו וצדקה למשקלת (ישעיה כח יז) כמשמעו ׳

שקם ׳ שקמים גדעו (ישעיה ט ט) ובולס שקמים (עמוס ז יד) עצי יער הם ׳

שקע ׳ ותשקע האש (במ׳ יא ב) אז אשקיע מימיהם (יחזקאל לב יד) ככה תשקע בבל (ירמיה נא סד) ענין שקיעה הם שמח) ׳

שקערר ׳ שקערורת ירקרקות (ויק׳ יד לז) ׳

שקף ׳ וישקף על פני סדום (בר׳ יט כח) כי השקיף ממרום קדשו (תלי׳ קב ך) **מי זאת הנשקפה** (שיר ו י) הלוני שקופים אטמים שמט) (מ״א ו ד) רבעים שקף (שם ז ה) **נשקפה ותיבב** (שופט׳ ה כח) והגעתם אל המשקוף (שמות יב כב) ׳

שקץ ׳ שקץ תשקצנו (דברים ז כו) אל תשקצו את נפשתיכם (ויקרא יא מג) **שקץ הוא** לכם (שם יא יב) ׳

שקר ׳ מדבר שקר תירחק (שמות כג ז) **עד** שקרים (משלי יט ה) אם תשקר לי (בראשית כא כג) עשה רמיה דבר שקרים (תהלים קא ז) ׳

שקר ׳ ומשקרת עינים (ישעיה ג טז) ענין הבטה כמשמעו ׳

שר ׳ מתחלק לי״ב מחלקות : **האחד** , **רפאות** תהי לשרך (משלי ג ח) **שררך אגן הסהר** (שיר ז ג) לא כרת שרך (יחזק׳ טז ד) ענין טבור המה ׳

השני ׳ ושר בשרים על לב רע (משלי כה כ) ושרים כחללים (תלים פז ז) **ויאמרו כל השרים** והשרות (דה״ב לה כה) ׳

השלישי , ותשרי למלך בשמן (ישעיה נז ט) ומשוח בששר (ירמיה כב יד) יתכן להיות לשון סיכה ׳

השביעי , ישור כשך יקושים (שם ה כו) אשורנו ולא קרוב (במדבר כד יז) כנמר על דרך אשור (הושע יג ז) תשורי מראש אמנה (שיר ד ח) ותשורה אין להביא שנ) (ש״א ט ז) **מחיר הראיה** אשר יביאון אל [נוסח שד״ל לבית] **הרואה ענינו** יורה עליו ׳

החמישי , הנטפות והשרות (ישעיה ג יט) ענין עדי הוא , ונזמים בלשון ארמית שירין (ת״א בראשית כד כב) יתכן להיות שרות מגזרתו ׳

הששי , ישיב הרע לשררי (תלים נד ז) **למען** שוררי (שם ה ט) אלהים יראני בשוררי (שם נט יא) ותבט עיני בשורי (שם צב יב) **ענין אויבים** המה , אבל יתכן להיות כמו עוינים **ויהי שאול** עוין את דוד (ש״א יח ט) **כמלים הנגזרים לפי** ענין מפעלם ׳

המבאר

שמו) בניסחת שד״ל חסר המחלקה השנית הזאת .
שמז) רש״י , שקד ממהר , ומנחם חברו עם לשון שמירה כמו לשקד על דלתותי .
שמח) פי׳ ירידה לעומק . תרגום צללו כעופרת : אשתקעו כאברא . והרגום ירושלמי כבלע את הקדש . כד משקע . ותרגום הטבעו בבוץ רגליך אשתקעא בבהתא רגלך .

שמט) רש״י : על וחלונות אטמות [יחזקאל מ טז] אמר : ומנחם פתר שקופים לשון השקפה כמו מי זאת הנשקפה . כי השקיף ממרום קדשו וכן אל המשקוף ג״כ פתר לשון השקפה׳
שנ) רש״י: ומנחם פירש תשורה לשון תקרובת ראיית פני מלך ואדם חשוב , לשון אשורנו ונראין דבריו .

פיך שפט צדק (משלי לא ט) כי המשפט לאלהים (דב׳א יז) צדק ומשפט מכון כסאך (תה׳ פט טו)׳

השני, כמשפט הראשון (ברא׳ מ יג) כמשפטו אשר הראית (שמות כו ל) מה משפט האיש (מ״ב א ז) ויעשה כמשפט (ויקרא ט טז) כה עשה דוד וכה משפטו (ש״א כז יא)׳

שפך׳ אל שפך הדשן (ויקרא ד יב) שפך דם האדם (בראשית ט ו) וישפך עליו חמה אפו (ישע׳ מב כה) ושפכו את העפר (ויקרא יד מא) ולפני יי׳ ישפך שיחו (תהלים קב א) שפכו לפניו לבבכם (שם סב ט) כאין שפכו אשרי (שם עג ב) אשפוך את רוחי (יואל ג א) ומגזרתם וכרות שפכה (דברים כג ב)׳

שפל׳ ועל כל נשא ושפל (ישעיה ב יב) כי השפילו ותאמר גוה (איוב כב כט) משפיל אף מרומם (ש״א ב ז)׳

שפם׳ ועל שפם יעטה (ויקרא יג מה) ולא עשה שפמו (ש״ב יט כה) כמשמעו׳

שפן׳ ואת השפן כי מעלה גרה הוא (ויקר׳ יא ה) מחסה לשפנים (תהלים קד יח) [השרש הזה נרשם בראש מחברת השין ולא בתוך המחבר׳ עצמה׳]

שפע׳ כי שפע ימים יינקו (דברים לג יט) ושפעת מים תכסך (איוב כב יא) שפעת גמלים תכסך (ישעיה ס ו) משפעת סוסיו (יחזקאל כו י) וירא את שפעת יהוא בבאו ויאמר שפעת אני ראה (מ״ב ט יז)׳

שפיפן׳ שפיפן עלי ארח (ברא׳ מט יז)׳

שפק׳ פן יסיתך בשפק (איוב לו יח) ובילדי נכרים ישפיקו (ישעיה ב ו) יתכן להיות מלה זאת לשון ארמית, ספק צרכיהון [תרגום ימצאהו בארץ מדבר (דברים לב י)]׳

שפר׳ מתחלק לג׳ מחלקות׳ האחד, הנותן אמרי שפר (בראשית מט כא) אף נחלת שפרה עלי (תלים טז ו) עפיה שפיר (דניאל ד ט) מלכא ישפר עלך (שם ד כד) שפר קדמי להחויה (שם ג לב) לשון נועם׳

השני, ברוחו שמים שפרה (איוב כו יג) ונטה את שפרירו עליהם (ירמ׳ מג י) ענין אהל וקובה׳

השלישי, כי קול שופר שמעת נפשי (שם ד יט) ויהי קול השופר (שמות יט יט) יום שופר ותרועה (צפניה א טז)׳

שפרפר׳ באדין מלכא בשפרפרא (דנ׳ ו ך)׳

שפת׳ יי׳ תשפת שלום לנו (ישעיה כו יב) שפת הסיר הגדולה (מ״ב ד לח) שפת הסיר שפת (יחזקאל כד ג) ולעפר מות תשפתני [שטר] (תלים כב טז) כמו תשימני כמשמעו׳

שץ׳ ושיציא ביתה דנה (עזרא ו טו)׳

שצף׳ בשצף קצף (ישע׳ נד ח) כמו בחרי קצף לפי הענין׳

שק׳ מתחלק לז׳ מחלקות: האחד, גשה נא ושקה לי בני (בראשית כז כו) משיקות אשה אל אחותה (יחזקאל ג יג) ישקני מנשיקות פיהו (שיר א ב)׳

השני, משקה הרים מעליותיו (תלים קד יג) והשוקית בכלי זהב (אסתר א ז) וישק את צאן לבן (בראשית כט י) וכל משקה אשר ישתה (ויקרא יא לד) פקדת הארץ ותשקקה (תלים סה י) שמני ושקויי (הושע ב ז)׳

השלישי, בעיר ישקו בהומר ירצון (יואל ב ט) והשיקו היקבים תירוש ויצהר (שם ב כד) ישתקשקון ברחבות (נחום ב ה) כמשק גבים שקק בו (ישעיה לג ד) ותשק ידי לפי (איוב לא כז) ענין מרוץ המה׳

הרביעי, ואל אישך תשוקתך (בראשית ג טז) אני לדודי ועלי תשוקתו (שיר ז יא) אליך תשוקתו ואתה תמשל בו (בר׳ ד ז) ונפשי שוקקה (ישעיה כט ח) נשקו בר פן יאנף [שכה] (תהלים ב יב) ענין תאוה וחמרה המה׳

החמישי, בשוקים וברחבות (שיר ג ב) וסגרו דלתים בשוק (קהלת יב ד)׳

הששי, ועל פיך ישק כל עמי (בראשית מא מ) ובן משק ביתי (שם טו ב) ענין כלכלה הם׳

השביעי, ואת שוק הימין (שמות כט כב) שוקיו עמודי שש (שיר ה טו) על הברכים ועל השקים (דברים כח לה) גלי שק (ישעיה מז ב)

המבאר

שטר) רש״י. ומנחם פתר כל לשון שפיתה לשון שימה. וכן הביאו על הפסוק שפת הסיר שפת.

שכה) רש״י: ומנחם פתר אותו לשון תאוה. כמו ואל אישך תשוקתך.

שמג) (ויקרא יט יט) ענינו יורה עליו מחוברת צמר ופשתים .

שעל . מתחלק לג׳ מחלקות : האחד , בשעלי שעורים ובפתותי לחם (יחזקאל יג יט) מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ יב) עפר שמרון לשעלים (מ״א כ י) ענין מלא כף מלא חופן .

השני , אחזו לנו שעלים שעלים קטנים (שיר ב טו) שלש מאות שועלים (שופטים טו ד) אם יעלה שועל (נחמיה ג לה) כמשמעו ׳

השלישי , במשעול הכרמים (במדבר כב כד) כמו מסלול .

שען . והוא נשען על ידי (מ״ב ה יח) ישען על ביתו (איוב ח טו) משענת קנה (יחזקאל כט ו) משען ומשענה (ישעיה ג א) על משענתו (שמות כא יט) .

שעף . [עיין לעיל שרש ס ע ף במחברת סמך] ׳

שער . מתחלק לג׳ מחלקות : האחד , שערי הנהרות נפתחו (נחום ב ז) שער המים (נחמיה ג כו) בצאתי שער עלי קרת (איוב כט ז) וזה שער השמים (בראשית כח יז) .

השני , בשנה ההוא מאה שערים (שם כו יב) כי כמו שער בנפשו (משלי כג ז) כמו שיעור .

השלישי , שמה ושערורה (ירמי׳ ה ל) שערות עשתה מאד (שם יח יג) כתאנים השערים (שם כט יז) .

שער . מתחלק לד׳ מחלקות : האחד , שער קטב (ישעיה כח ב) וקדמונים אחזו שער (איוב יח כ) וישתער עליו מלך הצפון (דניאל יא מ) ומלכיהם שערו שער (יחזקאל כז לה) .

השני , שער ראשו (במדבר ו ה) קלע באבן אל השערה (שופ׳ כ טז) כידי עשו אחיו שערת (בראשי׳ כז כג) איש שער (שם כז יא) כמשמעו .

השלישי , ויקח את שעיר החטאת (ויקרא ט טו) שעירת עזים (שם ד כח) והמשלח את השעיר (שם טז כו) כמשמעו .

הרביעי , לשעירם אשר הם זנים אחריהם (שם יז ז) חדשים מקרוב באו לא שערום אבתיכם (דברים לב יז) פתרונו לא אלהים , ולא חשבום לאלוה ולא עבדום , וראש הפסוק יורה על סופו והחלתו על אחריתו .

שפה ׳ מתחלק לה׳ מחלקות : האחד , הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב (בראשית ג טו) אשר בשערה ישופני (איוב ט יז) ושפו עצמתיו לא ראו (שם לג כא) ויתכן להיות מגזרתם וילך שפי (במ׳ כג ג) וגם יתכן להיות מגזרתם שפיפן עלי ארח (בר׳ מט יז) ונקרא שמו על ענין [נ״ה שם] מפעלו , ואתה תשופנו עקב , ונראה הפתרון ראוי ונכון הישב , אבל לא יוכל כל פותר , וכל יודע פשר , אשר איננו משיג מחקרי הלשון , לדעת אם על אודות מפעלו נקרא שפיפון , או הוא שמו כמו נחש , ושרף , וצפעון , אשר לא יורו שמותם על טעם מפעלם , ואע״פ שיש מלים ראוים להגזר כפי ענינם לקרבת מפעלם , לא יוכל למצוא תכונת היסוד כי נעלם ׳

השני , יחשכו כוכבי נשפו (איוב ג ט) וצין נאף שמרה נשף (שם כד טו) בנשף בערב יום (משלי ז ט) אך חשך ישופני (תהלים קלט יא) ענין אשמורה הם ׳

השלישי , על כל שפים במדבר (ירמיה יב יב) רוח צח שפים (שם ד יא) ׳

הרביעי , אם תשכבון בין שפתים (תלים סח יד) והשפתים טפח אחד (יחזקאל מ מג) ׳

החמישי , נשפת ברוחך כסמו ים (שמות טו י) וגם נשף בהם ויבשו (ישע׳ מ כד) ענין נפיחה המה ׳

שפה ׳ שפה יהיה לפיו סביב (שמות כח לב) כמעשה שפת כוס (מ״א ז כו) על שפת היריעה (שמות כו ד) על שפת היאור (בראשית מא ג) כמשמעו ׳

שפח ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , כעיני שפחה אל יד גברתה (תלים קכג ב) הנה שפחתך בידך (בראשית טז ו) בא נא אל שפחתי (שם טז ב) לשון אמה ׳

השני , כי זבח משפחה לנו (ש״א כ כט) ואם משפחת מצרים לא תעלה (זכר׳ יד יח) כמשמעו ׳

שפח ׳ ושפח אדני קדקד בנות ציון (ישעיה ג יז) כמו מספחת כמשמעו ׳

שפט ׳ מתחלק לב׳ ענינים , האחד , פתח

שמג) רש״י . ולשון שעטנז פירש ב[illegible]ם מחברת צמר ופשתים .

שנא. אשר שנא ה׳ אלהיך (דברים טז כב) שנא לרעהו (שם יט יא) שנאי בצע (שמות יח כא) שנואה לאה (בראשית כט לא) הבן הבכר לשניאה (דברים כא טו) כי גדולה השנאה אשר שנאה (ש״ב יג טו) ויוסיפו עוד שנא אתו (ברא׳ לז ה) יראת ה׳ שנאת רע (משלי ח יג) וינסו משנאיך מפניך (במדבר י לה) כמשמעו [שלט].

שנאן. אלפי שנאן (תלים סח יח).

שנהב. שנהבים וקפים ותכיים (מ״א י כב) ממיני חיות רעות ועופות המה כמשמעו.

שנס. וישנס מתניו (מ״א יח מו) ענינו יורה עליו, כמו ויאסור על מתניו׳

שס. שסהו כל עברי דרך (תהלים פט מב) הוא ישסה (הושע יג טו) מי נתן למשסה יעקב (ישעיה מב כד) ענין בזה המה.

שסע. ושסע אתו בכנפיו (ויקרא א יז) ושסע איננה שסעת (שם יא כו) וישסעהו כשסע הגדי (שופטים יד ו) ושסע שסע (ויקרא יא ז) וישסע דוד את אנשיו (ש״א כד ח). ענינו פלג לבתם בדברים׳

שסף. וישסף שמואל את אגג (ש״א טו לג) כמו וידקר לפי הענין כמשמעו.

שע. מתחלק לי״א מחלקות: האחד, ואל קין ואל מנחתו לא שעה (בראשית ד ה) וישע ה׳ אל הבל (שם ד ד) יתכן להיות מלה זאת כענין עתרת.

השני, ושעשע יונק (ישעיה יא ח) אם ילד שעשועים (ירמיה לא כ) ושעשעי את בני אדם (משלי ח לא) ובמים לא רחצת למשעי [שמ] (יחזק׳ טז ד).

השלישי, ולא תשענה עיני ראים (ישעיה לב ג) ואזניו הכבד ועינין השע (שם ו י) השתעשעו ושעו (שם כט ט) אל תשתע כי אני אלהיך (שם מא י).

הרביעי, ביום ההוא ישעה האדם על עשהו (ישע׳ יז ז) ולא ישעה אל המזבחות (שם יז ח) ולא שעו על קדוש ישראל (שם לא א) ואל ישעו בדברי שקר (שמות ה ט) ענין בטחון המה.

החמישי, ישועה ישית חומות וחל (ישעיה כו א) הנותן תשועה למלכים (תה׳ קמד י) כי כל ישעי וכל חפץ (ש״ב כג ה) עם נושע ביי׳ (דב׳ לג כט).

הששי, אשוע אליך ולא תענני (איוב ל כ) ותעל שועתם אל האלהים (שמות ב כג) ישועו ואין מושיע (תלים יח מב) ישעו ואין מושיע [שמא] (ש״ב כב מב) יתכן להיות עתירה הנופלת על השומע, ועל המשמיע׳ וראוי להיות מהמחלוקה הראשון.

השביעי, שעו מני אמרר בבכי (ישעיה כב ד) השע ממני ואבליגה (תהלים לט יד) כמו הרפה ממני (שופטים יא לז) לפי הענין.

השמיני, מקרקר קר ושוע אל ההר (ישעיה כב ה) שעה מעליו ויחדל (איוב יד ו) כמו עלה מעליו.

התשיעי, ולא נכר שוע לפני דל (שם לד יט) ולכילי לא יאמר שוע (ישעיה לב ה) ענין נשיאות המה, ויתכן להיות שעו מני, ושוע אל ההר, ולא נכר שוע מיסוד אחד, לשון מעל [ר״ל עליה] אך שעו מני ירחק מהם כמעט, אבל שעה מעליו ויחדל יוכיח לקרבה אליהם, לחברה אותם, והיה העקר אחד׳

העשירי, אשתומם כשעה חדא (דניאל ד טז) בה שעתה נפק (שם ה ה) בה שעתא יתרמא (שם ג ו) ענין רגעים המה.

העשתי עשרה, ונשתעה ונראה יחדו (ישעיה מא כג) ואשעה בחקיך תמיד (תהלים קיט קיז) כמו אספרה [שמב] בחקיך, וכל ספור בלשון ארמית אשתעי, ונכון להיות מגזרתם.

שעט׳ מקול שעטת פרסות אביריו (ירמיה מז ג) כמו דהרת, מדהרות דהרות אביריו (שופ׳ ה כב).

שעטנז. ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך

המבאר

שלט) השרש הזה חסר בכל ההעתקות אף כי נרשם בתוך השרשים בראש מחברת השי״ן.

שמ) רש״י: ומנחם חבר למשעי לשון שעשוע.

שמא) אבר שד״ל: כונת מנחם כי אולי שרש שעה כשרש עתר שנופל על האיש המעתיר ועל האל הנעתר. כן ישעו ואין מושיע נאמר על המעתיר, וישע ה׳ אל הבל נאמר על הנעתר עכ״ל. אמנם בנול״וב חסר הכתוב הזה ותחתיו נמצא ישועו ואין מושיע. וברור הוא כי המעתיקים כתבוהו תחת ישעו ואין מושיע, והראיה באור הדברים אשר הוסיף מנחם. אשר לא יתכן להסב אל ישועו ואין מושיע. וכן אמר רש״י שם. ומנחם חברו עם וישע ה׳ אל הבל [ברא׳ ד ד] ופתר בו לשון עתירה ונופל הלשון על המעתיר ועל הנעתר: כמו ויעתר יצחק לה׳ ״״ ויעתר לו ה׳ (שם כה כא), אף כאן ישעו ואין מושיע נופל על המתפלל. וישע ה׳ נופל הלשון על מי שמתפללין לפניו.

שמב) בכל ההעתקות כתוב א ד ב ר ה בחוקיך ובתוכן נוסח רש״ד לוצאטי הנ׳ בהעתקת ר׳ ישבב. ורק בנוסח האמבורג כתוב אספרה וכן נכון. והראיה מן המאמר שאחריו וכל ספור בלשון ארמית אשתעי.

ה"ק. [השרש הזה נרשם בתוך כל השרשים בראש מחברת השי"ן אבל לא נמצא בכל ההעתקות בגוף המחברת].

שמן. מתחלק לג' מחלקות: האחד, שמנו עשהו (ירמיה ה כח) שמנת עבית (דברים לב טו) ובשרי כחש משמן (תלים קט כד) במשמניו רזון (ישעיה י טז), ויתכן להיות מגזרתם השמן לב העם הזה (שם ו י) וטפש כחלב לבם (תהלים קיט ע) יוכיח.

השני, שמן זית זך (שמות כז כ) ושמן ימינו יקרא (משלי כז טז) שמן ראש אל יניא ראשי (תהלים קמא ה) שמן תורק שמך (שיר א ג).

השלישי, על השמינית (תלים יב א) ובן שמנת ימים (בראשית יז יב) שמנים שנה (שם טז טז).

שמע. מתחלק לב' ענינים: האחד, הנה שמע מזבח טוב (ש"א טו כב) להשמעות אזנים (יחזקל' כד כו) וקרוב לשמע (קהלת ד יז), ויתכן להיות מגזרתם וסר אל משמעתך (ש"א כב יד).

השני, וישמע שאול (ש"א טו ד) וישימהו דוד על משמעתו (ש"ב כג כג) איסירם כשמע לעדתם (הושע ז יב) ענין קבוץ המה.

שמץ. ותקח אזני שמץ מנהו (איוב ד יב) ומה שמץ דבר (שם כו יד) לשמצה בקמיהם (שמות לב כה) ענין סרה הם.

שמר. מתחלק לג' מחלקות: האחד, ושקט הוא אל שמריו (ירמיה מח יא) הקפאים על שמריהם (צפניה א יב) אך שמריה ימצו ישתו (תלים עה ט) משתה שמרים (ישעיה כה ו).

השני, שמר ושמעת (דברים יב כח) ליל שמרים (שמות יב מב) אל משמר (בר' מב יז).

השלישי, כשמיר חזק מצר (יחזקאל ג ט) בצפרן שמיר (ירמיה יז א) ולבם שמו שמיר (זכר' ז יב) ועלה שמיר ושית (ישעיה ה ו) ענין סירים המה.

שמש. מתחלק לב' מחלקות: האחד, שמש וירח (תלים קמח ג) כי בא השמש (בראשית כח יא) כמשמעו.

השני, אלף אלפין ישמשונה (דניאל ז י) ושמתי כדכד שמשתיך (ישעיה נד יב).

שן. מתחלק ליו"ד מחלקות: האחד, שן תחת שן (שמות כא כד) הנשכים בשניהם (מיכה ג ה).

השני, אם שנותי ברק חרבי (דברים לב מא) חצי גבור שנונים (תהלים קכ ד) וחץ שנון (משלי כה יח) שננו לשונם (תלים קמ ד) ענין מלוטש ומחודד.

השלישי, כחוט השני שפתותיך (שיר ד ג) אם יהיו חטאיכם כשנים (ישעיה א יח) את תקות חוט השני הזה (יהושע ב יח) ושני תולעת (ויקרא יד ד) ותולעת שני (שמות כה ד) כמו אדום.

הרביעי, מתוקה שנת העבד (קהלת ה יא) מניח לו לישון (שם) אם אתן שנת לעיני (תהלים קלב ד) ותדד שנתי מעיני (בראשית לא מ) אדדה כל שנותי (ישעיה לח טו) אני ישנה ולבי ער (שיר ה ב).

החמישי, ושננתם לבניך (דברים ו ז) למשל ולשנינה (שם כח לז) ענין מחוה המה.

הששי, ישנא הכתם הטוב (איכה ד א) משנה פניו ותשלחהו (איוב יד כ) עם שונים אל תתערב (משלי כד כא) ודתיהם שנות מכל עם (אסתר ג ח) וכלים מכלים שונים (שם א ז) וישנו את טעמו (ש"א כא יד).

השביעי, במספר שני תבואה (ויקרא כה טו) כפי שניו ישיב (שם כה נב) במספר שנים (שם כה נ) נשאר בשנים (שם כה נב) ספו שנה על שנה (ישעיה כט א) כי שנות מספר יאתיו (איוב טז כב).

השמיני, ומשנה כסף (בראשית מג טו) ויאמר שנו וישנו (מ"א יח לד) אם תשנו יד (נחמיה יג כא) ועל השנות החלום (בראשי' מא לב) ויחלם שנית (שם מא ה) יוסיף אדני שנית ידו (ישעיה יא יא).

התשיעי, ואכלתם ישן נושן (ויקרא כו י) צרעת נושנת הוא (שם יג יא) ונושנתם בארץ (דברים ד כה) למנצח על שושן עדות שלח) (תהלים ס א) חדשים גם ישנים (שיר ז יד).

העשירי, עשת שן (שם ה יד) כסא שן גדול (מ"א י יח) קרשיך עשו שן (יחזקאל כז ו) השכבים על מטות שן (עמוס ו ד).

המבאר

שלח) הפסוק הזה לא נמצא כי אם בהעתקת לונדון. ולא ידעתי אם כאן מקומו.

שלחן · ועשית שלחן עצי שטים (שמות כה כג) לערך שלחן במדבר (תלים עח יט) תערך לפני שלחן (תהלים כג ה) כמשמעו ·

שלט · מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, ויוסף הוא השליט (בראשי׳ מב ו) ולא ישליטנה אלהים (קהלת ו ב) ·

השני, שלטיהם תלו על חומתיך (יחזקאל כז יא) כל שלטי הגבורים (שיר ד ד) כלי מלחמה המה ·

שלך · משליך קרחו כפתים (תהלים קמז יז) אשר בשלכת מצבת בם (ישעיה ו יג) וישליכו איש מבהו (שמות ז יב) [ונחסר כאן ואת השלך (ויקרא יא יז) מין עוף טמא] ·

שם · מתחלק לשש מחלקות: האחד, שממה תהיה (ירמיה ד כז) לא תשם (בראשית מז יט) ישים עליהם נוהם (ירמיה מט כ) והנשמות והנהרסות (יחזקאל לו לה) ·

השני, פנו עלי והשמו (איוב כא ה) ישמו ישרים (שם יז ח) נשמו אחרנים (שם יח כ) שמו שמים (ירמיה ב יב) ·

השלישי, שם העיר (בראשית ד יז) יהי שמו לעולם (תלים עב יז) ידעתיך בשם (שמות לג יב) כמשמעו ·

הרביעי, שמה קברו (בראשית מט לא) שמה קננה קפוז (ישעיה לד טו) משם נסעו (במדבר כא יג) כמשמעו ·

החמישי, בשמי שמי קדם (תהלים סח לד) על השמים (שמות ט כג) ·

הששי, ואת השומים (במדבר יא ה) ·

שם · שמו אותתם אתות (תלים עד ד) שם על לב (ישעיה נז א) מבלי משים (איוב ד כ) היתה שומה (ש״ב יג לב) בתשומת יד (ויק׳ ה כא) ·

שלם · מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, הן צדיק בארץ ישלם (משלי יא לא) כי אתה תשלם (תלים סב יג) המעמך ישלמנה (איוב לד לג) ·

השני, ותשלם כל המלאכה (מ״א ז נא) ושלמה ימי אבלך (ישע׳ ס כ) מי עור כמשלם (שם מב יט) ·

השלישי, שלמי אמוני ישראל (ש״ב כ יט) והיה אם שלום תענך (דב׳ כ יא) ואם לא תשלים עמך (שם כ יב) שלח ידיו בשלמיו (תהלים נה כא) כמוצאה שלום (שיר ח י) ·

שלם · על שה על שלמה (שמות כב ח) אם חבל תחבל שלמת רעך (שם כב כה) כמו שמלה ·

שלף · וחרבו שלופה בידו (במדבר כב כג) שלף איש נעלו (רות ד ז) שקדמת שלף יבש (תלים קכט ו) שלף ויצא מגוה (איוב כ כה) ·

שלש · מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, ושלשת תרד מאד (ש״א כ יט) עד הערב השלשית (שם כ ה) כמשלש חדשים (בראשית לח כד) והחוט המשלש (קהלת ד יב) כמשמעו ·

השני, ושלשים על כלו (שמות יד ז) ויען השליש (מ״ב ז ב) הממונה ·

השלישי, וכל בשלש שלג) (ישעיה מ יב) ותשקמו ברמעות שליש שלד) (תהלי׳ פ ו) בתפים בשמחה ובשלשים (ש״א יח ו) כלי נבלים הם · ויתכן להיות בני שלשה יתרים, כמו עלי עשור, על השמינית ·

שלשם · גם מתמול גם משלשם (שמות ד י) ויהי כל יודעו מאתמול שלשם (ש״א י יא) כמשמעו ·

שמאל · אם השמאל ואימנה (בראשית יג ט) שמאל בעשותו (איוב כג ט) וכי תשמאילו (ישעיה ל כא) ·

שמד · ונשמדו במות און (הושע י ח) השמידם וישבו תחתם (דברים ב כג) ·

שמח · כי בשמחה תצאו (ישעיה נה יב) ששון ושמחה (שם כב יג) ·

שמט · תשמטנה ונטשתה (שמות כג יא) ושמטתה ובך מנחלתך (ירמיה יז ד) · ענין עזיבה המה ·

שמך · ותכסהו בשמיכה (שופטים ד יח) ·

שמל · מי צרר מים בשמלה (משלי ל ד) שמלתך לא בלתה (דברים ח ד) ויחלף שמלתיו (בראשית מא יד) כמו לבוש ובגד ·

שממית · שממית בידיה תתפש (משלי ל כח) היא העש שבונה ביתה אפילו בהיכלי מלך,

המבאר

חברו כמחם. שלג) רש״י שם. ומנחם פי׳ שהוא שם כלי. שלד) רש״י שם: ומחם פירש שליש שם של כלי ששותין בו וכן פירש וכל בשליש עפר הארץ ע״כ.

ר) לא השכילו נפלאותיך (תהלי׳ קו ז) ומנדע שכלתנו (דניאל ה יב) שכל טוב לכל עשיהם (תהלים קיא י) ׃

שכם ׃ מתחלק לג׳ מחלקות : האחד, דרך ירצחו שכמה (הושע ו ט) לעבדו שכם אחד (צפ׳ ג ט) כי תשיתמו שכם (תהלים כא יג) שכם אחד על אחיך (בראשית מח כב) ׃

השני, ויט שכמו לסבל (שם מט טו) כתפי משכמה תפול (איוב לא כב) והיה כהפנותו שכמו (ש״א י ט) משכמו ומעלה גבה מכל העם (שם ט ב) ׃

השלישי, והשכמתם והלכתם לדרככם (ברא׳ יט ב) וישכם בבקר (שמות כד ד) וכפיל משכים הלך (הושע ו ד) שוא לכם משכימי קום (תליב קכז ב) ׃

שכן ׃ וישכן ישראל בטח (דברים לג כח) ושכנתי בתוכם (שמות כה ח) וישכן כבוד יי׳ (שם כד טז) מה ידידות משכנותיך (תהלים פד ב) כמעט שכנה דומה נפשי (שם צד יז) כמשמעו ׃

שׂכן ׃ ושמת שכין בלעך (משלי כג ב) ענין מאכלת הוא ׃

שכר ׃ שכרו ולא יין (ישעיה כט ט) שתו ושכרו וקיו (ירמיה כה כז) ולרוזנים אי שכר (משלי לא ד) יין ושכר אל תשת (ויקרא י ט) ׃

שׂכר ׃ שכר שכיר (דברים טו יח) שבעים בלחם נשכרו (ש״א ב ה) וישכר מישראל מאה אלף (דה״ב כה ו) יגלח יי׳ בתער השכירה (ישעי׳ ז כ) גם שכריה בקרבה כעגלי מרבק (ירמיה מו כא) אומרים בעלי פתרון שכריה כמו גדוליה לפי הענין ׃

של ׃ מתחלק לה׳ מחלקות : האחד, כי ישל זיתך (דברים כח מ) כי ישל אלוה נפשו (איוב כז ח) ונשל הברזל מן העץ (שם יט ה) ונשל גוים רבים מפניך (שם ז א) ובשליתה היוצאת מבין רגליה (שם כח נז) וינשל את היהודים מאילות (מ״ב טז ו) של נעליך מעל רגליך (שמו׳ ג ה) ׃

השני, בני עתה אל תשלו (דה״ב כט יא) ויכהו שם האלהים על השל (ש״ב ו ז) הלא אמרתי לא תשלה אתי (מ״ב ד כח) וכל שלו ושחיתה (דניאל ו ה) ענין שגגה המה ׃

השלישי, שלו כל בגדי בגד (ירמיה יב א) שלו הייתי ויפרפרני (איוב טז יב) ישליו אהלים לשדדים (שם יב ו) לשון שקט המה ׃

הרביעי, שלות גוים רבים ישליך כל יתר עמים (חבקוק ב ח) וסר מרע משתולל (ישעיה נט טו) כמוצא שלל רב (תהלים קיט קסב) ׃

החמישי, על שולי המעיל (שמות כח לד) גגלו שוליך (ירמ׳ יג כב) טמאתה בשוליה (איכה א ט) ׃

שלאנן ׃ כלו שלאנן ושלו (איוב כא כג) ענין שקט הוא לפי הענין ׃

שלב ׃ משלבת אשה אל אחתה (שמות כו יז) כמו מקושרות בין השלבים (מ״א ז כה) ׃

שלג ׃ שלג לבנון (ירמיה יח יד) תשלג בצלמון (תהלים סח טו) כי לשלג יאמר הוא ארץ (איוב לז ו) ׃

שלהב ׃ רשפי אש שלהבת יה (שיר ח ו) להבת שלהבת (יחזקאל כא ג) כמשמעו ׃

שלח ׃ מתחלק לג׳ ענינים וד׳ מחלקות (של) :

האחד, בשלחי אתם מקדש ברנע (במדבר לב ח) וישלח ישראל מלאכים (שם כא כא) ומשלח מנות איש לרעהו (אסתר ט יט) שלחיך פרדס רמונים (שיר ד יג) ואת תעלתיה שלחה (יחזקאל לא ד) ׃

השני, בשלחי את חצי הרעב (שם ה טז) וישלח את לוט (בראשית יט כט) הן ישלח איש את אשתו (ירמיה ג א) ושלחה מביתו (דברים כד א) תשלח קציריה עד ים (תהלים פ יב) ׃

השלישי, שלחו באש מקדשיך (שם עד ז) ואת העיר שלחו באש (שופטים א ח) פתרונו נוטה לשריפה, ונטה לענין העליון (שלא) ׃

המחלקה הרביעי, בשלח יעברו (איוב לו יב) והיתו מעבר בשלח (שם לג יח) ואחת מחזקת השלח (שלב) (נחמיה ד יא) כלי קרב המה ׃

המבאר

של) פי׳ כי שתי מחלקות הראשונות ענינם אחד . הא׳ הוא בנין הקל שבאורו על כנת לחזור . והב׳ על כנת שלא לחזור והוא בנין פעל הכבד . אולם קשה לי למה כלל ואת תעלותיה שלחה במחלקה הא׳ כי גם הוא פעל הכבד . ובב׳ת שלחיך פרדס גם תעלותיה שלחה במחלקה הב׳ .

שלא) כלומר פתרונו נוטה משריפה . וגם הוא כענין פתרון מחלקה הב׳ . להיות השרפה משלחת את הנשרף מן העולם .

שלב) רש״י : השלח כלי קרב, כמו מעבור בשלח . וכן

השני, בשוט לשון תחבא (איוב ה כא) אבי יסר אתכם בשוטים (מ"א יב יא) קול שוט (נחום ג ב) ולשטט בצדיכם (יהושע כג יג) כמשמעו ·

השלישי, ארז שטה (ישעיה מא יט) ועצי שטים (שמות כה ה) מיני ארזים המה ·

הרביעי, ויושט המלך לאסתר (אסתר ה ב) מאשר יושיט לו המלך (שם ד יא) ענין נטיה המה · ויתכן להיות מגזרתם גם אלה, אלונים מבשן עשו משוטיך (יחזקאל כז ו) היו שטים לך (שם כז ח) וירדו מאניותיהם כל תפשי משוט (שם כז כט) השטים אתך שכט) (שם כז כו) בהם ימו האניות ויישירו לכתם, ונקרא שמם מעין [נ"ה כענין] מלאכתם, כמפרש ומלח וחובל [נ"ה מלחיך וחבליך] ·

שטה · אל ישט אל דרכיה לבך (משלי ז כה) שטה מעליו ועבר (שם ד טו) עשה סטים שנאתי (תהלים קא ג) ושחטה שטים העמיקו (הושע ה ב) איש כי תשטה אשתו (במדבר ה יב) ואם לא שטית (שם ה יט) ושטי כזב (תלים מ ה) ·

שטח · שטחתי אליך כפי (תהלים פח י) ושטחום לשמש ולירח (ירמיה ח ב) משטח חרמים (יחזק' כו ה) וישטחו להם שטוח (במ' יא לב) ענין פרישה המה ·

שטם · וישטם עשו את יעקב (בראשית כז מא) ורבה משטמה (הושע ט ז) אפו טרף וישטמני (איוב טז ט) ·

שטן · תחת אהבתי ישטנוני (תלים קט ד) ויקרא שמה שטנה (בראשית כו כא) ולא יהיה לנו לשטן במלחמה (ש"א כט ד) ·

שטף · ונהרות לא ישטפוה (שיר ח ז) ומרק ושטף במים (ויקרא ו כא) וידיו לא שטף במים (שם טו יא) תשטף ספיחיה עפר ארץ (איוב יד יט) ענין רחיצה הם כמשמעו ·

שטר · שטר ומשל (משלי ו ז) שפטים ושטרים (דברים טז יח) אם תשים משטרו בארץ (איוב לח לג) ·

שטר · ולשטר חד הקימת (דניאל ז ה) · ענינו לצד אחר ·

שי · לך יבילו מלכים שי (תהלים סח ל) בעת ההיא יובל שי (ישעיה יח ז) כמו מנחה ·

שך · מתחלק לב' מחלקות: **האחד**, ויש המים (בראשית ח א) כשך חמת המלך (אסת ב א) וחמת המלך שככה (שם ז י) כמו נחה ·

השני, ישור כשך יקושים (ירמיה ה כו) אם ישך הנחש בלוא לחש (קהלת י יא) ופרץ גד ישכנו נחש (שם י ח) לא תשיך לאחיך נשך כס (דברים כג כ) והיה אם נשך הנחש את איש (במדבר כא ט) ·

שך · מתחלק לב' מחלקות: **האחד**, הנני שך את דרכך בסירים (הושע ב ח) טובם כחדק ישר ממסוכה (מיכה ז ד) כמשכת חדק (משלי טו יט) לשכים בעיניכם (במדבר לג נה) הסר משוכתו (ישעיה ה ה) ענין סלונים המה ·

השני, כל שכיות החמדה (ישע' ב טז) תפוחי זהב במשכיות כסף (משלי כה יא) ושכתי כפי (שמו' לג כב) שכת בעדו (איוב א י) ואבן מ (ויקרא כו א) את כל משכיתם (במדבר לג נב) ·

שכב · מתחלק לב' מחלקות: **האחד**, שכבת הטל (שמות טז יג) ונבלי שמים מי ישכיב (איוב לח לז) ונראה מגזרתם שכבת זרע (ויק' טו טז) ·

השני, שכב על צדך השמאלי (יחזקאל ד ד) על משכבי בלילות (שיר ג א) ·

שכח · מתחלק לב' מחלקות: **האחד**, השכח חנות אל (תהלים עז י) התשכח אשה עולה (ישע' מט טו) כי שכחני עמי (ירמ' יח ט) ·

השני, הוו בעין עלה להשכחה (דניאל ו) והשכחו לדניאל (שם ו יב) והשתכח בא בבירתא די במדי (עזרא ו ב) לשון מציאה ·

שכל · מתחלק לב' מחלקות: **האחד**, לא תהיה משכלה (שמו' כג כו) ואני שכולה וגלמודה (ישעיה מט כא) ושכלה אין בהם (שיר ד ב) אפגשם כדב שכול (הושע יג ח) שכול ואלמון (ישעיה מז ט) ·

השני, ושוריא ישתכללון (עזרא ד יג) בנהי ושכללה (שם ה יא) ושוריא אשכללו (שם ד יב) ובנו ושכללו (שם ו יד) ·

שכל · שכל את ידיו (בראשי' מח יד) ושום שכל (נחמיה ח ח) ומצא חן ושכל טוב (משלי

המבאר

שכט) בכל ההעתקות כתוב השאטים באלף.

כד סג) למי מדינים למי שיח (משלי כג כט) · כמשמעו ·

השני, בין שיחים ינהקו (איוב ל ז) וכל שיח השדה (בראשית ב ה) תחת אחד השיחם (שם כא טו) לשון אילנות המה ·

השלישי, כי גאו המים מי שחו (יחזקאל מז ה) כאשר יפרש השחה לשחות (ישעיה כה יא) · אשחה בכל לילה שכו) (תהלים ו ז) ·

שחד · כי השחד יעור (שמו׳ כג ח) ומכחכם שחדו בעדי (איוב ו כב) כמשמעו ·

שחט · מתחלק לשני מחלקות : האחד, חץ שחוט לשונם (ירמיה ט ז) שוחט השור מכה איש (ישעיה סו ג) ושחטתם בזה ואכלתם (ש״א יד לד) ושחטה שטים העמיקו (הושע ה ב) שחיטה כמשמעו ·

השני, זהב שחוט (דה״ב ט טו) כמו זהב סגור (שם ד כ) יתכן להיות שם מקום הזהב כמו זהב פרוים (שם ג ו) מזהב אופיר (דה״א כט ד) ·

שחט · ואשחט אתם אל כוס פרעה (ברא׳ מ יא) כמו ואעצור אותם [נ״ה את הענבים] ·

שחל · על שחל ופתן תדרך (תלים צא יג) אמר עצל שחל בדרך (משלי כו יג) שחל ואריה ענין אחד הוא ·

שחן · וימרחו על השחין ויחי (ישעיה לח כא) לשחין פרח (שמות ט ט) כמשמעו ·

שחס · ובשנה השנית שחיס (ישעיה לז ל) ספיחי ספיחים כמשמעו ·

שחף · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, את השחפת ואת הקדחת (ויקרא כו טז) ·

השני, ואת השחף (שם יא טז) כמשמעו ·

שחף · שחיף עץ שכז) (יחזקאל מא טז) ·

שחץ · הוא מלך על כל בני שחץ (איוב מא כו) [ענין גאוה רד״ק] ·

שחק · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, ושחקת ממנה הדק (שמות ל לו) אבנים שחקו מים (איו׳ יד יט) וכשחק מאזנים נחשבו (ישעיה מ טו) ואשחקם כעפר על פני רוח (תלים יח מג) ענין כתישה וכתיתה המה ·

השני, כי מי בשחק יערך ליי׳ (שם פט ז) ועד בשחק נאמן סלה (שם פט לח) ובגאותו שחקים (דברים לג כו) ·

שחק · ורוזנים משחק לו (חבקוק א י) לויתן זה יצרת לשחק בו (תלים קד כו) שחוק לרעהו אהיה (איוב יב ד) כשחוק לכסיל (משלי י כג) · שחוק כצחוק ·

שחר · מתחלק לג׳ מחלקות : האחד, וכמו השחר עלה (בראשית יט טו) כי עלה השחר (שם לב כז) כשחר נכון מוצאו (הושע ו ג) כשחר פרש על ההרים (יואל ב ב) הילל בן שחר (ישעיה יד יב) ·

השני, ישחרנני ולא ימצאנני (משלי א כח) לשחר פניך ואמצאך (שם ז טו) שחר טוב יבקש רצון (שם יא כז) אם אתה תשחר אל אל (איוב ח ה) אלי אתה אשחרך (תהלים סג ב) למנצח על אילת השחר שכח) (שם כב א) ענין בקר [נ״א ביקור] המה ·

השלישי, שחורה אני ונאוה (שיר א ה) חשך משחור תארם (איכה ד ח) כי הילדות והשחרות הבל (קהלת יא י) ·

שחת · מתחלק לב׳ ענינים : האחד, שחת לו (דברים לב ה) שחתך ישראל (הושע יג ט) כי משחתם בהם (ויקר׳ כב כה) ענין חבול המה ·

השני, תורדם לבאר שחת (תהלים נה כד) לא יראה השחת (שם מט י) נלכד בשחיתותם (איכה ד כ) ענין פחת המה, ונראה התי״ו שאיננה יסוד במלה כי שוחה עמוקה (משלי כג כז) יורה ·

שט · מתחלק לד׳ מחלקות : האחד, בל תלך בו אני שיט (ישעי׳ לג כא) שוטטו בחוצות ירושלם (ירמיה ה א) שטו העם ולקטו (במדבר יא ח) שוט נא בכל שבטי ישראל (ש״ב כד ב) וישטו בכל הארץ (שם כד ח) משוט בארץ (איוב א ז) המה משוטטים בכל הארץ (זכריה ד י) ענין מרוץ המה ·

המבאר

שכו) רש״י : ומנחם חברו עם כאשר יפרש השוחה לשחות עם כי שחו .

שכז) בכתבי קודש כתוב שחיף עץ בשין ימנית . ואולי היה לפני מנחם נוסחא אחרת .

שכח) רש״י : ומנחם פתר לשון ביקור . וכמו שחר טוב יבקש רצון [משלי יא כז] . וכמו לשחר פניך [שם ז טו] . עיין לעיל בשרש א י ל צד 22 ע״ב .

משגע איש הרוח (הושע ט ז) כי בשגעון ינהג (מ"ב ט כ) ׃

שגר ׃ שגר אלפיך (דברים ז יג) וכל פטר שגר בהמה (שמות יג יב) פתח בית הרחם ׃

שד ׃ מתחלק לה' מחלקות ׃ האחד , ואת שדוד מה תעשי (ירמיה ד ל) אמר שדוד נשדנו (מיכה ב ד) משד עניים (תהלים יב ו) מפני רשעים זו שדוני (שם יז ט) נהפך לשדי (שם לב ד) וסלף בגדים ישדם (משלי יא ג) ׃

השני , על שדים ספדים (ישעיה לב יב) משד תנחמיה (שם סו יא) ושד מלכים תינקי (שם ס טז) בין שדי ילין (שיר א יג) כלה שד (ישעיה טז ד) שמה מעכו שדיהן (יחזק' כג ג) לשון דדים הם ׃

השלישי , כקול מים רבים כקול שדי (שם א כד) בצל שדי יתלונן (תהלים צא א) ואל שדי יתן לכם רחמים (בראשית מג יד) מחזה שדי יחזה (במד' כד טז) ויש מהפותרים אשר מחברים אליהם למען תדעון שדון (איוב יט כט) , ויתכן להיות מגזרת דין ׃

הרביעי , יזבחו לשדים (דברים לב יז) ויזבחו את בניהם ואת בנותיהם לשדים (תהלים קו לז)

החמישי , שדה ושדות (קהלת ב ח) ענין תענוג המה ׃

שד ׃ מתחלק לב' מחלקות ׃ האחד ׃ ושדת אתם בשיד (דברים כז ב) והיו עמים משרפת שיד (ישעיה לג יב) עצמות מלך אדום לשיד (עמוס ב א) ותשם בסד רגלי שכב) (איוב יג כז) לשון גיר המה [נ"ו לשון שיד המה ׃ עיין לעיל בשרש גר צד 59] ׃

השני , ישדד לו יעקב (הושע י יא) אם ישדד עמקים אחריו (איוב לט י) יפתח וישדד אדמתו (ישעיה כח כד) שדות בכסף יקנו שכג) (ירמיה לב מד) עיניך בשדה אשר יקצרון (רות ב ט) על ביתה יעל שדה (מ"ב ח ה) ׃

שדם ׃ ושדמה לפני קמה (ישעיה לז כז) כי שדמות חשבון אמלל (שם טז ח) ושדמות לא עשה אכל (חבקוק ג יז) ענין שורק המה ׃

שדף ׃ הכתי אתכם בשדפון ובירקון (עמוס ד ט) ושדופת קדים (בראשית מא ו) ׃

שדר ׃ הוה משתדר להצלותה (דני' ו טו) [לשון השתדלות בחלוף הל' לרי"ש , מתורגמן] ׃

שו ׃ מתחלק לג' מחלקות ׃ האחד , שויתי עד בקר כארי (ישע' לח יג) אם לא שויתי ודוממתי (תהלים קלא ב) פן תשוה לו גם אתה (משלי כו ד) וכל חפציך לא ישוו בה (שם ג טו) הלוא אם שוה פניה (ישעיה כח כה) ׃

השני , שויתי יי' לנגדי תמיד (תהלים טז ח) משוה רגלי כאילות (שם יח לד) הוד והדר תשוה עליו שכד) (שם כא ו) שויתי עזר על גבור (שם פט כ) ולבבה עם חיותא שוי (דניאל ה כא) ׃ תשים , תשית , תשוה , לשון אחד המה ׃

השלישי , וישר העויתי ולא שוה לי (איוב לג כז) ולמלך אין שוה להניחם (אסתר ג ח) שוה בנזק המלך (שם ז ד) איננו שוה לי (שם ה יג) ענין תועלת [נ"ה הועילות] המה ׃

שוא ׃ לשוא הכיתי את בניכם (ירמיה ב ל) בחבלי השוא (ישעיה ה יח) ׃

שזב ׃ משיזב ומצל (דניאל ו כח) ושיזב לעבדוהי (שם ג כח) כל הצלה בלשון ארמית כמהו ׃

שזף ׃ ששזפתני השמש (שיר א ו) עין שזפתו ולא תוסיף (איוב כ ט) ולא שזפתו עין איה (שם כח ז) ׃

שזר ׃ שש משזר (שמות כו א) ענין פתיל הוא לפי הענין ׃

שח ׃ והלכו אליך שחוח (ישע' ס יד) ירכה ישח (תלים י י) שחי ונעברה (שם נא כג) ושוחה בארץ ציה וצלמות (ירמיה ב ו) והמה משתחויתם קדמה לשמש (יחזקאל ח טז) ערבה ושוחה (ירמיה ב ו) ׃

שח ׃ מתחלק לג' מחלקות ׃ האחד , אריד בשיחי ואהימה שכה) (תלים נה ג) או שיח לארץ ותרך (איוב יב ח) ויצא יצחק לשוח בשדה (בר'

המבאר

שכב) רש"י ׃ וכנחם חברו לפק שדידה ככו משד עניים . רשעים זו שדוני . שכב) בנול"וב כתוב ב ש ד בשין .

שכג) בנר"ו מן הכתיב הזה ולהלן מחלקה שלישית . ואין כן ביתר ההעתקות . וטעות הוא שם . כי שרש כלם אחד הוא לשטת מנחם .

שכד) רש"י ׃ כנחם פתר תשוה , תשים , תשית , לשון אחד לחם .

שכה) רש"י ׃ וכנחם פתר לשון כמשלה כמי וירדו ברגה הים ושיחי לשון שיח . לפי שזה .

חטאתיכם (ויקרא כו יח) ׳

השני, שבעת חקות קציר (ירמיה ה כד) וטמאה שבעים כנדתה (ויק׳ יב ה) שבעה שבעת (דברים טז ט) שבעים שבעים (דניאל ט כד) והגביר ברית לרבים שבוע אחד (שם ט כז) מלא שבע זאת (בראשית כט כז) ׳

השלישי, השבעה לי כיום וישבע לו (שם כה לג) בי נשבעתי (שם כב טז) כי שם נשבעו שניהם (שם כא לא) שבעות מטות אמר סלה (חבקוק ג ט) וישבע בחי העולם (דניאל יב ז) ׳

שבע ׳ שבע שמחות (תה׳ טז יא) אשבעה בהקיץ תמונתך (שם יז טו) כמו ואכל ושבע ודשן (דברים לא כ) ׳

שבץ ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, ושבצת הכתנת שש (שמו׳ כח לט) וכתנת תשבץ (שם כח ד) ועשית משבצת זהב (שם כח יג) משבצים זהב (שם כח כ) ׳

השני, כי אחזני השבץ (ש״ב א ט) ויתכן להיות מגזרת העליון ׳

שבק ׳ שרשוהי בארעא שבקו (דניאל ד יב) וכל עזב וסלח בלשון ארמית שבק ׳

שבר ׳ מתחלק לד׳ מחלקות : האחר, כי באו בנים עד משבר (מ״ב יט ג) לא יעמד במשבר בנים (הושע יג יג) האני אשביר ולא אוליד (ישע׳ סו ט) ענין אבנים המה ׳

השני, וברכה לראש משביר (משלי יא כו) אכל תשברו מאתם (דברים ב ו) כי יש שבר במצרים (בראשית מב א) שברו לנו מעט אכל (שם מג ב) בשבר אשר הם שברים (שם מז יד) שברו ואכלו (ישעיה נה א) ענין מקנה וקנין הם ׳ ובלא מחיר יין והלב (שם) יוכיח ׳

השלישי, ושברה כשבר נבל יוצרים (שם ל יד) על שבר יוסף (עמוס ו ו) אבד ושבר בריחיה (איכה ב ט) דלתות נחושה אשבר (ישעיה מה ב) כמשמעו ׳

הרביעי, את מספר החלום ואת שברו (שופ׳ ז טו) ענין פתרון הוא לפי הענין ׳

שבר ׳ עיני כל אליך ישברו (תהלים קמה טו) שברתי לישועתך יי׳ (שם קיט קסו) לא ישברו יורדי בור (ישעיה לח יח) כמו לא יקוו ׳

שבש ׳ ורברבנוהי משתבשין (דניאל ה ט) [פתרונו נואלו] ׳

שבת ׳ מתחלק לב׳ מחלקות, האחד, איך שבת נגש שבתה מדהבה (ישעיה יד ד) ויום ולילה לא ישבתו (בראשי׳ ח כב) משבית מלחמות (תהלים מו י) ׳

השני, כי בו שבת (בראשית ב ג) אז תשבת הארץ והרצת את שבתתיה (ויקרא כו לד) ׳

שג ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, וכי השגו (במר׳ ט כב) מאיש שגה ומפתי (יחזקאל מה כ) וגם אלה ביין שגו (ישעיה כח ז) לשגות מאמרי דעת (משלי יט כז) ׳

השני, שגיון לדוד שכא) (תהלים ז א) ענין רנן הוא, וענינו יורה עליו ויתכן להיות מגזרתו [נ״ו מגזרת] תפלה לחבקוק הנביא על שגינות (חבקוק ג א) כמו על הנגינות, וסוף חזיונו יורה עליו למנצח בנגינותי (שם ג יט) ׳

שג ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, ישגה אחו בלי מים (איוב ח יא) ואחריתך ישגה מאד (שם ח ז) שגיא כח (שם לז כג) משגיא לגוים ויאבדם (שם יב כג) ביום נטעך תשגשגי (ישע׳ יז יא) ושלוי עולם השגו חיל (תלים עג יב) לשון גודל המה ׳

השני, ואין ידו משגת (ויק׳ יד כא) או השיגה ידו ונגאל (שם כה מט) ירדף אויב נפשי וישג (תהלים ז ו) ארדף אשיג (שמות טו ט) ואין משיג ידו אל פיו (ש״א יד כו) וכי שיג לו (מ״א יח כז) ׳

שגב ׳ ונשגב יי׳ לבדו (ישע׳ ב יא) וקודרים שגבו ישע (איוב ה יא) לא היתה קריה אשר שגבו ממנו (דברי׳ ב לו) וכחומה נשגבה (משלי יח יא) בו ירוץ צדיק ונשגב (שם יח י) ׳

שגח ׳ ממכון שבתו השגיח (תהלים לג יד) משגיח מן החלנות (שיר ב ט) ׳

שגל ׳ והשגל יושבת אצלו (נחמיה ב ו) נצבה שגל לימינך (הלים סה י) שגלתה ולחנתה (דניאל ה ב) ענין גבירה המה ׳

שגע ׳ חסר משגעים אני (ש״א כא טז)

המבאר

שכא) רש״י כתב אבר שגם זה אחד כשבות הזכר על שם הכלי וכן פירש על שגינות.

כעפר שאר (תהלים עח כז) איש איש אל כל שאר בשרו (ויקרא יח ו) שארה הנה (שם יח יז) כי את שארו הערה (שם כ יט) ענין בשר המה ׃

שאר ׃ כי כל שאר וכל דבש (ויקרא ב יא) שאר לא ימצא בבתיכם (שמות יב יט) ולא יראה לך שאר (שם יג ז) ׃

שב ׃ מתחלק לז׳ מחלקות : האחד, שב לימיני (תהלים קי א) ישב עולם לפני אלהים (שם סא ח) הישבי בשמים (שם קכג א) בכל מושבתיכם (שמות יב כ) כמשמעו ׃

השני, כי שב אפי ממנו (הושע יד ה) אם ישוב ולא ישוב (ירמיה ח ד) ועליה למרום שובה (תהלים ז ח) שם הם שבים ללכת (קהלת א ז) ׃

השלישי, מרוע שובבה העם הזה ירושלים משבה נצחת (ירמיה ח ה) ומשבותיך תוכחך (שם ב יט) שובו בנים שובבים (שם ג יד) וילך שובב (ישעיה נז יז) ׃

הרביעי, וישב ממנו שבי (במדבר כא א) קום ברק ושבה שביך (שופ׳ ה יב) עלית למרום שבית שבי (תה׳ סח יט) וראית בשביה שיח) (דב׳ כא יא) שבו ויבזו (בר׳ לד כט) והיו שבים לשביהם (ישע׳ יד ב) את השבי ואת המלקוח (במדבר לא יב) גם שבי גבור יקח (שם מט כה) כי שבבים יהיה עגל שמרון (הושע ח ו) ׃

החמישי, בשובה ונחת תושעון (ישע׳ ל טו) שובה יי׳ רבבות אלפי ישראל שיט) (במדבר י לו) לשון מרגוע ומנוחה המה ׃

הששי, כי רוח יי׳ נשבה בו (ישע׳ מ ז) ישב רוחו יזלו מים (תהלים קמז יח) ׃

השביעי, ולא יגה שביב אשו (איוב יח ה) כרסיה שביבין די נור (דניאל ז ט) לשון נצוץ אש המה ׃

שב ׃ גם שב גם ישיש בנו (איוב טו י) וגם עד זקנה ושיבה (תהלים עא יח) כי קמו עיניו משיבו (מ״ב יד ד) ואני זקנתי ושבתי (ש״א יב ב) יחשב תהום לשיבה (איוב מא כד) כמו זקנה כמשמעו ׃

שבו ׃ לשם שבו ואחלמה (שמות כח יט) ׃

שבח ׃ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, ושבח אני את המתים (קהלת ד ב) דור לדור ישבח מעשיך (תהלים קמה ד) שפתי ישבחונך (שם סג ד) כמו יהללוך [נו״ל ענין תהלה] ׃

השני, משביח שאון ימים (שם סה ח) בשוא גליו אתה תשבחם (שם פט י) וחכם באחור ישבחנה (משלי כט יא) ענין שבירה המה ׃

שבט ׃ מתחלק לג׳ ענינים : האחד, או משפחה או שבט (דברים כט יז) בשבטי ישראל הודעתי נאמנה (הושע ה ט) ששם עלו שבטים שבטי יה (תהלים קכב ד) ואין בשבטיו כושל (שם קה לז) ׃

השני, כל אשר יעבר תחת השבט (ויקרא כז לב) תרעם בשבט ברזל (תהלים ב ט) כי במטה יחבט קצח וכמון בשבט (ישעיה כח כז) ׃

השלישי, שבט משלים (שם יד ה) לא יסור שבט מיהודה (בראשי׳ מט י) שבט מישר שבט מלכותך (תהלים מה ז) ׃

שבך ׃ בסבך עץ קרדמות (תהלים עד ה) כי עד סירים סבוכים (נחום א י) שבכים מעשה שבכה (מ״א ז יז) תחת שובך (ש״ב יח ט) ועל שבכה יתהלך (איוב יח ח) נאחז בסבך בקרניו (בראשית כב יג) ענין ענפים הם ׃

שבל ׃ מתחלק לג׳ מחלקות : האחד, אל תשטפני שבלת מים (תהלים סט טז) ושבלת שטפתני (שם סט ג) כמו שבלול תמס יהלך שכ) (שם נח ט) ענין קנוץ מים המה ׃

השני, שבילי עולם (ירמיה יח טו) שביל כמו נתיב ׃

השלישי, השבלים הרקות (בר׳ מא ז) וזרעו שבלים יקצור (ישעיה יז ה) וכראש שבלת ימלו (איוב כד כד) שבלי הזתים (זכריה ד יב) ׃

שבם ׃ גפן שבמה (ישעיה טז ח) שם מקום הוא ׃

שבס ׃ והשביסים והשהרנים (ישעיה ג יח) כלי נוי הוא כמשמעו ׃

שבע ׃ מתחלק לג׳ מחלקות : האחד, כי שבע יפול צדיק וקם (משלי כד טז) שבע על

המבאר

שיח) הכתוב הזה והכתוב שאחריו הוספתי לפי תשובת דונש ולא נמצא בכל ההעתקות.

שיט) רש״י : מנחם חבר לשון מרגוע. וכן בשובה ונחת תושעון.

שכ) רש״י : יש פותרים כמו שבלת מים. וכפל הלמ״ד כמו מן ימל קצירו [איוב יח טז] ימלל ויבש [תלים צ ו].

כבירים ישאון (שם יז יב) תשאות מלאה (שם כב ב) ענין המון [נו"ב המיה] המה ׳

השני, אם שאו ערים (שם ו יא) והארמה תשאה שממה (שם) ושאיה יכת שער שטו) (שם כד יב) והאיש משתאה לה (בראשית כד כא) ׳ קרוב מבהלה, כענין על יומו נשמו אחרנים (איוב יח כ) ׳

השלישי, בערבים משאות (משלי כב כו) כי תשה ברעך משאת מאומה (דבר׳ כד י) לא ישיא אויב בו (תהלים פט כג) ענין חוב המה ׳

הרביעי, הנחש השיאני ואכל (בראשית ג יג) אל ישאך אלהיך (מ"ב יט י) השיאוך יכלו לך (עובדיה ז) ענין פתוי המה ׳

שׂא ׳ מתחלק לענינים ולמחלקות רבים: האחד, לא תשא את שם יי׳ אלהיך לשוא (שמו׳ כ ז) ישא ביום ההוא לאמר (ישעיה ג ז) ׳ ויש אשר ענינו מכה ושבירה כאלה: כמעט ישאני עשני (איוב לב כב) ממנו משפט ושאתו יצא (חבקוק א ז) וישאם דוד ואנשיו (ש"ב ה כא) ומשאתו לא אוכל (איוב לא כג) ונשאו בדרך מצרים (ישע׳ י כו)׳ ויש אשר ענינו סליחה, שא נא פשע אחיך (בראשי׳ נ יז) כי נשא אשא להם (הושע א ו) אשרי נשוי פשע (תלי׳ לב א) נשא עון (ישע׳ לג כד) נשא עון ופשע (שמו׳ לד ז) הלא אם תיטיב שאת (בר׳ ד ז) ׳ ויש אשר ענינו מלאת רצון, הנה נשאתי פניך (שם יט כא) וישא יי׳ את פני איוב (איוב מב ט) מלך יהודה אני נושא (מ"ב ג יד) שאת פני רשע לא טוב (משלי יח ה) אשר לא ישא פנים (דבר׳ י יז) ׳ ויש אשר ענינו עמס כאלה, נשאתיכם עמוסות משא לעיפה (ישעיה מו א) רבץ תחת משאו (שמות כג ה) כמשא כבד (תלים לח ה) ׳ ויש אשר ענינו נבואה כאלה: ויחזו לך משאת שוא ומדוחים (איכה ב יד) מה משא יי׳ (ירמיה כג לג) משא דבר יי׳ (זכריה ט א) המשא אשר חזה (חבקוק א א) ויש אשר ענינו הרמת קול כאלה: וכנניהו שר הלוים במשא יסר במשא שיז) (דה"א טו כב) ישאו בתף וכנור (איוב כא יב) ישאו מדבר ועריו (ישעיה מב יא) ישאו קולם ירנו (שם כד יד) ויש אשר ענינו מנין וחשבון כאלה, כי תשא את ראש בני ישראל (שמות ל יב) נשא את ראש (במדבר ד ב) שא את ראש מלקוח השבי (שם לא כו) מלה זאת היא רבת ענינים [נו"ל פנים] אבל מיעוטם יורה על רובם ׳

שאב ׳ ושאבתם מים בששון (ישעיה יב ג) בין משאבים (שופטים ה יא) לעת צאת השאבת (בר׳ כד יא) מאשר ישאבון הנערים (רות ב ט) ׳

שאג ׳ אריה שאג מי לא יירא (עמוס ג ח) שאגה לו כלביא (ישעיה ה כט) הכפירים שאגים לטרף (תהלים קד כא) ׳

שאט ׳ בשאט בנפש (יחז׳ כה טו) השאטים אותך (שם כח כד) ׳

שאל ׳ מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, שאל לך אות (ישעיה ז יא) העמק שאלה (שם) לא אשאל ולא אנסה (שם ז יב) השאלתיהו ליי׳ (ש"א א כח) בעיני מצרים וישאלום (שמות יב לו) ׳

השני, שאול ועצר רחם (משלי ל טז) שאול ואבדון נגד יי׳ (שם טו יא) כי לא שאול תודך (ישעיה לח יח) כצאן לשאול (תהלים מט טו) ׳

שאנן ׳ שאנן מואב מנעוריו (ירמיה מח יא) הוי השאננים בציון (עמוס ו א) לעשתות שאנן (איוב יב ה) ׳

שאף ׳ שאפו רוח כתנים (ירמיה יד ו) אל תשאף הלילה (איוב לו כ) כעבד ישאף צל (שם ז ב) ושאף צמים חילם (שם ה ה) ׳

שאר ׳ מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, שאר ישוב שאר יעקב (ישעיה י כא) לקנות את שאר עמו אשר ישאר (שם יא יא) כגפן שארית ישראל (ירמיה ו ט) ׳

השני, ברוך טנאך ומשארתך (דבר׳ כח ה) שארה כסותה וענתה (שמות כא י) משארתם צררת בשמלתם (שם יב לד) ובתנוריך ובמשארותיך (שם ז כח) אם יכין שאר לעמו (תהלים עח כ) ענין מזון הם ׳

השלישי, ואשר אכלו שאר עמי (מיכה ג ג) ועכר שארו אכזרי (משלי יא יז) וימטר עליהם

המבאר

שטו) לפי פירש"י: גם למשאות נצח [חלים עד ג] מהמחלקה הזאת. שהוא לשון חרבן כמו שאיה.

שיז) בעל ההעתקות נמצא ישר במשא בטך.

השני , עלה רש (דברים א כא) מורשה קהלת יעקב (שם לג ד) ותורישני עונות נעורי (איוב יג כו) ·

השלישי , ואת ארצו החל רש (דברים ב כד) מוריש אותם מפניך (שם יח יב) והוריש ה׳ (שם יא כג) להוריש גוים גדלים ועצמים (שם ד לח) ואם לא תורישו את יושבי הארץ (במדב׳ לג נה) ·

הרביעי , כרשיון כורש (עזרא ג ז) מגזרת וארשת שפתיו (תהלים כא ג) שטו) ·

רשם · וכתבא דנה רשים (דניאל ה כד) הלא אסר רשמת (שם ו יג) כמו חותם ·

רשע · מתחלק לב׳ ענינים : האחד , והרשיעו את הרשע (דברים כה א) מקום המשפט שמה הרשע (קהלת ג טז) ·

השני , ובכל אשר יפנה ירשיע (ש״א יד מז) והוא ישקט ומי ירשיע (איוב לד כט) ·

רשף · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , רשפיה רשפי אש (שיר ח ו) ·

השני , מזי רעב ולחמי רשף (דברים לב כד) ובני רשף יגביהו עוף (איוב ה ז) כמשמעו ·

רשת · אפרוש עליהם רשתי (הושע ז יב) רשת הכינו לפעמי (תהלים נז ז) במשכו ברשתו (שם י ט) ·

רתח · רתח רתחיה (יחזקאל כד ה) ירתיח כסיר מצולה (איוב מא כג) מעי רתחו ולא דמו (שם ל כז) ·

רתם · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , עם גחלי רתמים (תהלים קכ ד) תחת רתם אחד (מ״א יט ה) ·

השני , רתם המרכבה לרכש (מיכה א יג) ·

רתק · עשה הרתוק (יחזקאל ז כג) ורתקות כסף צורף (ישעיה מ יט) וכל גדוליה רתקו בזקים (נחום ג י) ·

רתת · כדבר אפרים רתת (הושע יג א) · ענין רטט הוא ·

ותשלם מחברת רי״ש

אחל מחברת שי״ן

שא שׂא שאב שאג שאט שאל שאנן שאף שׂאר שׂאר , שב שׂב שבו שבח שבט שׂבך שבל שבם שבס שׂבע שׂבע שבץ שבק שׂבר שׂבר שבש שבת , שׂג שׂג שגב שגה שגל שגע שגר , שד שׂד שדם שדף שדר , שהד שהם שהר , שו שוא , שוב שוף שור , שח שׂח שחד שחט שׂחט שחל שחן שחס שׂחף שׂחף שחץ שׂחק שׂחק שחר שחת , שט שׂט שטה שטם שטן שטף שטר שׂטר , שי , שך שׂך שכב שכה שׂכל שכל שכם שכן שׂכן שכר שכר , של שלאנן שלב שלג שלהב שלח שלחן שלט שלך שלם שׂלם שלף שלש שלשם , שם שׂם שמאל שמד שמח שמט שמך שמל שממית שמן שמע שמץ שמר שמש , שן שנא שנאן שנהב שנס , שס שסע שסף , שע שעט שעטנז שעל שׂען שעף שער שׂער שף שׂף שפח שׂפח שפט שפך שפל שפם שפן שפע שפיפן שפק שפר שפרפר שפת , שץ שצף , שק שׂק שקד שׂקד שקט שקל שקם שקע שקערר שקף שקץ שקר שקר , שר שׂר שוב שרג שרד שרט שרך שרע שרעף שרף שרץ שרק שׂרק שרש שרת , שׁ שׂ שׁשׁ שׂשׂ ששא , שת שתל שתם שתן (שתע) שתק ·

שא · מתחלק לד׳ מחלקות : האחד , משביה שאון ימים שאון גליהם (תה׳ סה ח) קול שאון מעיר (ישעיה סו ו) ושאון לאמים כשאון מים

המבאר

שטו) רש״י : וארשת לשון דבור ואין לו דמיון . ומנחם הביא לו חבר כרשיון כורש מלך פרס . ושניהם לשון מבטא שפתים עכ״ל . עיין לעיל בשרש א ר ש ה צד 34 ע״ב .

כי רצץ עזב דלים (איוב כ יט) .

רצד · למה תרצדון הרים גבננים שיג) (תהל' סח יז) כמו תרקדון , וכמו וירקידם כמו עגל (שם כט ו) ·

רצח · ברצח בעצמותי (תהלים מב יא) תרצחו כלכם (שם סב ד) רצח הוא (במדבר לה טז) לא תרצח (שמות כ יג) ·

רצע · ורצע אדניו את אזנו במרצע (שמות כא ו) במרצע במקב [נ"וו מנקב] ·

רצף · מתחלק לב' מחלקות : האחד , והנה מראשתיו עגת רצפים (מ"א יט ו) ובידו רצפה (ישעיה ו ו) ענין גחלת המה ·

השני , על רצפת בהט ושש (אסת' א ו) תוכו רצוף אהבה (שיר ג י) מרצפת אבנים (מ"ב טז יז) ורצפה עשוי לחצר (יחז' מ יז) ענין מצע המה ·

רק · מתחלק לה' מחלקות : האחד , רק את דמו לא תאכל (דברים טו כג) רק אתכם ידעתי (עמוס ג ב) רק לאנשים האל (בראשית יט ח) ·

השני , ואביה ירק ירק בפניה (במדבר יב יד) ומפני לא חשכו רק (איוב ל י) עד בלעי רקי (שם ז יט) מכלמות ורק (ישעיה נ ו) ·

השלישי , לא יגעו לריק (ישע' סה כג) והקיץ ורקה נפשו (שם כט ח) ותם לריק כחכם (ויקרא כו כ) והקיץ ורקה נפשו (ישעיה כט ה) העל כן יריק חרמו (חבקוק א יז) והעמידה על גחליה רקה (יחזקאל כד יא) וככה יהיה נעור ורק (נחמיה ה יג) על הארץ יריקו (קה' יא ג) המריקים מעליהם הזהב (זכריה ד יב) ויהי הם מריקים שקיהם (בראשית מב לה) ולא הורק מכלי אל כלי (ירמי' מח יא) והריקו חרבותם (יחזקאל כח ז) ·

הרביעי , ורקיק אחד (שמות כט כג) ורקיקי מצות (שם כט ב) ·

החמישי , כפלח הרמון רקתך (שיר ד ג) , ותתקע את היתד ברקתו (שופטים ד כא) ·

רקב · לעץ רקבון נחושה (איוב מא יט) עץ לא ירקב יבחר (ישעיה מ כ) ירקב כמו יבלה ·

רקד · עת ספוד ועת רקוד (קהלת ג ד) מרקד ומשחק (דה"א טו כט) ההרים רקדו כאילים (תהלים קיד ד) ·

רקח · רקח מרקחת מעשה רקח (שמות ל כה) אשקך מיין הרקח (שיר ח ב) והרקח המרקחה (יחז' כד י) רקחי המרקחת (דה"א ט ל) כמשמעו ·

רקם · מתחלק לב' מחלקות · האחד , רקמתי בתחתיות ארץ (תלים קלט טו) מעשה רקם (שמו' כו לו) אשר לו הרקמה (יחזקאל יז ג) ·

השני , וריקם השיבני יי' (רות א כא) ולא יראו פני ריקם (שמות כג טו) לא תשלחנו ריקם (דברים טו יג) ·

רקע · כסף מרקע מתרשיש (ירמיה י (ט) וירקעו את פחי הזהב (שמות לט ג) רקעי פחים (במדבר יז ג) ·

ר · מתחלק לד' מחלקות : האחד , ויורני ויאמר לי (משלי ד ד) ולא שמעתי בקול מורי (שם ה יג) הורוני ואני אחריש (איוב ו כד) מי כמהו מורה (שם לו כב) ולא יכנף עוד מוריך והיה עיניך ראות את מוריך (ישעיה ל כ) ולהורות נתן בלבו (שמות לה לד) ·

השני , וירו המורים (ש"ב יא כד) או ירה יירה (שמות יט יג) לירות במו אפל (תהלים יא ב) וירם אלהים חץ פתאם (שם סד ח) הרני לחמר (איוב ל יט) שלשת החצים צדה אורה (ש"א כ כ) ·

השלישי , `את המורה לצדקה ויורד לכם גשם מורה ומלקוש (יואל ב כג) ויורה צדק לכם (הושע י יב) יורה ומלקוש בעתו (ירמיה ה כד) תלמיה רוה נחת גדודה שיד) (תהלים סה יא) כגן רוה (ישע' נח יא) כוסי רויה (שם כג ה) אריוך רמעתי (ישעיה טז ט) ·

הרביעי , רר בשרו את זובו (ויקרא טו ג) אם יש טעם בריר חלמות (איוב ו ו) ויורד רירו על זקנו (ש"א כא יד) ·

רש · מתחלק לד' מחלקות : האחד , ראש ועשר אל תתן לי (משלי ל ח) יי' מוריש ומעשיר (ש"א ב ז) כי תאמר אדום רששנו (מלאכי א ד) ישתה וישכח רישו (משלי לא ז) מתרושש והון רב (שם יג ז) ·

המבאר

שיג) רש"י : אבל מנחם פירש תרצדון כמו תרקדון .

שיד) בנו"ו נחלקת המחלקה הג' לשתים . היינו כן הכתובים תלמיה רוה נחת והשאר . אבל נראה כי טעות הוא שם . להיות שרש וכונת כלם אחד . כמו שהוא גם ביתר ההעתקות .

(משלי כה יט) ירע כבירים (איוב לד כד) רעו עמים וחתו (ישעיה ח ט) וכפרזלא די מרעע כל אלין תדק ותרע (דניאל ב מ) ·

השׁשי , ורעיון רוח (קהלת ד טז) וברעיון לבו (שם ב כב) רעיונך על משכבך סלקו (דניאל ב כט) ורעינהי יבהלנה (שם ד טז) ענין מזימות המה ·

רעב · רעב כי יהיה בארץ (מ"א ח לז) ותרעב כל ארץ מצרים (בראשית מא נה) ובימי רעבון ישבעו (תהלים לז יט) ויהי רעב בארץ (בראשית יב י) ·

רעד · רעדה אחזתם שם (תהלים מח ז) אחזה רעדה חנפים (ישעיה לג יד) עמדתי מרעיד (דניאל י יא) ·

רעל · שם את ירושלים סף רעל (זכריה יב ב) את קבעת כוס התרעלה (ישעיה נא יז) והברושים הרעלו (נחום ב ד) ·

רעם · מתחלק לב' מחלקות : האחד , קול רעמך בגלגל (תלים עז יט) אענך בסתר רעם (שם פא ח) ירעם אל בקולו (איוב לז ה) ירעם בקול גאונו (איוב לז ד) ·

השני · רעמו פנים (יחזקאל כז לה) בעבור הרעמה (ש"א א ו) ·

רענן · דשנים ורעננים יהיו (תלים צב טו) אף ערשנו רעננה (שיר א טז) זית רענן (ירמיה יא טז) וכפתו לא רעננה (איוב טו לב) ענין רך ורטוב המה ·

רעף · הרעיפו שמים ממעל (ישעיה מה ח) ירעפו עלי אדם רב (איוב לו כח) ומעגליך ירעפון דשן (תהלים סה יב) ·

רעץ · ימינך יי' תרעץ אויב (שמות טו ו) וירעצו וירצצו (שופטים י ח) כמשמעו ·

רעש · קול רעש גדול (יחזקאל ג יב) ורעשו מפני דגי הים (שם לח כ) ותגעש ותרעש הארץ (תהלים יח ח) ·

רף · מתחלק לד' מחלקות : האחד , רפו כל ידים (יחזק' כא יב) בעמדם תרפינה כנפיהן (שם א כד) חזקו ידים רפות (ישעיה לה ג) נרפים אתם נרפים (שמות ה יז) אז רפתה רוחם מעליו (שופטים ח ג) ·

השני , וירפו את שבר בת עמי (ירמיה ח יא) ועלהו לתרופה שיב) (יחזקאל מז יב) וירפו המים עד היום הזה (מ"ב ב כב) ענין מרפא המה ·

השלישי , נשאר מיתר הרפאים (דברים ג יא) מילידי הרפא ויכנעו (דה"א כ ד) אשר בילידי הרפה (ש"ב כא טז) אל נולדו להרפא בגת (דה"א כ ח) ענין נפילים המה ·

הרביעי , בתוך הריפות בעלי (משלי כז כב) ותשטח עליו הריפות (ש"ב יז יט) ·

רפא · רפאות תהי לשרך (משלי ג ח) כי אני יי' רפאך (שמות טו כו) ·

רפד · ירפד חרוץ עלי טיט (איוב מא כב) בחשך רפדתי יצועי (שם יז יג) רפדוני בתפוחים (שיר ב ה) ·

רפס · מתרפס ברצי כסף (תהלים סח לא) לך התרפס ורהב רעיך (משלי ו ג) כמשמעו , ושארא ברגלה רפסה (דניאל ז ז) ·

רפסד · רפסדות על ים יפו (דה"ב ב טו) ·

רפק · מתרפקת על דודה (שיר ח ה) · כמשמעו ·

רפש · ויגרשו מימיו רפש וטיט (ישעיה נז כ) כמו יון , מטיט היון (תהלים מ ג) ·

רפש · ומרפש רגליכם תשתינה (יחזקאל לד יט) כמו מדלח ·

רפת · ואין בקר ברפתים (חבקוק ג יז) ·

רץ · מתחלק לג' מחלקות : האחד , רצה יי' להצילני (תהלים מ יד) כי רצו עבדיך את אבניה (שם קב טו) ולא יוסיף לרצות עוד (שם עז ח) ואת מי רצותי (ש"א יב ג) ויי' לא רצם (ירמ' יד י) ·

השני · רץ לקראת רץ ירוץ (שם נא לא) כי ארגיעה אריצנו מעליה (שם מט יט) .הירצון בסלע סוסים (עמוס ו יב) כי לא לקלים המרוץ (קהלת ט יא) ·

השלישי , קנה רצוץ לא ישבור (ישעיה מב ג) רצוץ משפט (הושע ה יא) ישלח רצוצים חפשי (ישע' נח ו) בתשׁשם בך בכף תרוץ (יחזק' כט ז)

המבאר

שיב) רש"י : פירשו רבותינו ז"ל להתיר פה אלכים ופה עקרות . ומשמעו לשון רפואה כמו וירפו את שבר בת עמי על נקלה [ירמיה ח יא] וכן חברו מנחם עכ"ל .

כב לד) ׳

השני , לא יחבל רחים ורכב (דברים כד ו) תשאני אל רוח תרכיבני (איוב ל כב) ׳

רכל ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , מכל אבקת רוכל (שיר ג ו) בעיר רכלים שמו (יחזקאל יז ד) רכלי שבא ורעמה (שם כז כב) המה רכליך במכללים (שם כז כד) ענין סוחרים המה ׳

השני , לא תלך רכיל בעמך (ויקרא יט טז) הולכי רכיל נחשת וברזל (ירמיה ו כח) ׳ ענין מלשינים הם ׳

רכס ׳ והרכסים לבקעה (ישע׳ מ ד) מרכסי איש (תלי׳ לא כא) וירכסו את החשן [ש״א] (שמות כח כח) כמשמעו ׳

רכש ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , רכבי הרכש האחשתרנים (אסתר ח י) רתם המרכבה לרכש (מיכה א יג) ׳

השני , וישב את כל הרכוש (בראשית יד טז) והרכש קח לך (שם יד כא) ואת רכושם אשר רכשו (שם מו ו) ׳

רם ׳ מתחלק לה׳ מחלקות : האחד , כי רם יי׳ ושפל יראה (תלים קלח ו) יי׳ רמה ידך (ישע׳ כו יא) מרוממתיך נפצו גוים (שם לג ג) לא יפנה דרך כרמים (איוב כד יח) ׳

השני , וירם תולעים ויבאש (שמות טז כ) אף כי אנוש רמה (איוב כה ו) לבש בשרי רמה (שם ז ה) ׳

השלישי , המה רמוני (איכה א יט) עבדי רמני (ש״ב יט כז) בלא שפתי מרמה (תהלים יז א) ולא ימצא בפיהם לשון תרמית (צפניה ג יג) כן איש רמה את רעהו (משלי כו יט) ׳

הרביעי , סוס ורכבו רמה בים (שמות טו א) ורמה קשת (ירמיה ד כט) נושקי רומי קשת (תה׳ עח ט) ורמיו לגוא אתון נורא (דניאל ג כא) ורמו לגבא די אריותא (שם ו יז) ׳

החמישי , כרם זלות לבני אדם (תלים יב ט) היאבה רים עבדך (איוב לט ט) התקשר רים בתלם עבתו (שם לט י) [עיין לעיל בשרש **זל** הנוגע לכל המחלקה הזאת ׳]

רמח ׳ ויקח רמח בידו (במדבר כה ז) מרקו הרמחים (ירמיה מו ד) ׳

רמך ׳ בני הרמכים (אסתר ח י) כמשמעו ׳

רמן ׳ בתוך הרמנים (שמות לט כה) פעמון זהב ורמון (שם כח לד) כפלח הרמון רקתך (שיר ד ג) מעסיס רמני (שם ח ב) הנצו הרמונים (שם ז יג) ׳

רמס ׳ וירמס לארץ חיי (תהלים ז ו) רמס חצרי (ישעיה א יב) והיה למרמס (שם ה ה) ׳

רמש ׳ כל רמש אשר הוא חי (בראשית ט ג) בכל אשר תרמש האדמה (שם ט ב) בו תרמש כל חיתו יער (תהלים קד כ) ׳

רן ׳ מתחלק לב׳ ענינים , ויסוד אחד להם : האחד , פצחו רנה (ישעיה יד ז) ותרן לשון אלם (שם לה ו) הרנינו גוים עמו (דברים לב מג) תרננה שפתי (תלים עא כג) רני פלט (שם לב ז) ׳

השני , קומי רני בלילה (איכה ב יט) ויעבר הרנה במחנה (מ״א כב לו) וירא כל העם וירנו (ויקרא ט כד) ׳

רס ׳ קווצותי רסיסי לילה (שיר ה ב) לרס את הסלת (יחזקאל מו יד) והכה הבית הגדול רסיסים (עמוס ו יא) ׳

רסן ׳ בכפל רסנו מי יבוא (איוב מא ה) ורסן מפני שלחו (שם ל יא) במתג ורסן (תלים לב ט) ורסן מתעה (ישעיה ל כח) כמשמעו ׳

רע ׳ מתחלק לו״ו מחלקות : האחד , רע רע יאמר הקונה (משלי כ יד) אף תמימנו והרעו (ישעיה מא כג) כי לא ארע לך עוד (ש״א כו כא) ושדי הרע לי (רות א כא) ׳

השני , התקעו ולא תריעו (במ׳ י ז) והרעתם בחצצרות (שם י ט) ויריעו העם תרועה גדולה (יהושע ו כ) יריע אף יצריח (ישעיה מב יג) ׳

השלישי , רעך ורע אביך (משלי כז י) ברעהו יעבד חנם (ירמיה כב יג) אשה רעותה לא פקדו (ישעיה לד טז) ׳

הרביעי , ורעו בכורי דלים (שם יד ל) ורעו כבשים כדברם (שם ה יז) ורעיהם לא יחמול עליהן (זכריה יא ה) לרעות בגנים (שיר ו ב) ׳

החמישי , הרעם בשבט ברזל (תהלים ב ט) הירע ברזל ברזל מצפון (ירמיה טו יב) שן רעה

המבאר

ש״א, רש״י : חבר שם וירכסו את החשן עם מרכסי איש , חבורי חבלי רשעים , ולא הזכיר בגדם .

המה ׳ ודומה לו מצינו בספרי בפרשת פעור : חורו לעשות להם מרוחים והיו קוראות להם ואוכלות ׳ הה״ד ותקראנה לעם לזבחי אלהיהן (במדבר כה ב) שט) ׳

רזם ׳ ומה ירזמון עיניך (איוב טו יב) כמו רמז ׳

רזן ׳ ורוזנים נוסדו יחד (תלים ב ב) ולרוזנים אי שכר (משלי לא ד) כמשמעו ׳

רח ׳ מתחלק לג׳ מחלקות : האחד , וירח יי׳ את ריח הניחח (בראשית ח כא) אם יי׳ הסיתך בי ירח מנחה (ש״א כו יט) אף להם ולא יריחון (תהלים קטו ו) ולא אריח בריח ניחחכם (ויקרא כו לא) בהריחו אש (שופטים טז ט) ׳

השני , איש אשר רוח אלהים בו (בראשי׳ מא לח) והריחו ביראת יי׳ (ישעיה יא ג) או מרוח אשך (ויקרא כא ך) לעשות לרוח משקל (איוב כח כה) אשר זרה ברחת ובמזרה (ישע׳ ל כד) מגזרת רוח הוא ׳

השלישי , קחי רחים וטחני קמח (ישעיה מז ב) לא יחבל רחים ורכב (דברים כד ו) קול רחים ואור נר (ירמיה כה י) ׳

רחב ׳ רחב לא מוצק תחתיה (איוב לו טז) ענני במרחב יה (תלים קיח ה) תרחיב צעדי תחתי (שם יח לו) וישב ברחב העיר (שופטים יט טו) ברחוב אכין מושבי (איוב כט ז) בשוקים וברחבות (שיר ג ב) ׳

רחל ׳ וכרחל לפני גוזיה נאלמה (ישעיה נג ז) רחלים מאתים (בראשית לב טו) ׳

רחם ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , פטר כל רחם (שמות יג ב) ורחמה הרת עולם (ירמיה ך יז) רחם רחמתים (שופטים ה ל) אשר בצאתו מרחם אמו (במד׳ יב יב) בגיחו מרחם יצא (איוב לח ח) זרו רשעים מרחם (תלים נח ד) מרחם משחר לך (תהלים קי ג) ׳

השני , ישכחהו רחם שי) (איוב כד כ) רחם ארחמנו (ירמיה לא ך) ברגז רחם תזכור (חבקוק ג ב) מרחם בן בטנה (ישעיה מט טו) לשון רחמים המה ׳

רחף ׳ ורוח אלהים מרחפת (בראשית א ב) על גוזליו ירחף (דברים לב יא) רחפו כל עצמתי (ירמיה כג ט) ׳

רחץ ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , ירחצו מים (שמות ל כ) אם רחץ אדני (ישעיה ד ד) רחצו הזכו (שם א טז) רחצות בחלב (שיר ה יב) ׳

השני , די התרחצו עלוהי (דניאל ג כח) לשון מבטח הוא ׳

רחק ׳ ורחק יי׳ את האדם (ישעיה ו יב) כי רחקו מעלי (ירמיה ב ה) הנה ארחיק נְדוד (תלים נה ח) ׳

רחש ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , רחש לבי דבר טוב (תהלים מה ב) ׳

השני , ואם מנחת מרחשת קרבנך (ויק׳ ב ז) ׳

רט ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , ורטט החזיקה (ירמיה מט כד) ענין חיל ורתת הוא לפי הענין ׳

השני , כי ירט הדרך לנגדי (במדבר כב לב) ועל ידי רשעים ירטני (איוב טז יא) ׳

רטב ׳ רטוב הוא לפני שמש (איוב ח טז) מזרם הרים ירטבו (שם כד ח) כמשמעו ׳

רטפש ׳ רטפש בשרו מנער (איוב לג כה) כמשמעו , כמו רך ׳

רטש ׳ אם על בנים רטשה (הושע י יד) עלליהם ירטשו (שם יד א) ועלליהם ירטשו לעיניהם (ישעיה יג טז) כמשמעו ׳

רך ׳ רך אקטף (יחזקאל יז כב) רכו דבריו משמן (תהלים נה כב) ולא רככה בשמן (ישעיה א ו) מהתענג ומרך (דברים כח נו) ורך הלבב (שם ך ח) ואל הרך לבבי (איוב כג טז) ׳

רכב ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , רכב אלהים רבתים (תהלים סח יח) רכב שמים בעזרך (דברי׳ לג כו) והפכתי מרכבה ורכביה (חגי ב כב) ויאסר את רכבו (שמו׳ יד ו) ויאמר לרכבו (מ״א

המבאר

שט) דברי הספרי המובאים פה לא נמצאו כי אם בהעתקת ווין לבד . ואפשר כי נוספו על פי איזה אחרון או המעתיק .

שי) הכתוב רחם ארחמנו לא נמצא בכל ההעתקות והוספתיו לפי דברי דונש . ואף כי גזרתי בתחלת שלא להזכיר בס׳ הזה תשובות דונש והכרעות ר׳ת , כי כלן לספר מיוחד תהיינה , לא יכולתי התאפק הפעם סבלי הזכיר כי במקום הזה השיג דונש על מנחם לאמר כי לא בצדק חבר ישכחהו רחם עם רחם ארחמנו והאריך דונש בדבריו והוכיח כי יש הבדל בין רחם בשש נקודות ורחם בפתח וצירי . והנה המכריע ר׳ת ז׳ל הצדיק את דונש בפעם הזה . אמנם לי נראה כי תשובת דונש באה ע״י קלקול הכ״י אשר לפניו , ומבלי ספק היה כתוב בס׳ מנחם הפסוק ישכחהו רחם בסוף מחלקה הראשונה והמעתיק החליף והביא מלת השני לפניו . וע״כ השיג עליו דונש , ואין למנחם בזה עונש .

השני, עם הארץ ירגמהו באבן (ויקרא כ ב) ורגמו אתו כל העדה (שם כד יד) כצרור אבן במרגמה (משלי כו ח).

רגן. דברי נרגן כמתלהמים (משלי יח ח) ותרגנו באהליכם (דברים א כז) ורוגנים ילמדו לקח (ישעיה כט כד).

רגע. מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, רגע אחד (שמות לג ה) כי רגע באפו (תלים ל ו) לרגעים אשקנה (ישעיה כז ג) ורגע אדבר על גוי (ירמיה יח ט) והחרדו לרגעים טז) (יחזקאל כו טז) ועד ארגיעה לשון שקר (משלי יב יט) כי ארגיעה אריצנו מעלי (ירמיה מט יט).

השני, הלוך להרגיעו בישראל (שם לא ב) הרגעי ודמי (שם מז ו) וזאת המרגעה (ישעיה כח יב) אך שם הרגיעה לילית (שם לד יד).

השלישי, עורי רגע וימאס (איוב ז ה) רגע הים (ישעיה נא טו) ועל רגעי ארץ (תלים לה כ) כמו על דכאי ארץ.

רגש. למה רגשו גוים (תהלים ב א) בבית אלהים נהלך ברגש (שם נה טו) מרגשת פעלי און (שם סד ג) אדין גבריא אלך הרגשו (דני׳ ו יב).

רד. מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, והיום רד מאד (שופטים יט יא) מדוע אמרו עמי רדנו (ירמיה ב לא) ורדו גת פלשתים (עמוס ו ב) ועניים מרודים תביא בית (ישעיה נח ז) זכר עניי ומרודי (איכה ג יט) הניעמו בחילך והורידמו (תלים נט יב).

השני, ורדו בדגת הים (בראשית א כח) ורדה באת גוים (ישעיה יד ו) והכהנים ירדו על ידיהם (ירמיה ה לא) ורדו בנגשיהם (ישעיה יד ב) וירד מים עד ים (תהלים עב ח) אז ירד שריד לאדירים עם יי׳ ירד לי בגבורים (שופטים ה יג) שלח אש בעצמתי וירדנה (איכה א יג) אריד בשיחי ואהימה יז) (תהלים נה ג).

השלישי, וירדהו אל כפיו ... מגוית האריה רדה הדבש (שופטים יד ט).

רדיד. נשאו את רדידי מעלי (שיר ה ז) והצניפות והרדידים (ישעיה ג כג).

רדם. מה לך נרדם (יונה א ו) וישכב וירדם (שם א ה) נרדם בקציר בן מביש (משלי י ה) ותרדמה נפלה על אברם (בראשית טו יב).

רדף. וירדפו מצרים אחריהם (שמות יד ט) למה תרדפני כמו אל (איוב יט כב) והאלהים יבקש את נרדף (קהלת ג טו).

רה. אל תפחדו ואל תרהו (ישעיה מד ח) כמשמעו.

רהב. ורהבם עמל ואון (תלים צ י) אזכיר רהב ובבל (שם פז ד) שהם הרהיבוני (שיר ו ה) תרהבני בנפשי עז (תלים קלח ג) ירהבו הנער בזקן (ישעיה ג ה) לזאת רהב הם שבת (שם ל ז) ענין ממשלה הם.

רהט. ברהטים בשקתות המים (בר׳ ל לח) לעיני הצאן ברהטים (שם ל מא) רהיטנו ברותים (שיר א יז) מלך אסור ברהטים (שיר ז ו).

רוח. אדברה וירוח לי (איוב לב כ) לרוחתי לשופתי (איכה ג נו) רוח והצלה (אסתר ד יד) ורוח לשאול וטוב לו (ש״א טז כג) מתהלך בגן לרוח היום (בראשית ג ח).

רז. מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, וכל רז לא אנס לך (דניאל ד ו) וגלה רזין די יכלה למגלא רזא דנה (שם ב מז) על רזה דנה (שם ב יח) ענין סוד המה.

השני, השמנה היא אם רזה (במדבר יג כ) במשמניו רזון (ישעיה י טז) וישלח רזון בנפשם (תהלים קו טו) ובין שה רזה (יחז׳ לד כ) ומשמן בשרו ירזה (ישעיה יז ד).

רזח. אל תבוא בית מרזח (ירמיה טז ה) וסר מרזח סרוחים (עמוס ו ז) ענין בית משתה

המבאר

טו) רש״י. רנכתם כמו רקמתם לשון ארגמן כך חברו מנחם, ע״כ. והרד״ק בשרש ר ג ם על כצרור אבן במרגמה [משלי כו ח] אמר ח״ל. ואאו״ל כתב במרגמה כמו ארגמן ופי׳ כצרור אבן מאבני החוצית בבגד ארגמן כן הנותן לכסיל כבוד ורגם מלך ואנשיו (זכריה ז ב) בשש נקודות. שרי יהודה רגמתם פי׳ קהלם. ר״ם שרים ויונתן לא תרגם ורגם מלך. אולי שני אנשים היו שמם כך. שראצר ורגם מלך והיא הנכון ע״כ. והקורא יראה כי בהכרח נפל איזה טעות בדברי רש״י ז״ל. כי כלבד שהוא סותר את עצמו באמרו רנכתם כמו רקמתם לשון ארגמן, כי אם מאמר שהוא כמו רקמתם אינו מן הצורך לומר שהוא לשון ארגמן, ואם הוא לשון ארגמן אינו מן הצורך לפרשו רקמה. הנה מנחם יפרש מלת רגמתם כמו לחקתם. כאשר באר גם הרד״ק. וע״כ נראה בעיני לומר כי רש״י ז״ל פירש רגמתם מדעתו או כמו רקמתם בחלוף הג׳ בקו״ף אי כמו ארגמן, ופירוש מנחם להקתם נשמט בדבריו ע״ם איזו סבה.

טז) רש״י: וכמהם פירש לשון רגע כמו כי רגע באפו.

יז) רש״י: ומנחם פתר לשון ממשלה כמו ורדו בדגת הים. ושיחי לשון שיח. לכי שיח.

עצמו ראשיהם (תהלים קלט יז) ומשנאיך נשאו ראש (שם פג ג) וראה ראש ככבים כי רמו (איוב כב יב) עבדיך נשאו את ראש (במדבר לא מט) ענין מנין המה ׃

השלישי, ראש ותלאה (איכה ג ה) ופרח כראש משפט (הושע י ד) ויתנו בברותי ראש (תה׳ סט כב) פרה ראש ולענה (דברים כט יז) וראש פתנים אכזר (שם לב לג) כי הפכתם לראש משפט (עמוס ו יב) וישקנו מי ראש (ירמיה ח יד).

רב. מתחלק לד׳ מחלקות: האחד, ויהי כי החל האדם לרב (בראשי׳ ו א) למען רבות מופתי (שמות יא ט) כרבם כן חטאו לי (הושע ד ז). והקרבים אליהם, ושנים יניסו רבבה (דבר׳ לב ל) ורבבה מימינך (תהלים צא ו) ואתה מרבבת קדש (שם לג ב) רכב אלהים רבתים (תהלים סח יח) ורבו רבבן קדמוהי יקומון (דניאל ז י). והקרבים אליהם, ובמרבית לא תתן אכלך (ויקרא כה לז) נשך ותרבית (ויקרא כה לו) מרבה הונו ותרבית (משלי כח ח) ולא רבית במחיריהם (תה׳ מד יג). ויש אשר אומרים בנינו ובנתינו אנחנו רבים (נחמ׳ ה ב), והקרבים אליהם אשר טפחתי ורביתי (איכה ב כב) תרבות אנשים חטאים (במד׳ לב יד) רבתה גוריה (יחזקאל יט ב).

השני, ויהי רבה קשת (ברא׳ כא כ) וימררהו ורבו (שם מט כג) רבים כל דרכי קשת (ירמיה נ כט) יסבו עלי רביו (איוב טז יג).

השלישי, רבת ארני ריבי נפשי (איכה ג נח) יי׳ יחתו מריביו (ש״א ב י) אם לאל תריבון (איוב יג ח) המה מי מריבה (במדבר כ יג) אבחנך על מי מריבה סלה (תהלים פא ח).

הרביעי, וכרביבים עלי עשב (דברים לב ב) ואם השמים יתנו רביבים (ירמיה יד כב) וימנעו רבבים ומלקוש לוא היה (שם ג ג).

רבד. רבד הזהב (בראשית מא מב) ורביד על גרונך (יחזקאל טז יא) מרבדים רבדתי ערשי (משלי ז טז).

רבך. מרבכת תביאנה (ויק׳ ו יד) ולמחבת ולמרבכת (דה״א כג כט).

רבע. מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, רביעת ההין (שמות כט מ) יום רביעי (בראשית א יט) ורובע הקב דביונים (מ״ב ו כה) רבוע יהיה כפול (שמות כח טז) מנורת ארבע׳

השני, אל כל בהמה לרבעה אתה (ויקרא כ טז) בהמתך לא תרביע כלאים (שם יט יט) ארחי ורבעי זרית (תלים קלט ג) וכל רבץ בלשון ארמית כמהו.

רבץ. והאם רבצת על האפרחים (דברים כב ו) רבץ תחת משאו (שמות כג ה) ורבצת ואין מחריד (איוב יא יט) שכחו רבצם (ירמיה נ ו) כמשמעו.

רבק. ולאשה עגל מרבק בבית (ש״א כח כד) ופשתם כעגלי מרבק (מלאכי ג כ) ענין רך הוא׳

רגב. מתקו לו רגבי נחל (איוב כא לג) ורגבים ידבקו (שם לח לח) בתרי [נול״וב הרי] אדמה המה.

רגז. לב רגז (דברים כח סה) רגזו ואל תחטאו (תהלים ד ה) מעצבך ומרגזך (ישעיה יד ג) ולא ירגז עוד (ש״ב ז י) ברגז רחם תזכור (חבקוק ג ב) הרגיז ממלכות (שם כג יא) המרגיז ארץ ממקומה (איוב ט ו).

רגל. מתחלק לו״ו מחלקות: האחד, רגל תחת רגל (שמות כא כד) אם תשיב משבת רגלך (ישעיה נח יג) שש מאות אלף רגלי (במדבר יא כא) שלח ברגליו (שופטי׳ ה טו) וזרעתיו ומרגלתיו (דניאל י ו) ותשכב מרגלותיו (רות ג יד) לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים (בראשית לג יד) וכל העם אשר ברגליך (שמות יא ח).

השני, ולא עשה רגליו (ש״ב יט כה) ולשתות את מימי רגליהם (מ״ב יח כז) להסך את רגליו (ש״א כד ד).

השלישי, לא רגל על לשנו (תהלים טו ג) וירגל בעבדך (ש״ב יט כח).

הרביעי, שנים אנשים מרגלים (יהושע ב א) לרגל את הארץ (שם יד ז) לרגל את יעזר (במד׳ כא לב) מרגלים אתם (בראשית מב ט).

החמישי, זה שלש רגלים (במ׳ כב כח) שלש רגלים תחג לי (שמות כג יד).

הששי, ויברך יי׳ אתך לרגלי (בראשית ל ל) כמו למעני.

רגם. מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, ורגם מלך ואנשיו (זכריה ז ב) שרי יהודה רגמתם (שו) (תהלים סח כח) כמו להקתם [עיין הכבאר מעל״ד].

קשב . תקשב אזנך (תהלי׳ י. יז) הקשיבי לקול שועי (שם ה ג) והקשיב קשב רב קשב (ישע׳ כא ז) .

קשה . תקשיח לבנו מיראתך (ישעיה סג יז) הקשיח בניה ללא לה (איוב לט יט) ענין קשיון הוא לפי הענין ׳

קשט . להודיעך קשט אמרי אמת (משלי כב כא) מפני קשט סלה (תלים ס ו) די כל מעבדוהי קשוט (דנ׳ ד לד) מן קשט די אלהכון (שם ב מז) .

קשט . במאה קשיטה (בראש׳ לג יט) ויתנו לו איש קשיטה אחת (איוב מב יא) ׳

קשר . וקשרתם לאות על ידך (דברים ו ח) קשרם על גרגרתיך (משלי ג ג) תקשרי בחלון (יהושע ב יח) ותקשר על ידו שני (ברא׳ לח כח) והקרובים אליהם , כי קשרתם כלכם עלי (ש״א כב ח) לא תאמרון קשר , לכל אשר יאמר העם הזה קשר (ישעיה ח יב) קשר עליך עמוס (עמוס ז י) ויהי הקשר אמיץ (ש״ב טו יב) והקשרים ליעקב שה) (בראשית ל מב) ׳

קשת . קשת גברים חתים (ש״א ב ד) עריה תעור קשתך (חבקוק ג ט) ללמד בני יהודה קשת (ש״ב א יח) נושקי רומי קשת (תלים עח ט) היו כקשת רמיה (הושע ז טז) ׳

קתרוס . קתרס סבכא פסנתרין סומפניה (דניאל ג ה) כלי זמר המה .

ותשלם מחברת קו״ף

אחל מחברת רי״ש

רא . ראם ראש , רב רבד רבך רבע רבץ רבק , רגב רגז רגל רגם רגן רגע רגש , רד רדיד רדם רדף , רה רהב רהט , רוח , רז רזח רזם רזן , רח רחב רחל רחם רחף רחץ רחק רחש , רט רטב רטפש רטש , רך רכב רכל רכס רכש , רם רמח רמך רמן רמס רמש , רן , רס רסן , רע רעב רעד רעל רעם רענן רעף רעץ רעש , רף רפא רפד רפס רפסד רפק׳ רפש רפש רפת , רץ רצד רצח רצע רצף , רק רקב רקד רקח רקם רקע , ר , רש רשם רשע רשף רשת , רתח רתם רתק רתת .

רא . מתחלק לג׳ מחלקות : האחד , ותרא האשה כי טוב העץ למאכל (בראשית ג ו) וירא יעקב כי יש שבר במצרים (שם מב א) ראה פניך לא פללתי (שם מח יא) במראת הלילה (שם מו ב) במראה אליו אתודע (במ׳ יב ו) ואראה מראות אלהים (יחזקאל א א) כראת פני אלהים (ברא׳ לג י) .

השני , ומוראכם וחתכם (שם ט ב) איה מוראי (מלאכי א ו) יובילו שי למורא (תה׳ עו יב) ׳

השלישי , והסיר את מראתו בנצתה (ויקרא א טז) הוי מוראה ונגאלה (צפניה ג א) ושמתיך כראי (נחום ג ו) ענין טנוף הם .

ראם . מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , ומקרני רמים עניתני (תהלים כב כב) כתועפת ראם לו (במדבר כג כב) ׳

השני , ראמות וגביש לא יזכר (איוב כח יח) מאבני השהם הוא .

ראש . מתחלק לג׳ מחלקות : האחד , בראשית ברא אלהים (בראשית א א) ראשית חכמה יראת יי׳ (תהלים קיא י) ראשון הוא לכם (שמות יב ב) וראשית שמנים ימשחו (עמוס ו ו) מראשית ערסתיכם (במד׳ טו כא) והקרבים אליהם, מראשו ועד רגליו (ויקרא יג יב) ושמן על ראשך אל יחסר (קהלת ט ח) אל ראשי המטות (שם ל ב) והיה לארבעה ראשים (בראשית ב י) ׳

השני , כי תשא את ראש (שמות ל יב) מה

המבאר

שה) רש״י : [בראש׳ ל מא] אמר על המקשרות : ומנחם חברו עם אחיתפל בקשרים [ש״ב טו לא] ויהי הקשר אמץ. אותן המתקשרות יחד למהר עבורן . ע״כ . ולפי זה נחסרו בשרש הזה שני הכתבים האלה בכל הנוסחאות אשר לפני .

כג) וגם הנה הוא יצא לקראתך (שמות ד יד) ואקראה לך להודיעני מה אעשה (ש"א כח טו)׳

השלישי, קרא דגר ולא ילד (ירמיה יז יא) כאשר ירדף הקרא בהרים (ש"א כו כ)׳

קרב ׳ מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, קרב אתה ושמע (דברים ה כז) קרבת אלהים יחפצון (ישעיה נח ב) כל הקרב הקרב אל משכן יי׳ (במ׳ יז כח) והיה כקרבכם אל המלחמה (דברי׳ כ ב)׳

השני, נביא מקרבך מאחיך (שם יח טו) ופרש ידיו בקרבו (ישעיה כה יא) בקרב אלהים ישפט (תהלים פב א) וכל קרבי את שם קדשו (שם קג א) וקרבו וכרעיו (ויקרא א ט) ראשו על כרעיו ועל קרבו (שמות יב ט) יסוד אחד להם׳

השלישי, כיום הלחמו ביום קרב (זכריה יד ג) קרבות יחפצו (תהלים סח לא) טובה חכמה מכלי קרב (קהלת ט יח) עבדא קרב עם קדישין (דניאל ז כא) לשון מלחמה המה׳

קרח ׳ מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, וקרח בלילה (בראשית לא מ) משליך קרחו כפתים (תלים קמז יז) כעין הקרח הנורא (יחז׳ א כב)׳

השני, קרחי וגזי ׳׳׳ הרחיבי קרחתך כנשר (מיכה א טז) לא יקרחו קרחה בראשם (ויקרא כא ה) והקריחו אליך קרחא (יחז׳ כז לא) בקרחתו או בגבחתו (ויקרא יג מב) קרח הוא טהור הוא (שם יג מ) עלה קרח עלה קרח (מ"ב ב כג)׳

קרם ׳ וקרמתי עליכם עור (יחזקאל לז ו) ויקרם עליהם עור מלמעלה (שם לז ח) כמו ויסך עליהם׳

קרן ׳ מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, אלה הקרנות אשר זרו את יהודה (זכריה ב ב) לקחנו לנו קרנים (עמו׳ ו יג) ועל קרניא עשר (דנ׳ ז כ)׳

השני, כי קרן עור פני משה (שמות לד לה) קרנים מידו לו (חבקוק ג ד) ענין הוד המה.

קרס. והבאת את הקרסים בללאת (שמות כו יא) קרסיו קרשיו (שם לט לג) כרע בל קרס נבו (ישעיה מו א) קרסו קרעו יחדו (שם מו ב).

קרסל. ולא מעדו קרסלי (ש"ב כב לז)׳

קרע. עת לקרוע (קהלת ג ז) וקרעו לבבכם (יואל ב יג) קרעו ולא דמו (תהלים לה טו) ויקרעי את מעלו (איוב א כ) שד.

קרץ. מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, קרץ מצפון בא בא (ירמיה מו כ) מחמר קרצתי גם אני (איוב לג ו).

השני, קרץ בעיניו (משלי ו יג) קרץ עין יתן עצבת (שם י י) שנאי חנם יקרצו עין (תלים לה יט) ענין רמז הם.

השלישי, די אכלו קרצוהי די דניאל (דניאל ו כה) ואכלו קרציהון די יהודיא (שם ג ח).

קרש. ועשית את הקרשים למשכן (שמות כו טו) תחת הקרש האחד (שם כו יט) קרשך עשו שן (יחזקאל כז ו).

קש. מתחלק לוי"ו מחלקות: האחד, כקש לפני רוח (תהלים פג יד) ואת קש יבש תרדף (איוב יג כה) לקשש קש לתבן (שמות ה יב) מקשש עצים ביום השבת (במ׳ טו לב) כמשמעו.

השני, ותקש בלדתה (בראשית לה טז) אם לא בכיתי לקשה יום (איוב ל כה) ויקש דבר איש יהודה (ש"ב יט מד) וידבר אתם קשות (בראש׳ מב ז).

השלישי, יקשת לך וגם נלכדת (ירמיה נ כד) נוקשת באמרי פיך (משלי ו ב) פן תנקש אחריהם (דברים יב ל) כי מוקש הוא לך (שם ז טז) כהם יוקשים בני אדם (קהלת ט יב) ישור כשך יקושים (ירמיה ה כו).

הרביעי, את הקשאים (במדבר יא ה) כמלונה במקשה (ישעיה א ח)׳

החמישי, ותחת מעשה מקשה קרחה (שם ג כד) מקשה תעשה המנורה (שמות כה לא).

הששי, וארכבתא דא לדא נקשן (דניאל ה ו) אין לו דמיון בתורה׳ ענין נענוע הוא.

קשׂ. מתחלק לשני ענינים: האחד, כל אשר לו סנפיר וקשקשת (ויקרא יא ט) ושריון קשקשים (ש"א יז ה).

השני, ואת קשות הנסך (במדבר ד ז) וקשותיו ומנקיותיו (שמות כה כט) ויתכן להיות מגזרתם [נה"וב מגזרה] קסת הספר (יחזקאל ט ג).

המבאר

שד) רש"י: [בירמיה ד ל] אמר: תקרעי בפוך. שהפוך נראה כמרחיב קרע העין כך שמעתי. וגם מנחם לא חלק במחברת קרע. ע"כ. ר"ל אלו היה תקרעי בפוך נבדל בפתרונו היה מנחם מחלקו למחלקה אחרת. ואחרי לא חלקו מוכח כי חשבהו לאחד.

מו כא) ומקצועותיו לו (שם מא כב) למקצעות (שמות כו כג) ענין זויות המה ׃

קצף ׃ מתחלק לב׳ מחלקות, **האחד**, קצף ר׳ על אבתיכם קצף (זכריה א ב) מקצפו תרעש ארץ (ירמיה י י) כי בקצפי הכיתיך (ישע׳ ס י) ׃

השני, כקצף על פני מים (הושע י ז) ותאנתי לקצפה (יואל א ז) פתרונו כפי ענינו כרתח על פני מים ש) ׃

קצר ׃ מתחלק לג׳ מחלקות : **האחד**, כי קצר המצע מהשתרע (ישע׳ כח כ) קצר ימי (תה׳ קב כד) קצר ימים (איוב יד א) מקצר רוח (שמו׳ ו ט) הקצר רוח יי׳ (מיכה ב ז) הקצור קצרה ידי מפדות (ישעיה נ ב) ׃

השני, וקצרתם את קצירה (ויקרא כג י) כי בשל קציר (יואל ד יג) שלא מלא כפו קוצר (תלים קכט ז) כי תקצר קצירך בשדך (דברים כד יט) אשר קצירו רעב יאכל (איוב ה ה) ׃

השלישי, ועשה קציר כמו נטע (שם יד ט) תשלח קציריה עד ים (תהלים פ יב) ענין יונקות [נ״ה יניקות] המה ׃

קא ׃ ולא תקיא הארץ (ויקרא יח כח) כאשר קאה (שם) פן תשבענו והקאתו (משלי כה טז) שתו שכרו וקיו (ירמיה כה כז) ׃

קר ׃ מתחלק לט׳ מחלקות : **האחד**, יקרה היא מפנינים (משלי ג טו) ואת יקר תפארת גדולתו (אסתר א ד) בנות מלכים ביקרותיך שא) (תהלי׳ מה י) ואדם ביקר בל ילין (שם מט יג) ענין הדר יוקר המה ׃

השני, ויקר פריון נפשם שב) (שם מט ט) הקר רגלך מבית רעך (משלי כה יז) אף אני אלך עמכם בקרי (ויקרא כו מא) בחמת קרי (שם כו כח) אוקיר אנוש מפז (ישע׳ יג יב) יקר רוח איש תבונה (משלי יז כז) ענין מניעה המה ׃

השלישי, מקרה אחד לצדיק ולרשע (קהלת ט ב) אם יקרך עון בדבר הזה (ש״א כח י) הקרה נא לפני היום (בראשית כד יב) ויקר אלהים אל בלעם (במד׳ כג ד) את כל אשר קרהו (אסת׳ ד ז) וקרהו אסון (בראשית מד כט) ויקר מקרה (רות ב ג) ענין פגיעה המה ׃

הרביעי, מים קרים (משלי כה כה) וממזורים קרה (איוב לז ט) וקר וחם (בראשית ח כב) לפני קרתו מי יעמד (תהלים קמז יז) מעדה בגד ביום קרה (משלי כה כ) ׃

החמישי, המקרה במים עליותיו (תלים קד ג) קרות בתינו ארזים (שיר א יז) מפיל הקורה (מ״ב ו ה) על כן באו בצל קרתי (בר׳ יט ח) בעצלתים ימך המקרה (קהלת י יח) וקורי עכביש יארגו שג) (ישעיה נט ה) המה קרוהו (נחמיה ג ג) ׃

הששי, מקור מים חיים (ירמ׳ ב יג) ושמתיך בנקרת הצור (שמות לג כב) העיני האנשים ההם תנקר (במדבר טז יד) מעין נרפש ומקור משחת (משלי כה כו) וטהרה ממקר דמיה (ויקרא יב ז) ועיני מקור דמעה (ירמיה ח כג) ואל מקבת בור נקרתם (ישעיה נא א) עצמי נקר מעלי (איוב ל יז) יקרוה ערבי נחל (משלי ל יז) אני קרתי ושתיתי מים (ישעיה לז כה) ׃

השביעי, קרית מלך רב (תהלים מח ג) קריה נאמנה (ישעיה א כא) בצאתי שער עלי קרת (איוב כט ז) על גפי מרמי קרת (משלי ט ג) והקריתם לכם ערים (במדבר לה יא) ׃

השמיני, וקיר ערה מגן (ישע׳ כב ו) ארמנות הקריות (עמוס ב ב) ופלשתים מכפתור וארם מקיר (שם ט ז) וגלו עם ארם קירה (עמוס א ה) שם מדינה ׃

התשיעי, בקירת הבית (ויקרא יד לז) והקיר ביני וביניהם (יחז׳ מג ח) מקיר העיר וחוצה (במדבר לה ד) ויתכן להיות מהמחלקת הששי, וקרקר כל בני שת (שם כד יז) מקרקר קר (ישעי׳ כב ה) ׃

קרא ׃ מתחלק לג׳ מחלקות : **האחד**, קרא הדרות מראש (ישע׳ מא ד) מצרים קראו (הושע ז יא) ׃

השני, כי יקרא קן צפור (דברים כב ו) מדוע קראני אלה (ירמיה יג כב) ותקרא אתם (שם לב

המבאר

ש) בנ״ו כתוב : ותרגמו כרתיחא על אפי מיא ׃

שא) רש״י : ראיתי בנקוד רב סעדיה תיבה זו כתובה עם כי נקד לפשטה יעקב. שכתוב בו יוד והסמך מודגשת. ומנחם חברו לשון יוקר כמו יקר בכלי פז ׃

שב) רש״י : ומנחם חברו לשון מניעה, כמו אוקיר אנוש מפז. יאלך עמכם בחמת קרי. כלומר ויכנע פדיון נפשם ע״כ ׃

שג) רש״י : ומנחם חברו בחברה קורות ע״ש שהעכביש אריגותיו בקירות ׃

קסם קסמים (דברים יח י) וקסמים בידם (במדב׳ כב ז) ולא קסם בישראל (שם כג כג) והשכה להם מקסם (מיכה ג ו) יסוד אחד להם ׃

קסת ׃ וקסת הספר במתניו (יחזקאל ט ג) [עיין להלן שרש קשׁ] ׃

קע ׃ מתחלק לב׳ מחלקות ׃ האחד, והוקע אותם ליי׳ (במדבר כה ד) וכתבת קעקע רצט) (ויקרא יט כח) ׃

השני, פן תקע נפשי ממך (ירמיה ו ח) כאשר נקעה נפשי (יחזקאל כג יח) ענין הסרה המה ׃

קער ׃ קערת כסף אחת (במדבר ז יג) קערת כסף שתים עשרה (שם ז פד) ועשית קערתיו (שמות כה כט)

קף ׃ מתחלק לג׳ מחלקות ׃ האחד, הקף את העיר (יהושע ו ג) עדת מרעים הקיפוני (תה׳ כב יז) ויהי כי הקיפו ימי המשתה (איוב א ה) ויקפו על העיר (מ״ב ו יד) לא תקפו פאת ראשכם (ויקרא יט כז) ויתכן לא תקפו ענין השחתה ׃

השני, ונקף סבכי היער בברזל (ישעיה י לד) חגים ינקפו (שם כט א) כנקף זית (שם יז ו) ותחת חגורה נקפה (שם ג כד) ענין השחתה ׃

השלישי, שנהבים וקפים ותכיים (מ״א י כב) ׃

קפא ׃ קפאו תהמת בלב ים (שמות טו ח) וכגבינה תקפיאני (איוב י י) לא יהיה אור יקרות וקפאון (זכריה יד ו) ׃

קפד ׃ מתחלק לב׳ מחלקות ׃ האחד, קפדה בא (יחז׳ ז כה) קפדתי כארג חיי (ישע׳ לח יב) ׃

השני, וירשוה קאת וקפוד (שם לד יא) ׃

קפץ ׃ מתחלק לב׳ מחלקות ׃ האחד, אם קפץ באף רחמיו סלה (תהלים עז י) ולא תקפץ את ידך (דברים טו ז) ועלתה קפצה פיה (איוב ה טז) עליו יקפצו מלכים פיהם (ישע׳ נב טו) ׃

השני, מקפץ על הגבעות (שיר ב ח) ׃ ענינו יורה עליו ׃

קץ ׃ מתחלק לז׳ מחלקות ׃ האחד, קץ כל בשר בא לפני (בראשית ו יג) מקצה גבול מצרים ועד קצהו (שם מז כא) לכל תכלה ראיתי קץ (תה׳ קיט צו) מקץ שבע שנים (דברים טו א) בקצה המטה אשר בידי (ש״א יד מג) מקצה בחברת ׃׃׃ הקיצונה במחברת השנית (שמות כו ד) הן אלה קצות דרכיו (איוב כו יד) ׃

השני, קיץ וחרף (תהלים עד יז) כלוב קיץ (עמוס ח א) כי על קיצך (ישעיה טז ט) על בית הקיץ (עמוס ג טו) וקץ עליו העיט (ישע׳ יח ו) ׃

השלישי, ויקץ מואב מפני בני ישראל (במדבר כב ג) ויקצו מפני בני ישראל (שמות א יב) נעלה ביהודה ונקיצנה (ישעיה ז ו) ענין מצוק ודחק המה ׃

הרביעי, החל יי׳ לקצות בישראל (מ״ב י לב) כי את כל אלה עשו ואקץ בם (ויקרא כ כג) קצתי בחיי (בראשית כז מו) ואל תקץ בתוכחתו (משלי ג יא) ענין מאיסה המה ׃

החמישי, וייקץ יעקב משנתו (בראש׳ כח טז) לא הקיץ הנער (מ״ב ד לא) ויקץ כישן אדני (תהלים עח סה) הקיצה אל תזנח לנצח (שם מד כד) הקיצתי ואראה (ירמיה לא כו) ׃

הששי, וקצתה את כפה (דברים כה יב) וקצץ פתילם (שמות לט ג) בהנות ידיהם ורגליהם מקצצים (שופטים א ז) יי׳ צדיק קצץ עבות רשעים (תהלים קכט ד) ׃

השביעי, וקוץ ודרדר (בראשית ג יח) את קוצי המדבר (שופטים ח ז) קוצים כסוחים (ישעיה לג יב) ׃

קצב ׃ מדה אחת וקצב אחד (מ״א ו כה) כעדר הקצובות (שיר ד ב) ויקצב עץ וישלך שמה (מ״ב ו ו) לקצבי הרים ירדתי (יונה ב ז) ׃

קצח ׃ והפיץ קצח וכמן יזרק (ישע׳ כח כה) כי לא בחרוץ יודש קצח (שם כח כז) ׃

קצן ׃ קציני סדם (ישעיה א י) כל קציניך נדדו יחד (שם כב ג) אשר אין לה קצין (משלי ו ז) ׃

קצע ׃ מתחלק לג׳ מחלקות ׃ האחד, מר ואהלות קציעות (תלים מה ט) עצי קטורת המה ׃ וכמהו בלשון ארמית קדה קציעתא (שמות ל כד) ׃

השני, יקצע מבית סביב (ויקרא יד מא) ענין מספל הוא לפי ענינו ׃

השלישי, והנה חצר במקצע חצר (יחזקאל

המבאר

רצט) רש״י ׃ וכתבת קעקע כתב המחוקה ושקוע שאינו נמחק לעולם. וכו׳. ק ע ק ע לשון והוקע אותם. והוקענום. תוחבין עץ בארץ ותולין אותן עליהם וכו׳ ע״כ.

(דברים יא ו) וימח את כל היקום (בראשי׳ ז כג) ומנזרתו ועיניו קמה ולא יכול לראות (ש״א ד טו) כי קמו עיניו משיבו (מ״א יד ד) ענינו קמו [נ״ו עמדו] עיניו מראות, כמו כי עמדו לא ענו עוד רצו) (איוב לב טז) עמדו מדבר, ותעמד מלדת (בראשית כט לה)׃

השני, נקמת נקם ברית (ויקרא כו כה) נקם נקמת בני ישראל (במדבר לא ב) בשמך נבוס קמינו (תהלים מד ו) ואל ישבי לב קמי (ירמיה נא א) שבעתים יקם קין (בראשית ד כד) לא יקם כי כספו הוא (שמות כא כא) לא תקם ולא תטר (ויקרא יט יח)׃

קמח ׃ קמח סלת (בראש׳ יח ו) קחי רחים וטחני קמח (ישעיה מז ב) צמח בלי יעשה קמח (הושע ח ז) כמשמעו תמים׃

קמט ׃ אשר קמטו ולא עת (איוב כב טז) ותקמטני לעד היה (שם טז ח) ענין נקמה (איוב י א) המה׃

קמל ׃ קנה וסוף קמלו (ישעי׳ יט ו) החפיר לבנון קמל (שם לג ט) כמשמעו [כריתה].

קמץ ׃ וקמץ הכהן ממנה מלוא קמצו (ויק׳ ה יב) בשבע שני השבע לקמצים (בראשית מא מז) וקמץ משם מלא קמצו (ויקרא ב ב)׃ ענין מלא כף כמשמעו׃

קמש ׃ והנה עלה כלו קמשונים (משלי כד לא) קמוש וחוח במבצריה (ישעיה לד יג)׃

קן ׃ מתחלק לח׳ מחלקות׃ האחד, קנים תעשה את התבה (בראש׳ ו יד) שמה קננה קפוז ותמלט (ישעיה לד טו) והיו כיונה תקנן בעברי פי פחת (ירמיה מח כח) כצפור נודדת מן קנה (משלי כז ח) ואמר עם קני אגוע (איוב כט יח)׃

השני, קנה שמים וארץ (בראשית יד יט) מלאה הארץ קניניך (תה׳ קד כד) יי׳ קנני ראשית דרכו (משלי ח כב) ומקנהו פרץ בארץ (איוב א י) מקנה אף על עולה (שם לו לג) ומקנה רב היה לבני ראובן (במדבר לב א) ארץ מקנה הוא (במ׳ לב ד) עשה מקנה וקנין (יחז׳ לח יב) הבו מקניכם (בראשית מז טז) ובמקנה הצאן ובמקנה הבקר (שם מז יז) כי אדם הקנני מנעורי (זכריה יג ה) ענינו הפקידני על מקנה׃

השלישי, כי תקנה עבד עברי (שמות כא ב) או קנה מיד עמיתך (ויקרא כה יד) אשר קוניהן יהרגן (זכריה יא ה) רע רע יאמר הקונה (משלי׳ כ יד) ויקן את חלקת השדה (בראשית לג יט)׃

הרביעי, וקנה הטוב מארץ מרחק (ירמיה ו ך) קנה וקנמון (שיר ד יד) וקנמן בשם מחציתו (שמות ל כג)׃

החמישי, כאשר ינוד הקנה במים (מ״א יד טו) ואזרעי מקנה תשבר (איוב לא כב) וששה קנים יצאים מצדיה (שמו׳ כה לב) כפתריהם וקנתם (שם כה לו) קנה וסוף קמלו (ישעיה יט ו)׃

הששי, רצו) וכסף בקנה ישקלו (ישעיה מו ו) חמש מאות קנים בקנה המדה סביב (יחז׳ מב טז) וקנה המדה (שם מ ג)׃

השביעי, קינה היא וקוננוה (שם לב טז) בנות הגוים תקוננה אותה (יחז׳ לב טז) ויקונן ירמיה על יאשיה ⋯⋯ והנם כתובים על הקינות (דה״ב לה כה) וקראו למקוננות (ירמיה ט טז) ענין הספד הם׃

השמיני, ומשקל קינו שלש מאות משקל נחשת (ש״ב כא טז) סמל הקנאה המקנה (יחזקאל ח ג)׃

קנא ׃ ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו (במדבר ה יד) כי מנחת קנאת הוא (שם ה טו) יקנאהו בזרים (דברים לב טז) אל קנוא ונקם יי׳ (נחום א ב) אל קנא (שמות כ ה)׃

קנמן ׃ נרד וכרכם קנה וקנמון (שיר ד יד) מר אהלים וקנמון (משלי ז יז) וקנמן בשם מחציתו (שמות ל כג)׃

קנץ ׃ עד אנה תשימון קנצי למלין (איוב יח ב) ענין תכל רצח) המה׃

קס ׃ ואת פריה יקוסס ויבש (יחז׳ יז ט)׃ פתרונו כפי ענינו כמו יקוצץ׃

קסם ׃ קסם על שפתי מלך (משלי טז י)

המבאר

רצו) הכתוב הזה חסר בכל ההעתקות ורק נמצא בם מלות עמדו מדבר׳ והוספתיו מדעתי׳ כי כן נמצא גם בשרש דם צד 65, ופרושו כמו שנחסרה מלת מדבר אחרי מלת עמדו וצריכה להבין הקורא, כן גם כאן נחסרה מלת מראות אחרי קמו או אחרי עיניו.

רצו) בנ״ח חוברה לה יחדו המחלקה הששית עם מחלקה החמשית, ומחלקה השמינית נחלקה בה לשנים, ומשקל קינו לבד, וסמל הקנאה המקנה לבד׃

רצח) בנוסח ברלין ולונדון כתוב ענין הבל חם, והבל הוא׃

(תהלים צא ו)׳

קטל׳ אם תקטל אלוה רשע (תהלים קלט יט) מהר עשו מקטל (עובדיה ט) הן יקטלני לו איחל (איוב יג טו) ובעו דניאל וחברוהי להתקטלה (דניאל ב יג) הרג בלשון ארמית קטל׳

קטן׳ קטני עבה ממתני אבי (מ״א יב י) קטנתי מכל החסדים (בראשית לב יא) כי מי בז ליום קטנות (זכריה ד י) להקטין איפה ולהגדיל שקל (עמוס ח ה) כמשמעו׳

קטף׳ וקטפת מלילת בידך (דברים כג כו) הקטפים מלוח עלי שיח (איוב ל ד) את ראש יניקותיו קטף (יחזקאל יז ד) מראש ינקותיו רך אקטף (שם יז כב)׳

קטר׳ מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, קטר יקטרון (ש״א ב טז) מקטר קטרת (שמות ל א) וקטר מחמץ תודה (עמו׳ ד ה) לא תקטירו ממנו אשה ליי׳ (ויקרא ב יא) וכסה ענן הקטרת (שם טז יג) והנה עלה קיטר הארץ כקיטר הכבשן (בראשית יט כח) אש וברד שלג וקיטור (תלים קמח ח) כי הייתי כנאד בקיטור (שם קיט פג)׳

השני, וקטרי חרצה משתרין (דניאל ה ו) ומשרא קטרין (שם ה יב) ענין קשר ואסירה המה׳

קל׳ מתחלק לו׳ מחלקות: האחד, קל הוא על פני מים (איוב כד יח) וקלו מנמרים סוסיו (חבקוק א ח) קלים היו רדפינו (איכה ד יט) והקל מעליך ונשאו אתך (שמות יח כב) רכב על עב קל (ישעיה יט א) ועל קל נרכב על כן יקלו רדפיכם (שם ל טז)׳

השני, ומדוע הקלתני (ש״ב יט מד) ואנכי איש רש ונקלה (ש״א יח כג) ונקלה כבוד מואב (ישעיה טז יד) ובזי יקלו (ש״א ב ל) מלא פניהם קלון (תהלים פג יז) הן קלתי (איוב מ ד) מקלל אביו ואמו (משלי כ כ) וקיקלון על כבודך (חבק׳ ב טז)׳

השלישי, יקללו המה ואתה תברך (תהלים קט כח) לא תקלל חרש (ויקרא יט יד) כי קללת אלהים תלוי (דברים כא כג) כלה מקללוני (ירמיה טו י)׳

הרביעי, אביב קלוי באש (ויקרא ב יד) מצות וקלוי (יהושע ה יא) אשר קלם מלך בבל באש (ירמי׳ כט כב) ונצצים כעין נחשת קלל רצג) (יחז׳ א ז) והוא לא פנים קלקל (קה׳ י י) בלחם הקלקל (במדבר כא ו)׳

החמישי, קלקל בחצים רצד) (יחזקאל כא כו) וכל הגבעות התקלקלו (ירמיה ד כד)׳

הששי, קול יי׳ חצב להבות אש (תהלים כט ז) וישמע את הקול מדבר עליו (במדבר ז פט) וכל העם ראים את הקולת (שמות כ טו) קל מן שמיא נפל (דניאל ד כח)׳

קלח׳ או בקלחת או בפרור (ש״א ב יד)׳

קלט׳ ושור ושה שרוע וקלוט (ויקרא כב כג) גרוע וחסר׳ ערי מקלט רצה) (במד׳ לה יא)׳

קלס׳ והוא במלכים יתקלס (חבקו׳ א י) ולא היית כזונה לקלס אתנן (יחז׳ טז לא) לעג וקלס לסביבותינו (תלים מד יד) ענין לעג ובזיון המה׳

קלע׳ מתחלק לג׳ מחלקות: האחד׳ בתוך כף הקלע (ש״א כה כט) נהפכו לו אבני קלע (איוב מא ך) בקלע ובאבן (ש״א יז נ) כל זה קלע באבן (שופ׳ך טז) ובילקוט וקלעו בידו (ש״א יז מ)׳

השני, את קלעי החצר (שמות לה יז) ענין יריעות המה׳

השלישי, וקלע עליהם מקלעות (מ״א ו לב) פתוחי מקלעות כרובים (שם ו כט) מקלעת פקעים (שם ו יח) ענין פתוח המה׳

קלש׳ ולשלש קלשון ולהקרדמים (ש״א יג כא)׳

קם׳ מתחלק לשני ענינים: האחד, מי הקים כל אפסי ארץ (משלי ל ד) וביום הקים את המשכן (במדבר ט טו) ומקים יריעותי (ירמיה י ך) ונאם הגבר הקם על (ש״ב כג א) ומגורתו קימו וקבלו היהודים (אסתר ט כז) די כל אסר וקים די מלכא יהקים (דנ׳ ו טז) וקים לעלמין (שם ו כז) ומהקם מלכין (שם ב כא), ומגורתו ואולך אתכם קוממיות (ויקרא כו יג) ולא תהיה לכם תקומה (ויק׳ כו לז) ומגזרתו ואת כל היקום אשר ברגליהם

המבאר

רצג) רש״י: נחשת קלל מוקק ומאיר. ומנחם חברו עם קלוי באש.

רצד) רש״י: קלקל בחצים. חברו מנחם עם נחשת קלל ועם לא פנים קלקל, ויש משמע קלקל לשון קלקול כמו וכל הגבעות התקלקלו. ע״כ. ונראה לפ״ו כי בנוסחת מחברת מנחם שהיתה לפני רש״י היה הכתוב קלקל בחצים נכלל בתוך מחלקה הד׳ ולא במחלקה הה״א.

רצה) בכ״ו ערי מקלט הוא כמחלקה שניה. וביתר הנוסחאות אין כאן כי אם מחלקה אחת.

קדח · כקדח אש המסים (ישעיה סר א) כי אש קדחה באפי (דברים לב כב) בשחפת ובקדחת (שם כח כב) ·

קדם · מתחלק לג׳ מחלקות : האחד, מענה אלהי קדם (דברים לג כז) במה אקדם יי׳ (מיכה ו ו) מגמת פניהם קדימה רצ) (חבקוק א ט) מי הקדמני ואשלם (איוב מא ג) נקדמה פניו בתודה (תהלים צה ב) הן קדם אהלך ואיננו (איוב כג ח) לפאת קדמה מורחה (שמות כז יג) ויי׳ נהג רוח קדים בארץ (שם י יג) ·

השני, מחכמת כל בני קדם (מ״א ה י) גדול מכל בני קדם (איוב א ג) בן מלכי קדם (ישעיה יט יא) ·

קדר · וכי הלכנו קדרנית (מלאכי ג יד) הקדרים מני קרח (איוב ו טז) וקדר עליהם הים (מיכה ג ו) למה קדר אלך (תהלים מב י) ענין שחרות הם ·

קדש · מתחלק לג׳ מחלקו׳ : האחד, אין קדוש כיי׳ (ש״א ב ב) אל נערץ בסוד קדשים רבה (תהלים פט ח) מקדוש ישראל (ירמיה נא ה) קדש קדשים הוא ליי׳ (שמות ל י) ויקדש בם (במדבר כ יג) בקרבי אקדש (ויקרא י ג) והיה למקדש ולאבן נגף (ישעיה ח יד) והתגדלתי והתקדשתי (יחזקאל לח כג) ·

השני, קדשו צום (יואל א יד) התקדשו למחר (במדבר יא יח) אני צויתי למקדשי (ישעיה יג ג) עד אבוא אל מקדשי אל (תהלים עג יז) והקדשם ליום הרגה (ירמיה יב ג) וקדשו עליו מלחמה (מיכה ג ה) ענין הכנה המה ·

השלישי, לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש מבני ישראל (דברים כג יח) וגם קדש היה בארץ (מ״א יד כד) וחיתם בקדשים (איוב לו יד) ·

קה · אם קהה הברזל (קהלת י י) תקהינה שניו (ירמ׳ לא ל) ותבז ליקהת אם (משלי ל יז) לעת שיבתה ככלות כחה, לעת יקהה חדוד כחה, ויתכן להיות מגזרתו רצא) ולו יקהת עמים (בר׳ מט י) ·

קהל · כל קהל עדת ישראל (שמות יב ו) במקהלות ברכו אלהים (תהלים סח כז) ·

קו · מתחלק לג׳ מחלקות : האחד, או מי נטה עליה קו (איוב לח ה) וקו ינטה על ירושלם (זכריה א טז) ונטה עליה קו תהו (ישעי׳ לד יא) קו לקו קו לקו (שם כח י) את תקות חוט השני הזה (יהושע ב יח) בכל הארץ יצא קום (תהלים יט ה) ·

השני, יקוו המים (בראשית א ט) מקוה מים (ויקרא יא לו) ונקוו אליה כל הגוים (ירמי׳ ג יז) ·

השלישי, קוה קויתי יי׳ (תהלים מ ב) קויתי יי׳ קותה נפשי (שם קל ה) ותקותי מי ישורנה (איוב יז טו) ויתכן להיות הו״ו לתוכן המלה כיתר הווי״ן, וקוי יי׳ (ישעיה מ לא) יוכיח ·

קח · מתחלק לג׳ מחלקות : האחד, קחה לי עגלה משלשת (בראשית טו ט) קחו מוסרי ואל כסף (שמות ח י) ולא יקח שחד (דב׳ י יז) ·

השני, קח על מים רבים (יחזקאל יז ה) ענין צמח הוא ·

השלישי, ולאסורים פקח-קוח (ישעיה סא א) נראים שלשת המלים האלה מיסוד אחד הם נגזרים, אבל הענין יפרידם כמעט, ויתכן להיות פקח-קוח מלה אחת ·

קט · מתחלק לג׳ מחלקות : האחד, נקטה נפשי בחיי (איוב י א) אשר יקוט כסלו (שם ח יד) ארבעים שנה אקוט בדור (תהלים צה י) ראיתי בגדים ואתקוטטה (שם קיט קנח) ובמתקוממיך אתקוטט רצב) (שם קלט כא) ·

השני, כמעט קט (יחז׳ טז מז) ראוי להיות מגזרת קָטן, כיתר המלין אשר אחריתם נו״ן, ואיננה יסוד במלה ונראה כיסוד ·

השלישי, כעור מן אדרי קיט (דניאל ב לה) · ענין קיץ הם בתרגום ·

קטב · אהי קטבך שאול (הושע יג יד) וקטב מרירי (דברים לב כד) מקטב ישוד צהרים

המבאר

רצ) מן מגמת פניהם קדימה ולהלן עד מחלקה השנית נרשם בהעתקת ווין המחלקה השנית. וא״כ שלש מחלקות בשרש הזה. אבל נראה כי טעות הוא בנ״ו.

רצא) בנ׳ו כתיב מגורת וא״כ יהיה הפך המשפט. ונראה כי הראשון עקר. ויהיה פירושו כי לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו לעת כלות כחו עד כי יבא שילה. ומלת ולו מוסב על יהודה ולא על שילה. ר״ל כל עוד כח ביהודה.

רצב) לפי פירש״י [יחזקאל ו יט] נפקד פה ונקטו בפניהם כי כן אמר שם : ונקטו מנחם חברו עם ראיתי בוגדים ואתקוטטה, יתקוטטו על עצמם על אשר לא שמעו אלי. ע״כ. ויתכן מאד להיות כי הכתוב הראשון נקטה נפשי בחיי נכתב ע״י המעתיקים תחת ונקטו בפניהם כאשר נעשה כזאת לעשרות ולמאות. עיין בהקדמתי.

צרע. מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, נגע צרעת (ויקרא יג ט) והצרוע אשר בו הנגע (שם יג מה) כמשמעו.

השני, וגם את הצרעה (דברים ז כ) ושלחתי את הצרעה לפניך (שמות כג כח).

צרף. צרופה אמרתך מאד (תלים קיט קמ) מצרף לכסף (משלי יז ג).

צרת. הנני מצית בך אש (יחזקאל כא ג) ויצת אש בציון (איכה ד יא) הצית אש עליה (ירמיה יא טז)׳ הצית, והסיק, ובער, והדליק, קרובי ענין המה.

ותשלם מחברת צד״י

אחל מחברת קו״ף

קב. קבל קבע קבץ קבר, קד קדח קדם קדר קדש, קה קהל, קו, קח, קט קטב קטל קטן קטף קטר, קל קלח קלט קלס קלע קלש, קם קמח קמט קמל קמץ קמש, קן קנא קנמן קנץ. קס קסם קסת, קע קער, קף קפא קפד קפץ, קץ קצב קצח קצן קצע קצף קצר, ק, קר קרא קרב קרח קרם קרן קרסל קרע קרץ קרש, קש קש קשב קשח קשט קשט קשר קשת׳ קתרוס׳

קב׳ מתחלק לו׳ מחלקות: האחד, נקבה שכרך (בראשית ל כח) אשר פי יי׳ יקבנו (ישעיה סב ב) נקבי ראשית הגוים (עמוס ו א) אשר נקבו בשמות (במדבר א יז) ענין פרוש וכנוי הם׳

השני, מה אקב לא קבה אל (שם כג ח) וקבתו לי משם (שם כג כז) ונקב שם יי׳ (ויקרא כד טז) בנקבו שם יומת (שם) יקבהו אררי יום (איוב ג ח) מנע בר יקבהו לאום (משלי יא כו) ענין קללה ומארה הם׳

השלישי, ויקב חר ברלתו (מ״ב יב י) ובחוה תקב לחיו (איוב מ כו) ובא בכפו ונקבה (מ״ב יח כא) מלאכת תפיך ונקביך בך (יחזקאל כח יג) ומקבות והגרזן (מ״א ו ז) ענין חור המה׳

הרביעי, ויבא אחר איש ישראל אל הקבה (במדבר כה ח) ענין אהל ושפריר הוא׳

החמישי, ואת האשה אל קבתה (שם) הזרע והלחיים והקבה (דברים יח ג)׳

הששי, ורבע הקב דביונים בחמשה כסף (מ״ב ו כה) ענין מדה הוא׳

קבל׳ מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, קימו וקבלו היהודים (אסתר ט כז) ולהסיר שקו מעליו ולא קבל (שם ד ד) ויקבלון מלכותא (דנ׳ ז יח)׳

השני, מקבילת הללאת (שמות כו ה) וזיוה יתיר קאם לקבלך (דנ׳ ב לא) וכתבן לקבל נברשתא (שם ה ה) ומחי קבלו יתן בחמותיך (יחז׳ כו ט) מכלי קרב הוא, מגישים ומקבילים אותו לקיר החומה לשחתה:

השלישי, כל קבל די חזיתין (דניאל ב ח) כל קבל די הוא עבר (שם ו יא) כל קבל דנה (שם ו י)׳

קבע׳ יקבע את קבעיהם נפש (משלי כב כג) היקבע אדם אלהים ׳׳׳ במה קבענוך (מלאכי ג ח)׳

קבץ׳ וקבץ על יד ירבה (משלי יג יא) קבצת כסף ונחשת (יחזקאל כב ך)׳

קבר׳ ומצרים מקברים (במדבר לג ד) והוא לקברות יובל (איוב כא לב) עלה וקבר את אביך (בראשית נ ו) ויקבר בקבר אביו (ש״ב יז כג)׳

קד׳ מתחלק לג׳ מחלקות׳ האחד, ועצמותי כמוקד נחרו (תלים קב ד) ותיקד עד שאול תחתית (דברים לב כב) ותחת כבדו יקד יקד, כיקוד אש (ישעיה י טז) על מוקדה על המזבח (ויקרא ו ב) ענין תבערה הם׳

השני׳ ויקד האיש (בראשית כד כו). ויקדו וישתחוו (שם מג כח) ולקדקד נזיר אחיו (שם מט כו) מכף רגלו ועד קדקדו (ש״ב יד כה) ענין שחוח כפיפת קדקד׳ וענינו כענין באו נשתחוה ונכרעה, נברכה לפני יי׳ עשנו (תלי׳ צה ו)׳ נכרעה מן כרעים, נברכה מן ברכים׳

השלישי, וקדה חמש מאות (שמות ל כר)׳ ממיני סממנים הוא׳

מצתיך (ישעיה מא יב) שני אנשים עברים נצים (שמות ב יג) אשר הצו על משה (במדבר כו ט) בהצתם על י׳ (שם) בהצותו את ארם נהרים (תהלים ס ב) הן לריב ומצה תצומו (ישע׳ נח ד) ענין מריבה הם ׳

הרביעי, וצי אדיר לא יעברנו (שם לג כא) וצים מיד כתים (במדבר כד כד) יצאו מלאכים מלפני בצים (יחזקאל ל ט) ענין עניות הם ׳

החמישי, ציה גם חם (איוב כד יט) כחרב בציון (ישעיה כה ה) מדבר ציה וערבה (ירמיה נ יב) הלכו בציות נהר (תלים קה מא) ענין חורב הם ׳

הששי, ופגשו ציים את איים (ישעיה לד יד) חיתו ארץ הם ׳

השביעי, מה הציון הלז (מ״ב כג יז) הציבי לך צינים (ירמיה לא כא) ובנה אצלו ציון (יחזק׳ לט טו) ענין מצבת ערימה הם ׳

צק ׳ מתחלק לג׳ מחלקות : האחד, צק לעם ויאכלו (מ״ב ד מא) ויצקת על ראשו (שמות כט ז) ויצק משמן המשחה (ויקרא ח יב) הוצק חן בשפתותיך (תהלים מה ג) יצקים ביצקתו (מ״א ז כד) ויצקת לו (שמות כה יב) לצקת את אדני הקדש (שם לח כז) ויצקו על העלה (מ״א יח לד) ׳

השני, במצור ובמצוק (דבר׳ כח נג) הציקתני רוח בטני (איוב לב יח) מעוף צוקה (ישעיה ח כב) מפני חמת המציק (שם נא יג) ענין מצור הם ׳

השלישי, לבו יצוק כמו אבן (איוב מא טז) והיית מצק ולא תירא (שם יא טו) ׳

צקל : וכרמל בצקנו (מ״ב ד מב) ענינו יורה עליו ׳

צר ׳ מתחלק ליוד מחלקות : האחד, איש צר ואויב (אסת׳ ז ו) כי אין הצר שוה בנזק המלך (שם ז ד) צרינו בוססו מקדשך (ישעיה סג יח) בלכתך לא יצר צעדך (משלי ד יב) יצרו צעדי אונו (איוב יח ז) צר ואור (ישעיה ה ל) כי תצור אל עיר (דברים כ יט) עלי עילם צורי מדי (ישע׳ כא ב) ויצר עליה (מ״ב יז ה) וכעסתה צרתה (ש״א א ו) לצרר לגלות ערותה (ויקרא יח יח) ׳

השני, ויצר אתו בחרט (שמות לב ד) וצורם לבלות שאול (תהלים מט טו) ויצר אמר ליצרו (ישעיה כט טז) כחמר ביד היוצר (ירמיה יח ד) ויצרי כצל כלם (איוב יז ז) ׳

השלישי, על הצור בחרב, והכית בצור (שמו׳ יז ו) והצרים נתצו ממנו (נחום א ו) וצור יעתק ממקומו (איוב יד יח) מצור נתתי מצחך (יחזקאל ג ט) פרסות סוסיו כצר נחשבו (ישעיה ה כח) ולא יפול צרור ארץ (עמוס ט ט) אבן החלמיש המה ׳

הרביעי, מעט צרי (בראשית מג יא) הצרי אין בגלעד (ירמיה ח כב) קחי צרי למכאובה (שם נא ח) ׳

החמישי, צירים אחזוני, כצירי יולדה (ישעיה כא ג) צירים וחבלים (שם יג ח) כי נהפכו עליה צריה (ש״א ד יט) נהפכו צירי עלי (דניאל י טז) ענין חיל הם ׳

הששי, וציר בגוים שלוח (ירמי׳ מט יד) ציר נאמן לשלחיו (משלי כה יג) וילכו ויצטירו (יהושע ט ד) ענין שליחות הם ׳

השביעי, הדלת תסוב על צירה (משלי כו יד) ענין ידות הדלת הוא ׳

השמיני, נצר חסד לאלפים (שמות לד ז) יצרנהו כאישון עינו (דבר׳ לב י) מפחד אויב תצר חיי (תהלים סד ב) יצר סמוך תצור שלום (ישע׳ כו ג) ואצרנה עקב (תהלים קיט לג) מצר תצרני (שם לב ז) ענין שמירה הם ׳

התשיעי, הצור תמים פעלו (דברים לב ד) כי לא כצורנו צורם (שם לב לא) צור עולמים (ישע׳ כו ד) ואין צור כאלהינו (ש״א ב ב) ענין אלוה ומעוז הם ׳

העשירי, וצרת הכסף בידך (דברים יד כה) צרור הכסף (משלי ז ך) צררת בשמלתם (שמות יב לד) ׳

צרב ׳ צרבת השחין הוא (ויקרא יג כג) כי צרבת המכוה הוא (שם יג כח) ונצרבו בה כל פנים (יחזקאל כא ג) ׳

צרח ׳ מתחלק לב׳ ענינים : הענין הראשון, יריע אף יצריח (ישעיה מב יג) מר צרח (צפניה א יד) ענין צוחה הם ׳

הענין השני, ויציתו עליהם את הצריח באש (שופט׳ ט מט) ובצרחים ובברות (ש״א יג ו) ׳

צרך ׳ ככל צרכך (דה״ב ב טו) ׳

יצועי (איוב יז יג) תחתיך יצע רמה (ישע׳ יד יא) ׳
השני, מהר צעה להפתח (שם נא יד) ושלחתי לו צעים וצעהו (ירמיה מח יב) אהל בל יצען (ישעיה לג כ) צעה ברב כחו (שם סג א) ענין שדד ובזה הם ׳

צעד ׳ בנות צעדה עלי שור (בראשית מט כב) מיי׳ מצעדי גבר (תהלים לז כג) מספר צעדי אגידנו (איוב לא לז) יצרו צעדי אונו (שם יח ז) צדו צעדנו מלכת ברחבתנו (איכה ד יח) ׳ ענין פסיעה המה ׳

צעף ׳ ותכס בצעיף ותתעלף (בראשית לח יד) ותסר צעיפה מעליה (שם לח יט) ׳

צעק ׳ מתחלק לב׳ ענינים: האחד, צעק לבם אל אדני (איכה ב יח) הכצעקתה הבאה אלי (בר׳ יח כא) ׳

השני, ויצעק איש ישראל מנפתלי (שופטים ז כג) ויצעק כל איש אפרים (שם ז כד) ויזעק אביעזר תחתיו (שם ו לד) ויצעקו מכל חגר חגרה ומעלה (מ״ב ג כא) ענין קביצה הם ׳

צער ׳ ויצערו ולא יבין למו (איוב יד כא) והשבתי ידי על הצערים (זכר׳ יג ז) למצער ירשו עם קדשך (ישעיה סג יח) והכבדתים ולא יצערו (ירמיה ל יט) הלא מצער הוא (בר׳ יט כ) שם בנימין צעיר רדם (תלי׳ סח כח) ענין מוער הם ׳

צף ׳ מתחלק לו׳ מחלקות: האחד ׳ צפה דרך חזק מתנים (נחום ב ב) אל דרך עמדי וצפי (ירמ׳ מח יט) בצפיתנו צפינו (איכה ד יז) צופה פני דמשק (שיר ז ה) בקר אערך לך ואצפה (תלים ה ד) יצף יי׳ ביני ובינך (בראשית לא מט) ׳

השני, וצפוי ראשיהם כסף (שמו׳ לח יז) צפוי למזבח (במדבר יז ג) מצפה על חרש (משלי כו כג) וצפית אתם זהב (שמות כה יג) ׳

השלישי, צוף דבש אמרי נעם (משלי טז כד) ונפת צופים (תהלים יט יא) ׳

הרביעי, אשר הציף את מי ים סוף (דברים יא ד) צפו מים על ראשי (איכה ג נד) ויצף הברזל (מ״ב ו ו) והשקתי ארץ צפתך (יחזקאל לב ו) ׳

החמישי, כסוס עגור כן אצפצף (ישעיה לח יד) המצפצפים והמהגים (שם ח יט) ׳

הששי, צפצפה שמו (יחז׳ יז ה) כמשמעו ׳

צפד ׳ צפד עורם על עצמם (איכה ד ח) פתרונו כפי ענינו, כמו שחר עורם על עצמם ׳

צפח ׳ מתחלק לב׳ מחלקות׳ האחד, כצפיחה בדבש (שמות טז לא) ׳

השני, ואת צפחת המים (ש״א כו יא) וצפחת השמן לא תחסר (מ״א יז יד) ׳

צפן ׳ מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, נבעו מצפניו (עובדי׳ ו) ותצפנהו שלשה ירחים (שמו׳ ב ב) צפניה צפן רוח (משלי כז טז) צפונה חטאתו (הושע יג יב) ענין מסתר הם ׳

השני, צפון וימין אתה בראתם (תהלים פט יג) נוטה צפון על תהו (איוב כו ז) ׳

צפע ׳ מתחלק לב׳ מחלקות ׳ האחד, יצא צפע (ישעיה יד כט) וכצפעני יפרש (משלי כג לב) ביצי צפעני בקעו (ישעיה נט ה) נחשים צפענים (ירמיה ח יז) ׳

השני, את צפועי הבקר (יחזקאל ד טו) הצאצאים והצפעות (ישעיה כב כד) ׳

צפר ׳ מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, ולצפירה תפארה (ישעיה כח ה) באה הצפירה (יחזקאל ז ז) ישב ויצפר (שופטים ז ג) ענין נהרה [נ״ה נהורא] הם, וכל בקר בלשון ארמית צפרא ׳

השני, וצפיר העזים (דניאל ח ח) וצפירי עזים שבעה לחטאת (דה״ב כט כא) כמשמעו ׳

השלישי, כצפרים עפות (ישעיה לא ה) גם צפור מצאה בית (תהלים פד ד) נודי הרכם צפור (שם יא א) את הצפור החיה (ויקרא יד ו) כל צפור טהורה (דבר׳ יד יא) בדם הצפור השחוטה (ויקרא יד ו) בצפרן שמיר (ירמיה יז א) ונראה כי כן ועשתה את צפרניה (דברים כא יב) וצפרן שמיר מחלקות רביעית ׳

צץ ׳ מתחלק לו׳ מחלקות: האחד, תנו ציץ למואב, כי נצא תצא (ירמיה מח ט) כי נצו גם נעו (איכה ד טו) מלא הנוצה אשר לו הרקמה (יחז׳ יז ג) והסיר את מראתו בנצתה (ויק׳א טז) ׳

השני, ויציצו מעיר כעשב הארץ (תהלים עב טז) בבקר יציץ וחלף (שם צ ו) הנצנים נראו בארץ (שיר ב יב) כפרחת עלתה נצה (בר׳ מ י) ובסר גמל יהיה נצה (ישע׳ יח ה) ענין פרח הם ׳

השלישי, כי ינצו אנשים יחדו (דברים כה יא) וינצו במחנה (ויקרא כד י) וינצו שניהם בשדה (ש״ב יד ו) אהב מצה (משלי יז יט) אנשי

צלם · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , ויברא אלהים את האדם בצלמו , בצלם אלהים ברא אתו (בראשית א כז) אך בצלם אלהים יתהלך איש (תהלים לט ז) כמשמעו ·

השני , תשלג בצלמון (שם סח טו) הר צלמון (שופטים ט מח) שם מקום הוא ·

צלמות · צלמות ולא סדרים (איוב י כב) ויצא לאור צלמות (שם יב כב) כי אלך בגיא צלמות (תהלים כג ד) ענין חשך הם *) ·

צלע · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , ויקח אחת מצלעתיו (בראשית ב כא) ולצלע המשכן (שמות כו כ) ·

השני , והוא צלע על ירכו (בראשית לב לב) אספה הצלעה (מיכה ד ו) ובצלעי שמחו ונאספו (תהלים לה טו) צולע כמו פסח ·

צם · למה זה אני צם (ש״ב יב כג) למה צמנו ולא ראית (ישעיה נח ג) ושאף צמים חילם (איוב ה ה) כי צמתם וספוד (זכריה ז ה) הצום וצמתני אני (שם) וצומו עלי (אסתר ד טז) ·

צמא · והמונו צחה צמא (ישעיה ה יג) וצמאון למבועי מים (שם לה ז) וצמאון אשר אין מים (דברים ח טו). ויצמא שם העם למים (שמות יז ג) ·

צמד · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , ויקח צמד בקר (ש״א יא ז) ונפצתי בך אכר וצמדו (ירמיה נא כג) צמד פרשים (ישע׳ כא ז) ולשונך תצמיד מרמה (תהלים נ יט) אין צמיד פתיל עליו (במדבר יט טו) ויצמדו לבעל פעור (תהלים קו כח) כמו וידבקו ·

השני , ואת הצמדים על ידי אחתו (בראשית כד ל) אצעדה וצמיד (במדבר לא נ) ואתנה צמידים על ידיך (יחזקאל טז יא) ·

צמח · וצמח האדמה (בראשית יט כה) ויצמח יי׳ אלהים מן האדמה (שם ב ט) הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח (זכריה ו יב) ·

צמק · ומאה צמוקים (ש״ב טז א) ושדים צמקים (הושע ט יד) פרושו כמשמעו כמו יבשים ·

צמר · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , צמר ופשתים (דברים כב יא) צמרי ופשתי (הושע ב יא) דרשה צמר ופשתים (משלי לא יג) ·

השני , ויקח את צמרת הארז (יחזקאל יז ג) ולקחתי אני מצמרת הארז (שם יז כב) ובין עבתים היה צמרתו (שם לא ג) ענין נצר ונטע הם ·

צמת · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , לצמיתת לקנה אתו (ויקרא כה ל) צמתו בבור חיי (איכה ג נג) צמתתני קנאתי (תהלים קיט קלט) אותו אצמית (שם קא ה) ·

השני , גלי צמתך חשפי שבל (ישעיה מז ב) מבער לצמתך (שיר ד א) ענין עלף רפח) הם ·

צן · מתחלק לה׳ מחלקות : האחד , ולצנינם בצדיכם (במדבר לג נה) ואל מצנים יקחהו (איוב ה ה) צנים פחים בדרך עקש (משלי כב ה) ·

השני , צנה וסחרה אמתו (תהלים צא ד) על הצנה האחת (מ״א י טז) ונשא אתכם בצנות (עמוס ד ב) ובאו עליך הצן (יחזקאל כג כד) ·

השלישי , כצנת שלג ביום קציר (משלי כה יג) ·

הרביעי , צנה ואלפים כלם (תלים ח ח) ·

החמישי , קח צנצנת אחת (שמות טז לג) ·

צנח · ותצנח מעל החמור (יהושע טו יח) ותצנח בארץ (שופטים ד כא) ·

צנם · צנמות דקות (בראש׳ מא כג) פתרונו לפי ענינו , אין לו חבר בתורה ·

צנע · והצנע לכת עם אלהיך (מיכה ו ח) ואת צנועים חכמה (משלי יא ב) כמשמעו ·

צנף · צנוף יצנפך צנפה (ישע׳ כב יח) וישימו הצניף הטהור על ראשו (זכריה ג ה) וישם את המצנפת (ויקרא ח ט) הנחה רפט) ·

צנק · אל המהפכת ואל הצניק (ירמיה כט כו) בית כלא כמשמעו ·

צנר · קורא לקול צנוריך (תהלים מב ח) כל מכה יבוסי ויגע בצינור (ש״ב ה ח) כלי זמר המה ·

צנתר · שני צנתרות הזהב (זכריה ד יב) כמשמעו ·

צע · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , אז חללת יצועי עלה (בראשית מט ד) ובחללו יצועי אביו (דה״א ה א) היציע התחתונה (מ״א ו ו) רפדתי

המבאר

רפח) פי׳ בעטה , כמו ותכס בצעיף ותתעלף [ברא׳ לח יד]. רפט) וכן פי׳ רש״י : שם [ויק׳ טז ד] על ובמצנפת בד יצנף. כתרגומו יחית ברישה . ימה בראשו , כמו ותנח בגדו [בר׳ לט] ואחתתה . *) השרש הזה לא מצאתי בכ״י והוספתיו מכ״ק.

ח טו) להצהיל פנים משמן (תהלים קד טו) ׳

השני, מקול מצהלות אביריו (ירמיה ח טז) איש אל אשת רעהו יצהלו (שם ה ח) נאפיך ומצהלותיך (שם יג כז) ׳

צהר ׳ מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, ערב ובקר וצהרים (תהלים נה יח) צהר תעשה לתבה (בראשית ו טז) ענין נהורה הם ׳

השני, בין שורתם יצהירו (איוב כד יא) דגן תירוש ויצהר (דברים כח נא) כל חלב יצהר (במדבר יח יב) ׳

צו ׳ צו את בני ישראל (ויקרא כד ב) צו לצו (ישעיה כח י) ואתה תצוה (שמות כז כ) ׳

צואר ׳ כמגדל דויד צוארך (שיר ד ד) באחד ענק מצורניך (שם ד ט) ויפל על צוארי בנימין אחיו (בראשית מה יד) כמשמעו ׳

צוח ׳ ואין צוחה ברחבתינו (תלים קמד יד) וצוחת ירושלים עלתה (ירמיה יד ב) צוחה על היין בחוצות (ישעיה כד יא) ענין צעקה הם ׳

צח ׳ מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, והשביע בצחצחות נפשך (ישעיה נח יא) והמונו צחה צמא (שם ה יג) אך סוררים שכנו צחיחה (תלים סח ז) ענין צמאון המה ׳

השני, דודי צח ואדום (שיר ה י) צחו מחלב (איכה ד ז) תמהר לדבר צחות (ישעיה לב ד) ׳

צחן ׳ ותעל צחנתו (יואל ב ך) ׳ באשו, וצחנתו, ווהמתו, וטנופו, ענין אחד להם ׳

צחק ׳ ויפל אברהם על פניו ויצחק (בראשי׳ יז יז) צחק עשה לי אלהים (שם כא ו) ׳ שחוק וצחוק ענין אחד להם, כל השמע יצחק לי (שם) כמשמעו ׳

צחר ׳ רכבי אתנות צחרות (שופטים ה י) ביין חלבון וצמר צחר (יחזקאל כז יח) ׳

צל ׳ מתחלק לה׳ מחלקות: האחד, את צל המעלות (ישעיה לח ח) כי ינטו צללי ערב (ירמיה ו ד) ונסו הצללים (שיר ב יז) בצלו חמדתי וישבתי (שם ב ג) ויהי כאשר צללו שערי ירושלים (נחמיה יג יט) צללו השערים צל הבנין והוא יבננו וישללנו (שם ג טו) יורה עליו ׳ בלשון ארמית בצל קרתי (בראשית יט ח) בטלל שריתי (ת״א שם) רפו ׳

השני, הללוהו בצלצלי שמע, הללוהו בצלצלי תרועה (תלים קן ה) הוי ארץ צלצל כנפים (ישע׳ יח א) לקול צללו שפתי (חבקוק ג טז) תצלנה שתי אזניו (מ״ב כא יב) ויתכן להיות מגזרתו מצלתים (נחמיה יב כז) ׳

השלישי, צללו כעופרת (שמות טו י) האומר לצולה חרבי (ישעיה מד כז) ותשליכני מצולה (יונה ב ד) ׳

הרביעי, כאשר יציל הרעה (עמוס ג יב) רוח והצלה (אסתר ד יד) משזיב ומצל (דניאל ו כח) ׳

החמישי, ויתנצלו בני ישראל (שמות לג ו) אשר הציל אלהים מאבינו (בראש׳ לא טז) והצלתי צמרי ופשתי (הושע ב יא) ואל תצל מפי דבר אמת (תהלים קיט מג) ויצל אלהים את מקנה אביכם (בראשית לא ט) ענין ויסר ׳

הששי, צלי אש ומצות (שמות יב ח) כי אם צלי אש (שם יב ט) תנה בשר לצלות לכהן (ש״א ב טו) אצלה בשר ואכל (ישעיה מד יט) ׳

השביעי, יירש הצלצל (דברים כח מב) מיני תולעים המשולחים ׳

השמיני, ומצלא ומורא קדם אלהה (דניאל ו יא) ומצלין לחיי מלכא ובנוהי (עזרא ו י) לשון תפלה ׳

צלח ׳ מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, עלה והצלח (מ״א כב טו) יי׳ מצליח בידו (בראשית לט ג) והדרך צלח רכב (תהלים מה ה) ענין אחד להם, ומהפותרים אשר אומרים צלח רכב, כמו בקע פלח ורכב על דבר אמת, וכמהו בלשון ארמית ׳ ויבקע עצי עולה (בראשית כב ג) וצלח אעי לעלתא (ת״א שם) אבל צלח רכב ראוי להיות כמו עלה והצלח, והענין יורה עליו ׳

השני, וצלחו הירדן לפני המלך (ש״ב יט יח) כמו בקעו את הירדן, עברו ונגזו, פן יצלח כאש בית יוסף (עמוס ה ו) ׳

השלישי, קחו לי צלחית חדשה (מ״ב ב כ) טמן עצל ידו בצלחת (משלי יט כד) בסירות ובדודים ובצלחות (דה״ב לה יג) ענין סירות המה ׳

צליל ׳ צליל לחם שעורים (שופ׳ ז יג) ׳

המבאר

רפו) המאמר האחרון מן בלשון ארמית וכו׳ לא נמצא כי אם בהעתקה האמבורג לבדה ׳

צאל · יסכהו צאלים צללו (איוב מ כב) צאלים כמו צללים :

צאן · יעשן אפך בצאן מרעיתך (תלים עד א) וארעה את צאן ההרגה, לכן עניי הצאן (זכר׳ יא ז) צנה ואלפים כלם (תהלים ח ח) כמשמעו ·

צב · מתחלק לו׳ מחלקות : האחד, צבי הוא לכל הארצות (יחזקאל כ ו) וצבי עדיו לגאון שמהו (שם ז כ) הצבי ישראל (ש״ב א יט) וכמצביה עבד בחיל שמיא (דניאל ד לב) די הוא צבא הוה קטל, ודי הוה צבא הוה מחא (שם ה יט) לשון רצון המה ·

השני, איל וצבי ויחמור (דברים יד ה) ודמה לך לצבי (שיר ח יד) תאומי צביה (שם ד ה) ·

השלישי, נצב לריב יי׳ (ישעיה ג יג) ויבא יי׳ ויתיצב (ש״א ג י) והדפתיך ממצבך (ישעיה כב יט) וצרתי עליך מוצב (שם כט ג) ויענו אנשי המצבה (ש״א יד יב) וכל צביה ומצדתה (ישעיה כט ז) ·

הרביעי, ויציבא אבעא מנה (דניאל ז טז) ארין צבית ליצבא (שם ז יט) ויציב חלמא (שם ב מה) ענין קושט המה ·

החמישי, וצבתה בטנה (במדבר ה כז) לצבות בטן (שם ה כב) הנצבה לא יכלכל (זכריה יא טז) ענין נפח הם ·

הששי, ובצבים ובפרדים (ישעיה סו ך) שש עגלת צב (במדבר ז ג) ·

צבא · מתחלק לב׳ ענינים : האחד, ויצבאו על מדין (במדבר לא ז) לצבא על הר ציון (ישע׳ לא ד) במראת הצבאת אשר צבאו (שמות לח ח) הוצאתי את צבאותיכם (שם יב יז) אלהי הצבאות (הושע יב ו) ·

השני, כי מלאה צבאה (ישע׳ מ ב) הלא צבא לאנוש (איוב ז א) כל ימי צבאי איחל (שם יד יד) ·

צבט · ויצבט לה קלי (רות ב יד) ענינו יורה עליו, ואין לו דמיון בהורה, אבל בלשון משנה יש, אחוריים והוך ובית הצביטה (חגיגה פ״ג משנה א) ·

צבע · שלל צבעים לסיסרא (שופטים ה ל) העיט צבוע נחלתי לי (ירמיה יב ט) ומטל שמיא גשמה יצטבע (דני׳ ד ל) זה צביעה וזה רחיצה ·

צבר · ויצבר יוסף בר כחול הים (בראש׳ מא מט) ויצברו אתם חמרם חמרם (שמות ח י) שני צברים פתח השער (מ״ב י ח) ענין קביצה המה ·

צג · ויצג את המקלות (בראשית ל לח) אציגה נא עמך (שם לג טו) והציגני למשל עמים (איוב יז ו) הצג על הארץ (דברים כח נו) ·

צד · מתחלק לו׳ מחלקות : האחד, ובנה עליה מצודים גדולים (קהל׳ ט יד) יי׳ סלעי ומצדתי (תה׳ יח ג) מצדות סלעים משגבו (ישע׳ לג טז) ·

השני, מצד ארון ברית יי׳ אלהיכם (דברים לא כו) צדה אורה (ש״א ך ך) ותשב מצד הקצרים (רות ב יד) על צדי המשכן (שמות כו יג) על צד הנשאו (ישעיה סו יב) על צר תאמנה (שם ס ד) ומלין לצד עלאה ימלל (דניאל ז כה) להשכחה לדניאל מצד מלכותא (שם ו ה) ·

השלישי, נצדו עריהם מבלי איש (צפניה ג ו) ענין חורבן, ויש כמהו בלשון ארמית הות צדיה וריקניא (ה״א בראשית א ב) ·

הרביעי, צדה שלח להם לשבע (תהלים עח כה) ויתן להם צדה לדרך (בראשית מה כא) הצטידנו אתו מבתינו (יהושע ט יב) ·

החמישי, הצד ציד ויבא לי (בראשית כז לג) ואשר לא צדה ידו (שמות כא יג) צוד צדוני כצפור (איכה ג נב) מצדדות את נפשים (יחזקאל יג כ) יצודו חרם (מיכה ז ב) כל כלי בלא צדיה (במדבר לה כב) ·

הששי, הצדא שדרך מישך ועבד נגו (דניאל ג יד) כמו האמת לפי הענין ·

צדק · צדק צדק תרדף (דברים טז כ) כי צדיק יי׳ צדקות אהב (תהלים יא ז) למען תצדק בדברך (שם נא ו) כי עד צדק ישוב משפט (שם צד טו) ·

צהב · ובו שער צהב דק (ויקרא יג ל) ·

צהל · מתחלק לב׳ מחלקות, האחד, צהלי ורני (ישעיה יב ו) צהלי קולך בת גלים (שם י ל) וצהלי לא חלה (שם יד א) צהלה ושמחה (אסתר

המבאר

רפי) רש״י : צדה לשון ארב וכו׳ ואומר אני פתרונו כתרגומו דלא כמן ליה. ומנחם חברו בחלק צד ציד ואין אני מודה לו. יאם יש לחברו באחת ממחלקיה של צד נחברני בחלק על צד תנשאי, צדה אורה, ומלין לצד עילאה ימלל. אף כאן אשר לא צדה. לא צדד לבוא לו טוב צד מיהה. ואף זה יש להרהר עליו. מ״מ לשון אורב הוא.

פרת . מתחלק לג׳ מחלקות : האחד , פתות אתה פתים (ויקרא ב ו) ואכל פתי לבדי (איוב לא יז) בשעלי שעורים ובפתותי לחם (יחזקאל יג יט) פתך אכלת תקיאנה (משלי כג ח) .

השני , פתיתני יי׳ ואפת (ירמ׳ כ ז) והנביא כי יפתה ודבר דבר (יחז׳ יד ט) מי יפתה את אחאב מלך ישראל (דה״ב יח יט) מי פתי יסור הנה (משלי ט ד) ויהי אפרים כיונה פותה אין לב (הושע ז יא) ויי׳ פתהן יערה (ישעיה ג יז) פתיות ובל ידעה מה (משלי ט יג) ·

השלישי, יפת אלהים ליפת (בראשית ט כז) פתיה אמין שתין (עזרא ו ג) כי ערוך מאתמול תפתה (ישעיה ל לג) ענין מרחב הם .

פתאם · ואקוב נוהו פתאם (איוב ה ג) בפתע פתאם (במדבר ו ט) אשר פתאם לפתע יבוא שברה (ישעיה ל יג) ופתאם יבא אל היכלו (מלאכי ג א) פתאם קרוב מפתע .

פתגל . ותחת פתיגיל מחגרת שק (ישעיה ג כד) פתרונו לפי ענינו .

פתגם . אשר אין נעשה פתגם (קהלת ח יא) וכנמא פתגמא התיבונא למאמר (עזרא ה יא) .

פתח . מתחלק לג׳ מחלקות : האחד , פתח דבריך יאיר (תהלים קיט קל) פתח לבנין דלתיך (זכריה יא א) פתח חרצבות רשע (ישעיה נח ו) כי יתרי פתח (איוב ל יא) ויפתח הגמלים רפג) (בראשית כד לב) .

השני, פתוחי חתם , תפתח את שתי האבנים (שמות כח יא) ויפתח על הלחת ידתיה (מ״א ז לו) ועתה פתוחיה יחד (תהלים עד ו) .

השלישי, ויבאו פתחי נדיבים רפד) (ישעיה יג ב) והמה פתחות (תהלים נה כב) ואת ארץ נמרד בפתחיה (מיכה ה ה) ענין חרבות הם .

פתל . וקצץ פתילים (שמות לט ג) על פתיל תכלת (שם כח לז) פתילים כמשמעו , ויתכן להיות מגזרתו, אשר אין צמיד פתיל עליו (במדבר יט טו) ועצת נפתלים נמהרה (איוב ה יג) נפתולי אלהים נפתלתי רפה) (בראשית ל ח) ·

פתן · כמו פתן חרש יאטם אזנו (תהלים נח ה) מרורת פתנים בקרבו (איוב ך יד) על שחל ופתן תדרך (תהלים צא יג) ענין נחש הוא , נחש וצפעוני ·

פתע. ואם בפתע בלא איבה הדפו (במדבר לה כב) וכי ימות מת עליו בפתע פתאם (שם ו ט) פתע כמו פתאום .

פתר . הלוא לאלהים פתרנים (בראשי׳ מ ח) תשמע חלום לפתר אתו (שם מא טו) ענין פשר הוא.

פתשגן · פתשגן הכתב (אסתר ג יד) ואת פתשגן כתב הדת (שם ד ח) .

ותשלם מחברת פ״א

אחל מחברת צד״י

צא . צאל צאן, צב צבא צבט צבע צבר, צג, צד צדק, צהב צהל צהר , צו צואר צוח , צח צחן צחק צחר , צל צלח צלם צלמות צלע, צם צמא צמר צמח צמק צמר צמת , צן צנח צנם צנע צנף צנק צנר צנתר , צע צעד צעף צעק צער צף צפד צפח צפן צפע צפר צ׳ , צק צקל , צר צרב צרח צרך צרע צרף , צת ·

צא · מתחלק לג׳ ענינים : האחד , וברוך אתה בצאתך (דברים כח ו) בצאת ישראל ממצרים (תהלים קיד א) למות תוצאות (תהלים סח כא) צא תאמר לו (ישעיה ל כב) כמשמעו , והקרובים אליהם עד צאת הכוכבים (נחמ׳ ד כו) ותעלמה יצא אור (איוב כח יא) ·

השני , ויהושע היה לבוש בגדים צואים (זכר׳ ג ג) בגללי צאת אדם (יחזקאל ד יב) ושבת וכסית את צאתך (דברים כג יד) יסוד אחד לכלם ·

המבאר

ידבית על ראשי החיות רקיע עכ״ל , אבל לא בספרי .

רפג) רש״י : הביא בירכיה מ׳ ד׳ : פיתחיך היום כן האוקים פתחתך לשון ויפתח הגמלים . ומנחם פתר כלב לשון פתוח· בפה , יפה מחבר ·

רפד) רש״י : ומנחם בן סרוק פתר חרבות כמו והכה פתחית .

רפה) רש״י : מנחם בן סרוק פירשו במחברת צמיד פתיל חבורים באת המקום נתחברתי עם אחתי לזכות לבנים ·

פרע. מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, כי פרע הוא כי פרעה אהרן (שמות לב כה) בפרע פרעות בישראל (שופטים ה ב) פרעהו אל תעבר בו (משלי ד טו). והפרעו כל עצתי (שם א כה).

השני, ופרע את ראש האשה (במדבר ה יח) ראשיכם אל תפרעו (ויקרא י ו) ופרע לא ישלחו (יחזק׳ מד כ) וראשו יהיה פרוע (ויקרא יג מה).

פרעש. אחרי פרעש אחד (ש״א כד טו).

פרץ. מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, עמד בפרץ לפניו (תה׳ קו כג) פרץ נחל מעם גר (איוב כח ד) יפרצני פרץ על פני פרץ (שם טז יד) ופרץ גדר ישכנו נחש (קהלת י ח)׳

השני, ויפרץ האיש מאד מאד (בראשית ל מג) ומקנהו פרץ בארץ (איוב א י) הזנו ולא יפרצו (הושע ד י) מה פרצת עליך פרץ (ברא׳ לח כט)׳

פרק. מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, ואל תעמד על הפרק (עובדיה יד) כלה כחש פרק מלאה (נחום ג א) מפרק הרים (מ״א יט יא) ופרסיהן יפרק (זכריה יא טז) פרק ואין מציל (תהלים ז ג) ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב (שמות לב ג).

השני, ויפרקנו מצרינו (תהלים קלו כד) פרק אין מידם (איכה ה ח) מושיע בלשון ארמית פורק.

השלישי, ותשבר מפרקתו וימת (ש״א ד יח)׳

פרש. מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, פרש מעלה (נחום ג ג) פרש ורמה קשת (ירמיה ד כט) רכב ישראל ופרשיו (מ״ב ב יב) כמשמעו.

השני, וקרבו ופרשו (ויקרא ד יא) וזריתי פרש על פניכם, פרש חגיכם (מלאכי ב ג).

השלישי, כי לא פרש מה יעשה לו (במדבר טו לד) לפרש להם על פי יי׳ (ויק׳ כד יב) ואת פרשת הכסף (אסתר ד ז) ופרשת גדלת מרדכי (שם י ב).

פרשׂ. מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, ולא יפרסו להם על אבל לנחמו (ירמיה טז ז) הלא פרס לרעב לחמך (ישעיה נח ז) פרש אין להם (איכה ד ד) פרשה ציון בידיה רפא) (שם א יז)׳

השני, אפרש את כפי אל יי׳ (שמות ט כט) ובפרשכם כפיכם (ישעיה א טו) וכפיו פרשות השמים (מ״א ח נד).

פרשגן. דנה פרשגן אגרתא (עזרא ד יא) כמו פתשגן הכתב (אסתר ג יד) ואת פתשגן כתב הדת (שם ד ח) ענין טופס ובאור׳

פרשז׳ פרשז עליו עננו רפב) (איוב כו ט) פתרונו לפי ענינו כמו סך עליו עננו.

פרתם׳ חיל פרס ומדי הפרתמים (אסתר א ג) כמשמעו, כמו השרים.

פשׂ. ופשו פרשיו (חבקוק א ח) כי תפשו כעגלה דשא (ירמיה נ יא) ופשתם כעגלי מרבק (מלאכי ג כ) ולא ידע בפש מאד (איוב לה טו) כמו במאד מאד.

פשׂ. ואם פשה תפשה (ויקרא יג ז) לא פשתה בעור (שם יג כח) כמו בעור ירבה.

פשח׳ ויפשחני שמני שומם (איכה ג יא) ומצאנו בלשון ארמית וישסף שמואל את אגג (ש״א טו לג) ופשח שמואל ית אגג׳

פשט. מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, פשטה וערה (ישעיה לב יא) פן אפשיטנה ערמה (הושע ב ה) ויפשיטו את יוסף (בראשית לז כג).

השני, אל פשטתם היום (ש״א כז י) ועמלקי פשטו אל נגב (שם ל א) ויפשטו על הגמלים ויקחום (איוב א יז).

פשע. מתחלק לב׳ מחלקות: האחד: ועבר על פשע (מיכה ז יח) כי פשעי אני ארע (תהלים נא ה) נאם פשע לרשע (שם לו ב).

השני, ויפשעו ישראל בבית דוד (מ״א יב יט) והם פשעו בי (ישעיה א ב) פשע וכחש ביי׳ (שם נט יג) ענין מעל ומרדות הם׳

פשׂע. כי כפשע ביני ובין המות (ש״א כ ג) אפשעה בה אציתנה יחד (ישעיה כז ד) ויכרת את מדויהם בחצי עד המפשעה (דה״א יט ד) פתרונו לפי ענינו.

פשק. ותפשקי את רגליך לכל עובר (יחזק׳ טז כה) פשק שפתיו מחהה לו (משלי יג ג). ענין מפתח הם׳

פשר׳ ומי יודע פשר דבר (קהלת ח א) והן חלמא ופשרה תהחון (דניאל ב ו). ענין פתרון הם.

המבאר

רפא) רש״י: פרשה ציון בידיה כמו ופרש ידיו בקרבו כאדם המיליך ידיו מוליכם ומביאם ובצטער בחב. ד״א פרשה ציון לשון שבירה כמו פורס אין להם. ולא יפרשו להם על אבל לנחמו על מת. כך חברו מנחם. ובלשון משנה פרושו קייבת ומשמעו כאדם המצטער שחובק את ידיו ומשברם.

רפב) רש״י: פרשז עליו עננו פרשו על הכסא עננו כמו

השני, ולא נפקד ממנו איש (במדבר לא מט) כמו לא נחסר .

השלישי, פקודי ה' ישרים (תהלים יט ט) כי פקדיך נצרתי (שם קיט נו) .

הרביעי, ויפקדם בטלאים (ש"א טו ד) פקדיהם למטה ראובן (במדבר א כא) .

פקח · מתחלק לב' מחלקות : האחד, ותפקחנה עיני שניהם (בראשית ג ז) ·

השני, כי השחד יעור פקחים (שמות כג ח) ·

פקע . וילקט ממנו פקעות (מ"ב ד לט) פקעים ופטורי צצים (מ"א ו יח) ופקעים מתחת לשפתו (שם ז כד) שנים טורים הפקעים (שם) · [פי' בעל הערוך על וילקט ממנו פקועות שהן כעין אבטיחים קטנים ועושין מזרע שלהם שמן הוא שארז"ל בשמן פקועה · עיין **בשרשי רד"ק** שרש פ ק ע רעו) .]

פר . מתחלק לח' מחלקות : האחד, פר בן בקר (ויקרא ד ג) ופר שני בן בקר (במדבר ח ח) ופרה ודוב תרעינה (ישעיה יא ז) פרות הבשן (עמוס ד א) כמשמעו ·

השני, פרי עץ הדר (ויקרא כג מ) פרו וישרצו (שמות א ז) ויפר את עמו מאד (תהלים קה כד) בן פרת יוסף בן פרת עלי עין (בראשית מט כב) פרה ראש ולענה (דברים כט יז) כנפן פריה (תלים קכח ג) ותארכנה פארתיו (יחזקאל לא ה) ·

השלישי, אתה פוררת בעזך ים (תהלים עד יג) פור התפוררה ארץ (ישעיה כד יט) שלו הייתי ויפרפרני (איוב טז יב) לשון שבר הם ·

הרביעי, אך ענינו קרוב לענין ראשון (נ"י העליון רעח) מפר מחשבות ערומים (שם ה יב) מפר אתות בדים (ישעיה מד כה) אם תפרו את בריתי היום (ירמיה לג ך) והפר ברית ונמלט (יחזקאל יז טו) ותפר ביום ההוא (זכריה יא יא) ·

החמישי, הפיל פור הוא הגורל (אסתר ג ז) פורים על שם הפור (שם ט כו) .

הששי, פרה למוד מדבר (ירמיה ב כד) .

השביעי, זהב פרוים (דה"ב ג ו) .

השמיני, או בקלחת או בפרור (ש"א ב יד) ובשלו בפרור (במדבר יא ח) כל פנים קבצו פארור (יואל ב ו) .

פרד . מתחלק לג' מחלקות : האחד, הפרד הגמל והחמור (זכריה יד טו) על הפרדה אשר לי (מ"א א לג) כמשמעו .

השני, עבשו פרדות (יואל א יז) עם הזונות יפרדו רעט) (הושע ד יד) ענין שתיות ונסכים הם נראים שני המלים האלה קרובי ענין הם .

השלישי, מפזר ומפרד (אסתר ג ח) אחרי הפרד לוט (בראשית יג יד) לתאוה יבקש נפרד (משלי יח א) ויפרדו איש מעל אחיו (בר' יג יא) .

פרדס . פרדס רמונים (שיר ד יג) שמר הפרדס (נחמיה ב ח) גנות ופרדסים (קהלת ב ה) .

פרז . פרזות תשב ירושלים (זכריה ב ח) חדלו פרזון בישראל (שופ' ה ז) היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות (אסתר ט יט) .

פרזל · שקוהי דפרזל (דניאל ב לג) על רגלוהי דפרזלא (שם ב לד) . .

פרח · כדשא תפרחנה (ישעיה סו יד) פרח תפרח ותגל (שם לה ב) פרח שושן (מ"א ז כו) הפרחה הגפן (שיר ו יא) .

פרט · הפרטים על פי הנבל רפ) (עמוס ו ה) ופרט כרמך לא תלקט (ויקרא יט י) ·

פרך · לא תרדה בו בפרך (ויקרא כה מג) ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך (שמו' א יג) ·

פרם . ובגדיו לא יפרם (ויקרא כא י) ובגדיכם לא תפרמו (שם י ו) ענין קריעה הם .

פרס . מתחלק לב' מחלקות : האחד, כל מפרסת פרסה (ויקרא יא ג) ופרסתיך אשים נחושה (מיכה ד יג) מקרין מפריס (תלים סט לב) ופרסיהן יפרק (זכריה יא טז) ענין צפרנים הם .

השני, פרס פריסת מלכותך (דניאל ה כח) .

המבאר

רעו) השרש הזה לא נמצא במחם בכל ההעתקות החמשה אשר לפני, והוצאתיו מכתבי קדש . והוספתי דברים לבאור בתוך הרד"ק . ידע כי גם שרשי **פקד פקח** חסרו בכל ההעתקות . ונמצאים בהעתקת האמבורג לבד . ואפשר כי גם בה היו חסרים ונוספו ע"פ המעתיק .

רעח) כלומר הענין הקודם לו, שהוא לשון שבר . ופירוש מפר מחשבות ערומים כמו שובר מחשבות ערומים . וכן השאר.

רעט) רש"י : ומנחם חברו אצל עבשו פרדות שהם חביות עכ"ל, ות"י מסבים לזה שפירש מתייען לשק בבעה כלומר מתחברין עמהן לשתות יין .

רפ) רש"י: ומנחם חברו עם ופרט כרמך, ורואה אני את דבריו שהמשורר ע"פ כלי זמר כחתך את הדבור בפרוטרוט הכל לפי נעימות קול הכלי להגביה ולהנמיך עכ"ל .

השני, ותחל רוח יי' לפעמו (שופטים יג כה) הרימה פעמיך למשאות נצח יעוי) (תהלים עד ג) ותפעם רוחו (בראשית מא ח) נפעמתי ולא אדבר (תהלים עז ה) ותתפעם רוחו (דניאל ב א).

השלישי, מה יפו פעמיך (שיר ז ב) פעמי דלים (ישעיה כו ו) פעמי מרכבותיו (שופטים ה כח) פעמיו ירחץ בדם הרשע (תהלים נח יא) את הולם פעם (ישעיה מא ז) לשון רגל וצעד המה׳

הרביעי, ונתת על ארבע פעמותיו (שמו' כה יב).

פעמון. פעמון זהב ורמון (שמות כח לד) פעמן ורמן (שם לט כו) ויתנו את הפעמנים (שם לט כה).

פער׳ ופערה פיה לבלי חק (ישעיה ה יד) ופיהם פערו למלקוש (איוב כט כג) פי פערתי ואשאפה (תלים קיט קלא) פערו עלי בפיהם (איוב טז י) כמו פתחו עלי בפיהם.

פ. מתחלק לג' מחלקות: האחד, פה אל פה אדבר (במדבר יב ח) פתח פיך לאלם (משלי לא ח) פי צדיק ינוב חכמה (שם י לא) כי פי הוא צוה (ישעיה לד טז) וחרב פיפיות בידם (תה' קמט ו) ולה שני פיות (שופטים ג טז) והיתה הפצירה פים (ש"א ג כא) כפי כתנתי יאזרני (איוב ל יח) שירד על פי מדותיו (תהלים קלג ב) כפי תחרא (שמות כח לב).

השני, לפי רב השנים (ויקרא כה טז) כפי עבדתם (במדבר ז ז) ולפי העלות הענן (שם ט יז) לפיהן ישיב גאלתו (ויקרא כה נא) הן אני כפיך לאל (איוב לג ו).

השלישי, ואתה פה עמד עמדי (דברים ה לא) פה אשב כי אויתיה (תהלים קלב יד).

פץ. מתחלק לד' מחלקות: האחד, פצה פיך (יחזקאל ב ח) הבל יפצה פיהו (איוב לה טז) ואנכי פציתי פי אל יי' (שופטים יא לה) אשר פצו שפתי (תהלים סו יד).

השני, פצני והצילני (שם קמד ז) הפוצה את דוד עבדו (שם קמד י) לשון הצלה המה.

השלישי, ויפץ יי' אותם משם (בראשית יא ח) יפץ קדים עלי ארץ (איוב לח כד) עלה מפיץ על פניך (נחום ב ב) ונפצות יהודה יקבץ (ישעי' יא יב).

הרביעי, מפיץ וחרב וחץ שנון (משלי כה יח) וכפטיש יפצץ סלע (ירמ' כג כט) ונפץ את עולליך (תהלים קלז ט) ונפוץ הכדים אשר בידם (שופ' ז יט) נפץ וזרם (ישעיה ל ל) נפוץ האיש הזה כניהו (ירמיה כב כח) ואחז בערפי ויפצפצני (איוב טז יב) לשון שבר הם.

פצח. פצחי רנה וצהלי (ישעיה נד א) ואת עצמתיהם פצחו (מיכה ג ג) כמו פתחו.

פצל׳ את המקלות אשר פצל (בראשית ל לח) ויפצל בהן פצלות לבנות (שם ל לז) מחשף הלבן (שם) יוכיח.

פצם. הרעשת ארץ פצמת (תהלים ס ד)׳ כמו הריסה, אין לו חבר׳

פצע׳ חבורות פצע תמריק ברע (משלי כ ל) למי פצעים חנם (שם כג כט) פצע וחבורה (ישע' א ו) הכוני פצעוני (שיר ה ז) פצע תחת פצע (שמו' כא כה) פצוע דכה (דב' כג ב) והרבה פצעי חנם (איוב ט יז) נאמנים פצעי אוהב (משלי כז ו).

פצר. מתחלק לב' מחלקות: האחד, ויפצר בם מאד (ברא' יט ג) ויפצרו באיש בלוט מאד (שם יט ט) ויפצרו בו עד בוש (מ"ב ב יז) ואון ותרפים הפצר (ש"א טו כג)׳

השני, והיתה הפצירה פים למהרשות ולאתים (שם יג כא).

פק. מתחלק לב' מחלקות: האחר, ופיק ברכים (נחום ב יא) זאת לך לפוקה (ש"א כה לא) פקו פלילה (ישעיה כח ז) יחזקום ולוא יפיק (ירמ' י ד) כמו לא ימוט.

השני, ותפק לרעב נפשך (ישעיה נח י) וממו אל תפק (תהלים קמ ט) ויפק רצון מיי' (משלי ח לה) והקרבים אליהם פוקו ואתו (דניאל ג כו) ונפק מן קדמוהי (דניאל ז י) די הנפקו מן היכלא (שם ה ג).

פקד. מתחלק לד' מחלקות: האחד, ואתה הפקד את הלוים (במדבר א נ) ויפקד המלך פקידים (אסתר ב ג)׳

המבאר

יעוי) רש"י: הרימה פעמיך למשואות נצח הגבה פעמות ובהילות שלך שמו לאויביך למשואה נצח על כל אשר הרע האויב בבית המקדש כן חברו מנחם עם ותפעם רוחו. ע"כ.

פם אריותא (שם ו כג) ויעש פימה עלי כסל (איוב טו כז) ׳

פן ׳ מתחלק לי״א מחלקות: האחד, פן יבא והכני (בראשית לב יב) פן תאמרו מצאנו חכמה (איוב לב יג) פן תאמר עצבי עשם (ישעיה מח ה) ופן יסורו מלבבך (דברים ד ט) ׳

השני, פנים בפנים דבר יי׳ (שם ה ד) כי ראיתי אלהים פנים אל פנים (בראש׳ לב לא) ראיתי פניך כראת פני אלהים (שם לג י) אל מול פני המנורה (במדבר ח ב) אל מול פני המלחמה החזקה (ש״ב יא טו) אל פני הכפרת (ויקרא טז ב) ׳

השלישי, פני יי׳ בעשי רע (תלים לד יז) פני יי׳ חלקם (איכה ד טז) ואני אתן את פני באיש ההוא (ויקרא כ ג) ענין קצף [נ״ו קנאה וזעם] המה ׳

הרביעי, פנה אלי וחנני (תלים פו טז) ופניתי אליכם (ויקרא כו ט) פנה אל תפלת הערער (תהלים קב יח) ׳

החמישי, כי פנה היום (ירמיה ו ד) כי פנו אלי ערף ולא פנים (שם ב כז) ויפן ויצא מעם פרעה (שמות י ו) והיה כהפנתו שכמו (ש״א י ט) ויפן זנב אל זנב (שופט׳ טו ד) נשאתי אימיך אפונה (תלים פח טז) ענין הפך וסבוב הם ׳

הששי, מפני שיבה תקום (ויקרא יט לב) מפני האף והחמה (דברים ט יט) כי לא אוכל לקום מפניכם (בראשית לא לה) ׳

השביעי, מפני אשר ירד עליו יי׳ באש (שמות יט יח) ולא יכלו החרטמים לעמד לפני משה (שמות ט יא) לעמוד לשרת מפני הענן (דה״ב ה יד) ׳

השמיני, לפני בוא יום יי׳ (יואל ג ד) וזאת לפנים בישראל (רות ד ז) לפנים הארץ יסדת (תהלים קב כו) ׳

התשיעי, סלו סלו פנו דרך (ישעיה נז יד) פנו דרך יי׳ (שם מ ג) ופנה דרך לפני (מלאכי ג א) ופנו את הבית (ויקרא יד לו) ׳

העשירי, היתה לראש פנה (תהלים קיח כב) ממנו פנה ממנו יתד (זכרי׳ י ד) פנת יקרת מוסד (ישעיה כח טז) ענין זוית המה ׳

העשתי עשרה, הוא ההיכל לפני (מ״א ו יז) ׳

פנג ׳ ופנג ודבש ושמן (יחזקאל כז יז) ׳

פנין ׳ ורחוק מפנינים מכרה (משלי לא י) יש זהב ורב פנינים (שם כ טו) אבני שוהם המה ׳

פנם ׳ אל הקדש פנימה (ויקרא י יח) אל החצר הפנימית (אסתר ד יא) בפנימי ובחיצון (יחזקאל מא יז) ׳

פנק ׳ מפנק מנער עבדו (משלי כט כא) ׳ ענין מעדנים הוא, וארמית הוא כמו תפניקי מלכא (תרגום מעדני מלך בראשית מט כ) ׳

פס ׳ מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, כי פסו אמונים מבני אדם (תהלים יב ב) כמו אפסו ׳

השני, שליח פסא די ידא (דניאל ה כד) כמו כף יד ׳ ויתכן להיות מגזרתו יהי פסת בר בארץ (תהלים עב טז) ואם פשה תפשה (ויקרא יג ז) נכון להיות מגזרתו פסת בר, לולא שזה בסמ״ך וזה בשי״ן, אבל ברוב מקומות ענין אחד לשניהם ׳

פסג ׳ עלה ראש הפסגה (דברים ג כז) פסגו ארמנותיה (תהלים מח יד) ענין זקיפה הם ׳

פסח ׳ מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, פסח הוא ליי׳ (שמו׳ יב יא) ופסח יי׳ על הפתח (שם יב כג) פסוח והמליט (ישע׳ לא ה) כמו חמלה רעה) ׳

השני, והוא פסח שתי רגליו (ש״ב ט יג) העורים והפסחים (שם ה ו) עד מתי אתם פסחים (מ״א יח כא) ויפסחו על המזבח (שם יח כו) ׳

פסל ׳ פסל לך שני לחת אבנים כראשנים (שמות לד א) ויפסלו בני שלמה (מ״א ה לב) ׳

פע ׳ הופיע מהר פארן (דברים לג ב) יושב הכרבים הופיעה (תהלים פ ב) והללו יפעתך (יחזקאל כח ז) ׳

פעל ׳ פעל ישועות בקרב הארץ (תהלים עד יב) כי פעל אדם ישלם לו (איוב לד יא) פעלך בקרב שנים (חבקוק ג ב) ׳

פעם ׳ מתחלק לד׳ מחלקות: האחד, פעם בחוץ, פעם ברחבת (משלי ז יב) פעמים רבות יצילם (תלים קו מג) הפעם אודה את יי׳ (ברא׳ כט לה) ׳

המבאר

רעה) כן נמצא בנוסח לונדון והאמבורג. ובשארי הנוסחאות חסרה המלה הזאת ולא ידעתי פירושה בענין הזה.

פלי מתחלק לו' מחלקות : האחד , ונתן בפללים (שמות כא כב) פקו פליליה (ישעיה כח ז) ויעמד פינחס ויפלל (תהלים קו ל) ויפלל אלהים (ש"א ב כה) ראה פניך לא פללתי (בראשית מח יא) עשו פלילה (ישעיה טז ג) ואויבינו פלילים (דברים לב לא) ׳

השני , ונפלינו אני ועמך (שמות לג טז) הפלה חסדיך (תלים יז ז) והפליתי ביום ההוא (שמות ח יח) ׳

השלישי , הנפילים היו בארץ (בראשית ו ד) ושם ראינו את הנפילים (במדבר יג לג) ׳

הרביעי , נפילה מתחלק לד' ענינים : הא' מיום נפלו עד היום הזה (ש"א כט ג) מי גר אתך עליך יפול (ישעיה נד טו) לכו ונפלה אל מחנה ארם (מ"ב ז ד) וממנשה נפלו אל דויד (דה"א יב יט) ׳ והקרבים אליהם , חבלים נפלו לי בנעימים (תלים טז ו) ויפלו חבלי מנשה עשרה (יהושע יז ה) ויפל הגורל על יונה (יונה א ז) ׳ הב' , לא נפל אנכי מכם (איוב יב ג) ויתכן להיות מגזרתו ומפל בר נשביר (עמוס ח ו) והקרובים אליהם , ולא נתן תפלה לאלהים (איוב א כב) והקרובים אליהם , אמר אל טחי תפל (יחזקאל יג יא) היאכל תפל מבלי מלח (איוב ו ו) ׳ הג' , נפל אשת בל חזו שמש (תלים נח ט) או כנפל טמון (איוב ג טז) טוב ממנו הנפל (קהלת ו ג) מפלי בשרו דבקו (איוב מא טו) ׳ הד' , ויפל מלא קומתו ארצה (ש"א כח כ) ויפלו לפניו (בראשי' מד יד) ויפלו על פניהם (ויקרא ט כד) ׳

המחלקת החמישי , תפלה לעני כי יעטף (תה' קב א) שמע תפלה (שם סה ג) ואתפלל אל יי' (דברים ט כו) ׳

הששי , ופול ועדשים ודחן וכסמים (יחזקאל ד ט) כמשמעו ׳

פלג ׳ מתחלק לב' ענינים : האחד , פלג אלהים מלא מים (תלים סה י) על פלגי מים (שם א ג) נהר פלגיו (שם מו ה) ׳

השני , מי פלג לשטף תעלה (איוב לח כה) בלע אדני פלג לשונם רעג)(תלי' נה י) בפלגות ראובן (שופ' ה טו) והקימו כהניא בפלגתהון (עזר' ו יח) ענין חלוק הם , ויתכן להיות מגזרת העליון ׳

פלגש ׳ ושמונים פילגשים (שיר ו ח) ׳

פלד ׳ באש פלדת הרכב רעד) (נחום ב ד) כמשמעו , לפי ענינו כמו ולפיד אש (בר' טו יז) ׳

פלח ׳ מתחלק לב' מחלקות : האחד , עד יפלח חץ כבדו (משלי ז כג) כפלח הרמון רקתך (שיר ד ג) ויפלח אל סיר הנזיר (מ"ב ד לט) יפלח כליותי ולא יחמל (איוב טז יג) פלח רכב (שופטי' ט נג) כפלח תחתית (איוב מא טז) ׳

השני , לאלהי לא איתיכון פלחין (דניאל ג יח) ענין עבודה הוא ׳

פלט ׳ פלטה נפשי (תהלים יז יג) על און פלט למו (שם נו ח) ויבא הפליט (בראשית יד יג) ׳ ענין הצלה המה ׳ ויתכן להיות מגזרתו , תפלט פרתו ולא תשכל (איוב כא י) ׳

פלך ׳ מתחלק לב' מחלקות , האחד , שר חצי פלך קעילה לפלכו (נחמיה ג יז) ׳

השני , ומחזיק בפלך (ש"ב ג כט) מתהלך במשענת , ויתכן להיות מגזרתו וכפיה תמכו פלך (משלי לא יט) ׳ שם הכלי פלך כמשמעו העשוי למטוה ׳ ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פלך ׳ אם כישור כלי מטוה במה תטווינה הנשים ׳ פלך כמו פלכה בלשון משנה , ואם כישור מגזרת כשרון פתרון פלך כענין העליון ,

פלן ׳ אל מקום פלני אלמני (ש"א כא ג) ׳

פלס ׳ ושקל בפלס הרים (ישעיה מ יב) מעגל צדיק תפלס (שם כו ז) חמס ידיכם תפלסון (תהלים נח ג) ארח חיים פן תפלס (משלי ה ו) התדע על מפלשי עב (איוב לז טז) ׳

פלץ ׳ פלצות בעתתני (ישע' כא ד) ועמודיה יתפלצון (איוב ט ו) ענין רעדה ומורא הם , ויתכן להיות מגזרתו אשר עשתה מפלצת לאשרה (מ"א טו יג) תפלצתך השיא אתך (ירמיה מט טז) ׳

פלש ׳ והתפלשי באפר (ירמיה ו כו) בבית לעפרה עפר התפלשי (מיכה א י) באפר יתפלשו (יחזקאל כז ל) ׳ ענין כפישה הם ׳

פם ׳ ופם ממלל רברבן (דניאל ז ח) וסגר

המבאר

רעג) רש"י : ומנחם פתר פלג לשון חלוק ׳
רעד) רש"י ולא ידעתי מהו פלדות וכו' ויש פותרים פלדות לשון לפיד אש כדרך ההפך עכ"ל . וקשה להבריע אם כוון רש"י ביש פותרים למנחם או לפותר אחר .

פגר׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, רב הפגר (עמוס ח ג) וירד העיט על הפגרים (בראשית טו יא) ופגריהם יעלו באשם (ישע׳ לד ג) ופגריכם אתם (במדבר יד לב) כפגר מובס (ישעיה יד יט) ענין גויה הם ׳

השני, אשר פגרו מעבר את נחל הבשור (ש״א ל י) כמו נשארו ׳

פגש׳ אפגשם כדב שכול (הושע יג ח) פגוש דב שכול באיש (משלי יז יב) כי יפגשך עשו אחי (בראשית לב יח) ופגשו ציים את איים (ישעיה לד יד) ענין פגיעה המה ׳

פד׳ והפדה לא נפדתה (ויקרא יט כ) ואת פדויי השלשה (במדבר ג מו) והפדה (שמות כא ח) כמשמעו ענין גאולה ׳

פדע׳ פדעהו מרדת שחת (איוב לג כד) ׳ ענין פדיון הוא כמשמעו :

פדר׳ ואת ראשו ואת פדרו (וַיִקרא א יב) את הראש ואת הפדר (שם א ח) ׳ פתרונו לפי ענינו כמו חלבו ׳

פז׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, הנחמדים מזהב ומפז רב (תלים יט יא) ראשו כתם פז (שיר ה יא) ויפזו זרעי ידיו (בראש׳ מט כד) ותמורתה כלי פז (איוב כח יז) ׳

השני, מפזז ומכרכר לפני יי׳ (ש״ב ו טז) ׳ ענין רקידה הוא ׳

פזר, מפזר ומפרד (אסתר ג ח) אשר פזרו בגוים (יואל ד ב) יש מפזר ונוסף עוד (משלי יא כד) פזר נתן לאביונים (תלים קיב ט) ׳ ענין חלוק הם ׳

פח׳ מתחלק לד׳ מחלקות : האחד, פח יקוש (הושע ט ח) והפחתם אותו (מלאכי א יג) אשית בישע יפיח לו (תלים יב ו) הפח נשבר (שם קכד ז) הפח בחורים כלם (ישעיה מב כב) ענין מוקש הם ׳

השני, ותקותם מפח נפש (איוב יא ך) ויפח באפיו נשמת חיים (בראש׳ ב ז) נפח באש פחם (ישעיה נד טז) ונפחתי בו (חגי א ט) עד שיפוח היום (שיר ב יז) סיר נפוח אני ראה (ירמי׳ א יג) לפחת עליו אש (יחזקאל כב כ) ׳

השלישי, רקעי פחים (במדבר יז ג) ׳

הרביעי, ואל האחשדרפנים והפחות (אסתר ח ט) את פני פחת אחד (מ״ב יח כד) פחת יהודה (חגי א א) סגניא ופחותא (דניאל ג ב) לחם הפחה לא אכלתי (נחמיה ה יד) ׳

פחד׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, פחדו בציון חטאים (ישעיה לג יד) ופחדו יפל עליכם (איוב יג יא) פחדכם ומוראכם (דברים יא כה) ענין מורא הם ׳

השני, גידי פחדיו ישרגו (איוב מ יז) ודמיונו בלשון ארמית מרים פחדין (תרגום מרוח אשך ויקרא כא כ) ׳

פחז׳ פחז כמים אל תותר (בראשית מט ד) אנשים רקים ופחזים (שופ׳ ט ד) לשון מהרות ׳

פחם׳ ופעל בפחם (ישעיה מד יב) פחם לגחלים (משלי כו כא) ׳

פחר׳ חסף די פחר (דניאל ב מא) ׳ ענין הרס היוצר הוא, כמשמעו ׳

פחת׳ אל הפחת הגדול (ש״ב יח יז) באחת הפחתים (שם יז ט) פחד ופחת ופח (ישעיה כד יז) יפל אל הפחת (שם כד יח) פחתת הוא (ויקרא יג נה) ׳ ענין עומק הם .

פטד׳ אדם פטדה וברקת (שמות כח יז) לא יערכנה פטדת כוש (איוב כח יט) אבן השהם הוא ׳

פטר׳ כל פטר רחם ליי׳ (שמות יג יב) ופטורי ציצים רעב) (מ״א ו יח) יפטירו בשפה (תהלים כב ח) פוטר מים (משלי יז יד) כי לא פטר יהוידע הכהן (דה״ב כג ח) ׳

פטש׳ וכפטיש יפצץ סלע (ירמיה כג כט) מחליק פטיש (ישעיה מא ז) כלי מפץ הם ׳

פך׳ מתחלק לג׳ מחלקות : האחד, הנה מים מפכים (יחזקאל מז ב) את פך השמן (ש״א י א) ענין אסוך הם ׳

השני, ותשם בפוך עיניה (מ״ב ט ל) כי תקרעי בפוך עיניך (ירמיה ד ל) לשון כחל המה ׳

השלישי, הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך (ישעי׳ נד יא) אבני פוך ורקמה וכל אבן יקרה (דה״א כט ב) ׳

המבאר

רעב) רש״י : ומנחם חברו ופטורי לשון פטר רחם, וכמו יפטירו בשפה .

השני, ועתיק יומין יתב (דניאל ז ט)׳

עתר׳ מתחלק לב׳ מחלקות, האחד, העתירו בעדי (שמות ח כד) ויעתר לו יי׳ (ברא׳ כה כא) ונעתר להם ורפאום (ישע׳ יט כב) עתרי בת פוצי רסח) (צפניה ג י) ויעתר אל אלוה וירצהו (איוב לג כו)׳

השני, והעתרתם אלי דבריכם (יחזקאל לה יג) ונעתרות נשיקות שונא (משלי כז ו) ועתר ענן הקטרת עלה רסט) (יחזקאל ח יא) ענין מעבה המה אך כל אחד בלשון בני אדם׳

ותשלם מחברת העיי״ן

אחל מחברת פ״א

פא׳ פאר, פג פגל פגע פגר פגש, פד פדע פדר, פז פזר, פח פחד פחז פחם פחר פחת, פטד פטר פטש, פך, פל פלג פלגש פלד פלח פלט פלך פלן פלס פלץ פלש, פם, פן פנג פנין פנם פנק, פס פסג פסח פסל, פע פעל פעם פעמון פער׳ פ׳, פץ פצח פצל פצם פצע פצר, פק פקד פקח פקע, פר פרד פרז פרח פרט פרך פרם פרס פרע פרעש פרץ פרק פרֹש פרש פרשגן פרשז פרתם פש פשׂ פשח פשט פשע פשׂע פשק פשר, פת פתאם פתגל פתגם פתח פתל פתן פתע פתר פתשגן׳

פא׳ לפאת נגבה תימנה (שמות כו יח) ולא תשחית את פאת זקנך (ויקרא יט כז) ואם מפאת פניו ימרט ראשו (שם יג מא) ותחלקם לפאה (נחמיה ט כב) אמרתי אפאיהם רע) (דברים לב כו) ענין אחד להם׳

פאר׳ מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, אשר בך אתפאר (ישעיה מט ג) כי תפארת עזמו אתה (תלים פט יח) פארך חבוש עליך (יחזקאל כד יז) להת להם פאר תחת אפר (ישעיה סא ג) כל פנים קבצו פארור רעא) (יואל ב ו) וקרוב לעניים היתפאר הגרזן על החצב בו (ישעיה י טו) התפאר עלי (שמות ח ה)׳

השני, ותחת פארתיו ילדו (יחזקאל לא ו) ותארכנה פארתיו (שם לא ה) מסעף פארה במערצה (ישעיה י לג) לא תפאר אחריך (דבר׳ כד ך) כמו שבירה׳

פג׳ מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, ויפג לבו (בראשית מה כו) נפוגתי ונדכתי עד מאד (תהלים לח ט) אל תתני פגות לך (איכה ב יח) ולא תדמה מאין הפגות (שם ג מט) נגרה ולא תפוג (תלים עו ג) על כן תפוג תורה (חבקוק א ד) ענין רפיון המה׳

השני, התאנה חנטה פגיה (שיר ב יג) כמו נצניה לפי הענין׳

פגל׳ ולא באה בפי בשׂר פגול (יחזקאל ד יד) פגול הוא לא ירצה (ויקרא יט ז) ומרק פגלים כליהם (ישעיה סה ד)׳

פגע, מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, ויפגע במקום (בראשית כח יא) ופגעו לי בעפרון בן צחר (שם כג ח) ואל תפגע בי (ירמיה ז טז) ויצו עליה במפגיע (איוב לו לב) ענין פגישה הם׳

השני, ויפגע בו וימת (מ״א ב כה) ופגע בו וקברתו (שם ב לא) אשר פגע בשני אנשים (שם ב לב) פן יפגענו (שמות ה ג) פגעת את שש ועשה צדק (ישעיה סד ד) פגיעות מות הם׳

המבאר

רסח) דעת הרד״ק שהיא שם אומה, ולפי מנחם שם המתפללים. ופוצי הוא ישראל הנפוצים׳ ישב״ב.

רסט) רש״י: תמור קטור ענן הקטרת, ולשון עתר מרבה וכן העתרתם עלי דבריכם. וכן נעתרות נשיקות שונא, וכן חברו מנחם במחלקת אחת שלשתן ופירש ענין מעבה המה אך כל אחד בלשון בני אדם.

רע) רש״י: אפאיהם אמרתי בלבי אפאה אותם, ויש לפרש אפאיהם אשיתם פאה להשליכם מעלי הפקר, ודוגמתו מצינו בעזרא, ותתן להם ארץ שבעה גוים ותחלקם לפאה [נחמיה ט כב] להפקר׳ וכן חברו מנחם ע״כ. ועיין לעיל בשרש אף.

רעא) וז״ל הרד״ק בשרש פ א ר: כל פנים קבצו פארור שם כפול הלמ״ד ופירושו קבצו פאר שלא נשאר להם על דרך וכוכבים אספו נגהם כן פירש מנחם. ודונש פירש לשון ובשלו בפרור והאלף נוספת. ופירושו קבצו כל שחרות הפרור. ואאז״ל עזר לדונש בפירושו ואמר כי לא יתכן כדברי מנחם. כי הפרש יש בין אסיפה לקיבוץ. כי לשון קבוץ לא יתכן אלא על אסיפת דברים המפוזרים שיקבצם למקום אחד למיכך לא יתכן כל פנים קבצו פארם שלא נראה, אך לשון אסיפה יתכן בזה הענין כמו ויאסף רגליו, ויאסף אל עמיו, אסוף ידיך. ולא יתכן לומר קבוץ ידיך, ויקבץ רגליו. עכ״ל.

(ישעיה י לג) ענין מעוז המה ׳

השני , כי אערוץ המון רבה (איוב לא לד) אל תערץ ואל תחת (יהושע א ט) הצלה נדף תערץ (איוב יג כה) ענין שבר המה ׳

ערק ׳ וערקי לא ישכבון (איוב ל יז) הערקים ציה (שם ל ג) ענין מנוס הם , וכל מנוס בלשון ארמית ערק כמשמעו ׳

עש ׳ מתחלק לג׳ מחלקות : האחד , עשה עש כסיל וכימה (איוב ט ט) ועיש על בניה תנחם (שם לח לב) ׳

השני , עושו ובאו כל הגוים (יואל ד יא) ׳ פתרונו לפי ענינו , עושו כמו חושו מהרו ׳

השלישי , כבגד יאכלם עש (ישעיה נא ח) ידכאום לפני עש (איוב ד יט) עששה מכעס עיני (תלים ו ח) ועצמי עששו (שם לא יא) ׳

עשן ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , ויעל עשנו כעשן הכבשן (שמו׳ יט יח) עשן כלו (שם).

השני , עלה עשן באפו (ש״ב כב ט) עד מתי עשנת בתפלת עמך (תלים פ ה) יעשן אפך בצאן מרעיתך (תלים עד א) יעשן אף יי׳ וקנאתו (דברים כט יט) ׳

עשק ׳ עשוק אפרים (הושע ה יא) אם עשק רש וגזל (קהלת ה ז) עשה משפט לעשוקים (תהלים קמו ז) כמשמעו ׳

עשר ׳ ויאמר אפרים אך עשרתי (הושע יב ט) והעשר והכבוד מלפניך (דה״א כט יב) את כבוד עשרו ורב בניו (אסתר ה יא) כמשמעו ׳

עשת ׳ מתחלק לג׳ מחלקות : האחד , אולי יתעשת האלהים (יונה א ו) אבדו עשתנתיו (תלים קמו ד) ומלכא עשית להקמותה (דניאל ו ד) ׳ ענין מחשבה הם ׳

השני , עשת שן (שיר ה יד) ברזל עשת (יחזקאל כז יט) שמנו עשתו (ירמיה ה כח) לעשתות שאנן (איוב יב ה) ענין צהל הם ׳

השלישי , עשתי עשרה יריעות (שמות כו ז) לעשתי עשר חדש (זכריה א ז) ׳

עשתר ׳ ועשתרת צאנך רסו) (דברים ז יג) אבירי בשן מבחר הצאן הם ׳ ויתכן להיות מגזרתם ואת העשתרות (שופטים י ו) מיני אליל הם העשוים כתבניתם ׳

עשׂ ׳ מתחלק לד׳ מחלקות : האחד , העשוי לבלי חת (איוב מא כה) כל הזהב העשוי למלאכה (שמות לח כד) ולא יהיה למצרים מעשה (ישעי׳ יט טו) מעשה והשבן (קהלת ט י) ׳

וענין שני , והעש זהב וכסף באוצרותיך (יחז׳ כח ד) ותעש הארץ בשבע שני השבע (בראשית מא מז) ׳

השלישי , ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו (ש״ב יט כה) ועשתה את צפרניה (דב׳ כא יב) ׳

הרביעי , ושם עשו דדי בתוליהן (יחזקאל כג ג) הנני עשה את כל מענך (צפניה ג יט) ׳

עשב ׳ ונתתי עשב בשדך לבהמתך (דברים יא טו) עשבים כמשמעו ׳

עשׂק ׳ ויקרא שם הבאר עשק (בראשית כו כ) ענין מריבה המה שם מקום הוא ׳

עשׂר ׳ עשרה בקר בראים (מ״א ה ג) ועשר אתנת (בראשית מה כג) ועשרון סלת (שמות כט מ) שתים עשרה שנה (בראשית ה ח) ׳

עת ׳ כי עת לכל חפץ (קהל׳ ג יז) עת לעשות (תהלים קיט קכו) ביד איש עתי (ויקרא טז כא) מדוע משדי לא נצפנו עתים (איוב כד א) לעות את יעף דבר (ישע׳ נ ד) בידך עתתי (תה׳ לא טז) ׳

עתד ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , וחש עתדת למו (דברים לב לה) אשר התעתרו לגלים (איוב טו כח) כמלך עתיד לכידור (שם טו כד) ולהיות היהודים עתידים (אסתר ח יג) ועתודתיהם שושתי (ישע׳ י יג) העתידים עורר לויתן (איוב ג ח) עורר לך רפאים כל עתודי ארץ (ישעיה יד ט) ׳

השני , ואלים בני בשן ועתודים (דבר׳ לב יד) והנה העתודים העולים על הצאן (בראש׳ לא י) ׳

עתק ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , יצא עתק מפיכם (ש״א ב ג) עתקו גם גברו חיל (איוב כא ז) עתקה בכל צוררי רסז) (תלי׳ ו ח) המעתיק הרים ולא ידעו (איוב ט ה) ויעתק משם ההרה (בראשית יב ח) אשר העתיקו אנשי חזקיה (משלי כה א) העתיקו מהם מלים (איוב לב טו) ׳

המבאר

רסו) רש״י : מנחם פירש אבירי בשן מבחר הצאן כמו עשתרות קרנים . לשון חוזק .

רסז) רש״י : ומנחם חברו עם ויעתק משם ההרה .

על יבלי מים (ישעיה מד ד) ׳

הרביעי, בני אם ערבת לרעך (משלי ו א) שימה נא ערבני עמך (איוב יז ג) אנכי אערבנו (בראש׳ מג ט) בעורבים משאות (משלי כב כו) ׳

החמישי, עם שונים אל תתערב (משלי כד כא) ויתערבו בגוים (תלים קו לה) מתערבין להון בורע אנשא (דני׳ ב מג) לא מתערב עם חספא (שם) ׳

הששי, או בשתי או בערב (ויקרא יג מח) או השתי או הערב (שם יג נח) ׳

השביעי, ומלאו בתי מצרים את הערב (שמו׳ ח יז) ויסר הערב מפרעה (שם ח כז) ׳

השמיני, וכל מלכי הערב (מ״א י טו) ערב וכל נשיאי קדר (יחז׳ כז כא) משא בערב (ישעיה כא יג ׳

התשיעי, את כל ערב למינו (ויקרא יא טו) יקרוה ערבי נחל (משלי ל׳ יז) ׳

העשירי, סלו לרכב בערבות (תהלים סח ה) ׳

האחד עשרה, ערבת מואב (במדבר לא יב) בערבה מול סוף (דברים א א) אשר שמתי ערבה ביתו (איוב לט ו) :

ערג ׳ להיו כערוגת הבשם (שיר ה יג) כאיל תערג על אפיקי מים כן נפשי תערג אליך אלהים (תלים מב ב) גם בהמת שדה תערוג אליך רסד) (יואל א כ) ׳

ערד ׳ ומסרות ערוד מי פתח (איוב לט ה) ועם ערדיא מרוה (דניאל ה כא) כמשמעו ׳

ערך ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחר, לא יערכנה זהב וזכוכית (איוב כח יז) לא יערכנה פטדת כוש (שם כח יט) בערכך נפשות לה׳ (ויק׳ כז ב) יעריכנו הכהן (שם כז ח) בערכך כסף שקלים (ויקרא ה טו) ׳

השני, תערך לפני שלחן (תהלים כג ה) ויערך עליו ערך לחם (שמות מ כג) וערך בגדים ומחיתך (שופטים יז י) שתים המערכות שש המערכת (ויקרא כד ו) היערך שועך לא בצר (איוב לו יט) בקר אערך לך רסה) (תהלים ה ד) וחין ערכו (איוב מא ד) ומגזורהם מערכה לקראת מערכה (ש״א יז כא) ׳

ערל ׳ ואני ערל שפתים (שמות ו יב) הנה ערלה אזנם (ירמיה ו י) ערלי לב וערלי בשר (יחז׳ מד ז) וערל בשר (שם מד ט) ופקדתי על כל מול בערלה (ירמיה ט כד) יהיה לכם ערלים לא יאכל (ויקרא יט כג) וערלתם ערלתו את פריו (שם) שתה גם אתה והערל *) (חבקוק ב טז) ׳

ערם ׳ מתחלק לג׳ מחלקות : האחד, ערם יצאתי (איוב א כא) פן אפשיטנה ערומה (הושע ב ה) כי תראה ערם וכסיתו (ישע׳ נח ז) כמשמעו׳

השני, ערם יערם הוא (ש״א כג כב) על עמך יערימו סוד (תלי׳ פג ד) מפר מהשבות ערומים (איוב ה יב) ׳

השלישי, ערמת חטים (שיר ז ג) סלוה כמו ערמים (ירמיה נ כו) ויבא לשכב בקצה הערמה (רות ג ז) מביאים הערמות (נחמיה יג טו) וברוח אפך נערמו מים (שמו׳ טו ח) ענין חמרים הם ׳

ערמון ׳ לח ולוז וערמון (בראשית ל לז) ׳

ערס ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, ראשית ערסותיכם (במדבר טו כ) ענין בצק הוא ׳

השני, על ערש דוי (תלים מא ד) הנה ערשו ערש ברזל (דברים ג יא) ערשי אמסה (תלים ו ז) ענין מטה הם, אך זה בשי״ן, וזה בסמך ׳

ערף ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחר, על העגלה הערופה בנחל (דברים כא ו) ואת ערפך הקשה (שם לא כז) וגיד ברזל ערפך (ישעיה מח ד) ואם לא תפדה וערפתו (שמות יג יג) הוא יערף מזבחותם (הושע י ב) חשך בעריפיה (ישע׳ ה ל) ׳

השני, יערף כמטר לקחי (דברים לב ב) ענין רעף הוא, וענינו יורה עליו ׳

ערפל ׳ ומשה נגש אל הערפל (שמות ך כא) וערפל חתלתו (איוב לח ט) לשכן בערפל (מ״א ח יב) ענין קבור וענן המטה, וזה יורה עליו החשך ענן וערפל (דברים ד יא) ׳

ערץ, מתחלק לב׳ מחלקות : האחר, אל נערץ בסוד קדושים רבה (תלים פט ח) והוא מוראכם והוא מעריצכם (ישע׳ ח יג) קרית גוים עריצים (ישעיה כה ג) מסעף פארה במערצה

המבאר

רסד) רש״י : ובמחב חבר הערג, עם להיו כערוגת הבשם אבן לא יתבני דבריו, נב דונש סתר איתי לבית קול של איל.

רסה) רש״י : בקר אערך לך תפלתי על זאת . אערך לשון בערכה הוא . כן חברי במחב . *, עין לעיר צד ו׳ ע״א .

השני, צאי לך בעקבי הצאן (שיר א ח) הנשך עקבי סוס (בראׄ מט יז) אז הלמו עקבי סוס (שופטים ה כב) ועקבותיך לא נודעו (תלים עז ך) ׃

השלישי, והיה עקב תשמעון (דברים ז יב) עקב כי בזתני (ש״ב יב י) עקב כי זאת אעשה לך (עמוס ד יב) עקב אשר שמע אברהם בקלי (בראשית כו ה) בשמרם עקב רב (תלים יט יב) לעולם עקב (שם קיט קיב) ואצרנה עקב (שם קיט לג) מלה זו איננה קרובה מהעליונה כי הענין יפרידם כמעט [נו״לוב יפרידנה ממנה].

עקד ׃ ויעקד את יצחק בנו (בראשית כב ט) עקדים נקדים וטלאים (שם ל לט) ׃

עקל ׃ על כן יצא משפט מעקל (חבקוק א ד) נחש עקלתון (ישעיה כז א) ארחות עקלקלות (שופׄ ה ו) והמטים עקלקלותם (תלים קכה ה) ׃

עקר ׃ מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, ועת לעקור נטוע (קהלת ג ב) מושיבי עקרת הבית (תלים קיג ט) ועקרון תעקר (צפניה ב ד) אתעקרו מן קדמיה (דניאל ז ח) או לעקר משפחת גר (ויקרא כה מז) ׃

השני, ברם עקר שרשוהי בארעא שבקו (דניׄ ד יב) כמשמעו ׃ ויש כמוהו בלשון משנה ׃

השלישי, ותהי שרי עקרה אין לה ולד (בראׄ יא ל) רני עקרה לא ילדה (ישעיה נד א) עקר ועקרה (דברים ז יד) רעה עקרה (איוב כד כא) כמשמעם ׃

עקש ׃ ואת כל הישרה יעקשו (מיכה ג ט) ומעקשים למישור (ישעׄ מב טז) דור עקש ופתלתל (דברים לב ה) ׃

ער ׃ מתחלק לשמנה מחלקות: האחד, העירה והקיצה למשפטי (תלים לה כג) ולבי ער (שיר ה ב) כאיש אשר יעור משנתו (זכריה ד א) עוררה את גבורתך (תלים פ ג) עד יערה עלינו רוח ממרום (ישעיה לב טו) מעיר עליהם את מדי (שם יג יז) מי העיר ממזרח (שם מא ב) אנכי העירתהו בצדק (שם מה יג) מתעורר להחזיק בך (שם סד ו) ונקי על חנף יתערר (איוב יז ח) פנה אל תפלת הערער (תלים קב יח) נראים כלם מיסוד אחר רסג ׃

השני, ותער כדה אל השקת (בראשית כד ך) אל תער נפשי (תלים קמא, ח) תחת אשר הערה למות נפשו (ישעיה נג יב) כמער איש וליות סביב (מ״א ז לו) ׃

השלישי, ערי קדשך היה מדבר (ישעיה סד ט) עיר בעיר ממלכה בממלכה (שם יט ב) כמשמעו ׃

הרביעי, ויי׳ סר מעליך ויהי ערך (ש״א כח טז) נשוא לשוא עריך (תלים קלט ך) ומלאו פני תבל ערים (ישעיה יד כא) ופשרה לערך (דניאל ד טז) ענין אויבים המה ׃

החמישי, ערו ערו עד היסוד בה (תהלים קלז ז) ערות יסוד עד צואר סלה (חבקוק ג יג) ואת ערם ועריה (יחזקאל טז ז) וערות אביהם לא ראו (בראשׄ ט כג) את מקורה הערה (ויקרא ך יח) למען הביט על מעוריהם (חבקׄ ב טו) ענין חשפה המה ׃ ויתכן להיות מגזרתו ערירים ימתו (ויקרא ך ך) חשופי קלון לעיני השמש ולעיני כל ישראל ׃

הששי, ער ועונה מאהלי יעקב (מלאכי ב יב) ואנכי הולך ערירי (בראשית טו ב) ׃

השביעי, ערות על יאור (ישעׄ יט ז) ומתערה כאזרח רענן (תליׄ לז לה) ענין צמיחה ורטיבה הם ׃

השמיני, ותהינה כערוער במדבר (ירמיה מח ו) והיה כערער בערבה (שם יז ו) עץ הוא מעצי היער וערער שמו, והיה כעץ שתול על מים (שם יז ח) יורה עליו ׃

ערב ׃ מתחלק לי״א מחלקות, האחד, ערב ובקר וצהרים (תלים נה יח) והיה לעת ערב יהיה אור (זכריה יד ז) ומראה הערב והבקר (דניאל ח כו) בין הערבים (שמות יב ו) הנה נא רפה היום לערוב (שופטים יט ט) כי פנה היום, כי ינטו צללי ערב (ירמיה ו ד) ׃

השני, ערב לאיש לחם שקר (משלי כ יז) ולא יערבו לו זבחיהם (הושע ט ד) וערבה ליי׳ מנחת יהודה וירושלים (מלאכי ג ד) ערב עבדך לטוב (תהלים קיט קכב) כי קולך ערב (שיר ב יד) ארני עשקה לי ערבני (ישעיה לח יד) ׃ ויתכן להיות מגזרתו ואת ערבתם תקח (ש״א יז יח) ׃

השלישי, וערבי נחל (ויקרא כג מ) כערבים

המבאר

רסג) נו״ל כי יסוד אחד להם. ושלשת הפסוקים ענין אחד להם.

החמישי , מים קרים על נפש עיפה (משלי כה כה) כי עיפה נפשי להרגים (ירמיה ד לא) אין עיף ואין כושל בו (ישעיה ה כז) ויעפו נערים ויגעו (שם מ ל) ענין יגיעה המה ·

הששי , ותועפות הרים לו (תהלים צה ד) כתועפות ראם לו (במד' כג כב) ענין מעוז המה ·

עפל . מתחלק לב' מחלקות : האחד , הנה עפלה לא ישרה נפשו בו (חבקוק ב ד) ויעפלו לעלות (במדבר יד מד) .

השני , עפל ובחן היה בעד מערות (ישעיה לב יד) עפל בת ציון (מיכה ד ח) ויבא אל העפל (מ"ב ה כד) .

עפר · מתחלק לג' מחלקות : האחד , עפר מן האדמה (בראשית ב ז) ועפר בעפר (ש"ב טז יג) ונחש עפר לחמו (ישעיה סה כה) והך את עפר הארץ (שמות ח יב) כמשמעו ·

השני , שני שדיך כשני עפרים (שיר ד ה) או לעפר האילים (שם ב ט) ·

השלישי , צללו כעופרת (שמות טו י) ובדיל וברזל ועופרת (יחזקאל כב יח) כמשמעם ·

עץ · מתחלק לד' מחלקות : האחד , עץ פרי (בראש' א יא) כרתו עצה ושפכה על ירשלים סללה (ירמיה ו ו) לחטב עצים (דברים יט ה) מקום שיפול העץ שם יהוא (קהלת יא ג) ·

השני , עצת ד' לעולם תעמד (תהלים לג יא) אמר עצתי תקום (ישעיה מו י) את מי נועץ ויבינהו (שם מ יד) ·

השלישי , העצה יסרנה (ויקרא ג ט) ·

הרביעי , עצה עיניו לחשב תהפכות (משלי טז ל) ·

עצב · מתחלק לג' מחלקות : האחד , בעצב תלדי בנים (בראשית ג טז) בעצבן תאכלנה (שם ג יז) אכלי לחם העצבים (תלים קכז ב) ומחבש לעצבותם (שם קמז ג) ירבו עצבותם (שם טז ד) בקל עציב זעק (דניאל ו כא) ·

השני , והמה מרו ועצבו (ישע' סג י) יעציבוהו בישימון (תלים עח מ) וראה אם דרך עוצב בי (שם קלט כד) ענין מרדות המה ·

השלישי , עצביהם כסף וזהב (שם קטו ד) פן תאמר עצבי עשם (ישע' מח ה) חבור עצבים אפרים (הושע ד יז) כמו אלילים ·

עצל · אמר עצל שחל בדרך (משלי כו יג) ולחם עצלות לא תאכל (שם לא כז) עצלה תפיל תרדמה (שם יט טו) בעצלתים ימך המקרה (קהלת י יח) ·

עצם · מתחלק לד' מחלקות : האחד , עצם מעצמי (בראש' ב כג) וזה האחרון עצמו (ירמיה נ יז) לשון גרם המה ·

השני , וכעצם השמים לטוהר (שמות כד י) ארמו עצם מפנינים (איכה ד ז) לא נכחד עצמו ממך (תלים קלט טו) ענין עין המראה ·

השלישי , וירבו ויעצמו , (שמות א ז) ולאין אונים עצמה ירבה (ישע' מ כט) כי עצמת ממנו מאד (בראשית כו טז) עם רב ועצום (יואל ב ב) הגישו עצמותיכם (ישעיה מא כא) ואיבי חיים עצמו (תלים לח כ) ·

הרביעי , ועצם עיניו מראות ברע (ישעיה לג טו) ויעצם את עיניכם (שם כט י) ענין סתימה המה · בעצם היום הזה בא נח (בראשית ז יג) נראית המלה הזאת כי איננה מהמחלקות האלה כי אם מחלקות חמישית ונכונה היא בלשון משנה כמו בעצמו בגופו ·

עצר · הן יעצר במים ויבשו (איוב יב טו) כי עצר עצר ד' (בראשית כ יח) מעצר וממשפט לקח (ישעיה נג ח) כי אשה עצורה לנו (ש"א כא ח) שאול ועצר רחם (משלי ל טז) והקרוב אליהם קראו עצרה (יואל א יד) עצרת תהיה לכם (במד' כט לה) עצרת בגדים (ירמיה ט א) והקרוב אליהם זה יעצר בעמי (ש"א ט יז) ואין מכלים דבר בארץ יורש עצר (שופטים יח ז) יסוד אחד לכלם · אבל הענין יפרידם כמעט ·

עק · מתחלק לשני ענינים : האחד , ועשית מעקה לגגך (דברים כב ח) ·

וענין שני , שמת מועקה במתנינו (תהלים סו יא) מפני עקת רשע (שם נה ד) הנה אנכי מעיק תחתיכם כאשר תעיק העגלה (עמוס ב יג) ענין מצוק ודוחק המה ·

עקב · מתחלק לג' מחלקות : האחד , עקב הלב מכל (ירמי' יז ט) והיה העקב למישור (ישע' מ ד) ולא יעקבם כי ישמע קולו (איוב לז ד) כי כל אח עקוב יעקב (ירמי' ט ג) עקבה מדם (הושע ו ח) ויעקבני זה פעמים (בראשית כז לו) ·

מעץ יעננה (חב׳ ב יא) ענין עדות, והקרוב לענינם ויענו כל העם יחדו (שמות יט ח) ולא יכלו אחיו לענות אתו (בראשית מה ג) ענינם תשובת דבר על כן רחקו כמעט מהעליונים ·

השלישי, מענה אלהי קדם (דברים לג כז) ומעונתם בציון (תלים עו ג) ומעונתיו טרפה (נחום ב יג) וענה איים באלמנותיו (ישעיה יג כב) וענתה שמה כימי נעוריה (הושע ב יז) בטח בדד עין יעקב (דברים לג כח) .

הרביעי, ויענך וירעבך (דברים ח ג) וענה גאון ישראל (הושע ה ה) לענת מפני (שמות י ג) אולי יראה ד׳ בעיני (ש״ב טז יב) ועויתך במחן ענין (דניאל ד כד) זמיר עריצים יענה (ישעיה כה ה) ·

החמישי, והאיש משה ענו מאד (במדבר יב ג) וענוה צדק (תלים מה ה) וענתך תרבני (ש״ב כב לו) וענוים ירשו ארץ (תלים לז יא) .

הששי, עין תחת עין (שמות כא כד) עיני כל (תלים קמה טו) .

השביעי, קרוב לזה העליון על עין המים (ברא׳ טז ז) עינת והתהמת (דברים ח ז) מעינות תהום רבה (בר׳ ז יא) ותרד העינה (שם כד טז) כמשמעם ·

השמיני, ועינו כעין הבדלח (במד׳ יא ז) וארא כעין חשמל (יחזקאל א כז) בעיניו עמד הנתק (ויק׳ יג לז) כי יתן בכס עינו (משלי כג לא) ויכס את עין כל הארץ (שמות י טו) .

התשיעי, מעונן ומנחש (דברים יח י) אל מעננים ואל קסמים (שם יח יד) לא תנחשו ולא תעוננו (ויקרא יט כו) ענין כשפים המה ·

העשירי, כבחצי מענה צמד שדה (ש״א יד יד) האריכו למעניתם (תלים קכט ג) באסרם לשתי עונתם (הושע י י) ענין חרישה המה ·

העשתי עשרה, שארה כסותה ועונתה (שמות כא י), אם עונה משכב המלה מגזרת ענין · אבל דברה תורה בלשון כבוד, ומהפותרים אשר אומרים ענין שכינה ודירה הוא, דנין אותו מגזרת מעונה ·

השנים עשר, והיה בענני ענן (בראשי׳ ט יד) כי ענן ד׳ על המשכן (שמות מ לח) יפיץ ענן אורו (איוב לז יא) . כמשמעו.

ענב . ענבמו ענבי רוש (דברים לב לב) ודם ענב תשתה חמר (שם לב יד) .

ענג . הרכה בך והענגה (דברים כח נו) אהבה בתענוגים (שיר ז ז) וקראת לשבת ענג (ישעיה נח יג) ענין עדנים ·

ענד . אענדנו עטרות לי (איוב לא לו) ·

ענף . פריה וענפיה (יחזק׳ יט י) וענפיה ארזי אל (תלים פ יא) שרש וענף (מלאכי ג יט) . ענין סנסנים המה ·

ענק · מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, באחד ענק מצוארניך (שיר ד ט) לכן ענקתמו גאוה (תלי׳ עג ו) וענקים לגרגרתיך (משלי א ט) לבד מן הענקות אשר בצוארי גמליהם (שופטים ח כו) .

השני, הענק תעניק לו (דברים טו יד) .

השלישי, וגם ילידי הענק (במדבר יג כב) .

ענש . ויין ענושים ישתו (עמוס ב ח) וענשו אתו מאה כסף (דברים כב יט) גם ענוש לצדיק לא טוב (משלי יז כו) ענוש יענש (שמות כא כב) .

עס . וכעסים דמם ישכרון (ישעיה מט כו) יטפו ההרים עסיס (יואל ד יח) על עסיס כי נכרת מפיכם (שם א ה) מעסים רמני (שיר ח ב) עסיס כמשמעו, ויתכן להיות עסיס ענינו עיצור ענבים . ויתכן להיות מגזרתם ושם עשו דדי בתוליהן (יחז׳ כג ג) ועשותם רשעים רסב) (מלאכי ג כא) הנני עשה את כל מעניך (צפניה ג יט) .

ע . לעי השדה (מיכה א ו) מעי מפלה (ישעיה יז א) אך לא בעי ישלח יד (איוב ל כד) ויעה ברד (ישעיה כח יז) .

עף . מתחלק לששה מחלקות: האחד, ועוף יעופף על הארץ (בראשית א כ) כעוף יתעופף כבודם. (הושע ט יא) מגלה עפה (זכריה ה א) כחלום יעוף (איוב כ ח) .

השני, ועפעפינו יזלו מים (ירמי׳ ט יז) לעפעפי תנומה (תלי׳ קלב ב) התעוף עיניך בו (משלי כג ה).

השלישי, ארץ עפתה כמו אפל (איוב י כב) עשה שחר עיפה (עמוס ד ג) והנה צרה וחשכה מעוף צוקה (ישעיה ח כב) ענין מאפל המה ·

הרביעי, מבין עפאים יתנו קול (תלים קד יב) ועפיה שפיר (דניאל ד יח) ענין ענפים המה .

המבאר

רסב) נב בכאן ראיה שהיו לפניו הנוסחאות כמו בתנ״ך קד״ר כי בתנך שלנו ועשותם בספך ·

ותתעלף (בראשית לח יא)׳

עלץ . עלץ לבי בה׳ (ש״א ב א) תעלץ קריה (משלי יא י) עליצתם כמו לאכל עני (חבקוק ג יד) .

עלק . לעלוקה שתי בנות הב הב (משלי ל טו) כמשמעו רנט) .

עם . מתחלק לה׳ מחלקות : האחד , עם זו יצרתי לי (ישעיה מג כא) עמים הר יקראו (דב׳ לג יט) אחריך בנימין בעממיך (שופט׳ ה יד) ואת עממי הארץ (נחמיה ט כד) .

השני , ארזים לא עממהו (יחזקאל לא ח) כל סתום לא עממוך (שם כח ג) איכה יועם זהב (איכה ד א) .

השלישי , עמו עז ותושיה (איוב יב טז) ועמכם תמות חכמה (שם יב ב) .

הרביעי , לעמת המסגרת (שמות כה כז) זה לעמת זה (קהלת ז יד) מלעמת הבטן (מ״א ז כ) לעמתם (יחזקאל א כ) ענינו קרוב ממול ׳

החמישי , והניף ידו על הנהר בעים (ישעיה יא טו) ענין עז הוא לפי הענין .

עמד · מתחלק לד׳ ענינים ולב׳ מחלקות : הענין האחד , והעמדת להם כל מתנים רס) (יהו׳ כט ז) יקח מכם עמדתו (מיכה א יא) רגלי עמידתי ׳

והענין השני הוא קרוב לראשון . העמודים שנים (ירמיה נב כ) ויקם את העמודים (מ״א ז כא) ולעמוד ברזל (ירמיה א יח) .

והענין השלישי , שם עמדו לא תשיגם בגבעה מלחמה (הושע י ט) ותעמד מלדת (ברא׳ כט לה) ויך שלש פעמים ויעמד (מ״ב יג יח) כי עמדו לא ענו עוד (איוב לב טז) וירח עמד ... ויעמד השמש בחצי השמים (יהושע י יג) ויאמר אליה אין עוד כלי ויעמד השמן (מ״ב ד ו) .

הענין הרביעי , למען יעמדו ימים רבים (ירמי׳ לב יד) על כן עמד טעמו בו (שם מח יא) ואם בעיניו עמד הנהק (ויקרא יג לז) ואם תחתיה תעמד הבהרת (שם יג כג) היעמד לבך התחזקנה ידיך (יחזקאל כב יד) ׳

המחלקות השני , בעוד שדי עמדי (איוב כט ה) וצור יצוק עמדי (שם כט ו) כבודי חדש עמדי (איוב כט ה) .

עמל · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , עמל וכעס תביט (תלים י יד) ואון ועמל בקרבה (שם נה יא) עמל שפתימו יכסומו (שם קמ י) .

השני , וישלט בכל עמלו (קהלת ב יט) מה יתרון לאדם בכל עמלו (שם א ג) ואת עמלנו ואת לחצנו (דברים כו ז) ראה עניי ועמלי (תהלים כה ח) וימינה להלמות עמלים (שופטים ה כו) ענין עבודות הם .

עמס . ויעמס איש על חמורו (בראשית מד יג) אבן מעמסה ... כל עמסיה שרוט ישרטון (זכריה יב ג) העמוסים מני בטן (ישעיה מו ג) ועמסים על החמרים (נחמיה יג טו) יעמס לנו האל ישועתנו סלה (הלים סח כ) לשון משא [נ״ו טורח] המה .

עמק . ועמק עמק מי ימצאנו . (קהלת ז כד) עברי בעמק הבכא (תלים פד ז) ושחטה שטים העמיקו (הושע ה ב) העמיקו סרה בני ישראל (ישעיה לא ו) .

עמר . מתחלק לג׳ מחלקות : האחד , וחצנו מעמר (תלים קכט ז) המלאה לה עמיר (עמוס ב יג) והבאתם את עמר (ויקרא כג י) ׳

השני , לא תתעמר בה (דברים כא יד) והתעמר בו ומכרו (שם כד ז) ענין סחורה רסא) .

השלישי , והעמר עשירית האיפה הוא (שמות טז לו) .

עמת . גבר עמיתי (זכריה יג ז) ואל אשת עמיתך (ויקרא יח כ) ולא תונו איש את עמיתו (שם כה יז) ׳

ען . מתחלק לענינים ולמחלקות . האחד , ותען להם מרים (שמות טו כא) אשר יענו לו במחלות (ש״א כט ה) קול ענות אנכי שמע (שמות לב יח) על מחלת לענות (תהלים פח א) ושרים כחללים כל מעיני בך (שם פז ז) ענין נגינות הם .

השני , לא תענה ברעך (שמות כ טו) שקר ענה באחיו (דברים יט יח) וענתה בי צדקתי (ברא׳ ל לג) בפני יענה (איוב טז ח) הכרת פניהם ענתה בם (ישעיה ג ט) הנני ענו בי (ש״א יב ג) וכפים

המבאר

רנט) רש״י שם : בנחם פירש לעלוקה כמשמעו לבדנו שהוא ערבי עכ״ל . והיא שרץ גדול במים מוצץ הדם .

רס) לשון רש״י שם : ובנחם חברו עם בעמד רגליו כבוי .

רסא) ויתכן לדעתי שהוא לשון ערבה והוא מן המתחפכים כידוע בהבלי היונים שהאליל כערקור כבונה על הסוחרים ועל הרבאים , ישב״ב .

אשר על האש (ויקרא א ח) עלי עשור ועלי נבל (תלים צב ד) למקרה במים עליותיו (שם קד ג) **ומעלתהו** (יחז׳ מג יז) **ולא תעלה במעלת** (שמות כ כו) **עלית קיר** (מ״ב ד י) **הבית הזה יהיה עליון** (מ״א ט ח) **המה יעלו בהר** (שמות יט יג) **עלתיך הבשר והדם** (דברים יב כז) ·

השני, בתוך הריפות בעלי (משלי כז כב) · **יתכן מלה זאת להיות מגזרת מועל**, ועוד השני · **בהעלתך** את הנרות (במדבר ה ב) ובהעלת אהרן (שמות ל ח) **העלה** נרתיה (במדבר ח ג) **ואף אלהים עלה בהם** (תלים עח לא) **אם תעלה חמת המלך** (ש״ב יא כ) **לשון תבערה המה** ·

השלישי, אל אמונה ואין עול (דברים לב ד) מכף מעול וחומץ (תהלים עא ד) **אף בלב עולת** תפעלון (שם נח ג) ועלתה קפצה פיה (איוב ה טז) ·

הרביעי, נורא עלילה (תלים סו ה) הודיעו בעמים עלילותיו (שם ט יב) את אשר התעללתי (שמות י ב) ושם לה עלילת (דברים כב יד) רב העליליה (ירמיה לב יט) וכל עלה ושחיתה (דניאל ו ה) ·

החמישי, עול ימים וזקן (ישע׳ סה כ) התשכח **אשה עולה** (שם מט טו) שתי פרות עלות (ש״א ו י) **עלות ינהל** (ישעיה מ יא) מפי עוללים וינקים (תלים ח ג) ·

הששי, קול עלה נדף (ויקרא כו לו) **ועלהו לא יבול** (תלים א ג) **עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים** (נחמיה ח טו) ·

השביעי, ופרקת עלו (בראשית כז מ) **עול ברזל** (דברים כח מח) ·

השמיני, עולל יעוללו כגפן (ירמיה ו ט) **וכרמך לא תעולל** (ויקרא יט י) **ונשאר בו עללות** (ישעי׳ יז ו) **ועללתי בעפר קרני** (איוב טז טו) · **ואף יתכן להיות מגזרת עול, שני המראות נראים בדבר** ·

התשיעי, רפאות תעלה אין לך (ירמיה ל יג) **מה הועיל פסל** (חבקוק ב יח) **נחלו ולא יועילו** (ירמ׳ יב יג) **ומה נועיל כי נפגע בו** (איוב כא טו) ·

העשירי, מי פלג לשטף תעלה (איוב לח כה) וגם את התעלה מלא מים (מ״א יח לה) המים אשר בתעלה לחכה (שם יח לח) תעלת הברכה (ישעיה ז ג) כמו גולה · [עיין לעיל הערה ר״א .]

עלג · ולשון עלגים תמהר לדבר צחות (ישעיה לב ד) ·

עלז · עליזי גאותי (ישעיה יג ג) **ושאונה ועלז בה** (שם ה יד) העיר העליזה (צפניה ב טו) ותעלזנה כליותי (משלי כג טז) · עלז ועלץ ועלס קרובי ענין המה ·

עלט · ועלטה היה (בראשית טו יז) · לשון מאפל הוא ·

עלם · מתחלק לד׳ מחלקות : **האחר**, הנה העלמה הרה (ישעיה ז יד) על כן עלמות אהבוך (שיר א ג) בן מי זה העלם (ש״א יז נו) ישוב לימי עלומיו (איוב לג כה) לשון נערות ·

השני, ואם העלם יעלימו (ויקרא כ ד) עלימו יתעלם שלג (איוב ו טז) ומבשרך לא תתעלם (ישעיה נח ז) עלמינו למאור פניך (תלים צ ח) ועם נעלמים לא אבוא (שם כו ד) עצמותיו מלאו עלומיו (איוב כ יא) כי בשת עלומיך (ישעיה נד ד) · ויתכן עלומיך כנעוריך · שתי מראות נראים במלה · והענין נוטה עמהם ·

השלישי, עולם חסד יבנה (תלים פט ג) חסדי ד׳ עולם אשירה (שם פט ב) אגורה באהלך עולמים (שם סא ה) הוא ינהגנו על מות רנו) (שם מח טו) אשים את שמי לעילום רנז) (דה״ב לג ז) · ענין תמיד ·

הרביעי, למנצח על מות לבן (תלים ט א) על עלמות שיר (שם מו א) כלי נגינות המה, ופתרון למנצח עלמות לבן, כה נראה ענינו, למשורר נגינות ללמד, כמו למנצח על שושן עדות מכתם לדוד ללמד · ויהיה לבן כמו להבין ולבונן רנח) ·

עלס · נתעלסה באהבים (משלי ז יח) כחיל תמורתו ולא יעלס (איוב כ יח) כנף רענים נעלסה (שם לט יג) ·

עלף · התעלפנה הבתולות היפות (עמוס ח יג) מעלפת ספירים (שיר ה יד) ותכס בצעיף

המבאר

רנו) רש״י שם · ומנחם פתר אותו לשון עילם וכן פתרונו ינהגנו לעולמים .

רנז) בס״ת כתיב לעלם . יבנב׳ ול יע׳ רב .

רנח) רש״י שם : ומנחם פתר עלמות לבן . נגינות ללמד וכה פתרונו למנצח עלמות לבן למשורר נגינות ללמד . ויהיה לבן כמו להבין ילבונו . עלמות ע״ש כלי שיר ששמו עלמות כמו שאמר על עלמות שיר . יקירב לזה אבן פתרי מנחם ורוב כה שפתרו ואיני נראה בעיני .

עור · עורת או שבור (ויקרא כב כב) או פקח או עור (שמות ד יא) העורים והפסחים (ש״ב ה ו) ואת עיני צדקיהו עור (מ״ב כה ז) כמשמעו ·

עות · מעות לא יוכל לתקן (קהלת א טו) ראיתה ד׳ עותתי (איכה ג נח) לעות אדם בריבו (שם ג לו) ·

עז · מתחלק לג׳ מחלקות : האחד, עזי וזמרת יה (שמות טו ב) ד׳ עזי ומעזי (ירמיה טז יט) מגדל עז (תלים סא ד) ד׳ בעזך ישמח מלך (שם כא ב) ובמים עזים נתיבה (ישעיה מג טז) יתר שאת ויתר עז (בראשית מט ג) עזי אליך אזמרה (תלים נט יח) ענין כח הם ·

השני, העיזו בני בנימן (ירמיה ו א) העיזו אל תעמדו (שם ד ו) שלח העז את מקנך (שמות ט יט) לשון קביצה המה ·

השלישי, ועז משולשת (בראש׳ טו ט) וצפיר העזים (דניאל ח ח) · כמשמעו ·

עזב · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, בצאת עזובנך מימים (יחזקאל כז לג) עזב תעזב עמו (שמות כג ה) עליך יעזב חלכה רנא) (תלים י יד) ענין עזרה המה ·

השני, אל נא תעזב אתנו (במדבר י לא) כי רצץ עזב דלים (איוב כ יט) לשון נטישה המה ·

עזק · ויעזקהו ויסקלהו (ישעיה ה ב) פתרונו לפי ענינו, כמו ויפנהו.

עזר · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, עזרה בצרות נמצא מאד (תהלים מו ב) וד׳ אלהים יעזר לי (ישע׳ נ ז) עזרי מעם ד׳ (תלים קכא ב) ·

השני, ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה (יחזקאל מג יד) ·

עט · מתחלק לה׳ מחלקות · האחד, לשוני עט סופר מהיר (תלים מה ב) בעט ברזל ועפרת (איוב יט כד) לשקר עשה עט שקר ספרים (ירמי׳ ח ח) ·

השני, עטה אור (תהלים קד ב) מעיל צדקה יעטני (ישעיה סא י) מעטה תהלה (שם סא ג) כבגד יעטה (תהלים קט יט) ·

השלישי, התיב עטא וטעם (דניאל ב יד) ושבעת יעטהי (עזרא ז יד) קרא ממזרח עיט רנב) (ישעיה מו יא) מעטה לטבח רנג) (יחזקאל כא כ) ענין מחשבה הם רנד) ויתכן להיות מגזרתם, ויעט העם אל השלל (ש״א יד לב) ·

הרביעי, וירד העיט (בראשית טו יא) וקץ עליו העיט (ישע׳ יח ו) העיט צבוע נחלתי העיט סביב עליה (ירמיה יב ט) לעט צפור כל כנף (יחזקאל לט ד) שלמה אהיה כעטיה (שיר א ז) ·

החמישי, ויעט בהם (ש״א כה יד) · כמו ויגער בהם לפי הענין ·

עטן · עטיניו מלאו דם (איוב כא כד) ·

עטף · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, תפלה לעני כי יעטף (תלים קב א) כי רוח מלפני יעטוף (ישעיה נז טז) בהתעטפם כחלל (איכה ב יב) בהתעטף עלי נפשי (יונה ב ח) ·

השני, ועמקים יעטפו בר (תהלים סה יד) המחלצות והמעטפות (ישעיה ג כב) ענין כסות הם · ויתכן להיות מגזרתם · ובהעטיף הצאן (בראשית ל מב) והיה העטפים ללבן רנה) (שם) ·

עטר · ולקחת כסף וזהב ועשית עטרות (זכריה ו יא) על צר המעטירה (ישעיה כג ח) עטרת שנת טובתך (תלים סה יב) עטרים אל דוד (ש״א כג כו) לעטרת צבי (ישעיה כח ה) ועטרת זהב (אסתר ח טו) ענין כתר ונזר הם ·

עטש · עטישותיו תהל אור (איוב מא י) · כמשמעו ·

עכס · וכעכס אל מוסר אויל (משלי ז כב) וברגליהם תעכסנה (ישעיה ג טז) את תפארת העכסים (שם ג יח) ·

עכר · וכאבי נעכר (תלים לט ג) עכר אבי את הארץ (ש״א יד כט) מה עכרתנו יעכרך ד׳ (יהושע ז כה) ·

על · מתחלק ליוד מחלקו׳ : האחד, על העצים

המבאר

רנא) לשון רש״י שם : ומנחם פתר יעזב לשון עזרה · כמו עזב תעזב עמו.

רנב) הביא רש״י שם לא בשמו, עיט כמו התיב עטא וטעם.

רנג) רש״י שם : ומנחם חבר כעטה לשון מחשבה כמו התיב עטא וטעם. אבל דונש פתר אותו כמו עוטה אור כשלמה.

רנד) יתכן שהוא נרדף עם עצה בעברית. כי הט׳ בארמית מתחלף בצ׳ בעברית כידוע, וזה מה שכתב ענין מחשבה הם.

רנה) רש״י שם : ובהעטיף לשון אחור כתרגומו בלקישות, ומנחם חברו עם המחלצות והמעטפות. לשון עטיפת כסות כלומר מתעטפות בעורן וצמרן ואינן מתאוות להתיחם על ידי הזכרים. עכ״ל.

מעגלותיה (משלי ה ו) פלס מעגל רגלך (שם ד כו) · ענין נתיב המה ·

עגם · עגמה נפשי לאביון (איוב ל כה) · ענין עצבון הוא ·

עד · מתחלק לי"א מחלקות: האחד, בטחו בד' עדי עד (ישעיה כו ד) עדיך כל בשר יבאו (תלים סה ג) עד פה תבוא (איוב לח יא) ותבאי בעדי עדיים רמט) (יחזקאל טז ז) ענין אחד להם ·

השני, ותעד נזמה וחלייתה (הושע ב טו) את הנזר ואת העדות (מ"ב יא יב) הורד עדיך (שמות לג ה) ואערך עדי (יחזקאל טז יא) וצבי עדיו (שם ז כ) המשביע בטוב עדיך (תהלים קג ה) · ענין חלי הם ·

השלישי, אז חלק עד שלל (ישעיה לג כג) בבקר יאכל עד (בראשית מט כז) חבלי רשעים עודני רנ) (תהלים קיט סא) ענין שלל המה, וכל שלל בלשון ארמי עדאה ·

הרביעי, מעדה בגד ביום קרה (משלי כה כ) שן רעה ורגל מועדת (שם כה יט) וכבגד עדים כל צדקתינו (ישעיה סד ה) מלכותא עדת מנך (דניאל ד כח) העדיו שלטנהון (שם ז יב) די לא תעדה (שם ו ט) לא ערה עליו שחל (איוב כח ח) מהעדה מלכין ומהקים מלכין (דניאל ב כא) כמו [כ"ו כלומר] מעביר מלכים ומקים מלכים, ענין אחד להם ·

החמישי, עדת ישראל (שמות יב ו) עדת דברים (שופטים יד ח) · ענין להק וקהלה הם ·

הששי, עדות ביהוסף שמו (תלים פא ו) צור תעודה (ישעיה ח יז) עדותיו ואת חקתיו (מ"ב כג ג) והועד בבעליו (שמות כא כט) בשמים עדי (איוב יו יט) על פי שני עדים (דברים יט טו) לשון סער המה ·

השביעי, עוד היום (ישעיה י לב) הן בעודני חי (דברים לא כז) עוד זה מדבר (איוב א טז) ולא אם עודני חי (ש"א כ יד) עודם מדברים עמו (אסתר ו יד) ·

השמיני, ואנחנו קמנו ונתעודד (תלים כ ט) מעודד ענוים ה' (שם קמז ו) יתום ואלמנה יעודד (תהלים קמו ט) ·

התשיעי, כי למועד מועדים וחצי (דניאל יב ז) עוד חזון למועד (חבקוק ב ג) המלכים נועדו (תלים מח ה) מן המועד אשר יעדו (ש"ב כ ה) אשר לא יעדה (שמות כא ח) הנועדים (במדבר יד לה) ונועדתי (שמות כה כב) אשר אועד לכם (שם כט מב) אנה פניך מעדות (יחזק' כא כא) ·

העשירי, מה אעידך (איכה ב יג) מי כמוני ומי יעידני (ירמיה מט יט) ·

העשתי עשרה, האזינה עדי (במדבר כג יח) ועדיכם אתבונן (איוב לב יב) · ענין אמירה הם, ויתכן להיות מגזרת המחלקה הראשונה ·

עדן · מתחלק לב' מחלקות: האחד, והוא יתן מעדני מלך (בראש' מט כ) האכלים למעדנים (איכה ד ה) ונחל עדניך תשקם (תהלים לו ט) ויתעדנו בטובך הגדול (נחמ' ט כה) שמעי זאת עדינה (ישעיה מז ח) וילך אליו אגג מעדנת (ש"א טו לב) · ענין תענוגים המה ·

השני, התקשר מעדנות כימה (איוב לח לא) ·

עדף · ולא העדיף המרבה (שמות טז יח) ואת כל העדף (שם טז כג) חצי היריעה העדפת (שם כו יב) כמו הנותרת ·

עדר · מתחלק לג' מחלקות: האחד, עדר עדר לבדו (בראשית לב יז) וישת לו עדרים לבדו (שם ל מ) ·

השני, וכל ההרים אשר במעדר יעדרון (ישעי' ז כה) לא יזמר ולא יעדר (שם ה ו) וכל אנשי מלחמה עדרי מערכה בלבב שלם (דה"א יב לח) פתרונו לפי ענינו, ענין תקון המה:

השלישי, אחת מהנה לא נעדרה (ישעיה לד טז) איש לא נעדר (שם מ כו) · כמו לא נפקד לא נחסר ·

עדש · לחם ונזיד עדשים (בראשית כה לד) מיני זרעונים הם ·

עו · ועוה פניה (ישעי' כד א) עוה עוה עוה (יחזקאל כא לב) עותה ושהי המלכה (אסתר א טז) העוינו הרשענו (תהלים קו ו) רוח עועים (ישעיה יט יד) כמשמעם ·

המבאר

רמט) רש"י שם. ומנחם פי' בעדי עדיים לשון עד. כמו בטחו בד' עדי עד. אבל דונש פתר אותו לשון עדי וכו'.

רנ) רש"י שם. חבלי רשעים עודוני, סיעות של רשעים שללוני כמו יאכל עד כך חברו מנחם. ויש לפותרו לשון עוד כלומר טספו ורבו עלי עכ"ל.

תבא אל ביתו לעבט עבטו (דברים כד י) יוציא לך את העבט (שם כד יא) לא תשכב בעבטו (שם כד יב) ענין חבל המה ׃

השני, לא יעבטון ארחותם (יואל ב ז) ׃ פתרונו לפי ענינו לשון עיקול הוא ׃

עבר ׃ מתחלק לה׳ מחלקות : האחד, ויאמר אליהם עברי אנכי (יונה א ט) כי תקנה עבד עברי (שמות כא ב) כי לא כנשים המצרית העברית (שם א יט) בא אלי העבד העברי (ברא׳ לט יז) ׃

השני, ויתעבר ד׳ בי למענכם (דברים ג כו) שמע ד׳ ויתעבר (תלים עח כא) מתעברו חוטא נפשו (משלי כ ב) עבר מתעבר על ריב לא לו (שם כו יז) ליום עברות יובלו (איוב כא ל) יום עברה היום ההוא (צפניה א טו) ועל עם עברתי אצונו (ישעיה י ו) לשון קצף המה ׃

השלישי, בעבר הירדן (ברא׳ ן י) כל מעבר מטה מוסדה (ישעיה ל לב) את מעבר יבק (בר׳ לב כב) בעברי פי פחת (ירמי׳ מח כח) ואת העם העביר אתו לערים (בראשית מז כא) שן הסלע מהעבר מזה (ש״א יד ד) כתובים משני עבריהם (שמות לב טו) ויעבר ברתוקות זהב (מ״א ו כא) ושלום היה לו מכל עבריו (שם ד כד) ואתן להם יעברום (ירמי׳ ח יג) וכל ישראל עברו את תורתך (דניאל ט יא) כי עברתי את פי ד׳ ואת דבריך (ש״א טו כד) לא אוכל לעבר את פי ד׳ (במדבר כב יח) מעבירים עם ד׳ (ש״א ב כד) יסוד אחד להם והענין מחלקם, ויתכן להיות מגזרתם שורו עבר ולא יגעיל (איוב כא י) ויש מהפותרים אשר אומרים מלה זאת מלשון משנה ׃ וגם יתכן להיות מגזרתם לא אוסיף עוד עבור לו (עמוס ז ח) גם ד׳ העביר חטאתך לא תמות (ש״ב יב יג) נשא עון ועבר על פשע (מיכה ז יח) ומה לא תשא פשעי ותעביר את עוני (איוב ז כא) ענין אחד להם ׃

הרביעי, כי לבעבור נסות אתכם (שמות כ כ) למען ייטב לי בעבורך (בראשי׳ יב יג) לבעבור סבב את הדבר (ש״ב יד כ) ׃ בעבור ובגלל ולמען ענין אחד להם ׃

החמישי, ויאכלו מעבור הארץ (יהושע ה יא) ענין תבואה הוא ׃

עבש ׃ עבשו פרדות תחת מגרפתיהם (יואל א יז) פתרונו לפי הענין ׃

עבת ׃ מתחלק לב׳ מחלקו׳ : האחד, עבתים חדשים (שופטים טו יג) וכעבות העגלה חטאה (ישעיה ה יח) אסרו חג בעבתים (תהלים קיח כז) בעבתות אהבה (הושע יא ד) קצץ עבות רשעים (תלים קכט ד) ׃

השני, תחת כל אלה עבתה (יחזקאל ו יג) וענף עץ עבת (ויקרא כג מ) והגדול דבר הות נפשו הוא ויעבתוה (מיכה ז ג) ׃

עג ׃ מתחלק לג׳ מחלקות : האחד, ועגת שערים (יחזקאל ד יב) תעגינה לעיניהם (שם) עגת מצות (שמות יב לט) אם יש לי מעוג כי אם מלא כף קמח בכד (מ״א יז יב) ׃ ענין חלה הם ׃

השני, הלהן תעגנה (רות א יג) ׃

השלישי, בחנפי לעגי מעוג רמח) (תהלים לה טז) ׃ ענין עכס הם ׃

עגב ׃ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, ועגבי לקול בכים (איוב ל לא) והנך להם כשיר עגבים (יחזקאל לג לב) הללוהו במנים ועגב (תהלים קן ד) כלי זמר הוא ׃

השני, אל בני אשור עגבה (יחזקאל כג יב) ותעגבה עליהם (שם כג טז) ׃

עגל ׃ מתחלק לה׳ מחלקות : האחד, עגל בן בקר (ויקר׳ ט ב) עגלה יפה-פיה מצרים (ירמ׳ מו כ) בעגלים בני שנה (מיכה ו ו) לעגלות בית און (הושע י ה) עגלים ישקון (שם יג ב) ׃ במשמעם ׃

השני, עגל סביב (מ״א ז כג) ושאול שכב במעגל (ש״א כו ה) ׃ ענין הקפה הם ׃

השלישי, ועגילים על אזנך (יחזקאל טז יב) עגיל וכומז (במדבר לא נ) ׃ מיני נזמים ׃

הרביעי, עגלה על שני הנשיאים (שם ז ג) עגלות ישרף באש (תהלים מו י) שש עגלת צב (במדבר ז ג) והעגלה באה (ש״א ו יד) מלאכת אופני גלגל המה ׃

׃ החמישי, מעגל צדיק תפלס (ישע׳ כו ז) נתו

המבאר

׳ רמח) רש״י הביא שם בשם מנחם לשון עוגה קטנה וכן אם יש לי מעוג והוא ממחלקה הא׳ , ופה הובא במחלקה ג׳ שהוא לשון עכס .

ז יב) · ענין קשר המה ·

החמישי, יסר יסרני יה (תלים קיח יח) ויסרני מלכת בדרך העם (ישעיה ח יב) הרב עם שדי יסור (איוב מ ב) וכנניהו שר הלוים במשא יסור במשא כי מבין הוא (דה״א טו כב) ענין תוכחות המה ·

. הששי, אסורה נא ואראה (שמות ג ג) כי סר לראות (שם ג ד) סורה אדני סורה אלי (שופטים ד יח) אכן סר מר המות (ש״א טו לב) ויסורו אליו (בראשית יט ג) יסור שמה לאכל (מ״ב ד ח) ויסר אליה (שופטים ד יח) כמשמעו ויט אליה ·

השביעי, כי כפרה סורה סרר ישראל (הושע ד טז) כי דבר סרה (דברים יג ח) אך סוררים (תלים סח ז) על דגן ותירוש יתגוררו יסורו בי (הושע ז יד) ענין מרדות המה ·

סרב · כי סרבים וסלונים (יחזקאל ב ו) · ענין מרדות ·

סרבל · כפתו בסרבליהון (דניאל ג כא) · ענין מלבוש ·

סרח · וסרח העדף (שמות כו יב) סרוחי טבולים (יחזקאל כג טו) תסרח על אחרי המשכן (שמות כו יב) וסר מרזח סרוחים (עמוס ו ז) יהיה סרוח (שמו׳ כו יג) ענין עודף ויותרת המה ·

סרן · סרני פלשתים (יהושע יג ג) ובעיני הסרנים לא טוב אתה (ש״א כט ו) וסרני נחשת (מ״א ז ל) רב וסריס כמשמעו ·

סרעף · ותרבינה סרעפתיו (יחזקאל לא ה) ענין סעיפים המה ·

סרפד · תחת הסרפד יעלה הדס (ישע׳ נה יג) ·

סת · ויסת את דוד (ש״ב כד א) פן יסיתך (איוב לו יח) פן יסית אתכם חזקיהו (ישעיה לו יח) ותסיתני בו (איוב ב ג) · ענין פתוי הם · אף הסיתך מפי צר (שם לו טז) ויסיתם אלהים (דה״ב יח לא) כמשמעו [וישיאם] * אלהים, הם קרובים לעליונים, אבל הענין ירחיקם כמעט ·

סתו · כי הנה הסתו עבר (שיר ב יא) · לשון חורף הוא ·

סתם · כל סתום לא עממוך (יחזקאל כח ג) ובסתם חכמה תודיעני (תלים נא ח) כי סתמים וחתמים (דניאל יב ט) סתמום פלשתים (בראשית כו טו) שתם תפלתי (איכה ג ח), לשון סכר המה ·

סתר · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, דבר סתר לי אליך (שופטים ג יט) יהי עליכם סתרה (דברים לב לח) ולמחסה ולמסתור (ישעיה ד ו) ·

השני, וביתה דנה סתרה (עזרא ה יב) ענין חורבה היא ·

*) המלה הזאת משובשת בכ״י והוספתיה לפי הענין ·

ותשלם מחברת הסמ״ד

אחל מחברת עי״ן

עב . עבד עבט עבר עבש עבת, עג עגב עגל עגם, עד עדן עדף עדר עדש, עו עור עות, עז עזב עזק עזר, עט עטן עטף עטר עטש, עכס עכר. על עלג עלז עלט עלם עלס עלה עלץ עלק, עם עמד עמל עמס עמק עמר עמת, ען ענב ענג ענד ענף ענק ענש, עס, ע, עף עפל עפר, עץ עצב עצל עצם עצר, עק עקב עקד עקל עקר עקש, ער ערב ערג ערד ערך ערל ערם ערס ערף ערפל ערץ ערה, עש עש עשב עשן עשק עשק עשר עשר עשת עשתר, עת עתד עתק עתר.

עב . מתחלק לג׳ ענינים : האחד, עבים סתר לו (איוב כח יד) בקר לו עבות (ש״ב כג ד) אם ימלאו העבים (קהלת יא ג) ענין גשם :

השני, ועב עץ (יחזקאל מא כה) וצלעות הבית והעבים (שם מא כו) .

השלישי, קטני עבה (מ״א יב י) שמנת עבית כשית (דברים לב טו) במעבה האדמה (מ״א ז מו) בעבי גבי מגיניו (איוב טו כו) ועביו טפח (מ״א ז כו) . כמשמעו ·

עבד . עבד ואמה (ויקרא כה מד) ועבדך שש שנים (דברים טו יב) עבדת עבד (ויקרא כה לט) לעבד עבדת עבדה (במדבר ד מז) ועבדה רבה (בראשית כו יד) .

עבט . מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, לא

ספי (יחז' מג ח) וינעו אמות הספים (ישע' ו ד) ·

הרביעי, שם את ירושלם סף רעל (זכריה יב ב) ומבלתם בדם אשר בסף (שמות יב כב) משכב וספות (ש"ב יז כח) · ענין כלים וכסות ·

החמישי, סוף חבוש לראשי (יונה ב ו) לגזר ים סוף (תלים קלו יג) את והב בסופה (במדבר כא יד) אשר הוביש ד' את מי ים סוף (יהושע ב ו) ענין מצולה המה ·

הששי, ד' בסופה ובשערה (נחום א ג) כסופות בנגב (ישעיה כא א) כעבור סופה (משלי י כה) · ענין סער המה ·

השביעי, גם תבן גם מספוא (בראשי' כד כה) לתת מספוא לחמרו (שם מב כז) ענין בליל המה ·

השמיני, סוף דבר הכל נשמע (קהלת יב יג) ענין תכלית הוא, והם קרובים למחלקה הראשנה ·

ספד · מספד בית האצל (מיכ' א יא) כמספד על היחיד (זכריה יב י) ענין קינות הם ·

ספח · מתחלק לג' מחלקות : האחד, ספחני נא (ש"א ב לו) ונספחו על בית יעקב (ישעיה יד א) תחת חרול יספחו (איוב ל ז) מהסתפח בנחלת ד' (ש"א כו יט) ·

השני, ושפח ד' (ישעיה ג יז) ולשאת ולספחת (ויקרא יד נו) מספחת (שם יג ו) ·

השלישי, את ספיח קצירך (שם כה ה) אכול השנה ספיח (מ"ב יט כט) תשטף ספיחיה עפר ארץ (איוב יד יט) ·

ספל · בספל אדירים הקריבה (שופ' ה כה) ·

ספן · מתחלק לב' מחלקות : האחד, ושפני טמוני חול (דברים לג יט) בבתיכם ספונים (חגי א ד) וספון בארז (ירמיה כב יד) כי שם חלקת מחקק ספון (דברים לג כא) ויספן את הבית גבים (מ"א ו ט) קרוב מן צפון צפון וסכוך ענין אחד ·

השני, ויונה ירד אל ירכתי הספינה (יונה א ה) ספינה ואניה ענין אחד להם ·

ספק · מתחלק לב' מחלקות : האחד · ספקו עליך כפים (איכה ב טו) ויספק את כפיו (במדבר כד י) וספק מואב בקיאו (ירמיה מח כו) תחת רשעים ספקם (איוב לד כו) ישפק עלימו (שם כז כג) ספקי כמו מחאו ענין אחד ·

השני, במלאות ספקו (שם כ כב) פשע בינינו יספוק (שם לד לז) אם ישפק עפר שמרון (מ"א כ י) כי חמה פן יסיתך בשפק (איוב לו יח) ·

ספר · מתחלק לד' מחלקות : האחד, מספר בני ישראל (הושע ב א) וספר הכוכבים (בראשית טו ה) אספרם מחול ירבון (תהלים קלט יח) · ענין מנין המה ·

השני, ספר אתה למען תצדק (ישעיה מג כו) ויספר העבד (בראשית כד סו) · ענין הגדה ·

השלישי, ואכתב בספר (ירמיה לב י) ויקראו ספרי המלך (אסתר ג יב) ועל ספרך כלם יכתבו (תהלים קלט טז) הלא בספרתך (שם נו ט) ·

הרביעי, נפך ספיר ויהלם (שמות כח יט) מעלפת ספירים (שיר ה יד) לבנת הספיר (שמות כד י) ·

סק · אם אסק שמים (תלים קלט ח) להנסקה מן גבא והסק דניאל מן גבא (דניאל ו כד) פתרונו כמו הועל ·

סקל · מתחלק לב' מחלקות : האחד, וסקלתו באבנים (דברים יג יא) סקל נבות וימת (מ"א כא ד) לשון רגימה ·

השני, סלו סלו המסלה סקלו מאבן (ישעיה סב י) ויסקלהו (שם ה ב) · לנקותו מאבן ·

סר · מתחלק לו' מחלקות : האחד, סירים סבוכים (נחום א י) כקול הסירים תחת הסיר (קהלת ז ו) · לשון קמשונים המה ·

השני, סיר נפוח (ירמיה א יג) את הסירות (שמות לח ג) בסירות דוגה (עמוס ד ב) שפת הסיר (מ"ב ד לח) · ענין רודים המה ·

השלישי, סר סבאם (הושע ד יח) סרו מהר (שמות לב ח) הכל סר (תלים יד ג) הנה דמשק מוסר מעיר (ישעיה יז א) יפה וסרת טעם (משלי יא כב) וסורי בארץ יכתבו (ירמיה יז יג) דרכי סורר (איכה ג יא) · ויתכן להיות סורר מגזרת סירים סבוכים, כענין הנני שך את דרכך בסירים (הושע ב ח) ·

הרביעי, ומסרות ערוד מי פתח (איוב לט ה) מוסר מלכים פתח (שם יב יח) ומוסרתיך אנתק (נחום א יג) איסירים כשמע לעדתם רמז) (הושע

המבאר

רמז) רש"י שם : ומנחם פירש לשון קשר כמו ומוסרותיך אנתק . אבל דונש פתר לשון יסורין כמו ליסרה אתכם וכו' ע"ש

בחילה רסב) ויתכן להיות מלשון ביצה הסולדרת באור רסג) ׳

סלח ׳ הסלח לכל עונכי (תהלים קג ג) ׳

סלם ׳ והנה סלם מצב ארצה (בר׳ כח יב) ׳

סלע ׳ מתחלק לב׳ מחלקות ׳ האחד , סלעים מחסה לשפנים (תהלים קד יח) עוללך אל הסלע (שם קלו ט) ובנקיקי הסלעים (ישעיה ז יט) ודברתם אל הסלע רסד) (במ׳ כ ח) ענין צורים ׳

השני , וסלעו ממגור יעבור (ישעיה לא ט) יי׳ סלעי ומצודתי אתה (ש״ב כב ב) ׳

סלף ׳ ויסלף דברי צדיקים (שמות כג ח) וסלף בה שבר ברוח (משלי טו ד) וסלף בגדים (שם יא ג) ענין מוטה הם ׳

סלק ׳ די סליקו מן לוחך (עזרא ד יב) ׳

סלת ׳ סלת חטים תעשה אתם (שמות כט ב) קמח נקי רסה) ׳

סם ׳ קח לך סמים (שמות ל לד) ׳ מיני סמנים ומרקחים הם [נ״ו מרקחת בשמים הם] ׳

סמדר ׳ והגפנים סמדר (שיר ב יג) ׳ ענין פרח ונצה הם ׳

סמך ׳ סמכוני באשישות (שיר ב ה) סומך ד׳ לכל הנפלים (תלים קמה יד) לשון תמיכה ׳

סמל ׳ סמל הקנאה (יחזק׳ ח ג) ענין אליל ׳

סמפוניא ׳ פסנתרין סומפניא (דניאל ג ה) ׳ מכלי הנגינות הוא ׳

סמר ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , תסמר שערת בשרי (איוב ד טו) סמר מפחדך בשרי (תלים קיט קכ) כילק סמר (ירמיה נא כז) ׳ ענין רחיפה והנעה המה ׳

השני , ויחזקהו במסמרים (ישעיה מא ז) וכמשמרות נטועים (קהלת יב יא) וברזל לרב למסמרים לדלתות השערים (דה״א כב ג) ׳

סנסן ׳ אחוזה בסנסניו (שיר ז ט) ׳ ענינו ענפים וכפות ׳ ויתכן להיות מגזרת סנה ׳

סנורים ׳ הכו בסנורים (בראשית יט יא) פקוח עינים בלא ראות ׳

סנפיר ׳ סנפיר וקשקשת (ויקרא יא ט) ׳ ענין ציצים הם ׳

סס ׳ מתחלק לג׳ מחלקות : האחד , וכצמר יאכלם סס (ישעיה נא ח) כמשמעו המרקיב צמר ׳

השני , סוס ורוכבו (שמות טו א) ׳

השלישי , ותור ו[illegible] ועגור (ירמיה ח ז) כסוס עגור כן אצפצף (ישעיה לח יד) ׳

ס ׳ מתחלק לו׳ מחלקות : האחד , על פניו מסוה (שמות לד לג) ובדם ענבים סותה (ברא׳ מט יא) ׳ ענין בגד הוא ׳

השני , מסה ומריבה (שמות יז ז) אשר נסוני אבותיכם (תהלים צה ט) נסתם את ד׳ רמו) (שמות יז ז) ׳

סע ׳ מסעי בני ישראל (במדבר לג א) ויסיעו אבנים גדולות (מ״א ה לא) מרוח סעה מסער (תלים נה ט) וארון ברית ד׳ נסע (במדבר י לג) חנית מסע ושריה (איוב מא יח) ׳ כלי קרב הוא .

סעד ׳ וסעדו לבכם (בראשית יח ה) ולחם לבב אנוש יסעד (תלים קד טו) סעד לבך פת לחם (שופטים יט ה) סעדני ואושעה (תלים קיט קיז) ׳

סעף ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , בסעפתיו קננו כל עוף השמים (יחז׳ לא ו) מסעף פארה (ישעיה י לג) ׳ ענין דליות וסנסנים המה ׳

השני , סעפים שנאתי (תהלים קיט קיג) על שתי הסעפים (מ״א יח כא) שעיפי ישיבוני (איוב כ ב) בשעפים מחזיונות לילה (שם ד יג) ׳ ענין מזמות והרהורין ׳

סער ׳ שער קטב (ישעיה כח ב) והנה רוח סערה (יחזקאל א ד) וסביביו נשערה מאד (תלים נ ג) וקדמנים אחזו שער (איוב יח כ) ענין אחד ׳

ספ ׳ מתחלק לח׳ מחלקות : האחד , ספו תמו מן בלהות (תלים עג יט) האף תספה (ברא׳ יח כג) ויש נספה בלא משפט (משלי יג כג) אסף אדם ובהמה (צפניה א ג) אסף אסיפם (ירמיה ח יג) ׳ ענין כליון הם ׳

השני , למען ספות הרוה (דברים כט יח) לספות עוד (במדבר לב יד) ספו על זבחיכם (ירמ׳ ז כא) אל תוסף על דבריו (משלי ל ו) ׳

השלישי , סף השער (יחזקאל מ ו) בחרתי הסתופף בבית ה׳ (תלים פד יא) בחתם ספם את

המבאר

רכב) ככו ואשועה בחילה לא נמצא רק בנ״ו .

רסג) קרוב למאמר הזה נמצא בנטין נ״ז: לובן ביצה סולד מן האור פי׳ רש״י סתייביש ומגליד .

רמד) הכתוב הזה הוספתי לפי תשובות דונש עיין שם תשובת סלעי ׳

רמה) גם מלות האלה קמח נקי אך ניסחת ווין היא .

רמו) גם הכתוב הזה הוספתי לפי דונש השיבת נסתם .

סחב · אם לא יסחבום (ירמיה מט כ) בלואי הסחבות (שם לח יב) סחוב והשלך (שם כב יט) כמו משוך והשלך ·

סחף · מטר סוחף (משלי כח ג) מדוע נסחף אביריך רם) (ירמ׳ מו טו) ענין כליון המה ·

סחר · מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, סחרת ירך (יחזקאל כז טו) שבו וסחרוה (בראש׳ לד י) סוחרים (שם לז כח) עבר לסחר (שם כג טז) ומסחר הרכלים (מ״א י טו) לשון כנעה המה ·

השני, לבי סחרחר (תלים לח יא) סחרו אל ארץ (ירמ׳ יד יח) צנה וסחרה אמתו (תה׳ צא ד)·

סחיש · ובשנה השנית סחיש (מ״ב יט כט) צמחי ספיחים, או ספיחי ספיחים ·

סך · מתחלק למחלקות ולענינים: האחד, ויסך בדלתים ים (איוב לח ח) סככים בכנפיהם (שמות כה כ) באברתו יסך לך (תהלים צא ד) ותסך עלימו (שם ה יב) סכתה בענן לך (איכה ג מד) כי אעבר בסך (תלים מב ה)· ומגזרתם, את מסך הפתח (שמות לה טו) והמסכה הנסוכה (ישעיה כה ז) והמסכה צרה (שם כח כ) אם תארגי את שבע מחלפות ראשי עם המסכת (שופ׳ טז ג) ·

השני, נסכתי מלכי (תהלים ב ו) וסוך לא סכתי (דניאל י ג) כי אם אסוך שמן (מ״ב ד ב) ורחצת וסכת (רות ג ג) ממשח הסוכך (יחזקאל כח יד) והכן הסוכך (נחום ב ו) · ומגזרתם על בשר אדם לא ייסך (שמות ל לב) ואם על ירהיקנו ויסך יקרבנו רמא) ·

השלישי, ואת אפדת מסכת זהבך (ישעיה ל כב) עגל מסכה (שמות לב ד) פסלי ונסכי צום (ישעיה מח ה) כי שקר נסכו (ירמיה י יד) את סכות מלככם (עמוס ה כו), ענין יציקה ומעד· ומגזרתם, ויסך אתם לד׳ (ש״ב כג טז) ויבא שאול להסך את רגליו (ש״א כד ד) אך מסיך הוא את רגליו (שופטים ג כד) ·

הרביעי, וסכסכתי מצרים (ישעיה יט ב) ואת איביו יסכסך (שם ט י) ·

סכל · סכל נא עצת אחיתפל (ש״ב טו לא) וגם בדרך כשהסכל הלך (קהלת י ג) סכלות (שם י א) ודעתם יסכל (ישעיה מד כה) סכלים (ירמיה ד כב) הסכלת עשו (בראשיה לא כח) ·

סכן · מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, הסכן נא עמו ושלם (איוב כב כא) הלאל יסכן גבר כי יסכן עלימו (שם כב ב) ההסכן הסכנתי (במדבר כב ל) · ענין תכן הם ·

השני, ערי מסכנות (שמות א יא) לך בא אל הסכן (ישעיה כב טו) ענין אוצרות הם ·

השלישי, ותהי למלך סכנת (מ״א א ד) בוקע עצים יסכן בם (קהלת י ט) ענין חמום ·

סכר · ויסכרו מעינות (בראשית ח ב) יסכר פי דוברי שקר (תלים סג יב) וסכרתי את מצרים (ישע׳ יט ד) כל עשי שכר אגמי נפש (שם יט י) · לשון מסגר ·

סכת · הסכת ושמע (דברים כז ט) ·

סל · מתחלק לז׳ מחלקות: האחד, סל המצות (ויקרא ח ב) סלי חרי (בראשית מ טז) כבוצר על סלסלות (ירמיה ו ט) ·

השני, הסללות באו העיר (שם לב כד) וישפכו סללה על העיר (ש״ב כ טו) · מיני כלי קרב הם ·

השלישי, מסלול ודרך (ישעיה לה ח) במסלה נעלה (במדבר כ יט) סלו סלו (ישעיה נז יד) סלה כל אבירי (איכה א טו) סלוה כמו ערמים (ירמיה נ כו) ויסלו עלי ארחות אידם (איוב ל יב) מסתולל בעמי (שמות ט יז) דרך לא סלולה (ירמיה יח טו) · ענין רמיסה הם ·

הרביעי, לא תסלה בכתם אופיר (איוב כח טז) המסלאים בפז (איכה ד ב) · ענין ערך הם ·

החמישי, סלסלה ותרוממך (משלי ד ח) סלו לרכב בערבות (תהלים סח ה) אשרי אדם עוז לו בך מסלות בלבבם (שם פד ו) ענין רוממות הם ·

הששי, עוד יהללוך סלה (שם פד ה) · נצח סלה עולם ועד ענין אחד להם ·

השביעי, סלון ממאיר וקוץ מכאב (יחזק׳ כח כד) סרבים וסלונים (שם ב ו) ענין קמשונים הם ·

סלד · ואסלדה בחילה (איוב ו י) כמו ואשועה

המבאר

רם) רש״י שם. ומנחם חברו לשון כליון ובן חבר מטר סוחף. ודונש פתר כמו סוחף כמו מטר כיעף כמו מסעף פארה במערצה [ישעיה י לג] ·

רמא) קשה לי להבין המאמר הזה. ואולי כוון לומר אם מלת על סמוכה אל סוך יהיה פירושה יציקה מרחוק. ואם בלתי מלת על פירושו כמו רחיצה בקרוב הדבר הנרחץ.

אחל מחברת סמך׃

סא . סב סבא סבך סבל , סג סגד סגל סגן סגר , סד סדן סדר , סהר , סח סחב סחף , סחר סחיש , סך סכל סכן סכר סכת , סל סלח סלם סלע סלף סלק סלת , סם סמדר סמך סמל סמפוניא סמר , סנסן סנורים סנפיר , סס , כ , סע סעד סעף סער , סף ספד ספה ספל ספן ספק ספר , סק סקל , סר סרב סרבל סרח סרן סרעף , סת סתיו סתם סתר ׃

סא ׃ סאה סלת (מ״ב ז א) כי כל סאון סאן (רלח) (ישעיה ט ד) בסאסאה (שם כז ח) וסאתים שעורים (מ״ב ז א) ענין מדה הם ׃

סב ׃ סב דמה לך דודי (שיר ב יז) סב אל אחרי (מ״ב ט יח) הסבי עיניך (שיר ו ה) לבעבור סבב את פני הדבר (ש״ב יד כ) והוא מסבות מתהפך (איוב לז יב) אנכי סבתי בכל נפש בית אביך (ש״א כב כב) סובב סבב הולך הרוח (קהלת א ו) מוסבת שם (במדבר לב לח) עד שהמלך במסבו (שיר א יב) ׃ יסוד אחד לכלם ׃

סבא ׃ סבאך מהול במים (ישעיה א כב) וכסבאם סבואים (נחום א י) ונסבאה שכר (ישע׳ נו יב) כי סבא וזולל יורש (משלי כג כא) סר סבאם (הושע ד יח) ענין שכרות המה ׃

סבך ׃ בסבך בקרניו (בראשית כב יג) ׃

סבל ׃ הסירותי מסבל שכמו (תלים פא ז) מתחת סבלות מצרים (שמות ו ו) ויסתבל החגב (קהלת יב ה) אלופינו מסבלים (תהלים קמד יד) כח הסבל (נחמיה ד ד) ׃ לשון טורח הם ׃

סג ׃ מתחלק לב׳ מחלקות ׃ האחד , כספך היה לסגים (ישעיה א כב) כסף סיגים (משלי כו כג) היו לי בית ישראל לסיג (יחזקאל כב יח) ׃

השני , והסג אחור משפט (ישעיה נט יד) נסגו אחור (שם מב יז) הנסוגים מאחרי ד׳ (צפניה א ו) מסיג גבול (דברים כז יז) ׃ ענין אחורנית המה ׃

סגד ׃ יסגד לו וישתחו (ישעיה מד יז) ויסגד למו (שם מד טו) ולדניאל סגד (דניאל ב מו) לשון השתחויה ׃

סגל ׃ והייתם לי סגלה (שמות יט ה) ליום אשר אני עושה סגלה (מלאכי ג יז) וסגלת מלכים (קהלת ב ח) ׃

סגן ׃ ויד השרים והסגנים (עזרא ט ב) סגניא ופחותא (דניאל ג ב) ענין נגידים ׃

סגר ׃ ויריחו סגרת ומסגרת (יהושע ו א) על המסגרות (מ״א ז כט) וסגר פום אריותא (דניאל ו כג) היסגרוני בעלי קעילה (ש״א כג יא) ענין נעילה הם ׃

סד ׃ מתחלק לב׳ מחלקות ׃ האחד , מסדות תבל (ש״ב כב טז) יסוד המזבח (שמות כט יב) על ארץ יסדה (עמוס ט ו) יסדה ארץ (ישעיה מח יג) ענין אשיות המה (רלט) ׃

השני , סוד ד׳ ליראיו (תלים כה יד) נוסדו יחד (שם ב ב) נמתיק סוד (שם נה טו) בהוסדם יחד עלי (שם לא יד) בסדם אל תבא (בראשית מט ו) ואת ישרים סודו (משלי ג לב) ענין רז הם ׃

סדן ׃ סדין עשתה ותמכר (משלי לא כד) הגליונים והסדינים (ישע׳ ג כג) מיני בגדים המה׃

סדר ׃ צלמות ולא סדרים (איוב י כב) ׃ כמשמעו ׃

סהר ׃ מתחלק לב׳ מחלקות ׃ האחד , אין שר בית הסהר (בראשית לט כג) ענין סוגר בית משמר ׃

השני , שרוך אגן הסהר (שיר ז ג) השביסים והשהרונים (ישעיה ג יח) וכמהו בלשון ארמי , והנה השמש והירח (ברא׳ לז ט) והא שמשא וסהרא [ת״א] ׃

סח ׃ סחי ומאוס (איכה ג מה) ונסחתם מעל האדמה (דברים כח סג) יסח ד׳ (משלי טו כה) וסחיתי עפרה (יחזקאל כו ד) ושמרתם את משמרת הבית מסח (מ״ב יא ו) יתנסח אע מן ביתה (עזרא ו יא) ׃

המבאר

רלח) תביאו רש״י שם ת״ל׃ יש סותרין אותו לשון סאת ומדת . אבל לפי פשט לשון המקרא לא יתכן לפרש מגזרתו אחר שאין חיו והנו״ן מעיקר התיבה וכל עי״ש . רלט) בנ״וו נוסף כאן כ ן ו מ ו כ ן .

מנער רלו) (תהלים סח טו) . חטאות נעורי ופשעי (שם כה ז) ׳

נף ׳ מתחלק לג׳ מחלקות : האחד , ינופף ידו (ישעיה י לב) להנפה גוים בנפת שוא (שם ל כח) הניפו יד (שם יג ב) ׳ כמשמעו ׳

השני , נפת תטפנה (שיר ד יא) ונפת צופים (תלים יט יא) נפתי משכבי מר אהלים (משלי ז יז) פתרונו המיבותי משכבי ׳ ויתכן להיות מגזרתו גשם נדבות תניף אלהים (תלים סח י) ׳

השלישי , שלשת הנפת (יהושע יז יא) יפה נוף (תלים מח ג) ענין מחלקות ופלכים הם לפי הענין רלז) ,

נפך ׳ נפך ספיר ויהלם (שמות כח יח) אבן שהם הוא ׳

נפש ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , נפש כי תחטא (ויקרא ד ב) ׳

השני , שבת וינפש (שמות לא יז) וינפש בן אמתך והגר (שם כג יב) ענין מנוח ומרגוע הוא ׳

נץ ׳ ונוצצים כעין נחשת קלל (יחזקאל א ז) ופועלו לניצוץ (ישעיה א לא) ענין שביבים המה׳

נצח ׳ מתחלק לד׳ מחלקות : האחד , עד נצח לא יראו אור (תהלים מט כ) לנצח נצחים אין עובר (ישע׳ לד י) ויחי עוד לנצח (תלי׳ מט י) נצח ועולם וסלה ענין אחד להם ׳

השני , וגם נצח ישראל (ש״א טו כט) ואוריד לארץ נצחם (ישעיה סג ו) ואומר אבד נצחי (איכה ג יח) משובה נצחת (ירמיה ח ה) ׳ ענין כח ומעוז הם :

השלישי , ויז נצחם על בגדי (ישעיה סג ג) ׳ ענינו ויז דמם על בגדי , וההויה תלמד עליו ׳

הרביעי , למנצח על אילת (תלים כב א) למנצח בנגינותי (חבקוק ג יט) לנצח על מלאכת בית ד׳ (עזרא ג ח) ׳ ענין שיר וזמר ותהלה ׳

נצר ׳ ועמד מנצר שרשיה (דניאל יא ז) ונצר משרשיו (ישע׳ יא א) ענין יניקות אשל המה׳

נק ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , נקי כפים (תהלים כד ד) ונקה לא ינקה (שמות לד ז) או תנקה מאלתי (בראשית כד מא) ׳

השני , ובנקיקי הסלעים (ישעיה ז יט) ׳ חורי צורים הם ׳

נקד ׳ יבש היה נקרים (יהושע ט ה) ׳

נר ׳ מתחלק לג׳ מחלקות : האחד , נר לרגלי דבריך (תלים קיט קה) כי נר מצוה (משלי ו כג) ׳ ומגזרתו מנורה , מנורת זהב (שמות כה לא) ׳

השני , נירו לכם ניר (ירמיה ד ג) ענין עול הוא ׳ ויתכן להיות מגזרתם למען היות ניר לדוד עבדי (מ״א יא לו) ׳ עול מלכות ׳

השלישי , כמנור אורגים (ש״א יז ז) ׳

נרד ׳ נרד וכרכם (שיר ד יד) כפרים עם נרדים (שם ד יג) ׳

נשכה ׳ לעשות לו נשכה (נחמיה יג ז) כמו לשכה ׳

נשם ׳ נשמת רוח חיים (בראשית ז כב) מנשמת אל יתן קרח (איוב לז י) ונשמת שדי (שם לג ד) ׳

נשר ׳ דרך הנשר בשמים (משלי ל יט) כנפי נשרים (שמות יט ד) ׳

נתב ׳ נתיב לא ידעו עיט (איוב כח ז) ובמים עזים נתיבה (ישעיה מג טז) ׳ לשון דרך ׳

נתח ׳ ונתח אותו לנתחיו (ויקרא א יב) כל נתח טוב (יחזקאל כד ד) ׳ חתך לעצמות ׳

נתר ׳ אם תכבסי בנתר (ירמיה ב כב) המץ על נתר (משלי כה כ) ׳

ותשלם מחברת הנו״ן

המבאר

רלו) רש״י שם . עי׳ אני ונער מנער . פירש מנחם לשון חכמה כמו מנער כפיו וכו׳ ופה הביא כענין נערות .

רלז) רש״י . ומנחם חברו כמו שלשת הנפת . אבל דונש פתר אותו לשון נוף של אילן . ונקרא הר ציון יפה נוף כי הוא הר הזיתים ,

נאספו עלי נכים רלב) (תלים לה טו) ׳

נכאת ׳ נכאת וצרי ולט (בראשית לו כד) ויתכן להיות מגזרתו , ויראם את כל בית נכתה (מ״ב כ יג) ׳

נכד ׳ ולניני ולנכדי (בראשית כא כג) ונין ונכד (ישעיה יד כב) בני בנים הם ׳

נכח ׳ כי נכח עיני ד׳ (משלי ה כא) עיניך לנכח יבימו (שם ד כה) הלך נכחו (ישעיה נז ב) לא נודע אם הנו״ן יסוד אם אין ׳

נכס ׳ בנכסים רבים (יהושע כב ח) עושר ונכסים (קהלת ה יח) ענין הון וממון הם ׳

נכר ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , בארץ נכריה (שמות ב כב) ונכרים באו שעריו (עובדיה א יא) לעם נכרי לא ימשל (שמות כא ח) ויתנכר אליהם (בראׄ מב ז) למה זה את מתנכרה (מ״א יד ו) ׳

השני , נכר אתו אלהים בידי (ש״א כג ז) ואל תרא ביום אחיך ביום נכרו (עובדיה א יב) הלא איד לעול ונכר לפעלי און (איוב לא ג) ׳

נל ׳ כנלותך לבגד (ישעיה לג א) ולא יטה לארץ מנלם רלג) (איוב טו כט) ׳ ענין שלטנות הם לפי הענין ׳

נם ׳ נמו רעיך מלך אשור (נחום ג יח) אבירי לב נמו שנתם (תלים עו ו) וקרעים תלביש נומה (משלי כג כא) מעט תנומות (שם ו י) ׳ לשון שנה ותרדמה המה ׳

נמל ׳ לך אל נמלה עצל (משלי ו ו) הנמלים עם לא עצום (שם ל כה) ׳

נמר ׳ ונמר חברבורותיו (ירמיה יג כג) נמר שקר על עריהם (שם ה ו) כמשמעו ׳

נין ׳ אמרו בלבם נינם יחד (תהלים עד ח) לפני שמש ינון שמו (שם עב יז) ונין ונכד (ישע׳ יד כב) ׳

נ ׳ ולא תונו איש את עמיתו (ויקרא כה יז) להונותם (יחזקאל מו יח) לא יונה (שם יח ז) הונו בך (שם כב ז) ואחריתו יהיה מנון (משלי כט כא) ׳ ומהפותרים אשר מחברים אליהם העיר היונה (צפניה ג א) ׳

נס ׳ מתחלק לג׳ מחלקות : האחד , ונס אל אחת מן הערים (דברים ד מב) ומנוס אבד מנהם (איוב יא כ) ׳ ענין מברח המה ׳

השני , ושים אתו על נס (במדבר כא ח) ונשא נס (ישעיה ה כו) ׳

השלישי , נתת ליראיך נס להתנוסס (תלים ס ו) אבני נזר מתנוססות (זכריה ט טז) ד׳ נסי (שמות יז טו) ד׳ עזי ומעזי ומנוסי (ירמי׳ טז יט) ואבד מנוס מקל רלד) (עמוס ב יד) ענין פלא המה ׳

נע ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , נוע תנוע ארץ כשכור (ישעיה כד כ) וינע לבבו ולבב עמו כנוע עצי יער (שם ז ב) והניעותי בכל הגוים כאשר ינוע בכברה (עמו׳ ט ט) לשון טלטול המה ׳

השני , ובמנענעים ובצלצלים (ש״ב ו ה)׳ כלי זמר המה , ויתכן להיות מגזרת העליון ומיסודתו ונקראו מנענעים מוסב למפעל רלה) ׳

נעל ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , נעליכם ברגליכם (שמות יב יא) של נעליך (שם ג ה) על אדום אשליך נעלי (תלים ס י) וחלצה נעלו (דב׳ כה ט) וכל מערומיהם הלבישו מן השלל וילבשום וינעלום (דה״ב כח טו) ׳

השני , ויסגר דלתות העליה בעדו ונעל (שופ׳ ג כג) דלתות העליה נעלות (שם ג כד) על כפות המנעול (שיר ה ה) ברזל ונחשת מנעליך (דברים לג כה) לשון מסגר המה ׳

נעם ׳ נעמת לי מאד (ש״ב א כו) נטעי נעמנים (ישעיה יז י) ובל אלחם במנעמיהם (תלי׳ קמא ד) כי נעמה (בר׳ מט טו) ענין הדר הוא ׳

נער ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , וינער ד׳ (שמות יד כז) ונער פרעה (תהלים קלו טו) וינערו רשעים ממנה (איוב לח יג) התנערי מעפר (ישעיה נב ב) והיה החסן לנערת (שם א לא) כאשר ינתק פתיל הנערת (שופטים טז ט) גם חצני נערתי ׳׳׳ ככה ינער האלהים ׳׳׳ נעור ורק (נחמיה ה יג) נוער כפיו מתמך בשחד (ישעיה לג טו) ׳

השני , נער קטן (מ״א ג ז) עני אני וגוע

המבאר

רלב) לשון רש״י שם , ומנחם חברו כמו נכאים .

רלג) רש״י שם : מנלם תאותם וזימון מחשבתם והוא כשתי תיבות מן לם , הכנתם כמו וימן להם המלך וכו׳ ומנח׳ מסייעני .

רלד) הכתוב הזה הוספתי לפי תשובת דונש . ע״ש בתשובת מנוס .

רלה) מוסב למפעל . כלומר שם התואר הנבנה מן הפעל .

נדבך . נדבכין די אבן גלל . ונדבך די אע חדת (עזרא ו ד) . לשון כתלים וקירות הם .

נדן . וישב חרבו אל נדנה (דה״א כא כז) . כמו אל תערה רל) ׳

נהג . כי מרחמם ינהגם (ישעיה מט י) הוא ינהגנו על מות (תהלים מח טו) והמנהג כמנהג יהוא (מ״ב ט כ) ׳

נהל ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחר , וינהלם בלחם (בראשית מז יז) אתנהלה לאטי (שם לג יד) אין מנהל לה (ישעיה נא יח) על מי מנוחות ינהלני (תלים כג ב) , ענין מנהג ׳

השני , ובכל הנהלולים (ישעיה ז יט) , מיני קמשונים הם ׳

נהק ׳ הינהק פרא עלי דשא (איוב ו ה) ׳

נהר ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , נהר פלגיו (תהלים מו ה) נהרי נחלי דבש וחמאה (איוב כ יז) ׳

השני , ונהרו אליו כל הגוים (ישעיה ב ב) ונהרו אל טוב ד׳ (ירמיה לא יב) הביטו אליו ונהרו (תלים לד ו) אל תופע עליו נהרה (איוב ג ד) את המנהרות אשר בהרים (שופ׳ ו ב) נהירו ושכלתנו (דניאל ה יא) ונהורא עמה שרא (שם ב כב) ׳ ענין מאור הם ׳

נו ׳ נוה משולח (ישעיה כז י) אל נוה איתן (ירמיה מט יט) ונות בית (תלים סח יג) ׳ לשון מעון הם ׳

נולי ׳ ובתיכון נולי יתשמון (דניאל ב ה) ׳ ענין טנף ומחראות הוא ׳

נזם ׳ נזם זהב (בראשי׳ כד כב) ויהי כראות את הנזם (שם כד ל) ונזמי האף (ישעיה ג כא) ענין עגולים הם ׳

נח ׳ מתחלק לד׳ מחלקות : האחד , בהניח ד׳ אלהיך (דברים כה יט) יסר בנך ויניחך (משלי כט יז) למען ינוח (שמות כג יב) כי לא ינוח שבט הרשע (תהלים יב ג) ׳ לשון מרגוע המה ׳

השני , ועתה הניחה לי (שמות לב י) ויניחהו בגן עדן (בראשית ב טו) לא הניח לאיש לעשקם (דה״א טז כא) ׳ כמו לא עזב ׳

השלישי , מנחה היא שלוחה (בראו׳ לב יח) וכל קרבן מנחתך (ויקרא ב יג) ׳ ענין שי המה ׳

הרביעי , לך נחה את העם (שמות לב לד) ונחני בדרך עולם (תלים קלט כד) לנחותם הדרך (שמות יג כא) ׳ .

נחל ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחר , נחל זרד (דברים ב יג) פרץ נחל מעם גר (איוב כח ד) אחי בגדו כמו נחל (שם ו טו) מנחל בדרך ישתה (תלים קי ז) ׳

השני , נחלת ה׳ בנים (שם קכז ג) כי לא ננחל אתם (במדבר לב מט) ונחל ה׳ (זכריה ב טז) ׳ ענין מורשה הם ׳

נחם ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , נחמו נחמו עמי (ישעיה מ א) וינחם אותם (בראשי׳ נ כא) כוס תנחומים (ירמיה טז ז) ובירושלים תנוחמו (ישעיה סו יג) ׳

השני , וינחם ד׳ כי עשה את האדם (בראש׳ ו ו) כי נחמתי כי עשיתם (שם ו ז) ובן אדם ויתנחם (במדבר כג יט) נחם יסתר מעיני (הושע יג יד) כי נחמתני (רות ב יג) נחמתי כי המלכתי (ש״א טו יא) ׳

נחר ׳ הוד נחרו אימה (איוב לט כ) מנחיריו יצא עשן (שם מא יב) ראוי להיות ענינו מאפיו יצא עשן ׳

נחש ׳ מתחלק לג׳ מחלקות : האחד , נחשתי ויברכני ד׳ (בראשי׳ ל כז) כי נחש ינחש (שם מד טו) מעונן ומנחש (דב׳ יח ח) ׳ ענין קסם הוא ׳

השני , נחשת קלל (יחזקאל א ז) אם בשרי נחוש (איוב ו יב) לנחשתים הגשו (ש״ב ג לד) ׳

השלישי , נחש שרף ועקרב (דברים ח טו) מין צפעון ושפיפון ׳

נטף ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , נטף ושחלת (שמות ל לד) מיני סמים [נ״ב בשמים] ׳

השני , הנטיפות והשרות (ישעיה ג יט) מיני עדי הם ׳

נך ׳ נכה רגלים (ש״ב ד ד) נכאו מן הארץ (איוב ל ח) ההגו אך נכאים (ישעיה טז ז) ובירו אנך רלא)(עמוס ז ז) הנני שם אנך (שם : ח)

המבאר

רל) עין לעיל בשרש דן צד 62 . רלא) עין לעיל שרש א : ך צד 38 כי יתכן להעביר גם האלף להיות יסיד .

אחל מחברת נו"ן

נא . נאד נאם נאף נאץ נאק, נב נבח נבל . נגב נגד נגן . נד נדבך נדן · נהג נהל נהק נהר . נו נול , נום , נח נחל נחם נחר נחש , נטף , נך נכאת נכר נכח נכס נכר . נל נם נמל נמר . נין , נ , נס, נע נעל נעם נער , נף נפך נפש , נץ נצח נצר , נק נקד, נר נרד , נשכה נשם נשר , נתב נתח נתר ·

נא . מתחלק לג' מחלקות : האחד , דבר נא (שמות יא ב) שמעו נא (במדבר יב ו) שלח נא (שמות ד יג) .

השני , הניא מחשבות עמים (תהלים לג י) ואם הניא אביה אתה (במדבר ל ו) שמן ראש אל יניא ראשי (תלים קמא ה) ולמה תניאון (במד' לב ז) ויתכן להיות מגזרתם אל תאכלו ממנו נא (שמות יב ט) .

השלישי , מה נאוו על ההרים (ישעיה נב ז) נאוו לחייך (שיר א י) הנוה והמענגה (ירמי' ו ב) .

נאד . את נאוד החלב (שופטים ד יט) כנאד בקיטור (תהלים קיט פג) ואלה נאדות היין (יהושע ט יג) שימה דמעתי בנאדך (תהלים נו ט) · ענין נבלים המה .

נאם . נאם הגבר (משלי ל א) וינאמו נאם (ירמיה כג לא) נאם פשע לרשע (תלים לו ב) · ענין מלל הם ·

נאף · ונאפופיה מבין שדיה (הושע ב ד) האשה המנאפת (יחזק' טז לב) . לשון ונונים הם .

נאץ . כי נאצו האנשים האלה (במד' טז ל) כי נאץ נאצת (ש"ב יב יד) שמעתי את כל נאצותיך (יחזקאל לה כב) לשון חרף המה רכח) ·

נאק · וישמע אלהים את נאקתם (שמות ב כד) מעיר מתים ינאקו (איוב כד יב) · לשון שַׁוְעַ הם .

נב . מתחלק לב' מחלקות : האחד , בורא ניב שפתים (ישעיה נז יט) פי צדיק ינוב חכמה (משלי י לא) ויכל מהתנבות (ש"א י יג) והתנבית עמם (שם י ו) · לשון מבטא הם . ויתכן להיות מגזרתם בעד החלון נשקפה ותיבב (שופטים ה כח) וישבות הנון מהמלה כיתר המלים ·

השני , ומלא פני תבל תנובה (ישעיה כז ו) עוד ינובון בשיבה (תהלים צב טו) חיל כי יניב (שם סב יא) ותירוש ינובב (זכריה ט יז) .

נבח ·לא יוכלו לנבח (ישעיה נו י) ולא נודע אם הנון יסוד אם אין ·

נבל . מתחלק לג' מחלקות : האחד , נבל יין (ש"א י ג) כל נבל ימלא יין (ירמיה יג יב) ונבלי שמים מי ישכיב (איוב לח לז) . ענין נאדות הם ·

השני , בנבל עשור (תהלים לג ב) כנור נעים עם נבל (שם פא ג) המית נבליך (ישעיה יד יא) כלי זמר הם .

השלישי , נבלה וטרפה (ויקרא כב ח) נבלתי יקומון (ישעיה כו יט) או בנבלת חיה טמאה (ויקרא ה ב) כמשמעם .

נגב . מתחלק לב' מחלקות : האחד , ערי הנגב (ירמיה יג יט) צפונה ונגבה (בראשי' יג יד) מלך הנגב (דניאל יא ה) רוח דרומי הוא .

השני , כי ארץ הנגב נתתני (יהושע טו יט) כאפיקים בנגב (תלים קכו ד) כסופות בנגב לחלוף (ישעיה כא א) לשון יבשות הם , וכמהו בלשון ארמית חרבו המים (בראשית ח יג) נגיבו מיא (ה"א) .

נגד . מתחלק לב' מחלקות האחד , אך נגד ה' משיחו (ש"א טז ו) נגדך כל תאוהי (תלים לח י) ותשב מנגד (בראשית כא טז) כענין מול .

השני , נגיד ומצוה לאומים (ישעיה נה ד) כי נגידים אדבר (משלי ח ו) כמו נגיד אקרבנו (איוב לא לז) . ענין משרה הם .

נגן . על נגינת (תהלים סא א) קדמו שרים אחר נוגנים (שם סח כו) . ענין זמירות הם ·

נד . לכל זונות יתנו נדה ואתה נתת את נדניך (יחזקאל טז לג) ענין אתנן המה רכט) ·

המבאר

רכח) בתהלים י' נ' הביא רש"י על ובֹצע ברך נאץ . נאץ כמו חרף . יכן על לשון נאוץ כך פותר מנחם ע"כ .

רכט) רש"י על כנס כנד מי הים [תלים לג ז] אמר . כנד לשון ניבה וכן פי' מנחם ע"כ, ולפ"ז חסר כאן מחלקה שנית .

מרט. ואיש כי ימרט ראשו (ויקרא יג מ) אמרטה משער ראשו וזקנו (עזרא ט ג) פתרונה לפי ענינה. חרב פתוחה לטבח מרוטה (יחזקאל כא לג) ויתן אתה למרטה לתפש בכסף (שם כא טז) הוחדה וגם מרוטה (שם כא יד) למען טבח טבח הוחדה למען היה לה ברק מרטה (שם כא טו). ענין שליפה לפי הענין רכו).

מרץ. מה נמרצו אמרי יושר (איוב ו כה) וחבל נמרץ (מיכה ב י) קללה נמרצת (מ״א ב ח) או מה ימריצך (איוב טז ג). ענין אחד להם.

מרק. מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, מרקו הרמחים (ירמיה מו ד) נחשת מרוק (דה״ב ד טז) ומרק ושטף (ויקרא ו כא) ענין גרידת הכלי ומבהיקו.

השני, ונתון תמרוקיהן (אסתר ב ג) ובתמרוקי הנשים (שם ב יב) חברות פצע תמריק ברע (משלי כ ל) ואת המרק שפוך (שופטים ו ך) ומרק פגלים (ישעיה סה ד).

מש. מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, לא ימוש ספר התורה הזה (יהושע א ח) איך ימיש לי (מיכה ב ד) לא משו מקרב המחנה (במדבר יד מד) ימשני ממים רבים (ש״ב כב יז) כי מן המים משיתהו רכו) (שמות ב י).

השני, אולי ימשני אבי (ברא׳ כז יב) כאשר ימשש העור (דברי׳ כח כט) ממשש כמו מגשש׳

משח. ולמשח קדש קדשים (דניאל ט כד) יען משח ה׳ אתי (ישע׳ סא א) הכהנים המשוחים (במדבר ג ג) ענין סיכת מרקחת הם׳

משי. שש ומשי ורקמה (יחזקאל טז יג).

משך. במשך היבל (שמות יט יג) ומשך אבירים בכחו (איוב כד כב) תמשך לויתן בחכה (שם מ כה) משך הזרע (תהלים קכו ו) ומשך חכמה מפנינים (איוב כח יח) משכני אחריך (שיר א ד).

משל. מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, להבין משל ומליצה (משלי א ו) ותמשלני ונדמה (ישע׳ מו ה) נמשל כבהמות (תהלים מט יג) ואתמשל כעפר ואפר (איוב ל יט) ונמשלתי עם יורדי בור (תלים כח א) ענין דמיון וערך הם׳

השני, אתה מושל בגאות הים (שם פט יד) המשל ופחד עמו (איוב כה ב) ובאה הממשלה הראשנה (מיכה ד ח) ענין שלטנות המה.

מת. מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, ויהי מתיו מספר (דברים לג ו) מתיך בחרב יפלו (ישעי׳ ג כה) כל מתי סודי (איוב יט יט) מתי מספר (בראשית לד ל) ענין אנשי מנין הם.

השני, מתים בל יחיו (ישעיה כו יד) ועמכם תמות חכמה (איוב יב ב) כמשמעו.

מתג׳ ומתגי בשפתיך (מ״ב יט כח) במתג ורסן עדיו לבלום (תלים לב ט)׳

מתח׳ וימתחם כאהל לשבת (ישעיה מ כב) לשון רקוע הוא.

מתי. מתי תבוא אלי (תהלים קא ב) עד מתי עשנת (שם פ ה) מתי תנחמני (שם קיט פב).

מתן. זרזיר מתנים (משלי ל לא) ממתנים ועד ירכים (שמות כח מב) ומתניהם תמיד המעד (תלים סט כד).

מתק. וימתקו המים (שמות טו כה) חכו ממתקים (שיר ה טז) נמתיק סוד (תלים נה טו) כרבש למתוק (יחזקאל ג ג).

המבאר

רכו) רש״י. מרוטה מנחם חברו לשון שליפה, וכן ויתן אותה למרטה, וכן כלם.

רכו) רש״י: משיתהו שלתה, הוא לשון הוצאה בלשון ארמי כמשחל ביניתא מחלבא. ובלשון עברי משיתהו כמו לא ימוש, לא משו, כך חברו מנחם. ואני אומר שאינו ממחברת מש וימוש אלא מגזרת משה ולשון הוצאה הוא. וכן ימשני ממים רבים. שאלו היה ממחברת מש לא יתכן לומר משיתהו אלא המישותיהו כאשר יאמר מן קם הקימותי. עכ״ל. עיין בביאור שם ותמצא שהצדיק דעת מנחם. והוא כמו קניתי עם כיתי הנסתר׳ וזה מן הקל. והתפיסה הזאת אינה קיימת. ישב״ב.

נשלם מחברת מ״ם

ונמצה דמו רכג) (ויקרא א טו) וימציאו בני אהרן (שם ט יב) והנשאר ברם ימצה אל יסור המזבח (שם ה ט) לשון שחיטה [נוו"ל סחיטה] המה ׃

השני, כמץ יסער מגרן (הושע יג ג) וכמץ עבר (ישעיה כט ה) ענין דקות קש הֵמה ׃

השלישי, אם נא מצאתי חן (בראשית ל כז) מצאתי און לי (הֹושע יב ט) לא מצא עזר כנגדו (בראשית ב כ) גם צפור מצאה בית (תהלים פד ד) לא מצתי חן בעיניך (במד׳ יא יא) לעת מצא (תהלים לב ו) ׃ ענין אחד להם, וגם זה קרוב לענינם, ימצאהו בארץ מדבר (דברי׳ לב י) מצא חן במדבר (ירמיה לא ב) הצאן ובקר ישחט להם (במדבר יא כב) ואל ארץ גלעד ולבנון אביאם ולא ימצא להם (זכריה י י) ולא מצאו להם כן (שופ׳ כא יד) ׃ ענין די צרכם ׃ וגם זה קרוב לעליון ׃ ותמצא כקן ידי (ישעיה י יד) חית ידך מצאתי (שם נז י) והנה אנכי ממציא את האדם (זכריה יא ו) תמצא ידך לכל איבך (תלים כא ט) כאשר מצאה ידי (ישעיה י י) ׃ ענין השגה המה ׃

הרביעי, מצות תאכלו (שמות יב טו) ורקיקי מצות (שם כט ב) וסל מצות (במד׳ ו טו) וחלת מצת (שמות כט ב) מצה תהיה (ויקרא ב ה) ׃

מצח ׃ והיה על מצח אהרן (שמות כח לח) והיה על מצחו תמיד (שם) לעמת מצחם (יחזקאל ג ח) מצר נתתי מצחך (שם ג ט) ׃ כמשמעו לפי ענינו ׃

מק ׃ והיה תחת בשם מק יהיה (ישעיה ג כד) ועיניו תמקנה בחריהן (זכריה יד יב) ימיקו וידברו ברע עשק (תהלים עג ח) לשון המסה הם רכד) ׃

מקל ׃ מקל שקד (ירמיה א יא) ויצג את המקלות (בראשית ל לח) ואקח לי שני מקלות (זכריה יא ז) ומקלו יגיד לו (הושע ד יב) ׃ ענין מוטות ובדים המה ׃

מר ׃ מתחלק לה׳ מחלקות: האחד, ויתמרמר אליו (דניאל ח ז) שמי לך תמרורים רכה) (ירמיה לא כא) כעת במרום תמריא (איוב לט יח) ותימרות עשן (יואל ג ג) ענין מועל המה [נ"ה ענין אחר להם] ׃

השני, מר צרח (צפניה א יד) קראן לי מרה (רות א ך) מרה מאד (מ"ב יד כו) כי רע ומר (ירמיה ב יט) על מצות ומררים (במדבר ט יא) מי המרים (שם ה יח) וברק ממררתו יהלך (איוב ך כה) היא המרה התלויה בכבד ׃

השולישי, ההימיר גוי אלהים (ירמיה ב יא) וימירו את כבודם (תלים קו כ) ובהמרותם תלן עיני (איוב יז ב) ואם המר ימירנו (ויקרא כז לג) ותמורתה כלי פז (איוב כח יז) לשון חליפות המה ׃

הרביעי, והמה מרו ועצבו את רוח קדשו (ישעיה סג י) למרות עליון בציה (תלים עח יז) ימרה את פיך (יהושע א יח) כי עם מרי הוא (ישעיה ל ט) שמעו נא המרים (במד׳ כ י) סורר ומורה (דברים כא יח) ותהיינה מרת רוח (ברא׳ כו לה) ׃ ענין סרבנות הם ׃

החמישי, מראי חלמא לשנאך (דניאל ד טז) ועל מרא שמיא התרוממת (שם ה כג) ׃ לשון אדוניות המה ׃

הששי, שור ומריא (ש"ב ו יג) וחלב מריאים (ישעיה א יא) מריאי בשן כלם (יחזקאל לט יח) ושלם מריאיכם (עמוס ה כב) ממיני בהמות הם ׃

השביעי, מר ואהלות קציעות (תלים מה ט) מר אהלים וקנמון (משלי ז יז) מר-דרור (שמות ל כג) ענין סמים הם ׃

השמיני, הן גוים כמר מדלי (ישעיה מ טו) ׃

מרג ׃ למורג חרוץ חדש (ישעיה מא טו) והמרגים וכלי הבקר לעצים (ש"ב כד כב) ׃ הוא כלי הגורן הדש את החטים ׃

מרד ׃ המורדים והפושעים (יחזקאל כ לח) ושלש עשרה שנה מרדו (בראשית יד ד) בן נעות המרדות (ש"א כ ל) למרד ביי׳ (יהושע כב כט) ענין סרבנות הם ׃

מרח ׃ וימרחו על השחין ויחי (ישעיה לח כא) מלה זאת אין לה דמיון בתורה, ופתרונה כפי ענינה, ענין חיתול הוא ׃

המבאר

רכג) רש"י: ונמצה דמו לשון מיץ אפים, כי אפס המץ, ולא בשם מנחם.

רכד) רש"י על הפסוק והנשארים בהם ימקו בעונם [ויקרא כו לט] ימקו לשון המסה כמו ימסו, וכמהו תמקנה בחוריהן.

נסקו חברותי [תהלים לח ו] ולא הזכיר מנחם.

רכה) רש"י: ומנחם פירש תמרורים ענין מעל. וכן פירש ותמרות עשן.

וחלופם, ויעבר עלי מה (איוב יג יג) במה אדע (בראשית טו ח) ובמה יודע איפוא (שמות לג טז) כמה ימי עבדך (תלים קיט פד) עד כמה פעמים (מ"א כב טז) · **למה** · למה זה אנכי (בראש' כה כב) חנה למה תבכי, ולמה לא תאכלי, ולמה ירע לבבך (ש"א א ח) ·

מן · מתחלק לו' מחלקות: האחד, מונה מספר לכוכבים (תהלים קמז ד) ולא ימנו מרב (דה"ב ה ו) ובממלאים למני ממסך (ישעיה סה יא) ומניתי אתכם לחרב (שם סה יב) ולילות עמל מנו לי (איוב ז ג) גם זרעך ימנה (בראש' יג טז) מנא מנא תקל ופרסין (דניאל ה כה) המנה יהיה לכם (יחזקאל מה יב) ענין מספר המה ·

השני, וימן יי' דג גדול לבלע את יונה (יונה ב א) ויקראו בית ישראל את שמו מן (שמות טז לא) ויאמרו איש אל אחיו מָן הוא, כי לא ידעו מה הוא (שם טז טו) אשר מנה את מאכלכם (דניאל א י) ענין ערך הם ·

השלישי, יי' מנת חלקי וכוסי (תהלים טז ה) למשה היה למנה (ויקרא ח כט) ומשלח מנות איש לרעהו (אסתר ט יט) זה גורלך מנת מדיך (ירמיה יג כה) מנה אחת אפים (ש"א א ה) מנת שעלים יהיו (תלים סג יא) · ענין חלק הם ·

הרביעי, ומהם ממנים על הכלים (דה"א ט כט) מני שפטין ודינין (עזרא ז כה) לשון פקידים הם ·

החמישי, עשה פרי למינו (בראשית א יא) וחיתו ארץ למינה (שם א כד) · כמשמעו ·

הששי · ותמונת יי' יביט (במדבר יב ח) כי לא ראיתם כל תמונה (דברים ד טו) פסל וכל תמונה (שמות כ ד) ·

השביעי, הללוהו במנים ועגב (תלי' קנ ד) כלי זמר מכלי הנבלים הם לפי הענין ·

מנך · והמניכה די דהבא (דניאל ה ז) ענין כהר הוא ·

מנע · וימנע מרשעים אורם (איוב לח טו) וימנעו רביבים (ירמ' ג ג) מנעתי מכם את הגשם (עמוס ד ז) לשון חשך [בנ"ה חשיכה] המה ·

מס · מתחלק לב' מחלקות: האחד, המסיו את לב העם (יהושע יד ח) וימס לבב העם (שם ו ה) תמס יהלך (תלים נח ט) המסו את לבבנו (דברים א כח) המס ימס (ש"ב יז י) והיה כמסס נסס (ישעיה י יח) כקדוח אש המסים (שם סד א) · לשון נמוק המה ·

השני, ויהי למס עבד (בראש' מט טו) וישימו עליו שרי מסים (שמות א יא) היתה למס (איכה א א) וישם המלך אחשורוש מס (אסתר י א) · ענין עונש וגבוי הם, ויהכן להיות מגזרתו מסת נדבת ידך (דברים טז י) כמו מתנת ידך ·

מסך · טוב ילד מסכן וחכם (קהלת ד יג) איש מסכן חכם (שם ט טו) וחכמת המסכן בזויה (שם ט טז) ארץ אשר לא במסכנת (דברים ח ט) ענין דלות הם ·

מסר · למסר מעל ביי' (במדבר לא טז) · כמו למעול מעל לפי הענין, וימסרו מאלפי ישראל (שם לא ה) ·

מע · מעי מעי אוחילה (ירמיה ד יט) מעי מפלה (ישעיה יז א) וצאצאי מעיך כמעותיו (שם מח יט) ·

מעד · ולא מעדו קרסלי (ש"ב כב לז) לא תמעד אשריו (תלים לז לא) ומתניהם תמיד המעד (שם סט כד) ענין מוט המה ·

מעט · וילקטו המרבה והממעיט (שמות טז יז) הממעיט אסף עשרה (במדבר יא לב) אל ימעט לפניך (נחמיה ט לב) מעט מעט אגרשנו (שמות כג ל) והדל לא ימעיט (שמות ל טו) פן תמעטני (ירמיה י כד) לשון מזער הוא:

מעך · שמה מעכו שדיהן (יחזקאל כג ג) ומעוך וכתות (ויקרא כב כד) ענין עישוי הם · וחניתו מעוכה בארץ (ש"א כו ז) חניתו תקועה ומצוגה בארץ ולא נודע אם המ"ם יסוד אם אין ·

מעל · למעול מעל ביי' (במדבר ה ו) נפש כי תמעל מעל (ויקרא ה טו) לא ימעל פיו (משלי טז י) אנחנו מעלנו באלהינו (עזרא י ב) כמשמעו ·

מופת · ונתתי מופתים בשמים ובארץ (יואל ג ג) תנו לכם מופת (שמות ז ט) מופת נתתיך (יחז' יב ו) באתת ובמפתים (דברי' ד לד) ולא נודע אם המ"ם יסוד במלה, אם אין · וכן מעוך', וחניתו מעוכה בארץ (ש"א כו ז) ·

מץ · מתחלק לד' מחלקות: האחד, כי מיץ חלב יוציא חמאה (משלי ל לג) כי אפס המץ כלה שד (ישעיה טז ד) · למען תמצו (שם סו יא)

רם (שמות כט לג) מלאו ידכם היום ליי׳ (שם לב כט) כי מלאת אחרי יי׳ אלהי (יהושע יד ט) בלא יומו תמלא (איוב טו לב) את מספר ימיך אמלא (שמות כג כו) ובמלאת ימי טהרה (ויקרא יב ו) והקרובים אליהם, מלאתך ודמעך (שמות כב כח) פן תקדש המלאה (דברים כב ט) · ענין מלאה שלמה · והקרובים אליהם, בכסף מלא (בר׳ כג ט) בכסף מלא תנהו לי (דה״א כא כב) כקש יבש מלא (נחום א י) ומי מלא ימצו למו (תלים עג י) אשר יקרא עליו מלא רעים (ישעיה לא ד) · והקרובים אליהם, כי מלאו מקדם (שם ב ו) קראו אחריך מלא (ירמיה יב ו) אשר מלאו לבו (אסתר ז ה) · והקרובים אליהם כי מלאו ימי (בראש׳ כט כא) ומלא ברכת יי׳ (דברים לג כג) מלאו ארבעה כדים מים (מ״א יח לד) ומלאת בו מלאת אבן (שמות כח יז) ישבות על מלאת (שם ה יב) ואת אבני המלאים (שמות לה כז) יסוד אחד לכלם, אבל הענינים יפרידום כמעט ·

הרביעי, מי ימלל גבורות יי׳ (תלים קו ב) מי מלל לאברהם (בראשית כא ז) ובקצה תבל מליהם (תהלים יט ה) כי מלאתי מלים (איוב לב יח) הלהוכח מלים תחשבו (איוב ו כו) לשון אמרים הם ·

מלאך · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, ולא ישמע עוד קול מלאככה (נחום ב יד) במלאכות אלהים לעם (חגי א יג) ויבא המלאכים (ש״א יא ד) ומלאך בא אל איוב (איוב א יד) לשון ציר המה ·

השני, והמלאכה היתה דים (שמות לו ז) לרגל המלאכה אשר לפני (בראשית לג יד) ·

מלח · מתחלק לג׳ מחלקות : האחד, ברית מלח (במדבר יח יט) במלח תמלח (ויקרא ב יג) ותהי נציב מלח (בראשית יט כו) ·

השני, כעשן נמלחו (ישעיה נא ו) בלוי הסחבות ובלוי מלחים (ירמיה לח יא) · והקרובים אליהם · כל קבל די-מלח היכלא מלחנא (עזרא ד יד) ארץ מלחה ולא תשב (ירמיה יז ו) ויזרעה מלח (שופט׳ ט מה) ומכרה מלח (צפניה ב ט) ארץ פרי למלחה (תלי׳ קז לד) ומשכנותיו מלחה (איוב לט ו) ענין חרב ושממה המה ·

השלישי, וייראו המלחים (יונה א ה) מלחיך וחבליך (יחזקאל כז כז) משרתי אניות הם ·

מלט · והמליטה זכר (ישעיה סו ז) תפלט פרתו (איוב כא י) כמהו ·

מלך · מתחלק לג׳ מחלקות : האחד, ממלכת כהנים (שמות יט ו) המלך תמלך עלינו (בראש׳ לז ח) ממלך אדם חנף (איוב לד ל) מלכי עלינו (שופטים ט י) ונמליך מלך בתוכה (ישעיה ז ו) למחות מלכין (משלי לא ג) ואין שם מלוכה בקראו (ישעיה לד יב) כמשמעו ·

השני, וימלך לבי עלי (נחמיה ה ז) להן מלכא מלכי ישפר עליך (דניאל ד כד) לשון עצה המה ·

השלישי, בתתו מזרעו למלך (ויק׳ כ ד) וקלל במלכו (ישעיה ח כא) ונשאתם את סכות מלככם (עמוס ה כו) · ענין סמל ואליל המה ·

מלק · ומלק את ראשו (ויקרא א טו) · ענין שחיטה הוא כמשמעו, אך שחיטת העוף רכב) ·

מ · מתחלק לד׳ מחלקות : האחד, מים קרים (משלי כה כה) מימינו בכסף שתינו (איכה ה ד) כי מי נדה (במדבר יט יג) הקורא למי הים (עמוס ה ח) ·

השני, מי ומי ההלכים (שמו׳ י ח) מי העיר ממזרח (ישעיה מא ב) ·

השלישי, וכמו השחר עלה (בראשית יט טו) כמוני, כמוך, כמוהו, כמוהם, כמוכם ·

הרביעי, מה, אבל מתחלק לענינים הרבה, מה תאמר נפשך (ש״א כ ד) מה תתן לי (בר׳ לח טז) ומה דמות תערכו לו (ישעיה מ יח) מה הדבר הזה (שמות יח יד) מה הערבון (בראשית לח יח) ויהי מה ארוץ (ש״ב יח כג) ויש כמהו בענינו, וחליפתו בנקידתו, ומה קול הצאן הזה באזני (ש״א טו יד) לא ידענו מה היה לו (שמות לב א) · וחלופם בענין : מה אהבתי תורתך (תהלים קיט צז) מה שמך (ברא׳ לב כז) מה יקר חסדך אלהים (תלים לו ח) מה טובו אהליך (במדבר כד ה) מה גדלו מעשיך (תהלים צב ו) עד מה יי׳ תאנף לנצח (שם עט ה) ולא אתנו יודע עד מה (תלים עד ט) עד מה אשור תשבך (במדבר כד כב) וחלופם, ואחדלה מה מני יהלך (איוב טז ו)

המבאר

רכב) בנוו״ל כתוב ענין שחיטת העוף . ולא נמצא שם מלת כמשמעו .

א ד) כי משחתם בהם מום בם (ויקרא כב כה) ·

מח · מתחלק לד׳ מחלקות : האחד , מחיתי כעב פשעיך (ישעיה מד כב) מחני נא (שמות לב לב) אמחנו מספרי (שם לב לג) ימחו מספר חיים (תהלים סט כט) וחטאתם מלפניך אל תמחה (נחמיה ג לו) · כמשמעו :

השני , אכלה ומחתה פיה (משלי ל כ) ומחיתי את ירושלם כאשר ימחה את הצלחת (מ״ב כא יג) מחה ענינו קרוב מלחיכה ·

השלישי , יען מחאך יד (יחזקאל כה ו) ימחאו כף (ישעיה נה יב) ומחה אל כתף ים כנרת (במ׳ לד יא) וזקיף יתמחא עלהי (עזרא ו יא) ומחי קבלו (יחזקאל כו ט) ענין מכה הם ·

הרביעי , ומח עצמותיו ישקה (איוב כא כד) שמנים ממחים (ישעיה כה ו) עלות מחים אעלה לך (תלים סו טו) וחרבות מחים (ישעי׳ ה יז) · ענין שומן הם ·

מחץ · מחץ ביום אפו מלכים (תלים קי ה) מחצתי ואני ארפא-(דברים לב לט) למען תמחץ רגלך בדם (תהלים סח כד) ימחץ וידיו תרפינה (איוב ה יח) וחציו ימחץ (במד׳ כד ח) כמשמעו ·

מחק · והלמה סיסרא מחקה ראשו (שופט׳ ה כו) · ענין מחץ הוא ·

מחר · מתחלק לב׳ מחלקות · האחד , מחר חדש (ש״א כ יח) ויהי ממחרת החדש השני (שם כ כז) ויאמר למחר (שמות ח ו) כמשמעו ·

השני , ולא רבית במחיריהם (תלים מד יג) ובלוא מחיר (ישע׳ נה א) ומחיר כלב (דב׳ כג יט) ·

מט · מתחלק לו׳ מחלקות : האחד , ומטה ידו עמך (ויקרא כה לה) לעת תמוט רגלם (דבר׳ לב לה) והגבעות תמוטינה (ישע׳ נד י) בל נמוטו פעמי (תלים יז ה) במסמרים לא ימוט (ישע׳ מא ז) כמו לא ימוש ·

השני , אשבר מטהו מעליך (נחום א יג) ואשבר מטת עלכם (ויקר׳ כו יג) מוסרות ומטות (ירמיה כז ב) · ענין ניר הם רכא) ·

השלישי , נקבת במטיו ראש פרזיו (חבקוק ג יד) ומטך אשר הכית בו את היאר (שמות יז ה) כי במטה יחבט קצח (ישעיה כח כז) · ענין מקל הם · כל מטה לחם שבר (תלים קה טז) הנני שבר מטה לחם (יחזק׳ ד טז) ענין משען לחם ·

הרביעי , למטה יהודה (שמות לא ב) · ענין שבט ומשפחה הם ·

החמישי , בפאת מטה ובדמשק ערש (עמוס ג יב) וישתחו ישראל על ראש המטה (בראשית מז לא) מטה ושלחן (מ״ב ד י) ענין ערש הם ·

הששי , כלא מטא על נבוכדנצר מלכא (דני׳ ד כה) וגזר עלאה היא די מטר על מרי מלכא (שם ד כא) ענין מגע הם ·

מטר · חלקה אחת תמטר (עמוס ד ז) הנני ממטיר לכם (שמות טז ד) לשון גשם הם ·

מך · ואם מך הוא מערכך (ויקרא כז ח) וימכו בעונם (תלים קו מג) · ענין דלות הוא ·

מכר · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , ויצא ממכר בית (ויקרא כה לג) כי המוכר אל הממכר לא ישיב (יחזק׳ ז יג) כי נמכרנו אני ועמי (אסתר ז ד) וכי תמכרו ממכר לעמיתך (ויקרא כה יד) והתמכרתם שם לאיביך (דברים כח סח) תמכר עמך בלא הון (תלים מד יג) · כמשמעו ·

השני , מכר ד׳ את סיסרא (שופטים ד ט) וימכרם ביד כושן רשעתים (שם ג ח) ענ התמכרך לעשות הרע בעיני ד׳ (מ״א כא כ) ·

מל , מתחלק לד׳ מחלקות : האחד , ומל יי׳ אלהיך את לבבך (דברים ל ו) המלו ליי׳ (ירמיה ד ד) נמלו אתו (בראשי׳ יז כו) כאשר הם נמלים (שם לד כב) בשם יי׳ כי אמילם (תהלים קיח י) ופקדתי על כל מול בערלה (ירמיה ט כד) וקטפת מלילות בידך (דברים כג כו) לערב ימולל ויבש (תלים צ ו) ענין גזירה ·

השני , מול האלהים (שמו׳ יח יט) מול הגלגל (דבר׳ יא ל) אל מול ההר ההוא (שם לד ג) ממול ערפו (ויקרא ה ח) והוא ישב ממלי (במדבר כב ה) בערבה מול סוף (דברים א א) ענינו קרוב מלעומת ·

השלישי , מלו תוכך חמס (יחזקאל כח טז) כי מלתי מלים (איוב לב יח) אנכי מלאתי כח (מיכה ג ח) לשון מלואים הם · והקרובים אליהם , עד יום מלאת ימי מלאיכם (ויקרא ח לג) למלא את

המבאר

רכא) בנ״ו כתוב מוסרות ומוטות לשון אחד . וטעות הוא .

אחל מחברת מם

מא . מאד מאומה מאן מאס , מג מגל מגן מגר , מד מדוע , מה מהל מהר , מום , מזוזה , מח מחץ מחק מחר , מט מטר , מך מכר , מל מלאך מלח מלט מלך מלק , מ , מן מנך מנע , מס מסך מסר , מע מעד מעט מעך מעל , מופת , מץ , מק מקום מקל , מר מרג מרד מרח מרט מרץ מרק , מש משח משי משך משל , מת מתג מתח מתן מתק .

מא · ומאה מכם רבבה ירדפו (ויקרא כו ח) למאות ולאלפים (ש"א כט ב) עזים מאתים (ברא' יא כג) · כמשמעו ·

מאד · במאד מאד (בראשית יז ב) ובכל מאדך (דברים ו ה) עד מאד (תהלים קיט ז) · כמשמעו · וכל מאד בתורה כוותיה ·

מאומה · את כל מאומה (בראש' לט כג) ומאומה אין בידו (שופטים יד ו) אין מאומה (מ"א יח מג) כמו אין דבר ריט) ·

מאן · ואם מאן אתה לשלח (שמות ז כז) עד מתי מאנת (שם י ג) וימאן אביו (בראשית מח יט) · לשון סרבנות הם :

מאס · המאס מאסת את יהודה (ירמיה יד יט) שבט בני מאסת כל עץ (יחזקאל כא טו) שבט מאסת (שם כא יח) ואתה זנחת ותמאס (תהלים פט לט) כי אם מאס מאסתנו (איכה ה כב) · לשון געול המה ·

מג · למען למוג לב (יחזקאל כא כ) ותמגגני תשיה (איוב ל כב) ותמוגגני ביד עונינו (ישע' סד ו) נמגו כל יושבי כנען רד) (שמות טו טו) ענין תמס המה ·

מגל · שלחו מגל כי בשל קציר (יואל ד יג) ענינו כמו חרמש , ולא נודע המ"ם אם יסוד הוא אם אין ·

מגן · אשר מגן צריך (בראש' יד ך) אמגנך ישראל (הושע יא ח) · כמו אסגירך לפי הענין ·

מגר · וכסאו לארץ מגרתה (תהלים פט מה) ואלהא די שכן שמה תמה ימגר כל מלך ועם (עזרא ו יב) · ענין חרם הם ·

מד · מתחלק לג' מחלקות : האחד , מי מדד בשעלו מים (ישע' מ יב) ומים תכן במדה (איוב כח כה) וימדו בעמר (שמות טז יח) ענין מכילה הם ·

השני , מדו בד (ויקרא ו ג) ומדיו קרועים (ש"א ד יב) ויכרת את מדויהם (ש"ב י ד) על פי מדותיו (תלים קלג ב) · ענין מלבוש הם ·

השלישי , ויתמדד על הילד (מ"א יז כא) וסבאים אנשי מדה (ישעיה מה יד) איש מדון (ש"ב כא ך) אנשי מדות (במדבר יג לב) · ענין אורך הם ·

מדוע · מדוע לא אכלתם (ויקרא י יז) מדוע משדי לא נצפנו עתים (איוב כד א) מדוע לא כליתם (שמות ה יד) מדוע ככה עשית (מ"א א ו) כמו למה ·

מה · ויתמהמה (בראשית יט טז) כי לולא התמהמהנו (שם מג י) חשתי ולא התמהמהתי (תלים קיט ס) · ענין בוש [נ"ו בושש] המה ·

מהל · סבאך מהול במים (ישעיה א כב) · אין למלה זו דמיון בתורה , ופתרונה כפי ענינה כמו מעורב במים ·

מהר · מתחלק לג' מחלקות · האחד , מהר ימהרנה לו לאשה (שמות כב טו) מהר ומתן (בראשי' לד יב) אין חפץ למלך במהר (ש"א יח כה) המלה כמשמעה ·

השני , כי צר לי מהר ענני (תהלים סט יח) מהרה חושה אל תעמד (ש"א כ לח) למהר לשלחם מן הארץ (שמות יב לג) ענין חיש המה כמשמעו ·

השלישי , ולבב נמהרים (ישעיה לב ד) ועצת נפתלים נמהרה (איוב ה יג) ענין סכלות הם ·

מום · בניו מומם (דברים לב ה) לא יגש כי מום בו (ויקרא כא כג) אין בהם כל מום (דניאל

המבאר

ריט) בנ"ח כתוב אין דבר חכל כמשמעו . ויהכן כי צ"ל אין דבר כל , חכורת על השלילה .

רד) רש"י . הס"נ חסם כן סתר מנחם נמנו כל יושבי כנען וכן למוג לב , אבל דונש פתר איתם לשון הנעה וכן ההמון נמוג וילך והלום וכן כלם .

לו מז) · לשון לעג המה ·

לעג · כל ראי ילעיגו לי (תלים כב ח) בחנפי לעגי מעוג (שם לה טז) זו לעגם בארץ מצרים (הושע ז טז) ענין קלס ובזיון ולצנות הם ·

לעז · מעם לעז (תלים קיד א) ענין זרון הוא·

לעט · הלעיטני נא מן האדם (בראשית כה ל) · ענין טעם הוא · כמו ועשה לי מטעמים (שם כז ד) :

לען · לענה וראש (איכה ג יט) · ענין מרירות הוא ·

לף · מלפנו מבהמות ארץ (איוב לה יא)· ענינו יורה עליו שהוא לשון למוד מגזרת ואאלפך חכמה (שם לג לג) פן תאלף ארחתיו (משלי כב כה) ומגזרתו בנוי לתלפיות (שיר ד ד) ·

לפיד · לפיד בוז (איוב יב ה) מפיו לפידים (שם מא יא) ולפיד אש (בראשית טו יז) לפידים כמשמעו ·

לפת · ויחרד האיש וילפת (רות ג ח) וילפת שמשון (שופטים טז כט) ילפתו ארחות דרכם (איוב ו יח) · ענין אסיפה ריז) המה ·

לץ · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , לץ תכה (משלי יט כה) ועתה אל תתלוצצו (ישעיה כח כב) אם ללצים הוא יליץ (משלי ג לד) אנשי לצון (שם כט ח) ולצים לצון חמדו להם (שם א כב) לשון לעג ותעתועים המה ·

השני , מלאך מליץ (איוב לג כג) כי המליץ בינתם (ברא׳ מב כג) להבין משל ומליצה (משלי א ו) לשון פשר ופתרון הם ·

לק · כאשר ילק הכלב (שופטים ז ה) ויהי מספר המלקקים (שם ז ו) ענין לחך הם ·

לקח · מתחלק לענינים הרבה : ומיסוד אחד הם נגזרים · האחד , כי לקח טוב נתתי לכם (משלי ד ב) יערף כמטר לקחי (דברים לב ב) ·

השני , ומלקחיה ומחתתיה (שמות כה לח) במלקחים לקח מעל המזבח (ישעיה ו ו) ולשוני מדבק מלקוחי ריח) (תלים כב טז) הן השנים אשר דומות למלקוחי חרשים ·

השלישי , ומלקוח עריץ ימלט (ישע׳ מט כה) היקח מגבור מלקוח (שם מט כד) את השבי ואת המלקוח (במדבר לא יב) ·

הרביעי , כי מאיש לקחה זאת (בראש׳ ב כג) לקח פר אחד בן בקר (שמות כט א) לקח את ספר התורה הזה (דברים לא כו) ·

לקט · וילקט יוסף (בראשית מז יד) לקטו לחם משנה (שמות טז כב) ובילקוט וקלעו בידו (ש״א יז מ) ולקט קצירך לא תלקט (ויקרא יט ט) ופרט כרמך לא תלקט (שם יט י) לקט כמשמעו ·

לקש · והנה לקש אחר גזי המלך (עמוס ז א) ופיהם פערו למלקוש (איוב כט כג) בעתו יורה ומלקוש (דברים יא יד) וכרם רשע ילקשו (איוב כד ו) מורה ומלקוש בראשון (יואל ב כג) ·

לש · לושי ועשי עגות (ברא׳ יח ו) והנשים לשות בצק (ירמיה ז יח) מלוש בצק עד חמצתו (הושע ז ד) ותקח קמח ותלש (ש״א כח כד) . ענין בציקה הם ·

לשם · לשם שבו ואחלמה (שמות כח יט) ·

לשן · ואת לשון הזהב (יהושע ז כד) לשון אש (ישעיה ה כד) אל תלשן עבד אל אדניו (משלי ל י) מלשני בסתר רעהו (תלים קא ה) את לשון ים מצרים (ישעיה יא טו) כמשמעו :

לתח · ויאמר לאשר על המלתחה (מ״ב י כב) · כלי בגדים הנחבשים ·

לתך · ולתך שעורים (הושע ג ב) ממיני מדות הוא :

לתע · מלתעות כפירים נתץ יי׳ (תהלים נח ז) ואשברה מתלעות עול (איוב כט יז) ·

ותשלם מחברת למ״ד

המבאר

ריז) פי׳ אחיזה , בנו״ו נראה כי הקן ר׳ ישבב תפיסה תחת אסיפה וטעות הוא .

ריח) רש״י : וכנחם סתר מלקוחי כמו במלקחים לקח , והמלקחות הן השנים אשר דומות למלקוחי חרשים .

לויתן. העתידים ערר לויתן (איוב ג ח) על לוְיתן נחש ברח (ישעיה כז א) תמשך לויתן בחכה (איוב מ כה) ראשי לויתן (תהלים עד יד). ענין תנין, בו נמשלו זדים, ודמו אליו פריצים.

לול. ובלולים יעלו על התיכנה (מ"א ו ה) ללאת תכלת (שמו' כו ד) חמשים ללאת (שם כו ה)׳

לז. מתחלק לג' מחלקות: האחד, מי האיש הלזה (בראשית כד סה) דבר אל הנער הלז (זכריה ב ח) הארץ הלזו (יחזקאל לו לה) כמשמעו.

השני, אל יליזו מעיניך (משלי ד כא) ונלוזים במעגלותם (שם ב טו) ותבטחו בעשק ונלוז (ישע' ל יב): לשון נפתל [נ"ו ענין פתלתל] ומוטה הם.

השלישי, לח ולוז וארמון (בראשית ל לז): ממיני ארזים הם.

לח. מתחלק לב' מחלקות: האחד, לחים ויבשים (במדבר ו ג) ולא נס לחה (דברים לד ז) הקטפים מלוח עלי שיח (איוב ל ד) הובשתי עץ לח (יחזקאל יז כד) מקל לבנה לח (בראשית ל לז) לשון רטיבה הם.

השני, לחיו כערוגת הבשם (שיר ה יג) ודמעתה על לחיה (איכה א ב) על לחיי עמים (ישעיה ל כח) יתן למכהו לחי (איכה ג ל) ולחיי למרטים (ישעיה נ ו). כמשמעו.

לחך. ילחכו עפר כנחש (מיכה ז יז) כלחך השור (במדבר כב ד) ועפר רגלך ילחכו (ישעיה מט כג) אשר בתעלה לחכה (מ"א יח לח).

לחם. מתחלק לג' מחלקות: האחד, אל תלחם את לחם רע עין (משלי כג ו) לחם אבירים (תהלים עח כה) כי לחמם לנפשם (הושע ט ד) לחמו במעיו נהפך (איוב כ יד) לכו לחמו בלחמי (משלי ט ה). כמשמעו.

השני, ולחמם כגללים (צפניה א יז) וימטר עלימו בלחומו (איוב ך כג) ולחמי רשף (דברים לב כד) לחם אשה ליי' (ויקרא ג יא) לשון בשר הם.

השלישי, לחם את לחמי (תהלים לה א) כיום הלחמו ביום קרב (זכריה יד ג) אז לחם שערים (שופטים ה ח) לחם יחלצני (תלים נו ב)׳ לשון מלחמה הם.

לחץ. וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לחצים אתם (שמות ג ט) לחם צר ומים לחץ (ישעיה ל ך) ותלחץ אל הקיר (במדב' כב כה) בלחץ אויב (תלים מב י). לשון מצוק הם.

לחש. מתחלק לב' מחלקות: האחד, יחד עלי יתלחשו (תלים מא ח) לקול מלחשים (שם נח ו) אם ישוך הנחש בלא לחש (קהלת י יא) ונבון לחש (ישעיה ג ג) צקון לחש (שם כו טז) כי עבדיו מתלחשים (ש"ב יב יט) מדברים בלט ובנחת.

השני, ובתי הנפש והלחשים (ישעיה ג ך)׳ ממיני עדי הם.

לטש. לטש כל חרש נחשת (בראשית ד כב) צרי ילטוש עיניו לי (איוב טז ט) כתער מלטש (תלים נב ד) לשון חדוד המה:

ליל. ליל שמרים הוא ליי' (שמות יב מב) שיתי כליל צלך (ישעיה טז ג) לילה לכם מחזון (מיכה ג ו). כמשמעו.

לך. בלכתם ילכו (יחז' א יז) לכו נא ונוכחה (ישעיה א יח) אלך אשובה (הושע ה טו) מלכת ברחבתינו (איכה ד יח) שועלים הלכו בו (שם ה יח) אם יהלך איש על הגחלים (משלי ו כח) ויבא הלך (ש"ב יב ד) כמשמעו.

לכד. נלכדה רגלם (תלים ט טז) ומלכדתו עלי נתיב (איוב יח י) ונלכד את כל עריו (דב' ב לד) ולכוד לא ילכוד (עמוס ג ה). לשון תופש המה.

ל. הילל ברוש (זכריה יא ב) כי יילילו על משכבותם (הושע ז יד) ויתכן להיות מגזרתם הרה ללת (ש"א ד יט). לשון אנינות׳

למד. למדו היטב (ישעיה א יז) למדו לשונם (ירמיה ט ד) ויתכן להיות מגזרתם במלמד הבקר (שופטים ג לא) כמו דרבן המדריך׳

לן. מתחלק לב' מחלקות: האחד, וילן העם על משה (שמות יז ג) אשר המה מלינים עלי (במ' יד כז) אשר הלינתם עלי (שם יד כט) את תלנות בני ישראל (שם יז ך). לשון תערומות הם.

השני, ובא ולן (ש"ב יב טז) ובהמרותם תלן עיני (איוב יז ב). גבע מלון לנו (ישעידה י כט) כמלונה במקשה (שם א ח) ולנו בגבעה (שופט' יט יג)׳ מלון כמשמעו.

לע. על כן דברי לעו (איוב ו ג) ושתו ולעו (עובדיה א טז) ילע קדש (משלי ך כה) ושמרת שכין בלעך (שם כג ב) ואפרחיו יעלעו דם (איוב לט ל) ענין בליעה המה.

לעב. ויהיו מלעבים במלאכי האלהים (דה"ב

בריה המה ריד) ·

לבד · מתחלק לב׳ מחלקות : האחר, משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד (זכריה יב יב) להם לבדם נתנה הארץ (איוב טו יט) כבשת הצאן לבדהן (בראשית כא כח) אשר הצבת לבדנה (שם כא כט) לשון יחור המה ·

השני, לבד ממכריו על האבות (דברים יח ח) מלבד שבתת יי׳ (ויקרא כג לח) לבד מאיל וצבי (מ״א ה ג) · כמו מבלעדי :

לבט · ועם לא יבין ילבט (הושע ד יד) ואויל שפתים ילבט (משלי י ח) · ענין יתחייב ·

לביא · התצוד ללביא טרף (איוב לח לט) מה אמך לביא (יחזקאל יט ב) נפשי בתוך לבאים (תלים נז ה) לביא וליש (ישעיה ל ו) · שחץ, שחל, אריה, וכפיר · ענין אחד להם ·

לבן · מתחלק לג׳ מחלקות : האחד, לבנים נפלו (ישעיה ט ט) כמעשה לבנת הספיר (שמות כד י) וטמנתם במלט במלבן (ירמ׳ מג ט) ותהי להם הלבנה לאבן (בראשית יא ג) קח לך לבנה (יחזקאל ד א) כמשמעו ·

השני, מחשף הלבן (בר׳ ל לז) הלבינו שריגיה (יואל א ז) כשלג ילבינו (ישע׳ א יח) ולבן שנים מחלב (ברא׳ מט יב) והוא כורע גד לבן (שמו׳ טז לא) לבנה אדמדמת (ויקרא יג מג) · לשון חיור :

השלישי, וחפרה הלבנה (ישעיה כד כג) יפה כלבנה (שיר ו י) והיה אור הלבנה (ישעיה ל כו) ענין ירח המה ·

לבש · לבוש מלכות (אסתר ו ח) לבוש הברים (יחזקאל ט יא) ואתה לבש בגדיך (מ״א כב ל) וילבש אתו בגדי שש (בראשית מא מב) אשר לבש (ויקרא טז כג) · לשון מעטה המה ·

לג · ולג אחד שמן (ויק׳ יד י) ואת לג השמן (שם יד יב) · ענין מדה הם שמודדין בו ·

לד · בטרם לדת חק (צפניה ב ב) עת ללדת (קהלת ג ב) כי הילדות והשחרות הבל (שם יא י) ומולדותיך ביום הולדת אותך (יחזקאל טז ד) יום הלדת את פרעה (בראשית מ כ) ויולד בנים ובנות (שם ה ד), כמשמעו ·

לה · ותלה ארץ מצרים (בראשית מז יג) כמתלהלה הירה זקים (משלי כו יח) ענין סכלות המה רטו) ·

להב · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, חצב להבות אש (תלים כט ז) להבת שלהבת (יחזקאל כ מז) ולהבה לא תבער בך (ישעיה מג ב) ולהבה להטה (יואל א יט) בלהב המזבח (שופטים יג כ) פני להבים פניהם (ישעיה יג ח) ·

השני, ויבא גם הנצב אחר הלהב (שופטים ג כב) להב חנית וכידון (איוב לט כג) ולהבת חניתו (ש״א יז ז) ·

להג · ולהג הרבה יגיעת בשר (קהלת יב יב) ענין הגיגי, כותבי ספרים לפי הענין, ויתכן להיות מגזרתו הגות (תלי׳ מט ד) והגיון (שם יט טו) · וישבות הלמ״ד מיסוד המלה, ויהי פתרונו להגות הרבה יגיעת בשר ·

להט · מתחלק לב׳ מחלקות, האחד, משרתיו אש להט (תהלים קד ד) ואחריו תלהט להבה (יואל ב ג) ותלהט מוסדי הרים (דברים לב כב) ולהט אתם (מלאכי ג יט) ענין להבת המה ·

השני, חרטמי מצרים בלהטיהם כן (שמו׳ ז יא) · ענין כשפים הם ·

להם · דברי נרגן כמתלהמים (משלי יח ח) ענינו יורה עליו, כמתוה רטז) ·

להק · להקת הנביאים (ש״א יט כ) · ענין קבוץ הוא ·

לו · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, אם כסף תלוה (שמו׳ כב כד) מלוה יי׳ חונן דל (משלי יט יז) הוא ילוך ואתה לא תלונו (דברים כח מד) לוינו כסף (נחמיה ה ד) כמשמעו ·

השני, הנלוים על יי׳ לשרתו (ישעיה נו ו) ונלוה הגר עליהם (שם יד א) ונלוו גוים רבים (זכריה ב טו) וילוו עליך (במדבר יח ב) ונלוו עליהם רבים (דניאל יא לד) והוא ילונו בעמלו (קהלת ח טו) והקרוב אליהם, ילוה אישי אלי (בר׳ כט לד) כי לוית חן (משלי א ט) כמער איש ולוית סביב (מ״א ז לו) · ענין מחברת ודבק המה ·

המבאר

ריד) כן ולא ברה אתם לחם [ש״ב יב יז] .
רטו) עין לעיל בשרש גבה צד 57 אשר האריך שם המחבר בפירוש כמתלהלה הירה זקים .
רטז) המלה הזאת נמצאת רק בל״ה ויתכן לפרשה כן והתוית תו [יחזקאל ט ד] , כלומר רושם . וכן פירש הפרחון .

עליו מכתב (שמות לט ל) ומכתבי עמל כתבו (ישעיה י א) ענין מחוקק הם ׃

כתל ׃ עומד אחר כתלנו (שיר ב ט) די כתל היכלא די מלכא (דני' ה ה) ענין קיר המה ׃

כתם ׃ מתחלק לב' מחלקות : האחד , ראשו כתם פז (שיר ה יא) ישנא הכתם הטוב (איכה ד א) בכתם אופיר (איוב כח טז) ולכתם אמרתי מבטחי (שם לא כד) מכתם לדוד ריב) (תהלים טז א) ׃

השני , נכתם עונך (ירמיה ב כב) לשון בהיר הוא ׃

כתן ׃ כתנות עור (ברא' ג כא) כפי כתנתי יאזרני (איוב ל יח) ׃

כתף ׃ ולכתף השנית (שמות כז טו) על כתף ים כנרת (במד' לד יא) אל כתף הבית הימנית (מ"א ו ח) ׃ כמשמעו ׃

כתר ׃ כתר מלכות בראשו (אסתר ו ח) שבעה לכתרת האחת (מ"א ז יז) כתר לי זעיר ואחוך (איוב לו ב) כתרו את בנימין (שופטים כ מג) אבירי בשן כתרוני (תהלים כב יג) בי יכתירו צדיקים (שם קמב ח) ׃ לשון הקפה הם ׃ ואע"פ שהכתר כעטרת וכנזר שלשתם לשון הקף הם , על דבר שמקיפין את הראש , על כן נכון לדבר עוטרים אל דוד ריא) (ש"א כג כו) וכתרו את בנימין (שופטים כ מג) ארחי ורבעי זרית (תהלים קלט ג) ׃ ענין אחד להם ׃

כתש ׃ אם תכתוש את האויל במכתש (משלי כז כב] לשון כתית הם ׃

ותשלם מחברת כ"ף.

אחל מחברת למ"ד

לא ׃ לאט ׃ לב לבר לבט לביא לבן לבש ׃ לג לד ׃ לה להב להג להט להם להק ׃ לו לויתן לול ׃ לז ׃ לח לחך להם לחץ לחש ׃ לט לטש ׃ ליל ׃ לך לכד ׃ ל ׃ למד ׃ לן ׃ לע לעב לעג לעז לעט לען ׃ לף לפיד לפת ׃ לץ ׃ לק לקח לקט לקש ׃ לש לשם לשן ׃ לתח לתך לתע ׃

לא ׃ מתחלק לב' מחלקות : האחד , לא יש בינינו מוכיח (איוב ט לג) אשר לא יעדה (שמות כא ח) אשר לא כרעים (ויקרא יא כא) אשר לא חמה (שם קה ל) ׃ לשון בל המה ׃

השני , ונלאו מצרים לשתות (שמות ז יח) וילאו למצא הפתח (בראש' יט יא) ומה הלאתיך ענה בי (מיכה ו ג) הנסה דבר אליך תלאה (איוב ד ב) אך עתה הלאני (שם טז ז) את כל התלאה (שמות יח ח) הנה מתלאה (מלאכי א יג) ׃ ענין עמל ויגיעה המה ׃

לאט ׃ מתחלק לב' מחלקות : האחד , והמלך לאט את פניו (ש"ב יט ה) לוטה בשמלה (ש"א כא י) וילט פניו באדרתו (מ"א יט יג) פני הלוט הלוט על כל העמים (ישעיה כה ז) וטמנתם במלט במלבן (ירמיה מג ט) , ענין כסות המה .

השני , ואני אתנהלה לאטי (בראשית לג יד) לאט לי לנער לאבשלום (ש"ב יח ה) ותבא אליו בלט (שופטים ד כא) ההלכים לאט (ישעיה ח ו) בנחת לפי הענין ׃

לב ׃ מתחלק לב' מחלקות , האחד , לב חכם לימינו (קהלת י ב) לב בשר (יחזקאל יא יט) לב הרש (שם יח ל) לבבתני אחתי כלה , לבבתני באחד מעיניך (שיר ד ט) ואיש נבוב ילבב (איוב יא יב) לבבות כמשמעו ׃ ויש לב הנדבר בלשון בני אדם כאלה , בלבב ימים (יונה ב ד) בלב ימים גבוליך (יחז' כז ד) קפאו תהמת בלב ים (שמות טו ח) עודנו חי בלב האלה (ש"ב יח יד) עד לב השמים (דברים ד יא) בלבת אש (שמות ג ב) ׃

השני , ותלבב לעיני שתי לבבות (ש"ב יג ו) ותלבב לעיניו ותבשל את הלבבות (שם יג ח) ענין

המבאר

ריב) רש"י מכתם לדוד לשון עטרה כמו כתם וכו' . ולא הזכיר מנחם. ריג) בכל ההעתקות כתיב עוטרים את ההר.

פנים במשפט (דברים א יז) ׳ כמשמעם ׳

השביעי, שלשים כר סלת, וששים כר קמח (מ״א ה ב) ועד חנטין כורין מאה (עזרא ז כב) מיני מדה המה ׳

השמיני כור הברזל (מ״א ח נא) כהתוך כסף בתוך כור (יחז׳ כב כב) ועופרת ובדיל אל תוך כור (שם כב כ) כלי מכלי צורף הוא, ויתכן להיות המחלקת הרביעית קרובה לזאת ׳

התשיעי. מכרתיך ומלדתיך (שם טז ג) כלי חמס מכרתיהם (בראשית מט ה) איש מאת מכרו (מ״ב יב ו) לבד ממכריו על האבות יט) (דברים יח ח) לשון תולדות המה ׳

העשירי, ואת הכיור ואת כנו (שמות ל כח) ויעש חירום את הכירות (מ״א ז מ) מיני כלים וכלי מים הם ׳

העשתי עשרה, עם חלב כרים (דברים לב יד) ואויבי יי׳ כיקר כרים (תלי׳ לז כ) בריאי צאן המה ׳

השתים עשרה, ותשמם בכר הגמל (בראש׳ לא לד) ענין כסתות הוא ׳

כרוב ׳ את כרוב ממשח הסוכך (יחזקאל כח יד) והיו הכרבים פרשי כנפים (שמות כה כ) תבנית צורה המה ׳

כרבל ׳ ודוד מכרבל במעיל בוץ (דה״א טו כז) וכרבלתהון ולבושיהון (דני׳ ג כא) ענין כסות ומלבוש המה :

כרך ׳ ותכריך בוץ וארגמן (אסתר ח טו) ׳

כרכב ׳ תחת כרכב המזבח (שמות כז ה) תחת כרכבו מלמטה (שם לח ד) ׳ ענינו תחת שפת המזבח ׳

כרכם ׳ נרד וכרכם (שיר ד יד) צמח מצמחי אדמה הוא, צמרתו ארומה עשויה לצבוע ׳

כרם ׳ כרמי שלי לא נטרתי (שיר א ה) כרם היה לשלמה (שם ח יא) כרמי שלי לפני (שם ח יב) וכרמינו סמדר (שם ב טו) ׳ כמשמעו ׳

כרמל ׳ מתחלק לג׳ מחלקות : האחד וכרמל בצקלנו (מ״ב ד מב) אביב קלוי באש גרש כרמל (ויקרא ב יד) ׳ מלילות חטה המה ׳

השני, ובארגון וכרמיל והכלת (דה״ב ב ו) ׳ ממיני צבעים המה :

השלישי, וככרמל בים יבוא (ירמיה מו יח) הר הכרמל (מ״א יח יט) והכרמל ליער יחשב (ישע׳ כט יז) הר מהרי גבנונים הם ׳

כרע ׳ כרע בל (ישע׳ מו א) בלתי כרע תחת אסיר (שם י ד) קרבו וכרעיו (שמות כט יז) אשר לא כרעים (ויקרא יא כא) מכרע על ברכיו (מ״א ח נד) נשתחוה ונכרעה (תהל׳ צה ו) ענין אחד להם ׳

כרש ׳ מלא כרשו מעדני (ירמיה נא לד) ׳ ענין כרס ובטן הוא, ויש מהפותרים אשר מחברים אל מלה זאת יכרסמנה חזיר מיער (תלים פ׳ יד) ׳

כרת ׳ כרת ברית (שמות לד י) ויכרתו שניהם ברית (בראשית כא כז) נכרתה ברית אני ואתה (שם לא ד) ויכרת יהוידע את הברית (מ״ב יא יז) ׳ לשון גזרה המה ׳

כשב ׳ והכשבים הפריד יעקב (בראשית ל מ) נקבה מן הצאן כשבה (ויקרא ה ו) ׳ קשיטי צאן המה ר) ׳

כשל ׳ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, כשל בעוני כחי (תלים לא יא) כי כשלה ירושלם (ישע׳ ג ח) ולפני כשלון (משלי טז יח) ואין בשבטיו כושל (תלים קה לז) לשון נגף המה ׳

השני, בכשיל וכילפות יהלמון (שם עד ו) ׳ ממיני כלי ברזל מכלי קרב הוא ׳

כשף ׳ מכשפה לא תחיה (שמות כב יז) ברב כשפיך (ישעיה מז ט) וכשפיה הרבים (מ״ב ט כב) ׳ ענין חברים המה ריא) ׳

כשר ׳ ויתרון הכשיר חכמה (קהלת י י) מוציא אסירים בכושרות (תהלים סח ז) ענין יושר ותבונה הם [נ״ו ונכונה] ׳ ירידה שלחה בכישור (משלי לא יט) ׳

כת ׳ וכתתו חרבותם לאתים (ישעיה ב ד) כתתו אתיכם לחרבות (יואל ד י) וכתתו את הארץ (זכריה יא ו) מבקר לערב יכתו (איוב ד כ) כתית למאור (שמות כז כ) ׳ ענין שחק המה ׳

כתב ׳ ואת פתשגן כתב הדת (אסתר ד ח) מכתב לחזקיהו מלך יהודה (ישעיה לח ט) ויכתבו

המבאר.

יט) רש״י ביחזקאל [כט יד] ׳ על הכתוב על אדן מגוריהם אמר : לשון אחר מכורתם כמו תולדותם וכן חברו מנחם ע״כל וכאן כמשפט הכתוב הזה ע״ד המעתיקים ׳

ר) תרגום במאה קשיטה [בראשית לג יט] במאה חורפן. וכבשות הצאן [בראשית כא כח] תרגם נ״כ חורפן דעאן. ריא) מן חובר חבר [דברים יח יא].

כפל · כפלים בכל חטאתיה (ישעיה מ ב) כי כפלים לתושיה (איוב יא ו) וכפלת את היריעה הששית (שמות כו ט) ותכפל חרב שלישתה (יחזקאל כא יט) ענין משנה הם ·

כפן · בחסר ובכפן גלמוד (איוב ל ג) כפנה שרשיה עליו (יחזקאל יז ז) לשון רעבון המה, וכמהו הרבה בלשון ארמית, וכל רעב בלשון ארמית כפנא ·

כפים · וכפיס מעץ יעננה (חבקוק ב יא) · לב אשל וקטר עץ הוא רח) ·

כפר · מתחלק ליוד מחלקות: האחד, הדם הוא בנפש יכפר (ויק׳ יז יא) נתתי כפרך מצרים (ישעיה מג ג) כפר נפש איש עשרו (משלי יג ח) אם כפר יושת עליו (שמות כא ל) לא יתן לאלהים כפרו (תלים מט ח) לא ישא פני כל כפר (משלי ו לה) וכפר אדמתו עמו (דברים לב מג) · ענין פדיון, קרוב לתמורה הוא ·

השני, אך קרובה היא לראשונה, יכפר עון (תלים עח לח) ולארץ לא יכפר (במדבר לה לג) ואת המזבח יכפר (ויקרא טז לג) ·

השלישי, וכפר בריתכם את מות (ישע׳ כח יח) אכפרה פניו במנחה (בראשית לב כא) ואיש חכם יכפרנה (משלי טז יד) ענין הסרה היא ·

הרביעי, וכפרת אתה מבית ומחוץ בכפר (בראש׳ ו יד) אין למלה זו דמיון בתורה ופתרונה לפי ענינה חיפוי ספינות ·

החמישי, כפור כאפר יפזר (תהלים קמז טז) דק ככפר (שמות טז יד) וכפר שמים מי ילדו (איוב לח כט) · ענין אבקת קרח המה ·

הששי, אשכל הכפר (שיר א יד) כפרים עם נרדים (שם ד יג) כמשמעו ·

השביעי, מעל הכפרת (במדבר ז פט) משני קצות הכפרת (שמות כה יח) ולפני הכפרת יזה שבע פעמים (ויקרא טז יד) · לשון מכסה הוא ·

השמיני, והנה כפיר אריות (שופטים יד ה) הכפירים שאגים לטרף (תלי׳ קד כא) לבאים המה ·

התשיעי, נלינה בכפרים (שיר ז יב) בכפרים בבקעת אונו (נחמיה ו ב) בערים ובכפרים (דה״א כז כה) ערי פרזות המה ·

העשירי, כפורי זהב שלשים, כפורי כסף משנים (עזרא א י) ולכפורי הזהב במשקל לכפור וכפור, ולכפורי הכסף במשקל לכפור וכפור (דה״א כח יז) כלים מכלי הקדש המה ·

כפש · הכפישני באפר (איכה ג טז) · ענין פלישה המה, וזה פתרונו לפי ענינו ·

כפת · כפתו בסרבליהון (דניאל ג כא) הלא גברין תלתה רמינא לגו נורא מכפתין (שם ג כג) ענין אסירה המה · וכמהו ויגמל שקדים (במדבר יז כג) וכפית שיגדין (ת״א שם) ·

כר · מתחלק לי״ב מחלקות, האחד, ויכרה להם כרה גדולה (מ״ב ו כג) יכרו עליו חברים (איוב מ ל) להכרות את דוד (ש״ב ג לה) לשון ארוחה המה, כותבים להכרות וקוראים להברות רט) והענין אחד ·

השני, כי יכרה איש בר (שמות כא לג) כרו לפני שיחה (תלים נז ז) בור כרה ויחפרהו (שם ז טז) ומכרה מלח ושממה (צפניה ב ט) כרה שחת בה יפל (משלי כו כז) לשון חפר המה ·

השלישי, מפזז ומכרכר (ש״ב ו טז) · ענין מכרכר כמו מרקד ·

הרביעי, תנור וכירים יתץ (ויקרא יא לה) ככיור אש בעצים וכלפיד אש בעמיר (זכריה יב ו) ענין תנור הם ·

החמישי, ובצבים ובפרדים ובכרכרות (ישעיה סו כ) שלחו כר (שם טז א) לכרים ולרצים (מ״ב יא ד) ואת הכרי ואת הרצי (שם יא יט) ממיני בהמות המה ·

הששי, הכר נא הכתנת בנך (בראשי׳ לז לב) ויכירה ויאמר (שם לז לג) ואין לי מכיר (תהלים קמב ה) יהי מכירך ברוך (רות ב יט) לא תכירו

המבאר

רח) ואת מנחת ח״ל: ויתכן להצדיק המנחא הזאת ולומר כי פירוש פלת כפים לב חעץ וקוטרת, אבנם הספק היא אם כבר השתמש מנחם בבלת קיטר פתא ערבית השגירה בפי התוכנים האחרונים להורות על הקו ההולך דרך מרכז המדור בן חקצת האחד עד הקצה חשני. ובנ״ה כתוב לשק אשל קטן עץ הוא,

רט) אמר ר׳ יששכב: מופת שהיה לפני מנחם המסחא כבתנ״ך קניקוט ודרוסי. כי בתנ״ך שלמו לא נמצא קרי וכתיב. רק להברות. וכן אמרו ז״ל כתיב לחכרות יקרי להברות. בתחלה להברותי ולבסוף להכרותו. וכתב הרד״ק בשם אביו ז״ל פירוש על מאמר הנ״ל כי לשון כרה היא ארוחה גדולה. וברה היא ארוחה קטנה: בתחלה הפצירו בו שאכל מעט והוי להברותי, כמו אברה כדי שהיא אכל מעט כדרך החולה. ולבסוף להכרותו שאכילהו הרבה אחר כן כאשר יהל לאכול מעט. ע״כ. אולם הרד״ק ורבני יונה כתבו שלא מצאו כתיב להכרות בשום ספר מדויק ולא במסורת וגם להנ״ל היה לספרם נוסחת קניקוט ודיורוסי הנזכרת.

השני, כי יד על כס יה (שמות יז טז), לשון כסא הוא ·

השלישי, ויכס הענן את אהל מועד (שם מ לד) וכסה ענן הקטרת (ויקר׳ טז יג) וכסהו בעפר (שם יז יג) ארץ אל תכסי דמי (איוב טז יח) לכסות עליו עפר (יחזקאל כד יז) ·

הרביעי, כוס זהב בבל ביד יי׳ (ירמיה נא ז) כי יתן בכוס עינו (משלי כג לא) ואתן את הכוס על כף פרעה (בראשית מ יא) כי כוס ביד ה׳ (תלים עה ט) · ענין גביעים המה ·

החמישי, ואת הכוס ואת השלך (ויקרא יא יז) הייתי ככוס חרבות (תלים קב ז) עוף מהעופות המה ·

כסח · קוצים כסוחים (ישע׳ לג יב) שרפה באש כסוחה (תלי׳ פ יז) · ענין הדוש ומרמס הם ·

כסל · מתחלק לה׳ מחלקו׳ : האחד, וישימו באלהים כסלם (תלים עח ז) הלא יראתך כסלתך (איוב ד ו) אשר יקוט כסלו (שם ח יד) אם שמתי זהב כסלי (שם לא כד) כי יי׳ יהיה בכסלך (משלי ג כו) · ענין מבטח המה ·

השני, וכסילים ישנאו דעת (שם א כב) אשת כסילות הומיה (שם ט יג) זה דרכם כסל למו (תה׳ מט יד) וקרב לשמע מתת הכסילים זבח (קהלת ד יז) הכסיל חבק את ידיו (שם ד ה) ·

השלישי, ויעש פימה עלי כסל (איוב טו כז) אשר על הכסלים (ויק׳ ג ד) כי כסלי מלאו נקלה (תלים לח ח) · כסלים כמשמעם ·

הרביעי, כסיל וכימה (איוב ט ט) כי כוכבי השמים וכסיליהם (ישעיה יג י) ענין כוכבים המה ·

החמישי, ואלתולד וכסיל (יהושע טו ל) שם עיר מערי ישראל הוא ·

כסם · כסום יכסמו את ראשיהם (יחזקאל מד כ) מלה זו אין לה דמיון בתורה, ופתרונה כפי ענינה לא גזיזת ראש ולא גדול שער ·

כסף · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, כסף או זהב (בראשית מד ח) הושב כספי (שם מב כח) כספו לא נתן בנשך (תלים טו ה) כמשמעם הם ·

השני, כי נכסף נכספתה (ברא׳ לא ל) נכספה וגם כלתה נפשי (תלים פד ג) הגוי לא נכסף (צפ׳ ב א) כאריה יכסוף לטרף (תהלים יז יב) · ענין תאוה הם ·

כסת · הוי למתפרות כסתות (יחזקאל יג יח) הנני אל כסתותיכנה (שם יג ך) ענין שקים ואמתחות המה ·

כען · כען שימו טעם (עזרא ד כא) כען כל קבל (שם ד יד) לשון עתה הם · וכל עתה בלשון ארמית כען · ופתרון די מלח היכלא מלחנא וערות מלכא לא אריך לנא למחזא (שם) · כה הוא לפי מראה הענין, אמנם סתירת ההיכל סתרנו, והזיקו הזקנו [נ״וו וחזוקו חזקנו] וערות דבר זה לא יכולנו להכחיד מהמלך ·

כעס · כעס לאביו בן כסיל (משלי יז כה) עמל וכעס תביט (תלים י יד) טוב כעס משחוק (קהלת ז ג) והסר כעס מלבך (שם יא י) ויש בעס הנכתב בשין, אשר ענינו דאגה, כמו אלה : לו שקול ישקל כעשי (איוב ו ב) כי מרב שיחי וכעשי דברתי עד הנה רו) (ש״א א טז) ·

כף · מתחלק לו׳ מחלקות : האחד, כף ירך יעקב (ברא׳ לב כו) אשר על כף הירך (שם לב לג) ·

השני, כף אחת (במדבר ז יד) כפות זהב (שם ז פד) ואת הכפת ואת המנקית (שם ד ז) מיני אגנות, כלי מזבח המה ·

השלישי, וימלא כפו ממנה (ויקרא ט יז) שלא מלא כפו קוצר (תלים קכט ז) על לא חמס בכפי (איוב טז יז) ·

הרביעי, כפף נפשי (תהלים נז ז) יי׳ זוקף כפופים (שם קמו ח) אכף לאלהי מרום (מיכה ו ו) הלכף כאגמן ראשו (ישעיה נח ה) מתן בסתר יכפה אף (משלי כא יד) ענין שחוח המה ·

החמישי, וכפתו לא רעננה (איוב טו לב) כפת תמרים (ויקרא כג מ) כפה ואגמון (ישעיה ט יג) ענין ענף המה :

הששי, ובכפים עלו (ירמיה ד כט) חרי עפר וכפים (איוב ל ו) לשון סלעים המה · וסלע בלשון ארמית כיפא ·

המבאר

רו) בנ״וול כתיב וכעשי בשין ונכון לפי הענין. אבל בנ״ה כתב וכעסי בסמך כמו שנמצא בנוסח כ״ק אשר אתנו. ובלתי ספק בנוסחת כ״ק אשר היה בימי מנחם היה כתוב וכעשי בשין.

לאין נכון לו (נחמיה ח י) מי יכין לערב צדו (איוב לח מא) והיו נכנים (שמות יט יא) וטבח טבח והכן (בראשית מג טז) נכונו ללצים שפטים (משלי יט כט) :

השלישי, ואת הכיר ואת כנו (שמות ל כח) והשיבך על כנך (בראשית מ יג) ולאלה מעזים על כנו יכבד (דניאל יא לח) ענין מכון ומושב המה.

הרביעי, אכנך ולא ידעתני (ישע' מה ד) כי לא ידעתי אכנה (איוב לב כב) ענין כנוי שם לנקוב·

החמישי, ויהי כן (בראשית א ז) הנה כי כן יברך גבר (תלים קכח ד) על כן אמרתי שעו מני (ישעיה כב ד) ויעשו כן החרטמים (שמות ח ג) לכן חי אני (צפניה ב ט).

הששי, ותהי הכנם באדם ובבהמה (שמות ח יד) להוציא את הכנים (שם) כמשמעם·

השביעי, וכנה אשר נטעה ימנך (תלי' פ טז) ועמד מבצר שרשיה כנו (דניאל יא ז) אומרים בעלי פתרון כנה, ונצר, ושורק, ואורן, ענין אחד להם, אבל יתכן להיות פתרון, ועמד מבצר שרשיה כנו, מגזרת והשיבך על כנך(בר' מ יג) ופתרון וכנה אשר נטעה ימנך, מגזרת מעשה ידינו כוננה עלינו (תלים צ יז) וכה פתרונו אנה כוננה הגפן אשר נטעה ימינך.

כנס· מתחלק לב' מחלקות: האחד, כנס כנד מי הים (תלי' לג ז) כנוס את כל היהודי' (אס' ד טז) ועת כנוס אבנים (קהלת ג ה) ענין כניסה [נ"ו קבוץ] המה·

השני, ומכנסי בד (ויקרא ו ג) ומכנסי פשתים (יחזקאל מד יח). כמשמעם.

כנע. מתחלק לב' מחלקות: האחד, ויכנע בעמל לבם (תלים קז יב) ויכנעו תחת ידם (שם קו מב) או אז יכנע לבבם הערל (ויקרא כו מא) הראית כי נכנע אחאב (מ"א כא כט) אספי מארץ כנעתך (ירמיה י יז) ענין שפלות ושחות המה·

השני, כנעניה נכבדי ארץ (יש' כג ח) יחצוהו בין כנענים (איוב מ ל) וחגור נתנה לכנעני (משלי לא כד) כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב ח) ענין סוחרים המה:

כנף· מתחלק לב' מחלקות: האחד, כנפי יונה נחפה בכסף (תהלים סח יד) בעיני כל בעל כנף (משלי א יז) צלצל כנפים (ישע' יח א) מטות כנפיו (שם ח ח) ותחת כנפיו תחסה (תהלים צא ד) סוככים בכנפיהם (שמות כה כ)· ענין אברה המה·

השני, מכנף הארץ (ישעיה כד טז) לאחוז בכנפות הארץ (איוב לח יג) על ציצת הכנף (במ' טו לח) גם בכנפיך נמצאו (ירמיה ב לד) לחסות תחת כנפיו (רות ב יב) על ארבע כנפות כסותך (דברים כב יב), הם פאות הבגד וזויות הארץ, ושני הענינים יסוד אחד, וגזרה אחת להם· והקרוב אליהם ולא יכנף עוד מוריך והיו עיניך ראות את מוריך (ישעיה ל כ)· ענין פתרונו לא יסתר עוד אלהיך ולא יעלים פניו [נ"ו עיניו]·

כנש· ומתכנשין אחשדרפניא (דניאל ג כז) לשון אסיפה הוא בלשון ארמית·

כס· מתחלק לה' מחלקות: האחד, והרמת מכס ליי' (במדבר לא כח) ויהי המכס ליי' מן הצאן(שם לא לז) ענין חשבון הם, שיעור הידוע מנינו, ודבר המורם מן החשבון· וגם אלה המלים נראים כי מגזרתם המה ונוטים לענינם, במכסת נפשת (שמו' יב ד) תכסו על השה (שם) את מכסת הערכך (ויקרא כז כג)· ענין מנין המה· וגם אלה המלים נראים מגזרתם, ליום הכסא יבא ביתו (משלי ז כ) בכסה ליום חגנו (תהלים פא ד), הוא יום המנוי, נכון לחשבון הימים, ליום הכסא, ליום המועד, יום המנוי הידוע בחשבון וכמוהו בענינו, ויש מהפותרים אשר אומרים, כי לשון ארמית הוא· לא תשחט על חמץ (שמות לד כה) לא תכוס על חמיע (ת"א)· ויתכן להיות מגזרתו גם אלה· לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן (דבר' כה יג) כיס אחד יהיה לכלנו (משלי א יד)· חלק כחלק לחלוק, ונכון להיות ענין כיס כענין מנה, המנה יהיה לכלנו· אבני כיס(משלי טז יא). אבני מנין, שקלי חשבון, ויש כס אשר פתרונו חלק, כאלה: יי' מנת חלקי וכוסי רח) (תלים טז ה) הצילני מאויבי יי' אליך כסיתי (שם קמג ט) אליך מנת חבלי וגורלי ואתה חלקי·

המבאר

רח) רש"י: לשון אחר וכוסי וחשבוני, כמו תכסו על השה. וכן חברו מנחם.

למאורת הקדש ולחלל הפתרון אשר לא כרת ומראה הענין ודבר המלאה והתבואה יוכיחו רב) .

כלב . מתחלק לג' מחלקות : האחד , והנה כלוב קיץ (עמוס ח א) ככלוב מלא עוף (ירמיה ה כז) ענין סל המה .

השני , לא יחרץ כלב לשנו (שמות יא ז) והכלבים עזי נפש (ישעיה נו יא) לשית עם כלבי צאני (איוב ל א) כמשמעו .

השלישי , והאיש קשה ורע מעללים והוא כָּלִבִּי (ש"א כה ג) ולכן נפתחה המלה בכ"ף רג) כי הוא ממשפחת כלב .

כלח ׳ תבוא בכלח אלי קבר (איוב ה כו) עלימו אבד כלח (שם ל ב) ענינו מלא ימים מלא חלד ׳

כלם . ולא תכלימוה (רות ב טו) הלא תכלם שבעת ימים (במד' יב יד) זה עשר פעמים תכלימוני (איוב יט ג) מכלמות ורק (ישעיה נ ו) לא יסג כלמות (מיכה ב ו) ענין בושת המה :

כלף . בכשיל וכילפות יהלמון (תלים עד ו) ממיני כלי ברזל מכלי קרב הם .

כמה . כמה לך בשרי (תלים סג ב) מלה זו אין לה דמיון בתורה , וכלה יסוד , ופתרונה כפי ענינה תמם רד) לך בשרי .

כמז . טבעת עגיל וכומז (במדבר לא נ) .

כמן . מתחלק לב' מחלקות : האחד , כי במטה יחבט קצח וכמן בשבט (ישעי' כח כז) ׳ המלה כמשמעה .

השני , ומשל במכמני הזהב והכסף (דניאל יא מג) ענין אוצרות כסף , סגולות זהב .

כמס . הלא הוא כמס עמדי (דברים לב לד) כמו החתום אצלי לפי הענין .

כמר . מתחלק לד' מחלקות : האחד , את שם הכמרים (צפניה א יד) וכמריו עליו יגילו (הושע י ה) ענין כהני במות משרתי אשרה הם .

השני , עורנו כתנור נכמרו (איכה ה י) ענין שחרות ומחשך הוא ׳

השלישי , כתוא מכמר (ישעיה נא ך) ופרשי מכמרת (שם יט ח) , ענין רשתות וחרמים המה .

הרביעי , יחד נכמרו נחומי (הושע יא ח) כי נכמרו רחמיו אל אחיו (ברא' מג ל) ענין גלגול , נתגלגלו רחמיו .

כן . מתחלק לז' מחלקות : כן מטה בני יוסף דברים (במ' לו ה) כן בנות צלפחד דברת (שם כז ז) לא כן (ש"ב יח יד) כנים אנחנו (ברא' מב יא) כי נכון הדבר מעם האלהים (שם מא לב) כי אין בפיהו נכונה (תלים ה י) כשחר נכון מצאו (הושע ו ג) ושבתם אלי אל נכון (ש"א כג כג) וידע כי בא שאול אל נכון (שם כו ד) לא נכון לעשות כן (שמות ח כב) נכון לבי אלהים (תלים נז ח) הכין לבם (שם י יז) ענין קושט ויושר המה .

השני , ויכינו את המנחה (בראשית מג כה) והכינו את אשר יביאו (שמו' טז ה) ושלחו מנות

המבאר

רב) כל המאמר בענין זריעת כלאים נמצא בכ"י המחברת אשר ביד החכם שד"ל בפדובה , ולא נמצא בכל ההעתקות אשר לפני. אכנם זה המאמר לא נכתב במקומו בכ"י המחברת הנ"ל רק כעין תוספת בין אות טי"ת ואות יו"ד . וכבר נדפס ע"י החכם הנ"ל בספרו בית האוצר דף י"ט . ויתכן כי ברוב ההעתקות השמיטוהו המעתיקים בזדון לבם או ע"פ פקוד' מצייהם , בחשבם כי לא נכון לבקש טעם לאזהרת כלאים כמו שלא נכון לבקש טעם לאזהרת אכילת חזיר ואזהרת שעטנז וכדומה , ואני הבאתיו במקום הראוי לו.

אמר ר' ישבב : הנראה בזה שהחכם מנחם לא רצה בזה הפירוש ליתן טעם על איסור כלאים בכלל , רק דעתו שהתורה אסרה לזרוע שארי מיני זרעים בכרם אף בריחוק מקום שהותר לנו חוץ לכרם מטעם פן תקדש המלאה , לפי שיוכל לצמוח מזה תקלה . והנה הורשה לנו ליתן טעם על איסור כלאים , כי התורה בעצמה רשכה לנו במלה כלאים רמז לזה , שהוא מענין כלא שפירושו מניעה ועצרה ומאסר. כי המינים השונים כשיזורעו בסמוך ימנעו אלה את אלה בצמיחתם וגידולם . וזה סבה להשחתת המינים לפי שיינקו זה מזה ונשחת טעמם . וכן הבינו חז"ל , ולפי זה נתנו שיעור עד כמה ירוחק בזריעת המינים השונים , למען לא יהיה האחד יונק מלחלוחית האחר ורק בהיותם מרוחקים כראוי הותר לזרעם בשדה אחד , אכנם בזריעתם בכרם גלתה לנו הטעם פן תקדש המלאה , והאיסור הזה נוהג אף בריחוק מקום שהותר לנו וזולת זה במיני ירקות רק ברחוק יותר היינו ד' אמות כאשר ביאר זאת החכם מנחם בפירושו באר היטב . כי אפשר שתצא מזה תקלה , לפי שכלאי הכרם אסור בהנאה וכלאי זרעים אעפ"י שהזורע אותם לוקה משום שדך לא תזרע כלאים הרי הן מותרין באכילה . לא כן בכלאי הכרם שהם אסורים בהנאה : הירק או התבואה או הגפנים ושורפין את שתיהם שנאמר פן תקדש המלאה , ואפילו הקש של תבואה והעצים של גפנים אסורין בהנאה ושורפין אותם ולא יבשל בהם בעת שריפתן , וכיון שהן אסורין בארץ אסרו לזרען בחוצה לארץ והרואה בעין פקוחה ובאהבת האמת לא במשטמה ימצא תום דעתו ועומק חקירתו פה וגם במלת לטטפות שהעמיד המלה בשרש טף וחיברה עם הטף יטיפו מענין הנדה ומלל , יען שכל הרואה את האות והזכרון יתעורר לרומם לברך ולקלס את השם הגדול והנכבד , האחד בתכלית האחדות , על שהוציאנו מעבדות לחירות והביאנו אל ארץ טובה ורחבה . וכן הבין רש"י ז"ל עיין לעיל בשרש טף בהערה וזולת זה גם לשום נגד עיניכם לבעבור תהיה יראתו על פניכם .

רג) פי' הכף במלת כלבי נקודה בקמץ . והיא הנקראת פתח בפי המדקדקים הקדמונים .

רד) זה נוסחת לונדון . ובנ"ה כתוב חמם בסמך . ובנ"ו תאב . ואולי צ"ל חמס .

ח סד) ענין מדידה המה ׳

הארבע עשרה, כליות חטה (דברים לב יד) ואת שתי הכלית (שמות כט יג) ותעלזנה כליותי (משלי כג טז) ׳ ענין אחד להם ׳

לא תזרע כרמך כלאים וגו׳ (דבר׳ כב ח) ׳ יש במצות אלהינו מצות תלויות ממקרה, ונזהרנו עליהם על אודות דבר, ויש במצוה מצות אשר בנינם צדק, ומפעלם יורה על צדקם, ובנינם תקון עולם, ולולי הם נשחתו הדורות. ויש במצות מצות אשר לא יוכל איש שכל לאמור מה ולמה ועל מה ומדוע ואיככה, כי באשר דבר מלך שלטון, ולא יצר השמעה אזנים כי אם להקשיב, כאשר אמר משיח אלהי יעקב׳ זבח ומנחה לא חפצת אזנים כרית לי וגו׳, מה כתוב אחריו: אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי, כל איש שכל ואנשי לבב יודעים כי אלהינו לא שאל זבח ולא מנחה ביום הראותו בחורב, וגם עולה ומנחה לא בקש ביום הגלתו בסיני, כי כה תחלת דבריו: ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם וגו׳ על כן אמר המשורר הואיל ואזנים כרית לי לשמע, עלי לשמוע ולעשות ולקיים מגלת ספר הכתובה עלי. ויש למצות מראות וענינים הרבה, ולולי טורח עולם ומרבית המלאכה עלי הייתי מרבה פנים להם וגליתי פתרונם והעמדתי להם תוכן בצורת תכנית למען יחזום מבקשיהם בעיני לבבם, ויכירו וידעו צדקת אלקינו, בראותם מצות מוגבלות וחקים גדורים, גם לגבולם גדר ולגדרים משמרות, ולמשמרות׳ חוק, וגם להם תולדות ותולדי תולדות עד תום זוקקי מצרפים, כולם נכוחים, פקודי ד׳ אמת צדקו יחדיו. אם אמרנו על כלאי הכרם כי גזרת מלך היא, וכל גזרת מלך לא על שומעיה לאמר מה באה ללמד ומה שרשי עיקרה ומה אודותיה, אבל כאשר ראינו כי לא השלים ההוראה עד שכתב בצדה פן תקדש, ידענו כי יש לה אודות ומקרה, כי בכל מקום אשר יאמר פן, רצה להורות ענינה ולבאר סתומה ולגלות חקרי רמזיה, למען תהיה החוקה ברה ואין בה מכשול׳ ואלה הם עוללי כלאים ומומי מלאה בהיותה עם תבואה במחברת, כי בכורי שניהם לכהנים ומעשרות שניהם ללוים קודש לאלהינו, ולא נכון לחללם ולהמירם ולא למהמהם, כי אם בעת הבשלם ולא תבא תבואתם יחדיו בזמן, כי אם בעת עלות גדיש כתום קמה אז הפתח סמדר ותתלהלה הגפן ונטיו נצניה ויקשרו גרגרי אשכלותיה, ואם בא יבא הקוצר לקצור קמה ולעמר צבתים בתוך הכרם, נשחתה התבואה ונשחתו בכוריה, כי לא הקום הנפת חרמש ושלחות מגל מבלי הנערת נצנים ונוער שבלותיו, על כי הנצנים ישתרגו ויסבו קני הקמה ונמצאו העמרים נסבכים ונאחזים בנצנים ונחנקים בזלזלים. ואם בא הקוצר לעזוב הקמה עד געת עת קיץ לבעבור יקומון שניהם, גם זאת לא יהיה, ביבוש קצרה תשברנה ונמצאו שניהם נשחתים, ולא נכון להשחית עץ מאכל ולחבל עץ פרי׳ ומבלעדי אלה נמצא הכרם בלי בכורים ומבלי מעשר מְעֻשָּׂר, ונמצא הקמה בלי מלילות כרמל ובלי חלק לוי וכהן, על כי ראשית התבואה חֻלָּה ברוע ענין, כי ישל הכרם אם יקצרו זרעוניה בעת קציר, ובהיות ככה יבוקש בכורה ואיננה וקמה ולא תמצא, כי הבכורה הראויה להיות תהלה כבר נשלה בעלותה נצה, והקמה הראויה להיות כרמל, וכרמל וקלי לכהן, כבר נשברה ונשבתה, ונתערבו אלה עם אלה והיה קדש, הלא אם חלף החליף בעל הכרם תבואה בתבואה והמיר קמה בקמה, הלא הקמה והתבואה קדש לכהן, ואף כי השחית הבכורים והמעשר הלא נקדש הכל, ואלה אל חילופי תמורה המה, כי אלו היו תמורה נמצאו הם ותמורתם קודש. ואם המעשרות טעונות פריון בתוספת חומש ויוצאים מקודש לחול, בכורי שדה ובכורי כרם אין טעונים פריון, וכבר נשחתו אלה ואלה ונתערבו כמשפט העליון, נרפה נא לדעת נכוחה ונראה על עיני לבבנו משפט ארח יושר ונתיב צדק, הלא הנכוחה היא תלמד עליה ואין על האמונה כסות כי הוא נכון ונצב סלה. הלא היין קדש בהתערבו באיפת חול, או מעט מזער חול בהתערבו בערמת קדש נעשה הכל קודש לזרעונים וליין ולכל דבר, הקודש לקודש, והטמא לטמא, כי אחרי התערבו לא ינזר ולא יבדל, על כן אין נכון לחללו וראוי להיות בחזקת קדש, כאשר בנפול מעט מזער מדבר טמא בבלי מלא מטמא את הכל, והוא בחזקת טמא. ויש מהפותרים שאומרים פן הקדש, פן תטמא ולא יכולתי לדעת מה ראו על ככה ומה הטעם

השני, בככר הירדן (מ"א ז מו) וירא את כל ככר הירדן (בראשית יג י) ואת כל הככר (שם יט מה) ענין מישור הם · ויתכן להיות מגזרתו כר נרחב (ישעיה ל כג) ולבשו כרים הצאן (תה' סה יד) וכר נרחב איננו רחוק מן ויכרה להם כרה גדולה (מ"ב ו כג) ולבשו כרים הצאן גם הוא איננו רחוק מכרים ואילים (דברים לב יד) הפתרון נוטה הנה והנה, אבל הענין הראשון ראוי מהשני ·

השלישי, ככר זהב טהור (שמות כה לט) · והנה ככר עפרת נשאת (זכריה ה ז) ככר הכסף (שמות לח כז) · ענין אבן משקל המה ·

כל · מתחלק לי"ד מחלקות : האחד, וכלכלתי אתך שם (בראשית מה יא) ולכלכל את שיבתך (רות ד טו) וכלכלו הנצבים האלה (מ"א ה ז) ויכלכל יוסף את אחיו (בראש' מז יב) מכלת לביתו (מ"א ה כה) לשון מזון המה ·

השני, ומי מכלכל את יום בואו (מלאכי ג ב) ונלאתי כלכל ולא אוכל (ירמיה כ ט) מבלתי יכלת יי' (במדבר יד טז) . ענין אחד להם ·

השלישי, כליון חרוץ (ישעיה י כב) כלה אתה עשה (יחזקאל יא יג) ואכל אותם באפי (שם מג ח) ולא כליתי את בני ישראל (במדבר כה יא) ·

הרביעי, ויכל אלהים ביום השביעי (בראשית ב ב) ואל אמה תכלנה מלמעלה (שם ו טז) ותכל להשקתו (שם כד יט) ויהי ביום כלות משה (במ' ז א) כי תכלה לעשר (דברים כו יב) ויבן שלמה את הבית ויכלהו (מ"א ו יד) לשון תום ומבצע המה ·

החמישי, שא נא כליך (בר' כז ג) אל הנער נשא כליו (שופטים ט נד) ואם בכלי ברזל הכהו (במדבר לה טז) או בכלי עץ (שם לה יח) ואיש כלי מפצו בידו (יחזקאל ט ב) כל כלי יוצר עליך לא יצלח (ישעיה נד יז) כלי רעה אולי (זכריה יא טו) ועד כל כלי הנבלים (ישעיה כב כד) כלי גולה עשי לך (ירמיה מו יט) כלים רקים (מ"ב ד ג) מים חיים אל כלי (במדבר יט יז) ואל כליך לא תתן (דברים כג כה) ונשחת הכלי (ירמיה יח יד) ·

הששי, כלתה לתשועתך נפשי (תהלים קיט פא) נכספה וגם כלתה נפשי (שם פד ג) ותכל דוד המלך לצאת אל אבשלום (ש"ב ג לט) ענין חמוד המה· ויתכן להיות מגזר' המחלקה השלישי'·

השביעי, אשר כלתני היום הזה מבוא בדמים (ש"א כה לג) איש ממנו את קברו לא יכלה ממך (בראשית כג ו) מכל ארח רע כלאתי רגלי (תהלים קיט כא) אתה יי' לא תכלא רחמיך ממני (שם מ יב) ענין מניעה המה ·

השמיני, כלא ולא אצא (שם פח ט) ארני משה כלאם (במר' יא כח) ובבתי כלאים החבאו (ישעיה מב כב) ואת בניהם כלו בבית (ש"א ו י) ענין מסגר המה [רא] ·

התשיעי, כלה קשריה (ירמיה ב לב) מציון מכלל יופי (תלים נ ב) אהבת כלולתיך (ירמיה ב ב) אני כלילת יפי (יחזקאל כז ג) המה רכליך במכללים (שם כז כד) ·

העשירי, וכלתו אשת פנחס (ש"א ד יט) זנתה חמר כלתך (ברא' לח כד) ועל כלותיכם כי תנאפנה (הושע ד יד) ערות כלתך לא תגלה (ויקרא יח טו) כמשמעם ·

העשתי עשרה, כל עצמותי תאמרנה (תהלים לה י) כלה זרע אמת (ירמיה ב כא) כלנו בני איש אחד נחנו (בראשית מב יא) כליל תקטר (ויקרא ו טו) וכליל על מזבחך (דברים לג י) אז תחפץ זבחי צדק עולה וכליל (תלים נא כא) ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל (דברים יג יז) התפקדו וכלכלו (מ"א ך כז) ולכל בהן חיי רוחי (ישעי' לח טז) לשון כל המה ;

השתים עשרה, וארור נוכל ויש בעדרו זכר (מלאכי א יד) בנכליהם אשר נכלו להם (במדב' כה יח) ויתנכלו אתו להמיתו (בראש' לז יח) להתנכל בעבדיו (תלים כה כה) וכלי כליו רעים (ישעיה לב ז) ולכילי לא יאמר שוע (שם לב ה) · ענין מזימות המה ·

השלש עשרה, וכל בשלש עפר הארץ (שם מ יב) אלפים בת יכיל (מ"א ז כו) בתים שלשת אלפים יכיל (דה"ב ד ה) הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך (מ"א ח כז) קטן מהכיל את העלה (שם

המבאר

רא) אמר ר' ישבב: נראה כי מיכל המים [ש"ב יז ך] הוא ממחלקה הזאת. והוא ענין תעלה או בריכת אשר מימיה כלואים ועצורים להיישירם למקום הנרצה. כמו תעלה שעושים לפי הרחים וכדומה. ואמר הכתוב מי פלג לשטף תעלה · ואולי הוראת מלת תעלה הנעשה להעלות המים ממקום נמוך למקום גבוה [קאנאל] .

לשון כחש וכזב הוא ·

כהה · והנה כהה הנגע (ויקרא יג ו) ותכהה מכעש עיני (איוב יז ז) לא כהתה עיני (דברי' לד ז) אין כהה לשברך (נחום ג יט) ולא כהה בהם (ש"א ג יג) וכהתה כל רוח (יחזק' כא יב) לשון עמימות ·

כהל · האיתך כהל להודעתני (דניאל ב כו) ולא כהלין כתבא למקרא (שם ה ח) ולא כהלין פשר מלתא להחויה (שם ה טו) ענין יכולת הם ·

כהן . והוא כהן לאל עליון (בראשית יד יח) וכהנו לי (שמות כח מא) ויכהן אלעזר ואיתמר (במדבר ג ד) ברית כהנת עולם (שם כה יג) כי חק לכהנים מאת פרעה (בראשית מז כב) ולכהן מדין שבע בנות (שמות ב טז) כי היה לי הלוי לכהן (שופטים יז יג) כהן און (בראשית מא מה) ענין אחד המה [נ"ה קרובי ענין הם] ·

כו · כויה תחת כויה (שמות כא כה) ורגליו לא תכוינה (משלי ו כח) לא תכוה (ישעיה מג ב) מכות אש (ויקרא יג כד) ענין צורב המה ·

כזב · כל האדם כזב (תלים קטז יא) שוא ודבר כזב (משלי ל ח) אל תכזב בשפחתך (מ"ב ד טז) אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נח יא) · ענין כחש הם ·

כח · מתחלק לב' מחלקות : האחד , כח הזרוע (דניאל יא ו) בכחו רגע הים (איוב כו יב) כחי וראשית אוני (בראשית מט ג) אם כח אבנים כחי (איוב ו יב) · ענין מעוז המה ·

השני , והוכח אברהם את אבימלך (ברא' כא כה) הוכח תוכיח את עמיתך (ויקרא יט יז) לכו נא ונוכחה יאמר יי' (ישעיה א יח) ·

כחל · כחלת עינך ועדית עדי (יחזקאל כג מ) ענין פוך הוא , לתקן את העתים ·

כחש · מתחלק לב' ענינים : האחד , כחש לו (מ"א יג יח) ולא תכחשו (ויקרא יט יא) סבבני בכחש אפרים (הושע יב א) · לשון כזב הם ·

השני , ויקם בי כחשי בפני יענה (איוב טז ח) ובשרי כחש משמן (תהלים קט כד) ענין רזון המה ·

כי · מתחלק למראות לפי ענינים אשר ימשכם ר) · הענין האחד , כי תבאו אל הארץ (שמות יב כה) כי תקרב אל העיר (דברים כ י) · כי תצא מחנה (שם כג י) ·

הענין השני , כי מרו מריתי (איכה א כ) כי אש היא עד אבדון תאכל (איוב לא יב) כי כשמו כן הוא (ש"א כה כה) ·

הענין השלישי , כי הביאתני עד הלום (ש"ב ז יח) מי אנכי כי אלך אל פרעה , וכי אוציא את בני ישראל ממצרים (שמות ג יא) כי נתן לצבאך לחם (שופטים ח ו) · וכל כי אשר הקדימו אף נהפך ענינו , כאלה , אף כי אנכי אעננו (איוב ט יד) אף כי אנוש רמה (שם כה ו) ואף כי נלך קעילה (ש"א כג ג) · ומהם כי אשר הקדימו אין , או אל , או לא , שוים בפתרונם , אך אינם כמו אלה העליונים · ואלה קצותם : אין לי טוב כי המלט אמלט אל ארץ פלשתים (ש"א כז א) · אין שם איש וקול אדם כי אם הסוס אסור (מ"ב ז י) אין חפץ למלך במהר כי במאה ערלות פלשתים (שמ"א יח כה) אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים כי אם צלי אש (שמות יב ט) אל תעצר לי לרכב כי אם אמרתי לך (מ"ב ד כד) ולא יקח ממך בשר מבושל כי אם חי (ש"א ב טו) לא לך עזיהו להקטיר ליי' כי לכהנים בני אהרן המקודשים להקטיר (דה"ב כו יח) לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי יי' יחיה האדם (דברים ח ג) כי לא בחרבם ירשו ארץ וזרועם לא הושיעה למו כי ימינך וזרועך (תלים מד ד) ·

כ · מתחלק לב' מחלקות : האחר , והכית בצור (שמות יז ו) והך את עפר הארץ (שם ח יב) יך ויחבשני (הושע ו א) ויך בהם מכה גדולה (ש"א יט ח) ולהכות באגרוף רשע (ישעי' נח ד) ·

השני , כה תברכו (במדבר ו כג) כה תעשה להם (שם ח ז) וככה תאכלו אתו (שמות יב יא) זה בכה וזה אמר בכה (מ"א כב כ) זה אמר ככה וזה אמר ככה (דה"ב יח יט) אין ההא יסוד במלה ·

ככר · מתחלק לג' מחלקות : האחר , וככר לחם אחת (שמות כט כג) ענין פת הוא ·

המבאר

ר) פתרון כי בענין הראשון הוא כמו אם . ובענין השני הוא כמו יען . ובענין השלישי אם נמצא לבדו פירושו כמו אשר , ואם הקדימו מלת אף פתרונו בקל וחומר . ואם הקדימו מלת אין אל או לא , פתרוני אך ורק .

אחל מחברת כ״ף

כאב · כב כבד כבל כבס כבע כבר כבש כבשׂ כבשן · כד כדב · כה כהל כהן · כו · כוב · כח כחל כחש · כי · כ · ככר · כל כלב כלח כלם כלף · כמה כמו כמן כמס כמר · כן כנס כנע כנף כנש · כס כסח כסל כסם כסף כסת · כען כעס · כף כפל כפן כפס כפר כפש כפרת · כר כרוב כרבל כרך כרכב כרכם כרם כרמל כרע כרש כרת · כשב כשל כשף כשר : כת כתב כתל כתם כתף כתר כתש .

כאב · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , כי הוא יכאיב ויחבש (איוב ה יח) בהיותם כאבים (בראשית לד כה) ואל מכאב חלליך יספרו (תלים סט כז) וקוץ מכאב (יחזקאל כח כד) ·

השני , וכל החלקה הטובה תכאיבו באבנים (מ״ב ג יט) ענין רגימה הוא לפי הענין ·

כב . לכבות את האהבה (שיר ח ז) לא יכבה בלילה נרה (משלי לא יח) כפשתה כבו (ישעיה מג יז) תוקד על המזבח לא תכבה (ויקרא ו ו) ענין אחד להם ·

כבד · מתחלק לג׳ מחלקות : האחד , כבד את אביך (שמות כ יב) כבדני נא (ש״א טו ל) בן יכבד אב (מלאכי א ו) והעשר והכבוד מלפניך (דה״א כט יב) לשון יקר המה ·

השני , כבד לב פרעה (שמות ז יד) וינהגהו בכבדות (שם יד כה) ועיני ישראל כבדו מזקן (בר׳ מח י) עם כבד עון (ישעיה א ד) וכבד משאה (שם ל כז) כמשא כבד יכבדו ממני (תלים לח ה) ענין יוקר המה קצו) : והכבדתים ולא יצערו (ירמ׳ ל יט) יכבדו בניו ולא ידע , ויצערו ולא יבין למו (איוב יד כא) מחול ימים יכבר (שם ו ג) התכבד כילק , התכבדי כארבה קצח) (נחום ג טו) בעם כבד וביד חזקה (במדבר כ כ) ·

השלישי , ואת יתרת הכבד (שמות כט כב) עד יפלח חץ כבדו (משלי ז כג) ראה בכבד (יחזק׳ כא כו) כמשמעם ·

כבל · ענו בכבל רגלו (תה׳ קה יח) ונכבדיהם בכבלי ברזל (שם קמט ח) לשון אזיקים ורתוקות המה ·

כבס · וכבסתם בגדיכם (במדבר לא כד) הרב כבסני מעוני (תהלים נא ד) וכבס שנית וטהר (ויקרא יג נח) אחרי הכבס את הנגע (שם יג נה) ואם לא יכבס (שם יז טז) ענין רחיצה המה ·

כבע · וכובע ישועה בראשו (ישעיה נט יז) והתיצבו בכובעים (ירמי׳ מו ד) כמו כובע נחשת (ש״א יז ה) הוא ·

כבר · מתחלק לד׳ מחלקות : האחד , כבר נקרא שמו (קהלת ו י) ואשר להיות כבר היה (שם ג טו) את אשר כבר עשוהו (שם ב יב) ·

השני , כאשר ינוע בכברה (עמוס ט ט) ואת מכבר הנחשת (שמות לה טז) ·

השלישי , הן אל כביר (איוב לו ה) ירע כבירים לא חקר (שם לד כד) יתן אכל למכביר (שם לו לא) מים כבירים שטפים (ישע׳ כח ב) ויהי עוד כברת הארץ קצט) (בראשית לה טז) ענין רבוי הם ·

הרביעי , על נהר כבר (יחזקאל א א) ·

כבש · ונכבשה הארץ לפני יי׳ (במדבר לב כב) הגם לכבוש את המלכה (אסתר ז ח) יכבוש עונתינו (מיכה ז יט) · ויש כבש ענין מעלה לפי הענין , וכבש בזהב לכסא מאחזים (דה״ב ט יח) ·

כבשׂ · כבשים בני שנה (שמות כט לח) את הכבש האחד (ויקרא יד יב) וכבשה אחת (שם יד י) כבשת הצאן לבדהן (בראשית כא כח) לשון אחת המה ·

כבשן · ויעל עשנו כעשן הכבשן (שמות יט יח) כקיטר הכבשן (בראשית יט כח) ויקחו את פיח הכבשן (שמות ט י) ·

כד . מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , כד הקמח (מ״א יז יד) וכדה על שכמה (בראשית כד טו) ולפדים בתוך הכדים (שופטים ז טז) ·

השני . ושמתי כדכד שמשתיך (ישעיה נד יב) מאבני יקרה הוא ·

כדב · ומלה כדבה ושחיתה (דניאל ב ט) ·

המבאר

קצו) תרגום כבד לב פרעה : יקר לביה דפרעה .
קצח) רש״י : יש פותרים התכבדי כילק תתכבדי בכיבר נייס״ת כילק והתכבדי לשון עם כבד עכ״ל . קצט) רש״י : מנחם פירש לשון כביר רבוי מהלך רב וכו׳ ואומר אני שהוא שם מדת קרקע כמו מהלך פרסה או יותר . כמו שאתה אומר צמד כרם כך במהלך אדם נייק שב סדה כברת ארץ ·

נגע · כאלה : ידי כבדה על אנחתי (איוב כג ב) ידי לילה נגרה ולא תפוג (תהלים עז ג) · ויש יד כמשמעה וענינו עצה , היד יואב אתך בכל זאת (ש"ב יד יט) ·

יה . מן המצר קראתי יה (תהלים קיח ה) ענני במרחב יה (שם) · כי ביה ה' צור עולמים (ישעיה כו ד) הוא השם הנכבד והנורא אשר לא יפתר ולא יגזור מגזרה ·

יון מטיט היון (תהלים מ ג) טבעתי ביון מצולה (שם סט ג) ·

יחש · כתבם המתיחשים ולא נמצאו (עזרא ב סב) ואלה ראשי אבותיהם והתיחשם (שם ח א) ענין מחקרי משפחות המה ·

יין · יין ושכר (ויקרא י ט) .

ים · מתחלק לשני מחלקות : האחד , ים ודרום ירשה (דברים לג כג) ימה וקדמה (בראש' כח יד) הבט דרך ים (מ"א יח מג) כי הוא על ימים יסדה (תלים כד ב) ·

השני , יום ליום יביע (שם יט ג) ימים על ימי מלך תוסיף (שם סא ז) כמשמעם ·

ימין · וימיני טפחה שמים (ישעיה מח יג) אם השמאל ואימינה (בראש' יג ט) בהן ידו הימנית (ויקרא ח כג) ·

יעל . עת לדת יעלי סלע (איוב לט א) צורי היעלים (ש"א כד ג) ·

יער . וכבוד יערו וכרמלו (ישעיה י יח) · וברד ברדת היער (שם לב יט) ·

יף · יפה עשיתיו (יחזקאל לא ט) ויף בגדלו (שם לא ז) מציון מכלל יפי (תלים נ ב) יפה נוף (תלים מח ג) יפה ענף (יחזקאל לא ג) יפיפית מבני אדם (תה' מה ג) מה יפית ומה נעמת (שיר ז ו) · ענין נוי המה ·

יצהר · תירושך ויצהרך (דברים יד כג) ועל תירוש ועל יצהר (ירמיה לא יב) שמן זית הוא ·

ירח . עשה ירח למועדים (תהלים קד יט) גרש ירחים (דברים לג יד) ירחי שוא (איוב ז ג) לשון חרשים ·

ירך . מתחלק לשני ענינים : האחד , יוצא' ירך יעקב (שמות א ה) ועד ירכים (שם כח מב) תחת ירכי (בראשית כד ב) ·

השני , לירכתים ימה (שמות כו כז) ולירכתי המשכן ימה (שם כו כב) ענין זויות המה ·

ירק . מתחלק לשלשה ענינים : הענין האחר , ירק עשב (בראש' א ל) ויהי לי לגן ירק (מ"א כא ב) ולא נותר כל ירק בעץ (שמות י טו) ואחר כל ירוק ירדוש (איוב לט ח) ·

השני , ואברותיה בירקרק חרוץ (תלים סח יד) סח יד) דהוא אבן יקרה מאבני השהם · ויתכן להיות ענינו כענין קצה) ירק ונמצא גזרה אחת להם ·

השלישי , ירקרק או אדמדם (ויקרא יג מט) שקערורות ירקרקות או אדמדמות (שם יד לז) ונהפכו כל פנים לירקון (ירמיה ל ו) · גם זה נוטה ענינו לענין העליון ·

יש . יש ויש תנה את ידך (מ"ב י טו) ישי מות עלימו קצי) (תלים נה טז) אם ישכם עושים (בראשית כד מט) כי את אשר ישנו פה (דברים כט יד) אם ישך משלח (בר' מג ד) ענין אחד להם ·

ישיש · גם שב גם ישיש בנו (איוב טו י) בישישים חכמה (שם יב יב) ענין זקנה ושיבה ·

ישפה · תרשיש שהם וישפה (שמות לט יג) אבן יקרה הוא ·

יתד . ויתד תהיה לך (דברים כג יד) תמוש היתד התקועה במקום נאמן (ישעיה כב כה) וכל היתדות למשכן (שמו' לח כ) את יתד האהל (שופ' ד כא) .

יתום · יתום ואלמנה (דברים י יח) אבי יתומים (תלים סח ו) ·

יתר : יתרים לחים (שופטים טז ז) כי יתרו פתח (איוב ל יא) כוננו חצם על יתר (תלים יא ב) ואת מיתריהם (שמות לה יח) ואת מיתריו (שם לט מ) ·

ותשלם מחברת יו"ד

המבאר

קצה) זאת נוסחת העתקת שד"ל בשדובה, ובנוסחת לונדון כתוב ענינו כענין ידק . ובנ"ב ענינו כענין ירק . ונראה כי הגירסא בראשונה .

קצי) הכתוב הזה חסר בכל העתקות אשר אתי . והוספתיו לפי דברי רש"י בתהלים ז"ל : ומנחם פתר ישי לשון יש . כמו אם ישכם עושים , אשר ישנו פה .

טרח · טרחכם ומשאכם (דברים א יב) היו עלי לטרח (ישעיה א יד) אף ברי יטריח עב (איוב לז יא) וכה פתרונו לפי ענינו, בהיות השחק בר וצח יטריח עב ויבהרנו, גם מעביר רוח ויטהרנו אלה מפלאות תמים דעים ·

טרם · טרם תיראון (שמות ט ל) בטרם הרים הטבעו (משלי ח כה) מטרם שום אבן אל אבן (חגי ב טו) הטרם תדע (שמו׳ י ז) פתרונו העדין לא תדע כי אבדה מצרים ·

טרף · מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, טרף טרף (בראשית לז לג) אם טרף יטרף יבאהו עד (שמו׳ כב יב) וימלא טרף חריו (נחו׳ ב יג) טרפה לא הבאתי אליך (בראשית לא לט) בנימין זאב יטרף (שם מט כז) לשון חתף [נ״ה חטף] המה ·

השני, הטריפני לחם חקי (משלי ל ח) טרף נתן ליראיו (תלים קיא ה) ותתן טרף לביתה (משלי לא טו). ענין מזון המה ·

השלישי, כל טרפי צמחה תיבש (יחזק׳ יז ט) לשון עלים הוא, וכל עלה בלשון ארמית טרפא ·

טש. כי לא יטש יי׳ את עמו (ש״א יב כב) ויטש משכן שלו (תלים עח ס) כי נטשתה עמך בית יעקב (ישע׳ ב ו) והשביעית תשמטנה ונטשתה (שמות כג יא) מפני חרב נטושה (ישעי׳ כא טו) ויטש על המחנה (במדבר יא לא) · ענין שילוח והנחה המה · ופתרון חרב נטושה, חרב משולחה להרוג ולא מנועה מהרג [נ״ה מהרה]· ופותרים מחליפים נו״ן בלמ״ד ואומרים לטושה, והמלה על יסורתה עומדת ·

טש. כנשר יטוש עלי אכל (איוב ט כו) כמו ידאה ויעוף ·

ותשלם מחברת טי״ת

אחל מחברת יו״ד

יאר. יבל יבם · יד · יה · יון · יחש · יין · ים ימין · יעל יער · יף · יצהר · ירח ירך ירק · יש · ישיש ישפה · יתד יתר ·

יאר. יאר לי (יחזקאל כט ט) לי יארי (שם כט ג) על יאריהם (שמו׳ ז יט) והדגה אשר ביאר (שם ז יח) ·

יבל. מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, יובל הוא (ויקרא כה י) וביובל יוצא (שם כה לא) עד שנת היובל (שם כה כח) שופרות היובלים (יהושע ו ד) לשון תקיעה הם · והעברת שופר תרועה (ויק׳ כה ט) יוכיח, ולא נקרא שנת החמשים יובל כי אם עקב העברת השופר ·

השני, יבלי מים (ישעי׳ ל כה) על יובל ישלח שרשיו (ירמיה יז ח) · ענין פלגים המה ·

יבם · בא אל אשת אחיך ויבם אתה (ברא׳ לח ח) לא אבה יבמי (דברים כה ז) שובי אחרי יבמתך (רות א טו) ענין אחד להם ·

יד. מתחלק לד׳ מחלקות: האחד, יד תחת יד (שמות כא כד) ועל בהן ידו הימנית (ויקרא ח כג) ידיכם דמים מלאו (ישעיה א טו) וישלח תבנית יד (יחזקאל ח ג) וידי אדם (שם א ח) · כמשמעו ·

השני, ויד תהיה לך (דברים כג יג) יד חזית (ישעיה נז ח) אל יד חמת (יחזקאל מח א) על יד היאר (שמות ב ה) כל יד נחל יבוק (דברים ב לז) והאתנות רעות על ידיהם (איוב א יד) · ענין מקום המה ·

השלישי, וימצאם עשר ידות (דניאל א ך) וארבע הידות יהיה לכם (בראשית מז כד) · ענין חלקים המה ·

הרביעי, שתי ידות לקרש האחד (שמות כו יז) לשתי ידתיו (שם כו יט) · ענין צירים הם · ויש יד אשר ענינו ענין נבואה, והיה יד כמשמעו כאלה: היתה עלי יד יי׳ (יחז׳ לז א) בחזקת היד (ישע׳ ח יא) ויד יי׳ היתה אלי· קצד) (יחז׳ לג כב) ויד ה׳ עלי חזקה (שם ג יד) · ויש יד אשר ענינו

המבאר

קצד) מכאן ואילך עד סוף מחברת יוד חסר בהעתקת האמבורג.

השני, עת לטעת (קהל' ג ב) מטע יי' להתפאר (ישעיה סא ג) תגרש גוים ותטעה (תלים פ ט) לשון שתל המה ·

טעם · מתחלק לב' מראות: האחד, מטעם המלך (יונה ג ז) משבעה משיבי טעם (משלי כו טז) טעמו וראו (תלים לד ט) התיב עטה וטעם (דניאל ב יד) ענין עצה המה ·

השני, טעם טעמתי בקצה המטה (ש"א יד מג) ועשה לי מטעמים (בראש' כז ד) אל יטעמו מאומה (יונה ג ז) לשון לעיסה ומאכל ·

טען · מטעני חרב (ישעיה יד יט) טענו את בעירכם (בראשית מה יז) ענין עמס ומשא הוא ·

טף . מתחלק לד' מחלקות: האחד, טף ונשים (אסתר ג יג) כמשמעו:

השני, יטפו ההרים עסיס (יואל ד יח) נטפות מור עבר (שיר ה יג) ועלימו תטף מלתי (איוב כט כב) הלוך וטפוף (ישע' ג טז) ענין טיפת מור [נ"ו כמור ונטיפה] המה · ופתרון הלוך וטפוף תלכנה כה הוא לפי הענין, הולכות בנות ציון נטופות בושם רקוחות במרקח', וראוי להיות טפוף מגזרת נטף ושחלת והלבנה (שמות ל לד) וגמול המפעל יוכיח קצא), והיה תחת בשם מק יהיה (ישע' ג כד) · וגם יתכן להיות טפוף מגזרת והטף אל דרום (יחז' כא ב) וכה יהיה פתרונו, הלוך וטפוף, ואמור תלכנה, מדברות גדולות ויוצא עתק מפיהם, המלה נוטה הנה והנה, נכונה לשתי פנים, ראויה לשני ענינים · ופתרון ועלימו תטף מלתי, תזל כטל אמרתי, ופיהם פערו למלקוש (איוב כט כג) יוכיח ·

השלישי, והטף אל דרום (יחזקאל כא ב) אל תטיפו יטיפון לא יטיפו לאלה (מיכה ב ו) ולא תטיף על בית ישחק (עמוס ז טז) והיו לטטפת בין עיניך קצב) (דב' ו ח) לשון מלל וניב שפתים, ופתרון והיו לטטפות כה הוא וכה ענינו כאמור, שויתי יי' לנגדי תמיד (תה' טז ח) וכה הזהיר משה את ישראל, באמרו והיו לטטפת בין עיניך, עמי שית אמרי נגד [נ"ול נוכח] פניך, והקורתי מול [נ"ו נגד] עיניך, ואל תשכח את הדברים אשר ראו עיניך, לבעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו · הוא אשר דבר שלמה בספר משלי (ג ג) קשרם על גרגרתיך כתבם על לוח לבך ·

הרביעי · הנטיפות והשרות והרעלות (ישעיה ג יט) מיני עדי חלאים הם ·

טפח · מתחלק לב' מחלקות: האחד, טפח סביב (שמות כה כה) וימיני טפחה שמים (ישע' מח יג) אשר טפחתי ורביתי (איכה ב כב) עללי טפחים (שם ב כ) הנה טפחות (תהלים לט ו) ועביו טפח (מ"א ז כו) ענין מדת יד קטנת מדות ·

השני, הבי המטפחת (רות ג טו) והמטפחות והחריטים (ישעיה ג כב) ענין צעיפות [נו"ל צפיעות] המה ·

טפל · טפלו עלי שקר זדים (תלים קיט סט) ותטפל על עוני (איוב יד יז) כמו ותחתם [נ"ו ותחבר] על עוני ·

טפר · וטפרוהי כצפרין (דניאל ד ל) לשון צפורן · ובלשון ארמית טופרא צפורן ·

טפש · טפש כחלב לבם (תלים קיט ע) אין למלה זאת דמיון בתורה ופתרונה כפי ענינה, שמן כחלב לבם, טפש כמו שמן ·

טר . מתחלק לד' מחלקות, האחד, ומכה טריה (ישעיה א ו) וימצא לחי חמור טריה (שופ' טו טו) ופתרון ומכה טריה, לחה ורטובה, תמיד נובעת קצג) ·

השני, לא אטור לעולם (ירמיה ג יב) לא תקם ולא תטר (ויקרא יט יח) הינטר לעולם (ירמיה ג ה) כמטרא לחץ (איכה ג יב) ויקימני לו למטרה (איוב טז יב) בחצר המטרה (ירמיה לב ב) לשון משמר המה ·

השלישי, והטור השני (שמו' כח יח) ארבעה טורי אבן (שם לט י) ענין סדרים המה ·

הרביעי, נבנה עליה טירת כסף (שיר ח ט) ההי טירתם נשמה (תהלים סט כו) בחצריהם ובטירתם (בראשית כה טז) ·

טרד · דלף טורד ביום סגריר (משלי כז טו) ומן אנשא לך טרדין (דני' ד כט) ולך טרדין מן אנשא (שם ד כב) לשון גרש המה ·

המבאר

קצא) פי' הגמול של מעשה בנות ציון הכתוב לחלן בפסוק ·
קצב) רש"י ומנחם חברו עם הטף אל דרים, אל תטיפו לשון דבור, כמו ולזכרון בין עיניך שהריאה אותם קשורים בין העינים תמיד הנם וידבר בו ·
קצג) רש"י, ומנחם פירש לשון לחות כדיבור לחה ורטובה תמיד נובעת ·

יח) וכה פתרון מי שת בטחות חכמה, הוא מקום משך [נ"ול מכון] הדעת, מבוע הנובע קצ) משך החכמה, וכה פתרון כמטחוי קשת, נתרחקה הגר מן הילד כמדת משך הקשת כזריקת חץ· על כן פתר אנקלוס על פי תחכמונים ארחיקת כמיגד בקשתא· וכל משך הנמצא בלשון עברית, בלשון נגד [נ"וו מיגד] הוא מתורגם· והוי"ו איננו יסוד במלה, אע"פ שהוא נעוע בפה, והווין המנענעים את הפה אשר אינם יסוד במלה, הנם כתובים במחברת וא"ו·

טחן · מתחלק לב׳ מחלקות: האחר, תטחן לאחר אשתי (איוב לא י)·

השני, ויטחן עד אשר דק (שמות לב כ) קחי רחים וטחני קמח (ישע׳ מז ב) ופני עניים תטחנו (שם ג טו)·

טחר. ויך אתם בטחרים (ש"א ה ו) בשחין מצרים ובטחורים (דברים כח כז)·

טל. מתחלק לד׳ מחלקות: האחר, טל ומטר (מ"א יז א) שראשי נמלא טל (שיר ה ב) והשמים יתנו טלם (זכריה ח יב) ענין רעף רסיסים·

השני, כי יפל לא יוטל (תלים לז כד) הן איים כדק יטול (ישעיה מ טו) והטלתי אתך (ירמיה כב כו) הטיל רוח גדולה (יונה א ד) בחיק יוטל את הגורל (משלי טז לג) מדוע הוטלו הוא וזרעו (ירמיה כב כח) ונטל החול (משלי כז ג) גרמיו כמטיל ברזל (איוב מ יח) שלש אנכי נוטל עליך (ש"ב כד יב) מטלטלך טלטלה גבר (ישע׳ כב יז)·

השלישי, תטלל חיות ברא (דניאל ד ט) לשון צל הוא, וכמהו בענינו, הוא יבוננו ויטללנו (נחמ׳ ג טו)·

הרביעי, טלה חלב אחד (ש"א ז ט) זאב וטלה (ישעיה סה כה)·

טלא · נקוד וטלוא (בראשי׳ ל לב) ונעלות בלות ומטלאות (יהושע ט ה) ותעשי לך במות טלאות (יחזק׳ טז טז) לשון אחד המה, הבמות חקוקות, והצאן נקודות, והנעלות פצולות·

טמא · וטהרתם מכל טמאותיכם (יחזקאל לו כה) ואמרתי אוי לי כי נדמתי, כי איש טמא שפתים אנכי (ישעיה ו ה) כה פותרים בו אנשי פתרון, אוי לי כי שתקתי עת ששמעתי שלש קדושות שרפים ולא עניתי עמהם, ומעמידים [נ"וו והעמידו] פתרון נדמתי מגזרת ידמו כאבן (שמו׳ טו טז) ונראית המלה לפי ענינה, כי איננה כי אם מגזרת כי נדמה כל עם כנען (צפניה א יא) ואל תדמו בעונה (ירמיה נא ו) לשון גריסה ושבירה, וכה פתרון הפסוק לפי ענינו, אמנם הנביא ההוא ראה חזיון גדול ומראה מופלאה ונוראה, ראה את אלהי ישראל יושב על כסא רם ונשא, והענין כלו, ויהי בראותו את המראה הגדול, אמר אוי לי כי מות אמות, כי את המלך יי׳ צבאות ראו עיני, מחזה שדי ראיתי פנים אל פנים, לא אחיה עוד כי מות אמות, ובהדאגו על הדבר השיבו אחד מן השרפים ויאמר אליו אל תירא כי לא תמות וסר עונך וחטאתך תכופר, וממוצא הדבר יבין המשכיל, הלא כה אמר יעקב בראותו את מלאך ה׳, כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי (בראש׳ לב לא) ויי׳ אמר כי לא יראני האדם וחי (שמות לג ך) וגם מנוח כה אמר בראותו את המלאך, מות נמות כי אלהים ראינו (שופטים יג כב)· וגם הנביא הזה אחרי דבריהם נטה, ואחז נתיבתם, באמרו אוי לי כי נדמתי ונאספתי, כי את המלך יי׳ צבאות ראו עיני (ישע׳ ו ה) יוכיח על הפתרון כי כן הוא· וכל הבא אחרי ענין כמו זה נוטה אחורנית לענין הנקדם לפניו, כמו כי אלהים ראינו (שופטים יג כב) כי חטאנו לך (ירמיה יד כ) כי יי׳ אלהינו הדמנו (שם ח יד) ורובם בענין הזה נסדרים·

טמן · לטמן בחבי עוני (איוב לא לג) והנם טמונים בארץ (יהו׳ ז כא) וטמנתם במלט במלבן (ירמיה מג ט) מטמן באמתחתיכם (בראשית מג כג) וכמטמנים תחפשנה (משלי ב ד)·

טנא · ברוך טנאך ומשארתך (דב׳ כח ה) ולקח הכהן הטנא מידך (שם כו ד) ענין סל הוא·

טנף · איככה אטנפם (שיר ה ג) ענין גיאול הוא·

טע. מתחלק לב׳ מחלקות: האחר, הטעו את עמי (יחזקאל יג י) כמו התעו והשגו· אין למלה ואת דמיון בתורה כי אם בלשון משנה·

המבאר

קצ) בנ"וה כתוב הטבע. וברור כי הסופר טעה בתמונת נ׳ הדומה לצורת ט בכתיבה.

חרך ׳ חהר בחשך בתים (איוב כד טז) לא במחתרת מצאתים (ירמיה ב לד) ויחתרו האנשים (יונה א יג) ׳ ענין מִכְרֵה קפז) המה ׳

נשלם מחברת ח״ית

אחל מחברת ט״ית

ט .·. טא טאב . טב טבח טבל טבע טבור ׳ טהר . טו טות . טח טחן טחר . טל טלא . טמא טמן ׳ טנא טנף . טע טעם טען . טף טפח טפל טפר טפש . טר טרד טרח טרם טרף ׳ טש טש .

ט . מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , להטות משפט גבר (איכה ג לה) לא תטה משפט (שמות כג ו) ויטו משפט (ש״א ח ג) הט אזנך לי (תלים יז ו) ׳

השני , נטה שמים לבדו (איוב ט ח) נטה את מטך (שמות ח יב) נטיו רגלי (תלים עג ב) .

טא . וטאטאתיה במטאטא השמד (ישעיה יד כג) כטיט הוצות אדיקם (ש״ב כב מג) הצילני מטיט ואל אטבעה (תהלים סט טו) לשון טינא (דניאל ב מא) .

טאב ׳ שגיא טאב עלוהי (דניאל ו כד) לשון טוב הוא בלשון ארמית :

טב . טוב יי׳ לקוו (איכה ג כה) וייטב הדבר (בראשית מא לז) טובתי בל עליך (תהלים טז ב) וכה פתרונו לפי הענין , הטובה אשר אתה גומל עלי , והחסד אשר אתה עושה עמדי איננו לי עליך , ואין אני ראוי לו , אבל עקב קרושים אשר בארץ המה (שם טז ג) ׳

טבח . וטבח טבח והכן (בראשית מג טז) טבחה טבחה מסכה יינה (משלי ט ב) הכינו לבניו מטבח (ישעיה יד כא) לשון זבח ושחיטה .

טבל ׳ וטבל בשמן רגלו (דברים לג כד) ויטבלו את הכתנת בדם (בראשית לז לא) סרוחי טבולים בראשיהם (יחז׳ כג טו) ופתרונו כפי ענינו , סרה העודף מהמצנפת הצבועה קפח) .

טבע . מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , טבעתי ביון מצולה (תהלים סט ג) טבעו בארץ שעריה (איכה ב ט) .

השני , בטבעת הארן (שמות כה טו) ונחתם בטבעת המלך (אסתר ג יב) .

טבור . טבור הארץ (שופטים ט לז) ׳

טהר ׳ ואסף איש טהור (במדבר יט ט) כל עוף טהור (דברים יד ד) וכעצם השמים לטהר (שמות כד י) ורוח עברה ותטהרם (איוב לז כא) ענין צחות המה :

טו . טוו את העזים (שמות לה כו) ויביאו מטוה (שם לה כה) בידיה טוו (שם) מעשה פתיל חוטין הם .

טות ׳ ארין אזל מלכא להיכלה ובת טות (דנ׳ ו יט) אין למלה זאת דמיון בתורה בלשון עברית , ופתרונו לפי ענינו לן בצום ותענית ודמיונו בלשון ארמית כי אם צלי אש (שמות יב ט) אלהן טוי נור (ת״א) גם זה נוטה לענין הפתרון כמעט קט .

טח . מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , אמור אל טחי תפל (יחזקאל יג יא) כי טח מראות עיניהם (ישעיה מד יח) איה הטיח אשר טחתם (יחזקאל יג יב) .

השני , הרחק כמטחוי קשת (ברא׳ כא טז) מי שת בטחות חכמה (איוב לח לו) הן אמת חפצת בטחות קפט) (תלי׳ נא ח) ענין אחד להם ׳ ופתרונו לשון משך , כי כאשר יש משך לקשת , כן יש משך לדעת , וזה המשך הנמצא לקשת , ואיש משך בקשת לתמו (מ״א כב לד) ׳ וגם זה המשך הנמצא לרעת , ומשך חכמה מפנינים (איוב כח

המבר

קפז) מן הכתוב ומכרה מלח ושממה [צפניה ב ט] . ובל׳וו כתוב ענין חפירה ותחבולה .

קפח) וזה לשון הרד״ק בשרש טבל : סרוחי טבולים בראשיהם , אומר על המצנפות שעל ראשם שהם סרוחים ויתרים תלוים לאחוריהם וטבולים , ר״ל שהמצנפות טבולים בצבע עכ״ל . ועי״ו תתבאר כונת מנחם .

קפט) רש״י : ומנחם חברו עם כמטחוי קשת , וכן מי שת בטחות חכמה פתרונו לשון משך . כי כאשר יש לקשת משך כן יש משך לדעת .

השני · ההשיתי מעולם (ישעיה מב יד) הלא אני מחשה ומעולם (שם נז יא) גם אני ידעתי החשו (מ"ב ב ג) עת להשות (קהלת ג ז) ענין שתק הם ·

השלישי, תהרו חשש (ישעיה לג יא) וחשש להבה ירפה (שם ה כד) ענינו יורה עליו, חשש, קש, ומוץ, קרובי ענין הם ·

חשב · מעשה חשב (שמות כו א) רבות מחשבות בלב איש ועצת יי' היא תקום (משלי יט כא) ·

חשח · ושאר השהות בית אלהך (עזרא ז ך) ומה השהן (שם ו ט) לא השחין אנחנא על דנה פתגם להתבותך (דניאל ג טז) ·

חשך · כחשכה כאורה (תלים קלט יב) יגיה השכי (שם יח כט) לפני השכים (משלי כב כט) השכת מים (תלים יח יב) אור השך באהלו (איוב יח ו) לשון מאפל הוא ·

חשׂך · ואחשך גם אנכי (בראשית כ ו) גם אני לא אחשך פי (איוב ז יא) מרדף בלי השך (ישעיה יד ו) לא חשכו רק (איוב ל י) ולא חשכת את בנך את יחידך ממני (בראשית כב יב) ענין מניעה המה ·

חשל · ויזנב בך כל הנחשלים אחריך (דבר' כה יח) מהדק וחשל (דניאל ב מ) ·

חשמל · וארא כעין חשמל (יחזקאל א כז) כעין החשמלה (שם ח ב) ·

חשמן · יאתיו חשמנים מני מצרים (תלים סח לב) והשמון ובית פלט (יהושע טו כז) ויסעו מחשמנה (במדבר לג ל) חשמנים יושביהם קפב) כמשמעו :

חשן · השן ואפוד (שמות כח ד) ועשית על החשן (שם כח כב) ועשית חשן משפט (שם כח טו) ·

חשׂף · השף יי' את זרוע קדשו (ישעיה נב י) מחשף הלבן (בראשית ל לז) ויחשף יערות ובהיכלו (תלי' כט ט) חשף חשפה והשליך (יואל א ז) ולחשף מים מגבא (ישעיה ל יד) כשני חשיפי עזים (מ"א כ כז) וחשופי שת (ישע' כ ד) חשפי שובל (שם מז ב) ענין גלוי הם ·

חשק · מתחלק לב' מחלקות : האחד, ואת כל חשק שלמה (מ"א ט א) שכם בני חשקה נפשו בבתכם (בראשית לד ח) ענין רצון הם ·

השני, וחשקהם כסף (שמות כז י) מחשקים כסף (שם כז יז) ·

חשר · חשרת מים (ש"ב כב יב) פתרונו לפי ענינו, חשרת כמו חשכת קפג) ·

חתת · מתחלק לב' מחלקות : האחד, החתת כיום מדין (ישעיה ט ג) יחת אפרים מעם (שם ז ח) חתת אלהים (בראשית לה ה) וזהחתים ברוך (קהלת יב ה) אל תהיה לי למחתה (ירמיה יז יז) העשו לבלי חת (איוב מא כה) ושד בהמות יחיתן (חבקו' ב יז) חתו לא ענו עוד (איוב לב טו) תראו חתת ותיראו (שם ו כא) ·

השני, לחתות אש מיקוד (ישעיה ל יד) ולקח מלא המחתה (ויק' טז יב) היחתה איש אש בחקו (משלי ו כז) ומלקחיה ומחתתיה (שמות כה לח) כי גחלים אתה חתה על ראשו (משלי כה כב) לשון שיק קפד) ותבערה המה ·

חתך · נחתך על עמך (דניאל ט כד) כמו נגזר, והענין יורה עליו ·

חתל · וערפל חתלתו (איוב לח ט) והחתל לא חתלתי (יחזקאל טז ד) לשון חתול קפה) ·

חתם · שימני כחותם על לבך (שיר ח ו) פתוחי חותם (שמות כח יא) יומם חתמו למו (איוב כד טז) ענין אחד לכלם והענינים נפרדים כמעט ·

חתן . מי לך פה חתן (בראש' יט יב) ביום חתנתו (שיר ג יא) קול חתן (ירמיה ז לד) לשון אחד הם קפו) ·

חתף · הן יחתף מי ישיבנו (איוב ט יב) אף היא כחתף תארב (משלי כג כח) יחתף לפי ענינו כמו יטרוף ·

המבאר

קפב) פי' היושבים בחשמונה נקראים חשמנים . ת"ל רש"י בתהלים : ומנחם פתר חשמנים שם מדינת יושבי חשמונה .

קפג) בכ"ב כתוב פתרונם כפי ענינם חשורים כסף . ובכ"ל : פתרונו לפי ענינו וחשוריהם כסף , ובכ"ו פתרונו לפי ענינו · ואפשר כי בשרש הזה הזכיר מנחם גם הפסוק וחשקיהם חשוריהם [כ"א ז לג] .

קפד) בכ"ול כתוב פיק בסמך . ובכ"ו נראה כי תקן ר' ישבב היש"ק . ובכ"ב אין המלה הזאת כלל .

קפה) כלומר תחבישת כמו לשום חתול לחבשה [יחז' ל כא].

קפו) בכ"ו כתוב לשון אחוה וקורבה .

זהיא שפחה נחרפת לאיש, והפדה לא נפדתה או חפשה לא נתן לה בקרת תהיה, לא יומתו כי לא חֻפָּשָׁה (ויקרא יט ך) נחרפת מזומנת ומועדת לבעל ·

חרץ · מתחלק לששה מחלקות: האחד, בעמק החרוץ (יואל ד יד) כי כלה ונחרצה (ישע׳ י כג) נחרצת שממות (דניאל ט כו) אם חרוצים ימיו מספר חדשיו אתך חקו עשית ולא יעבר (איוב יד ה) כליון חרוץ (ישעיה י כב) ענין קפדה וקרץ המה, והקרוב לענין, כי לא בחרוץ יודש קצח (שם כח כו) למורג חרוץ חדש בעל פיפיות (שם מא טו) הוא הכלי העשוי לדוש חטי הגרנות ·

השני, חריצי החלב (ש״א יז יח) ענינו יורה עליו, ופתרונו כמו גבינת חלב ·

השלישי, ויד חרוצים תעשיר (משלי י ד) מחשבות חרוץ (שם כא ה) פתרונו כפי ענינו, ענין סוחרים ;

הרביעי, לא יחרץ כלב לשנו (שמות יא ז) לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשנו (יהושע י כא) בראשי הבכאים או תחרץ (ש״ב ה כד) פתרונו לפי ענינו, לשון הנעה הם, לא ינוע כלב לשונו: ואז תחרץ · או תתנועע ותעלה ·

החמישי, ואברותיה בירקרק חרוץ (תלים סח יד) טוב פריי מחרוץ ומפז (משלי ח יט) ומחרוץ תבואתה (שם ג יד) הוא זהב טהור קס) ·

הששי, וקטרי חרצה משתרין (דניאל ה ו) לשון מתנים הם ·

חרצב · פתח חרצבות רשע (ישעיה נח ו) כי אין חרצבות למותם (תלים עג ד) לשון אסירות הם · וכה פתרון אין חרצבות למותם לפי הענין · הפושעים והמורדים עושי רשעה, הנאספים מהם [נ״ה והנואפים הם] על ערסותם ימותו, לא לקוחים למות, ולא אסורים בזקים, ולא הפושים [נ״ה תפוסים] בכבל, ולא מוגשים לנחושתים, לא יקרה להם מקרה זה, ולא נלכדים ביחד מאלה, כי בשלום ימותו ·

חרצן · מחרצנים ועד זג לא יאכל (במ׳ ו ד) ·

חרק · חרק עליו בשניו (איוב טז ט) שניו יחרק ונמס (תהלים קיב י) שרקו ויחרקו שן (איכה ב טז) ·

חרש · מתחלק לה׳ מחלקו׳: האחד, וההחריש יעקב עד באם (בראשית לד ה) החרישו ממני ואדברה אני (איוב יג יג) אל תחרש ואל תשקט אל (תלים פג ב) · ענין שתיקה המה ·

השני, החרשים שמעו (ישעיה מב יח) ואני כחרש לא אשמע, וכאלם לא יפתח פיו (תהלים לח יד) לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשל (ויקרא יט יד) אטומי אזן ·

השלישי, אל תחרש על רעך רעה (משלי ג כט) חורש רע בכל עת (משלי ו יד) וחכם חרשים קסא) (ישעיה ג ג) מרמה בלב חרשי רע (משלי יב ך) והחרש והמסגר מירושלים (ירמיה כט ב) · ענין מחשבות ·

הרביעי, חרש חכם יבקש לו (ישעיה מ ך) חרשי צירים (שם מה טז) הפסל נסך חרש (שם מ יט) בחרשת אבן למלאת ובחרשת עץ (שמות לא ה) · ענין אומנים, חושבי מחשבות הם ·

החמישי, ויראני יי׳ ארבעה חרשים (זכריה ב ג) בחריש ובקציר תשבת (שמות לד כא) איש את מחרשתו ואת אתו (ש״א יג ך) הרשו חרשים (תהלים קכט ג) לא תחרש בשור ובחמור יחדו (דברים כב י) חורש שדה · חרושה על לוח לבם ולקרנות מזבחותיכם (ירמיה יז א) כמו חרות כמשמעו ·

חרש · ויקח לו חרש להתגרד בו (איוב ב ח) במכתתו חרש (ישעיה ל יד) וכלי חרש אשר תבשל בו ישבר (ויקרא ו כא) ;

חרת · והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלחת (שמות לב טז) חרות על הלחת כמו חרוש, וכמו חרושה על לוח לבם (ירמ׳ יז א) ·

חש · מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, אחישה מפלט לי (תהלים נה ט) חושה לעזרתי (שם לח כג) חשתי ולא התמהמהתי (שם קיט ס) וחש עתדות למו (דברים לב לה) בעתה אחשנה (ישעי׳ ס כב) כי גז חיש ונעפה (תהלים צ י) ותחש על מרמה רגלי (איוב לא ה) ענין מהירות ·

המבאר

קס) הוא זהב טהור: הפתרון הזה לא נמצא כי אם בהעתקת המבורג לבד. ואם דבר מנחם הוא באמת בלי מעל המעתיקים הן לשוא רדף דונש את מנחם בתשובת חרוץ. כי אם אמר מנחם לחלן בשרש ירק על בירקרק חרוץ שהוא אבן כאבני השהם כונתו היתה על מלת ירקרק בהיותה סמוכה לחרוץ, ולא על מלת חרוץ נפרדת. והראיה כי לא הקדים מנחם בכאן לאמר שהוא מאבני השהם. עיין בדונש והכרעות ר״ת.

קסא) בנוסח ווין הפסוק הזה בכראה הרביעית בטעות.

ט ב) ואת מחריב ארצנו (שופטי׳ טז כד) הצרים תהרבנה (יחז׳ ו ו) החרבות והנשמות והנהרסות (שם לו לה) ענין שממה המה ·

חרג · ויחרגו ממסגרותיהם (תלים יח מו) אין למלה זאת דמיון בתורה, ופתרונה כפי ענינה כמו רפיון הגורה קעז), כמשמעו :

חרד · עתה יחרדו האין (יחזק׳ כו יח) ותהי לחרדת אלהים (ש״א יא טו) ויחרד יצחק חרדה גדלה (בראשית כז לג) ·

חרז · צוארך בחרוזים (שיר א י) · פתרונו כפי ענינו, כמו סדרים כמשמעו ·

חרט · מתחלק לג׳ מחלקות : האחד, קח לך גליון גדול וכתב עליו בחרט אנוש (ישעיה ח א) ענינו כמו בעט ברזל (ירמי׳ יז א) בעט כופר (תה׳ מה ב) וזכרון הגליון יוכיח, כי לא יהכן מכתב גליון כי אם בעט סופר ·

השני, ויצר אתו בחרט (שמות לב ד) ענינו יורה עליו, תרוט, וחרוש, וחרות, קרובי ענין הם ·

השלישי, ויצר ככרים כסף בשני חרטים קעח) (מ״ב ה כג) והמטפחות והחריטים (ישע׳ ג כב) מיני בגדים המה ·

חרך · מתחלק לב׳ מחלקות · האחד, מציץ מן החרכים (שיר ב ט) כמו החלונות ·

השני, לא יחרך רמיה צידה (משלי יב כז) ושער ראשהון לא התחרך (דניאל ג כז)· ופתרון לא יחרך רמיה צידה, כה הוא, איש רמיה לא ישלטנו האלהים לצלות ולקלות צידו כי חמס הוא, זהו פירושו כמשמעו ·

חרם · מתחלק לג׳ מחלקות : האחד, זבח לאלהים יחרם (שמות כב יט) החרם כל עיר מתים (דברים ג ו) ענין הרג המה ·

השני, ולא ידבק בידך מאומה מן החרם (שם יג יח) כל חרם בישראל (במדבר יח יד) כל חרם קדש קדשים הוא ליי׳ (ויקרא כז כח) ·

השלישי, יגרהו בחרמו (חבק׳ א טו) משלח חרמים (יחזקאל כו ה) מצודים וחרמים (קהלת ז כו) · ענין מכמורת המה ·

חרמש . מהחל חרמש בקמה (דברים טז ט) וחרמש לא תניף על קמת רעך (שם כג כו) כמו מגל, וענינו יורה עליו ·

חרס · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, בטרם יבא החרסה (שופטים יד יח) האומר לחרס ולא יזרח, ובעד כוכבים יחתם (איוב ט ז) כמו שמש ·

השני, ובגרב ובחרס (דברי׳ כח כז) כמשמעו ·

חרף · מתחלק לג׳ מחלקות : האחד, וקיץ וחרף (בראשית ח כב) והכיתי בית החרף (עמוס ג טו) מחרף עצל לא יחרש (משלי ך ד) וכל בהמת ארץ עליו תחרף (ישעיה יח ו) ענין סתיו המה ·

השני, חרפוני צוררי (תלים מב יא) אלה לחיי עולם, ואלה לחרפות לדראון עולם (דניאל יב ב) זבלון עם חרף נפשו למות (שופטים ה יח) כי לא אויב יחרפני (תלים נה יג) וכה פתרון כי לא אויב יחרפני, יש עליו מן הענין, מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה (שם נה ז) אולי יכולתי להעלות אבר הייתי טס ונודד מפני עקת רשע, כי בצאתי מקרב מערת פריצים ללון במדבר סלה, אז לא אויב יחרפני, ולא הייתי נושא כלימתי ובשתי ולא נסתרתי מפניו כאשר הייתי נסתר מפניהם כשהייתי בתוכם קעט) ·

השלישי, כאשר הייתי בימי חרפי (איוב כט ד) פתרונו כפי ענינו · ימי חרפי כמו ימי עתי [נ״ה ימים של עתים], וכמו ימי זמני · וכמהו

המבאר

קעז) רש״י : ויחרגו ממסגרותיהם מנחם פתר אותו לשון רפיון חגורה ופירושו ויהרפו ממסגרותיהם. ודונש פתר ויחרגו ממסגרותיהם ויפסחו מכבליהם הנתונים על רגליהם, ופתרון ויחרגו ויפסחו כדמתרגמינן חגירה ע״כ. עיין צד 32 סימן מ״ד וצד 36 סימן נ״ט.

קעח) רש״י : מיני בגדים וסודרין כמו המטפחות והחריטים. כך חברו מנחם. ע״כ. מלת וסודרין לא נמצא בכל הכ״י.

קעט) אמר ר׳ ישבב: רש״י מביא בתליבל״ה י״ד כל הפתרון מפסוק זה מלה במלה ואמר ע״ו ופתרון זה לא יתכן מפני הפסוקים הכתובים אחריהם. ובפסוק שאחריו אמר : לכן סותר אותו דונש בענין אחר וזה פתרונו. כי לא אויב יחרפני ואשא חרפתי ולא משנאי עלי הגדיל ואסתר ממנו כי אם אלופי ומיודעי וכו׳ והדבר הזה ידוע כי האדם קשה עליו הרפת האוהב מחרפ׳ האויב וגם יוכל להסתר מאיבו ולא יוכל להסתר מאוהבו בהגידו לו את כל לבו עכ״ל.

ולדעתי אפשר לקיים פתרון של מנחם. אם הרחקתי נדוד אז לא יחרפני אויב. ירצה מחרפת אויב אפשר להסתר. בצאתי מקרב מערת פריצים ובהרחק מהם נדוד. אבל אתה אנוש כערכי ואוהבי אשר גליתי לך כל לבי אין לי מנוס ומפלט מחרפתך וגדופך. ויתורגם.

Du aber ein Mann meines Gleichen, mein Lehrer mein Busenfreund.
Dem ich meine Geheimnisse anvertraut, zu Gottes Haus in einhelliger Regung wallend.
Moge der Tod seine Schuld von ihnen fordern,
Mogen sie lebendig in Abgrund sinken;
Denn Boses wahren sie in ihrer Wohnung,
Ja in ihrem Innern.

החמישי, חוץ ממני (קהלת ב כה) עד החצר החיצנה (יחזקאל י ה) ויוצא אתו החוצה (ברא' טו ה) ׃ ענין אחד להם ׃ כי היה דבר המלך נחוץ (ש"א כא ט) פתרו בו אנשי פתרון [נ"וו הפותרי'] לשון מהרה : ויתכן להיות מגזרת חצצו, ועד צואר יחצה, וכה יפתר כי היה דבר המלך גזור, כי באשר דבר מלך שלטון (קהלת ח ד) ׃

חצב ׃ וברת חצובים אשר לא חצבת (דבר' ו יא) לחצב להם בארות בארת נשברים אשר לא יכילו המים (ירמיה ב יג) על כן חצבתי בנביאים (הושע ו ה) ׃ ענין גזר ומפסל המה ׃

חצן . והביאו בניך בחצן (ישע' מט כב) גם חצני נערתי (נחמיה ה יג) שלא מלא כפו קוצר וחצנו מעמר (תה' קכט ז) הצן הוא הזרוע והעליה [נ"ב והאליה] ׃

חצף ׃ מן די מלת מלכא מחצפה (דנ' ג כב) פתרונו כפי עניננו, ענין עזות, גזירה עזה היא ׃

חצר ׃ מתחלק לד' מחלקות: האחד, הצצרה ברמה (הושע ה ח) מחצרים בחצצרות לפני ארון האלהים (דה"א טו כד) ותקעתם בחצצרות (במ' י י) ׃ כלי תקע המה ׃

השני, חצר המשכן (שמות כז ט) חצרים תשב קדר (ישעיה מב א) מן הבתים מן החצרות ומן השדת (שמות ח ט) ׃

השלישי, חצר כבקר יאכל (איוב מ טו) כחציר גגות (תלי' קכט ו) גלה חציר ונראה דשא (משלי כז כה) יבש חציר (ישע' טו ו) ענין דשאים ועשבים ׃

הרביעי, ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים (במדבר יא ה) ׃ כמשמעו ׃

חק . מתחלק לד' מחלקות : האחד, חק עולם (שמו' ל כא) בשומו לים חקו (משלי ח כט) בחקו חוג על פני תהום (שם ח כז) ענין גבול ׃

השני, כי חק לכהנים מאת פרעה, ואכלו את חקם (בראש' מז כב) לחם חקי (משלי ל ח) וחק לנערתיה (שם לא טו) כי חקך וחק בניך היא (ויקרא י יג) ׃

השלישי, זאת חקת התורה (במדבר יט ב) את חקיך אשמר (תלים קיט ח) ׃ ענין אחד להם ׃

הרביעי, ומחקק מבין רגליו (בראשי' מט י) פן ישתה וישכח מחקק (משלי לא ה) הוי החקקים חקקי און (ישעיה י א) ועל ספר חקה (שם ל ח) וחקות עליה עיר (יחזקאל ד א) מחקה על הקיר (שם ח י) מי יתן בספר ויחקו (איוב יט כג) ׃

חקר ׃ ויחקרו מוסדי ארץ (ירמיה לא לז) עד תחקרון מלין (איוב לב יא) ולגדלתו אין חקר (תה' קמה ג) עשה גדלות עד אין חקר (איו' ט י) ׃

חר . מתחלק לה' מחלקות : האחד, חוריה ואין שם מלוכה יקראו (ישעיה לד יב) את החרים ואת הסגנים (נחמיה ה ז) מרבים חרי יהודה אגרתיהם (שם ו יז) . שופטים המה ׃

השני, ויקב חר בדלתו (מ"ב יב י) על חר פתן (ישעיה יא ח) שלח ידו מן החור (שיר ה ד) חרי עפר וכפים (איוב ל ו) ענין נקב המה ׃

השלישי, לאכול את חראיהם (ישעיה לו יב) וישימה למחראות עולם (מ"ב י כז) ׃ ענין טנף צואת אדם, ויתכן להיות מגזרת זה העליון, מחראות מחור, כמו צואים מצואת אדם ׃

הרביעי, וחרה נחשתה (יחזק' כד יא) ועצמי חרה מני חרב (איוב ל ל) נחר מַפֻּחַ מאש קעו) (ירמ' ו כט) והעצמות יחרו (יחז' כד י) לחרחר ריב (משלי כו כא) ושכן חררים במדבר (ירמ' יז ו) ובחרחר ובחרב (דברים כח כב) ועצמותי כמוקד נחרו (תלים קב ד) וַיִּחַר עלי אפו (איוב יט יא) חרו ישבי ארץ (ישעיה כד ו) ענין חרבני קר ׃

החמישי, ולא עתה פניו יחורו (שם כט כב) חור כרפס (אסתר א ו) ואורגים חוֹרָי (ישעיה יט ט) ׃ ענין לובן הוא ׃ והלבן בלשון ארמית חור, לבושה כתלג חִוָּר (דניאל ז ט) ׃

חרב ׃ מתחלק לג' מחלקות : האחד, חרב ליי' ולגדעון (שופ' ז כ) חרב פתחו רשעים (תה' לז יד) ׃

השני, חרב אל מימיה ויבשו (ירמיה נ לח) אכלני חרב (ברא' לא מ) חרבו המים מעל הארץ (שם ח יג) לשון יבשות ׃

השלישי, וחרבות מחים גרים יאכלו (ישעיה ה יז) למלאות לחרבות ירושלים שבעים שנה (דנ'

המבאר

קעו) ונ"ל רש"י על ותוכו נחר [יחזקאל טו ד] : נחר נשחר מן האש . נחר לשון ועצמי חרה . וכן ויחר עלי אפו חברו מנחם עם ועצמי חרה ע"כ .

חסן · חסן ישועת (ישעיה לג ו) והיה החסן לנערת (שם א לא) בתקף חסני (דניאל ד כז) מלכותא חסנא (שם ב לז) ענין תוקף ומעוז המה ·

חסף · מתחלק לב' מחלקות : האחד , רק מחספס (שמות טז יד) כמו מחשוף הלבן (בראש' ל לז) · לפי הענין ·

השני , חסף די פחר (דניאל ב מא) מנהון פרזל ומנהון חסף (שם ב מב) לשון חרס בלשון ארמית [נ"ו תלמוד] ·

חסר · כי חסר יבאנו (משלי כח כב) די מחסרו אשר יחסר לו (דב' טו ח) רק כל מחסורך עלי (שופ' יט ך) אל יחסר המזג (שיר ז ג) בחסר ובכפן (איוב ל ג) · ענין מגרע המה כמשמעו ·

חף . מתחלק לג' מחלקות : האחד , חף אנכי (איוב לג ט) פתרונו כפי ענינו , חף כזב ·

השני , וחפו ראשם (ירמיה יד ג) כנפי יונה נחפה בכסף (תה' סח יד) חפף עליו (דב' לג יב) וראש לו חפוי (ש"ב טו ל) · ענין מכסה הוא ·

השלישי , לחוף ימים ישכן , והוא לחוף אניות (בראשית מט יג) ויחפאו בני ישראל קעג) (מ"ב יז ט) · חפאו כמו בראו לפי ענין ·

חפז · ואכלתם אתו בחפזון (שמות יב יא) ויהי בחפזה לנוס (ש"ב ד ד) · ענין בהלה הם ·

חפן · מלא חפניכם (שמות ט ח) ומלא חפניו (ויקרא טז יב) ·

חפץ · ועת לכל חפץ (קהל' ג א) את האהבה עד שתחפץ (שיר ב ז) כי חפץ בבת יעקב (בראש' לד יט) ·

חפר · מתחלק לשלשה מחלקות : האחד , משם חפר אכל (איוב לט כט) לחפר את הארץ (יהושע ב ב) ויחפרהו ממטמונים (איוב ג כא) ויחפרו לנו (דברים א כב) · ענין חקר המה ·

השני , חפר גומץ (קהלת י ח) בור כרה ויחפרהו (תלים ז טז) באר חפרוה שרים (במדב' כא יח) · כמו כרוה ·

השלישי , וחפרה הלבנה ובושה החמה (ישע' כד כג) יבשו ויחפרו (תלים לה כו) בושה וחפרה (ירמיה טו ט) ענין בושת וכלימה ·

חפש · מתחלק לב' מחלקות : האחד , יצא לחפשי (שמות כא ב) במתים חפשי (תלים פח ו) כי לא חפשה (ויק' יט כ) לשון [נ"ו ענין] דרור ·

השני , בבגדי חפש (יחזקאל כז כ) וישב בבית החפשית (מ"ב טו ה) ·

חפש . מתחלק לב' מחלקות : האחד , חפש כל חדרי בטן (משלי ך כז) אחפש את ירושלים בנרות (צפניה א יב) ויחפש בגדול החל (בראש' מד יב) ענין חקירה ·

השני , ויתחפש שאול (ש"א כח ח) ויתחפש באפר על עיניו (מ"א ך לח) התחפש ובא במלחמ' (שם כב ל) ויתחפש מלך ישראל ויבא במלחמה (שם) · אנשי פתרון החליפו בה , והוסיפו ואמרו · אתחפש ואבא במלחמה : ונראה המלים כי הם עומדים ונפתרים כמשפטם , וכה פתרון הענין , אמר מלך ישראל למלך יהודה התחפש ובא במלחמה , השיבו מלך יהודה · ואתה לְבַשׁ בגדיך (שם) ואם איננו כה איפוא תשובתו או מה ענהו · וכמהו ברב כח יתחפש לבושי כפי כתנתי יאזרני (איוב ל יח) ·

חץ . מתחלק לה' מחלקות : האחד , חצי גבור שנונים (תהלים קך ד) חציו כגבור משכיל (ירמיה נ ט) ויצא כברק חצו (זכריה ט יד) כוננו חצם על יתר (תלים יא ב) · בני קשת המה ·

השני , קעד) אף חצציך יתהלכו (שם עז יח) ויגרס בחצץ שני (איכה ג טז) ואחר ימלא פיהו חצץ (משלי ך יז) · ענין אבנים המה ·

השלישי , מקול מחצצים קעה) (שופטים ה יא) ויצא חצץ כלו (משלי ל כז) · פתרונם לפי ענינם , סדרים ומערכות , וכה פתרון מקול מחצצים , מקום מערכת המלחמה ומסדרי קרב מקום הנורא [נו"ל המורא] שם יתנו צדקות ה' ·

הרביעי , חצות לילה (תהלים קיט סב) אשר חצה משה (במדבר לא מב) חצי היריעה העדפת (שמות כו יב) יחצוהו בין כנענים (איוב מ ל) עד צואר יחצה (ישע' ל כח) ומספר חדשיו חצצו (איוב כא כא) בחצי ימיו יעזבנו (ירמ' יז יא) והוא בנה חיץ (יחזקאל יג י) ·

המבאר

קעג) בנ"ו הכתוב האחרון במחלקה הרביעית · ולא כן בשלש העתקות האחרות .

קעד) בהעתקות ו"ן חסר המחלקה השניה .

קעה) רש"י מחצצים פתר מנחם עורכי מלחמה וסודרי קרב . יחברו מלך אין לארבה ויצא חצץ כלו לשון גדודים .

טז) יהמו יחמרו מימיו (תלים מו ד) ·

השני, והחמרה בחמר (שמות ב ג) והחֵמָר היה להם לחמר (בר׳ יא ג) בארת חמר (שם יד י) ·

השלישי, כרם חמר (ישעיה כז ב) ויין חמר (תלים עה ט) חמרא שתה (דניאל ה א) לשון יין ·

הרביעי, זרע חמר שערים (ויק׳ כז טז) מעשר החמר הבת, ועשירת החמר והאיפה, אל החמר יהיה מתכנתו (יחזקאל כה יא) ענין מדה המה ·

החמישי, חמרים חמרים (שמות ח י) חמר מים רבים (חבקוק ג טו) בלחי החמור, חמור חמרתים (שופטים טו טז) לשון ערימות :

הששי, יששכר חמר גרם (בראשית מט יד) חמור יתומים ינהגו (איוב כד ג) ·

חמש · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, וחמשים עלו (שמות יג יח) ואם תעברו חמשים (יהושע א יד) ויתכן להיות מגזרתו ויכהו אל החמש (ש״ב ד ו) מקום החגורה ·

השני, חמש וששים (בראשית ה כה) וחמש את ארץ מצרים (שם מא לד) ונתתם חמישית לפרעה (שם מז כד) וחמישתו יוסף עליו (במדב׳ ה ז) ענין מנין המה ·

חן · מתחלק לג׳ מחלקות : האחד, חן וכבוד יתן יי׳ (תלים פד יב) לוית חן (משלי ד יט) יתן חנו (בראשית לט כא) חנינה (ירמ׳ טז יג) ·

השני, והיא קרובה לראשונה חנני אלהים חנני (תה׳ נז ב) חנוני (איוב יט כא) חנון ורחום (תה׳ קמה ח) ויחננו ויאמר (איוב לג כד) לשון רחמים ·

השלישי, והחנים עליו (במדבר ב ה) חנה מלאך יי׳ (תלים לד ח) מה נחנת בבא לך חבלים קע) (ירמיה כב כג) כי אלהים פזר עצמות חנך (תלים נג ו) הבמחנים אם במבצרים (במדבר יג יט) ענין שכונה המה · ופתרון עצמות חונך · עצמות האויב החונה עליך : מלה זאת מהמלים הנחלקים לשנים קעא) ·

חנט · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד · חנטה פגיה (שיר ב יג) לחנט את אביו, ויחנטו הרפאים (בר׳ נ ב) ימי החנטים (שם נ ג) ·

השני, חִנְטִין מלוז חמר ומשח (עזרא ו ט) כמו חטין ·

חנך . חנך לנער (משלי כב ו) וירק את חניכיו (בראשית יד יד) חנכת המזבח (במדבר ז י) ולא חנכו, ואיש אחר יחנכנו (דברים ך ה) ·

חנם · כי חנם טמנו לי שחת רשתם (תלים לה ז) ויצאה חנם אין כסף (שמות כא יא) ·

חנמל · ושקמותם בחנמל (תהלים עח מז) הוא קרח וסער, הקרח החזקה והפליאה לפי הענין כמשמעו ·

חנף · לעשות חנף (ישע׳ לב ו) ולא תחניפו את הארץ (במ׳ לה לג) והארץ חנפה תחת ישביה (ישעיה כד ה) אחזה רעדה חנפים (שם לג יד) ·

חנק · ותבחר מחנק נפשי (איוב ז טו) ומחנק ללבאותיו (נחום ב יג) חניקה כמשמעה ·

חס · מתחלק לשתי מחלקות : האחד, חוסה יי׳ על עמך (יואל ב יז) לא חסה עליך עין (יחז׳ טז ה) יחס על דל (תה׳ עב יג) ועינכם אל תחס (בר׳ מה כ) ותחס עליך (ש״א כד יא) אתה חסתה על הקיקיון (יונה ד י) אל תחוס עינכם (יחז׳ ט ה) ענין חמלה ·

השני, באו חסו בצלי (שופטי׳ ט טו) מחסה מזרם (ישעי׳ כה ד) לחסות תחת כנפיו (רות ב יב) צור חסיו בו (דב׳ לב לז) אלהי צורי אחסה בו (ש״ב כב ג) וישמחו כל חוסי בך (תהלי׳ ה יב) מושיע חוסים (שם יז ז) · וכה פתרונו הפלה נא חסדיך אל המושיע חוסים מיד מתקוממים ·

חסד · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, חסדי יי׳ (תהלים פט ב) חסדך יי׳ מלאה הארץ (שם קיט סד) כי חסיד אני (ירמיה ג יב) ·

השני, והיא תראה את ערותו חסד הוא (ויק׳ כ יז) פן יחסדך שמע (משלי כה י) חסד אל כל היום (תלים נב ג) · ענין קלון המה ·

חסל · כי יחסלנו הארבע (דברים כח לח) ויתר הילק אכל החסיל (יואל א ד) ענין ארבה הוא ·

חסם · אשמרה לפי מחסום (תה׳ לט ב) לא תחסם שור בדישו (דבר׳ כה ד) וחֹסֶמֶת היא את העברים (יחזקאל לט יא) · ענין סתימת [נ״וו סגירת] פה ואף, הפה שלא יטעם, והאף שלא יריח ריח הפגרים קעב) ·

המבאר

קע) רש״י : ומנחם פתר נחנת לשון חניה . אבל דונש פתר אותו לשון חן . ע״כ . עיין לעיל בשרש א ב ח ת צד 13 .

קעא) רש״י . עצמות חונך החונים עליך ירושלים וגו׳ וכן פתרו מנחם . ודונש פתר אותו כמו חנוך לנער על פי דרכו וכ״ף של חונך היא יסוד במלה ככ״ף של ח נ ו ך . קעב) רש״י : ומנחם פתרו בספרו יחסמו את אפם מלהריח ריח הפגרים .

טו) ועצמתיך יחליץ (ישעי' נח יא) צדיק מצרה נחלץ (משלי יא ח) ענין הצלה ·

חלק · מתחלק לג' מחלקות: האחד, חלקי יי' אמרה נפשי (איכה ג כד) כי חלק יי' עמו (דב' לב ט) סלע המחלקות (ש"א כג כח).

השני, חלקו מחמאת פיו (תלים נה כב) ואנכי איש חלק (ברא' כז יא) בחלקי נחל חלקך (ישעיה נז ו) חלקי אבנים מן הנחל (ש"א יז מ) מחליק פטיש (ישעיה מא ז) שפת חלקות (תהלים יב ג) ועל חלקת צואריו (בראשית כז טז) כחלקלקות באפלה (ירמיה כג יב) וחלק משמן חכה (משלי ה ג) כי החליק עליו בעיניו (תלים לו ג) אמריה החליקה (משלי ב טז) ופתרון בחלקי נחל חלקך, כה הוא, מאבני נחל תבחרי אבנים חלוקות ראויות להקים מהם אבן משכית, וצלמי תעתועים הם הם חלקך וגורלך, להם שפכת נסך העלית מנחה·

השלישי, חלקת השדה (בראשי' לג יט) בחלק יזרעאל (מ"ב ט י) ואכלה את החלק (עמוס ז ד) עתה יאכלם חדש את חלקיהם (הושע ה ז), וכה פתרונו, הנה חדש בא ויאכל אותם עם שדותיהם ולחמם וקצירם, וחלק ענין שדה ·

חלש · החלש יאמר גבור אני (יואל ד י) ויחלוש יהושע (שמות יז יג) ואין קול ענות חלושה (שם לב יח) חולש על גוים (ישעיה יד יב) ענין שבר המה.

חם · מתחלק לט' מחלקות · האחד, חמת תנינם יינם (דברים לב לג) אשר חמתם שתה רוחי (איוב ו ד) חמת עכשוב (תלים קמ ד) ענין ראש ולענה המה.

השני, חמת מלך מלאכי מות (משלי טז יד) ולא יעיר כל חמתו (תהלים עח לח) חמה אין לי (ישעיה כז ד) לשון קצף ·

השלישי, ברחץ הליכי בחמה (איוב כט ו) ויקח חמאה וחלב (בראשית יח ח) חלקו מחמאות פיו (תהל' נה כב) חמאות כמשמעו ·

הרביעי. חמותי ראיתי אור (ישעיה מד טז) כחם היום (בראשית יח א) וחם השמש ונמס (שמות טז כא) ומגז כבשי יתחמם (איוב לא ך) בחמו נדעכו ממקומם (שם ו יז) לשון סכן המה ·

החמישי, ויחמו הצאן (בראשית ל לט) ויחמן בבאן לשתות (שם ל לח) ליחמנה במקלות (שם ל מא) ובחטא יחמתני אמי (תלים נא ז) הנחמים באלים (ישע' נז ה) בכל יחם הצאן (ברא' ל מא).

השישי, ברה כחמה (שיר ו י) והיה אור הלבנה כאור החמה (ישעיה ל כו) ענין חרסה ולשון חמום הוא ·

השביעי, חומה היה עלינו (ש"א כה טז) אני חומה (שיר ח י) חומת בת ציון (איכ' ב ח) חומתיך נגדי תמיד (ישעיה מט טז) לשון שור המה.

השמיני, הנה חמיך עלה תמנתה (בראשית לח יג) והיא שלחה אל חמיה (שם לח כה)·

התשיעי, וחמת מים (שם כא יד) ויכלו המים מן החמת (שם כא טו) ·

חמד · כי חמודות אתה (דניאל ט כג) נתנו מחמדיהם (איכה א יא).

חמל · ויחמל על עמו (יואל ב יח) בחמלת יי' עליו (ברא' יט טז) אשר חמל העם על מיטב הצאן והבקר (ש"א טו טו) ענין רחמים.

חמן · והכרתי את חמניכם (ויקרא כו ל) ואת החמנים (דה"ב יד ד) ענין במות ואשרות המה ·

חמס · מתחלק לב' ענינים. האחד, חמס ושד (ירמיה ו ז) חמסו ושארי על בבל (שם נא לה) וחטאי חמס נפשו (משלי ח לו) כולם ענין מעשקות הם.

השני, ויחמוס כגן שכו (איכה ב ו) יחמס כגפן בסרו (איוב טו לג) נגלו שוליך נחמסו עקביך (ירמיה יג כב) · ענין השחתה המה·

חמץ · מתחלק לד' מחלקות. האחד, חמוץ בגדים מבצרה (ישעיה סג א) כמו אדום:

השני, כי יתחמץ לבבי (תהלים עג כא) אשרו חמוץ (ישע' א יז) מכף מעול וחומץ (תה' עא ד)·

השלישי, חמץ יין וחמץ שכר (במדבר ו ג) כחמץ לשנים (משלי י כו) חמץ על נתר (שם כה ך) כמשמעו.

הרביעי, חמץ תאפינה (ויקרא כג יז) בליל חמיץ (ישעיה ל כד) כל מחמצה (שמות יב ך) לשון שאור והמיץ המה.

חמק · ודודי חמק עבר (שיר ה ו) חמקי ירכיך (שם ז ב) עד מתי תתחמקין (ירמיה לא כב) ענין עגול וסביב ·

חמר · מתחלק לששה מחלקות: האחד, חמרמרו מעי (איכה ב יא) פני חמרמרו (איוב טז

העשתי עשרה, אל מחללך (דב' לב יח) ותחולל ארץ ותבל (תהלים צ ב) ולפני גבעות חוללת (איוב טו ז) באין תהמות חוללתי (משלי ח כד) חללה ידו נחש ברח (איוב כו יג) הרפאים יחוללו (שם כו ה) ענין בריאה המה.

השתים עשרה, ויחל עוד שבעת ימים אחרים (בראשית ח י) ותוחלת אונים אבדה (משלי יא ז) הן תוחלתו נכזבה (איוב מא א) הן הוחלתי לדבריכם (שם לב יא) מה אוחל ליי' עוד (מ"ב ו לג) ויחלו לקים דבר (יחזקאל יג ו) ויחלו מעט ממשא מלך שרים (הושע ח י).

השלש עשרה, וכחול ימים (תלי' עח כז) ושמתי את זרעך כחול הים (בראש' לב יג) ויהי כחול זרעך (ישע' מח יט) וכחול ארבה ימים (איוב כט יח).

הארבע עשרה, חלה תרימו תרומה (במד' טו ך) על חלות לחם (ויקרא ז יג) ענין עגות הם.

החמש עשרה, סיר אשר חלאתה בה (יחזקאל כד ו) ולא תצא ממנה רבת חלאתה (שם כ' יב) ענין זהם.

חלב. מתחלק לג' ענינים: האחד, ודי חלב עזים (משלי כז כז) בחלב אמו (שמות כג יט) יין וחלב (ישעיה נה א) מיץ חלב (משלי ל לג).

השני, כל חלב וכל דם (ויק' ג יז) חלבו האליה (שם ג ט) חלב ודם (יחזקאל מד ז)

השלישי, כל חלב יצהר (במדבר יח יב) חלב חטים (תלים קמז יד) ואכלו את חלב הארץ (ברא' מה יח) ביין חלבון קסז) (יחזקאל כז יח) ענין טוב כמשמעו.

חלד. וחלדי כאין נגדך (תלי' לט ו) ומצהרים יקום חלד (איוב יא יז) זמן האדם וימי חיי הבלו. [נשמט החלד והעכבר (ויק' א כט) מין שרץ הוא].

חלט. אין למלה זו דמיון בתורה, ופתרונה כפי ענינה ויחלטו הממנו (מ"א כ לג) כמו הטפוה ממנו קסח).

חלך. ונפל בעצומיו חלכאים (תלים י י) עיניו לחלכה יצפנו קסט) (שם י ח) עליך יעזב חלכה (שם י יד) ענין נמוכים ומרודים.

חלם. מתחלק לב' מחלקות: האחד, הנה חלמתי חלום (בר' לז ט) היינו כחלמים (תה' קכו א).

השני, ותחלימני והחייני (ישע' לח טז) יחלמו בניהם ירבו בבר (איוב לט ד) אם יש טעם בריר חלמות (שם ו ו) כולם לשון גודל ורבוי המה. ופתרון אם יש טעם בריר חלמות כה הוא לפי הענין היש טעם ודעת בריר איש משתגע בדברי [נ"וו ברבוי] הבליו.

חלמיש. חלמיש למעינו מים (תהלים קיד ח) ושמן מחלמיש צור (דב' לב יג) מצור החלמיש (שם ח טו) ענין צור אמיץ [נ"וו ואומץ].

חלון. נשקפה בעד החלון (ש"ב ו טז) משגיח מן החלנות (שיר ב ט) לשון כוין (דנ' ו יא).

חלף. מתחלק לב' מחלקו': האחד, אז חלף רוח ויעבר (חבק' א יא) חלף הלך לו (שיר ב יא) יציץ וחלף (תלים צ ו) ויחלף ולא אבין לו (איוב ט יא) וחלפת משם והלאה (ש"א י ג) כלבוש תחליפם ויחלפו (תלים קב כז) יחלפון עלוהי (דני' ד יג) ענין מעבר המה.

השני, חלפת בגדים (שופטים יד יב) והחלף את משכרתי (ברא' לא מא) לא יחליפנו (ויקרא כז י) עד בוא חליפתי (איוב יד יד) חליפות וצבא עמי (שם י יז) ענין תמורה המה.

חלץ. מתחלק לה' מחלקות: האחד, חלוצים תעברו (דברים ג יח) ואנחנו נחלץ חשים (במד' לב יז) ענין שנס המה.

השני, המחלצות והמעטפות (ישעיה ג כב) והלבש אתך מחלצות (זכריה ג ד) וקח לך את חלצתו (ש"ב ב כא) ענין מלבוש המה.

השלישי, מחלציך יצאו (בר' לה יא) והאמונה אזור חלציו (ישעיה יא ה) אזר נא כגבר חלציך (איוב לח ג) ידיו על חלציו כיולדה (ירמיה ל ו).

הרביעי, וחלצה נעלו (דבר' כה ט) וחלצו את האבנים (ויקרא יד מ) ילכו לבקש את יי' ולא ימצאו חלץ מהם (הושע ה ו) פתרונו סר מעליהם.

החמישי, חלצה נפשי (תלים ו ה) חלצני יי' מאדם רע (שם קמ ב) יחלץ עני בעניו (איוב לו

המבאר

קסז) רש"י: יין חלבון יין לבן מבושל. ומנחם חברו עם חלב חטים.

קסח) נראה מכאן כי בתוך הנוסחא אשר לפני מנחם היה כתוב ויחלטוה ממנו, כמו בנוסחת קניקוט ודירוססי.

קסט) רש"י: ומנחם פתר אותה לחלכה יצפנו וכן יעזוב חלכה כמו ונפל בעצומיו חלכאים ענין נמוכים ומרודים וכה יסוד הסלת.

כשרים היה , וגזרתו חי מחותיהם (במד׳ לב מא) חות יאיר (שם) · והמראה הראשון קרוב ממנו לענין ולפתרון , נראים המראות האלה כי מגזרת חיים הנה , אבל הענינים ימו אותם כמעט מני הדרך :

השני , גער חית קנה (תהלים סח לא) וחית פלשתים חנה (ש״ב כג יג) ענין מספר וצבא .

חיל . חיל גדול (מ״ב ז ו) חילי הגדול (יואל ב כה) על פקודי החיל (במד׳ לא יד) לשון צבא המה · ימין יי׳ רוממה ימין יי׳ עשה חיל (תלים קיח טז) וחילים יגבר (קהלת י י) שיתו לבכם לחילה (תהלים מח יד) לשון כח ואונים [נ״ו ועוצם] המה .

חיק . אל חיק אמתם (איכה ב יב) נתתי שפחתי בחיקך (בראשית טז ה) ויוציאה מחיקו (שמות ד ז) ושחר בחק (משלי כא יד) אל חיקו (שמו׳ ד ז) .

חך .· מתחלק לג׳ מחלקות . האחד , וחכיתי ליי׳ (ישעיה ח יז) אשרי כל חוכי לו (שם ל יח) וכחכי איש גדודים (הושע ו ט) אשרי המחכה (דני׳ יב יב) ואליהו הכה את איוב בדברים (איוב לב ד) לשון תוחלת המה .

השני , כל משליכי ביאור חכה (ישע׳ יט ח) כלה בחכה העלה (חבקוק א טו) הוא כלי הדייג אשר יצוד בו .

השלישי . חכו ממתקים (שיר ה טז) וחכך כיין הטוב (שם ז י) כי אמת יהגה חכי (משלי ח ז) וחלק משמן הכה (שם ה ג) ·

חכליל · הכלילי עינים מיין (בראש׳ מט יב) למי הכללות עינים (משלי כג כט) ענין אודם המה .

חל . מתחלק לט״ו מחלקות : האחד , ישועה ישית הומות וחל (ישע׳ כו א) חל וחומה (איכה ב ח) ובאו במערות צרים ובמחלות עפר (ישעיה ב יט) בחל יזרעאל (מ״א כא כג) ענין גאיות ושוחי עמק העשויות סביבות החומה ·

השני , וחלי כתם (משלי כה יב) ותעד נזמה וחליתה (הושע ב טו) כמו חלאים (שיר ז ב) ענין עגולים המה .

השלישי , התף והליל (ישע׳ ה יב) ושרים כחללים (תלים פז ז) והעם מחללים בחללים (מ״א א מ) לחול במחולות (שופטים כא כא) על מחלת קטו) (תלים פח א) כהולך בחליל (ישעיה ל כט) הם כלי שיר וזמר .

הרביעי , חליתי פניך בכל לב (תלים קיט נח) חלו נא פני אל (מלאכי א ט) ויחל משה (שמות לב יא) רבים יחלו פני נדיב (משלי יט ו) חל נא את פני יי׳ אלהיך (מ״א יג ו) ופני יי׳ לא חליתי (ש״א יג יב) ·

החמישי , אכן חלינו הוא נשא (ישעיה נג ד) גם כל חלי וכל מכה (דברים כח סא) ואני דניאל נהייתי ונחליתי (דניאל ח כז) נחלו לא יועילו (ירמיה יב יג) ולא נחלו על שבר יוסף (עמוס ו ו) מחוללת תנין (ישעיה נא ט) החליתי הכותך (מיכה ו יג) אשר חלה יי׳ בה (דברים כט כד) ואין חלה מכם עלי (ש״א כב ח) לשון מדוה .

הששי , חיל כיולדה (ירמיה ו כד) כי חלה גם ילדה (ישעיה סו ח) הרינו חלנו (שם כו יח) לא חלתי ולא ילדתי (שם כג ד) לשון צורים המה ; ויש חל קרוב לענין מגור ומורא , מפניו יחילו עמים (יואל ב ו) הכיתה אתם ולא חלו (ירמיה ה ג) ויחל מאד מהמורים (ש״א לא ג) ותתחלחל המלכה מאד (אסתר ד ד) , אם מפני לא תחילו (ירמיה ה כב) .

השביעי , חללי חרב (ישעיה כב ב) כמו חללים (במדבר כג כד) ורבו חללי יי׳ (ישעיה סו טז) ·

השמיני אז חללת יצועי עלה (בראש׳ מט ד) ויחללו את שם קדשי (יחזקאל לו ד) ואחלל שרי קדש (ישעיה מג כח) כי איך יחל (שם מח יא) בין הקדש ובין החל (ויקרא י י) והוא דרך חל (ש״א כא ו) חללה לך (ברא׳ יח כה) חול כמשמעו .

התשיעי , יחלו על ראש יואב (ש״ב ג כט) , וסער מתחולל על ראש רשעים יחיל (ירמ׳ כג יט) .

העשירי , תחלת דבר יי׳ (הושע א ב) אחל תת פחדך (דברי׳ ב כה) אתה החלות (שם ג כד) היום ההלותי לשאל לו באלהים (ש״א כב טו) החל וכלה (שם ג יב) הוא החל (בראשית י ח) ויחל נח (שם ט ך) ועיניו החלו כהות (ש״א ג ב) . ענין ראשית המה ·

המבאר

קטו) רש״י : בנחם פתר בכלן נחלות . ועלמות . נהית . ידיתן . כלם שמות כלי זמר הם . ונעימות הזמור היתה לפי שיר הראוי לאותו הכלי . ע״כ .

חזיזים (זכריה י א) ·

הרביעי, ודרך לחזיז קולות (איוב כח כו) ·

חזק · חזק ונתחזק (ש"ב י יב) חזקים כראי מוצק (איוב לז יח) ;

חח . מתחלק לב' מחלקות : האחר, חח ונזם (שמות לה כב) ושמתי חחי באפך (מ"ב יט כח) ·

השני, חוח עלה ביד שכור (משלי כו ט) · כשושנה בין החוחים (שיר ב ב) לשון קמשונים הם ·

חט . מתחלק לב' מחלקות : האחר, חטה ושעורה (דברים ח ח) חטין ושעורים (יחזקאל ד ט) בחטי מנית (שם כז יז) ·

השני, כחוט השני שפתותיך (שיר ד ג) והחוט המשולש (קהל' ד יב) חוט השני (יהושע ב יח) אם מחוט ועד שרוך הנעל (בראש' יד כג) ואשיא יחיטו (עזרא ד יב) ענין פתיל המה קסג) ·

חטא · מתחלק לב' מחלקות: האחר, תחטאני באזוב ואטהר (תלי' נא ט) וחטא את הבית (ויק' יד נב) ויתחטאו הלוים (במדבר ח כא) ענין טוהר הם ·

השני, כי אין אדם אשר לא יחטא (מ"א ח מו) וחטאתי נגדי תמיד (תלים נא ה) וכעבות העגלה חטאה (ישעיה ה יח) לשון שגגה הם, ונראה כי מגזרתו כל זה קלע באבן אל השערה ולא יחטא (שופט' ך טז) והייתי אני ובני שלמה חטאים (מ"א א כא) טועים [נ"ל תועים] ושוגים, ומגזרתו אנכי אחטנה (בראש' לא לט) השגויה · אנכי השגיתיה לי והשלמתיה קסד) · והפותרים אומרים לשון סבל ועמל, ונראים כי מגזרת חטא אשר פתרנו שגגה המה, אע"פ שקצות המלים גרועי אלפין אחר ענין אחד נוטים יחדו ·

חטב · מתחלק לב' מחלקות: האחר, בנותינו כזויות מחטבות (תהלים קיד יב) חטבות אטון מצרים (משלי ז טז) לשון גובה ומעל המה ·

השני, לחטב עצים (דברים יט ה) וחטבי עצים ושאבי מים (יהושע ט כג) כורתי עצים ·

חטם · ותהלתי אחטם לך (ישעיה מח ט) הענין יורה על המלה כמשמעו, למען שמי אאריך אפי ולמען תהלתי אחטם לך ·

חטף · יחטף עני (תהלים י ט) וחטפתם לכם (שופטים כא כא), יחטף עני ואביון, כמו יטרוף ·

חטר · ויצא חטר מגזע ישי (ישעיה יא א) חטר גאוה (משלי יד ג) לשון שבט הוא כמשמעו ·

חי . מתחלק לב' מחלקות : האחר, חיים וחסד (איוב י יב) חי חי הוא יודך (ישעיה לח יט) כי למחיה (בראשי' מה ה) ודי הוה צבא הוה מחא קסה) (דניאל ה יט) אלמנות חיות (ש"א ך ג) לא יחיה דוד (ש"א כ יא) כולם לשון חיים ·

וגם אלה מגזרת חיים, וחיתם בקדשים (איוב לו יד) וחיתו באור תראה (שם לג כח) חית ענייך (תהלים עד יט) וחיתו לממתים (איוב לג כב) וזהמתו חיתו לחם (שם לג ך) ענין נפש חיה ·

וגם אלה מגזרת חיים בלשון שבועה, וישבע בחי העולם (דניאל יב ז) חי יי' וחי נפשך (ש"א כה כו) חי פרעה (בראשית מב טו) חי אלהיך דן, וחי דרך באר שבע (עמו' ח יד) · ויש חיים בלשון תרופה, כאלה, וימרחו על השחין ויחי (ישעיה לח כא) האחיה מחלי זה (מ"ב ח ח) במחנה עד חיותם (יהושע ה ח) אל נחש הנחשת וחי (במ' כא ט) ונרפא · ויש חי אשר איננו חי, הבשר החי (ויקרא יג טו) בשר מבשל כי אם חי (ש"א ב טו) ומחית בשר חי (ויקרא יג י) חיות קטנות עם גדלות (תהלים קד כה) ואת כל נפש החיה הרמשת (בראשית א כא) ותבוא חיה במו ארב (איוב לז ח) חיתו שדי (תלים קד יא) וארבע חיון רברבין (דניאל ז ג) וארו חיוה רביעיא (שם ז ז) שוב אשוב אליך כעת חיה (בראש' יח י) למועד הזה כעת חיה (מ"ב ד טז) ענינם שנה האחרת שנה הבאה, מלה זאת דבורה כלשון בני אדם ויתכן להיות בענינם ואמרתם כה לחי (ש"א כה ו) לשון ברכה הוא, כאשר יבקר האדם אוהבו ביום שמחתו ומברכו ואומר : גם לשנה, ולשנים רבות, ויש מהפותרים אשר אומרים מיושבי

המבאר

קסג) וכן דעת רש"י שם : יחיטו לשון פתיל כמו אם מחוט [בראשית יד כג] שהם תופרים ומחברים הכתלים זה עם זה. עכ"ל . ולא הזכיר מנחם .

קסד) פי' אנכי חשבתיה לשגגה שלי ואנכי שלמתי תמורתה.

קסה) בנוסחות וינא לא נמצא הפסוק הזה בכאן. אבל חובר עם פסוק יחזי עוד לנצח [תלים מט י] בשרש ח' בחדי. לאמר כי שרשם רק אות חי"ת לבד . אבל נראה כי טעות המעתיק הוא .

הסלעים (ישע' ז יט) וחורי הכפים (איוב ל ו) ולא נודע אם הוא"ו יסוד אם אין , ויש ווי"ן במלים נאחזים ויש אשר יוצאים , הנם כתובים במחברת ו"ו , והווין היוצאים מהמלי' לולי כי נמצאו נעדרים מהמלים הנגזרים מגזרתם לא נודע יסודתם ·

חגר . חגורי אזור (יחזק' כג טו) חגרת שק (יואל א ח) ויחגר אתו באבנט (ויקרא ח ז) לשון אזירה המה ·

חד · מתחלק לד' מחלקות : האחד , ודבר חד את אחד (יחז' לג ל) פתרון חד כאחד , ומגזרתו לאתונא חד שבעה (דניאל ג יט) די דניאל חד מנהון (שם ו ג) בשנת חדה (שם ז א) · ומלבד אלה יש מלים בלשון עברית , אשר נראים מגזרת חד כמו יחדו , ויענו כל העם יחדו (שמות יט ח) · וכמו את בנך את יחידך (בראש' כב ב) · כמספד על היחיד (זכריה יב י) · ומיד כלב יחידתי (תלים כב כא) · ונראים המלים האלה כי היודין אינם יסוד , ואל יחד בימי שנה (איוב ג ו) יוכיח ·

השני , תחדהו בשמחה (תהלים כא ז) ויחד יתרו (שמות יח ט) כי חדות יי' הוא מעוזכם (נחמיה ח י) עז וחדוה במקמו (דה"א טז כז) ענין משוש המה ·

השלישי , חוד חידה (יחזקאל יז ב) אפתח בכנור חדתי (תהלים מט ה) החידה חדתה לבני עמי (שופטי' יד טז) דברי חכמים וחדתם (משלי א ו) ענין דומיות קרוב ממשל המה ··

הרביעי , חרב חדה (יחזק' ה א) וחדו מזאבי ערב (חבקוק א ח) ברזל בברזל יחד (משלי כז יז) תחתיו חדודי חרש (איוב מא כב) · ענין לטישה המה : ויש בלשון ארמית , חדוהי ודרעוהי די כסף (דניאל ב לב) וְחָזֶה בלשון ארמית חֲדִיָא ·

חדל · חדל בני לשמע מוסר (משלי יט כז) והחדל יחדל (יחזקאל ג כז) כי לא יחדל אביון (דבר' טו יא) לשון מניעה · ויתכן להיות מגזרתו יושבי חדל (ישעיה לח יא) חדל ממנו (שמות יד יב) ·

חדק · סובב כחדק (מיכה ז ד) כמשכת חדק (משלי טו יט) ממיני סירים , וקמשונים ותחוחים , וחרולים , ואטדים , וקוצים , ודרדרים , וסלונים ובאושים , וברקנים המה ·

חדר · מן החדר תבוא סופה (איוב לז ט) היא חרב חלל הגדל החדרת להם (יחזק' כא יט) ויבא החדרה (בראשית מג ל) ·

חדש · מתחלק לב' מחלקות : האחד , חדשים לבקרים (איכה ג כג) חדשים גם ישנים (שיר ז יד) ותחדש פני אדמה (תלים קד ל) מלך חדש (שמות א ח) לב חדש (יחזקאל יח לא) ·

השני , החדש הזה לכם (שמו' יב ב) חדשיכם ומועדיכם (ישעיה א יד) · לשון ירחים הם ·

חו . מתחלק לב' מחלקות : האחד , אחוה דעי אתכם (איוב לב י) יחוה דעת (תלים יט ג) ואחוית אחידן (דניאל ה יב) החוני (שם ב ו) · ענין הגדה המה :

השני , חות יאיר (במדבר לב מא) חותיהם (שם) ענין כפרים הם ·

חוח . ובחוחים (ש"א יג ו) מיני שיחים ובורות תחתים , כמשמעו :

חור · חור כרפס ותכלת (אסתר א ו) לא עתה פניו יחורו (ישעיה כט כב) ואורגים חורי (שם יט ט) ענין לובן המה , וכל לבן בלשון ארמית חִוָּר · וכבר אמרנו ונקדמה מלה זאת במחברת חר [קסא] , ולא השניתיה כי אם עקב הוא"ו אע"פ שאין הוא"ו יסוד ·

חז . מתחלק לארבע מחלקות : האחד , חזון נראה אלי (דניאל ח א) במחזה (בראשית טו א) חזיונות (יואל ג א) שמאל בעשתו ולא אחז (איוב כג ט) ענין ראיה ומבט המה :

השני , אל מחת חפצם (תלים קז ל) [ומחזה אל מחזה [קסב] (מ"א ז ד)] וחזותכם את שאול (ישע' כח יח) בית אבנים יחזה (איוב ח יז) ועם שאול עשינו חזה (ישע' כח טו) ענין גבול המה ·

השלישי , חזה התנופה (שמו' כט כו) עושה

המבאר

קסא) בכל ההעתקות מלבד העתקת ווין כתוב במחברת ח"ו . וגם בה נראה כי נתקנה בידי ר' יעקב וכן נכון · עיין להלן בשרש חר . ככאן נראה ברור כי כסתב סדר כל השרשים השניים ראשונה במחברתו. והשלישיים והרביעים אחריהם. לא כסדר מסח האלפבית , להיותו אומר כאן בפירוש וכבר אמרנו ונקדמה וכו' ולא השניתיה וכו' · עיין דברינו בההקדמה.

קסב) רש"י : מחזה לשון קצה ומנחם בן סרוק חברו אצל כחזו חפצם , וכל חזות שבלשון משנה כך היא וכו' . ויונתן אף הוא תרגמו זוי לקבל זוי . וכן הביאו רש"י במחזה חפצם. פתרו חפצם . כחזו לשון גבול ומנחם חברו עם וחזותכם את שאול . ע"כ. אכנם דע הקורא כי הפסוק ומחזה על מחזה חסר בכל הכ"י אשר לפני. והוספתי אותו לפי דברי רש"י ז"ל.

(דניאל ו כג) כולם לשון השחתה המה, וחבלים יחלק באפו (איוב כא יז) גם הוא קרוב לאלה וראוי להיות מגזרתם ·

השלישי, חבלתו חוב ישיב (יחזק׳ יח ז) ועל בגדים חבלים יטו (עמוס ב ח) אם חבל תחבל (שמות כב כה) כי תחבל אחיך חנם (איוב כב ו) ובעד נכריה חבלהו (משלי כז יג) · ענין ערבון ·

הרביעי, חבלים נפלו לי בנעימים (תהלים טז ו) ויפלו חבלי מנשה (יהושע יז ה) גורל אחד וחבל אחד (שם יז יד) משליך חבל בגורל (מיכה ב ה) יעקב חבל נחלתו (דברים לב ט) · ענין גורל המה ·

החמישי, מלחיך וחבליך (יחז׳ כז כז) וכשכב בראש חבל (משלי כג לד) לקול זעקת חבליך (יחז׳ כז כח) · אלה הם חבלי הספינות אשר בהן תקון מלאכתן, חבלים כמשמעו, כמו חבל הכסף (קה׳ יב ו) בחבלי אדם אמשכם (הושע יא ד) והשיאו כל ישראל אל העיר ההיא חבלים (ש״ב יז יג), וימשכו את ירמיהו בחבלים (ירמיה לח יג) ·

הששי, חבלי רשעים עודני (תלים קיט סא) חבל נבאים ירדים מהבמה (ש״א י ה) · להקת הנביאים לפי הענין ·

השביעי, כי בתחבלות תעשה לך מלחמה (משלי כד ו) ונבון תחבלות יקנה (שם א ה) ענין מועצות המה ·

חבצלת · חבצלת השרון (שיר ב א) ותפרח כחבצלת (ישע׳ לה א) נצה הנותנת ריח כמשמעו ·

חבק · ויחבק לו וינשק לו (בראשית כט יג) מעט חבק ידים (משלי ו י) הכסיל חבק את ידיו (קהלת ד ה) ועת לרחק מחבק (שם ג ה) · ענין דבק המה, פתרונו כפי ענינו ·

חבר · מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, חבר אני לכל אשר יראוך (תלים קיט סג) וארח לחברה (איוב לד ח) חברת אשה אל אחתה (שמות כו ג) ויחבר (שם לו י) כל אלה חברו (בראשית יד ג) אתחבר יהושפט (דה״ב כ לה) וכל בית ישראל חברו (יחזקאל לז טז) ·

השני, חבורה תחת חבורה (שמות כא כה) חברות פצע (משלי כ ל) נמקו חבורתי (תלי׳ לח ו) ענין שרט המה, ונראה כי מגזרתו ונמר חברברתיו (ירמיה יג כג) ·

השלישי, וחבר חבר (דב׳ יח יא) חובר חברים מחכם (תהלים נח ו) עמדי נא בחבריך (ישעיה מז יב) ·

חבש · מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, ביום חבש יי׳ את שבר עמו (ישעיה ל כו) לא אהיה חבש (ישעיה ג ז) כי הוא יכאיב ויחבש (איוב ה יח) ומחבש לעצבותם (תלים קמז ג) האף שונא משפט יחבוש (איוב לד יז) וכה פתרונו, הטוב לרפוא מי שהוא שונא משפט עליון; היתרפא? לא חבשה (יחזקאל ל כא) ולא חבשו (ישעיה א ו) כולם לשון תרופה וארוכה ורפואה ותעלה ·

השני, וחבשת להם מגבעת (שמות כט ט) מבכי נהרות חבש (איוב כח יא) סוף חבוש לראשי (יונה ב ו) פניהם חבוש בטמון (איוב מ יג) בחבלים חבשים (יחזק׳ כז כד) · כולם לשון אזירה וחגירה, ופתרון מבכי נהרות חבש כה הוא, מימי נגב חוגר נהרות, שם מים עזים הגורי נהרות ·

חבת · מחבת ברזל (יחזק׳ ד ג) על מחבת (ויקרא ו יד) ולמחבת ולמרבכת (דה״א כג כט) לשלם הקרחי באמונה על מעשה החבתים (שם ט לא) ואם מנחה על המחבת קרבנך (ויק׳ ב ה) ·

חג מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, וחג האסיף (שמות כג טז) חגי יהודה חגיך (נחום ב א) אכלים ושתים וחגגים (ש״א ל טז) המון חוגג (תלים מב ה) לחג את חג הסכות (זכריה יד יח) ענין מועד הם ·

השני, אסרו חג בעבותים (תהלים קיח כז) חגים ינקפו (ישע׳ כט א) · המה הזבחים המועדים למועד יי׳ · ויתכן להיות העליון מגזרתו ·

השלישי, יחוגו וינועו כשכור (תלים קז כז) והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא (ישעיה יט יז) בחקו חוג על פני תהום (משלי ח כז) חק חג על פני מים (איוב כו י) הישב על חוג הארץ (ישעיה מ כב) · ענין הקפה הם · ובמחוגה יתארהו (שם מד יג) הוא כלי ממלאכ׳ חרש, ויתכן להיות מגזרת זה העליון, ויהיה פתרונו כענין מפעל, הוא הברזל המקיף וסובב וחוגג לתקן בו צורת הפסל ·

חגב · ואת החגב למינהו (ויק׳ יא כב) הוא שרץ עוף ממין ארבה ·

חגו · יונתי בחגוי הסלע (שיר ב יד) שכני בחגוי הסלע (ירמיה מט טז) · פתרונו כמו נקיקי

כי מעינו ומגזרתו הוא, וכה ענין הפתרון אענה את השמים, והשמים יענו את הארץ, והארץ תענה את הדגן, והדגן תענה את יזרעאל, השמים יתנו רביבים לארץ, והארץ תתן פריה, ותענה זורעיה ועובדיה, ויזרעאל כארבאל קנט) (הושע י יד) ׃ ויש זריעה אשר איננה זריעה כי אם בלשון בני אדם, ואזרעם בעמים (זכר׳ י ט) וזרעתיה לי בארץ (הושע ב כה) אור זרע לצדיק (תהלים צז יא) ׃ זרעו לכם לצדקה, קצרו לפי חסד, נירו להם ניר, ועת לדרוש את יי׳, עד יבוא ויורה צדק לכם (הושע י יב) פתרון יורה צדק מגזרת יורה ומלקוש (דב׳ יא יד) וכמו כי נתן לכם את המורה לצדקה, ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון (יואל ב כג) וכמו אמת מארץ תצמח, וצדק משמים נשקף (תהלים פה יב) ׃

זרק ׃ כי מי נדה לא זרק (במדבר יט יג) כמזרקים לפני המזבח (זכריה יד ך) מזרקי כסף (במדבר ז פד) כלי מזבח המה ׃ גם שיבה זרקה בו (הוש׳ ז ט) מלה זאת אמורה בלשון בני אדם ׃

זרת. זרת ארכו וזרת רחבו (שמות כח טז) ושמים בזרת תכן (ישעיה מ יב) ׃ מדת יד ׃

נשלם מחברת זיי״ן

אחל מחברת חי״ת

חב. חבט חבל חבצלת חבק חבר חבש חבת ׃ חג חגב חגו חגר ׃ חד חדל חדק חדר חדש ׃ חו חוח חור ׃ חז חזק ׃ חח ׃ חט חטא חטב חטים חטף חטר ׃ חי חיל חיק ׃ חך חכליל ׃ חל חלב חלד חלט חלך חלם חלמיש חלון חלף חלץ חלק חלש ׃ חם חמד חמל חמן חמס חמץ חמק חמר חמש, חן חנט חנך חנם חנמל חנף חנק ׃ חס חסר חסל חסם חסן חסף חסר, חף חפז חפן חפץ חפר חפש חפש ׃ חץ חצב חצן חצף חצר ׃ חק חקר ׃ חר חרב חרג חרד חרז חרט חרך חרם חרמש חרס חרף חרץ ׃ חרצב חרצן חרק חרש חרש חרת ׃ חש חשב חשה חשך חשך חשל חשמל חשמן חשן חשף חשק חשר ׃ חת חתך חתל חתם חתן חתף חתר ׃

חב. מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, חבי כמעט רגע (ישעיה כו ך) לטמון בחבי עוני (איוב לא לג) ושם חביון עוזו (חבקוק ג ד) ויתחבא האדם ואשתו (בראשית ג ח) ׃ לשון מצפונות [נ״ה משפונות] המה ׃

השני, והיבתם את ראשי למלך (דניאל א י) חבלתי הוב ישיב (יחזקאל יח ז) ׃ לשון חובה המה ׃

השלישי, אף חבב עמים (דברים לג ג) ׃ נכון חבב להיות מגזרת חביון (חבקוק ג ד) החביאני (ישע׳ מט ב) ׃ וכה יהיה פתרונו, בצל ידו החביא עם קדושו, כדבר הנביא בצל ידי החביאני ׃׃׃ באשפתו הסתירני (שם) ׃ פרש ענן למסך ויסך עלימו, ונכון לתלות בידך בחובב קנט) ׃ ואנשי פתרון אמרו חובב לשון אהבה ׃

חבט ׃ יחבט יי׳ משבלת (ישעיה כז יב) כי תחבט זיתך (דברים כד ך) חבט חטים (שופטים ו יא) ׃

חבל ׃ מתחלק לז׳ מחלקות: האחד, בטרם יבוא חבל לה (ישעיה סו ז) חבלי יולדה (הושע יג יג) צירים וחבלים יאחזון (ישעיה יג ח) חבלים יחלק באפו (איוב כא יז) הנה יחבל און (תלים ז טז) שמה חבלתך אמך (שיר ח ה) ׃

השני, כי אל אל האמר נשאתי לא אחבל (איוב לד לא) מחבלי׳ כרמים (שם ב טו) וחבל את מעשה ידיך (קהלת ה ה) וחבל על מפני שמן (ישעיה י כז) בז לדבר יחבל לו (משלי יג יג) ולאחד קראתי חבלים (זכריה יא ז) רוחי חבלה (איוב יז א) לא יחבל רחים ורכב (דברי׳ כד ו) חבל חבלני לך קס) (נחמיה א ז) ואף קדמיך מלכא חבולה לא עבדת

המבאר

קנט) פי׳ מלת בידך בפסוק אף חובב ראוי לתלותה במלת חובב הקודמת לה.
קס) רש״י: חבול שם דבר לשון השחתה וכו׳ וכן חברו מנחם.

כי כמהו וכתותי מפניו צריו (תהלים פט כד) מן כתות לא יחמל (ישע׳ ל יד) החתת כיום מדין (שם ט ג) הו״ו מפריד בין היסוד ובין התי״ו, כאשר יפעל יו״ד בשתיתי, על כן לא נכון להיות זרית מזרת כי אם מזר, וכה פתרונו, ארחי ורבעי זרית הקיפות זר סביבותי וגדרת נתיבותי, על כן אמר אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח (תה׳ קלט ז)·

וגם אלה קצות האותיות אשר יקרה להם כמקרה התי״ו, כאשר התי״ו עומד במקום שנים ככה הנון אחר במקום שנים, הם ראוים להכפיל ונאחדים [נ״ול ונאחזים] לברם, כאלה: הליועץ למלך נתנוך (דה״ב כה טז)· ונתנו את בנתינו לכם (בראשית לד טז)· מצרים נתנו יד (איכה ה ו)· כי ממך הכל ומידך נתנו לך (דה״א כט יד)· ואת כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכנו והקדשנו (דה״ב כט יט)· ולנו בגבעה (שופ׳ יט יג)· כי עליך נשענו (דה״ב יד י) כל הנוני״ן הם ראוים להכפיל: נתננוך, ונתננו, ולננו, ונשעננו, והכננו, אבל יש די באחת מהנה עקב דגשנותה המבלעת כפילתה, כמשפט התי״ו אשר הקדמנו: נשוב לענין ראשון, יכמהו והזורה תבקע אפעה (ישעיה נט ה) הביצה הנדשת בהבקעה לא יצא ממנה כי אם אפעה, וככה ויזורר הנער עד שבע פעמים (מ״ב ד לה) ויזר את הגזה (שופטים ו לח) ענין דישה המה, ופתרון ויזורר הנער, דש הנער בעלותו עליו· ושומו פיו על פיו, ועיניו על עיניו וכפיו על כפיו נמצא הענין מורה על פתרון המלה, וככה ויזר את הגזה, שת ידיו עליה, ויעצרנה אחרי כן, מן אותה עד צאת ממנה מלא הספל מים ותרגומו מוכית ועצר·

השביעי, אשר זרה ברחת ובמזרה (ישעיה ל כד) ואזרה במזרה (ירמ׳ טו ז) תזרה לרוח (יחז׳ ה ב) לוא לזרות ולוא להבר (ירמ׳ ד יא) הנה הוא זרה (רות ג ב) מזרה ישראל יקבצנו (ירמי׳ לא י) ויזר על פני המים (שמות לב ד) לשון אחר וענין אחד להם, ומגזורתם וממזורים קרה (איוב לז ט) וגם מגזורתם התוציא מזרות בעתו (שם לח לב) הם הרוחות והמזורים מפרקי הרים ומשברי סלעים, כי הקרה והצנה מתולדת הרוח המה, ובאמרו התוציא מזרות בעתו: הוא אשר דבר ירמי׳ ויוצא רוח מאצרותיו (ירמיה י יג) לעשות לרוח משקל (איוב כח כה)· ובעלי פתרון אמרו ממזרים קרה, כמו מזורמים קרה, העמידוהו מגזרת זרם (ישע׳ לב ב), וכן לא יתכן· ופותרים גם בזה התוציא מזרות בעתו, החליפו רי״ש בלמד ושמוהו מזלות, והמלים מבלי חליפות עומדים על יסודתם כמשפט·

השמיני, לא יבא ממזר (דברים כג ג)· יתכן להיות מלה זאת כמלים אשר ענינם יורה על פתרונם, ויהיו הממזרים ילדי פשע וזרע שקר, ואם תגזור המלה ממראה פתרונה [ראוי] להיות המלה מן מוזר הייתי לאחי (תהלים סט ט) והזר הקרב יומת (במדבר א נא) היא הזריעה אשר לא כדת ולא כמשפט, לעשות מעשהו זר מעשהו, ולעבד עבדתו נכריה עבדתו (ישעיה כח כא)·

התשיעי, נזר אלהיו על ראשו (במדבר ו ז) גזי נזרך (ירמיה ז כט) חללת לארץ נזרו (תהלים פט מ)· ענין כליל וכתר, ויתכן להיות מגזרתו זר זהב (שמות כה יא)·

זרב. בעת יזרבו נצמתו (איוב ו יז) מלה זו אין לה דמיון בתורה, ופתרונה לשון חורב וציון ושרב·

זרזיף. כרביבים זרזיף ארץ (תלים פט מ) גם מלה זאת אין לה דמיון בתורה, ופתרונה כמו ריוויי ארץ·

זרח. וזרח משעיר למו (דברים לג ב) וזרח השמש (קה׳ א ה) והצרעת זרחה במצחו (דה״ב כו יט)·

זרם. זרם מים (חבקוק ג י) מזרם הרים ירטבו (איוב כד ח) זרמו מים עבות (תהלים עז יח) וזרמת סוסים זרמתם (יחזקאל כג ך) ענין שאון המה·

זרע. זרע וקציר (בראשית ח כב) הזרעים ברמעה (תלים קכו ה) ונותן להם זרעונים (דניאל א טז) והם יענו את יזרעאל (הושע ב כד)· נראה

המבאר

קנז) כלומר שלא יטעה הקורא לומר כי פרוש המלה כמו שתי אבל פירושה מן שתיה כפשוטו. ואותיות תי בסופה הוא למדבר בעדו כדין כל נחי ל״ה·

קנח) כלומר מלת יזרעאל היא ע״מ מלת ארבאל שפירושה מארב. ור״ל רש״י בהושע. כבוזזים הבאים על עם יושב בשלום פתאום על ידי מארב שלא נזהרו בהם לברוח מפניהם ושודדים את הכל. בית ארבאל: יונתן תרגמו בית מארב, ואל״ף ולמ״ד יתרים בו כמו יזרעאל שאיננו שם עיר, כנין יענו את יזרעאל, נקראו בלשון שם. אף כאן קרא אותו כמין שם עיר וכן חברו מנחם. אבל דונש פותרו שם מקום.

הרביעי , להמך ישימו מזור תהתיך (עובדיה א ז) ולא יגהה מכם מזור (הושע ה יג) והיה לכם לזרא (במדבר יא כ) · כלם לשון מחלה , וכן פתר אונקלוס ויהי לכון לתקלא (שם) . ופתרונו ראוי ונכון · וירא אפרים את חליו ויהודה את מזורו (הושע ה יג) , חליו יורה על מזרו , ולרפא יורה על מזור :

החמישי , זר זהב סביב (שמות כה יא) מתחת לזרו (שם ל ד) ותזרני חיל (ש"ב כב מ) ארחי ורבעי זרית (תהלים קלט ג) ורזיר מתנים (משלי ל לא) · כולם לשון הקפה וסיבוב · ופתרו אנשי פתרון בארחי ורבעי זרית , דרכי ורבצי מדדת , והעמידו זרית מגזרת זרת ארכו וזרת רחבו (שמות כח טז) ושמים בזרת תכן (ישעיה מ יב) ואין בזה הוכן הלשון ומשקולת המבטא , כי כל תיבה מלשון עברית אשר באחריתה תי"ו יסוד במלה , בהסב המדבר המלה לאיש אחר לאמר לו הִצְמַתָּ , כָּרַתָּ [קנג] , לא יוכל להכפיל את התיו עקב דגשנותו כי לא יוכפל , כי בדגשנותו עומד במקום שנים , כה דת משפטם בכל הלשון , והמלים אשר באחרית אותיותם תיו יסוד אחוז בהם איננו נכפל , והיה ראוי להכפיל אחד ליסוד ואחד למלאכה , לולי דגשנותו , אבל [נ"ו אכן] די באחד : ואלה התוי"ן אשר יורו על דגשנותו : ושתי את גבולך (שמות כג לא) שתי בארני אלהים מחסי (תהלים עג כח) שתה עונתינו לנגדך (שם צ ח) ושחת דבריך הנעימים (משלי כג ח) כי ארצך שחת (ישע' יד ך) והמתה את העם הזה (במד' יד טו) כרתי ברית לבחירי (תהלים פט ד) אתו תשחית וכרת (דברים ד ך) הצמתה כל זונה ממך (תלים עג כז) והשבתי כל משושה (הושע ב יג) אשר הסתה אתו (מ"א כא כה) עולת שבת בשבתו (במדבר כח י) חדשה ושבתה [קנד] (הושע ב יג) וכאלה הרבה · והיה מאמתת הלשון להכפיל את התוי"ן האלה על דבר אשר כולם מיוסדים במלים , והם מוסבין לשרת היה ראוי ושתי את גבולך לאמר ושתתי , וכרתי וכרתתי , הצמת הצמתת , והשבתי והשבתתי , ושחת ושחתת , אבל חירוד הלשון מבליע את התי"ו במלה ואינו נכפל , כי יש די בתי"ו אחר , והנה לך פתח אשר תתבונן ממנו , והכיר הברת יתר התוי"ן אשר באחרית המלים הנשרשים והבאים לשרת , כי התי"ו האחר ממנו יסוד והשני ממנו למלאכה , דע כי כל תי"ו הנכתב באחרית המלה , ויו"ד יקדמנו , יען לא הובא היו"ד בתוך כי אם להפריד בין המלה ובין התי"ו להורות על התי"ו וללמד עליו [קנה] , כי איננו יסוד ואיננו אחוז במלה אחיזת עיקר · ואלה התווי"ן הנכתבים באחרים המלים אשר בהפריד היודי"ן בין התווי"ן ובין המלים ישבתו התווי"ן מהיותם יסוד · ואלה קצותם : אביתי , בניתי , גליתי , דמיתי , הייתי , זריתי , חליתי , טעיתי , יריתי , כליתי , כסיתי , מריתי , נפיתי , עשיתי · וכאלה הרבה , הן נמצא היו"ד מפריד בין התי"ו ובין היסוד , בין האותיות המיוסדים לאות המועד למלאכה , והוא התיו , ויש ממשפט האותיות ומקושט המלים להיות ז ר י ת כאחד מהם , ובהיות ככה ישבות ז ר ת מזרית [קנו] , ולא יהיה מגזרתו ולא מיסודתו , כי היו"ד הבא בתוך המלה הפריד בין זר ובין התי"ו , ולא הפריד בין זרת ובין תי"ו , ואלו נגזר זרית מגזרת זרת היה על המחוקק לחקות זֵרִתָּה ומוציא היו"ד מתוכו כגבול המלים העליונים אשר קדמו הנה , אשר התווי"ן יסוד בהם , כמו כרת , שחת , הצמת · ואם יאמר כי יש מלים מעט מזער שאחריתם תי"ו מיוסד במלה ונכפל , ואין חרוד הלשון מעמיד המלה על התיו , כמו שתיתי מים (מ"ב יט כד) דע כי טענתו לא תועילנו ולא יוכל להעמיד זרית מזרת בכל פנים , כי יו"ד של שתיתי לא בא אל תוך המלה כי אם אחרי היסוד , ויסוד ההוא שי"ן תי"ו , רק לא נכפלו התווי"ן בשתיתי כי אם עקב מראות המלה למען לא תצא מחקת שתיה לחקות שמה שיתה [קנז] , אבל היו"ד כמפעל הו"ו

והמבאר

קנג) פי' אם ירצה המדבר לבנות מן איזה שרש אשר למ"ד הפעל תי"ו את הנוכח יכפיל התי"ו השרשית ויביא דגש בתי"ו השימוש למלאות מקומו .

קנד) נראה כי לפי מנחם תהיה תי"ו של בשבתו ושבתה מורה על כינוי נסתר ונסתרת ולא ת' שרשית . כי לולא זה לא הביאן במקום הזה . ויסתעף מזה לדעתו כי בכל שם נקבה אין תי"ו הכנוי ת ו תמורת ה"א הנקבה רק משרש הכינוי עצמו .

קנה) כלומר היו"ד בא בין השרש ובין התי"ו להורות כי אין התי"ו שרשית רק היא משרתית כדין כל תי"ו הבא בסוף המלה להורות על כר"ב ללשון יחיד .

קנו) ובהיות ככה ישבות זרת מזרית . פי' אחרי שהוכיח כי בבוא היו"ד בין היסוד והתיו יורה שהתי"ו משרתית . ע"כ ישבות המשפט לזכר כי מלת זרת יסוד מלת זרית . כי לולי זה היה המחוקק אומר זרתה תחת זרית כמו שיאמר הצמת מן צמת .

משפט המלך על עוברי מצותו , יצוה לסתור בנינו ולכלות את עציו ואת אבניו ויזקיף קורה מקור׳ ביתו ויתלוהו עליה , ויהרג עליה יתמחא עלוהי [קמח] ·

זר · מתחלק לט׳ מחלקות : האחר , ושממה כמהפכת זרים (ישעיה א ז) וזרים לא יעברו בה עוד (יואל ד יז) והזר הקרב (במדבר א נא) לשון נכרים הם ·

השני , אין דן דינך למזור (ירמיה ל יג) מים זרים קרים נוזלים (שם יח יד) לא זרו ולא חבשו (ישעיה א ו) זרו וחבשו ענין רפואה המה וזה יורה על זה [קמט] · ואמרו אנשי פתרון לא זרו על מכתם אבקת התבשת מעשי הרופאים , ולא יתכן כה למשקולת הלשון, כי אלו אמר לא הזירו עליהם, היינו נוטים אחרי פתרונם , אע״פ שאין זוכר מה הזירו , ועתה הואיל ואמר לא זרו הורנו כי המכות לא חבשו ולא רפאו ולא זרו , ובהרחיק הפותר זרו מחובשו והקריב אותו מגזרת [נ״ל לגזרת] מזרה, ואזרם במזרה (ירמיה טו ז) ילמד על המכות שהוא יזרה אותם מעקרם , ולא יזורה עליהם [קן] וכן לא יפתר ·

מים זרים קרים נוזלים (ירמיה יח יד) מימי תרופה הם . ויש מהפותרים אשר ידמו וישוו מים זרים לזרם מים (חבקוק ג י) וזרמו מים עבות (תלים עז יח) ולא נכון לפתור כן , כי אותיות זרם שלשתם יסוד , ואלו בקש לדבר בלשון זרם , היה מכפיל את המ״ם , ואומר זרמים , והיה מניח זרם [קנא] , כי המלה כלה יסוד , והיה מוסיף יו״ד מ״ם לרבות הזרם להיות זרמים [קנב] , ובעשותך כה למים זרים קרים, נמצא זיין ורי״ש יסוד , והנותר כיתר כל הלשון , אבל זר תשעה פנים לו , ואין בהם קרוב לפתרונו ממנו , וכה פתרון הפסוק , היעזב מצור שדי שלג לבנון אם ינתשו מים זרים קרים וגו׳ (ירמ׳ יח יד) היעזב אדם מימי שלג לבנון הנגרים מצור שדי , ההולכים לאט על חול הארץ . כל המוצא מימי שלג לבנון, הטוב לעזוב אותם, הישר בעיני המוצא אותם לעזבם והמה לחיי עולם משיבים את הנפש ומחיים את הרוח ומרווחים את הגוף, אם ינתשו מים זרים קרים נוזלים , אם טוב לנהוש ולאבד מקור מים המועדים לתרופה, מים נאמנים נכונים לחיים והחיים תלוים בהם , הטוב להיותם לאבוד ולנתישה · כי שכחני עמי לשוא יקטרו (ירמיה יח טו) · ואך שכחוני עמי, ונתשו מעגלי חיים, והניחו מקור מים חיים, נואלו כי לא ידעו ולא הבינו · ואשר הוספנו מלה בתחלת הפסוק לאמר היעזב אדם מצור שדי שלג לבנון, חידוד הלשון הוא · ויש כמוהו בעניני תורה , כאלה : הירצון בסלע סוסים אם יחרוש בבקרים (עמוס ו יב) היה על המחוקק לחקות אם יחרוש החורש בבקרים · וכמהו , כאשר יבער הגלל עד תמו (מ״א יד י) · היה לחקות כאשר יבער המבעיר וכמהו , כאשר ירדף הקרא בהרים (ש״א כו ך), היה לחקות כאשר ירדף הציד · וכמהו , ויגרש אתם מאת פני פרעה (שמות י יא) ראו הביא לנו איש עברי (ברא׳ לט יד) · וכמוהם הרבה , ויתכן להיות לאין דן דינך למזור מראה אחר מבלעדי זה , להיות מזור זה מחלה , כמו ולא יגהה מכם מזור (הושע ה יג), וכה יקום פתרונו דע כי תחלואי בני אדם ונגעי מדויהם רבו עליהם , ותרופתם ביד האלהים, אבל נתן שכל בלב כל חכם לב לרפאות חלי ולגהות מזור ברצותו לעזור , ואפס לא יועיל הרופא לחבוש על המזור כי אם לרעתו התחבושת הראויה לו , ובהעלם ממנו יסוד המחלה אין בתרופתו הועילות [נ״ל תועלת] , על כן יאמר אין דן דינך למזור , כל רופאיך לא ירפאוך למזור, כי לא ישיגו עיקר המכה , כי אני אפליאנה עד אשר תעלם מלבב כל הרופאים ·

השלישי , נזרו אחור (ישע׳ א ד) וינזרו מקדש (ויקרא כב ב) לא זרו מתאוותם (תלים עח ל) מיין ושכר יזיר (במדבר ו ג) מנזריך כארבה (נחום ג יז) וינזרו לבשת (הושע ט י) והזרתם את בני ישראל (ויק׳ טו לא) כלם לשון סור המה , ובלשון ארמית סורו נא , זורו כען (בראשי׳ יט ב ת״א) ·

המבאר

קמח) אפשר כי מלות יתמחא עלהי יתרות, והסבה היתה ע״ס טעות המעתיק . כי כן נמצא משובש בכ״י המבורג שאחרי יתמחא עלהי הראשון החל המעתיק לכתוב : כה היה משפט וכו׳ , עד ויהרג עליה , ואח״כ כתב יתמחא עלהי וכה פתרון עינינו יתנסח וכו׳.

קמט) רש״י שם : ומנחם פי׳ לשון רפואה כמו אין דן דינך למזור .

קן) לפי הפותרים תהיה מלת זרו פעולה יוצאת לשני ולא קבלת הפעולה ·

קנא) פי׳ היה מניח מלת זרם בשלמות מלבד י״ם סימן הרבים.

קנב) רש״י שם · ומנחם חברו עם לא זרו ולא חבשו לשון מימי תרופה. ונתן טעם לדבריו ואמר כי אם בקש לדבר בלשון זרם היה מכפיל את המ״ם והיה מוסיף יו״ד מ״ם והיה אומר זרומים וכו׳ ע״ש ·

כי זנה תזנה הארץ (הושע א ב) וכהנה רבות ·

החמישי, והוא קרוב לענין זה העליון. [נ"ה הסמוך], והוא לשון מרחק · כאלה: הצמתה כל זונה ממך (תלים עג כז) הם הרחוקים מדרך יי': וכמהו, רק רחב הזונה תחיה (יהושע ו יז) היתה רחוקה משכונת בני אדם כי ביתה בקיר החומה, ובחומה היא יושבת, מובדלת מן החצרות ·

הששי, שקר מזין על לשון הות (משלי יז ד) לשון שמע וקשב הוא כמלין גרועי אלפין הנקדמים במחברת אלף · ויש עוד למלה מראה שנית בלשון ארמית, וכל זני זמרא (דניאל ג ה) פתרונו מיני זמר, וכל מין למינו למיניהם, לזנוהי לזניהון, (ת"א בראשית א כא) וכהנה רבות ·

זנב. ויזנב בך כל הנחשלים (דברים כה יח) משני זנבות האודים (ישעיה ז ד) ואתה תהיה לזנב (דברים כח מד) ראש וזנב (ישעיה ט יג) ואחז בזנבו (שמות ד ד) · ענין אחד להם ·

זנח. זנח ישראל טוב (הושע ח ג) זנח אדני מזבחו (איכה ב ז) והאזניחו נהרות (ישעי' יט ו) כי לא יזנח (שם ג לא) · לשון עזיבה ונטישה המה:

זנק. יזנק מן הבשן (דברים לג כב) · אין למלה זאת דמיון בתורה · ופתרונה כפי ענינה, ירשן ממרעה בשן הטוב, וכמו ואילים בני בשן (דברים לב יד) ·

זע · מתחלק לב' מחלקות: האחד, ולא זע ממנו (אסתר ה ט) ביום שיזעו ממנו (קהלת יב ג) והיה רק זועה (ישעיה כח יט) הוו זעין ודחלין (דניאל ה יט) · ענין פלצות וחרדה המה · ונראה הוא"ו של זועה שאיננו יסוד במלה, וכבר נקדם עם יתר הווי"ן במחברת וא"ו · השני, בזעת אפך (בראשית ג יט) לא יחגרו ביזע (יחזקאל מד יח) אסרה תורה לכהנים מלבושי צמר, כי הצמר מזיע את הגוף, ומיגע את הבשר, ולא תכון בזיעה עבודת הקודש [נו"ו ולא תכון העבודה הקדושה בזיעה] ·

זעך · ימי נזעכו קברים לי (איוב יז א) גם מלה זאת אין לה דמיון בתורה, ופתרונה כפי ענינה, ימי נקצרו קברים לי ·

זעם. ומה אזעם לא זעם ה' (במד' כג ח) ולכה זעמה ישראל (שם כג ז) לשפך עליהם זעמי (צפניה ג ח) ענין עברה הם ·

זעף. זעף ה' אשא (מיכה ז ט) סר וזעף (מ"א כ מג) ויעמד הים מזעפו (יונה א טו) והנם זועפים (בראשית מ ו) לשון קצף ·

זעק · וזעקה בגוים נשמע (ירמיה נ מו) ולא זעקו אלי בלבם (הושע ז יד) לי יזעקו (שם ח ב) מרוב עשוקים יזעיקו (איוב לה ט) כולם לשון צווחה וזעקה · ונראה כי מגזרתם ויזעק סיסרא (שופט' ד יג) ויזעק ויאמר בנינוה (יונה ג ז) העבירו קול במחניהם על אנשי מלחמתם:

זער · זעיר שם זעיר שם (ישעיה כח י) מעט מזער (שם י כה) ·

זפת · ותחמרה בחמר ובזפת (שמות ב ג) כמשמעו ·

זק · מתחלק לד' מחלקות: האחד, יזקו מטר לאדו (איוב לו כז) מזקק שבעתים (תלים יב ז) וזקק אתם כזהב וככסף (מלאכי ג ג) שמרים מזקקים (ישעיה כה ו) ענין התוך המה, ופתרון יזקו מטר לאדו · ירעפו רביבים לפי ענינו, וכמהו בענינו ומטר לא נתך ארצה (שמות ט לג) ·

השני, ואם אסורים בזקים (איוב לו ח) לאסר מלכיהם בזקים (תלים קמט ח) רתקו בזקים (נחום ג י) לשון כבלים ורתוקות המה ·

השלישי, הן כלכם קדחי אש מאזרי זיקות (ישעיה נ יא) ובזיקות בערתם (שם) ענין ניצוץ הם · ובערתם יורה עליו, וקדחי אש אף הוא יורה · וכמהו בלשון המשנה ·

הרביעי, ומהנזקת מלכין (עזרא ד טו) ומלכא לא להוא נזק (דניאל ו ג) כי אין הצר שוה בנזק המלך (אסתר ז ד) לשון ארמית, ופתרונו חיבול ·

זקן · מתחלק לב' מחלקות: האחד, הנה נא זקנתי (בראשית כז ב) ועיני ישראל כבדו מזקן (שם מח י) ·

השני, על הזקן זקן אהרן (תהלים קלג ב) בראש או בזקן (ויקרא יג כט) עד יצמח זקנכם (ש"ב י ה) ·

זקף · וזוקף לכל הכפופים (תהלים קמה יד) לשון קוממיות · וכמהו בלשון ארמית, . וזקיף יתמחא עלהי (עזרא ו יא) וכה פתרון ענינו יתנסח אע מן ביתה וזקיף יתמחא עלהי: כה היה

הן נמצא באר וביר ובור ענין אחד להם · וכמהו עיש על בניה תנחם (איוב לח לב) עשה עשי כסיל וכימה (שם ט ט) · וכמהו, יאבני שיש לרב (דה"א כט ב) רצפת בהט ושש (אסתר א י) ורוב שמות אשר **בדברי הימים** סדורים כמשפט הזה, אבל מקצתם יורה על רובם ·

השלישי, כי הייתי זוללה (איכה א יא) כל מכבדיה הזילוה (שם א ה) לשון קלון המה ·

הרביעי, הזלים זהב מכיס (ישעיה מו ו) מים מצור הזיל למו (שם מח כא) יזל מים מדליו (במד' כד ז) אשר יזלו שחקים (איוב לו כח) נוזלים (שמות טו ח) מה תזלי מאד (ירמיה ב לו) ועפעפינו יזלו מים (שם ט יז) ענין ירידה, קרובה מיציאה [נ"ח ליציקה] ·

החמישי, זולתי כלב בן יפנה (דברים א לו) זולתי שתים אנחנו (מ"א ג יח) זולתי קול (דבר' ד יב) אין זולתי (ישע' מה כא) ואלהים זולתי לא תדע (הושע יג ד) ומי צור זולתי אלהינו (תהלים יח לב) כמו מבלעדי, מלבד ·

זלג . והמזלג שלש השנים בידו (ש"א ב יג) ומזלגתיו (שמות כז ג) ענין אגמונים הם ·

זלעף · זלעפה אחזתני מרשעים (תלים קיט נג) מפני זלעפות רעב (איכ' ה י) ורוח זלעפות (קמו) (תלים יא ו) דבר הלמוד מענינו פתרונו כמו שער קטב (ישע' כח ב) שערו שער (יחזקאל כז לה) ·

זמם · מתחלק לב' מחלקות: האחד, מזמה תשמר עליך (משלי ב יא) לשמור מזמות (שם ה ב) בעל מזמות (שם כד ח) כל אשר יזמו לעשות (בראשית יא ו) זמתי בל יעבר פי (תלים יז ג) כאשר זמם (דברי' יט יט) עשה יי' אשר זמם (איכה ב יז) זמומים (דבר' ב ך) · השני, זמה היא (ויקרא יח יז) כי זמה עשו (הושע ו ט) ומלאה הארץ זמה (ויק' יט כט) לשון נאופים הם ·

זמן . מראה אחד ופתרון אחד לו: ואתנה לו זמן (נחמיה ב ו) בזמניהם (אסתר ט לא) לעתים מזמנים (עזרא י יד) עד זכן ועידן (דניאל ז יב) קרוב מעת הם ·

זמר · מתחלק לה' מחלקות: האחד, וזמרת זר תזרענו (ישעיה יז י) הזמורה אשר היה בעצי היער (יחזקאל טו ב) ויכרתו משם זמורה (במד' יג כג) לשון שורק ושריג המה ·

השני, עת הזמיר הגיע (שיר ב יב) וכרמך לא תזמר (ויקר' כה ד) והניהותיהם למזמרות (ישע' ב ד) וכרת הזלזלים במזמרות (שם יח ה) כולם ענין אחד לשון קצוף המה ·

השלישי, ואת המזמרות ואת המזרקת (ירמי' נב יח) ·

הרביעי, זמירות היו לי חקך (תלים קיט נד) מזמור לדוד (שם ג א) אזמרה לך בכנור (שם עא כב) זמרו למלכנו זמרו (שם מז ז) זמריא תרעיא (עזרא ז כד) לשון נגינות המה · והנם שולחים את הזמורה אל אפם (יחזקאל ח יז) דבר [נו"ל ענין] דופי וקלון הוא, לפרוש השוה ריח מקטרתם וכעס קרבנם וניחוחם, למלאכת תופי נקבים · ואחוריהם אל היכל יי' (שם ח טז) יורה על הענין,

החמישי, קחו מזמרת הארץ בכליכם (בראש' מג יא) עזי וזמרת יה (שמו' טו ב) זמיר עריצים יענה (ישעיה כה ה) ענין שבח הם ·

זן . מתחלק לשש מחלקות: האחד, מפיקים מזן אל זן (תלים קמד יג) בר ולחם ומזון (בראש' מה כג) לשון כלכלה הם ·

השני, וזנים מרקחים (דה"ב טז יד) ממיני מרקחת הם ·

השלישי, והזנות רחצו (מ"א כב לח) על אזניך (יחזקאל טז יב) לפי ענינם נראים כי כלי מלחמה וכלי מרכבה המה, ונמצא כמהו בלשון ארמית תקון זין דגבר (דברים כב ה) כען זינך (בראשית כז ג) וכהנה רבות:

הרביעי, זנות ויין ותירוש (הוש' ד יא) קח לך אשת זנונים וילדי זנונים (שם א ב) כי זנתה אמם (שם ב ז) זנתה תמר כלתך (ברא' לח כד) הזנו ולא יפרצו (הושע ד י) וזנתה את כל ממלכות הארץ (ישע' כג יז) עתה יזנה תזנותיה (יחז' כג מג) · לשון נאפופים המה · וישנו לשון טעות כאלה: וזנה אחרי אלהי נכר הארץ (דברים לא טז) אשר אתם זונים אחריהם (במדב' טו לט)

המבאר

קמו) רש"י. זלעפות לשון שרפה. ומנחם פתר אותו לשון שער קטב. וכן מפני זלעפות רעב. זלעפה אחזתני. כלומר שערו שער.

המלים, ולא תסוב לרבות ולא למעט, זה וזאת ·

זהב · מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, וזהב הארץ ההיא טוב (בראש׳ ב יב) זהב וכסף (שמות כה ג) כמשמעו: השני, מצפון זהב יאתה על אלוה נורא הוד (איוב לז כב) כה פתרונו, מפאת צפון יאתה טוהר הרקיע, וצחצוח זהרו ועוצם הודו, ויודו לשמו כל יצוריו, וכמהו בפתרונו המריקים מעליהם הזהב (זכריה ד יב) גם זה כה פתרונו, אותם הצנתרות לעומת הזתים אשר אל מול שפת הגולה; הם המריקים שמן זית זך, כאשר יריקו המוצקות כמשפט תבנית המנורה, ואין פה זכר לזהב, כי הזהב הנזכר הנה [נ״ו פה] איננו זהב הנתך, כי אם לשון טוהר וצחצחות וכמהו כוס זהב בבל ביד י״י (ירמיה נא ז) ·

זהם · וזהמתו חיתו לחם (איוב לג ך) אין למלה זאת דמיון בתורה ופתרונה כפי ענינה, ענין באוש הוא תתעב נפשו לחם · כמשמעו ·

זהר · מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע (דני׳ יב ג) פתרונו כטהר הוד הרקיע, כמשמעו · השני, והזהרתה אתהם (שמות יח ך) והעם לא נזהר (יחזקאל לג ו) כמשמעם ·

זו · כזוית מזבח (זכריה ט טו) מזוינו מלאים (תהלים קמד יג) כזוית מחטבות (שם קמד יב) ענינו כמו ירכתי בית ירכתי זויות קמה) ·

ז . ואשר יזה מדמה (ויקרא ו ך) ויז ממנו (שם ח יא) והזית על אהרן (שמות כט כא) כן יזה גוים (ישעיה נב טו) מזי רעב (דברים לב כד) ומזה מי הנדה (במ׳ יט כא) הזים שכבים (ישע׳ נו י) ענין זריקה המה ·

זח · ולא יזח החשן (שמות כח כח) ולמזח תמיד יחגרה (תלים קט יט) ·

זחל. מתחלק לב׳ ענינים · האחד, זחלתי ואירא (איוב לב ו) ענינו כמו יגורתי ונבהלתי · השני, עם חמת זחלי עפר (דברים לב כד) כזחלי ארץ (מיכה ז יז) ·

זיו · זיוהי שנוהי (דניאל ה ו) וזיוהי שנין עלוהי (שם ה ט) וזיוה יתיר (שם ב לא) וזיוי ישתנון עלי (שם ז כח) פתרונו תואר פניו ענין הודו ·

זיז . וזיז שדי ירענה (תלים פ יד) והתענגתם מזיז כבודה (ישעיה סו יא) כמשמעו .

זך . מתחלק לב׳ מחלקות · האחד, זך לקחי (איוב יא ד) שמן זית זך (שמות כז כ) ושמים לא זכו בעיניו (איוב טו טו) במה יזכה (תהלים קיט ט) זכיתי לבבי (שם עג יג) לשון טוהר וצחצחו׳ המה ·

השני, לא יערכנה זהב וזכוכית (איוב כח יז) מאבני שהם הוא ·

זכר · מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, כל זכר בכהנים (ויקרא ו כב) אם זכר אם נקבה (שם ג א) וכל מקנך תזכר (שמות לד יט) · השני, אבני זכרן לבני ישראל (שם כח יב) זכר חסדו (תלים צח ג) זכרו נפלאתיו (שם קה ה) ענין אחד להם ·

זל · מתחלק לה׳ מחלקות, האחד, וכרת הזלזלים במזמרות (ישע׳ יח ה) כמו שריגים המה · השני, בזללי בשר למו (משלי כג כ) · זולל וסבא (דברים כא ך) · ואם תוציא יקר מזולל (ירמיה טו יט) · כי סבא וזולל יורש (משלי כג כא) כרם זלות לבני אדם (תהלים יב ט) כלם בעלי נפש המה בלענים וגרגרים · וכה פתרון סביב רשעים יתהלכון כרם זלות לבני אדם, זלות הוא מגזרת זולל (דברים כא ך) ורום מגזרת ראם (שם לג יז) ורים (איוב לט ט) · וכה תוכן פתרון הפסוק, סביבות העני יסובו רשעים לבלעו חנם, ויהיו בליעה לבני אדם, ויהי הדל למו למאכל · אכלו שארו ויפשיטו את עורו מעליו ועצמותיו פצחו קמו) ודע כי רוב השמות יש להם מגרעות ותוספות ותהפוכות, כמו, כתועפת ראם לו (במדבר כג כב) ומקרני רמים עניתני (תהלים כב כב) התקשר רים (איוב לט י) כרום זלות (תלים יב ט) הן נמצא ראם ורים ורום ענין אחד להם · וכמהו כתוא מכמר (ישעיה נא ך) ותאו וזמר (דבר׳ יד ה) הן נמצא תוא ותאו ענין אחד להם · וכמהו, באר חפרוה שרים (במד׳ כא יח) כהקיר ביר מימיה (ירמיה ו ז) בור כרה (תלים ז טז)

המבאר

קמה) שתי מלות האחרונות ירכתי זויות נמצאות בנ״ה לבד, ויתכן לפרש כי באור ירכתי כמו זויות. או הפכו.

קמו) רש״י שב: ובנחם פתר כרם זלות לבני אדם כראם הזולל לאכול בני אדם ויהיה כרם כמו רים וראם, חלות כמו זולל וסבא, וכן פתרונו כביב רשעים יתהלכון סביבות העני הולכים רשעים לבלעו חנם כרם זלות לבני אדם.

אחל מחברת זיין

זאב . זאת . זב זבד זבח זבל . זג . זד . זה זהב זהם זהר . זו . ז . זח זחל . זיו זין׳ . זך זכר . זל זלעף , זם זמן זמר , זן זנב זנה זנק , זע זעך זעם זעה זעק זער , זפת , זק זקן זקף , זר זרב זרזף זרח זרם זרע זרק זרת :

זאב · זאב וטלה ירעו כאחד (ישעיה סה כה) וגר זאב עם כבש (שם יא ו) הוא פריץ חיות ·

זאת · וזאת הברכה (דברים לג א) המלה הזאת לא תסור מבנינה , ולא ישתנה ענינה , ולא יתכן לבעלי הלשון לרבות בה ולהטותה ולהסב אותה כיתר המלין · ויש מלים אשר יקרה להם כה כמו אלה , לא יוסב ללשון יחיד לא אנחנו ולא נחנו , ולא זה ללשון רבים ולא אנכי קסג) וכאלה ביתר המלים לא יסבו הנה והנה ·

זב . מתחלק לשתי מחלקות , האחד , הן הכה צור ויזובו מים (תהלים עח כ) ארץ זבת חלב ודבש (שמות ג ח) זב עמקך (ירמיה מט ד) אמרו בו אנשי פתרון ; בו עמקך , הסבו את המלה וכן העמידו פתרונה , והמלה מבלי הפך עומדת כמשפטה , וכה פתרונה , מה תתהללי בעמקים עקב רטיבתם ולחותם וריווים , לא תדאג לבצורת יען וביען נשענת בזאת , תדעי שאני אויב את עמקך למען לא יעלה בו כל עשב מפני זוב מימיו , כי בכל עת אשר יזובו העמקים וישפו מים תמיד לא יצמח העמק צמח , ואם יצמח צמח , לא יעשה קמח , כי אם אויב עמקם [נ״ול כי זב יזובו עמקם] ויבשו משברם ויחפרו מאוצרותם קסד) ·

השני , זבובי מות יבאיש (קהלת י א) ישרוק ה׳ לזבוב (ישעיה ז יח) מין שרץ העוף הוא ·

זבד · זבדני אלהים אותי זבד טוב (בראשית ל כ) אין למלה זאת דמיון בתורה ופתרונה כפי ענינה , זבד כמו חלק ·

זבח · זבחים ועלת (שמות י כה) ויזבח שור ומריא (ש״ב ו יג) ויזבחו זבחים שלמים (שמות כד ה) על דברי עולה וזבח (ירמי׳ ז כב) זבח ומנחה לא חפצת אזנים כרית לי עולה וחטאה לא שאלת (תלים מ ז) כה פתרון הפסוק יען [נ״ה יש אשר] לא צוה אלהינו את ישראל בצאתם ממצרים על דברי עולה וזבח , כי כה אמר אליהם אם שמוע תשמעו בקולי ושמרת את בריתי (שמות יט ה) כי אם את הדבר הזה צויתי אתכם [נ״ו צוה אותם] לאמר שמעו בקולי ואל תחטאו לי , כי בכל עת אשר לא יחטא האדם אין לו על מה יקריב קרבן , הנה שמוע מזבח טוב להקשיב מחלב אלים (ש״א טו כב) על כן יאמר המשורר אזנים כרית לי לשמוע דברי הקים ולעשותם , ומה כתב אחריו [נו״ל אחרי פסוק זה] אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי (תלים מ ח) כה פתרונו , הואיל ואין לך חפץ בעולה וזבח , וכרית לי אזנים לשמע הנני לשמוע ולעשות , באתי לקיים חקי הספר הכתוב עלי אשר צוית לעשותם , לעשות רצונך אלהי חפצתי ותורתך בתוך מעי (שם מ׳ ט).

זבל . בנה בניתי בית זבול לך (מ״א ח יג) מזבל לו (תלים מט טו) הפעם יזבלני אישי (ברא׳ ל כ) מזבול קדשך ותפארתך (ישעיה סג טו) וזבל פקידו (שופטים ט כח) לשון מעון משכן ומדור הם ·

זג . מחרצנים ועד זג (במדבר ו ד) אל יחסר המזג (שיר ז ג) אלה המלים לא נפתרים כי אם כפי הענין , שררך דימה המשורר לסהר בהיותו שלם · ולא נחסר מעגולתו מאומה , ויהיה ענין מזג עגול , ויתכן להיות ענין זג כמו גרגיר ענב התיכוני לפי הענין ·

זד · מתחלק לב׳ מחלקות · האחד ויזד יעקב נזיד (בראשית כה כט) אל הלחם ואל הנזיד (חגי ב יב) ובשל נזיד לבני הנביאים (מ״ב ד לח) ויפלח אל סיר הנזיד (שם ד לט) לשון תבשיל המה · השני , זד יהיר לץ שמו (משלי כא כד) אשר זדו עליהם (שמות יח יא) וכי יזד איש על רעהו (שם כא יד) המים הזידונים (תהלים קכד ה) בזדון דברו הנביא (דברים יח כב) גם מזדים חשך עבדך (תלים יט יד) ·

זה · זה ינחמנו (בראשית ה כט) וזה לך האות (שמות ג יב) מלה זו איננה מצטרפת כיתר

המבאר

קסג) כלומר מלת אנחנו או נחנו לא יתכן להורות על לשון יחיד . וכן לא יתכן מלת זה או זאת או אנכי על לשון רבים .

קסד) רש״י שם . מכת רוב גשמים באיבה עד שובו חמיב בעמק וששפו שרשי התבואה . כך פירש מנחם .

מים (תלים קיד ח) היה ראוי להכתב למעין מים · וכמהו, ואם יתקפו האחר (קהלת ד יב) היה ראו׳ להכתב ואם יתקוף · וכמהו, לאכל כל חיתו ביער (ישע׳ נו ט) כל חיתו שדי (שם) וחיתו ארץ (בר׳ א כד) · וכמהו, כי הזהרתו צדיק (יחזק׳ ג כא) · וכמהו וישתחו אפים (בראׄ יט א) וכמהו הרבה בתורה · וזה משפט הו״ו :

העתק מספר מעשה אפוד פי״ג ·
בדרך שמוש האותיות להחכם ר׳ פריפוט דוראן הנקרא אפודי ·

אמר [ר׳ יונה אבן גנאח] ותהיה הוא״ו רחוקה בתחלת המלה לבלתי עטוף, והביא מזה המין : עבד אביך ואני מאז, תת וקדש וצבא, ואיה וענה, ואחרים מלבד אלה · והא״ע במקומות רבים בפירושיו מסכים עמו בזה והרבה מהחכמי׳ שכתבו על המקרא, וימי׳ רבי׳ הייתי מהרעת הזאת עד היות קשה עלי מאוד לאמר שזה ללא ענין, ושהנביאים והמדברי׳ ברוח הקודש יתנו מקום הטעאה בהנחת ווי״ן כאלה, כי בהיות השמוש המיוחד לוא״ו העטופה וזה בכתוב לאלפים, הנה בכיוצא באלה הווי״ן המעדת רגל, ולכן הפלגתי על זה החקירה ואחפש בנרות החריצות בספרי החכמים שכתבו במקרא, ומצאתי מנחם בן סרוק שהיה אדם גדול בספרד ומן הקודמים, כתב בתשובותיו על דונש בן לברט במקום הזה, כי הווי״ן כלם חשב נוספות בתחלת המלים ללא ענין על דרך האמת, ועם העיון הישב אינן נוספות אבל לכלם טעם בענין והנה דונש הביא כל אלה שאזכור: ויקברוהו ברמה ובעירו (ש״א כח ג), ותשב תמר ושוממה (ש״ב יג כ), ואיה וענה (בראׄ לו כד), תת וקדש וצבא (דניאל ח יג) רחוב והרוץ ובצוק העתים (שם ט כה), עד מתי ומכביד עליו עבטיט (חבקוק ב ו) נרדם ורכב וסוס (תהלים עו ז) ואנחנו ד׳ אלהינו ולא עזבניהו (דהי״ב יג י) מלכא בנס וקצף שגיא ואמר להובדה (דניאל ב יב) כל אלה הווי״ן שם דונש בן לברט ללא ענין *) · והחכם מנחם בן סרוק השיב אליו ואמר שהם כלם לענין וזה לשונו · ויכול הטוען [לתת] למו תוצאות ולא יצטרך לשים אותם נופלים והאריך בדבריו, אבל אני אכתוב העולה בקצור : ויקברוהו ברמה ובעירו, אמר כי הרמה היה מחוז בו עיירות מתחלפות, היה יושב שמואל באחת מהם ושם קברוהו, ולזה ובעירו, כי אין הרמה עירו אבל ברמה עירו, אמנם שהרמה שם כולל שם מבואר · כי שם נזכר ניות שלשם ברח דוד ממקום שמואל · ותשב תמר ושוממה הם שני משפטים, שישבה בבית אבשלום, והיתה שם שוממה · ואיה וענה, אמר כי הוי״ו הוא מעקר השם בו (צ״ל כמו) ויזתא ושתי ופסי, עם שבד״ה כתוב איה, הם שני שמות לנקרא אחד ושם דומים לו, עד מתי ומכביד עליו עבטיט, נרדם ורכב וסוס, ירצה נרדם הצבא וגם כן הרכב והסוס, כמו כאשר יפרש השוחה לשחות פירושו ידיו, ויפתח יוסף את כל אשר בהם פירושו שבר ותחס עליך פירושו נפשי · ואנחנו ד׳ אלהינו וכו׳ פירושו נעבוד ד׳ אלהינו ולא עזבנוהו, והנה וא״ו תת וקודש ווא״ו ובצוק העתים, אמר לקושי השגת הנרצה בכתובים ההם אין ראוי לשפוט בתוספית הווי״ן בם . והנך רואה איך לא רצה זה החכם להסכים שיהיו ווי״ן בכתוב ללא ענין, ועליך לפקוח עין במקום מקום שבאו הווי״ן ושלא תשפוט בתחלת הדעת בואם ללא ענין ע״כ .

*) עיין בתשובות דונש על בנס

נשלם מחברת ו״ו ·

ו ג) אחזת עולם (בראשית מה ד) כערוגת הבשם (שיר ה יג) כח וגבורה (דה״א כט יב) את כל הגדולה הזאת (שם יז יט) אסורים ידיה (קהלת ז כו) וכאלה הרבה · ורובם כה מתחלקים לשתי מראות · פתרון קבורה שם הקבר · והמראה השני, אשה קבורה קטב) [המראה הא׳] לבה אסורים ידיה והמראה השני, בית הסהר מקום אשר אסורי המלך אסורים (בראש׳ לט ך) שתי מראות להם, והיה משפט הוא״ו המובא במלה להיות פעול ולא מפעל, אבל כן ענין הלשון, והו״ו המובא במלה הנכון לפעול כאלה · ערוכה בכל ושמרה (ש״ב כג ה) אשה עצרה לנו (ש״א כא ו) כי כאשה עזובה ועצובת רוח (ישעיה נד ו) יקרא דרושה (שם סב יב) אילה שלחה (בראשית מט כא) עשויה לברק מעטה לטבח (יחזקאל כא כ) שרפה באש כסוחה (תלים פ יז) וכהנה רבות · הן נמצא מבוא הוא״ו בפעולים כמבואו במפעלים · מלל הפעול יסוב להיות מפעל וגם המפעל יסוב להיות פעול · כי שתי מראות למלה ·

כבר ואשר להיות · אלה מראות כבר ואשר להיות: כבר הוא הדבר אשר נעשה, ואשר להיות הוא הדבר הבא אשר יעשה עוד, וכה מחלקותיו למראה המלה: וא״ו אשר משפטו להיות פתרונו דבר אשר נעשה כבר כאלה: ויאמר ויברא, ויגרש, וידם, ויהם, ויזכר, ויהמם, ויטרף, [בנ״וו וירם, ויהס, ויזכר, ויתמוס, ויטרף] · כה חקת הלשון בכל המלים: והוא״ו אשר משפטו להיות פתרונו דבר אשר יהיה עוד, כאלה: ואמר יושב האי הזה (ישעיה ך ו) וברא יי׳ על כל מכון הר ציון (שם ד ה) וגער בו, ונס ממרחק (שם יז יג) וירד הדרה והמונה (ישעי׳ ה יד) ודרך על במותי ארץ (מיכה א ג) והפכתי מרכבה ורכביה (חגי ב כב) וזכרתי את בריתי (ברא׳ ט טו) וחלף ביהודה (ישעיה ח ח) ועשיתי את אשר בחקי תלכו (יחזקאל לו כז) ויצאו וראו (ישעיה סו כד) ונועדתי לך שם (שמות כה כא) וענו ואמרו (דברים כא ז). כה חקת הלשון, וזה לך האות להיות לך לסימן, ראה ושית לבך לכל מלה אשר פתרונה דבר העשוי, דבר שעבר ונגמר, בספותך [נ״וו בהוסיפך] על אותיות אותה המלה וא״ו, חלפה המלה ההיא מענינה לענין אחר, כמו, אמרו אחיכם שנאיכם מנדיכם (ישעיה סו ה) כבר אמרו · ובאמרך, ואמרו על אשר עזבו (דברים כט כד) פתרונו עוד יאמרו · וכמהו, הנה נתתי לכם (בראשית א כט) כבר נתתי · ובאמרך, ונתתי את נקמתי (יחזקאל כה יד) עוד אתן · כה ענינו לכל המלין ·

מוסיף · וכה מוסיף על ענין ראשון, ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך ופרי אדמתך (דב׳ ז יג) אך את הזהב ואת הכסף את הנחשת ואת הברזל את הבדיל ואת העפרת (במדבר לא כב) כה ענינו בכל התורה · המראה השני הקרוב אליו כה הוא, פעל ועשה (ישע׳ מא ד) והיה מאמתת הלשון להיות פתרון ועשה כפתרון מלי׳ העליונים, לולי פעל הנקדם לפניו · וכמהו, וקרא זה אל זה ואמר (שם ו ג) יכסה ויעופף (שם ו ב) נקדם לפניו [נ״וו קדמו לפניהם] · וכמהו, ועשה לו כתנת פסים (בראשית לז ג) אהב את יוסף (שם) נקדם לפניו · וכמהו, אשר טפחתי ורביתי (איכה ב כב) גדלתי ורוממתי (ישעיה א ב) אני קרתי ושתיתי מים (שם לז כה) אם לא שויתי ודוממתי (תלים קלא ב) כה ענין וא״ו הבא להוסיף:

מסיב · וכה הוא משפט מסיב · אמרתו, ביתו, דברו, גדרו, הררו, זכרו, חצרו, כה משפטו:

מרבה · אמרו, בחנו, דרשו, המו, זכרו, חגרו, טענו, ירו, כרתו, למדו, משכו, מהרו, כה משפט הלשון ·

מוצב · והוא״ו המוצב אשר לא מפעלו מפעל ואם נעדר מן המכתב לא נחסר הענין · ואלה קצותם: ויכו האחד את האחד (ש״ב יד ו) ואם נכתב ויך האחד את אחד לא נגרע הענין · וכמהו וישנו את טעמו בעיניהם (ש״א כא יד) ואם נכתב וישנה נתקן הענין היטב · וכמהו חלמיש למעינו

המבאר

קטב) אשת קבורה: כן נמצא בכל הכ״י. ונראה כי לא כיון בזה לפסוק מכתבי קדש. רק כונתו היתה שמלת קבורה פעם תהיה שם העצם כמו קבורה לא היתה לו [קהלת ו ג] ופעם שם התואר כמו איש האלהים קביר [מ״א יג לא]. וכן כיון בפסוק לבה א ס ו ר י ם ידיה שלדעתו מלת אסורים הוא שם העצם. ומראה השני אסירי המלך אסורים שהוא שם התאר בהעתקת וויז ולונדון המתאימים לרוב בנוסח ע׳ גם בהעתקת איקספירד כתוב כזה: פתרון קבורת שם הקבר והמראה השנית אשה קבורה, לבה אסורים ידיה שם הסהר. והמראה השלישית מקום אשר אסורי המלך אסורים שתי מראית להם ·

דהוו הנענוע . מתחלק לג׳ מחלקות . ישנו נענוע והגוי . ונענוע ישנו יסוד וישנו מלאכה , ואם אמר יאמרו אנשי הלשון על הווי״ן המנענעים את הפה כי הם מיוסדים במלים ונאחזים בהם על דבר הנעתם , הנה רוב הווי״ן יש להם נענוע בפה , ואינם יסוד [נ״וו עיקר] , ובצרפך המלה אשר בתוכה ו״ו ישבות נענועו , כאלה · ויבתר אותם בתוך (בראשית טו י) ובאמרך בתוך בני ישראל (שמות כט מה) נשבת נענועו . וכמו ובגאותו שחקים (דברים לג כו) . ובאמרך גאה וגאון (משלי ח יג) שבהה הנעתו · וכמהו כי אויל עמי (ירמיה ד כב) וגזרתו קפ) אשר נואלנו (במדבר יב יא) . ערוה (שמות כח מב) וגזרתו את מקורה הערה (ויקרא ך יח) . בדודים ובצלחת (דה״ב לה יג) וגזרתו בכיור או בדוד (ש״א ב יד) . לראוה בך (יחזקאל כח יז) וגזרתו עיני תראינה (מיכה ז י) · תלמיה רוה (תלים סה יא) וגזרתו יורה ומלקוש (דברים יא יד) . מה נאוו (ישעיה נב ז) וגזרתו בנאות דשא (תלים כג ב) . חבלי רשעים עודני (שם קיט סא) וגזרתו אז חלק עד שלל (ישעיה לג כג) · וענוה צדק (תלים מה ה) וענותך (שם יח לו) . מסוה (שמות לד לג) וגזרתו ובדם ענבים סתה (בראשית מט יא) . שלו הייתי (איוב טז יב) שלו כל בוגדי בגד (ירמיה יב א) · מות (דברים יט ו) וגזרתו ממית ומחיה (ש״א ב ו) · והיה רק זועה (ישעיה כח יט) וגזרתו ולא זע ממנו (אסתר ח ט) · עז והדוה (דה״א טז כז) וגזרתו תחדהו בשמחה (תלים כא ז) · קצוי ארץ (ישעיה כו טו) קצות הארץ (שם מ כח) . ושקוי בבכי מסכתי (תלים קב י) וגזרתו שמני ושקויי (הושע ב ז) · וכל משקה (ויקרא יא לד) · מקוה ישראל (ירמיה יר ח) וקויי ה׳ (ישע׳ מ ל) . לא תעשו עול (ויקרא יט טו) · ועלתה קפצה פיה (איוב ה טז) הלא איד לעול (שם לא ג) אף בלב עולת הפעלון (תלים נח ג) . את מדויהם (ש״ב י ד) וגזרתו על פי מדותיו (תלים קלג ב) מדו בד (ויקרא ו ג) · כלה מקללוני (ירמיה טו י) יקללו המה (תלים קט כח) . ישלחו כצאן עויליהם (איוב כא יא) עול ימים וזקן (ישע׳ סה כ) עוללים וינקים (תלים ח ג) . וגם ברוב המלים אשר תחלתם יו״ד יבא הוא״ו בהם , כאלה : ישע ויושע · יצאת לישע עמך (חבקוק ג יג) הושיעני ואושע (ירמיה יז ד) פנו אלי והושעו (ישעיה מה כב) . יסוד המזבח (שמות כט יב) והיכל תוסד (ישעיה מד כח) · יסר יסרני יה (תלים קיח יח) לא יוסר עבד (משלי כט יט) ונוסרו כל הנשים (יחז׳ כג מח) · כי יעץ עליך (ישעיה ז ה) ויועץ המלך (מ״א יב ו) . אשר יעדו (ש״ב כ ה) אשר אועד (שמות כט מב) · יראה ורעד (תלים נה ו) למען תורא (שם קל ד) · ידע לכתך (דברים ב ז) במראה אליו אתודע (במדבר יב ו) . יקשתי לך (ירמיה נ כד) פן תוקש בו (דבר׳ ז כה) . יתר הגזם (יואל א ד) ואם יותר (שמות כט לד) כי ילדתי לו (ברא׳ כט לד) ועיר פרא אדם יולד (איוב יא יב) · וכאלה הרבה · ויש מעט מיתר המלים אשר יבא הו״ו בתוכם , והו״ו הנענוע במלה נראה יסוד , כאלה . מצוה אתכם (דב׳ ד ב) . ואצו אתכם (שם ג יח) . אם שוה פניה (ישעיה כח כה) שויהי עד בקר (שם לח יג) . עד צואר יחצה (שם ל כח) מצוורניך (שיר ד ט) . כי גוע (במד׳ כ כט) ולו גוענו (שם כ ג) האם תמנו לגוע (שם יז כח) . עיני צדקיהו עור (ירמיה לט ז) גוי נתתי למכים (ישעיה נ ו) את גויתיהנה (יחזקאל א יא) ועל גויתנו מושלים (נחמיה ט לז) . אוה למושב (תלים קלב יג) נפשי אויתך (ישעיה כו ט) מאויי רשע (תלים קמ ט) ויביאו מטוה (שמות לה כה) טוו את העזים (שם לה כו) · וכאלה מעט מזער בלשון ·

מִפְעָל וּפָעוּל . הווי״ן אשר הוא נכון למפעל ופעול כה מחלקותם , דע כי המפעל מתחלק לב׳ מחלקות המפעל ופעול , יקומון שניהם במלה אחת להיות שתי מראות במלה , ולא יקרה כה ליתר האותיות , ואלה קצות המלים ; הנני מצלה לה ארכה קכא) (ירמיה לג ו) · אמונה אמן (ישעיה כה א) אל אמונה (דברים לב ד) וגם קבורה לא היתה לו (קהלת

המבאר

על ענך . כמו ואדבק וברבק והרבק . והוי״ו כמיב היא וי״ו המכני הבא בסוף התיבה להורות על קוץ הנסתר . והח״ו כרבה הוא הבא בסוף הפעל להורות על לשון רבים נסתרים בעבר . כמו אמרו . ברכו . או על לשון רבים נוכחים בצווי והח״ו כוצב הוא הנוסף לפעמים במלה בבלי הוראה כלל , כמו וחיתו ארץ.

למעיני כים ויעיד ·

קפ) כלת וגזרתו השניה ומכולשת פה בכל ארך הענין אינה נמצאת בנ״ה . אבל יכונה בבאר הכ״י.

קכא) ככאן ראיה כי נקודה השור״ק היא לדעת כמחם כמו כלאפים . וכן להלן כלה אחות עולב הבאה נ״כ בשורק בכ״ק ;

ג) **ויאמר הס כי לא להזכיר בשם יי' (שם ו י) לשון שתק [נ"ו ענין שתיקה] המה ·**

הפך · **הסך לבן (ויקרא יג ג) אפרים היה ענה בלי הפוכה (הושע ז ח) נהפך לנחש (שמות ז טו) ותחתיה נהפך כמו אש (איוב כח ה) ואת להט החרב המתהפכת (בראשית ג כד) ויהי בך הפך מן הנשים (יחזקאל טז לד) ההפוכה כמו רגע (איכה ד ו) ענין אחד להם. אבל יש הפך ענין אחר, ויהפך יהורם ידיו וינס (מ"ב ט כג) ויהפכו נערי דוד (ש"א כה יב) · ותהפך ותלך לארצה (דה"ב ט יב) הפכה רסן מרכבותיה להלוד.**

הר · **מתחלק לג' מחלקות. האחד, על הר סיני (שמות יט יא) · הר גבננים (תלים סח טז) על בקעם הרות הגלעד (עמוס א יג) והנשארים הרה נסו (בראש' יד י) הררי קדם (דברים לג טו) הררי עד (חבקוק ג ו) הררי בשדה (ירמיה יז ג) ופתרונו כן הוא· הר קדשי שדה יחרש ליער יחשב, והררי והרי ענין אחד להם, כמו לא כרת שרך (משלי ג ח) ושרך אגן הסהר (שיר ז ג) צרי וצורי, ומהנה רבות ·**

השני, ותהר ותלד בן (בראשית ל כג) ותהרין שתי בנות לוט מאביהן (שם יט לו) הרינו חלנו (ישעיה כו יח) הרה עמל וילד און (איוב טו לה) תהרו חשש (ישעיה לג יא) והרותיהם תבקע (מ"ב ח יב) עצבונך והרנך (בראשית ג טז) ענין אחד להם ·

השלישי, הרו והגו מלב (ישעיה נט יג) זד יהיר לץ שמו (משלי כא כד) גבר יהיר ולא ינוה (חבקוק ב ה) והרהרין על משכבי (דניאל ד ב) ·

הרג · הרג רב (ישעיה ל כה) אל תהרגם (תלים נט יב) כי לאויל יהרג כעס (איוב ה ב) ויהרג יי' כל בכור בארץ מצרים (שמות יג טו) ·

הרס · הרס בעברתו (איכה ב ב) הן יהרוס ולא יבנה (איוב יב יד) אלהים הרס שנימו בפימו (תלים נח ז) ענין נתיצה המה ·

התל · ואביכן התל בי (בראשית לא ז) אל יסף פרעה התל (שמות ח כה) ויהתל בהם אליהו (מ"א יח כז) חזו מהתלות (ישעיה ל י) אם כהתל באנוש תהתלו בי (איוב יג ט) אם לא התלים עמדי (שם יז ב) ענין כחש הם, כמשמעו וכפי ענינו.

נשלם מחברת ה"א

אחל מחברת ואו·

וו · **ווי העמודים (שמות כו י) · וא"ו נעדר מתחלת המלים, ונפקד מיסודתם, וכפי חסרון ותוספת מלאכותיו, ועל כן רבו תוצאותיו למיני ענייניו מכל אותיות הקודש · אפס כי לא נמצא וא"ו בתחלת כל מלה מלשון עברית יסוד זולתי ווי העמודים לבד, ומעט מזער בשמות בני אדם, ואלה הם · ושתי (אסתר א ט) ופסי (במדבר יג יד) וניה (עזרא י לו) ויזתא (אסתר ט ט) אבל ישנו מיוסד בקרב המלים כי לא ימוש מתוכם לכל דבר, ויתר הווי"ן הנכתבין בקרב המלים אשר יש להם נענוע בפה, רובם במלים אשר תחלתם יו"ד, על כי אשר לא יתכנו המלים בהצטרפם מבלעדי הווי"ן, אך לא בכל המלים כי אם במלים** אשר תחלתם יו"ד אשר איננו יסוד בהם. כה פשר דבר וא"ו, ופתרון תוצאותיו, ומחקרי ענינו, ומחלקי מחלקותיו לכל מראה פניו, את וו"י המלה ואת וו"י קצותיה עד כלות דקדוקיה בחפש מחופש · הווי"ן כה מחלקותם על החלקים האלה · מראה הו"ו ומלאכת מפעליו נוגעת עד שתים עשרה מראות [נ"ו מלאכות] מבלעדי תוצאותם ודקדוקי נקודתם · ואלה מראיהם למחלקותיהם ·

הו"ו נענוע וחנוי· מפעל ופעול· כבר· ואשר להיות· מוסיף ומסיב מרבה ומוצב קלט) .

המבאר

קלט) הו"ו נענוע היא הוו הנענע בבטא. כמו בבלת ויבחר אותם בתוך · והו"ו החנוי היא הבלתי נשמע בבטא כמו בתוך בני ישראל · הו"ו כפעל היא הו"ו הבא בתוך מלה להורות על השם, כמו בבלת גבירה. הקובה. והו"ו הפעיל היא הבא להורות על הבינוני כמו ברוך ברוכה. הו"ו כבר היא ו"ו המהפך את העתיד לעבר כמו בבלת ויאמר · ואשר להיות היא הו"ו המהפך את העבר לעתיד, כמו ואמר ישב האי הזה. והו"ו מוסיף הוא ו"ו החבור הנוסף על

(נחמיה ט כח) ענינו ויזעקו אליך. וכמהו ובכלי הבקר בשלם הבשר (מ"א יט כא) ענינו בשל להם הבשר. וכאלה הרבה בתורה׳ נשוב לענין ראשון.

היך. והיך יוכל עבד אדני זה (דניאל י יז). אין למלה זאת דמיון בתורה, ופתרונו כפי ענינו היך כמו איך׳ שתי לשונות המה כמשמעו.

היכל. היכל יי׳ (ירמיה ז ד) ויבן היכלות (הושע ח יד) ופתאם יבא אל היכלו (מלאכי ג א)׳

הין. והין צדק (ויקרא יט לו) רביעת ההין (שמות כט מ) מיני מדות המה כמשמעו.

הל. מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, בהלו נרו עלי ראשי (איוב כט ג) לא יהלו אורם (ישע׳ יג י) הילל בן שחר (שם יד יב). עפישתיו תהל אור (איוב מא י) ענין נהגות הם׳

השני, [נ"ול ויש למלה מראה שני] מהלל אקרא יי׳ (תה׳ יח ד) אהללה שם אלהים בשיר (שם סט לא) מעטה תהלה (ישעיה סא ג) תהלת ה׳ ידבר פי (תלים קמה כא) איש לפי מהללו (משלי כז כא) ענין [נ"ול לשון] שבח.

השלישי, [נ"ול ועוד מראה אחר]׳ הללות ושכלות (קהלת א יז) לשחוק אמרתי מהולל (שם ב ב) אמרתי להוללים אל תהלו (תהלים עה ה) ויתהלל בידם (ש"א כא יד)׳ לשון שגעון המה׳

הלא. ומיום השמיני והלאה (ויקרא כב כז) ויאמרו גש הלאה (בראשית יט ט) מן היום ההוא והלאה (יחזק׳ לט כג) והנהלאה לגוי עצום (מיכה ד ז) מן הוא והלאה (ישעיה יח ב).

הלם. מתחלק לב׳ מחלקות; האחד, את הולם פעם (ישעיה מא ז) יהלמני צדיק חסד (תלי׳ קמא ה) והלמה סיסרא (שופטים ה כו) אז הלמו עקבי סוס (שם ה כב) ומהלמות לגו כסילים (משלי יט כט) וימינה להלמות עמלים (שופטים ה כו) הלמוני בל ידעתי (משלי כג לה) בכשיל וכילפות יהלמון (תלים עד ו) ענין כתישה המה, ויתכן להיות מגזרתו לכן ישב עמו הלום קלה) (שם עג ג) ישוב רשע עריץ להלום עם ה׳ אל תקרב הלום (שמות ג ה) ומי הביאך הלם (שופ׳ יח ג) פתרונו מי הביאך פה.

הם. מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, המו גוים מטו ממלכות (תהלים מו ז) המית נבליך (ישעיה יד יא) כהמות ימים יהמיון (שם יז יב) ותהם כל העיר (רות א יט) עיר הומיה (ישעיה כב ב) נהם ככפיר (משלי יט יב) בראש המיות (שם א כא) מהומת קלו) (עמוס ג ט) ויתכן להיות מגזרת תהמת (שמות טו ה) המון גוים (בראשית יז ד) וקול המון (ישעיה יג ד) המנים המנים בעמק החרוץ (יואל ד יד) ישחק להמון קריה (איוב לט ז) וירד הדרה והמונה (ישע׳ ה יד) יען המנכם מן הגוים (יחזקאל ה ז) וכה פתרון יען המנכם מן הגוים, יען הרבתם לפשוע יתר מן הגוים יתרה עשיתם קלז).

השני, אנחנא המו עבדוהי די אלה שמיא וארעא (עזרא ה יא) קטל המון שביבא די נורא (דניאל ג כב) ונשא המון רוחא (שם ב לה) לשון הם קלח) המה.

המל׳ לקול המולה גדלה (ירמיה יא טז) אין למלה זאת דמיון בתורה אבל ענינה יוכיח עליה, המולה כמו שאון׳

הן. מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, והנה נצב על עלתו (במדבר כג ו) הנם כתובים (מ"א יד יט) הנה הנם (ישעיה מא כז) הנני בני (בר׳ כב ז) הנכם היום (דברים א י) ויתכן להיות מגזרתו ותהינו לעלת ההרה (דברי׳ א מא) פתרונו אמרתם הננו ועלינו. וקרוב מגזרתו ויאמר לבן הן לו יהי כדברך (בראשי׳ ל לד) אבל הענין יפרידם כמעט׳ ויש הן בלשון ארמית אשר הוא כמו אם בלשון עברית. והן לא ידיע להוא לך מלכא (דניאל ג יח) די הן חלמא לא תהודענני (שם ב ט)׳

השני, הון עשיר קרית עזו (משלי יח יא) הון מהבל ימעט (שם יג יא) ואש לא אמרה הון (שם ל טז) כל הון יקר נמצא (שם א יג) ענין די המה.

הס. הס כל בשר (זכריה ב יז) ויהס כלב (במדבר יג ל) והלוים מחשים כל העם לאמר הסו (נחמיה ח יא) בכל מקום השליך הס (עמוס ח

המבאר

קלח) רש"י הביאו שם בפסוק י"ג שלא במקומו ...׳ ומנחם פירש ישוב עמו הלום. ישוב הרשע לחלום את עמו של הקב"ה.

קלו) הכתוב הזה חסר בהעתקת ווין,

קלז) רש"י ומנחם פתרו לשון תוספת כמו חמו גוים. ורש"י פירש לשון ויסן להם המלך יען הוסיפכם להסקר מן הגוים. אמנם פה פתר מנחם לשון רבוי יותר.

קלח) כן כתוב בכל ההעתקות. ואולי צריך להיות הם.

(נחמ׳ ט ח) · השנה המחוקק לתת פעמים והיה די באחד מהם כענין זה העליון · וכמהו אשר אנכי נתן להם לבני ישראל (יהושע א ב) והיה די בלהם או בלבני ישראל, וכמהו והיה הגוי והממלכה אשר לא יעבדו אתו את נבוכדנצר מלך בבל (ירמיה כז ח) והיה די באותו או את נבוכדנצר · וכמהו כי אביא אליה אל מואב שנת פקדתם (שם מח מד) והיה די באליה או אל מואב · וכמהו כי בא עליה על בבל שודד (שם נא נו) והיה די בעליה או על בבל · וכמהו כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבא אל הארץ (דברים לב נו) והיה די בכי מנגד תראה את הארץ *), וכמהו ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה יי׳ את משה כן עשו (שמות לט לב) · תחל׳ הפסוק וסופו ענין אחד והיה די באחד מהם · וכמהו ויעשו כן בני ישראל וישלחו אותם אל מחוץ למחנה כאשר דבר ה׳ אל משה כן עשו בני ישראל (במדבר ה ד) גם פה השנה הענין פעמים · וכמו ויעש משה ואהרן וכל עדת בני ישראל ללוים ככל אשר צוה ה׳ את משה ללוים כן עשו להם בני ישראל (שם ך ח) גם פה הכפיל הענין פעמים · וכמו קחו מאתכם תרומה לה׳ כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה׳ (שמות לה ה) וכמו ארך היריעה האחת שמונה ועשרים באמה ורוחב ארבע באמה היריעה האחת (שם כו ב) גם פה הזכיר היריעה פעמים · ויתן אותי במשמר בית שר הטבחים אותי ואת שר האופים (בראשית מא י) הכפיל אותי פעמים · וכמוהו כה תאמר לעם הזה אשר דברו אליך לאמר אביך הכביר את עלנו ואתה הקל מעלנו כה תאמר להם קלד) (מ״א יב י) השנה כה תאמר וכבר הקדימו בתחלתו · וישלח המלך יהויקים אנשים מצרים את נתן בן עכבור ואנשים אתו אל מצרים (ירמיה כו כא) נמצא אל מצרים תוספת בפסוק, על כי כבר נקדם זכרו · לבלתי עבר בם ביהודי אחיהו איש (שם לד ט) · ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות וגו׳ ויאמר בילדכן · השנה ויאמר · זבדני אלהים אתי זבד טוב · והיה די בזבדני [בלי מלת אתי] · וכמהו ולקח הכהן מלוג השמן ויצק על כף הכהן השמאלית (ויק׳ יד טו) היה על המחוקק לחקוה ויצק על כפו אבל רבה הענין והשנה במלת הכהן, וכמהו וילכו שלשת בני ישי הגדולים הלכו אחרי שאול (ש״א יז יג) היה די בוילכו או בהלכו. וכמהו ויחמל המלך על מפיבשת בן יהונתן בן שאול על שבועת יי׳ אשר בינתם בין דוד ובין יהונתן בן שאול (ש״ב כא ז) גם פה נכפל הענין. אבל יש טעם לכפילתו על דבר אשר נשבע לשניהם. וכמהו ותפתח ותראהו את הילד (שמות ב ו) והיה די בותראהו. או בותראה את הילד · וכמהו אין כסף לא נחשב (מ״א י כא) כאשר כתוב (בדה״ב ט ך) ועתה הואיל ושב המחוקק והעמיד פסוק זה על מתכונתו בלי כפל הורה חדוד שפת יתר ודברי מבטא שפתים. וזה שכל חדוד הלשון.

נשוב לענין ראשון לא רבים יחכמו וזקנים יבינו משפט (איוב לב ט) הן לא הראשון עומד במקום שנים. וכמהו ולא למדתי חכמה ודעת קדשים אדע (משלי ל ג) וכמהו כי לא שאול תודך מות יהללך (ישעיה לח יח) וכמו יי׳ אל בקצפך תוכיחני ובחמתך תיסרני (תהלים לח ב) וכמהו ולא אמר איה אלוה עושי נותן זמירות בלילה (איוב לה י) אל תתן ה׳ מאויי רשע זממו על תפק ירומו סלה (תלים קמ ט) כי לא סגר דלתי בטני ויסתר עמל מעוני (איוב ג י). וכאלה הרבה בתורה. וחלופם באותיות כאלה · מספר צעדי אגידנו (שם לא לז) היה ראוי להכתב אגידה לו · וכמהו בני יצאני ואינם (ירמיה י כ) וכמהו כי ארץ הנגב נתתני (יהושע טו יט). וכמהו כי נשני אלהים (בראשית מא נא) וכמהו תשאני אל רוח תרכיבני ותמגגני תשיה (איוב ל כב) וכמהו ויבאני חסדיך ה׳ (תלים קיט מא) וכמהו כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגרך רע (שם ה ה) ענינו לא יגור באהלך רע. וכמהו פזר עצמות חנך (שם נג ו) ענינו חונה עליך. וכמהו אחוך שמע לי (איוב טו יז) ענינו אחוה לך. וכמהו השלך על יי׳ יהבך (תלים נה כג) ענינו יהב לך. וכמהו ולא יכלו דברו לשלום (בר׳ לז ד) וכמהו הצום צמתני אני (זכרי׳ ז ה) ענינו צמתם לי אני [כ״ו למעני]. וכמהו ותעזבם ביד איביהם וירדו בהם וישבו ויזעקוך

המבאר

*) ולא היה צריך לשנות מלת הארץ פעמים.

קלד) נראה מכאן כי בנוסחת כ״ק אשר לפני מנחם היה כתוב כה ת א מ ר כנוסחת קניקוט ודי רוססי, כי בנוסחא שלנו כתוב כה תדבר.

הוא ארץ (איוב לז ו) ואתה הוה להם למלך (נחמיה ו ו) ודי הוה צבי הוה מחא (דניאל ה יט) הוו בענין עלה (שם ו ה) יסוד אחד לכלם והווין והוידין ברוב המלים מתחלפין אלה באלה, בהעלות היודין יבאו ווין תחתם, וגם ככה משפט הווין · השני, דהוה על הוה (יחזקאל ז כו) והותי במאזנים ישאו יחד (איוב ו ב) עד יעבר הוות (תלים נז ב) הוות תחשב לשונך (שם נב ד) · יתכן להיות לשון שבירה, וינמה עמהם נהייתי ונחליתי (דניאל ח כז) ושנתו נהיתה עליו (שם ב א) ואם בא הפותר המדקדק לחקוק [נ"ו לדקדק] בהיו בן שאול להוציאו מענין [נ"ו מכלל] הויה להחבירו [נוו"ל ולהביאו] עם אלה על דבר הלמד הנגרע מהמלה כי יאמר היה ראוי להכתב היו לבן שאול, ועתה הואיל ואיננו כן כי אם בן שאול יתכן להיות מגזרת נהייתי ונחליתי, ושנתי נהיתה עליו, ויהי פתרונו השמו [נ"ו המיתו] בן שאול ויש עליו עוד מעט באיכות [נ"ה בהורות, ונו"ל באודות] הענין, ונמצא הפותר לא גורע ולא מוסיף אבל יש להשיב, יש בתורה מלים נדברים בלשון ערומים שלומי ענין מעוטי מלים גרועי אותיות אבל גריעה אשר איננו גרעון, ויש ענינים אשר אמורים בלשון ערומים אשר במזער מלים תשלם מחותם כי מפני חרוד המסדר רומז ודולג, ומאוולות הענין יודע מגרע המלה: **גם אלה** לחכמים *) יש בתורה ענינים אמורים בלשון רבוי, ומלים נשנים ונכפלים, והיה די בקצות המלים [קכח], כה יקרה לענינים ולמלים ולפסוקים ולאותיות אלה המלים הנדברים בלשון ערומים שלומי ענין מעוטי אותיות, ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול, היה ראוי להכתב לבן שאול, אבל יוצא בלשון ואין גריעתו גרעון · וכמהו ותקח האשה בית פרעה (בר' יב טו) היה ראוי להכתב לבית פרעה, וכמהו למועד אשר שמואל (ש"א יג ח) היה ראוי להכתב לשמואל · וכמהו השלום אביכם הזקן (בר' מג כז) היה ראוי להכתב לאביכם, וכמהו בענין אחר והקל נשמע בית פרעה (שם מה טז) היה ראוי להכתב בבית פרעה, וכמהו הנה הוא בית מכיר (ש"ב ט ד) וכמהו אשר עשה המלך שלמה בית יי' (מ"א ז נא) וכמהו ובית זונה יתגדדו (ירמ' ה ז) וכמהו והמלך יושב בית החרף (שם לו כב) וכמהו למה אשכל גם שניכם יום אחד (בראשית כז מה) היה ראוי להכתב ביום אחד ·

גם אלה לחכמים במראה אחד, להסיר אותה מעל ראש אפרים על ראש מנשה (שם מח יז) היה על המחוקק לחקות לשום אותה על ראש מנשה, וכמהו אולי יי' אותי [קכט] (יהושע יד יב) וכמהו אולי יעשה יי' לנו (ש"א יד ו) וכמהו חלקיהו ואשר המלך (דה"ב לד כב) וכמהו ותקח תמר אפר על ראשה (ש"ב יג יט) וכמהו ויקחה על החמור (שופטים יט כח) וכמהו ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים על ידיה (בראשית כד כב) ·

גם אלה לחכמים, ויקרא ברוך בספר את דברי ירמיה בית יי' בלשכת גמריהו בן שפן הסופר בחצר העליון פתח שער בית יי' החדש [קל] באזני כל העם (ירמיה לו י) הנה אחרי רבוי [קלא] המלים נטה הענין לענינו, וכמהו בעצם היום הזה בא נח ושם וחם ויפת [קלב] בני נח ואשת נח ושלשת נשי בניו אתם אל התבה (בראשית ז יג) · וכמהו ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו אה רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי לו לאשה [קלג] (שם כה כ) וכאלה הרבה בתורה ·

ואלה הענינים הנדברים בלשון רבוי הנשנים במליהם · ונכפלים במחותם אשר לא יקרה להם כמקרה העליונים, ואלה הם ומצאת את לבבו נאמן לפניך וכרות עמו הברית לתת את ארץ הכנעני החתי האמרי והפריזי והיבוסי והגרגשי לתת לזרעו

המבאר

*) מכאן נראה השערתי בסי' כ"ה צד 24 איננה אמתית. כי כן היה שגור בפי מנחם לומר גם אלה לחכמים אכן גם זה ברור כי יש למחוק שם בדברי מנחם מלות כמו אלה. ע"ש.

קכח) פי' יש כתובים אשר נמצאים בהם מלים יתרים והיה די בקצת המלים.

קכט) אולי ה' אותי. היה ראוי להכתב אולי ה' יצליח אותי. אולי יעשה ה' לנו. תחת אולי יעשה ה' לנו אות · חלקיהו ואשר המלך, תחת חלקיהו ואשר עם המלך. ותקח תמר אפר על ראשה. תחת ותשם על ראשה. ויקחה על החמור תחת ויקחה וישימה על החמור. ושני צמידים על ידיה. תחת ושני צמידים שם על ידיה.

קל) לפי דעת מנחם היה ראוי להכתב קרא באזני כל העם. אבל לא ידעתי מדוע לא יתכן להמשיך מלת ויקרא הבאה בראש הכתוב אל סופו.

קלא) בשלשת כ"י כתיב בזה"ל אחרי רבוי דברי המלים וכו'.

קלב) היה ראוי להכתב בא נח ושלשת בניו ונשיהם.

קלג) היה יכול הכותב להשמיט מלת לו. או מלת יצחק חמכר לפניו:

(דברים ו יט) יהדפהו מאור אל חשך (איוב יח יח) ובאמרך עלה נדף (ויקרא כו לו) כהנדוף עשן תנדף (תהלים סח ג) · יצא הה"א והובא הנו"ן תחתיו לחלף ענינם [קכד] ובאמרך בבן אמך תתן דופי (שם נ כ) יצאו שניהם ונשארה המלה על עקרה, וכמהו תהותתו על איש (תלי׳ סב ד) נראתה המלה הזאת כי יסודתה ה"א ותי"ו, ואיננו כן, על כי ברוב המלי׳ אשר נכונו האי"ן לשרת עשויה למלאכה לפנים הרבה, כמו תהדפו (יחז׳ לד כא) תהכרו (איוב יט ג) הוזים (ישעיה נו י) הולכים (בראשית לז כה) הן יצאו האותיות ונותר התי"ו לבדו, אבל יש על המדקדק עוד לדרוש ולחקור עד כלות חקר המלה ולעמוד על יסודהה · נמצאת בלשון הקודש העירותי מצפון ויאת (ישע׳ מא כה) אתיו אקהה יין (שם נו יב) כפרץ רחב יאתיו (איוב ל יד) קרבו ויאתיון (ישע׳ מא ה) ויתא ראשי עם (דברים לג כא) הן עמדה המלה על שתי אותיות אל"ף ותי"ו, ובאמרך אתא בקר (ישעיה כא יב) נתאלפה [קכה] המלה משתי קצותיה, אפס באמרך התיו לאכלה (ירמיה יב ט) נגרעו ונפלו שניהם מן המלה וישאר התי"ו לבדו, הן נמצא תהותתו מגזרת התיו, ונתקנו המלים שניהם בה"א ואיננו יסוד · ופתרון תהותתו על איש, תבואו והגודו על נפש עני, וכענינו כפרץ רחב יאתיו (איוב ל יד) · ובעלי פתרון החליפו ה"א בחי"ת [קכו], והעמידו המלה מגזרת מְחִתָּה, והמלה סדורה כמשפט מאין חליפות, ולא נכפלו התוי"ן במלה כי עם עקב קצרה ·

גינת הביתן, אמרו אנשי פתרון הביתן אין לו פתרון כי הוא שם מקום [נוו"ל מקום שם] הגינה כמו שושן הבירה (אסתר א ב) ויתכן להיות גזרתו [נוו"ל פתרונו] מגזרת בית, כמו והנה השק על בשרו מבית (מ"ב ו ל) מבית ומחוץ (בראשית ו יד) ופתרון בית כמו פנימה, ענין אחר להם, ופתרון גנת הביתן כמו גנה הפנימית · כי כן מצאנו [נ"ו מצאנוהו] בהיכלי מלכים, ויש בו כח לדבר ועזר לפתרון, ויקבר בגן ביתו (מ"ב כא יח) ובזאת נראה כי כל גנה הסמוכה לבנין ולהיכל פנימה נקראת גנת הביתן ותהי שקלת הביתן כשלמן [קכז] אבל **רב סעדיה** אשר החביר המלים האלה במחברת ה"א לא יכלתי לדעת מה ראה על ככה, ומה היתה סברתו, ודקדוקי פתרוניו ומרתבי מליצתו יורו על תבונתו, על כן יש מאמתת מוסר ומדרך אמונה, לבלתי שום משגה בסדרי עניניו ·

הד · מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, ולא הד הרים (יחזקאל ז ז) הוד מלכות (דה"א כט כה) ונתת מהודך עליו (במר׳ כז ך) כסה שמים הודו (חבקוק ג ג) ענין זוהר הם ·

השני, כסוס הודו במלחמה (זכריה י ג) הוד נחרו אימה (איוב לט כ) הידד כדרכים יענה (ירמ׳ כה ל) לא ידרך הידד הידד לא הידד (שם מח לג) וענו עליך הידד (שם נא יד) הידד השבתי (ישע׳ טז י), ענין קול המה, אפס לא קול ענות מלה ולא קול ענות [נ"וול פצות] שיחה, כי אם קול שאון המולת גרון בלי הנעת לשון המה · וענינם יורה עליהם ·

הדם · והארץ הדום רגלי (ישעיה סו א) והשתחוו להדם רגליו (תהלים צט ה) הדום כמו ארץ ·

הדס · ועלי הדס (נחמיה ח טו) בין ההדסים (זכר׳ אח) ותחת הספרד יעלה הדס (ישע׳ נה יג) ·

הדר · בהדרת קדש (תלים כט ב) זה הדור בלבושו (ישע׳ סג א) אל תתהדר לפני מלך (משלי כה ו) לא תהדר בריבו (שמו׳ כג ג) ענין נועם המה ·

הה · הוי אשור שבט אפי (ישעיה י ה) בכל חוצות יאמרו הו הו (עמוס ה טז) הה ליום (יחז׳ ל ב) אהה ארני יי׳ (ירמיה א ו) נהה על המון מצרים (יחזקאל לב יח) ונהה נהי נהיה (מיכה ב ד) אל יורע נהי (עמו׳ ה טז) וינהו כל בית ישראל (ש"א ז ב) ולא נה בהם (יחז׳ ז יא) ענין יללה הם ·

הי · מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, יְהִי שֵׁם יי׳ מברך (תהלים קיג ב) כי אהיה עמך (שמות ג יב) והיה ברכה (בראשית יב ב) ויהי כן (שם א ז) אהי דברך מות, אהי קטבך שאול (הושע יג יד) ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול (ש"ב ד ב) הוה גביר לאחיך (בראשית כז כט) כי לשלג יאמר

המבאר

קכד) פי׳ להורות על בנין נפעל. קכה) פי׳ המלה באה בשני אלפין. קכו) ר"ל החליפו מלת תהותתו כאלו היתה כתובה תחותתהו. קכז) פי׳ כמשקל מלת שלמנים [ישעיה א כג].

לגדי (ישעיה סג ג) דרכים גתות בשבת (נחמיה ג טו) על במותימו תדרוך (דברים לג כט) והדריך בנעלים (ישע׳ יא טו) עד מדרך כף רגל (דב׳ ב ה) דרכת בים סוסיך (חב׳ ג טו) ענין הדוש המה ׃

השלישי, דרך כוכב מיעקב (במדבר כד יז) ידרכון קשת (תהלים יא ב) קשת דרוכה (ישעיה כא טו) ידרך חציו (תלים נח ח) כי דרכתי לי יהודה (זכריה ט יג) וידרכו את לשונם (ירמיה ט ב) אל ידרך הדרך קשתו (שם נא ג) ׃ כמו אל יישר קשתו ׃

דרכמן ׃ דרכמונים שש רבאות ואלף (עזרא ב סט) ׃

דרש ׃ ועת לדרוש את יי׳ (הושע י יב) כתובים במדרש הנביא עדו (דה״ב יג כב) דרש דרש משה (ויקרא י טז) ׃ כמשמעו ׃

דש ׃ וארנן דש חטים (דה״א כא ך) ונדוש מואב תחתיו (ישעיה כה י) דיש את בציר (ויקר׳ כו ה) אדוש ידושנו (ישע׳ כח כח) כהדוש מתבן (תלים כה י) וחית השדה תדושה (איוב לט טו) כעגלה דשא (ירמיה נ יא) וישמם כאפר לדש (מ״ב יג ז) ׃ ענין כתישה המה ׃

דשא ׃ תדשא הארץ דשא (ברא׳ א יא) כי דשאו נאות מדבר (יואל ב כב) ענין עשבים המה ׃

דשן ׃ מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, ונחת שלחנך מלא דשן (איוב לו טז) דשנים ורעננים יהיו (תלים צב טו) והיה דשן ושמן (ישעי׳ ל כג) כל דשני ארץ (תלים כב ל) ועולתך ידשנה סלה (שם כ ד) ענין שומן המה ׃

השני ׃ והוציא את הדשן (ויקרא ו ד) ודשנו את המזבח (במד׳ ד יג) ונשפך הדשן אשר עליו (מ״א יג ג) ׃

דת ׃ כל ידעי דת ודין (אסתר א יג) אש דת למו (דברים לג ב) ודתיהם שנות מכל עם (אסתר ג ח) אשר לא כדת (שם ד טז) והדת נתנה בשושן הבירה (שם ג טו) והשתיה כדת אין אנס (שם א ח) כסדר וכתור ׃

ותשלם מחברת דל״ת

אחל מחברת ה״א

הא ׃ הב הבל, הג, הד הדם הדס הִדר, ה, הי היך היכל הֵין, הל הלא הלם, הם המל, הן, הס, הפך, הר הרג הרס התל ׃

הא ׃ הא לכם זרע (בראשית מז כג) הא דרכך בראש נתתי (יחזקאל טז מג) הא כדי פרזלא (דניאל ב מג) ענינו קרוב מהנה, הנה לכם זרע פתרונו לפי ענינו ׃

הב ׃ הבו ליי׳ בני אלים קכג) הבו לד׳ כבוד ועוז (תלים כט א) הכי אמרתי הבו לי (איוב ו כב) אהבו הבו (הושע ד יח) זבחי הבהבי (שם ח יג) לעלוקה שתי בנות הב הב (משלי ל טו) הבי המטפחת (רות ג טו) השלך על יי׳ יהבך (תה׳ נה כג) ויהבו גשמיהון (דניאל ג כח) ויתיהבון בידה (שם ז כה) לשון מתנה [נוו״ל ענין נתינה] המה ׃

הבל ׃ אך הבל בני אדם (תלים סב י) ארם להבל דמה (שם קמד ד) הבל הבלים (קהלת א ב) גם זה הבל (שם ב יט) ׃

הג ׃ בינה הגיגי (תלים ה ב) עלי הגיון בכנור (שם צב ד) ולאומים יהגו ריק (שם ב א) כלינו שנינו כמו הגה (שם צ ט) קינים והגה והי (יחזקאל ב י) כאשר יהגה האריה (ישעיה לא ד) והגה מפיו יצא (איוב לז ב) ׃ ענין מלל הם ׃

מצאתי ראיתי בספר **פתרוני רב סעדי׳** במחברת ה״א, להדוף את כל איבך (דברים ו יט) גמול ידו הדה (ישעיה יא ח) והדך רשעים תחתם (איוב מ יב) שלח העז את מקנך (שמות ט יט) אשר הצו על משה (במדבר כו ט) כהתם הפשעים (דניאל ח כג) הוזים שוכבים (ישעיה נו י) הברי שמים (שם מז יג) גנת הביתן (אסתר ז ז) תהותתו על איש (תלים סב ד) וכאלה הרבה באותיות אשר אינם יסוד במלים ׃ וכה יצאו מהם ומקצתם יורה על רובם, להדף את כל איבך

המבאר

קכג) רש״י : ומנחם חברו לשון נתינה.

ענינו קרוב מן גבוי, ופתרון דעכו כאש קוצים כה הוא · אשי קוצים ואשי פשתים ולהבותם מהרה תכבינה באין גחלת [נ"ל אין גחלת להם] ומגורתו בחמו נדעכו ממקומם (איוב ו יז) ·

דף, קול עלה נדף (ויקרא כו לו) אל ידפנו לא איש (איוב לב יג) להדף את כל איבך (דברי' ו יט) כי יי' הדפו (ירמי' מו טו) תתן דפי (תלים נ ך) יהדפהו מאור אל חשך (איוב יח יח) כהנדף עשן תנדף (תלים סח ג), וכה פתרון פן תאמרו מצאנו חכמה אל ידפנו לא איש, אמר אליהוא התחכמוני אם אחרש ולא אענה תחשבו בלבבכם ותעלה במחשבותיכם כי לכם לבדכם נתנה החכמה ולא יוכל איש להדוף את איוב ולחסום [נ"ה ולחתום] את פיהו זולתי אל ·

דפק · קול דודי דופק (שיר ה ב) ודפקום יום אחד (בראשית לג יג) מתדפקים על הדלת (שופטים יט כב) · ענין דחיה המה ·

דץ · ולפניו תדוץ דאבה (איוב מא יד) · ענין משוש [נ"ו שמחה] הוא, רץ לפניו דאבה ·

דק · דק ככפר (שמות טז יד) כמיט חוצות אדיקם (ש"ב כב מג) כדק ימול (ישעיה מ טו) והדקות עמים רבים (מיכה ד יג) בארין דקו כחדה (דניאל ב לה) ותדושנה ותדקנה (שם ז כג) ענין שחק המה, ומיסודת גזרתו גבן או דק (ויקרא כא ך) צנמות דקות (בר' מא כג) דקי צורה רקיקי תבנית המה ·

דקר · וידקר את שניהם (במדבר כה ח) כל הנמצא ידקר (ישעיה יג טו) ומדקרים בחוצותיה (ירמיה נא ד) שהם זובו מדקרים (איכה ד ט) ·

דר · מתחלק לה' מחלקות: האחד, ודר וסחרת (אסתר א ו) אין למלה זאת דמיון בתורה ופתרונה לפי ענינה, מאבני שהם ואבני יקרה הוא·

השני, מדור באהלי רשע (תהלים פד יא) די מדרהון עם בשרא (דניא' ב יא) ידרון צפרי שמיא (שם ד ט) כל דיירי ארעא כלא חשיבין (שם ד לב) ואם עדיא מדורה (שם ה כא) · ענין משכן [נ"ו מעון] המה ·

השלישי, נדר לאביר יעקב (תלים קלב ב) נדרו ושלמו ליי' אלהיכם (שם עו יב) ויזבחו זבח לה' וידרו נדרים (יונה א טז) כי תדר נדר (דברי' כג כב) טוב אשר לא תדר (קהלת ה ד) ·

הרביעי, גם אני אגדיל המדורה (יחזק' כד ט) וגם דור העצמים תחתיה קכא) (שם כד ה) מדורתה אש ועצים (ישע'ל לג) ענין כיור [נ"ו לפיד] המה·

החמישי, וזה זכרי לדר דר (שמות ג טו) ושלטנה עם דר ודר (דניאל ג לג) בדור דורים שנותיך (תלים קב כה) ·

דראון · והיו דראון לכל בשר (ישעיה סו כד) לדראון עולם (דניאל יב ב) · ענין לעג וקלס המה לפי הענין קכב) ·

דרג · ונפלו המדרגות (יחזקאל לח ך) בסתר המדרגה (שיר ב יד) · ענין מעלות המה ·

דרדר · וקוץ ודרדר (בראשית ג יח) ממיני קמשונים הוא ·

דרור · מתחלק לשלש מחלקות: האחד · וקראתם דרור (ויקרא כה י) הנני קורא לכם דרור (ירמיה לד יז) ענין חופש המה ·

השני, מר דרור (שמות ל כג) בשם מבשמי הקטרת הוא ·

השלישי, ודרור קן לה (תלים פד ד) כצפור לנוד כדרור לעוף (משלי כו ב) ענין עופות המה ·

דרום · ים ודרום ירשה (דברים לג כג) והטף אל דרום (יחזקאל כא ב) · כמשמעו ·

דרך · מתחלק לג' מחלקות · האחד, דרך הנשר בשמים דרך נחש עלי צור (משלי ל יט) מדריכך בדרך תלך (ישע' מח יז) הדריכני באמתך (תלים כה ה) זה הדרך לכו בו (ישעיה לא כא) · דרך כמשמעו כמו ארח, ונתיב, ושביל, ומעגל, ומסלול, ומשעול, כינוי דרך המה · ויש לדרך תוצאות ענינים מלבד אלה · דרך אשר איננה דרך כי אם בלשון עם ושפת בני אדם, כאלה: ואיש אין בארץ לבא עלינו כדרך כל הארץ (בר' יט לא) כי דרך נשים לי (שם לא לה) אנכי הלך בדרך כל הארץ (מ"א ב ב) כי שיח וכי שיג לו וכי דרך לו (שם יח כז) ·

השני, ובגדיך כדורך בגת (ישעי' סג ב) דרכתי

המבאר

קכא) רש"י. ומנחם פירש כמו אני אגדיל המדורה. אבל רש"י פירש לרעתו סדר וערך העצמים תחת שאר האברים כלומר ילחצו חבורים בשביל החלשים ויסמכו אלו אליה. דור לשון עריכה. וכן יצנפך צנפה כדור. שורות חיקף נייסות. וכן שורה תרגם דרא:

קכב) עיין לעיל צד 33 בענין דראון.

כי נונ"י נדידה אינם יסוד במלים באמרך ירוד ממך (נחום ג ז) ותדד שנתי מעיני (בר' לא מ) על כן ראוי להיות הנו"ן הראשון עשוי למלאכה, והאחרון יסוד לא ימוש מהמלה, וכה תכונת המלה ותוצאות נוניה, כבר נודע כי ברוב תחלת המלים נוני"ן וממי"ן ותוי"ן ויודי"ן אינם יסוד ומחלקותיהם כפי המלים, על כן יש מאמתת הלשון ומשפט המבטא, וממשקלת למורים להיות פתרון נדון מגזרת מדנים (משלי יח יח) וזה מראה הפשר, ומוצא הדבר· יש מכון (שמות טו טז) ונכון (בראׄ מא לב)· כמהו נדון ומדון· וכמוהם בענינם תבונה, ונבון, נחלקים לשתי מחלקות, המ"ם נופל על המעשה, והנו"ן על העשוי, ויבין כל חכם לב כי אין פתרון מדון כמו נדון· ולא מכון כנכון ומכונות כנכונות [נ"ה כנכונים]· כי המכונות מפעלים והנכונות פעולים קיט)· כמו והיו נכנים (שמות יט יא) נכון לבי אליהם (תלים נז ח) כי נכון בידו יום חשך (איוב טו כג) כשחר נכון מצאו (הושע ו ג) אשר הבית נכון עליהם (שופטים טז כו) כסאך יהיה נכון עד עולם (ש"ב ז טז) ככה נבון מגזרת תבונה· והוא המשפט למדון ונדון· אבל מדון מתחלק לשתי מחלקות בהיות המ"ם עשוי למלאכה, תהיה גזרתו ממדנים (משלי יח יח), ובהיות המ"ם יסוד במלה פתרונו ממדה· אנשי מדות (במדבר יג לב) איש מדון (ש"ב כא ך)· ובהיות הנו"ן תמורתו יהיה נדון· ופתרונו מחרהר ריב· הן נמצא הנו"ן האחרון יסוד במלה· ונדון וידון יוכיחו ויורו כי הנוני"ן האחרונים נאחזים במלים ומיוסרים בהם, ואלה המלים הנשוים למדון הנגזר מגזרת מדנים· אשר הממי"ן עשויין למלאכה והנוני"ן יסוד· מלון, מכון, מעון, מזון· מכולם ישבתו ממיה"ן, ונאחזים הנוני"ן במלים אחיזת עיקר, ופתרון ויהי כל העם נדון קך) (ש"ב יט י) מחרהר ריב ומתווכח ויאמר המלך הצילנו מכף אויבנו, והוא מלטנו מכף פלשתים ועתה ברח מן הארץ (שם) ועתה למה אתם מחרשים להשיב את המלך (שם יט יא) על זאת היו מתווכחים·

אתכרית רוחי אנה דניאל בגו נדנה (דניאל ז טו) פתרונו כפי ענינו, כמו נפעמה רוחי אני דניאל בתוך זה, ונדנה קרוב מן דנה, אך לא במשקולת לשון עברית ולא בדקדוקיה, ויתכן להיות פתרון בגו נדנה, בתוך נדידת שנתי, כמו ושנתה נדת עלוהי (שם ו יט) ויש מהפותרים אשר אומרים נפעמה רוחי בתוך נדנתי, שמו הגוף נדנה לרוח ותערה לנפש:

דנג· כדונג מפני האש (מיכה א ד) הרים כדונג נמסו (תלים צז ה) היה לבי כדונג (שם כב טו) כמשמעו·

דע· מתחלק לג' מחלקות: האחד, ודע כי על כל אלה (קהל' יא ט) כן דעה חכמה לנפשך (משלי כד יד) בכל דרכך דעהו (שם ג ו) לא נודעתי להם (שמות ו ג)· ענין אחד להם· ואנשי פתרון אמרו ושמי יי' לא נודעתי להם לא גליתי להם· ומהם אשר מתמיהים את המלה, ואלו היה פתרון הענין כה, היה על המחוקק מיושר המשפט לחקות [נו"ל לחקוק] כה: ושמי יי' לא הודעתי להם, אבל הנו"ן מונע את המלה מהיות ככה· כי מראה הפתרון לפי שקלת המלה ואותיותיה, נודעתי, כמו נותרתי, נוצרתי, נושעתי· וזה פתרון המלה ופשר הענין· וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי יי', נראיתי להם באל שדי ובשם יי', אבל לא נודעתי להם פנים אל פנים ולא נראיתי להם עין בעין כאשר נודעתי ונראיתי לך בלבת אש·

השני, והאדם ידע את חוה (בראשית ד א) וידע אדם עוד את אשתו (שם ד כה) ואיש לא ידעה (שם כד טז) והמלך לא ידעה (מ"א א ד) ונדעה אתם (בראשית יט ה)· ענין ידיעת משכב המה·

השלישי, וגבוה ממרחק יידע (תהלים קלח ו) וידע בהם את אנשי סכות (שופטים ח טז) יודע כמביא למעלה (תלים עד ה) פתרונו כפי ענינו· ענין גדע ושפל ושבר המה· ויתכן להיות מגזרתו למנות ימינו כן הודע (שם צ יב) כפי מעט מוער שנותינו וקוצר מנין ימינו כן תיסר אותנו, כפי השנים יהיה המוסר·

דעך· דעכו כאש קוצים (תלים קיח יב) דעכו כפשתה כבו (ישעיה מג יז) ירעך נרו (משלי כ כ)

המבאר

קיט) פי' מכונות הוא שם. ונכונית הוא תאר הפעל או תאר השם. קך) רש"י: נדון מתוכחים וזה עם זה. ע"כ ולא בשם מנחם.

י יב) **כאשר יש עמידה [נו"ל מעמד] שאיננה עמידה ממשי כאלה, שם עמדו לא תשיגם בגבעה (הושע י ט) כי עמדו לא ענו עוד (איוב לב טז) עמדו מרבר** [קטו] **· כי עמודה מלרת (ברא׳ ל ט) ·**

השלישי, דמיתי לקאת מדבר (תלים קב ז) מה אעידך מה אדמה לך (איכה ב יג) אל מי דמית בגדלך (יחזק׳ לא ב) אם לא שויתי ודוממתי נפשי (תהלים קלא ב) ותמשלני ונדמה (ישעיה מו ה) נדמה שמרון מלכה (הושע י ו) וביד הנביאים אדמה (שם יב יא) סב דמה לך דודי לצבי (שיר ב יז) דמתה לתמר (שם ז ח) לא דמה אליו ביפיו (יחזקאל לא ח) בצלמנו כדמותנו (בראשית א כו) ידמה ליי׳ בבני אלים (תהלים פט ז) ·

הרביעי, כי נדמה כל עם כנען (צפניה א יא) אל [נו"ל פן] תרמה בעונה (ירמיה נא ו) ואמר אוי לי כי נדמתי (ישעיה ו ה) בדמי ימי אלכה (שם לח י) ואשר רמה לנו (ש"ב כא ה) גם מדמן תדמי (ירמיה מח ב) נרמתה אשקלון (שם מז ה) איך נדמיתה (עובדיה א ה) וכל אנשי מלחמתה ידמו (ירמיה נ ל) וכל אנשי המלחמה ידמו (שם מט כו) ונדמו נאות השלום (שם כה לז) כי יי׳ אלהינו הדמנו (ירמיה ח יד) ורמיתי אמך (הושע ד ה) ·

החמישי, כאשר דמיתי לעשות להם (במדבר לג נו) אל תדמי בנפשך (אסת׳ ד יג) דמינו אלהים חסדך [קטז] **(תלים מח י) והוא לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשב (ישעיה י ז) ; ענין מחשבות המה ·**

דמן · כהדוש מתבן במו מדמנה (ישעיה כה י) **לדמן על פני האדמה (ירמ׳ ח ב) ענין אשפתות המה · ובספר יוסיפון שעורים הנמצאים בגללי הסוסים והבהמות המה נקראין דומן** [קיז] **·**

דמע · **ודמע תדמע ותרד עיני דמעה (ירמ׳ יג יז) ודמעתה על לחיה (איכה א ב) שימה דמעתי בנאדך (תלים נו ט) · ויש מראה שני למלה, אך קרוב הוא לזה העליון · מלאתך ודמעך (שמות כב כח) · הוא התירוש הצח והמזוקק אשר אין בו שמרים ·**

דן : **מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, דן אנכי** (בראש׳ טו יד) אין דן דינך למזור (ירמיה ל יג) דנני אלהים (בראשית ל ו) · ענין משפט המה ·

השני, לא ידון רוחי באדם לעלם (שם ו ג) בעלי פתרון אומרים מגזרת נדנה הוא, ופתרון נדנה ותערה ענין אחד הם, וישלפה מתערה (ש"א יז נא) וישב חרבו אל נדנה (דה"א כא כז) אבל הפותר פשר דבר איננו יכול [נוו"ל לא יוכל] להשיג אם הנו"ן הראשון אשר לנדנה יסוד בו אם אין, כאשר איננו יכול להשיג תי"ו של תערה, אע"פ שיש למלים תוצאות ענינים לא יתבונן חקר עקר יסודתם · אע"פ שתערה קרוב בענינו לותער כדה (בראשית כד כ) על דבר אריק חרבי (שמות טו ט) והריקו חרבותם (יחז׳ כח ז), אבל יש מלה בלשון עברית קרובה ללא ידון רוחי באדם (בראשית ו ג) וזה מראה המלה וענינה [קיח] · איש ריב ואיש מרון (ירמיה טו י) איש חמה יגרה מרון (משלי טו יח) · וכה פתרון לא ירון רוחי באדם, לא יריב חרוני באדם · ולא יוכיח איש כי השחת ישחיתם אפי לעת מלא להם מאה ועשרים שנה, כאחר יתמו ויכלו ויספו, ובמי המבול יגוע כל בשר, ויהי כן, ויכלו באפס תקוה · והמריבה והמרון ענין אחד להם · ויש בלשון עברית מדון אשר איננו מגזרתו, ויהי איש מרון ואצבעות ידיו ואצבעות רגליו שש ושש (ש"ב כא ך) · ואין כמהו איש ריב ומדון, כי המ"ם הנשרש בזה נשברת בזה [נו"ו מזה], והנו"ן הנשרש בזה נשבת בזה [נ"וו מזה] כיתר המלים, ואלה המלים אשר יוכיחו, והוא הכה את האיש המצרי איש מדה (דה"א יא כג) וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות (במדבר יג לב) אבנה לי בית מדות (ירמי׳ כב יד) וסבאים אנשי מדה (ישעיה מה יד) ויתמדד על הילד (מ"א יז כא) ·

ויהי כל העם נדון (ש"ב יט י) אומרים בעלי הפתרון כי הוא מגזרת נודד (ישעיה י יד) נדדים (הושע ט יז) נדדה (ישע׳ י לא) נע ונד (בר׳ ד יב) ונראתה המלה כי איננה שקולה כדת, ולא סדורה כמשפט, כי לא יתכן להיות במלה אחרת שני נונין משתי קצותיה מוכנים למלאכה, הן נורע

המבאר

קטו) פי׳ עמדו לא ענו עוד . כמו עמדו מלדבר . קטז) רש"י : ומנחם פתר אותו לשון מחשבה כמו אל תדמי בנפשך .

קיז) התוספה הזאת מספר יוסיפון נמצא רק בהעתקת לונדון .
קיח) בנו"ל כתוב כוה : וזה מלה דומה לה בענינה .

הרבה למורבית פנים · וייגעו עמים בדי אש, ולאמים בדי ריק יעפו (חבקוק ב יג) במו אש במו ריק לפי ענינו ·

השני · מדי עברו יקח אתכם (ישעיה כח יט) ויהיה מדי צאתם (ש"א יח ל) מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו (ישעיה סו כג) כי מדי דברי בו (ירמיה לא ך) כי מדי דבריך בו תתנודד (שם מח כז) פתרונם לפי ענינם ·

השלישי, די חזית (דניאל ב מג) די התגזרת אבן די לא בידין (שם ב לד) ודי הוה צבא הוה מחא, ודי הוה צבא הוה מרים (שם ה יט) ורוב אשר בלשון ארמית די ·

הרביעי והדיה למינה (דברים יד יג) נקבצו דיות (ישעיה לד טו) ממיני עופות הם ·

החמישי, ואני כותב על הספר בדיו (ירמ' לו יח) ·

דיק · ויבנה עליה דיק סביב (מ"ב כה א) כלי קרב הוא ·

דך · ידכה ישח (תלים י י) מדכא מעונותינו (ישעיה נג ה) פצוע דכה (דברים כג ב) לא דכאו (ירמיה מד י) ויי' חפץ דכאו החלי (ישעיה נג י) אל ישוב דך נכלם (תלים עד כא) לב נשבר ונדכה (שם נא יט) והדך רשעים תחתם (איוב מ יב) או דכו במדוכה (במדבר יא ח) ישאו נהרות דכים (תלים צג ג) ענין הלמות ושבר המה ·

דכר · ודכרין ואמרין (עזרא ו ט) וכל זכר בלשון ארמית דכר ·

דל · מתחלק לג' מחלקות · האחד, דלותי ולי יהושיע (תלים קטז ו) דלות ורעות תאר מאד (בראשית מא יט) ואם דל הוא (ויקרא יד כא) ומדלות הארץ (ירמ' נב טז) דללו והרבו קיב) (ישע' יט ו) דלו מאנוש נעו (איוב כח ד) ·

השני · ודלת ראשך כארגמן (שיר ז ו) דלו עיני למרום (ישעיה לח יד) כי דליתני (תלים ל ב) מדלה יבצעני (ישעיה לח יב) ענין מועל המה ·

השלישי, וגם דלה דלה לנו (שמות ב יט) ותבאנה והדלנה (שם ב טז) ואיש תבונה ידלנה (משלי כ ה) כמר מדלי (ישע' מ טו) ענין משאב המה, אך קרוב הוא לענין זה הראשון [נ"ה העליון] · אבל הענין יפסיק ביניהם כמעט ·

דלג · אז ידלג כאיל פסח (ישעיה לה ו) מדלג על ההרים (שיר ב ח) ופקדתי על כל הדולג (צפנ' א ט) ענין קפיצה ומפסע [נו"ל ומפשע] המה כמשמעו לפי ענינו ·

דלח · ולא תדלחם רגל אדם עוד (יחזקאל לב יג) ותדלח מים ברגלך (שם לב ב) פתרונו כפי ענינו, ענין מרפש (כ"ה מרפס) המה ·

דלף · דלפה נפשי מתוגה (תלים קיט כח) דלף טורד ביום סגריר (משלי כז טו) ידלף הבית (קהלת י יח) ענין רפף ונטף הם · ודליפת הנפש בכיתה (נוו"ל מתוגה) כמו במסתרים תבכה נפשי (ירמיה יג יז) ·

דלק מתחלק לב' מחלקות: האחד, הדלק האש (יחזקאל כד י) ודלקו בהם ואכלום (עובדיה א יח) ובקדחת ובדלקת (דברים כח כב) ענין תבערה המה ·

השני, כי דלקת אחרי (בראשית לא לו) על ההרים דלקנו (איכה ד יט) מדלק אחרי פלשתים (ש"א יז נג) ענין רדיפה המה ·

דלת · לפתח לפניו דלתים (ישעיה מה א) הדלת תסוב על צירה (משלי כו יד) דלתות נחושה אשבר (ישעיה מה יב) דלתות נחשת (תלים קז טז) ודלתי שמים (שם עח כג) כמשמעו ·

דם · מתחלק לה' מחלקות: האחד: ארץ אל תכסי דמי (איוב טז יח) שפך דם האדם (בראשית ט ו) דמך על ראשך (ש"ב א טז) דמים לו (שמות כב ב) חתן דמים למולת (שם ד כו) ·

השני, דמו עד הגיענו אליכם (ש"א יד ט) וידם אהרן (ויקרא י ג) וידמו למו עצתי (איוב כט כא) עורי לאבן דומם (חבקוק ב יט) דום לה' והתחולל לו קיג) (תלים לז ז) כמעט שכנה דומה נפשי (שם צד יז) טוב ויחיל ודומם (איכה ג כו) ענין דממה ושתק המה ויש דומה אשר היא שתיקה בענינה ולא ביסודתה קיד) כאלה · וידום השמש וירח עמד (יהושע י יג) שמש בגבעון דום (שם

המבאר ·

קיב) רש"י, דללו במחברת ואם דל הוא ע"כ, ולא מכר במחם,
קיג) רש"י: ובמחם חברו לפק דממה כמו וידם אהרן, וגם כן פתר טוב ויחיל ודומם. ודומם בידה לו, ע"כ,
קיד) פי' יש שרש דום אשר יתבאר ג"כ שתיקה · אבל רק משאל הוא ואינו שתיקה ממש ובאורו כמו עמד או פסק, על כן אמר ולא ביסודתה · כי אינו כיסוד דום אשר הונח על השתיקה בתחלה.

(שם טו לג) תורם כמו דמו דוה (ישעיה ל׳ כב) ענין טומאה המה בענינם ומחלה במקריהם, כי לא תטמא האשה כי אם לעת תחלואיה, כבא עת נדתה, בזוב דמה תחלה ותטמא, ומגזרתם וכל מדוי מצרים הרעים (דברים ז טו) ולבי דוי (איכה א כב) עלי לבי דוי (ירמיה ח יח) דוה לבנו (שם ה יז) המה כדוי לחמי (איוב ו ז) כלם ענין התחלואים המה ׃ ודע כי רוב הווי״ן התיכונים אינם יסוד במלים ׃ אבל לא תקום המלה מבלעדי וויה, ובהסב את המלים יסובו את וויהם ׃ ואם אמרנו על הווים הנשמעים בפה אשר יש להם נענוע בלשון כי המה מיוסדים ונשרשים במלים גם המה יחדו יעלו מן המלים, והוא המשפט ליודי״ן ׃ ועתה אחבירם אלה לעומת אלה במחברת ו״ו קח) ׃

דוב ׃ דב ארב הוא לי (איכה ג י) כדוב שכול (ש״ב יז ח) ופרה ודב תרעינה יחדיו (ישע׳ יא ז) ׃

דוד . מתחלק לד׳ מחלקות ׃ האחד דוד אהרן (ויקרא י ד) דד מרדכי (אסתר ב טו) או דדו או בן דדו (ויק׳ כה מט) את יוכבד דדתו (שמות ו ך) ׃

השני, כפיו מדוד תעברנה (תהלים פא ז) כידודי אש יתמלטו (איוב מא יא) כדוד נפוח ואגמון (שם מא יב) והכה בכיור או בדוד (ש״א ב יד) בסירות ובדודים ובצלחות (דה״ב לה יג) ענין קדרות המה ׃

השלישי, הדוד אחד תאנים טבות מאד (ירמ׳ כד ב) יתכן להיות פתרון דוד כמו כלוב ׃ ויתכן לנטות אליו ולהיות מגזרתו כפיו מדוד תעברנה, כי אמנם חזיון המזמור על אודות ישראל הוא, בהיותם במצרים בעבודה קשה, על כן אמר הסירותי מסבל שכמו כפיו מדוד תעבורנה הסירותי מטורח לבנים, ומסבל עבודות מצרים שכם ישראל, וגם הסירותי כפיו מעבודות חומר ומשום טיט בקופות ׃

הרביעי ׃ הדודאים נתנו ריח (שיר ז יד) וימצא דודאים בשדה (בראשית ל יד) ענין אחד להם ׃

דח ׃ מתחלק לב׳ מחלקות ׃ האחד, דחה דחיתני לנפל (תלים קיח יג) גדר הדחויה (שם סב ד) והנדחים בארץ מצרים (ישעיה כז יג) יגורו בך נדחי (שם טז ד) לבלתי ידח ממנו נדח (ש״ב יד יד) לבלתי השיב המלך את נדחו (שם יד יג) ענין מדחה המה ׃ ומגזרתם את דמי ירושלים ידיח מקרבה (ישעיה ד ד) שם ידיחו את העולה (יחזקאל מ לח) ענין רחיצה המה, להעביר ולהדיח טנף דם ׃

השני, ודחון לא הנעל קדמוהי (דניאל ו יט) פתרונו לפי ענינו, מיני זמר הוא קט) ׃

דחל ׃ דחילה ואמתני ותקיפא (דניאל ז ז) ענין מורא הוא וכמוהו הרבה בלשון ארמית ׃

דחן ׃ ודחן וכסמים (יחזקאל ד ט) זרע מזרעני קטניות הוא כמשמעו ׃

דחף ׃ מבהלים ודחופים (אסתר ח יד) נדחף אל ביתו (שם ו יב) ענין בהלה המה ׃

דחק ׃ ואיש אחיו לא ידחקון (יואל ב ח) מפני לחציהם. ודחקיהם (שופטים ב יח) ענין עוצר ולחץ המה ׃

די ׃ מתחלק לה׳ מחלקות ׃ האחד די מחסרו (דברים טו ח) ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה (ישעיה מ טז) ודי חלב עזים (משלי כז כז) הלוא יגנבו דים (עובדיה א ה) והמלאכה היתה דים (שמות לו ז) אכל דיך (משלי כה טז) מדי העבדה (שמות לו ה) כולם ענין מציאה המה ׃ אך בהיותו מגזרת ׃ ימצאהו קי) בארץ מדבר מדבר (דברים לב י) ישחט להם ומצא להם (במד׳ יא כב) . ויתכן להיות קרוב לענינו, אריה טורף בדי גרותיו (נחום ב יג) בעבור די מהסורם להכין מאכלם ישחרו לטרף ׃ ויתכן להיות מגזרתם [נ״ה מגזרת] בדי שפר יאמר האח (איוב לט כה) בחת קול השופר, בהיות קול השופר בדי כח אלי תקע יאמר האח ׃ ובהיות כה פתרון די, נוטה פתרונו עם כלם ונמצאו הביתים [נו״ל הביתי״ן קיא)] משרתים ולא מיוסדים ׃ אבל יש לבי״ת תוצאות

המבאר

קח) המאמר האחרון המתחיל ו ד ע כ י ר ו ב ה ו ו י ן עד הוכו לא נמצא כי אם בהעתקת לונדון .

קט) בנוסח אוקספורד נמצא פה הגהה והיא : נ״ל לשון הנדה כתרגים ויגד, ופירושו לא היה שום אדם רשאי להגיד אליו דבר . יעבצ״ל ׳

קי) לפי מנחם פירוש ימצאהו, יהיה לו די, או יספיק לו ׳ וכן ומצא להם ׳ כמו יספיק להם .

קיא) אף כי אין בין הביתים והבתין מאומה כי שניהם מוסבים על אות בי״ת, עם כל זה הודעתי את השינוי כדי שישכיל הקורא מזה על נוסח הלשון בימי קדם . כי נראה לי, להיות אות הב׳ נקרא על שם בית, קרא מנחם הרבים בכנו בשב ב ה י ם ולא ב י ת י ם .

רגן כיתר שמות העצבים כמו פסל, ואליל, וסמל, ועצב, וכמוש ·

דגל · אימה כנדגלות (שיר ו ד) ובשם אלהינו נדגל (תלים כ ו) דגול מרבבה (שיר ה י) ואיש על דגלו (במדבר א נב) ·

דגן · תכין דגנם (תלים סה י) ולקחתי דגני (הושע ב יא) מעת דגנם (תלים ד ח) ·

דגר · קרא דגר (ירמיה יז יא) ובקעה ודגרה בצלה (ישעיה לד טו) ענין גדול אפרוחים הם, ואמנם הי.צוז בחרבות בצדה תקנן ושמה תמלט ותבקיע ביציה, ובצללי פירותיה [נ"ו קירותיה] הנשמות תגדיל אפרוחיה ·

דד · דדיה ירוך (משלי ה יט) ושם עשו דדי בתוליהן (יחז' כג ג) הדדים והשדים ענין אחד להם.

ד · מתחלק לו' מחלקות: האחד, כל ראיך ידוד ממך (נחום ג ו) אדדה כל שנותי (ישעיה לח טו) מתי אקום ומדד ערב (איוב ז ד) ותדד שנתי מעיני (בראשית לא מ) ידדון ידדון (תלים סח יג) וידד כחזיון לילה (איוב ך ח) מלכי צבאות ידודון ידודון (תה' סח יג) נדדו הלכו (ירמ' ט ט) נע ונד (בראשית ד יב) נודי הרכם צפור (תהלים יא א) והמלה אין יסודתה כי אם מלה אחת ·

השני, דודי לי ואני לו (שיר ב טז) דודי צח ואדום (שם ה י) מה ידידות משכנותיך (תלים פד ב) נתתי את ידדות נפשי (ירמיה יב ז) אדדם עד בית אלהים (תלים מב ה) לשון אהבה וידידות המה קד) ·

השלישי, ומודה ועוב ירחם (משלי כח יג) זבח לאלהי' תודה (תה' נ יד) אשלם תודות לך (שם נו יג) כי חמת אדם תודך (תה' עו יא) והתודו את חטאת' (במד' ה ז) והתודה אשר חטא עליה (ויקרא ה ה) וגם אני אודך (איוב מ יד) ענין אחר לכלם · ופתרון כי חמת אדם תודך כה הוא יען כח האדם ועזו ואפו יכנע וישוח לפניך · ויודה כי אין כחו כח, ולא עוזו מעוז [נ"ה עוז] ולא חמתו חמה כי שארית חמת תחגר ·

הרביעי, אודך בכלי נבל (תלים עא כב) אודה יי' בכל לבי (שם ט ב) ומשירי אהודנו (שם כח ז) טוב להודות ליי' (שם צב ב) ויודו שמים פלאך (שם פט ו) ענין שבח ותהלה המה ·

החמישי, לידות את קרנות הגוים הנושאים קרן (זכריה ב ד) וידו אבן בי (איכה ג נג) ידו גורל (יואל ד ג) גמול ידו הדה (ישעיה יא ח) כולם ענין [נ"ה לשון] נפילה · ופתרון לידות את קרנות הגוים, להפיל את קרנות הגוים · והנושאים קרן יורה עליהם כי נפילה הוא, ופתרון וידו אבן בי ככה קח), ויפילו אבן בי, וככה נפילה יוצאה בגורלותן' כאלה, ויפלו גורלות ויפל הגורל (יונה א ז) ובהפילכם את הארץ (יחזקאל מה א) חבלים נפלו לי (תלים טז ו) וכאלה הרבה. וגם יתכן להיות גמול ידו הדה, וידו אבן בי מגזרת יד, כמו מראשתיו (בראשי' כח יא) מראש, האזינה (במד' כג יח) מאזן, מרגלותיו (רות ג ד) מרגל, נברכה (תלים צה י) מברך · ועיין (ש"א יח ט) מעין ·

הששי, ואעמידה שתי תודת גדולת (נחמיה יב לא) והתודה השנית ההולכת למואל (שם יב לח) · ענין כניסות וצבורים המה · ויתכן להיות מגזרתם נצבו כמו נד נחלים קז)(שמו' טו יח) קמו נד אחד (יהושע ג טז) ויסודת המלה אות אחת, אבל [נ"ו אלו] התוי"ן והנוני"ן והממי"ן והיודי"ן הבאים בתחלת המלה אשר אינם יסוד כולם [נ"ה רובם] מתחלפים אלה תמורת אלה כאלה · תודה, נד, ישועה תשועה, משואות תשאות, מרבית תרבית · יקום תקומה, יציאות קו) תוצאות ·

דהב · שבתה מדהבה (ישעיה יד ד) פתרונו לפי ענינו · ענין נוגש המה · וענינו שבת הנוגש ושבתה מגישתו ·

דהם · כאיש נדהם (ירמיה יד ט) גם זה פתרונו לפי ענינו · ואין לו דמיון בתורה, ופתרון רנהם כמו חלש, כגבור לא יוכל להושיע יורה עליו ·

דהר . מדהרות דהרות אביריו (שופטים ה כב) סוס דהר (נחום ג ב) ענינו יורה עליו · ענין רעש הוא ·

דו · את אשה דוה (ויקרא ך יח) והדוה בנדתה

המבאר

קד) רש"ע: וכנחם חברו לשון ידידות כמו נתתי את ידידות נפשי בכף אויביה ·

קה) לפ"ג יתפרש מלת נד כניסה וקבוץ,

קו) בב"ת נוסף כאן; מלת ידו, אבל אין לה שחר, לחיותה מעל ולא שם;

קו) המשקל הזה לא נמצא במקרא כי אם במשנה ·

אחל מחברת דל"ת

דא · ראג ראג · דב דבא דבל דבק דבר דבש · דג דגל דגן דגר · דד · ד · דהג דהם דהר · דו רוב רור · רות רחל רחן רחף רחק · די דיק · דך דכר · דל רלג דלח · דלף · דלק · דלת · דם דמן דמע · דן דנג · דע דעך · דף דפף · דץ · רק רקר · דר דראון דרג דרדר דרור דרום דרך דרכמן דרש · דש דשא דשן · דת ·

דא · וידא על כנפי רוח (תלים יח יא) כאשר ידאה הנשר (דברים כח מט) המה כנשר יעלה וידאה (ירמ' מט כב) ענין טיסה חמה כמשמעו ·

דאב · ודאבון נפש (דברים כח סה) עיני דאבה מני עני (תלים פח י) ולפני תדוץ דאבה (איוב מא יד) לשון עגם ועצב המה ·

דאג · ודאג לכם לאמר (ש"א י ב) דאגה בלב איש ישחנה (משלי יב כה) ובשנת בצרת לא ידאג (ירמי' יז ה) ואם לא מדאגה מדבר (יהוש' כב כד) ענין אחד להם ·

דב · מתחלק לשלש מחלקות : האחד · ידבנו לבו (שמות כה ב) כל נדיב לב (שם לה כב) נדיבי עמים נאספו (תלים מז י). השני, ומדיבת נפש (ויקרא כו טז) ולאדיב את נפשך (ש"א ב לג) · השלישי דבת הארץ (במדבר יג לב) ומוציא דבה הוא כסיל (משלי י יח) ותעלו על שפת לשון ודבת עם (יחזקאל לו ג) את דבתם רעה (ברא' לז ה) ענין אחד להם, ופתרון דבה כמו מלה, ומבטא, אך לזות שפתים ורוע לשון [נר"ל לשון הרע] ומגורתם דובב שפתי ישנים (שיר ז י) וכה פתרון וחכך כיין הטוב · טוב ריחו ישיב נפש [נ"אוו גרועים] לשום להם שה ·

דבא · וכימיך דבאך (דברים לג כה) אין למלה ואת דמיון בתורה, ונראה בענינה וסברתה כי מדיבת נפש (ויקרא כו טז) ראוי להתביר אליה כי הוא קרוב למראהו, וקרוב לפתרונו, ופתרון מדיבת נפש כמו תלישת נפש, וכה פתרון וכימיך דבאך. כימי כח הנערות יהיו ימי השיבה, בגעת עת כלות כח, יחליף כח,

דבל · דבלת תאנים (מ"ב ך ז) פלח דבלה (ש"א ל יב) ענינו יורה עליה כמו פלח תאנים ·

דבק · אמר לדבק טוב הוא (ישעיה מא ז) דבק לשון יונק (איכה ד ד) דבקה נפשי אחריך (תלים סג ט) דבקה לעפר נפשי (שם קיט כה) בין הדבקים ובין השרון (מ"א כב לד) ·

דבר · מתחלק לו' מחלקות : האחד דבר נא באזני העם (שמות יא ב) ומדברך נאוה (שיר ד ג) נכבדות מדובר בך (תהלים פז ג) את הקול מדבר אליו (במדבר ז פט) ענין מלל הם : השני, [וידבר עמים תחתי קג) (תהלים יח מה)], ידבר עמים תחתינו (תלים מז ד) אשימם דברוה בים (מ"א ה כג) ורעו כבשים כדברם (ישע' ה יז) כעדר בתוך הדברו (מיכה ב יב) כולם לשון מנהג הם, וינהג בלשון ארמית ודבר : השלישי, או דבר אשלח (יחז' יד יט) דבר כבד מאד (שמות ט ג) לפניו ילך דבר (חבקוק ג ה) : ענין נגף הם : הרביעי, דבר יום ביומו (שמות ה יג) על דבר הכסף (בראשית מג יח) ועל דברת שבעת אלהים (קהלת ח ב) עד דברת די ינדעון חייא (דניאל ד יד) כמו על אודות · החמישי : עדת דברים (שופ' יד ח) ולדבורה אשר בארץ אשור (ישעיה ז יח) כאשר תעשינה הדברים (דברים א מד) : הששי, ולפני הדביר (מ"א ו ך) נוה היכל הוא ·

דבש · דבשת גמלים (ישעיה ל ו) דבש וחלב (שיר ד יא) ·

דג · וירדו בדגת הים (ברא' א כו) הנני שלח לדיגים רבים נאם י"י ודיגום (ירמיה טז טז) ואחריתכן בסירות דוגה (עמוס ד ב) כלם לשון דגים · ופתרון ונשא אתכ' בצנות ואחריתכן בסירות דוגה כה הוא: יען כה ינהג האויב את ראשית השביה, ראשי החללים נשואים בצנות וברמחים, ואחריתכן *) בסירות דוגה · והנותר מפגריכ' ימולח בקררי דוגה, למען לא יתלעו, ולמען יעמדו ימים רבים, כאשר יעשה לדגת הים אשר לא תבשל ולא תצלה, ולא יאכל כי אם חי, ופתרון דג בפנים אחרים ענין פריה ורביה · וידגו לרב בקרב הארץ (בראשית מח טז) ענינו יורה עליו, ויש דגון שם אליל, בית דגון (ש"א ה ב) על מפתן דגון (שם ה ה) ולא נודע אם הסמל צורת דג היה, ואם שמו

המבאר

קג) הפסוק הזה לא נמצא בכ"י אבל הוספתיו לפי רש"י כי כן אמר בפירושו על [תהלים יח מח] : ל"א וידבר דבתרגומו ודבר, יכן חבר ידבר עמים תחתנו.

*) מכח להבחין ואחריתן.

כה לסבל ·

גרן · כמוץ יסער מגרן (הושע יג ג) וגרנך יאסף (איוב לט יב) מדשתי ובן גרני (ישעיה כא י) ופתרון בן גרני כה הוא, התבן והמוץ הם בני הגורן · כאשר החצים בני האשפה ובני הקשת כמו לא יבריחנו בן קשת (איוב מא ך) והביא בכליותי בני אשפתו (איכה ג יג) ·

גרע. כי יגרע נטפי מים (איוב לו כז) למה יגרע שם אבינו (במד' כז ד) כי מגרעות נתן לבית (מ"א ו ו) לא יגרע מצדיק עיניו (איוב לו ז).

גרף. נחל קישון גרפם (שופטים ה כא) החת מגרפתיהם (יואל א יז) פתרונו כפי ענינו, כמו כסותיהם ·

גרש · מתחלק לב' מחלקות : האחד, גרש האמה הזאת (ברא' כא י) מן גו יגרשו (איוב ל ה) הרימו גרשתיכם (יחזקאל מה ט) וממגד גרש ירחים (דב' לג יד) תבואת שמש (שם) יורה על גרש ירחים, מבוא השמש ומוצאי ירחים מוצאי ערב ובקר המה · השני, ואת מגרשה (יהושע כא יא) ושדה מגרש עריהם (ויק' כה לד) ירעשו מגרשות (יחזקאל כז כח) ומגרש לערים (במדבר לה ב) ·

גרש׳ · גרש כרמל (ויקרא ב יד) מגרשה ומשמנה (שם ב טז) ויגרס בחצץ שניו (איכה ג טז) גרסה נפשי לתאבה (תלים קיט ך) ענין כתישה המה כמשמעו ·

גש · מתחלק לב' מחלקות: האחד· גש הלאה (בראשית יט ט) ויראו מגשת אליו (שמות לד ל) גשה נא ואמשך בני (בראשית כז כא) וגוש עפר (איוב ז ה) ומה פתרון לבש בשרי רמה וגוש עפר עד גשתו עד עפר והו"ו המובא בתוך עקב דבק המלים · אבל הפותרים והמחריזים קא) אומרים כי הגוש והעפר והאבק ענין אחד להם ופתרונם אחד ולא נראין דבריהם · השני, נגששה כעורים קיר (ישעיה נט י) וכאין עינים נגששה (שם) שענינו יורה עליו, נגשש כמו נמשש :

גש׳ · לא יגש את רעהו (דברים טו ב) שבתה נגש (ישעיה יד ד) והנגשים אצים לאמר (שמות ה יג) כמו דוחקים ·

גשם · מתחלק לב' מחלקות : האחד, גשם נדבות (תלים סח י) נטע ארן וגשם יגדל (ישעי' מד יד) הגשם והשלג (שם נה י) לא גשמה ביום זעם (יחזקאל כב כד) היש בהבלי הגוים מגשמים (ירמי' יד כב) · השני, ויהבו גשמהון (דניאל ג כח) גשמה יצטבע (שם ד ל) ענין גוף הם ·

גת · גת דרך אדני (איכה א טו) ובגדיך כדורך בגת (ישעיה סג ב) דרכים גתות (נחמיה יג טו) ענין יקבים הם · ויש גת ראוי להיות פתרונו כלי מכלי זמר · למנצח על הגתית קב) (תלי' ח א) · כמו על עלמות שיר (שם מו א) ועל מחלת (שם נג א) ועל שמינית (שם ו א) ועל הנבלים ועל הכנורים (שם נז ט) ועל הנגינות (שם ד א) ועל שגיונות (חבקוק ג א) ועל עשור (תהלים צב ד) כולם כלי זמר, וכפי המשא שמותם ורבו העלמות · ויתכן להיות כלי חלול העשוי על חרשי גת · כמוהו חרשי צירים (ישע' מה טז) הבאים מספר לעבודת בית אלהינו, ונקרא הכלי גתית על שם המקום גת ·

המבאר

קא) אולי כוון מנחם על בעלי השירים והחרוזים הידועים בטיב הלשון, ובכ"ה כתוב המחדידים תחת המחריזים.

קב) בנ"ח תחת ויש גת ראוי וכו'. נמצא כזה, ויתכן להיות כנורתו גתית, למנצח על הגתית. פתרונו מכלי זמר.

ותשלם מחברת גימ"ל

אשר יפרצו ממנו מימיו ויגרו נוזליו ויפוצו מעינותיו ופתרון גר כמו גיר · כי מוצא המים יגיר מי הנחל · וכה אמר איוב בתמהו כי יש לכסף מוצא ומקום לזהב , ומקום לברזל , ומחצב לנחשת , ויש מקום אשר ספיר אבנים ועפריו זהב · ומוצא למי הנחלים ובקיעת צורים למוצאי יאורים ולשרשי הים יש חקר ולבכי יש מוצא , אשר מימיו אור נהרות ממציא , וישם זרם חגורתם לחבוש , וגם התעלומה לאור יורה עליה לכל אלה יש מוצא , ולמכון הדעת אין מוצא , והחכמה מאין תבוא ואיזה מקום בינה (איוב כח ך) · נשוב לענין ראשון , השלישי , גורו לכם מפני חרב (איוב יט כט) · ומגורותם אביא להם (ישעיה סו ד) לא תגורו מפני איש (דברים א יז) מגור מסביב (ירמיה ו כה) מגורת רשע (משלי י כד) כי יגרתי (דברים ט יט) שד רשעים יגרם (משלי כא ז) ויגר מואב (במד' כב ג) מתגרת ידך (תלים לט יא) יגרתי כל עצבתי (איוב ט כח) משתו יגורו אלים (שם יא יז) לשון מורא המה · הרביעי , נהרסו ממגרות (יואל א יז) העוד הזרע במגורה (חגי ב יט) יגורהו בחרמו (חבקוק א טו) , לשון קביצה הוא · החמישי , עשרים גרה (שמות ל יג) שנים שלשה גרגרים (ישעיה יז ו) זרועי [נ"וו גרעיני] אשל הם · השישי , גרה לא יגור (ויקרא יא ז) ממעלה הגרה (שם יא ד) , ויתכן להיות מלה זאת מגזרת הנגרים ארצה (ש"ב יד יד) · השביעי , קרא בגרון (ישע' נח א) וגרונך מצמאה (ירמיה ב כה) נחר גרוני (תלים סט ד) ותלכנה נטיות גרון (ישעיה ג טז) וענקים לגרגרתיך (משלי א ט) ענין אחד להם , קרובות לגרה לא יגר (ויקרא יא ז) ולהנגרים ארצה (ש"ב יד יד) · השמיני , גור אריה (בראשית מט ט) בדי גרותיו (נחום ב יג) הניקו גוריהן (איכה ד ג) אחד מגריה כפיר היה (יחזקאל יט ג) בני לביא הם · התשיעי , כאבני גיר מנפצות (ישע' כז ט) על גירא די כתל (דניאל ה ה) · לשון שיד הם , ושרת אותם בשיד (רב' כז ב) · העשירי , מגררות במגרה (מ"א ז ט) · וישר במגרה (דה"א ך ג) אנשי הפתרון החליפו רי"ש במ"ם , וכן פתרו המלה ואמרו כי ישר במגרה · וישם במגרה , ומבלי תמורה המל' דרושה כרת, שקולה כמשפט, כי לא נכתב בשין כי אם להיות גזרתו מגזרת משור , אם יתגדל המשור על מניפו (ישע' י טו) · העשתי עשרה , אל תתגרו בם (דברים ב ה) ואל תתגר בם מלחמה (שם ב ט) איש חמה יגרה מדון (משלי טו יח) כי ביי' התגרית (ירמיה נ כד) כל היום יגורו מלחמות (תהלים קמ ג) יתגרה למלחמה (דניאל יא כה) יתגוררו יסורו בי (הושע ז יד) לשון מריבה ומצה ומדון המה . אבל יתגוררו נוטה למריבה ונוטה לאסיפה , מגזרת יגורהו בחרמו (חבקוק א טו) וכל מלה אשר היא רבת פנים , לא יכול [נ"וו רשאי] הפותר לפתור כי אם במראה הקרוב אליה והראוי לה ·

גרב · או גרב או ילפת (ויקרא כא ך) ובגרב ובחרס (דב' כח כז) ממיני שחין המה , כמשמעו ·

גרד · ויקח לו חרש להתגרד בו (איוב ב ח) אין למלה זו דמיון בתורה ופתרונה כפי ענינה , היה מעביר איוב חרש על עור בשרו וגורד ומפצל גלד לחומו , אבל בלשון משנה יש לה דמיון גרדו והעמידו על גלדו (ראש השנה דף כז ע"ב) ·

גרז . נגרזתי מנגד עיניך (תלים לא כג) אין למלה זו דמיון בתורה , ופתרונה כפי ענינה כמו נגרשתי ·

גרזן . ונדחה ידו בגרזן (דב' יט ה) ומקבות והגרזן (מ"א ו ז) ממיני קרדומות הם ·

גרל · מדנים ישבית הגורל (משלי יח יח) גורל אחד ליי' וגורל אחד לעזאזל (ויקר' טז ח) ·

גרם · מתחלק לב' מחלקות · האחד, שפטיה זאבי ערב לא גרמו לבקר (צפניה ג ג) ועצמתיהם יגרם (במדבר כד ח) ואת הרשיה תגרמי (יחזקאל כג לד) ענין שבר הם · ופתרון לא גרמו לבקר כה הוא שריה בקרבה אריות שואגים , שופטיה זאבי ערב לא גרמו לבקר , נדמו שטרי ישראל וכהניה לזאבים, טורפי טרף יטרפוהו לנתחיו וגרום יגרמוהו לעצמיו בעודנו בכפם יבלעוהו ולא יניחו טרפם עד הבקר , כי בהשיגם הטרף מיד יבלעוהו , לא סרו שופטי ישראל מני דרך זאבים משחרי לטרף · השני , גרמיו כמטיל ברזל (איו' מ יח) וכל גרמיהון הדקו (דניאל ו כה) כל עצם בלשון ארמית גרמא , יששכר חמור גרם (בראשי' מט יד) פתרו בו אנשי פתרון חמור גבה קומה , וישוו וידמו המלה לגרם המעלות (מ"ב ט יג) ויתכן להיות פתרונו מגזרת גרמיו כמטיל ברזל (איוב מ יח) בעל עצם אשר בו

(קהלת א ה) הוגעתם יי׳ בדבריכם (מלאכי ב יז)׳ הרביעי, הזמיר הגיע (שיר ב יב) ולא יסיף עוד לגעת בך (ש״ב יד י) ואם לא תגיע ידו (ויקרא ה ז) לנגע אליה (בראשית כ ו)׳

געל׳ ולא תגעל נפשי אתכם (ויקרא כו יא) שורו עבר ולא יגעל (איוב כא י) אם בציון געלה נפשך (ירמיה יד יט) כי שם נגעל מגן גבורים (ש״ב א כא) לשון מאס המה, כי שם נגעל מגן גבורים׳ שם נמאס מגינו, ויאבדו כלי מלחמתו׳ נמאס המגן כי לא נושע ונשגב כי סר מעליו עזר אלהיו ונשנא ויסוג אחור׳ ואנשי פתרון הפכו את המלה, וכה העמידו פתרונה, כי שם נגעל מגן גבורים, העמידוה מגזרת עגול עגלות (מ״א ז לא) והמלה מבלי הפך עומדת כמשפטה׳

גער׳ גוער בים ויבשהו (נחום א ד) גער חית קנה (תלים סח לא) וגער בו ונס ממרחק (ישעיה יז יג)׳

געש׳ ויתגעש ותרעש הארץ (ש״ב כב ח) יגעשו עם ויעברו (איוב לד ך) כמו רעש׳

גף׳ מתחלק לד׳ מחלקות׳ האחד, אם בגפו יבא בגפו יצא (שמות כא ג) יתכן מלה זאת מגזרת גוף׳ גופת שאול (דה״א י יב) אם בגופו יבא בגופו יצא: השני, יגיפו הדלתות (נחמיה ז ג) פתרונו לפי ענינו, ידביקו ויצמידו הדלתות׳ ואין למלה זאת דמיון בתורה׳ אבל בלשון ארמית יש צמיד פתיל (במד׳ יט טו) מגופת שייע (בת״א שם) ובלשון משנה הגפת דלתות (יומא דף ח״י ע״א: סוכה דף נו ע״ב)׳ השלישי, על גפי מרומי קרת (משלי ט ג) גפין די נשר (דניאל ז ד) ענין גפי כמו כנפות הארץ, לאחוז בכנפות הארץ (איוב לח יג) מכנף הארץ (ישעיה כד טז) צלצל כנפים (שם יח א) כאשר נכון לאמר כנף הארץ ככה יתכן לאמר גפי מרמי קרת: הרביעי, ויגף יי׳ את העם (שמות לב לה) נגפים לפניך (דברי׳ כח ז) וכי יגף שור (שמו׳ כא לה) ובטרם יתנגפו רגליכם (ירמיה יג טז)׳

גפן׳ גפן בוקק ישראל (הושע י א) אין ענבים בגפן (ירמיה ח יג) שם גפני לשמה (יואל א ז)׳ כמשמעו׳

גפר׳ מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, גפרית ומלח (דברים כט כב) גפרית ואש (בראש׳ יט כד) אבני הארץ המה: אבל המה האבנים אשר תאחז בהן האש: השני, עצי גפר (בראשית ו יד) עץ קל כמשמעו׳

גר׳ מתחלק לי״א מחלקות, האחד, גר אנכי בארץ (תהלים קיט יט) גרים ותושבים (ויקרא כה כג) כי גרתי משך (תלים קך ה) עם לבן גרתי (בראש׳ לב ה) מרחוק לגור (ישעיה כג ז) אשר אני מתגורר עמה (מ״א יז ך) וגורי באשר תגורי (מ״ב ח א) אגורה באהלך עולמים (תה׳ סא ה) מי יגור באהלך (שם טו א) לא יגרך רע (שם ה ה) וחרבות מחים גרים יאכלו (ישעיה ה יז) לא יוסיפו לגור (איכה ד טו) יגורו בך נדחי (ישעיה טז ד) הן גור יגור ׳ ׳ ׳ ׳ מי גר אתך (שם נד טו) לשון דירה הם׳ והן גור יגור כה הוא פתרונו, הן שכון ישכון הנחדל ממני ואשר גר אתך וגלה עמך, ונלוה עליך יפול, וזה וזה יחדו ישובון לשכן בירושלם׳ ואין נפילה זאת כיתר הנפילות, כי יש בלשון עברית נפילה בלשון ליווי ושכן, כאלה: וממנשה נפלו על דוד׳ בבואו עם פלשתים (דה״א יב יט) נפלו עליה ממנשה עדנה ויוזבד וידיעאל (שם יב ך) מיום נפלו עד היום הזה (ש״א כט ג) חבלים נפלו לי בנעימים (תלים טז ו) ויפלו חבלי מנשה עשרה (יהושע יז ה) וכאלה הרבה׳ השני׳ כמים מגרים במורד (מיכה א ד) והגרתי לגי אבניה (שם שם ו) נגרות ביום אפו (איוב ך כח) עיני נגרה ולא תדמה (איכה ג מט) והגרם על ידי חרב (ירמיה יח כא) נגרה ולא תפוג (תלי׳ עז ג) וכמים הנגרים (ש״ב יד יד), פתרון מלא מסך ויגר מזה (תה׳ עה ט) כה הוא, הנה כוס יי׳ מלא מסך ומרוב מלאות הכוס יגור יינו על שפתיו מזה ומזה׳ מפה ומפה על עברי פיהו׳ פתרון פרץ נחל מעם גר (איוב כח ד) יען אשר המה איוב מנפלאות תמים דעים ונפלאתה בעיניו פליאת נתיבהו׳ ונלאה עמוד על חקר תכונתו, על כן אמר כי יש לכסף מוצא ומקום לזהב׳ כי אמנם לכל בנין יש יסוד, ולכל סעיפה שרשים׳ ולכל תכלית יש קץ: ולכל דבר יש מוצא מבלעדי הדעת אשר לא נמצא לה מוצא על כן אמר כי יש לכסף מוצא (שם שם א) ברזל מעפר יקח, ואבן יצוק נחושה (שם שם ב)׳ פרץ נחל מעם גר׳ למימי הנחלים יש מקום׳

כי רעה גמלוך (בראש׳ נ יז) גמל על עבדך (תהל׳ קיט יז) לשון [נ״ה ענין] שילומים המה׳ השלישי, ותשאב לכל גמליו (בראשית כד ך) גמלים מיניקות (שם לב טו) ·

גמץ · חפר גומץ בו יפל (קהלת י ח) · כמשמעו ·

גמר. גמר אמר (תלים עז ט) כי גמר חסיד (שם יב ב) יגמר נא רע רשעים (שם ז י) יגמור בעדי (שם קלח ח) ענין [נ״ה לשון] כליון ותכלית המה, נוטה הנה והנה לפי ענינם ·

גן · מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, גן נעול אחותי כלה (שיר ד יב) וכגנה זרועיה תצמיח (ישעי׳ סא יא) גן בעדן (בראשית ב ח) ועל גנתי יונקתו תצא (איוב ח טז) · השני, גנון והציל (ישעיה לא ה) וגנותי על העיר (מ״ב ך ו) אנכי מגן לך (ברא׳ טו א) יי׳ צבאות יגן עליהם (זכר׳ ט טו) ·

גנב · גנבתי יום וגנבתי לילה (ברא׳ לא לט) כי כל הגנב מזה כמוה נקה (זכרי׳ ה ג) וגנב איש ומכרו (שמות כא טז) אין למלה הזאת צד) כי אם מראה אחר וענין אחד, אבל הפותרים הקדמונים חלקוה לשתי מחלקות: האחד: מן לא תגנב (שמות כ יג) וגנב איש ומכרו (שם כא טז) אם גנבים באו לך (עובדיה א ה): והשני, פתרו בו לשון שמירה וכה אמרו [נ״ה פתרו] גנבתי יום וגנבתי לילה, שמרתי יום ושמרתי לילה, והחבירו דמיון למלה והשוו ערך לה · וזה דמיונה אשר השוו אליה [נ״ה לה] כי כל הגנב מזה כמוה נקה · כי כל השומר מזה כמוה נקה ינקה מן האלה אבל המלים אינם יוצאים מגזרת גניבה כמשמעה, וכה הוא פתרון הפסוק [נ״ב המקרא] ותוכן ענינו גנבתי יום וגנבתי לילה מידי תבקשנ׳ ואנכי שלמתיה [נ״ה אשלמנה] הייתי נעור כל הלילה כגנב לשמור צה), ואלו היתה גנבתי יום כמו שמרתי היה על המחוקק להקות גְנֻבְתִּי ולא גנובתי ולא היה עליו להביא וי״ו בתוך [נ״ה והיה מוציא הוא״ו מתוך] המלה צו) כי בחקותו גנובתי הורנו על הגנבה ועל האבורה צז), ואות היו״ר הנכתב באחרית המלה היא לנועם המבטא צח) בדבר הידוע הנקדם · כאלה, העיר רבתי עם (איכה א א) ענינו כמו רבת עם, וכמהו שרתי במדינות (שם) · וכמהו לססתי ברכבי פרעה (שיר א ט) וכמהו עגלה מלֻמדה אהבתי לדוש (הושע י יא) וכמהו מלאתי משפט (ישעיה א כא) וכמהו גנבתי יום וגנבתי לילה: וזה פתרון כי כל הגנב מזה כמוה נקה, אמנם המגלה הזאת היא כתובה פנים ואחור משני עבריה, כתובה מהעבר האחד וכמוה כתובה מהעבר השני, מזה כמוה ומזה כמוה, כה אמר יי׳ המגלה הזאת עדן לא הוצאתיה לכלות בדה הנשבע והגונב, כי נקיים הם מאלתה, הגונב והנשבע נקה מאלת המגלה אשר היא שווית פנים הרואה אותה אם הופכה מפה מוצא כמוה בעבר השני, פנים כמו אחור ואחור כמו פנים, הגונב נקה מאלתה והנשבע גם הוא נקה, עתה הוצאתי׳ [נה״ל אוציאנה] נאם יי׳ ובאה אל בית הגנב ואל בית הנשבע בשמי לשקר צט) ·

גנז. אל גנזי המלך (אסתר ג ט):

גנזך · גנזכיו (דה״א כח יא) אסמיו גנזיו ואוצרותיו · לשון אחת הם ·

גע · מתחלק לד׳ מחלקות · האחד, וגע אל עצמו ואל בשרו (איוב ב ה) מאנה לנגוע נפשי (שם ו ז) ענין נגעים הם, השני, אם יגעה שור על בלילו (שם ו ה) הלך וגעו (ש״א ו יב) ענין צוחה הם · וצוחה איננה לכל, על כי יש לכל חי הגה ק) הראוי לו, כמו נהק לפרא, וגעה לשור, ושאג ללביא, ונהם לכפיר, ונבח לכלב, וצפצוף לסוס, והגיון ליונה · השלישי, יגיעי כה (איוב ג יז) אל תיגע שמה (יהושע ז ג) אל תיגע להעשיר (משלי כג ד) יגיע מצרים וסחר כוש (ישעיה מה יד) והוא יגע ורפה ידים (ש״ב יז ב) כל הדברים יגעים

המבאר

צה) המאמר הייתי נוער וכ״ו נמצא רק בהעתקת המבורג.

צו) בנוסחת כ״ק. אשר אתנו מלת גנבתי חסר וי״ו. ואולי כוון אל נקודת השורק, או בנוסחא שלפני מנחם אולי היה כלא וי״ו.

צז) להיות המלה בנוקדת בשו״רק יתחייב שהוא שם הנגזר מן הפעל או תאר השם, כמו בעולת בעל, גאלת עולם.

צח) נו״ל לטעם מבטא, ונ״ב לטעם המלה. וברור הוא כי הטעות בא מתמונת הטי״ת הדומה לאותיות נו. ולא נודע איזה הישרה. והבוחר יבחר.

צט) לדעת מנחם מלת הגונב בכאן איננה פעל כי אם שם התאר. ולפ״ז יצדק פירושו כי גם הגונב גם הנשבע לשקר עד היום עוד שמהם נקיים משני עברי המגילה כזה וכזה. להיות בכתבה שוה משני עבריה. ויהיה פירוש מזה מצד זה או מעבר זה.

ק) פירוש הגה קול. ר״ל כי יש לכל מין החי כנוי מיוחד לקולו.

השנים עשר, גלילות פלשת (יואל ד ד) את קדש בגליל (יהושע כא לב) אל גלילות הירדן (שם כב י) גליל הגוים (ישעיה ח כג)· ענין מחוזי גבולים המה·

השלש עשרה, בגלל הדבר הזה (דברים טו י) בגלל, למען, בעבור, ענין אחד להם·

הארבע עשרה, צהלי קולך בת גלים (ישעיה י ל) פלטי בן ליש אשר מגלים (ש"א כה מד) שם מקום הוא·

גלב· תער הגלבים (יחזקאל ה א) אין למלה זו דמיון בתורה, אבל ענינה יורה עליה הוא [נ"ה כמו] תער הגלחים, ויש בתורה מלין אשר אין להם דמיון אבל ענינם יורה עליהם, ולולא אחיותם במחוה ותליית' מענין לא נודע פתרונם· כאלה פח), אבחת, אטון, אפריון, ארגז, אשפר, אתנן, בג, בחל, בתקוך, גבה [נ"ו גביש], גלש, [בנ"ו נוסף גלם], גמד, גומץ, [בנ"ו נוסף גפר], גנוך, גרד, גרז, דהב, דהם, זבד, זהם, זנק, זרב, זרם, זרזיף, זרזיר, חלט, חלמות, חלמיש, חרג, חרצן, חרת, חתך, טנף, טרפי צמחה, טש פט), כמה, כמוס, כסם, כרש, תכרך, להג, להק, לועו, מהול, מלק, מרח, מתח, סחיש, סלד, סמדר, סס, [נה"ב סם], אסק שמים, סרב, סרעף, סרפד, סתיו, עגם, עוק, עופים, עפיניו, עפישותיו, עלט, יעלעו דם, עוצה עיניו, ערוד, עש קצ), פגיה, פרר, פרע, פענח, פצל, פצמתה, פרשז, צבט, צהב, צבת, צחן, צנה, צנם, צנק, צקלון, צרך, קנצי, קסם צא), יקוסס, קרם, רבך, רגש, תרהו, רטפש, רפסד, רפק, רפש, רצד, רצע, שדים, שחט צב), שהים, שלאנן, שנס, שעטת, שעטנז, שצף, משקרות, משרכת, וששאתיך, שפי, שתי, שתם, התז, נתסו·

גלד· עלי גלדי (איוב טז טו) כמו עלי עורי·

גלח· ויגלח ויחלף שמלתיו (בראשית מא יד) והתגלח ואת הנתק לא יגלח (ויקרא יג לג) וגלח את כל שערו (שם יד ח)·

גלם· גלמי ראו עיניך (תלי' קלט טז) בגלומי תכלת ורקמה (יחזקאל כז כד) ויקח אליהו את אדרתו ויגלם (מ"ב ב ח)·

גלמוד· הנה הלילה ההוא יהי גלמוד (איוב ג ז) כמו בדד [נ"ה נדוד]·

גלע. לפני התגלע הריב נטוש (משלי יז יד) בכל תושיה יתגלע (שם יח א) ענינו יורה עליו ופתרונו לפני הלבט צג) והתחייב הריב נטוש·

גלש· שגלשו מן הגלעד (שיר ו ה) אין למלה ואת דמיון בתורה, ופתרונו לפי ענינו שגלשו כמו שנראו שעלו מן הגלעד·

גם. גם י"י יתן הטוב (תהלים פה יג) גם כל קויך (שם כה ג)·

גמא· מתחלק לב' מחלקות; האחד, תבת גמא (שמות ב ג) ובכלי גמא (ישע' יח ב) היגאה גמא בלי בצה (איוב ח יא) ענין אחד הם· השני, הגמיאיני נא (בראשית כד יז) יגמא ארץ (איוב לט כד) מגמת פניהם (חבק' א ט) שניהם צד) בדבר הסוס ובשבח גבורתו נאמרו, כי הסוס לעת מרוצתו ישתה ארץ בלשון בני אדם, וכמהו בענין מגמת פניהם קדימה, הסוסים בהפנותם פניהם אל פאת קדים יגמאו הדרך כנשר חש לאכול·

גמד· גמד ארכה (שופ' ג טז) ענין המלה יורה עליו תבנית החרב ושיעוריה, קצורת ארך באמה ארכה·

גמל מתחלק לג' מחלקות· האחד, גמולי מחלב (ישעיה כח ט) כגמל עלי אמו (תלים קלא ב) ויגדל הילד ויגמל (בראשית כא ח) כאשר גמלהו (ש"א א כד) ויגמל שקדים (במדבר יז כג) ובסר גמל יהיה נצה (ישעיה יח ה) כולם לשון רבוי וגדול· השני, גמלתהו טוב ולא רע (משלי לא יב) ולמה יגמלני המלך הגמולה הזאת (ש"ב יט לו) יגמלני י"י כצדקתי (שם כב כא) הגמול אתם משלמים עלי ואם גמלים אתם עלי (יואל ד ד)

המבאר

פח) נראה כי מנחם לא כוון לקבץ פה כל השרשים הנפתרים רק לפי הענין ואשר אין להם דמיון בתורה· כי שרשים רבים נפקדו מקומם בכאן. כמו אברך, אנל, אט, אטר, אלח, נלע, טפש, ועוד רבים כאלה.

פט) אולי כונתו אל חרב נטושה [ישעיה כא טו] להיות המלה הזאת קשה באור.

צ) בפסוק התעשקו עמו [בראשית כו כ]. ואולי עשקה לי ערבני [ישע' לח יד]. כי בכ"י כתוב עשק ערב.

צא) איפשר כי ט"ם הוא כמלת יקוסס שאחריה.

צב) ואשחט אותם [בראשית מ יא]·

צג) מלת הלבט לדעת מנחם הוא פעל נרדף עם מלת התחייב עיין בשרש לבט. צד) פי' שני הכתובים הנזכרים אחרונה·

ברוחי אמר י"י צבאות (זכריה ד ו) ומה ענין הסנורה לבנין המקדש [נ"וו הבית], ואיך צורתה תלמד על מקדש המצון כי לא בחיל יקום ולא בכח יבנה ? דע כי המנורה המופלאה הזאת [נ"ה הזאת היא מופלאה] שבעה נרותיה עליה, ועל שבעת הנרות שבעה מוצקות, אשר על פיהם ירד השמן לנרות, ועל גביהם גולה, ועל שפת הגלה שנים זתים מימינה ומשמאלה, הן ממוצא דבר יתבונן המשכיל כי ענין המנורה יורה על בנין בית המקדש, כי לא בכח יבנה ויקום כי אם בכח ענין המנורה פה), דע כי גרגרי הזיתים נחבטים מאליהם לעת הבשלם, ונופלים בגולה עד זוב מהם שמן זית זך, וינר על פי הצנתרות ואל הגולה ומהגולה אל המוצקות, ומהמוצקות אל הנרות, אך המוצקות עשויים שעורים כדי מדת שמן די דליקת נרות, הנה קמה מלאכת הנרות מבלי מצלה ומבלי מטיב, ומלאכת הזית מבלי כותש, והשמן מבלי מפנה, ויתר כל מלאכותיה מבלי משרתים זה מעשה המנורה וצורתה ונרותיה ומצוקותיה צנתרותיה פו) וגולותיה וזיתיה, וממתכונתה ישכיל איש שכל כי המקדש יקום ויבנה ויכונן בלא חיל ובלא כח כי אם ברוח י"י כדבר המלאך, עד הנה משפט המראה [נ"ה המנורה] וענין החזיון, אבל זכריה הגריע מהמראה שתי הצנתרות ולא הזכירם תחלה, אבל השלימם באחרונה, אפס כי לא יתכן משמר לזיתים מבלעדי הצנתרות אשר לצמת הזיתים מאחוריהם המריקים זית אל הגולה, והזהב הנזכר פה (שם ד ב) פתרונו זך וצח וטהור ואיננו זהב כמשמעו, וכמהו מצפון זהב יאתה (איוב לז כב) וכמהו כוס זהב בבל ביד י"י (ירמיה נא ז) הן פרשנו מעשה המנורה ·

המחלקות השני, כל משבריך וגליך (תלים מב ח) רגע הים ויהמו גליו (ישע' נא טו) ויתכן להיות מגזרתם אגלי טל (איוב לח כח) ·

השלישי, גל אבנים גדול (יהושע ז כו) כי שמת מעיר לגל (ישעיה כה ב) והיתה בבל לגלים (ירמ' נא לז) על גל שרשיו (איוב ח יז) · גל כמו תל ·

הרביעי, וגלתי בירושלים (ישעיה סה יט) השמחים אלי גיל (איוב ג כב) גיל יגיל (משלי כג כד) ענין משוש הם ·

החמישי, גלילי כסף (אסתר א ו) גלילי זהב (שיר ה יד) גלת הכותרת (מ"א ז מא) ענין אופן · ומגזרתם גלגליו כסופה (ישעיה ה כח) לאופנים להם קורא הגלגל (יחזקאל י יג) אלהי שיתמו כגלגל כקש (תהלים פג יד) וכגלגל לפני סופה (ישעיה יז יג) · ומגזרתם ויגל את האבן (ברא' כט י) וגלל אבן (משלי כו כז) גלו אבנים גדולות (יהושע י יח) די אבן גלל (עזרא ו ד) ומגזרתם ושמלה מגוללה בדמים (ישעיה ט ד) גליון גדול (שם ח א) ונגלו כספר השמים (שם לד ד) במגלת ספר כתוב עלי (תלים מ ח) · אין פתרונם כי אם כפי ענינם, נפתחים ונגללים ·

הששי, בגללי צאת האדם (יחזקאל ד יב) · ולחמם כגללים (צפניה א יז) כאשר יבער הגלל (מ"א יד י) ענין טנוף הם ·

השביעי, איש גלוליו (יחזקאל כ לט) אל גלולי בית ישראל (שם יח ו) ענין אלילים [נבו"ל פסילים] הם · ויתכן להיות מגזרתם בגללי צאת האדם (שם ד יב) ·

השמיני, ונגלה יסודו (שם יג יד) אגלה את נבלתה (הושע ב יב) יגלו שמים עונו (איוב כ כז) והנגלת לנו ולבנינו (דברים כט כח) וצדקתי להגלות (ישעיה נו א) גל עני ואביטה (תלים קיט יח) ·

התשיעי דורי נסע ונגלה (ישעיה לח יב) עתה יגלו בראש גולים (עמוס ו ז) כי גלו ממך (מיכה א טז) מן הילדים אשר כגילכם (דניאל א י) כולם לשון שביה · ופתרון כגילכם, מן הילדים אשר נשבו בשביכם, אין במקראות קרוב לנו ממנו פז) ·

העשירי, עמר לגלגלת (שמות טז טז) בקע לגלגלת (שם לח כו) ותרץ את גלגלתו (שופטים ט נג) כי אם הגלגלת והרגלים (מ"ב ט לה) ·

העשתי עשרה, שלחו מגל כי בשל קציר (יואל ד יג) ויתכן להיות מגל כמו מזמרות, ומחרשות, ומקנות, אשר אין המ"ם יסוד בהם ·

המבאר

פה) תחת מאמר כי לא בכח וכו' כתוב בנ"ה כי על כנה יקום. ובנ"ול תחת ויקום כתוב מקום, בלתי ספק הנירסא ויקום נכונה והטעות בא להמעתיקים ע"פ תמונות איתיות הו"ו והיו"ד אם סמוכים זה לזה יתראו כתמונית המ"ם בכתב האשורית ·

פו) בנ"ה תחת וצנתרותיה כתוב וצינורותיה וכן להלן; במאמר הזה נמצא החלוף ההוא.

פז) פי' מכל ההשערות אשר שיער כנחם בכאן נראה לדעתו פירוש מלת כגילכם היותר קרובה לאמת מכל השאר · ובנ"ב כתוב אין במקראות קרוב לנו ממני.

יז) ואוי להיות מגורת גויה וראוי להיות מגורת אוה וגאות, אם אעמידנו מגור׳ גויה יכול הפותר נאמר דברה תורה כלשון בני אדם · ואנשי לבב ישכילו, כי לא נכון לשום לאלהינו תבנית וצורה וגויה, אבל התורה הרחיבה הענינים והפתרונות והרבתה המליצות כפי דעת בני אדם ולפי כח שכלם, למען יבינו · ואלו דברה תורה כפי עוז [אולי ענין] גיאות, פליאתו לא יוכלו הבין כי הוא ממעל למדעם · השני, מן גו יגרשו (איוב ל ה) שלף ויצא מגוה (שם כ כה) בגו נדנה (דניאל ז טו) לגוא אתון נורא יקדתא (שם ג ו) פתרון גו כמו תוך, וכל תוך בלשון ארמית גו · השלישי, ותאמר גוה (איוב כב כט) תבכה נפשי מפני גוה (ירמיה יג יז) וגוה מגבר יכסה (איוב לג יז) ודי מהלכין בגוה (דניאל ד לד) ענין גאות הם ·

גוי · וגוי קדוש (שמות יט ו) גוים ואלהיו (ש"ב ז כג) כל גויי הארץ (בראשית יח יח) לגויהם (שם י לא) ·

גוע · וגוע מנער (תהלים פח טז) יגוע כל בשר (איוב לד טו) ויגוע אדם ואיו (שם יד י) ענין אסיפה הם ·

גז · מתחלק לב׳ מחלקות. האחד גז צאנך (דברים יח ד) ויגז את ראשו (איוב א כ) גזי נזרך (ירמיה ז כט) כמטר על גז (תלים עב ו) והנה לקש אחר גזי המלך (עמוס ז א) · ופתרון ירד כמטר על גז כה הוא, יען עובדי אדמה בעלות צמחי שדותיהם יגזו הצמחים פן יכבדו וירקבו וברדת רביבים על הגז יוסיפו הצמחים כח, ויעלו עלה מגנה וממטר · ויתכן להיות מגזרתם גזית (שמות כ כה) · השני, כי גז חיש ונעפה (תהלי׳ צ י) נגוזו ועבר (נחום א יב) אתה גוזי (תהלים עא ו) ויגז שלוים (במדבר יא לא) ענין מעבר הם ·

גזל · מתחלק לב׳ מחלקות, האחד, והשיב את הגזלה אשר גזל (ויקרא ה כג) גזל גזל אח (יחזקאל יח יח) גוזל אביו ואמו (משלי כח כד) ענין עשק הם · השני, ותר וגזל (בראשית טו ט) על גוזליו ירחף (דברים לב יא) · ענין אפרוחים ויונים הם · כמשמעו ·

גזם · יתר הגזם אכל הארבה (יואל א ד).

גזע · ויצא חטר מגזע ישי (ישעיה יא א) אף בל שרש בארץ גזעם (שם מ כד) ·

גזר · מתחלק לב׳ מחלקות · האחד, לגזר ים סוף לגזרים (תלים קלו יג) ותגזר אמר ויקם לך (איוב כב כח) גזר ממכלה צאן (חבקוק ג יז) נגזרנו לנו (יחזקאל לז יא) והמה מידך נגזרו (תלי׳ פח ו) גזרו את הילד החי (מ"א ג כה) ויגזרו העצים (מ"ב ו ד) הרטמין גזרין (דניאל ב כז) הם גוזרים גזרה ואין מניא [נ"ו מוחה] · השני, אל פני הגזרה (יחזק׳ מא יב) · הוא כמו עזרה ולשכה ובנין סד*) [נאו"ל ובמה] ·

גח . מתחלק לג׳ מחלקות · האחד, גחי מבטן (תלים כב י) יגיח ירדן (איוב מ כג) וארב ישראל מגיח ממקומו (שופט׳ כ לג) ענין יציאה המה. השני, על גחנך תלך (בראשית ג יד) ויתכן להיות מגזרתו ותגח בנהרתיך (יחזקאל לב ב) חולי וגחי בת ציון (מיכה ד י) דבקי גחון לארץ · השלישי. וכי יגח שור (שמות כא כח) מנגח ימה וצפונה ונגבה (דניאל ח ד) בהם עמים ינגח (דב׳ לג יז) ·

גחל . אין גחלת לחמם (ישעיה מז יד) גחלי אש (ויקרא טז יב) ·

גי · גיא המון גוג (יחזקאל לט יא) והגי בינו ובין העי (יהושע ח יא) כל גיא ינשא (ישעיה מ ד) מקום שפל הוא ·

גל · מתחלק לי"ד מחלקות · האחד, גלת מים · · גלת עליות (יהושע טו יט) גל נעול (שיר ד יב) וגלה על ראשה (זכריה ד ב) ומהפותרים אשר אמרו גל נעול (שיר ד יב) כמו גן נעול, החליפו למ"ד בנו"ן ואיננו כן, כי מעין חתום (שם) יורה על גל נעול, וכה פתרון גלות המנורה · יש על אנשי לבב לתמוה [נ"ה להשתומם] מדבר המנורה איך מענינה יתבונן המשכיל כי בנין בית אלהינו יקום ויכון בלא כח ובלא חיל כי אם ברוחו? הלא אחרי ראותו המנורה הודיעו המלאך משפט ענינה, ועל אודותיה אמר זו הנבואה. והמשיל בנין המקדש למעשה המנורה שנאמר זה דבר י"י אל זרובבל לאמר · לא בחיל ולא בכח כי אם

המבאר

אם על בשר הגדי ולא על בשר מין אחר, חשב כמהם לפתור בלת גדי בכלל על כל מיני בגדים הנעשים בבשר, אך יקשה על כינוי הנסתר אשר בבלת אמו. סד) וכן נזכר שם ברש"י · סד*) רש"י: וכתב פחר גורה לשון לשכה ·

מנת פ) ומניתי אתכם לחרב (שם סה יב) יורה על גזרת מנין, כמו למנות ולספור ולחלק להם · השני, כורע גד הוא (במ' יא ז) פותרים בו אנשי פתרון כוסברת : השלישי, ויתגדדו כמשפטם (מ"א יח כח) על כל ידים גדדת (ירמ' מח לז) לא תתגדדו (דברים יד א) וקרעי בגדים ומתגודדים (ירמיה מא ה) גדו אילנא (דניאל ד יא) ויתכן להיות מגזרתם הגידו ונגידנו פא) (ירמ' כ י) גם יתכן להיות מגזרתם לחלק יגיד רעים (איוב יז ה) · ענין השחתה הם : הרביעי, גדי עזים (בראשית לח יז) גדיי העזים (שם כז טז) : החמישי, וממגד תבואת שמש (דבר' לג יד) עם פרי מגדים (שיר ד יג) ומגדנות נתן לאחיה (ברא' כד נג) : הששי, ומגיד לקראת מגיד (ירמ' נא לא) הגידה לי (שיר א ז), השביעי, את גיד הנשה (בראשי' לב לג) גידי פחדיו (איוב מ יז) והנה עליהם גידים (יחזקאל לז ח) וגיד ברזל ערפך (ישעיה מח ד) · השמיני, מלא על כל גדותיו (יהושע ג טו) והלך על כל גדותיו (ישע' ח ז) תלמיה רוה נחת גדודה (תהלים סה יא) ענין אחד להם, הם גפי הנהרות מרומי הירדן אפיקיו וגאיותיו : התשיעי, לא תבשל גדי (שמו' כג יט) פתרונו לפי ענינו גרגרי פירות פב), ויתכן להיות מגזרת פג) מגדים (שיר ד יג) ·

גדבריא . גדבריא דתבריא תפתיא (דניאל ג ב) לשון סגנים ·

גדל · מתחלק לד' מחלקות אבל קרובי ענין הם : האחד, גדלים תעשה לך (דברים כב יב) גדלים מעשה שרשרות (מ"א ז יז) · ענין חוטין הם : השני, אלהי גדלת מאד (תהלים קד א) מה גדלו מעשיך (שם צב ו) את גדלך (דברים ג כד) ענין גדולה הם : השלישי, בנים גדלתי (ישעיה א ב) ויגדל הילד ויגמל (ברא' כא ח) ויגדלו הנערים (שם כה כז) · הרביעי, מגדל עז (תהלים סא ד) ומגדל וראשו בשמים (ברא' יא ד) ומגדלתיך יתן (יחזקאל כו ט) ·

גדע · גדע בחרי אף (איכה ב ג) שקמים גדעו (ישעיה ט ט) ובריחי ברזל אגדע (שם מה ב) ורמי הקומים גדעים (שם י לג) ·

גדף · את מי חרפת וגדפת (מ"ב יט כב) את ה' הוא מגדף (במדבר טו ל) ·

גדר · גדר מזה וגדר מזה (במדבר כב כד) איש גודר גדר ועמד בפרץ (יחזקאל כב ל) פרץ גדרו והיה למרמס (ישעיה ה ה) גדרת צאן (במד' לב טז) וגדרות לצאנכם (שם לב כד) ·

גדש · מגדיש ועד קמה (שופטים טו ה) ונאכל גדיש (שמות כב ה) · אסיפת עומר ·

גה · מתחלק לב' מחלקות : האחד, ולא יגה שביב אשו (איוב יח ה) ונגה כאור תהיה (חבקוק ג ד) לנגהות באפלות (ישעיה נט ט) מנגה נגדו (ש"ב כב יג) לב שמח ייטיב גהה (משלי יז כב) ענין מאור המה : השני, ולא יגהה מכם מזור (הושע ה יג) · פתרון המלה כפי ענינה, יגהה כמו יסיר ·

גהר · ויגהר פד) עליו ויחם (מ"ב ד לד) · פתרון המלה כפי ענינה, נשתטח עליו ·

גו · מתחלק לג' מחלקות : האחד, גוי נתתי למכים (ישעיה נ ו) מגוית האריה (שופ' יד ט) וגויתו כתרשיש (דניאל י ו) את גויתיהנה (יחזקאל א יא) ותשימי כארץ גוך (ישעיה נא כג) · ענין גוף הם : כי השלכת אחרי גוך כל חטאי (שם לח

המבאר

פ) בנ'ה כתוב ולמני מגזרת מנה ומניתי אתכם לחרב יורה עליו. אמנם ביתר ההעתקות כתוב כזה : ולמני מגזרת מנין דדהב ומניתי אתכם לחרב יורה על גזרת מנין כמו למנות ולספור ולחלק להם, הנה ע"פ מלות מנין דדהב יוכל הקורא לטעות ולומר כי מנחם רצה לפרש למני כמו כלים מן מאני די בית אלהא די דהבא. כאשר טעה ר' ישב"ב ונקד מנין בקמץ אבל האמת הוא כי באיזה העתקות היה כתוב מגזרת מנין סתם והמעתיק חשב כי הוא מנין שפירושו כלים. והוסיף מלת דדהב אשר שער בנפשו כי כן נמצא בכ"ק.

פא) רש"י. ומנחם פי' כמו לא תתגודדו, וכן חבר לחלק יגיד רעים לשון השחתה כמו גדו אילנא. ודונש סתר אותו לשון הגדה ממש. ע"ש.

פב) בכו' המבורג וברלין ואיקספורד כתוב גדגדי פרות, וקשה לפרש זה. יש אשר יאמרו כי כוון אל שדי הפרות להיות מתוקים כמגדים אבל רחוק מאד להצדיק השערה הזאת. ואף כי נוסחת גרגרי פירות גם היא קשה לבאר. בכל זאת נראית יותר צודקת. מפני כי כן מצאנו גם בשרש בשל ובשרש גד בס' אבן בוחן לר' מנחם בן שלמה אשר חברו בשנת דתתק"ג ומובא בס' קובץ על יד להחכם יהודה ליב דוקעס בשנת התר"ו כי פירוש גדי הוא גרגיר אשר לפירות. ורצונו כי משה ע"ה אסר לקחת פירות אשר עדיין לא התבשלו כל צרכן לראשית בכורים · ופירוש בחלב אמו רטיבת נצתו שהיא אם הפרי. עיין קובץ על יד דף י"ט.

פג) יש להעיר את הקורא כי הרבה פעמים נמצא שינוי בין ההעתקות אשר לפני בכל מקום אשר יאמר מנחם ויתכן להיות מגזרתם. כי באיזה מההעתקות נמצאה מלת מגזרת תחת מגזרתם, והדעת נותנת כי בכל מקום צריך להיות מגזרתם מפני כי מנחם אחרי תתו כל הבאורים הברורים לדעתו יבקש לקרב אליהם עוד פסוק קשה ונעלם · לאמור כי גם הוא יכול להיות בתוכם. וזה מובן מאליו אם נקיים מלת מגזרת פירושו בהיפוך. כלומר כי פסוק הקדום יתכן להתפרש מגזרת הפסוק הבא אחריו לראיה. והנה בכאן נמצא בארבע העתקות מגזרת ואך בנ"ב נמצא מגזרתם (ואין ספק כי גם בה ט"ס. ולכל הפחות צריך להיות מגזרתו או מגזרתה) ואם נקיים מגזרת הלא יבצר לדעת מנחם ממספר הלאוין לאו דבשר וחלב : ואם נקיים גרסת מגזרתו היתכן שנאמר כי מנחם חשב לפרש פרי מגדים כמו פרי גדיים : אבל לעניות דעתי כן יתכן כונתו. למען לא ימצאו הככחישים פתח לומר כי הלאו אינו מוסב כי

ומבלעדי אלה לא תקום כל מלה עו) · הן נמצא הה"א יסוד עז) · ובהיותו יסוד הוא מגזרת מתלהלה, ומתלהלה הוא מהמלים הנכפלים, והלמ"ד והה"א הם מיסודות המלה כמלים הנחברים בספר הזה · ופתרון ותלה ארץ מצרים כה הוא, נבערה ארץ מצרים, נכסלו שוכניה מכובד רעבון · כי לא יכלו למצוא מחיה, וגם כה פתרון כמתלהלה הירה זקים, כארם [נאו"ל כערום] המשתגע היורה זקים חצים ומות ואמר הלא משחק אני, נשוב לענין ראשון ·

גבח · גבח הוא טהור הוא (ויק' יג מא) בקרחת או בגבחת · · · בקרחתו או בגבחתו (שם יג מב) ·

גבל · גבול שמת (תהלים קד ט) והגבלת את העם (שמות יט יב) הגבל את ההר וקדשתו (שם יט כג) אשר גבלו ראשנים (דברים יט יד) ויצא הגבול (יהושע טו יא) בחטאת בכל גבוליך (ירמיה יז ג) לא תסיג עח) גבול רעך (דב' יט יד) ·

גבן. מתחלק לב' מחלקות · האחד, או גבן או דק (ויקרא כא ד) פתרונו לפי ענינו, מענין דק נלמד פתרון גבן יתכן להיות עבה, איש עב וארוך וכבד וכברותו ימנענו לעבור עבורת הקודש, ויתכן להיות מגזרתם הרים גבננים (תלי' סח יז). השני, וכגבנה תקפיאני (איוב י י) · קפאון יורה על גבינה, גביני חלב כחריצי חלב ·

גבע · מתחלק לג' מחלקות, האחד, גבעת עולם (בראשית מט כו) גבעת שאול נסה (ישעיה י כט) מימי הגבעה (הושע י ט) גבע מלון לנו (ישע' י כט) השני, ומגבעות תעשה להם (שמו' כח מ) מגבעות הראש: השלישי, ואת גביעי גביע הכסף (בראי מד ב) שלשה גבעים משקדים (שמות כה לג) · מיני כלים [נוו"ל כוסות] הם ·

גבעל · והפשתה גבעל (שמות ט לא) מלה זו אין לה דמיון בתורה אבל בלשון משנה יש, זרע פשתן בנבעולין (   ) הוא הפשתן הנראה בראשי זרעונים ·

גבר · מתחלק לד' מחלקות: האחד, מי גבר יחיה (תהלים פט מט) וגבר ימות ויחלש (איוב יד י) נאם הגבר שתם העין (במדבר כד ג) הנגרים לבר מטף (שמות יב לז) גברים ואנשים ואישים קרובי ענין הם · השני, הוה גביר לאחיך (ברא' כז כט) הן גביר (שם כז לז) אל יד גברתה (תהלים קכג ב) לעולם אהיה גברת (ישעיה מז ז) גברת ממלכות (שם מז ה) לשון אדוניות הם · השלישי, כי יהודה גבר באחיו (דהי"א ה ב) והגביר ברית לרבים (דניאל ט כז) כי גברו מני (תהלים סה ד) והמים גברו (בראשית ז יט) ענין אחר להם · הרביעי, לך זרוע עם גבורה (תלי' פט יד) מי יעשה כמעשיך וכגבורתך (דברים ג כד) ואם בגבורות שמונים שנה (תלים צ י) המראות האלה ארבעתם יסוד אחד להם, ונפרדים כמעט לפי ענינם ·

גביש · ראמות וגביש (איוב כח יח) אבן מאבני השהם הוא ·

גג · את גגו ואת קירתיו (שמות ל ג) העלתם הגגה (יהושע ב ו) ·

ואלה הגימלי"ן המחוברים לאותיותם ונשאר גימ"ל לבדו אשר איננו מחובר ליתר האותיות, ויקום ממנו מלה באותיות המשרתים ואין יסודתה כי אם גימ"ל לבדו: כאלה, עד אנה תוגיון נפשי (איוב יט ב) כי י"י הוגה (איכה א ה) כאשר הגה מן המסילה (ש"ב כ יג) בתולתיה נוגות (איכה א ד) ונסו יגון ואנחה (ישעיה לה י) נוגי ממועד (צפניה ג יח) הגו סיגים מכסף (משלי כה ד) ויגה בני איש (איכה ג לג) הגה ברוחו (ישעיה כז ח): מתחלק לב' מחלקות לשון נפץ ולשון ראגה, והנו"ן אשר ביגון איננו יסוד כי הוא כמו שברון ועצבון וחשבון עט) ·

גד · מתחלק לט' מחלקות: האחד, גד גדוד יגודנו (בראשית מט יט) תתגדדי בת גדוד (מיכה ד יד) יגודו על נפש צדיק (תלים צד כא) לעלות לעם יגודנו (חבקוק ג טז) הערכים לגד שלחן והממלאים למני ממסך (ישע' סה יא) וכה פתרונו · הערוכים ללהקת הכמרים שלחן וממלאים גביעי יין לחלק להם, ויהיה גד מגזרת גדוד, ולמני מגזרת

המבאר

עו) כלומר מבלעדי אות התי"ו או אות הה"א להורות על לשון נקבה לא תקום כל מלה. כי בהכרח תצטרך אל אחת מהן.

עז) הן נמצא וכו': כלומר לדעת המחבר הה"א ממלת ותלה יסוד והתי"ו בה משרתית ונגזרת ממלת מ ת ל ה ל ה.

עח) בכל הנוסחאות נמצא תשיג וכן הנרפא בכ"ק ישנים כ"י.

עט) כל המאמר הזה מן ואלה הגימ"לין עד סופו נמצא רק בנ"ה לבד · וכבר בא המאמר הזה לעיל צד 40 אות נ.

על דגן ותירוש יתגוררו יסורו בי (הושע ז יד) התקנו הפותרים יסורו ממני לא החליפו האותיות כי אם הסירו המלה מעקרה, ומלה אחרת הביאו תחתיה, ולא נכון לעשות כן · כי המלים נכונים הם וסדורים כמשפט, וכה מראה פתרון על דגן ותירוש יתגוררו יסורו בי · על רוב טובי יפשעו וימרדו בי, ויהיה מגזרת סורר ומורה (דברים כא יח) ודבר סרה (דבר׳ ג ו) לשון מרי ומררות הם ·

וגם כה פתרו שתה גם אתה והערל (חבקוק ב טז) תשתה ותשתכר וְהֵרָעֵל, הפכו את המלה והעמידו פתרונה מכוס התרעלה (ישעיה נא יז) וכה פתרונו ופשר ענינו שתה אתה וגם הערל וְתֵעָרֵל ותגלה ערותך, ויהי הערל מגזרת אשר לו ערלה (בראש׳ לד יד) לעת שכרותו יגלה קלונו וערות ערלתו ·

שן רעה ורגל מועדת (משלי כה יט) השוו הפותרים מועדת ללא מעדו קרסולי (תה׳ יח לז) ולא תמעד אשריו (שם לז לא) ומתניהם תמיד המעד (שם סט כד) · סברו כי המלים האלה מגזרה אחת הם ואפס כי המלים לא נראים כן · כי המ״ם אשר במעדו והמעד הוא אחוז במלה אחיזת עיקר · והמ״ם אשר במועדת איננו יסוד כי אלו היה מגזרת מעדו קרסלי · היה על המחוקק להכפיל המ״ם ולחקות רגל מְמֻעֶדֶת כיתר המלי׳ עא), ועתה הואיל ואין המ״ם יסוד במלה ראוי להיות גזרתה ממעדה בגד ביום קרה (משלי כה כ) וכמהו וכבגד עדים כל צדקתינו (ישע׳ סד ה) פתרונו כבגד המוסר עב) אשר איננו ראוי לגעת בו ·

גל נעול מעין חתום (שיר ד יב) גם פה החליפו למ״ר בנו״ן, וכה העמידו פתרונו: הרחיקוה מגולה עג) אשר הוא ענינו וקרבוה לגנה אשר איננו ענינו, מעין חתום יורה על גל נעול שהוא גולה ·

נשוב לענין ראשון, המחלקת השני, עשה הנחל הזה גבים (מ״ב ג טז) ולחשוף מים מגבא (ישעיה ל יד) בצאתיו וגבאיו (יחזקאל מז יא) באו על גבים (ירמיה יד ג) לגבא די אריותא (דניאל ו יז), לשון בורות המה: השלישי, הנה יוצר גובי (עמוס ז א) כמשק גבים שקק בו (ישעיה לג ד) לשון ארבה וחסיל המה · הרביעי, ואת גבת עיניו (ויקרא יד ט) וגבתם מלאת עינים (יחזק׳ א יח) ·

גבה · מלה זאת כלה יסוד והוא מפיק ה״א וכל מפיק ה״א הוא עשוי ללשון נקבה, אך בהעלות לשון נקבה מהמלה ונותרה במפיק ה״א אתו [נ״ה אות] הה״א מיוסר במלה, ואלה הם מראות המל׳ וענינה, המראה האחד, העשוי ללשון נקבה, כאלה, או ראה ויספרה הכינה וגם חקרה (איוב כח כז) והשבתי כל משושה חגה חרשה ושבתה וכל מועדה (הושע ב יג), וכל מפיק ה״א אשר איננו עשוי ללשון נקבה, אותו הה״א יסוד במלה ואינו יוצא ממנה · כאלה, אלוה מתימן יבוא (חבקוק ג ג) ונגה כאור תהיה (שם ג ד) ותכה מכעש עיני (איוב יז ז) ולא נה בהם (יחז׳ ז יא) אל תתמה על החפץ (קהלת ה ז) ולא יגה שביב אשו (איוב יח ה) כי ביה י״י צור עולמים (ישעי׳ כו ד) ויתמהמה (בראשית יט טז) ירום ונשא וגבה מאד (ישע׳ נב יג) תוה וקם בהתבהלה (דני׳ ג כד) כמה לך בשרי (תהלים סג ב) ולא יגהה מכם (הושע ה יג) ואל תרהו (ישעיה מד ח) כמתלהלה הירה זקים (משלי כו יח) ותלה ארץ מצרים (בראי׳ מז יג) אנשי פתרון פתרו ותלה ארץ מצרים יגיעה ועיפה ונלאתה ארץ מצרים מפני כובד רעבון, והעמידו המלה מגזרת תלאה (שמו׳ יח ח) ומהם אשר אמרו ותרעב הארץ ותהי תלויה עד) · ואפס כי לא יתכנו הפותרים האלה מפני דקדוקי המלה כי כה יכול לטעון הטוען: אם מגזרת תליה נעשה התי״ו יסוד, ובהיותו יסוד צריכה המלה תי״ו שני, האחד ליסוד והאחד לשרת, כאלה: ותלך ותתע במדבר (בראי׳ כא יד) ותתש בחמה (יחזקאל יט יב) ותתם השנה ההיא (בראשית מז יח) ואם כה יאמר עה) ותלה איננו מפיק ה״א כי אם ללשון נקבה, אמנם לא יתכן להיות לשון נקבה משני צדיה, כי אמרנו אם התי״ו עשוי ללשון נקבה נעשה הה״א יסוד, ואם הה״א עשוי ללשון נקבה נעשה התי״ו יסוד ·

המבאר

עא) ר״ל על משקל מפוקד, כמו ממלח טהור [שמו׳ ל לה].

עב) כבגד אשר הוסר כעל נפש לובשו ומושלך הלאה ואינו ראוי לכל אדם,

עג) הרחיקוה מענין גולה כמו גלת מים .... גלת עליות [יהושע טו יט] וקרבוה לענין גן אשר לא יתכן.

עד) ר״ל מהם אשר פרשו מלת ותלה כמו ותהי תלויה אחרי רעבון הארץ ·

עה) ואם כה יאמר, פי׳ אם יאמר כנזכר שהתי״ו במלת ותלה יסוד, א״כ הה״א שבסופה איננו מפיק ה״א וזולה ללשון נקבה כמו במלת תלויה.

בעת אשר הנחיל את ארץ כנען מורשה ליצחק היוצא מחלציו, אמר במה ארע כי אירשנה (ברא' טו ח) ׳ אז צוהו לקחת עגלים, והזהירו לבתר אותם, וישים חצים מפה וחצים מפה וריוח שם ביניהם ויעבר אלהים אשו הגדולה בין הגזרים הוא לפיד אש וענן ועשן אשר עבר בין הגזרים, ביום ההוא כרת יי׳ את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת (בראש׳ טו יח) ׳ ובברית הזאת הקימו ישראל בימי ירמיה הענתותי לשלח איש את עבדו ואיש את שפחתו העברי והעבריה חפשים, או כרתו ישראל עגל עגל לשנים, ויעברו בין בתריו, כאשר עבר הלפיד בין הגזרים ׳ וזה פרושו מן העגל כרתו לשנים ויעברו בין בתריו, ומן ויבתר אותם בתוך ׳ כי זה הברית חזק כנגד כל בריתות שבתורה ע) ׳

ע) מן מלות וזה פירושו עד סוף המאמר נמצא רק בנ״ח.

ותשלם מחברת ב״ית.

אחל מחברת ג״מל.

גא גאל ׳ גב גבה גבח גבל גבן גבע גבעל גבר גבש ׳ גג ׳ גד גדבריא גדל גדע גדף גדר גדש ׳ גה גהר׳ גו גוי ׳ גז גול גזם גזע גזר ׳ גח גחל ׳ גי ׳ גל ׳ גלב גלד גלח גלם גלמד גלע גלש ׳ גם גמא גמד גמל גמץ גמר ׳ גן גנב גנז גנזך ׳ גע געל גער געש ׳ גף גפן גפר ׳ גר גרב גרר גרז גרזן גרל גרם גרן גרע גרף גרש גרש ׳ גש גש גשם ׳ גת ׳

גא ׳ כי גאה גאה (שמות טו א) ובגאותו שחקים (דברים לג כו) מגאון הירדן (ירמיה מט יט) כמשמעו ׳

גאל ׳ מתחלק לד׳ מחלקות: האחד, גאלנו י״י צבאות (ישע׳ מז ד) גאל י״י עבדו יעקב (שם מח כ) והלכו גאולים (שם לה ט) קרבה אל נפשי גאלה (תהלים סט יט) גאלת בזרוע עמך (שם עז טז) לשון פדיון הם: השני, אנשי גאלתך (יחז׳ יא טו) גאל הדם (במדבר לה יט) ובא גאלו (ויק׳ כה כה) הם בעלי המשפט, אך המחלקת הזאת קרובה אל הראשונה אבל הענין ירחיקם כמעט, ויתכן להיות מגזרהו יגאלהו חשך וצלמות (איוב ג ה) ׳ השלישי, אשר לא יתגאל (דניאל א ח) לחם מגאל ואמרתם במה גאלנוך (מלאכי א ז) הוי מוראה ונגאלה (צפ׳ ג א) וכל מלבושי אגאלתי (ישעיה סג ג) כלם לשון טנוף ׳ הרביעי, ויגאלו מן הכהנה (עזרא ב סב) ענין ברול הוא, כמו ויבדלו מן הכהנה ׳

גב ׳ מתחלק לד׳ מחלקות ׳ האחד, גב המזבח (יחזקאל מג יג) ותבני לך גב (שם טז כד) על גבי חרשו חורשים (תלים קכט ג) בעבי גבי מגניו (איוב טו כו) לגבי חמר גביכם (שם יג יב), ואנשי פתרון אמרו על גוי חרשו חרשים ׳ החליפו בי״ת בוא״ו, והעמידו פשר המלה גו, ונראה המלה כי מבלי תמורה ומאין חליפות עומדת כמשפט מכתבה, ופתרון על גבי כמו על במתי, וגב המזבח קומת המזבח ׳

וכמהו ותבני לך גב, גב כבמה ׳ וגם כה החליפו אותיות הקודש אשר לא כרת, ואפס לא היו ראויות להחליף, וישימו לאותיות תמורות ולא כן עשו ׳

וסר אל משמעתך ונכבד בביתך (ש״א כב יד) החליפו סמ״ך בשי״ן, והעמידו הפתרון וכה אמרו שר אל קהילתך, הרחיקו המלה מהיותה מגזרת סורה אדני סורה (שופטים ד יח) וקרבוה לשר שרים (דניאל ח כה) ובי שרים ישרו (משלי ח טז) ונראה שזה הפתרון קרוב ממנו, והוא הראוי להיות מבלי תמורת אותיות, וכה פתרונו סר אל משמעתך, נוטה אחרי דברך להקשיב קשב ׳

אכן סר מר המות (ש״א טו לב) גם פה החליפו הפותרים סמ״ך בשי״ן ׳ וכה אמרו אכן שר מר המות, בי אדני שר מר המות, בעל המות, ויען כי אין המלים שקולים על הפשר ולא נוטים אחרי הענין ׳ כי כה פתרון אכן סר מר המות עתה ידעתי כי קרוב מר המות ׳ סר אלי ויגש ׳

(בראשית מ י) שלחו מגל כי בשל קציר (יואל ד יג) לא תבשל גדי (שמות כג יט) ׃

בשם ׃ בשמים ראש (שמות ל כג) יזלו בשמיו (שיר ד טז) כערוגת הבשם (שם ה יג) על הרי בשמים (שם ח יד) כמשמעו ׃

בשן ׃ מתחלק לב׳ מחלקות ׃ האחד, פרות הבשן (עמוס ד א) מריאי בשן (יחזקאל לט יח) אבירי בשן (תה׳ כב יג) מרעה שמן הוא ׃ השני, בשנה אפרים יקח (הושע י ו) ענין בשת ׃ ויתכן להיות הנו״ן תוספת במלה כיתר חנוני״ן ׃

בשס ׃ יען בושסכם על דל (עמוס ה יא) ׃ יתכן להיות מגזרת משסה לפי ענינו ׃

בשר ׃ מתחלק לב׳ מחלקות: האחד, אשר בשר את אבי (ירמיה כ טו) ושוב תבשר (מ״א א מב) מבשרת ציון (ישעיה מ ט) בשרתי צדק (תלי׳ מ י) ׃ כמשמעו: השני, בשר גבורים תאכלו (יחזק׳ לט יח) אם בשרי נחוש (איוב ו יב) תזבח ואכלת בשר (דברים יב טו) ואכלתם בשר בניכם (ויקרא כו כט) ואכלתם בשר ושתיתם דם (יחזק׳ לט יז) אף כי לעבד משול בשרים (משלי יט י) ׃

בת ׃ מתחלק ליו״ד מחלקות: האחד, בן או בת (שופטים יא לד) ובת איש כהן (ויקרא כא ט) וכל בת ירשת נחלה (במדבר לו ח) ולבנו ולבתו (ויקרא כא ב) כמשמעו: השני, בת עמי חגרי שק (ירמי׳ ו כו) קרשך עשו שן בת אשרים (יחזקאל כז ו) בת בבל השדודה (תהלים קלז ח) בת ציון (שם ט טו) ובת הנשים (דניאל יא יז) ואת בנותיה (במדבר לב מב) בית שאון ובנותיה (יהושע יז יא) ׃ המה בנות עיר בלשון בני אדם, והמה כפרים ללשוננו, כמו אם הדרך ובנותיה. השלישי, אלפים בת יכיל (מ״א ז כו) האיפה והבת (יחזקאל מה יא) יעשו בת אחת (ישעיה ה י) ׃ ענין מדה המה: הרביעי ׃ ובתי הנפש והלחשים (שם ג כ) אשר הנשים ארגות שם בתים לאשרה (מ״ב כג ז) ענין ענקי גרון הם: החמישי, בתים מלאים כל טוב (נחמ׳ ט כה) בתיהם שלום מפחד (איוב כא ט) ׃ כמשמעו: הששי, בתים לבריחם (שמות כו כט) כמו מקומות לבריחים: השביעי, כמראה אש בית לה (יחזקאל א כז) מבית ומחוץ תצפנו (שמות כה יא) והנה השק על בשרו מבית (מ״ב ו ל) וכל אחריהם ביתה (שם ז מה) ׃ השמיני, בית יעקב (ישעיה ב ה) בית דוד (ש״ב ג א) ויעש לחם בתים (שמות א כא) כה תאמר לבית יעקב (שם יט ג) ׃ ענין להק וכמשפחות המה ׃ התשיעי ובת טות (דניאל ו יט) וכל מלין בלשון ארמית מְבָתָא ובת, לן; העשירי, ואשיתהו בתה (ישעיה ה ו) בנחלי הבתות (שם ז יט) ׃ ענין שממה המה ׃

בתל ׃ תתעלפנה הבתולות (עמוס ח יג) ותירוש ינובב בתלות (זכריה ט יז): כמשמעו ׃

בתק ׃ ובתקוך בחרבותם (יחזקאל טז מ) ׃ פתרונו לפי ענינו ׃

בתר ׃ ויבתר אותם בתוך ויתן איש בתרו (בראשית טו י) העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו (ירמיה לד יח) העוברים בין בתרי העגל (שם לד יט) ׃ ענין גזרי גזרים המה: אמרו אנשי פתרון העגל אשר כרתו לשנים ׃ איננו עגל כמשמעו עגל בן בקר, העמידו עגל מגזרת עגל סביב (מ״א ז כג) עגולת (שם ז לא) ונראה פתרונם טעות בידיהם, אפס כה הוא פתרון הענין, וסוד מליצתו ודבר אותותיו, ומחקרי יסודתו, אבאר רזי מצפוניו במתק מלים ׃ ואודיע עוד תעצומותיו על ספר, למען ישכילו נבוני צדק סוד אלהים לידעי שמו ׃ דע כי זאת הברית עצומה מכל ברית, ופליאה מכל שבועה, כי יתר כל שבועות וחק כל ברית סט) אשר בין איש ובין רעהו לא ישיגו לכח הברית הזאת, כי עלתה על כלם לגבהה למעלה ׃ זאת אשר תקנו ראשוני דורות וקדמוני עתים במה יעמדו, כמו תשומת יד תחת ירך (ברא׳ כד ב), והקמת גל (שם לא מו) ושליפת נעל (רות ד ז) ונדר ואיסר (במד׳ ל ג) וזכרון השם [נו״לוב השבועה] (ש״א כה כו) וכה יעשה אלהים וכה יוסיף: לא כאלה אות הברית הזאת, כי זאת הברית אין כמוה ואין כתוקף מעוזה ׃ כי היא ברית אלהינו אשר כרת [נאוו״ל הניר] מימי קדם ומשנים קדמוניות לאברהם אבינו [נוו״ל אוהבו] במחזה במראות הלילה ׃ בנפול תרדמה על אנשים, וכה הוא ענין הברית הנאמנה אשר כרת אתו אלהים

המבאר

סט) כלומר כל שבועה או ברית אשר יהיה מבלעדי הברית בין הבתרים אינם עולים למדרגת הברית הזאת ׃

כבר סגיך (ישע׳ א כה) וכברית מכבסים (מלא׳ ג ב) ודעת שפתי ברור מללו (איו׳ לג ג) אף ברי יטריח עב (שם לז יא) הברי שמים סג) (ישעיה מז יג) הברו החצים (ירמיה נא יא) לחץ ברור (ישעיה מט ב)׳ הרביעי, ועם חות ברא מרדך (דניאל ד כט) יחלמו בניהם ירבו בבר (איוב לט ד) ׳ ענין חוץ הם ׳ החמישי, כהקיר בור מימיה (ירמ׳ ו ז) שתה מים מבורך (משלי ה טו), כמשמעו: הששי, ויתנו בברותי ראש (תה׳ סב כב) ואברה מידה (ש״ב יג ו) להברות את דוד (שם ג לה) ולא ברה אתם לחם (שם יב יז) ענין טעם ומאכל הם ׳ והקרובים אליהם, צאן שש ברורות (נחמיה ה יח) בין שה בריה ובין שה רזה (יחזק׳ לד ך) איש בריא מאד (שופטים ג יז) ובריא אולם (תהל׳ עג ד) ענין שומן הם ׳ השביעי, ברו לכם איש (ש״א יז ח) ובראת לך שם (יהושע יז טו) ויד ברא בראש דרך עיר ברא סד) (יחזקאל כא כד) כלם הברורים (דה״א ט כב) וברותי מכם (יחזקאל כ לה) ויתכן להיות מגזרתם כי לא לאדם הבירה (דה״א כט א) השמיני, בירניות (דה״ב יז יב) שר הבירה (נחמ׳ ז ב) ענין מגדלות המה ׳

ברא ׳ ברא אלהים את השמים (בראשית א א) ואם בריאה יברא ה׳ (במדבר טז ל) ׳

ברד ׳ בתוך הברד (שמות ט כד) באבני הברד (יהושע י יא) נפץ וזרם ואבן ברד (ישעיה ל ל) ברד כבד מאד (שמות ט יח) כמשמעם ׳

ברח ׳ ברח דורי (שיר ח יד) ויברח יעקב (הושע יב יג) ואת כל מברחיו סה) (יחזק׳ יז כא), ויברח הוא וכל אשר לו (בראשית לא כא) ׳

ברך ׳ מתחלק לג׳ מחלקות ׳ האחד, נברכה לפני ה׳ עושנו (תהלים צה ו) כי לי תכרע כל ברך (ישעיה מה כג) ויברך הגמלים (בראשית כד יא) מכרע על ברכיו (מ״א ח נד) ברכי כשלו מצום (תלים קט כד): השני, אברכה את ה׳ (שם לד ב) הנה ברך לקחתי (במד׳ כג ך) את אשר תברך מברך (שם כב ו) ׳ וברכה תורה בלשון כבוד ׳ ברך אלהים ומת (איוב ב ט) ברך נבות אלהים ומלך (מ״א כא יג) והקרוב אליהם קח נא את ברכתי (בראשית לג יא) קח נא ברכה (מ״ב ה טו) הבה סו) לי ברכה (שופט׳ א טו) ׳ השלישי ברכות מים (קהלת ב ו) תעלת הברכה העליונה (ישעיה ז ג) ׳

ברם ׳ ברם איתי אלה בשמיא (דניאל ב כח ברם עיקר שרשוהי (שם ד יב) ׳ וכל אך שבתורה כה הוא ברם בלשון ארמית ׳

ברק ׳ מתחלק לב׳ מחלקות: האחד ׳ ברוק ברק ותפיצים (תלים קמד ו) ברק חניתך (חבקוק ג יא) האירו ברקיו תבל (תלי׳ צז ד) השני, את קוצי המדבר ואת הברקנים (שופטים ח ז) ׳

ברש ׳ ברוש תדהר (ישעיה מא ט) ברושים משניר (יחזקאל כז ה) מיני ארזים הם ׳

ברת ׳ רהיטנו ברותים (שיר א ז) ממיני ברושים הוא לפי ענינו סז) ׳

בש ׳ מתחלק לג׳ מחלקות ׳ האחד, ובשו החזים (מיכה ג ז) ולא יתבששו (ברא׳ ב כה) והבשת אכלה את יגיע אבותינו (ירמ׳ ג כד) בשנה אפרים יקח סח) ׳ ויבוש ישראל מעצתו (הושע י ו) והחזיקה במבשיו (דברים כה יא), השני, כי בשש משה (שמות לב א) ויחילו עד בוש (שופטים ג כה) מדוע בשש רכבו (שם ה כח) ענין איחור [נ״ה כמו אחר] ׳ השלישי יבשו אפיקי מים (יואל א כ) הובשתי עץ לח (יחז׳ יז כד) ואת היבשה (יונה א ט) עד יבשת המים (בראשית ח ז) ענין חורב הם:

בשל ׳ מתחלק לג׳ ענינים ׳ האחד, יבשל מבשל במים (שמו׳ יב ט) אשר תבשלו בשלו (שם טז כג) ובשלו בהם (זכריה יד כא) ׳ השני ויבשלו הפסח באש (דה״ב לה יג) ובשלת ואכלת (דבר׳ טז ז) בשלם הבשר (מ״א יט כא) בשלו את הבשר הם צלי על גבי נחלים: השלישי, הבשילו אשכלתיה

המבאר

סג) ת״ל רש״י: יונתן תרגם כמו צופי שמיא דמיהו לברה כחמה ולברור מללו, וכן חברו מנחם עמהם מבררי הליכות המזלות וכה פתרונו: יען אשר לא יוכלון הקוסמים לעמוד על דעת רגעי היום ולילה עד ברור להם השמים לטהר. וגם מיכה אמר בנבואה חשכה להם מקסום, לימד כי ביום מחשך יתתמו הכוכבים ולא יוכלו לקסום עיין לעיל בשרש אבחת צד 13.

סד) רש״י: ומנחם חברם כלם לשון ברירה כמו ברו לכם איש.

סה) רש״י: ומנחם חברו עם ברח דודי וכה פתרונו ואת כל הבורחים ׳

סו) נפלא מאד כי בכל ההעתקות כתוב תנה תחת הבה.

סז) מלות לפי ענינו לא נמצאו ביתר ההעתקות והעירותי על זה כי תמיד כשיאמר המחבר לפי ענינו כונתו על מלה בודדת אשר לא תתפרש כי אם לפי הענין ואין לה דמיון בתורה. עיין בהקדמתנו מלת ענין.

סח) הפסוק הזה לא נמצא כי אם בנ״ה ׳ ואיפשר שכאן מקומה, כי להלן בשרש בשן אמר המחבר על מלת בשנה כי יתכן להיותה נ״ץ תוספת ע״ש.

(ירמיה י יד) ובאחת יבערו ויכסלו (שם יוד ח) כי בער אנכי מאיש (משלי ל ב) כי נבערו הרעים (ירמיה י כא) ·

בעת · בעותי אלוה יערכוני (איוב ו ד) והמן נבעת (אסתר ז ו) לעת מרפא והנה בעתה (ירמ׳ ח טו) פלצות בעתתני (ישעיה כא ד) נחלי בליעל יבעתני (ש״א כב ה) ·

בץ · מתחלק לג׳ מחלקות : האחד נח) · בוץ וארגמן (אסתר א ו) ותכריך בוץ וארגמן (שם ח טו) : השני, בצאתיו וגבאיו (יחזק׳ מז יא) בלא בצה (איוב ח יא) הטבעו בבץ (ירמיה לח כב) השלישי, ביצי צפעוני (ישעיה נט ה) אפרחים או ביצים (דב׳ כב ו) כמשמעו ·

בצל · ואת הבצלים ואת השומים (במדבר יא ה׳) כמשמעו ·

בצע · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד, בצע אמרתו (איכה ב יז) וידיו תבצענה (זכריה ד ט) והיה כי יבצע אדני נט) (ישע׳ י יב) בא קצך אמת בצעך (ירמיה נא יג) תקות חנף כי יבצע (איוב כז ח) מדלה יבצעני (ישע׳ לח יב) יתר ידו ויבצעני (איוב ו ט) ובצעם בראש כלם (עמוס ט א) ובעד השלח יפלו לא יבצעו (יואל ב ח)· השני בצע כסף לא לקחו (שופטים ה יט) ומה בצע כי שמרנו משמרתי (מלאכי ג יד) מה בצע בדמי (תהלים ל י) בעון בצעו (ישעיה נז יז) ובצע ברך נאץ י״י (תהלים י ג) ·

בצק, בצקת עפר למוצק (איוב לח לח) ויאפו את הבצק (שמות יב לט) וישאו העם את בצקו (שם יב לד) ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה (דברי׳ ח ד) ובצוק העתים ס) (דניאל ט כה) ·

בצר · מתחלק לשלש סא) מחלקות · האחד ולא יבצר ממך מזמה (איוב מב ב) יבצר רוח נגידים (תה׳ עו יג) ועתה לא יבצר מהם (ברא׳ יא ו), השני ותתצו הבתים לבצר החומה (ישע׳ כב י) ומבצר משגב חמתיך (שם כה יב) על דברי הבצרו׳ (ירמיה יד א) ובשנת בצרת (שם יז ח) ושית על עפר בצר (איוב כב כד) הבמחנים אם במבצרים (במד׳ יג יט) · השלישי והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע (ויקרא כו ה) כבוצר על סלסלות (ירמיה ו ט) אם בצרים באו לך (שם מט ט) ענבי נזירך לא תבצר (ויקרא כה ה) ·

בק · הבוק תבוק (ישעי׳ כד ג) בוקה ומבוקה ומבלקה (נחום ב יא) ונבקה רוח מצרים (ישעיה יט ג) גפן בוקק ישראל (הושע י א) ויבקקו את ארצה (ירמ׳ נא ב) ובקתי את עצת יהודה וירושלם (שם יט ז) ענין ריק המה ·

בקע · בקע לגלגלת (שמות לח כו) ויבקע עצי עולה (בראשית כב ג) ולא נבקע ענן תחתם (איוב כו ח) ביצי צפעוני בקעו (ישעיה נט ה) ונבקיענה אלינו (שם ז ו) אז יבקע כשחר אורך (שם נח ח) ויבקעו שלשת הגבורים (ש״ב כג טז) וימצאו בקעה בארץ שנער (בראש׳ יא ב) בבקעה ובהר (דברים ח ז) כבהמה בבקעה תרד (ישעיה סג יד)

בקר · מתחלק לג׳ מחלקות : האחד חדשים לבקרים (איכה ג כג) לבקרים אצמית כל רשעי ארץ (תלים כא ח) וירדו בם ישרים לבקר (שם מט טו) : השני, בקר וצאן (ויקרא כז לב) גם בקרכם קחו (שמות יב לב) בקר זבח השלמים (במד׳ ז פז) כי בוקר אנכי ובולס שקמים (עמוס ז יד) אם יחרוש בבקרים (שם ו יב) : השלישי כבקרת רעה עדרו (יחז׳ לד יב) לא יבקר בין טוב לרע (ויק׳ כז לג) ולבקר סב) בהיכלו (תלי׳ כז ד) די יבקר בספר דכרניא (עזרא ד טו) בקרת תהיה (ויקר׳ יט כ) ·

בקש · בקשו את ה׳ (צפניה ב ג) בקשו פניו (תה׳ קה ד) את פניך ה׳ אבקש (שם כז ח) ·

בר · מתחלק לשמנה מחלקות : האחד, בר ולחם ומזון (בראשי׳ מה כג) לשבר בר (שם מב ג) מנע בר (משלי יא כו) ונפתחה בר (עמוס ח ה) · השני, מה ברי ומה בר בטני (משלי לא ב) אנת ברה בלשאצר (דניאל ה כב) · השלישי, בר לבב (תה׳ כד ד) ברה כחמה (שיר ו י) ואצרף

המבאר

נח) בנו״ל בא המחלקה הראשונה בסוף והיא בהם המחלקה השלישית ·

נט) בכל הנוסחאות נמצא י״י ואולי כן השתמשו הסופרים העתיקים לכתוב י״י תחת אדני ·

ס) הפסוק האחרון הזה נמצא בכל ההעתקות אשר לפני מלבד העתקת המבורג · ובצדק תמה על זה ר׳ ישבב בהעתקתו כי בי״ת של ובצוק היא משרתית, ומה ענין בצק אל העתים ·

סא) בכל ההעתקות אין כאן רק שתי מחלקות · א׳ וב׳ אך אחד הם · ותחת השלישי כתוב בם השני, רק בנ״ו לברת נמצאו שלש מחלקות ונראים נכונים ·

סב) רש״י : מנחם חברו עם לא יבקר אבל דונש פתרו לשון בוקר ·

מטה אהרן (שמות ז יב) בלעני כתנין (ירמיה נא לד) בטרם בכפו יבלענה (ישעיה כח ד) לבלע את יונה (יונה ב א)׳ בליעה כמשמעה: השני, לא השיב ידו מבלע (איכה ב ח) בלע ארני ולא חמל (שם ב ב) ואם יבלענו ממקומו (איוב ח יח) למה תבלע נחלת יי׳ (ש"ב ך יט) בלע ה׳ פלג לשונם נה) (תה׳ נה י): השלישי, פן יְבֻלַּע למלך (ש"ב יז טז) אם אמר איש כי יְבֻלָּע (איוב לז ך) כבלע את הקדש (במדבר ד ך)׳ ענין כסות [נו"ל כהד וכסות] המה׳

בלק׳ הנה יי׳ בוקק הארץ ובולקה (ישעיה כד א) בוקה ומבוקה ומבֻלקה (נחום ב יא)׳

במ׳ אעלה על במתי עב (ישעיה יד יד) על במותימו תדרוך (דב׳ לג כט) רק הבמות לא סרו (מ"ב יב ד)׳ ענין גב וגובה הם׳

בן׳ מתחלק לחמש מחלקות: האחד, בן או בת (שופטים יא לד) בנים ובנות (בר׳ ה ד) לבני לאשה (מ"ב יד ט) אשר בנינו כנטיעים (תה׳ קמד יב)׳ השני, בן בליעל (ש"א כה יז) כי בן מות הוא (שם כ לא) היה לי לבן חיל (שם יח יז) והיה אם בן הכות הרשע (דבר׳ כה ב)׳ השלישי מְדֻשתי ובן גרני (ישעי׳ כא י) לא יבריחנו בן קשת (איוב מא ך) בני אשפתו (איכה ג יג)׳ הרביעי, עת לבנות (קה׳ ג ג) הבונה בשמים מעלותו (עמו׳ ט ו) הוא יבננו ויכללנו (נחמ׳ ג טו) אבן מאסו הבונים (תלי׳ קיח כב) החמישי, רוח חכמה ובינה (ישע׳ יא ב) וירא און ולא יתבונן (איוב יא יא) בינה הגיגי (תלים ה ב) להבין אמרי בינה (משלי א ב)׳

בנס׳ מלכא בנס וקצף (דניאל ב יב)׳ פתרונו לפי ענינו עצב וקצף׳

בס׳ בוססו מקדשך (ישעיה סג יח) בוסים בטיט חוצות במלחמה (זכ׳ י ה) מתבוססת בדמיך (יחזקאל טז ו) כפגר מובס (ישעיה יד יט) על הרי אבוסנו (שם יד כה) נבוס קמינו (תה׳ מד ו) והוא יבוס צרינו (שם ס יד) כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה (ישעיה כב ה) נפש שבעה תבוס נפת (משלי כז ז)׳

בסר׳ אכלו בסר (ירמיה לא כט) ובסר גמל יהיה נצה (ישעיה יח ה) יחמס כגפן בסרו (איוב טו לג) האכל הבסר הקהינה שניו (ירמיה לא ל)׳ ענין הומץ המה׳

בע׳ מתחלק לג׳ מחלקות: האחד, יביע אמר (תלים יט ג) תבענה שפתי (שם קיט קעא) זכר רב טובך יביעו (שם קמה ז) הנה יביעון בפיהם (שם נט ח) ותשבר כד על המבוע (קהלת יב ו) מעין נבע נו): השני, אם תבעיון בעיו (ישע׳ כא יב) הוו בעין עלה (דניאל ו ה) ויצבא אבעה מנה (שם ז טז) נבעו מצפניו (עובדיה א ו) ענין בקשה הם: השלישי, נבעה בחומה נשגבה (ישע׳ ל יג) מים תבעה אש (שם סד א) יבאיש יביע שמן רוקח (קהלת י א)׳ ענין יבאיש ויזהים ויפסיד׳

בעד׳ וכפר בעדו ובעד ביתו (ויקרא טז ו) ויסגר יי׳ בעדו (בראש׳ ז טז) ואתה יי׳ מגן בעדי (תלים ג ד)׳

בעט׳ וישמן יְשֻׁרון ויבעט (דברים לב טו) למה תבעטו בזבחי (ש"א ב כט)׳

בעל׳ מתחלק לענינים, בעלת בעל (בראש׳ ך ג) כי יבעל בחור (ישעיה סב ה) כי יקח איש אשה ובעלה (דברים כד א) ומגזרתם בעלונו ארנים זולתך (ישעיה כו יג) לא יטמא בעל בעמיו (ויקר׳ כא ד) בעל הבור (שמות כא לד) בעליו אין עמו (שם כב יג) והם בעלי ברית אברם (בראש׳ יד יג) ומגזרת הבעל ענין אחרי בעל פעור (דברים ד ג) לבעלים יזבחו (הושע יא ב) את הבעלים ואת העשתרת (ש"א ז ד)׳

בער׳ מתחלק לד׳ מחלקות: האחד, ובערת הרע מקרבך (דברי׳ יז ז) ואתה תבער (שם כא ט) ובערתי אחרי בית ירבעם כאשר יבער הגלל (מ"א יד י) בערתי הקדש (דברי׳ כו יג) ושבה והיתה לבער (ישעיה ו יג): השני׳ כי יבער איש ושלח את בעירו ובער (שמות כב ד) המבער את הבערה (שם כב ה) ויבער מגדיש ועד קמה (שופטים טו ה) לא תבערו אש (שמות לה ג): ענין דליקה המה׳ השלישי, טענו את בעירכם (ברא׳ מה יז) ותשת העדה ובערם (במד׳ ך יא)׳ הרביעי נז), בינו בוערים בעם (תלים צד ח) נבער כל אדם

המבאר

נה) רש"י: בלע כמו השיב ידו מבלע כן פתר מנחם.
נו) רש"י: ומנחם פתר יביע לשון מעין נובע.

נז) בנלו"א אין לשרש בער מחלקה רביעית ונכללה במחלקה השלישית. וגם בראש הסימן לא נזכרו כי אם שלשה מחלקות.

בטח · מבטח כל קצוי ארץ (תהלים סה ו) בטחו בד׳ עדי עד (ישע׳ כו ד) יבטח כי יגיח ירדן (איוב מ כג) ·

בטל · ובטלו הטחנות (קהלת יב ג) ובטלו המו באדרע וחיל (עזרא ד כג) והות בטלא (שם ד כד) ·

בטן · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , מבטן מי יצא הקרח (איוב לח כט) מלעמת הבטן (מ״א ז כ) בבטן המלאה (קהלת יא ה) בטנך ערמת חטים (שיר ז ג) · השני , בטנים ושקדים (ברא׳ מג יא) ·

בין · ביני ובין בני ישראל (שמות לא יז) בין בית אל ובין העי (בראשי׳ יג ג) איש הבנים (ש״א יז כג) · בין שתי המערכות היה עומד ·

בך · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , מבכי נהרות (איוב כח יא) עד נבכי ים (שם לח טז) בעמק הבכא (תהלים פד ז) נבכי עדרי בקר (יואל א יח) עתה תהיה מבוכתם (מיכה ז ד) והעיר שושן נבוכה (אסתר ג טו) ויתאבכו גאות עשן (ישעיה ט יז) : ענין הנעה המה · השני , בכי תמרורים (ירמיה לא טו) בכה תבכה בלילה (איכה א ב) ויבך אתו אביו (בראשית לז לה) בכה לא תבכה חנון יחנך (ישעיה ל יט) כמשמעם ·

בכר · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , בכרה קלה משרכת דרכיה (ירמיה ב כג) בכרי מדין ועיפה (ישע׳ ס ו) : השני , בכור שורו (דברי׳ לג יז) לא יוכל לבכר (שם כא טז) צרה כמבכירה (ירמיה ד לא) לחדשיו יבכר (יחזקאל מז יב) יאכל בדיו בכור מות (איוב יח יג) מנחת בכורים לי״י (ויק׳ ב יד) ·

בל · מתחלק לי״א מחלקות : האחד , ובל יאמר שכן חליתי (ישעיה לג כד) בל תלך בו אני שיט (שם לג כא) טובתי בל עליך (תהלים טז ב) בל יחזקו כן תרנם (ישעיה לג כג) ואתה חשקת נפשי משחת בלי (שם לח יז) בלי משיח בשמן (ש״ב א כא) לשון לא המה : השני , ועל דניאל שם בל לשיזבותה (דני׳ ו טו) נראית תיבה הפוכה נתן לב להצילו נג) · השלישי , כרע בל (ישע׳ מו א) ופקדתי על בל בבבל (ירמיה נא מד) שם סמל הם : הרביעי , בלולה בשמן (ויקרא ב ה) בלול בשמן (שמות כט מ) בלתי בשמן רענן (תלי׳ צב יא) ענין רטיבה הוא , ויתכן להיות מגזרתם תבלל בעינו (ויקרא כא ך) הוא רטיבת הראש היורדת לעינים : החמישי , כי בול הרים ישאו לו (איוב מ ך) וארצנו תתן יבולה (תהלים פה יג) לבול עץ אסגוד (ישעיה מד יט) בירח בול (מ״א ו לח) · ויתכן להיות מגזרת בלולה בשמן (ויקרא ז י) · הששי , תבל עשו (שם כ יב) ואפי על תבליתם (ישעיה י כה) ואמר לבלה נאפים (יחזקאל כג מג) אפרים בעמים הוא יתבולל (ישעיה ז ח) ענין קדש הם · וענין לבלה נאפים לקדש נאופים · וענין אפרים בעמי׳ הוא יתבולל, יתערב בגוים ויתקדש בטומאתם ויטמא בערות נאופים : השביעי , ויבל לחמורים (שופ׳ יט כא) יגעה שור על בלילו (איוב ו ה) בשדה בלילו יקצרו (שם כד ו) בליל חמיץ יאכלו (ישעיה ל כד) ענין מספוא הם · השמיני , אחרי בלתי (ברא׳ יח יב) וצורם לבלות שאול (תהלים מט טו) כבגד תבלה (ישעיה נא ו) ומעשה ידיהם יבלו בחירי (שם סה כב) ועלהו לא יבול (תהלים א ד) נבל תבל (שמות יח יח) בלויי הסחבות (ירמיה לח יא) · התשיעי , ונבלה שם שפתם (בראש׳ יא ז) בלל ה׳ שפת כל הארץ (שם יא ט) · העשירי , יובל שי (ישעיה יח ז) יובלון מנחתי (צפניה ג י) תובלנה בשמחות וגיל (תה׳ מה טז) והוא לקברות יובל (איוב כא לב) מי-יובילני עיר מצור (תלים ס יא) · העשתי עשרה , מנדה בלו והלך (עזרא ד יג) ענין עונש ומס הם ·

בלג · מבליגיתי עלי יגון (ירמ׳ ח יח) המבליג שד על עז (עמוס ה ט) השע ממני ואבליגה (תה׳ לט יד) · ענין מאמץ [נו״ל תוקף] המה כמשמעו ·

בלם · במתג ורסן עדיו לבלום מד) (תהלים לב ט) תלה ארץ על בלימה (איוב כו ז) , ענין תוכן הם ·

בלס · כי בוקר אנכי ובולס שקמים (עמוס ז יד) · פתרונו כפי ענינו , נוער עצי יער ועלי שיחים ·

בלע · מתחלק לג׳ ענינים : האחד , ויבלע

המבאר

נג) הפירוש הזה לא נמצא כי אם בהעתקת לונדון .

מד) רש״י : ומנחם חבר לבלום וכן על בלימה לשון תוכן ע״כ . אמנם מנחם עצמו לעיל בפירוש אראל אמר כי פתרון תולה ארץ על בלימה תולה ארץ על מישור ונגור לדעתו מן במתג ורסן עדיו לבלום . כי המתג והרסן והחח יישירו הפרד והסוס כמלמד הבקר ודרבן לצמדים

גת עין (תהלים יז ח) יתכן להיות מגורת מבית ומחוץ (בראׄ ו יד) · הוא האישון שבתוך העין · ויתכן להיות אישון שחורות עין התיכונית ויהיה מגורת באישון חשך (משלי ד ד) ·

בג · מפת בג המלך (דניאל א ה) ואכלו פת בגו (שם יא כו) ·

בגד · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , ובגד בוגדים בגדו (ישעיה כד טז) לא ימשל למכרה בבגדו בה (שמות כא ח) וסלף בוגדים ישדם (משלי יא ג) ויאמר בגדתם (ש״א יד לג) כן בגדתם בי (ירמ׳ ג ד) ידעתי בגוד תבגוד (ישעי׳ מח ח) : השני , בבגד צמר או בבגד פשתים (ויק׳ יג מז) קציעות כל בגדותיך (תלים מה ט) בגדים כמשמעו ·

בד · מתחלק לששה ענינים : האחד , בד בבד יהיה (שמו׳ ל לד) ענינו מדה במדה , בשוה : השני , בדד ינחנו (דברי׳ לב יב) בדד ישב (ויקרא יג מו) יחידי · ישבה בדד (איכה א א) : השלישי , פרא בודד לו (הושע ח ט) כצפור בודד על גג (תלים קב ח) ואין בודד במועדיו (ישעיה יד לא) ענין רץ ונס : הרביעי , ועשית בדים למזבח (שמו׳ כז ו) ועשית בדי עצי שטים (שם כה יג) והובא את בדיו (שם כז ז) ותעש בדים ותשלח פארות (יחזקאל יז ו) : החמישי , בדיך מתים יחרישו (איוב יא ג) לא אחריש בדיו (שם מא ד) אשר בדא מלבו (מ״א יב לג) כי מלבך אתה בוראם (נחמיה ו ח) מפר אתות בדים (ישעיה מד כה) הרב אל הבדים (ירמיה נ לו) : הששי , כתנת בד קדש ילבש ומכנסי בד (ויקרא טז ד) מדו בד (שם ו ג) בגדי פשתים המה ·

בדל · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , או בדל אזן (עמוס ג יב) להבדיל בין הקדש (יחזק׳ מב ד) הבדל יבדילני ה׳ מעל עמו (ישע׳ נו ג) : השני האבן הבדיל (זכריה ד י) את הבדיל ואת העפרת (במדבר לא כב) ואסירה כל בדיליך (ישע׳ א כה) וברזל ועפרת ובדיל (יחזקאל כב ד) ·

בדולח · ועינו כעין הבדלח (במדבר יא ז) פתרונו כפי ענינו מאבני השהם :

בדק · לחזק את בדק הבית (מ״ב כב ה) · פתרונו לפי ענינו , תיקון צרכי הבית ·

בדר · אהיו עפיה ובדרו אנבה (דניאל ד יא) ענין נפץ הוא ·

בהט · בהט ושש (אסתר א ו) מרצפת אבני יקרה היא ·

בהל · נבהלה מאד (תהלים ו ד) וידי עם הארץ תבהלנה (יחזקאל ז כג) כי כלה אך נבהלה (צפניה א יח) ·

בהן · על בהן ידו הימנית (ויקרא ח כג) , בהנות ידיהם ורגליהם (שופטים א ז) ויקצצו את בהנות (שם א ו) אצבעות היד והרגל הם ·

בהק · בהק הוא פורח בעור (ויקרא יג לט) כמשמעו ·

בהר · בהרת בהרת לבנת (ויקרא יג לח) · בהיר הוא בשחקים (איוב לז כא) ·

בז · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , בז לדבר יחבל לו (משלי יג יג) כי דבר ה׳ בזה (במ׳ טו לא) בזה לך לעגה לך (מ״ב יט כא) נבזה בעיניו (תה׳ טו ד) ובזי יקלו (ש״א ב ל) · השני , בזזו איש לו (במדבר לא נג) בזוז בז (ישעיה לג כג) חש בז (שם ח א) ובבזה לא שלחו את ידם (אסתר ט י) ענין שלל המה ·

בזר · בזר עמים קרבות יחפצו (תה׳ סח לא) ורכוש לכם יבזור (דניאל יא כד) כמו יפזר ·

בחל · וגם נפשי בחלה בי (זכרי׳ יא ח) · פתרונו כפי ענינו כמו חלתה בי ·

בחן · מתחלק לב׳ מחלקות · האחד , בחון נתתיך בעמי (ירמיה ו כז) בחנני ה׳ ונסני (תהלים כו ב) ה׳ צדיק יבחן (שם יא ה) ובחנתיך כבחן את הזהב (זכריה יג ט) · השני , עפל ובחן (ישע׳ לב יד) הקימו בחוניו עוררו ארמנותיה (שם כג יג) ·

בחר · מתחלק לב׳ ענינים : האחד , בחירי רצתה נפשי (ישעיה מב א) בגבעת שאול בחיר ה׳ (ש״ב כא ו) כי יעקב בחר לו יה (תהלים קלה ד) · השני , בחוריו אכלה אש (תהלים עח סג) בחורים טחון נשאו (איכה ה יג) זקן בחור ובתולה (יחזקאל ט ו) · ·

בט · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד , לא הביט און (במדב׳ כג כא) הנה כה מבטנו (ישע׳ כ ו) מכוש מבטם (שם כ ה) ונבט לארץ (שם ה ל) ענין ראיה המה : השני , יש בוטה כמדקרות חרב (משלי יב יח) לבטא בשפתים (ויקרא ה ד) מבטא שפתים (במדבר ל ז) ענין מלל המה ·

מן כרה שוך (יחזקאל כז ד), הררי עד (חבקוק ג ו) מן הרי בגלבע (ש"א א כא), עממיך (שופ' ה יד) מן עמך · לבב מן חכם לב · וכהנה רבות ומצוים יורה על רובם · וכה מקרה קצני המלים גם המה יכפלו על [נו"ל לפי] מיעוט אותיותיהם · כאלה : ציון מנצנים וציון מנצה · הה מנהי · תת ממתן · והמלים אשר הם עדופי אות משתי קצותיהם יש מלה כרותת אות בתחלתה ויש באחריתה · ואלה מקצת המלים הנחתמים נב) בעודף : גם משלשם (בראשית לא ה) על שפם יעטה (ויקרא יג מה), ריקם שלחתני (בראש' לא מב), רוח עועים (ישעיה יט יד), דק מחספס (שמות טז יד), ושתי שרשרת (שם כח יד) : שִׁלְשֹׁם משלש · שפם משפה · ריקם מרק · עועים מעוה · מחספס מחשף · שרשרת משרש · וכמקרה הזה יקרה לנו"ן, ישנו [נו"ל יש נו"ן] משרות המלים בתחלתה וישנו [נו"ל ויש נון] סרוח באחריתה ולא יקרה כן ליתר האותיות · ואלה מקצתם : כי כל סאון סאן ברעש (ישעיה ט ד) נודע כי סאון מגזרת סאן הוא ויסודת שניהם מגזרת סאה, סאתים, סאים, אך יתכן להיות שקלת סאון, כשאון משאה · כגאון מגאה · וכעשרון ממעשר, וכעצבון מעצב, וזכרון מזכר, ושברון משבר, וחשבון מחשב, והגיון מהגה, וחביון מחבי · ופדיון מפדות, וחזיון ממחזה, וכהנה רבות בתורה, הנה כן תוכן סאון וכה משפטו, אבל סאן נראה הנון אחוז במלה כיתר האותיות הנכתבים בה · וכמהו אהל בל יצען (ישעי' לג כ) אין לנון מפעל כל דבר הלא הוא מגזרת צועה מהר צעה להפתח (שם נא יד), ושלחתי לו צעים וצעהו (ירמיה מח יב) · וכמהו ישורן (דברים לג ה), מעוניה (ישעיה כג יא) · ונצנים (שיר ב יב) וכנעניה (ישעיה כג ח) · וצקון לחש (שם כו טז) וכאלה הרבה ·

ואלה מקצת המלים עדופי אות למבראשונה, את אזכרתה (ויקרא ב ב) מזכר, שלהבת (יחזק' כא ג) מלהבה, ואנכי תרגלתי (הושע יא ג) מרגל, ואפרחיו יעלעו דם (איוב לט ל) מילע קרש (משלי ך כה) · הנה לקחתי (ישעיה נא כב) ממקח · ופתרון ואנכי תרגלתי לאפרי' קחם על זרועתיו (הוש' יג ג) כה הוא, אמר אלהים מרוב ידידתו לישראל פסחתי ורביתי אותם כאשר יגדל האומן את היונק בהשתעשעו עמו בלמדו אותו לפסוע מצער בקחתו אותו על זרעותיו משתעשעו ומיישבו עד אשר החזקנה רגליו, והם לא השכילו ולא ידעו כי רפאתים :

בא . מתחלק לד' ענינים : האחד בא גד (בראשית ל יא) וגדעון בא (שופטים ו יט) לא בא בן ישי (ש"א ך כז) על כן לא בא (שם ך כט) : השני, והבאתי השמש בצהרים (עמוס ח ט) ארץ מבוא השמש (דברים יא ל) בא שמשה (ירמי' טו ט) ולא אץ לבוא (יהושע י יג) · השלישי והבאת את הבדים (שמות כה יד) הבא נא ידך בחיקך (שם ד ו) והובא את בדיו (שם כז ז) כי הובאו בית יוסף (בראשית מג יח) · הרביעי · בא אל אשת אחיך ויבם אותה (שם לח ח) בוא אל פלגשי אביך (ש"ב טז כא) ויבא אליה ותהר לו (בראשית לח יח) בא נא אל שפחתי (שם טז ב) יסוד אחד לכולם ·

באר · מתחלק לב' מחלקות : האחד, עלי באר ענו לה (במדבר כא יז) באר חפרוה שרים (שם כא יח) באר מים חיים (בראשית כו יט) כמשמעו : השני הואיל משה באר (דברים א ה) באר היטב (שם כז ח) ענין פירוש הם ·

באש · מתחלק לב' מחלקות : האחד באש מחניכם (עמוס ד י) זבובי מות יבאיש יביע (קהלת י א) הבאישו נמקו (תלים לח ו) אשר הבאשתם את ריחנו (שמות ה כא) ותבאש הארץ (שמות ח י) · השני תחת שערה באשה (איוב לא מ) ויעש באשים (ישעיה ה ב) ענין קוצים הם ·

בב · שמרני כאישון בת עין (תהלים יז ח) אל תדם בת עינך (איכה ב יח) בבבת עינו (זכריה ב יב) נשקפה ותיבב (שופטים ה כח) · נראים שלשתם ענין אחד · ויתכן להיות ותיבב מגזרת ניב שפתים (ישע' נז יט) ויכל מהתנבות (ש"א י יג) והתנבית (שם שם ו) · פתרון ותיבב נוטה הנה והנה ·

בבת · נוגע בבבת עינו (זכריה ב יב) כאישון

נב) נ"ה המחת מ"ם, ויתכן לקיים גם גרסא הואה. כי מיד אחר זה יאמר המחבר וכמקרה הזה יקרה לנון.

המלה ולא יותר מהאותיות עד אחד · וכמקרה הזה יקרה ליתר המלים העליונים האלה · ונמצאו בלי יסוד ובלי עקר אחוז אשר לא ימוש · עד הנה משפט יסודות המלים ומדת מחברתם וקצב אותיותם ·

אלה המלים הנכפלים לששת מראותם למיני מחלקותם אך המלים הנכפלים בד בבד אשר יחצו לשנים אלה הם: גלגליו כסופה (ישעיה ה כח) ויגל את האבן (בראשית כט י) · והרהרין על משכבי (דני׳ ד ב) הרו והגו מלב (ישע׳ נט יג) ותתחלחל המלכה (אסתר ד ד) מפניו יחילו עמים (יואל ב ו) · הנה ה׳ מטלטלך (ישע׳ כב יז) והטלתי אותך (ירמיה כב כו) · והתחתים בדרך (קהלת יב ה) החתת כיום מדין (ישעיה ט ג) · בחרחר ובחרב (דברים כח כב) ועצמי חרה (איוב ל ל) נלאתי כלכל (ירמיה ך ט) מבלתי יכלת (במדבר יד טז) ויתמרמר אליו (דניאל ח ז) שמי לך תמרורים (ירמיה לא כא) · ביום נטעך תשגשגי (ישעיה יז יא) ישגה אחו בלי מים (איוב ח יא) · כבוצר על סלסלות (ירמיה ו ט) סל המצות (ויקרא ח ב) סלי הרי (בראשי׳ מ טז) · סלסלה ותרוממך (משלי ד ח) סלו לרכב (תלים סח ה) · לא פנים קלקל (קהלת י י) נחשת קלל (יחזקאל א ז) · וכתבת קעקע (ויקרא יט כח) והוקע אותם (במר׳ כה ד) · ישתקשקון ברחבות (נחום ב ה) בעיר ישקו (יואל ב ט) · ואשתעשע במצותיך (תהלים קיט מז) ואשעה בחקיך (שם קיט קיז) · זבחי הבהבי (הושע ח יג) הבה לי בנים (בראשית ל א) · קוצותיו תלתלים (שיר ה יא) גבה ותלול (יחזקאל יז כב) · מעשה תעתעים (ירמיה י טו) לדבר אל ה׳ תועה (ישעיה לב ו) · גרגרים בראש אמיר (שם יז ו) עשרים גרה (שמות ל יג) · כמתלהלה הירה זקים (משלי כו יח) ותלה ארץ מצרים (בראש׳ מז יג) · שלו הייתי ויפרפרני (איוב טז יב) אתה פוררת (תלים עד יג) · ואחז בערפי ויפצפצני (איוב טז יב) ונפץ את עולליך (תלים קלז ט) · והשביע בצחצחות (ישעיה נח יא) והמונו צחה צמא (שם ה יג) · מעשה צעצעים (דה״ב ג י) היציע התחתנה (מ״א ו ו) · בסאסאה (ישעיה כז ח) כי כל סאון (שם ט ד) · ערער תתערער (ירמיה נא נח) ערו ערו עד היסוד בה (תלים קלז ז) · לעפעפי תנומה (שם קלב ד) התעיף עיניך בו ואיננו (משלי כג ה) צלצל כנפים (ישעיה יח א) תצלנה שתי אזניו (מ״ב כא יב) · ובכרכרות (ישעיה סו ך) שלחו כר מושל ארץ (שם טז א) ·

וגם אלה המלים הנכפלים כמוהם מבלעדי מראשותי המלים הנותרים על החלקים אשר יחצו לשנים: והאספסף (במדבר יא יד) · חברברתיו (ירמיה יג כג) · שחרחרת (שיר א ו) . התמהמהו (ישע׳ כט ט) · בחלקלקות (דני׳ יא כא) · בשפרפרא (שם ו ך) · הפכפך (משלי כא ח) · סחרחר (תלים לח יא) · אבעבעת (שמות ט ט) · ירקרקת או אדמדמת (ויקרא יד לז) · לחפרפרות (ישעיה ב ך) · פתלתל (דברים לב ה) · עקלקלותם (תלים קכה ה) · שעטנז (ויקרא יט יט) · ויתכן להיות מגזרתם נא) פקח קוח (ישעיה סא א) נמצאת זאת המלה מחולקת לשני מלין, אבל לפי ענין קו הלשון ומראה הפתרון ופשר משפט ענינה נראה מלה אחת כיתר המלים החמישיים האלה · מדה אחת וקצב אחד להם ·

ואלה המלי׳ אשר יכפלו מראשותיהם לאותיותיה׳ כאשר יכפלו באחרית המלים, ואלה אינם נאחזים ביסודת המלים כי אם על ידי כפל כאלה; לטטפת (דברים ו ח) מן והטף אל דרום (יחזקאל כא ב) · פיפיות (ישעיה מא טו) מגזרת פה אל פה (במד׳ יב ח) · ושאשאתיך (יחזק׳ לט ב) מגזרת השיאני (בראשית ג יג) · קיקלון (חבקוק ב טז) מגזרת קלון (שם) · יעערו (ישעיה טו ה) מגזרת יערו (ירמיה נ מא) · ששר (שם כב יד) מגזרת ותשרי (שם נז ט) לשון משיחה ומרקחה · בבת (זכריה ב יב) מן בת עין (תלים יז ח) · ככה (שמות יב יא) מן כה אמר · וכה יקרה לרוב האלפין בתחלת המלים והנם כתובים במחברת אל״ף ·

וגם אלה מקצת המלים אשר יכפלו אחרוני אותיותיהם; סובב, חוגג, נודד, צרר, שרר, בזז, גזז, סורר: חוגג מן חג · גזז מן גז · שורך

המבאר

נא) כלומר במשקלם, ובכאן נראה כי במספר מלים החמישים אשר הזכיר המחבר לעיל צד 59 הוא ששה עשר, וצ״ל חמשה עשר יתכן כמו כן לסבת מלת פקח קוח שאיננה ודאית מענינם אצל המחבר ובנ״א נמצא בתוכם גם מלת חמרמרו ·

ממזרח (ישעיה מא ב) מים קרים (ירמיה יח יד) מימינו בכסף שתינו (איכה ה ד) מי הים (תלים לג ז) · וכמו השחר (בראשית יט טו) כמוני כמוך (מ"א כב ד) · כמוהם יהיו (תלים קטו ח) · מה נאמר לו (איוב לז יט) מה תתן לי (בראׁ לח טז) במה אדע (שם טו ח) למה תעשה כה לעבדיך (שמות ה טו) למה הרעת (במדבר יא יא) כמה ימי עבדך (תהלים קיט פד) כמה ימי שני חייך (בראשית מז ח) .

נ · ולא תונו איש את עמיתו (ויקרא כה יז) ואיש לא הונה (יחזקאל יח טז) להונתם (שם מו יח) ואחריתו יהיה מנון (משלי כט כא) ·

ס . מסה ומריבה (שמות יז ז) כיום מסה במדבר (תלים צה ח) המסת הגדלת (במדבר ז יט) והאלהים נסה את אברהם (בראשית כב א) .

ע · לעי השדה (מיכה א ו) מעי מפלה (ישע׳ יז א) אך לא בעי ישלח יד (איוב ל כד) ויעה ברד (ישעיה כח יז) ·

פ · פה אל פה (במדבר יב ח) כי פי המדבר אליכם (בראשית מה יב) ולה שני פיות (שופטי׳ ג טז) לפי חרב (בראשית לד כו) לפי רב השנים (ויקרא כה טז) כפי עבדתם (במדבר ז ז) הן אני כפיך לאל (איוב לג ו) לפיהן ישיב גאלתו (ויקר׳ כה נא) ולפי העלות הענן (במדבר ט יז) ·

צ . אנשי מצתיך (ישעיה מא יב) אוהב מצה (משלי יז יט) אשר הצו (במדבר כו ט) בהצתם על ה׳ (במדבר כו ט) עברים נצים (שמות ב יג) ויצץ ציץ (במד׳ יז כג) הנצנים נראו בארץ (שיר ב יב) עלתה נצה (בראשית מ י) כציץ יצא וימל (איוב יד ב) תנו ציץ למואב (ירמיה מח ט) כי נצא תצא (שם) מראתו בנצתה (ויקרא א טז) מלא הנוצה (יחזקאל יז ג) כי נצו גם נעו (איכה ד טו) ·

ק · שתו ושכרו וקיו (ירמיה כה כז) כאשר קאה (ויקרא יח כח) ·

ר · הורני לחומר (איוב ל יט) או ירה יירה (שמות יט יג) ויורו המורים (ש"ב יא כד) צדה אורה (ש"א ך ך) ולא יורה שם חץ (מ"ב יט לב) לירות במו אופל (תלים יא ב) כמתלהלה הירה זקים (משלי כו יח) הורני ואני אחריש (איוב ו כד) ולהורת נתן בלבו (שמות לה לד) ונביא מורה שקר (ישעיה ט יד) הורני ה׳ דרכך (תהלים כז יא) לא יכנף עוד מוריך (ישעיה ל ך) יורה ומלקוש (דברים יא יד) את המורה לצדקה (יואל ב כג) עד יבא ויורה צדק (הושע י יב) כוסי רויה (תלים כג ה) ·

ש · כי השה אלוה חכמה (איוב לט יז) כי ישה לך אלוה מעונך (שם יא ו) · נשיתי טובה (איכה ג יז) ישראל לא תנשני (ישעיה מד כא) צור ילדך תשי (דברים לב יח) · לא ישיא אויב בו (תלים פט כג) כי תשה ברעך משאת מאומה (דברים כד י) לא נשיתי ולא נשו בו (ירמיה טו י) ·

ת · תהותתו על איש (תהלים סב ד) התיו לאכלה (ירמיה יב ט) · לתת להם (שמות ו ד) תן להם (תלים כח ד) ויתן להם (בראשית מה כא) מתת אלהים היא (קהלת ג יג) ·

ואלה המלים אשר יקומון בלי יסוד באסוף האותיו׳ לפי ניב המדבר והיו למבטא אשר בהתקבצ׳ נעשו מלה ובהתפזרם *) יצאו במלאכת מחשבת, כי המלה תקבצם והמלאכה תפזרם · כי אמנם בעוד האותיות מלה יש למו מראה · ובעת נהפך [נוו"ה צרפך] מעבריהם איש לעברו יפנו ולא נותר גם אות, ואלה הם ; הם, המה, לי, לכם, לנו, למו, להם, בי, בהם, בכם, במו, בהם, בהן. בהנה, בהמה, כהם, כהנה, כה תעשה להם לצרפם · באמרך להם, לכם, נמצא מפעל הלמד מוסב לדבר נ), אך מחולק לענינים ומוכן [נ"ב ומובן] לפתרונות ; המראה האחד כאלה. לצדיק ולרשע לטוב ולטהור ולטמא (קהל׳ ט ב) · המראה השני, האתם תריבון לבעל (שופטים ו לא) אם לאל תריבון (איוב יג ח) · המראה השלישי, וימת לבו בקרבו והוא היה לאבן (ש"א כה לז) יחשב לתבן ברזל (איוב מא יט) · ויש ללמ"ד פנים אחרים מלבד אלה · הן נמצא מפעל הלמד הנכתב בלהם מוסב לדבר ושארית האותיות עשוין ללשון רבוי כיתר המלים · ע"כ נשבתו האותיות ונסתר בנין

המבאר

נ) פי׳ הלמ"ד בא כאחד שאר אותיות השמוש של בכל"ם לחורות על מצב הדבר, והוא על אופנים שונים . עיין בהקדמת המחברת צד ל במעלות הלמ"ד . ועוד בשרש אבל צד 13 ·

*) בכל הנוסחאות מלבד דהמבורג כתוב ובהבקרם ·

מכל קנין סו) , כי אם מלים במנין ? אבל פני אלהינו לחלות להטות לבב המבקש לנתיב יושר להשיג נכונה ·

ואלה קצות המלים הרביעיים ·

רטפש בשרי מנוער (איוב לג כה) זרזיף ארץ (תלים עב ו) פתגם (קהלת ח יא) רפסדות על ים יפו (דה"ב ב טו) שלהבת יה (שיר ח ו) שלאנן (איוב כא כג) פתאום (במדבר ו ט) פתגם (קהלת ח יא) זלעפה (תלים קיט נג) הפרתמים (אסתר א ג) הרצובות (תלים עג ד) סמדר (שיר ב יג) חלמיש (תלים קיד ח) כרכב (שמות כז ה) עשהרות צאנך (דברים כח ד) · וכאלה יש בלשון עברית מעט מזער מלים רביעיים ·

ואלה מקצת המלים השלישיים ·

אזר , בהן , גדע , דרש , הרס , זרע , חנף , טרף · שלשתם עקר המה ·

ואלה מקצת המלים השניים ·

אין , בר , גש , דש , הס , זה , חל , טיט , יף , כל , לא יסורו שניהם מהמלים כי יסוד המה ·

ואלה מקצת המלים האחריים ·

ב · שמרני כאישון בת עין (תהלים יז ח)* אל תדום בת עינך (איכה ב יח) בעד החלון נשקפה ותיבב כו) (שופ' ה כח) נוגע בבבת עינו (זכריה ב יב) ·

ג · בתוליה נוגות כט) (איכה א ד) · כי ה' הוגה (שם א ה) עד אנה תוגיון נפשי (איוב יט ב) ונסו יגון ואנחה (ישעיה לה י) תוגת אמו (משלי י א) הגו סיגים מכסף (שם כה ד) נוגי ממועד (צפני' ג יח) כאשר הגה מן המסלה (ש"ב כ יג) הגה ברוחו הקשה (ישעיה כז ח) ויגה בני איש (איכה ג לב) ·

ד · תודת שלמיו (ויקרא ז יג) גם אני אודך (איוב מ יד) מודה ועזב ירחם (משלי כח יג) והתודו את עונם (ויקרא כו מ) כי חמת אדם תודך (תלים עו יא) טוב להודות לה' (שם צב ב) הודו לה' כי טוב (דה"א טז לד) כל ראיך ידוד ממך (נחום ג ז) מתי אקום ומדד ערב (איוב ז ד) מלכי צבאות ידדון ידדון (תלים סח יג) אדדה כל שנותי (ישע' לח טו) נע ונד (בהא' ד יב) וידד כחזיון לילה (איוב ך ח) דודי לי ואני לו (שיר ב טז) מה ידידות משכנותיך (תלים פד ב) אדדה עד בית אלהים (שם מב ה) נצבו כמו נד נוזלים (שמות טו ח) קמו נד אחד (יהושע ג טז) ויעמדו נד אחד (שם ג יג) ואעמידה שתי תודות גדולת (נחמיה יב לא) והתודה השנית ההולכת למואל (שם יב לח) לידות את קרנות הגוים (זכריה ב ד) וידו אבן בי (איכה ג נג) גמול ידו הדה (ישעיה יא ח) ·

ה · ונהה נהי נהיה (מיכה ב ד) אל יודעי נהי (עמוס ה טז) ונשאו עליך בניהם קינה (יחזקאל כז לב) הוי אשור שבט אפי (ישעיה י ה) ובכל חוצות יאמרו הו הו (עמוס ה טז) הה ליום (יחזקאל ל ב) אהה אדני אלהים (יהושע ז ז) וינהו כל בית ישראל (ש"א ז ב) לא נה בהם (יחזקאל ז יא) קינים והגה והי (שם ב י) ·

ז · והזה הכהן באצבעו (ויקרא יד כז) ומזה מי הנדה (במדבר יט כא) והזית על אהרן (שמות כט כא) כן יזה גוים (ישעיה נב טו) ויז ממנו (ויקרא ח יא) ·

ח · די הוה צבא הוה מחא (דניאל ה יט) ויחי עוד לנצח (תלים מט י) ·

ט · להטות משפט גבר (איכה ג לה) נטיתי לבי לעשות חקיך (תלים קיט קיב) הט אזניך (שם יז ו) לא תטה משפט (שמות כג ו) והמטים עקלקלותם (תלים קכה ה) כנחלים נטיו (במדבר כד ו) נטה את מטך (שמות ח יב) נטה שמים לבדו (איוב ט ח) .

כ . והכית בצור (שמות יז ו) והך את עפר הארץ (שם ח יב) להכות בחנית · · · ויך בהם מכה גדולה (ש"א יט ח) ולהכות באגרוף רשע (ישעיה נח ד) יך ויחבשנו (הושע ו א) ·

ל · הילל ברוש (זכריה יא ב) קול יללת הרעים (שם יא ג) הרה ללת סט) (ש"א ד יט) והילילו (ירמיה ד ח) ·

מ · מי ומי ההלכים (שמות י ח) מי העיר

המבאר

כו) פי' אחרי לא נותר מכל קנין . סו) רש"י ותיבב לשון דבור כמו מבב שפתים ורביתנו פרשוהו לשון נגוחה כתרועה דמתרגמינן יבבא . ואני אומר לשון ראיה כמו בבת עינו ומן חברו מנחם . עיין להלן שרש בב . כח) רש"י: נוגות לשון יגון ואין שרש בתיבה אלא הנים"ל לבדה ע"כ , ולא נזכר מנחם .

כט) רש"י : על כרחו ללדת פירושו ואין לו דמיון ומנחם חברו בחלק יללה לפי שחבלי לידתה בללה באו לה · ויסוד יללה אין אות ביסודה אלא לפ"ד לבדה .

אחל מחברת בית ·

בא באר באשי · בב בבת · בג בגד · בד בדל בדלח בדק בדר · בהט בהל בהן בהק בהר · בז בזר · בחל בחן בחר · בט בטה בטח בטל בטן · בין · בך בכר · בל בלג בלם בלס בלע בלק · בם בן בנס · בס בסר · בע בעד בעט בעל בער בעת · בץ בצל בצע בצק בצר · בק בקע בקר בקש · בר ברא ברר ברח ברך ברם ברק ברש ברת · בש בשל בשם בשן בשס בשר · בת בתל בתק בתר ·

את נועם יתר לשון הקדש נעלה על כל הלשונות ותרבינה מליצותיו ותעצמנה תוצאותיו לבלתי מצוא האדם חקר ותכלית · אפס לא יודע יתרון [נ"ה פתרון] כי אם בחפש סודי מעמקיו ומרחבי דקדוקיו ועניני חקיו להעמיד למלים משקולת וקו · וכה יכון פתרון לאנשי שכל למצוא פשר לכל ענין ופתח לכל סתום [נ"ה החתום] לישר כל עקוב להורות על האותיות למיני יסודותם ועניני מלאכותיהם, וללמד על חנותם ונענועם לשנוי מראיהם, ולהאליף על כפילתם לפלגותיהם לכונן מחלקות המלים ודמיוניהם בשום במו לב לתור כמשפט או ישיגו מבקשם את חק גבולתו בעזרת המלמד לאדם דעת ·

בי"ת הוא אות מאותיות המשרתים וכבר קדמו במחברת אל"ף מקצת מעלותיו ומיני מפעלותיו · אמנם הוא מחולק לשני פנים · ישנו משרת וישנו יסוד · אך המלים מחולקים לחמש מחלקות, לפי כח די [נ"ו נח או] נענוע הלשון להסיב המלה למרבית פניה · יש מלה אשר יסודה חמש אותיות, ויש מלה אשר עקרה ארבע אותיו' ויש מלה אשר עקרה שלש אותיות, ויש אשר שרשו שתים אותיות · ויש אחת · עד כה גבול המלים ותוכן הלשון · והנוסף על המדה הזאת שמות המה · והנגרע ממנה סד) הם מלים אשר אין להם יסוד · אבל במיעוט אותיות המלה תקל מסבתה על הלשון וברבות אותיותיה תכבד על הלשון · כי בהיות המלה קטנת יסוד ירבון משרתיה ובהיותה רבת שרשים ימעטון משרתיה על כן יקלו על המלה ויכבדו עליה · אך יש מהמלים מלים אשר אין להם יסוד כי האותיות נקבצים והיו למלה יחדו מועדים למלאכה נכונים לשרת לפי' ענין המדבר ·

ועתה אבאר מפתח עניני מחלקותם עד כלות מיניהם · וגם יש מהמלים טעוני כפל אשר נכפלים לחמש אותיות, מחלקות חמשה פנים להם כפי מחלקות המלים · כי כאשר יחלקו מחלקות המלים לחמש מחלקות ככה יחלקו מיני כפילתם לחמש מראות, ועליהם ינהג לשון עברית והוא גבול עמידתו הידוע לו · וכה משפט כפילתם · יש מלים אשר יחצו לשנים כי יחצו בד בבד, ויש די בחצים אבל נכפלים לנחת השפה וצחצוח הלשון ויש מלים כמוהם אשר נכפלים, אך מבלעדי ראשוני המלים אשר יותרו על מחצת החלקים להורות כי עקר המה ולא ימושו מהמלים על כן נשארו להכפל, ויש מלים אשר יכפלו ראשוני אותיותם בתחלת המלה כאשר יקרה לרוב האותיות באחרית המלה · ואלה יכפלו מיסודת המלים ההמה ולא יאחזו בהם · ויש מלים מעוטי אותיות אשר נכפלים לפי קצרתם, מלה בת אות נכפלת לפי קטנותה ומזער נענועתה, ויש מלים סרוחי אות עדופי נענוע ראשונה, וככה יעדפו לאחרונה ואינם נאחזים ביסודתם כי נותרו על עיקר המבטא: עד הנה משפט מחלקות המלים וכפל אותיותם ·

אלה הם מקצת המלים החמשיים ·

בשפרפרא (דניאל ו ך) · אבעבעת (שמו' ט ט) שחרחרת (שיר א ו) התמהמהו (ישע' כט ט) חמשתם יסוד אחת מהנה לא נעדרה כי כלם עיקר. והם ששה [נ"ה המשה] עשר מלים אשר נמצאו בלשון עברית אך בפלטת ספרי הקדש וכתבי אמנדה סה), ואלו קפאו ניני [נו"ל מני] ישורון על שמריהם ולא גלו מגבולם ולא טעמו טעם גולה נמצא בשפתם כהנה וכהנה · ומה כח המלקט אשר סר מעליו צל הממלכה ושכל מליצת מזוקקיה, להשיג ענין, ולבנות בנין, ולא נותר

והמבאר

סד) פי' המלים אשר מספר אותיותיהם רב ממדת החמשה הם שמות העצם פרטיים ואין שרש פחות מאות אחד. ועל האחרון הנה אמר שהם מלים אשר אין להם יסוד ר"ל אינם במציאות כלל.

סה) פי' ביתר הפלטה אשר נשארה אצלנו מכתבי הקדש לא נמצאו רק ששה עשר מלים חמישיים.

את השמים ואת הארץ (בראשית א א) את הים ואת היבשה (יונה א ט) · יש מלים אשר לא נפתרים לשון בלשון היטב · אבל הדמיונות יורו עליהם · אלו האתים וכל אתים אשר כמוהם מגזרת אתו ואת בנו (ויקרא כא כח) ואתכם לקח ה׳ (דב׳ ד ך) ואתכם אזרה בגוים (שם כו לג) אתי שלח ה׳ (ש״א טו א) · ויש אשר פתרונו עם · אם יש את נפשכם (בראשית כג ח) אתה תבוא את העם הזה (דברים לא ז) אשר הִכָּה את המדינית (במד׳ כה יד) אל תבא במשפט את עבדך (תלי׳ קמג ב) ומשפט הכהנים את העם (ש״א ב יג) ויהי ה׳ את יוסף (בראשית לט כא) ואת אבשלום הלכו (ש״ב טו יא) וישלמו את ישראל (שם י יט) זה חסדך את רעך (שם טז יז) הישבים את נבות (מ״א כא ח) הואל נא ולך את עבדך (מ״ב ו ג) את מנשה ואת אפרים (בראשית מו ך) את מי נועץ ויבינהו (ישעיה מ יד) · לא את אבותנו כרת ה׳ (דברים ה ג) הנני משחיתם את הארץ (בראשית ו יג) · ויבכו איש את רעהו (ש״א ך מא) וכאלה הרבה · וכלם מגזרת וְאִתּוֹ אהליאב (שמות לח כג) ואתכם יהיו איש (במד׳ א ד) ומאת עדת בני ישראל (ויקרא טז ה) מאתך תהלתי (תלים כב כו) בריתי היתה אתו (מלאכי ב ה) · הן נמצא את מֵאתוֹ ואת מֵאִתּוֹ · ויש את אשר פתרונו מן, כאלה: הם יצאו את העיר (בראשית מד ד) כצאתי את העיר (שמות ט כט) ויצא משה מעם פרעה את העיר (שם ט לג) חלה את רגליו (מ״א טו כג) אני דואג את היהודים (ירמיה לח יט) ·

השני איש את מחרשתו ואת אֵתוֹ (ש״א יג ך) וכתתו חרבותם לְאִתִּים (ישעיה ב ד) כתו אִתֵּיכֶם לחרבות (יואל ד י) ·

השלישי יֵאֹתוּ לנו האנשים (בראשית לד כב) אך בזאת נֵאוֹת לכם (שם לד טו) ויאתו הכהנים (מ״ב יב ט) מלך הגוים כי לך יאתה (ירמיה י ז)·

הרביעי אתיו אקחה יין (ישע׳ נו יג) שבו זאתיו (שם כא יב) עדיך תאתה (מיכה ד ח) יאתיו חשמנים (תלים סח לב) כי פחד פחדתי ויאתיני (איוב ג כה) אתא בקר (ישעיה כא יב) כסופה יאתה (משלי א כז) קרבו ויאתיון (ישע׳ מא ה) כפרץ רחב יאתיו (איוב ל יד) ענין ביאה המה ·

החמישי אַתְּ כרוב ממשח הסוכך (יחזקאל כח יד) וְאַתְּ תדבר אלינו (דברים ה כד) ואם ככה אַתְּ עשה לי (במד׳ יא טו) את ורברבנך: אתה בקעת מעין ונחל (תלי׳ עד טו) אתה הובשת (שם) אתה הכינות (שם עד טז) ענין אחד להם · ואם ככה את אשר עשה לי נראית המלה דבורה בלשון ארמית ואנת ורברבנך (דניאל ה כג) ·

הששי אותת ומפתים (דברים ו כב) וישם ה׳ לקין אות (בראשית ד טו) אתותינו לא ראינו (תהלים עד ט) ·

אתון · מתחלק לשלשה מחלקות: האחד אתון נורא יקידתא (דניאל ג ו) ענין כבשן הוא · השני והאתנת רעות על ידיהם (איוב א יד) ותראני האתון (במדבר כב לג) · השלישי השער האיתון (יחזקאל מ טו) ·

אתיק · אל פני אתיק (יחזקאל מב ג) אשר על אחריה מאתיקיהא (שם מא טו) ·

אתמל · ואתמל עמי לאויב יקומם (מיכה ב ח) · ערוך מאתמול תפתה (ישעיה ל לג) כיום אתמול כי יעבר (תלים צ ד) פתרון ערוך מאתמול תפתה, ערוך מקדם, נכון מאז תפתה · ופתרון ואתמול עמי לאויב יקומם · עמי היה לאויב מתנקם · ועשקו את דליהם וגזלו את ענייהם והמסו את יתומיהם ואת אלמנותיהם ·

אתנן · לא תביא אתנן זונה (דברים כג יט) והיה סחרה ואתננה (ישעיה כג יח) אתנה המה לי (הושע ב יד) ענין מחיר המה ·

אתר · מתחלק לשלש מהלקות: האחד אתר די דבחין דבחין (עזרא ו ג) יתבנא על אתרה (שם ה טו) ענין מקום הוא · השני דרך האתרים (במ׳ כא א) יתכן להיות מגזרת ויתורו את הארץ (שם יג כא) מתור הארץ (שם יג כה) · השלישי אתרו עפיה (דניאל ד יא) פתרונו כפי ענינו כרתו ענפיו ועקרו סנסניו, ויתכן להיות מגזרתם אף לזאת יחרד לבי ויתר ממקומו (איוב לז א) ·

ותשלם מחברת אלף ·

כמלה זאת וכענין זה: על כן יוכל הטוען לטעון שאין תי"ו בא אחרי שי"ן ואחרי סמ"ך כי אם במלים אשר שיניהם תחלתם ואין זה מהם ולא מגזרתם על דבר האלף הנקדם [כ] במלה ולא נודע אם יוצא [נו"ו ימצא] בלשון עברית אם אין· דע כי כל התוין המובאין במלין אשר אינם יסוד בהם בנינם וענינם על שתי פנים וכה ענין תוצאותיו: כל מלה אשר תחלתה שין או סמך מיוסדים במלה יהיה התיו שני לאותיותיה, וכל מלה אשר אין תחלתה שי"ן או סמ"ך כי אם אות מיתר האותיות יהיה התי"ו ראשון לאותיותיה או לאותיות היסוד· ואלה הם התוין השניים לאותיותיה הנכתבים במלים: שעשועים, אשתעשע (תלים קיט טז): שמורים, אשתמרה (ש"ב כב כר): שר, תשתרר (במדבר טז יג): שבח, השתבח (תלים קו מז): שחוח, תשתוחח (תהלים מב ז): שפך, תשתפך (איוב ל טז): שמם, אשתומם (ישעיה סג ה): שכרי משתכר (חגי א ו): שולל, משתולל (ישעיה נט טו): שער, ישתער (דניא' יא מ): ספחני נא (ש"א ב לו) מהסתפח (שם כו יט): סף, הסתופף (תלים פד יא): סלה, מסתולל (שמות ט יז): סבל, יסתבל (קהלת יב ה): שכל, משתכל (דניאל ז ח): שריגים, ישתרגו (איכ' א יד): שרוע, מהשתרע (ישעיה כח ך) וכאלה הרבה בתורה· ואלה המלין אשר תוין ראשונים לאותיותיהם נסדרים במלים כמו אלה: נפל, ואתנפל (דברים ט יח): הלך, ואתהלכה (תהלים קיט מה): מלט, ואתמלטה (איוב יט ך): משל, ואתמשל (שם ל יט) נהל, אתנהלה (בראשית לג יד): וכאלה הרבה בתורה· זאת חקת לשון עברית השניים שניים ליסוד והראשונים ראשונים ליסוד [כא], אבל יש מלה אחת אשר איננו נחברת ולא נאחזת במחברת המלים האלה ויצאה ממשפטם, ולא יצאה כי אם להררת המלה· וזאת היא הגרנה שקים ספרנה והתשושבנה (ירמ' מט ג)· והענין הנכון מענינים והקרוב לפתרונות והראוי למראות ירחיק מספיקות להיות אשתוללו מגזרת כי ישל אלוה נפשו (איוב כז ח) ונשל הברזל (דברים יט ה) כי ישל זיתך (שם כח מ) וגם ראוי להיות שלל, ויהיה ענין האל"ף כיתר אלפי המלים, ואם יטעון הטוען באודות האל"ף אשר בתחלת המלה אשר איננה אחוזה ביסודתה היתה המלה הזאת ראויה להכתב ישתוללו או נשתוללו כמו אשתוללו [כב]· ומבלעדי המראות האלה לא תקום המלה כי יש להשיב אמנם אלף מכל האותיות אין לו כח במלים כי אחרי ישנו יסוד במלה נופל ממנה וקמה המלה מבלעדי אלף כיתר המלים הנקרמים לאותיות בתחלת הספר· וכאשר האלף הנראה עיקר במלה ואיננו יסוד ימוש וידור ממנה כך יאחז ועולה במלה ואיננו יסוד בה· אך בעלותו במלה איננו עולה כי אם במקום יו"ד או ה"א או נו"ן: הם הם האותיות הראויות לאשתוללו כאלה המלים: ואחרי כן אתחבר יהושפט מלך יהודה עם אחזיה מלך ישראל (רה"ב ך לה) והמלה מגזרת מהברה (שמות כו ד) ואין לאל"ף דרך במלה אבל עמד במקום ה"א קרוב ללשון ארמית, ואין זה כי אם לחלש כח האלפין· וכמהו כי לא לנצח אדוש ידשנו (ישעיה כח כח) היתה ראויה להכתב הדוש ירושנו, וכמהו כל מלבושי אגאלתי (שם סג ג) היה ראויה להכתב הגאלתי· וכמהו הרעב והחרב מי אנחמך (שם נא יט) היה ראויה להכתב מי ינחמך· וכאלה הרבה בתורה· ומיעוטם יורה על רובם· וענין אשתוללו ראוי להיות כמו אלה· לא יקרה כה ליתר האותיות כי אם לאל"ף לבדה כמו אשתוללו ודמיונו·

אשתונן. גם פתרו הפותרים כי יתחמץ לבבי וכליותי אשתונן (תהלים עג כא) העמירו אשתונן מגזרת שנונים הצי גבור שנונים (שם קכ ד) וכן לא יתכן· כי לא יפל התיו כי אם על המרבר כמו אשתמר, אשתפך, אשתעשע: וראוי להיות אשתונן מגזרת משנה פניו ותשלחהו (איוב יד ך) וכה יפתר כי יתחמץ לבבי וכליותי, אשתונן אני, ישתנו יצורי, לבבי וכליותי לבד ואשתונן לבד· ובעשותך ככה תעמד המלה על אמתה ולא האל"ף במלה יסוד·

את · מתחלק לשבעה [כג] מחלקות: האחד

המבאר

כ) נ"ל הנקודה: וכ"ה יתקיים·
כא) פי' אלה אשר עין אי כבך בראשם.
כב) בכל ההעתקות לא נמצאו שתי המלים האחרונים האלה רק בנ"ה כתיב א: א ש ת ו ל ל ו · ואני עשיתי אל כמו אשתוללו·

כג) בכל ההעתקות אשר לפני נמצא לשבעה מחלקות, והקורא יראה כי אין יותר כששה פנים לפרש את לפי המחבר אלם גם זה להעיר כי בשלשה העתקות רשמו המחלקות עד שבעה אך נחסר בהם סימן השני.

ולמכשפים (דניאל ב ב) ·

אשפר · אשפר אחד ואשישה אחת (ש"ב ו יט) פתרונו כפי ענינו נתח טוב ירך וכתף ·

אשר · מתחלק לארבעה מחלקות : האחד אשר חכמים יגידו (איוב טו יח) אשר יצא לפניהם · · · ואשר יוציאם ואשר יביאם (במדבר כז יז) כמשמעם · ויש אשר מתחלק לשלשה מראות האחד אשר ישאלון בניכם מחר (יהושע ד כא) אשר נשיא יחטא (ויקרא ד כב) ענינו כמו כי ישאלון בניכם, כי נשיא יחטא · השני אשר ידעון כי כאשר הייתי עם משה אהיה עמך (יהושע ג ז) ענינו למען ידעון : השלישי אשר שמעתי בקול ה' ואלך בדרך אשר שלחני ה' (ש"א טו ך) ענינו כי שמעתי נז) ·

השני אשרי אדם עוז לו בך (תהלים פד ו) באשרי כי אשרוני בנות (בראשי' ל יג) ראוה בנות יאשרוה (שיר ו ט) אשרי האיש (תלים א) כמו טוב האיש נח) ·

השלישי באשרו אחזה רגלי (איוב כג יא) עמי מאשריך מתעים (ישעי' ג יב) אשרו חמוץ (שם א יז) ואשר בדרך לבך (משלי כג יט) אם תטה אשרי מני הדרך (איוב לא ז) ישנו פעם ישנו נתיב לפי ענין המהוה · ואין מגזרתם כנמר על דרך אשור (הושע יג ז) על דבר האל"ף אשר איננו יסוד במלה, ופתרונו כאשר נמר על דרך שוקד ומביט ושד לטרוף ככה אשקוד אני לטרוף ולהתוף אני אטרוף ואלך ואשא ואין מציל · גם אשרנו עתה סבבונו (תלי' יז יא) איננו מגזרתם · ופתרון אשרנו כמו שוררינו כמו אלהים יראני בשוררי (תלים נט יא) למען שוררי הישר לפני דרכך (שם ה ט) אשורנו ושוררנו ענין אחד להם, נמצא שוררנו מהמלים גרועי אל"ף, ושוררנו כצוררנו ·

הרביעי אשורה כל עץ (דברי' טז כא) ואשריהם תשרפון באש (שם יב ג) ענין אשל ותרזה ואלון עץ אשר לא ירקב הראוי לאלהי נכר ופסילי זרה ·

אשרנא · אשרנא דנה לשכללה (עזרא ה ג) בנין חומה לבנות בלשון ארמית ·

אשתדור · ומרד ואשתדור (עזרא ד יט) ואשתדור עבדין בגוה (שם ד טו) לשון מרי [נ"ה מרד] ומרורות המה ·

אשתוללו · אשתוללו אבירי לב נמו שנתם (תלי' עו ו) פתרונו נתעקרו אבירי לב, יתכן להיות מגזרת אשל ושני פתרונים למלה : הפתרון האחד נטיעה והשני עקירה · ומראה אחד לשניהם : ומבלי הפך המלה מתהפך ענינה כי המלה כפולת ענין · ישנו בנין וישנו סתירה · ויש כמוהו בלשון עברית מלין מחולקים לשני פנים אחוזים [נ"לו אחדים] במראם ונפרדים בענינם וכזה מחלקות אשתללו · יתכן להיות פתרונו נטיעה ועקירה על כי יסודת המלה אשל כאלה : מסעף פארה במערצה (ישעיה י לג) יתכן להיות מסעף מפריא פארוה, מסנכן סנסנים, ומפריה סעיפות, גם יתכן להיות מסעף מפשיח סעיפות ומשחית פארות [נ"ל מפשיח פארות ומשחית סעיפות], על כי יסודת המלה סעף, וכמוהו ותשרש שרשיה ותמלא ארץ (תהלים פ י) פתרונו לפי ענינו נטיעה : וחלופו, אזרעה ואחר יאכל וצאצאי ישרשו (איוב לא ח) כי אש היא עד אבדון תאכל ובכל תבואתו תשרש (שם לא יב) ושרשך מארץ החיים סלה (תהלים נב ז) הן למות הן לשרשי הן לענש (עזרא ז כו) כלם עקירת שרשים המה, וכמהו לבבתני אחתי כלה (שיר ד ט) ופתרונו הסרת לבבי, והוא הדין לשום לב · וכמהו ויהרגו ממסגרותיהם נט) (תה' יח מו) פתרונו תרפה חגורתם ותסור ממתניהם והוא הדין לחגור · ויעזקהו ויסקלהו (ישעי' ה ב) סלו סלו המסילה סקלו מאבן (שם סב י) ענינו לפנות דרך מאבנים · הוא הדין [נ"ל המשפט] לסקלנו באבנים · ותפע כמו אופל (איוב י כב) ופתרונו ותחשך, והוא הדין לזריחת נוגה · וכמהו הראשון אכלו מלך אשור וזה האחרון עצמו (ירמ' נ יז) פתרונו ויגרור עצמותיו וינתחם לנתחים וינקר עצמיו מעליו, הן נמצא עצמו להסיר עצם ולשום עצם · וכאלה הרבה בתורה · אבל לא יכלנו להשיג מלה אשר תחלתה אל"ף ושי"ן אם יקרה להם כמקרה המלים האלה אשר תחלתם שי"ן ויבא תי"ו אחריו · לפי שלא מצאנו בלשון עברית

המבאר

נז) פירוש כי הוה הוא כמו יען.

נח) בנ"ל נפקדה מקום המחלקה השנית לשרש אשר שפירושו טוב · ובא בהם למחלקה הרביעית כלה הארכית אשרנא.

נט) בכל הכ"י נמצא ויהגרו ממסגרותיהם ואיפשר שהיה כונתי על ויחגרו ממסגרותם [ש"ב כב מו], וה"ל רש"י על ויחרגו בתלים : כמהם פתר איתי לשון רפיון חגורה ופירושו ויתרפו ממסגרותיהם · עיין צד 32 הערה כ"ו.

ב ה) ענין גביעי יין המה ·

השלישי ונואש ממני שאול (ש"א כז א) ותאמרי נואש (ירמיה ב כה) ·

הרביעי אשת חיל מי ימצא (משלי לא י) ומה' אשה משכלת (שם יט יד) אשה רעותה (ישעיה לד טו) שבעה שבעה איש ואשתו (בראשי' ז ב) חוברות אשה אל אחותה (שמו' כו ג) נפל אשת (תלי' נח ט) · ויתכן להיות מגזרתם איש אישים ·

החמישי ליאש את לבי (קהלת ב ך) ולרוח אמרי נואש (איוב ו כו) ענין עגם ואנינה ודאגה המה ·

הששי לאשישי קיר חרשת (ישעי' טז ז) נפלו אשיותיה (ירמיה נ טו) ואשוהי מסובלין (עזרא ו ג) ואשיא יחיטו (שם ד יב) ענין יסודות המה: ויתכן להיות מגזרתם זכרו זאת והתאששו (ישע' מו ח) ·

אשד · ואשד הנחלים (במד' כא טו) אשדת הפסגה (דברים ג יז) פתרונו כפי ענינו · אשד הנחלים כמו נובע הנחלים · ויש בלשון ארמית כמוהם שופך דם האדם (בראשית ט ו) דישוד דממא דאנשא דמיא יתשד [נב] ·

אשך · מרוח אשך (ויקרא כא ך) פתרונו כפי ענינו נפוח פחד ·

אשכל · אשכלתיה ענבים (בראשית מ י) אשכלת מררת (דב' לב לב) אשכל הכפר (שיר א יד) ·

אשכר · אשכר יקריבו (תלים עב י) השיבו אשכרך (יחזקאל כז טו) פתרונו כפי ענינו · אשכר כמו שי, וכמו מנחה, וכמו תשורה ·

אשל · ויטע אשל (בראשית כא לג) ·

אשם · אשם הוא אשם אשם לה' (ויקרא ה יט) אבל אשמים אנחנו (בראש' מב כא) ואשמה הנפש ההוא (במדבר ה ו) כעת תאשמו (שופט' כא כב) ענין חטא הוא · אבל תאשם שמרון (הושע יד א) מגזרת שממה הוא ·

אשמן · באשמנים כמתים (ישעיה נט י) פתרונו כפי ענינו במחשכים כמתים ·

אשמר · ויהי באשמרת הבקר (שמות יד כד) ואשמורה בלילה (תהלים צ ד) באשמורות אהגה בך (שם סג ז) ענין נשף וליל המה · וזה יוכיח קדמתי בנשף (תלים קיט קמז) קדמו עיני אשמורות (שם קיט קמח) ·

אישון . כאישון בת עין (תלים יז ח) ענינו כבבת עין (זכרי' ב יב), ויתכן להיות המלה נגזרת ולקרבה אותה לאישון לילה ואפלה (משלי ז ט) ידעך נרו באישון חשך (שם ך ך) נכון להיות השחרות אשר בלובן העין [נג] ·

אשנב · בעד האשנב (שופטי' ה כח) בעד אשנבי (משלי ז ו) שנפי עליות המה ·

אשף · מתחלק לשלש מחלקות: האחד מאשפת ירים אביון (תלים קיג ז) חבקו אשפתות (איכה ד ה) ענינו כמו מדמנות (ישעיה כה י) ·

השני אשפתו כקבר פתוח (ירמיה ה טז) עליו תרנה אשפה (איוב לט כג) · ועילם נשא אשפה (ישעיה כב ו) פתר יהודה בן קריש וקדמוני עתים יהורו לו הפותרים קיר החומה נחשף מִמָּגֵן [נד], ואין המלה נוטה אחרי פתרונם ואין ככה משקלת מתכנותם· ואלו היה סוד החזיון כאשר הם פותרי' כה היה משיף: וקיר הוער ממגן · הנה נמצאו המלים סדורים לא כמשפטם והענין שלא כתקונו אבל כה הוא פתרון [נ"ה ענין] החזיון: ועילם כבר נשא אשפה וגם קיר העיר כלי מלחמתו וערך מגיניו, יחדו המה על ישראל ארם מקדם ופלשתים מאחור [נ"ה ארם מקיר ופלשתים מקדם] וקיר הוא מדינת ארם, ושם המדינה קיר כאשר נמצא כתוב בספר ופלשתיים מכפתור וארם מקיר (עמו' ט ז) וכמהו [נה] וַיַּגְלֶהָ קירה (מ"ב טז ט) וגלו עם ארם קירה (עמוס א ה) · ואפס כי הפותרים ההם נחחלף להם קיר בקיר [נו] · ואלו חלק יהודה מחלקו' קיר למיני תוצאותיו ומראה פניו לא טעה ולא הוציא המלים מאמתתם, ולא שת מקיר המדינה כותל, ומן ערה הוער, ומן מגן מִמָּגֵן · ונמצא הפתרון בלי ענין והמלה בלי משקלת ולא נכון לעשות כן ·

השלישי ואשף וכשדי (דניאל ב י) ולאשפים

המבאר

נב) בכתבי יד נמצא: דיאשוד דבא דאנשא. כמיא יתאשד.

נג) השרש אישון הזה כבר בא אחרי שרש איש, וכאן שנוי הוא ביותר באור ונראה כי כאן בקיצור, רק שמאיזה סופר קדמון בא הטעות בפעם הראשון.

נד) כלומר ר' יהודה בן קריש ואיזה קדמונים עשו פתרון חצי האחרון של הפסוק וקיר ערה כמו כי קיר החומה נחשף ממגן.

נה) כן נוסחת ווין. ואולם בנוסחת המבוו"צ תחת וכמו הו כתוב ובכמות הקרייה, ובנוסחת לונדון כתוב וכמות הקיר.

נו) פי' הפותרים החליפו מלת קיר שפירושה מדינה במלת קיר שפירושה כותל.

וארץ הנגב נתתני, אשר נחלקים לשנים, גם זה לא היה כי המלים האלה והמלים אשר כמוהם אין חלוקם חלוקה · ולא מחציתם חצוי · ולא יחצו ולא יחלקו · כי אם תום אחרית המלה ותכלית יסודתה ישארו אותיות המלאכה והיו למלה. וכן תוכן הענין ומוצא פשר דבר בכלי הבקר בשלם הבשר: פתרונו הראוי לו בשל להם הבשר · בשל לבד, והמ"ם הוקם לבד במקום להם · כן הוא ענין יתר המלים וכה משפטם · אך המלים הראוים לחלק כאלה המלים העליונים [מט], ע"כ לא יתכן להיות אראלם מהם ולא יעלה בחשבונם ולא ישתוה בפתרונם, על כי אשר חקת המשפט להיות אראל לבד והמ"ם לבד כמלים האלה, ואך לא תתחלק המלה הזאת כה כי לא תקום מן המ"ם מלה, והפותרים לא חלקוה כי אם ארא לבד ולם לבד וכן לא יתכן · ועל כן אלה לדבריהם ומחלקותם ורפואתם לא יקום פתרון ולא ענין המחוה היטב ופתרון והיתה לי כאריאל כה הוא: אציק על ציון קרית חנה דוד עד היות שוכניה זבוחים ושחוטים והעיר משבח אשיתנה מזבח ·

ארב · מתחלק לב' מחלקות · האחד וארב לו וקם עליו (דברים יט יא) יארב במסתר (תלים י ט) בית ארבאל (הושע י יד) עם ארבות ידיו (ישע' כה יא) ענין מכמנים הם · השני הנה עשה ארבות בשמים (מ"ב ז יט) וארבת השמים נפתחו (ברא' ז יא) וכעשן מארבה (הושע יג ג) וכיונים אל ארבתיהם (ישעיה ס ח) ענין חלונות המה.

ארבע · וארבע הידות (בראשית מז כד) ארבעה הם קטני ארץ (משלי ל כד) ארבעים שנה (בראשית ה יג) כמשמעו ·

ארג · מעשה ארג (שמו' כח לב) קלו מני ארג (איוב ז ו) וארגים חורי (ישע' יט ט) ענין המלה יורה עליה ·

ארגז · ענינו כמו ארון · תשימו בארגז מצד (ש"א ו ח) כמשמעו ·

ארז · כארזים עלי מים (במדבר כד ו) עץ ארז (שם יט ו) כמשמעו.

ארח. מתחלק לב' מחלקות: האחד אף ארח משפטיך (ישעיה כו ח) וארח לחברה (איוב לד ח) וכארח איש ימצאנו (שם לד יא) ארחי ורבעי זרית (תלי' קלט ג) והנה ארחת ישמעאלים (בראשית לז כה) הביטו ארחות תמא (איוב ו יט) לעשות לארח (ש"ב יב ד) מלון ארחים (ירמ' ט א) כלם מגזרת דרך ואורח · השני וארחתו ארחת תמיד (מ"ב כה ל) טוב ארחת ירק (משלי טו יז) ענין סעודה וכרה המה ·

ארך · מתחלק לב' מחלקות: האחד ארך אפים (שמות לד ו) ארך החצר (שמות כז יח) יארכון ימיך (שם ך יב) ארך היריעה (שם כו ב) · השני וארכתך מהרה תצמיח (ישעיה נח ח) הנני מעלה לב ארוכה (ירמ' לג ו) ענין חובש ותרופה הם ·

ארמון · כי ארמון נטש (ישעיה לב יד) פסגו ארמנותיה (תלים מח יד) פתרונו כפי ענינו אלמון וארמון וקריה ומדינה ועיר קרובים זה מזה ·

ארן · מתחלק לשני מחלקות · האחד נטע ארן וגשם יגדל (ישעיה מד יד) פתרונו כפי ענינו · השני ויישם בארון במצרים (בראשית ן כו) ועשית לך ארון עץ (דברים י א) ענינו כמו ארגז [נ]:

ארע · לארעית גבא (דניאל ו כה) · ארץ בלשון ארמית ארעא כמשמעו ·

ארץ · ארץ מצרים לפניך הוא (ברא' מז ו) ארצה כנען (שם יא לא) וכי תבאו אל הארץ (ויקרא יט כג) ·

ארש · וארשתיך לי באמונה (הושע ב כב) אשה תארש (דבר' כח ל) בתולה אשר לא ארשה (שמות כב טו) ·

ארשת · ארשת שפתיו (תלי' כא ג) כרשיון כורש מלך פרס (עזרא ג ז) ענינו יורה עליו כמו מבטא שפתים ·

אש · מתחלק לששה מחלקות: האחד אש אוכלה הוא (דברים ד כד) ואש יצאה (במדב' טז לה) ואשם לא תכבה (ישעי' סו כד) אשי החלבים (ויקרא י טו) אשה ריח ניחוח (שם א ט) אשו הגדולה (דברים ד לו) כמשמעם ·

השני ואשישה אחת (ש"ב ו יט) ואהבי אשישי ענבים [נא] (הושע ג א) סמכוני באשישות (שיר

המבאר

[מט] פי' אין אופן אחר במעשה חלוק המלים כי אם במלים העליונים וזה לפי דעתו אינו חלוק כלל כאשר באר בדבריו שהוא כי אם כינוי לבד.

[נ] בנו"ר השרש הזה מתחלק לב' מחלקות: אמנם בגלו"ת ארן וארון שני שרשים הם.

[נא] רש"י: אשישי ענבים פירש מנחם נביעי יין.

(איוב טו יז) ראוי לומר אחוה לך · וכמוהו ויזעקוך (נחמי׳ ט כח) ראוי לומר ויזעקו אליך · ולא יכלו דברו לשלום (בראשי׳ לז ד) ראוי לומר דבר לו · בשלם הבשר (מ״א יח כא) בשל להם הבשר · מספר צעדי אגידנו (איוב לא לז) אגיד לו · פור עצמות חנך (תלי׳ נג ז) חנה לך · יבאני רחמיך ואחיה (שם קיט עז) יבואון אלי · וכהנה הרבה בתורה · ועוד יש להשיב אלו היה פתרון אראלם וענינו להגלות ולהראות להם על דעת שתחלק המלה לשנים כאשר הם אומרים היה על המחוקק המשכיל השם שכל מרוך נכוחה לחקות אֵרָא-לָם היה מתוקן המלה בפתיחת ריש אע״פ שלא ימצא לָם בלשון עברית, והיה תולה הפתרון להבדיל בין וַיַּרְא יעקב כי יש שבר במצרים (בראשי׳ מב א) ובין וַיֵּרָא אליו (שם יח א) וַיֵּרָא מלאך ה׳ אליו (שמו׳ ג ב) · ולא נכון לפתור כה כי לא דברה תורה בלשון הזה · והן [נ״א ואם] לדבריהם נחלק המלה לשתים ונטה אחרי הפותרים ההם כדבריהם היתכן לומר הן אראה להם כמו אֶחֱוֶה להם, הֲיֵיטַב לדבר כה, היש טעם לפתרון או פשר לענין, או משקלת למלין? הלא כה ארחה חקת התורה בכל מקום אשר יפליא אלהים לעשות, ובעשותו נוראות יֵרָאֶה כבודו ותגלה גבורתו כאלה: וירא כבוד ה׳ (ויק׳ ט כג) וירא מלאך ה׳ (שמו׳ ג ב) עת נגלה [נ״א נראה] בחורב ברדת אשו הגדולה תחלה ממרום, וביום הראותו בפארן וזרחו משעיר ובתבערה ובמסה, ומי העמד בהראותו (מלאכי ג ב) [נ״ה ומי המיבו לראותו] הלא אלה יוכיחו · ועוד אם אמר יאמר הטוען על אריאל כי שם מובח אריאל ולא אראל, וההראל ארבע אמות (יחזק׳ מג טו) יוכיח · ואם אמר יאמרו הפותרים כי יש מלים אשר יחלקו לשנים כמו תלה ארץ על בלי-מה (איוב כו ז) וכמו בנו לתל-פיות (שיר ד ד) וכמו והיו דר-און (ישע׳ סו כד) ואראל כמוהם, חלילה לאנשי לבב להצדיק אותם להיות מלה בלשון עברית נחלקת לשתים, והמלין האלה אשר ישימון מוחלקין כה יקומו לאחת ולא יחלקו לשתים · ופתרון תלה ארץ על בלי-מה תולה ארץ על מישור

ומגזרת המלה במתג ורסן עדיו לבלום (תלים לב ט) המתג והרסן והחח יישירו הפרד והסוס כמלמד הבקר ודרבן לצמדים · ואת אשר יאמרו בנוי לתל-פיות חלקו המלה לשתים וכן העמידו פתרונה שמו תל לבד ופיות לבד, ובהיות ככה אין למלה טעם ולא ענין ולא פתרון, הן נמצאת המלה מחולק׳ מבלי הועילות [נו״ו תועלת] ונחצה לשתים מבלי יתרון · ולא יכלתי להשיג איך ירעו הפותרים כי המלה טעונה מחלקות · ומה טעם המה לבם לעשות כן אפס כי המלה סדורה כמשפט ודרושה כדת להיות תלפיות מגורת מלפנו מבהמות ארץ (איו׳ לה יא) הוא המגדל הנכון לצדק ומשפט הנכבד, הבנוי לתלפיות בשבת כל המשכילים כי היא תפארת תהלתם, ויהי משפט תלפיות ככל המלים אשר תחלתם תיו אשר איננו יסוד · ויתכן להיות גם כה ענינו · כמגדל רוד צוארך בנוי לתלפיות: רצה לשבח גובה הענק ומועל [נ״ל מעל] הצואר, כי גבהו ורוממותו תאר היופי ונאות המראה, והמגדל הזה היה בנוי [נ״ו בנוי לתל] למשמרת הצופים הרואים את ארץ מרחקים, וגם יושבי תבל ושכני ארץ יחזוהו מרחוק כי הוא נשקף על כל פני ארץ · הן נמצא המגדל נכון גם לצופים גם לשכני ארץ גם ליושבי כפרים גם לעוברי דרכים על כן נשא המגדל לגבהה כתרן בראש ההר וכנס על הגבעה · כי גם ארחות הסוחרים והולכי נתיבות וגזי מסלות הולכים למבטו, ועוברי דרך ואולים *) לא יתעו כי המגדל תלפיות ולמודים המורים · גם נאה לדרוש וראוי לפרש כי גובה הענק הוא תפארת הראש · וכאשר חלקו הפותרים תל-פיות לשנים, ככה חלקו ד-ראון לשנים והעמידוהו מן די ומן ראיה: ואלו היה כה לא משׁ נוע המלה ולא נהפך תוכן נקידתה בעבור מקרה דבק המלה, ואלה לקְרָפות ולדראון יוכיח, בנפל יוד מהמלה או נקידה העומדת תחתיה אבל המלה אחת היא ופתרונה לפי ענינה · לדראון עולם למשואות נצח וכאלה הרבה בתורה מלים מחולקים ואינם נחלקים כח) · ואם אמר יאמרו כי מחלקות המלים האלה כמו בשלם הבשר, וכמו ויזעקוך, ויצאוני,

המבאר

השמנה) רש״י על איר בשדים [נחמיה ט ז]: ובמנחם פירש איר בקעה, וכן באירים כבדו ה׳. כל חור ובקע עמוק קרוי איר. וכן על באירת נפעיה [ישעיה יא ח] פירש״י · ובמנחם פירש בי לשון נקב וחורי עפר וכו׳. עיין בחלק׳ הרביעי בשרש אר. כח) כלומר נראים כמחולקים ובאמת אינם מחולקים. ורק נרכבי מהפעל יתכני: *) אולי ועולים או ואולם ·

אצבע · והוה באצבעו (ויקרא טז יד) כמשמעו ·

אצל · מתחלק לשני מחלקות : האחד אצל האיל (דניאל ח ז) אצל המזבח (ויקר׳ ו ג) ויסב מאצלו (ש״א יז ל) · השני ואל אצילי בני ישראל (שמות כד יא) ויאצל מן הרוח (במדבר יא כה) הלא אצלת לי ברכה (בראשית כז לו) ומאציליה קראתיך (ישע׳ מא ט) ענין נשיאות המה · ונראה שאין מגורתם על כל אצילי ידי (יחזקאל יג יח) אצילות ידיך (ירמיה לח יב) הם שרשי אזרוע מלמטה לפי הענין · כי יגיע גי הרים אל אצל (זכריה יד ה) יתכן להיות מגזרת אציליה (ישעיה מא ט) יגיע מקום נמוך למקום גבוה ·

אצעדה · אצעדה וצמיד (במדבר לא נ) ·

אצר · ואצרתיהם אמלא (משלי ח כא) ואשר אצרו אבתיך (מ״ב כ יז) יפתח ה׳ לך את אוצרו (דברים כח יב) ענין אחד להם ·

אר · מתחלק לשבע מחלקות : האחד יהי אור ויהי אור (בראשית א ג) פתח דבריך יאיר (תלים קיט קל) להאיר על הארץ (בראשית א טו) כל מאורי אור (יחזקאל לב ח) ענין נגה המה ·

השני, אריתי מורי עם בשמי (שיר ה א) ארוה כל עברי דרך (תהלים פ יג) נשים באות מאירות אותה (מד) (ישעיה כז יא) ענין לקיטה המה ·

השלישי · אורו מרוז (שופטים ה כג) במארה אתם נארים (מלאכי ג ט) ארה לי יעקב (במדבר כג ז) ענין קללה המה ·

הרביעי · אור כשדים (נחמיה ט ז) על כן בארים כבדו (מה) ה׳ (ישעיה כד טו) על מאורת צפעוני (שם יא ח) מני בקעים וחגוים וצורים · וחר פתן (שם) יורה על מאורת צפעוני · ואור כשדים כה ענינו ויצאו אתם מאור כשדים מבקעת כשדים · וזה אשר יורה על הענין כי כה הוא · ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם (בראשית יא ב) ·

החמישי · ויאר את הלילה (שמות יד כ) ולילה אור ביצדני (תלים קלט יא) יפיץ ענן אורו (איוב לז יא) ויתכן להיות יחרגו (תלי׳ יח מו) ועצמו (מו) (ירמיה ג יז) ·

הששי · ללקט ארה (מ״ב ד לט) כחם צח עלי אור (ישעיה יח ד) ענין עשבים המה ·

השביעי · את האורים ואת התמים (שמות כח ל) · ויש מחלקת שמיני בלשון ארמית · וארו חיוה אחרי (דניאל ז ה) וארו עם ענני שמיא (שם ז יג) וארו חיוה רביעאה (שם ז ז) פתרונו לפי ענינו · לשון הנה המה ·

אראל · הן אראלם צעקו חוצה (ישעיה לג ז) הוי אריאל אריאל (שם כט א) וההראל (יחזק׳ מג טו) ומהאריאל (שם) והיתה לי כאריאל (ישעיה כט ב) · נראים המלים האלה כי לשון אחד וענין אחד להם · שם המזבח אריאל · ופתרון הן אראלם צעקו חוצה עת אשר נהרס המזבח הנקרא אראל צעקו ובכו אותו קוננו מקדשם ובכו אראלם וספדו מזבחם · ואם אמר יאמר הטוען לא יתכן בלשון עברית צעקו אראלם ובכו אראלם, כי אם צעקו על אראלם ובכו על אראלם, יש להשיב ולומר יתכן כה וכה · אלה ענינים הנוטים אל הפתרון: ויבך אתו אביו (בראשית לז לה) ויבכו בני ישראל את משה (דברים לד ח) ויבכו את אהרן (במדב׳ כ כט) · ואם ישען הטוען כי האתים יתקנו [נ״ה יתכנו] את הענין ואיננו באראלם (מז), לספד לשרה ולבכתה (ברא׳ כג ב) יוכיח, וגם ויזעקוך (נחמיה ט כח) יורה, וכמהו הרבה בלשון עברי [נ״א לרוב] ·

אנשי פתרון אמרו כי מלה זאת נחלקת לשנים אֶרְאֶה לָם, אמנם ידעתי כי יש מלים בלשון עברית אשר יחצו לשנים אך לא אראלם · כי אראלם אינו ממנינם [נ״א ממינם] כי בחזקתו עומד וענינו נכון · ואלה קצות המלים הנחלקים לשנים · כי ארץ הנגב נתתני (יהושע טו יט) ראוי להיות נתת לי · וכמהו בני יצאוני ואינם (ירמיה י כ) ראוי לאמר יצאו ממני · וכמוהו אחוך שמע לי

המבאר

מד) ת״ל רש״י שם: כאירות כמו ולה: נאירו מזבחי חנם. וכן פתר דונש כהכת שהעצים יהיו יבשים יהיו נוחים להדליק אבל מנחם פתר כלקטות כמו אריתי מורי וארוה כל עברי דרך השיב לו דונש והלא כתוב ביבוש קצירה ובענפים יבשים אין מלקטין פרי עכ״ל.

מה) בכל הכ״י אשר לפני נמצא כבדו את ה׳.

מו) כונת מנחם היא כי כמו ששרש אור יורה על דבר והפוכו ר״ל על אור היום ועל החשך. יתכן להיות כמו כן כי שרש חרג ושרש עצם יורו על דבר והפוכו עין רש״י על ויחרגו ממסגרותיה׳ ורד״ק על וזה האחרון עצמו.

מז) בכל הכ״י כתוב כאראלם בכ״ף ולי נראה לתקן באראלם ר״ל כי מלת את לא הקדימה את מלת אראלם.

(שמו׳ כו יח) היו עלי לטרח (ישע׳ א יד) ושכחת עמר בשדה (דברים כד יט) וכאלה הרבה בלשון עברית · דע כי המלים האלה וכמהם מהמלים המשולשים אשר משפטם כמשפט המלים האלה כל הווין הנכתבים במלים או הנקודה העומדת תחתם יחדו ישבותו · ובהעלות ווי המלה יפתחו [סא] כאלה : כגדל חסדך · את גדלך (דב׳ ג כד) · אף ארח משפטיך , ארחי ורבעי זרית (תלי׳ קלט ג) קדש ישראל לה׳ , את שם קדשי (ויקרא ך ג) · בשת הפנים , חרפתי ובשתי (תלים סט ך) · חשך אפלה , וה׳ יגיה חשכי (ש״ב כב כט) : שרש ישי , שרשי פתוח אלי מים (איוב כט יט) · חדש ימים , מדי חדש בחדשו (ישעיה סו כג) · אזן הממהר , ותקח אזני שמץ מנהו (איוב ד יב) · והביאו בניך בחצן , גם חצני נערתי (נחמיה ה יג) · ערף ולא פנים · ואחז בערפי (איוב טז יב) · את כל תקפו , וכל מעשה תקפו (שם י ב) · גרן ויקב , מגרנך ומיקבך (דברים טז יג) · אכל בכסף תשבירני , ובמרבית לא תתן אכלך (ויקרא כה לז) · עשר וכבוד , את כבוד עשרו (אסת׳ ה יא) מזרעי למלך , וקלל במלכו ובאלהיו (ישעי׳ ח כא) · אין אמר ואין דברים , אם אמרי אשכחה שיחי (איוב ט כז) , ארך היריעה , אמה ארכו (שם ל ב) · ורחב חמש אמות , אמה וחצי רחבו (שמות כח י) · ושכחת עמר בשדה · גם בין העמרים (רות ב טו) · היו עלי לטרח , טרחכם ומשאכם (דברי א יב) וכאלה הרבה · וגדלו וקמצו וחמצו לא במשקלתם · הן למדנו שאין אפניו מאופן ·

אפס · מתחלק לשלש מחלקות : האחד כי אפס כסף (ברא׳ מז טו) יהיו כאין וכאפס (ישע׳ מא יב) כי אפס עריץ (שם כט ך) האפס לנצח חסדו (תלים עז ט) באפס עצים תכבה אש (משלי כו ך) כי אפס המץ כלה שד (ישעיה טז ד) כל שריה יהיו אפס (שם לג יב) כלם לשון אין המה · ויתכן להיות מגורתם מאפסי ארץ (ירמיה טז יט) אפסי ארץ (דברים לג יז) תכלית ארץ ·

השני , אפס כי עז העם (במדבר יג כח) אפס כי נאץ נאצת (ש״ב יב יד) ואפס את הדבר (במ׳ כב לה) ענינו כמו אך ורק · [נ״א אכין ורקין] ·

השלישי , מי אפסים (יחזק׳ מז ג) נראית מלה זו שהיא מהמלים גרועי אלף , כמו רבע מארבע , וסוך מאסוך , ופס ידא מאפסים [כב] · וכה ענינו לא היו מגיעים כי אם עדי כף רגל ·

אפע · אפעה ושרף מעופף (ישעיה ל ו) תהרגהו לשון אפעה (איוב ך טז) והזורה תבקע אפעה (ישע׳ נט ה) ופעלכם מאפע (שם מא כד) חיה רעה מפריצי חיות הנה , והפותרים יחלקו המלה לשנים כי אמרו אפע איננו מאפעה · כי פתרון אפע כמו אפס ואין , ולפי הענין נראה כי כלם שוים על כן נמשלה פעולת זרים ופעלי און וחמס לפעולת אפע , עכשוב , וכפירים , וצפעונים ·

אפק · מתחלק לשני מחלקות : האחד אפיקי מים (תלים יח טז) לאפיקים ולגאיות (יחזקאל ו ג) כאפיקים בנגב (תלים קכו ד) פתרונו כפי ענינו · הם כנחל מוצאיו ומובאיו ומבועיו · השני ולא יכל יוסף להתאפק (בראשית מה א) ויתאפק המן (אסתר ה י) ומזיח אפיקים רפה (איוב יב כא) חגורת אבירים ירפה · מה יתרון לתופש נס אשר מתניו משנס בהיות אילותו מרפה ומזיח חגורתו · המזיח והחגורה והאזור והזר קרובי ענין הם ·

אפר · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד כי אפר כלחם אכלתי (תלים קב י) עפר ואפר (בראשי׳ יח כז) ותקח תמר אפר (ש״ב יג יט) האפר והדשן קרובי ענין הם · השני ויתחפש באפר (מ״א ך לח) ויסר את האפר מעל עיניו (שם כ מא) מיני מסוות וכסות המה · המכסים את הראש ואת הפנים וולת העינים לבדהן · ובלשון ערבי אל [סג] ·

אפריון · אפריון עשה לו (שיר ג ט) פתרונו לפי ענינו : ערש ומטה ואפריון נראין ענין אחד · ופותרים אומרים נזר הוא לחתן ·

אפרח · ואפרחיו יעלעו דם (איוב לט ל) אפרחים או בצים (דברים כב ו) ענינו כמו גוזלים ·

אץ · אץ לבא כיום תמים (יהושע י יג) והנגשים אצים לאמר (שמות ה יג) כי אץ לך הר אפרים (יהושע יז טו) ענינו כמו רחק ·

המבאר

סא) נראה מכאן באר היטב כי נקודת חקמץ נקרא בפי סנחם גם בשם פתח . ובאמת הוא רק קמץ קטן.
סב) עיין צד 4 ע״ב ·

סג)בכ״י חמבורג לבדו נמצאו המלים האלה : ובלשון עברי [צ״ל ערבי] אל . ולא נאמר השם הערבי מה הוא ואולי הוא אלברקע או כדומה לזה .

תיכון הוא ·

אפוא · אם כן איפוא (בראש' מג יא) אם לא אפו (איוב ט כד) מלה זו איננה נגזרת מיתר המלים והיא מיוחדת במהכונת כמשפטה, ולולי הענין לא נודע לה בנין, ופתרון איפא כמו כה ·

אפל · וישם מאפל (יהושע כד ז) ארץ מאפליה (ירמיה ב לא) חשך ואפלה (יואל ב ב) ענין מחשך הוא · ונראה אפילות שהוא מגזרתם על דבר הענין ומקרהו והחטה והכסמת לא נכו כי אפילת הנה (שמות ט לב) יען כי לא שלטה האש המתלקחת על הזרעים אשר לא נצמחו ועל הדשאים אשר לא דשאו כי טמונים היו בתלמי אדמה עוד באופל היו ולא יצאו לאור על כן נקראו אפילות ואם ימשון המושן לאמר כי פתרון אפילות כמו מלקושות והן זריעות מיוחרות ואין למלה דמיון בתורה יתכנו דבריו על כי יש מלים הרבה אע"פ שיש להם דמיונות למראה אינם מגזרתם ומצאנו לו דמיון בענין ובמראה בלשון משנה: הא בחרפי הא באפלי (תענית ג"ב · חגיגה כה"א)·

אפן · ואופן עגלה (ישעיה כח כז) אופן אחד בארץ (יחזק' א טו) אפן מרכבותיו (שמו' יד כה) האופנים ומעשיהם (יחזקאל א טז) לארבעתם אופניהם (שם י יב) ענין אחד להם: ואין מגזרתם דבר דבור על אפניו (משלי כה יא) · כי פתרונו מתוקן על פי הדבר · ופתרון אופן אחד כמו גלגל אחד, ואלו נגזר אפניו מאופן לא יצאה הוו מתוך המלה כי אם היה נאחז בתוכו כענין האחוז באופן · כאשר יהיה האופן בתוך האופן (יחזקאל א טז) ובאופנים (שם א ך) ולאופנים (שם י ג) והאופנים (שם א יט) כלם נכתבים בו"ו או בנקודה הראויה להנקד העומדת תחתיה לח) · וזה אשר יורה כי אין אפניו מאופן · והמדה הזאת יורה עליה וזאת חקת המבדיל אשר בין שניהם · יש מלים בלשון עברית אשר יש להם מדה אחת וקצב אחד ועקב נקודתם יבדלו ויחצו לשתי מחלקות, המלה אשר ממחלקה האחת המיוסרת כמשקלת רעותה לכל עברי פניה המלה ההיא לא תשתנה ולא תטה מני קו והוי"ו הנעלה מן המלה ההיא לעת מקרה ככה יעלה מרעותיה ענין אחד ומשפט אחד לכלם · לכל המלה אשר יהיה שמה האות ללכת ילכו האותיות ובהפרדם יפרדו לא יסבו בלכתן · דע כי כל מלה מהמלים המשולשים משלש אותיות אשר תחלתם אל"ף או בי"ת או גימ"ל או אות מיתר האותיות מיוסד במלה יקדמנו וו והוא שני לו הם המלי' הבנוים על שני פנים לא יוכל המוסיף להוסיף עליהם ולא הגורע לגרוע מהם כי משפט הלשון כן היקם · המראה האחד: ואופן עגלה (ישע' כח כז) אוצר נחמד ושמן (משלי כא ך) גורל אחד לה' (ויק' טז ח) שופר תרועה (שם כה ט) עולל ויונק (ירמיה מד ז) עולם חסד יבנה (תה' פט ג) מורג חרוץ חדש (ישע' מא טו) ותור וגוזל (ברא' טו ט) כי מוקש הוא לך (דברים ז טז) מופת נתתיך לגוים (יחזקאל יב ו) וכאלה הרבה כלם נגינתם [נ"א נגדין] לט) מלרע וכה יתכנו המלים והם מאזני המלה משיכתם סמוכה לאחריתם [נ"א לחתימתם] · ע"כ לעת מקרה המלה לא יסורו וויהם · אבל לא בכל מקריהם הנעשים לכל עברי פני המלה כי אם בפנים אחרים כמו אוצרותיהם מאוצר, וגורלי מגורל, ועולמי מעולם, ושופרות משופר, ועולליהם מעולל, ומורגים ממורג, וגוזליו מגוזל, ומוקשים ממוקש, ומופתי' ממופת, וכאלה הרבה: אפס לא כמקרה מלרע מלעיל כי המלים המשוכים מלעיל משיכתם סמוכה לתחלתם על כן יעלו הווין לעת מקרה כאלה מ) · אף ארח משפטיך (ישעיה כו ח) קדש קדשים (שמות ל לו) בשת הפנים (דני' ט ז) שרש ישי (ישעי' יא י) חדש ימים (בראשית כט יד) וחשך על פני תהום (שם א ב) אזן המטהר (ויק' יד יד) והביאו בניך בחצן (ישעיה מט כב) יוסף אמץ (איוב יז ט) ערף ולא פנים (ירמ' ב כז) את כל תקף (אס' ט כט) גרן ויקב (הושע ט ב) אכל בכסף תשבירני (דבר' ב כח) עשר וכבוד (משלי ג טז) אשר מזרעו יתן למלך (ויקרא ך ב) אין אמר ואין דברים (תלים יט ד) ורחב חמש אמות (יחזקאל מ ל) ארך החצר

המבאר

לח) פי' כי פעם יבאו בו"ו ופעם בלא ו"ו ואז תבא נקודת החולם תחתיו כמו ואת אפן מרכבותיו [שמות יד כה] ששם הוא חסר בלי ו"ו ·

לט) בשני כ"י לונדין והמבורג נמצא נגדין · ואך בכ"י ווין מצאתי נגינתם ולא ידעתי אם השערת ריש"בב היא או נוסח הכ"י דשם · אבל זה נראה כי מלת נגדין היה מורגלת בפי מנחם כי כן מצאנוה גם בדף 4 ע"א ע"ש ·

מ) פי' כל מלה שהיא ע"מ קֹטֶל ומלרע תבוא בוי"ו, ואם היא מלעיל תבוא בלא וי"ו ·

קשר אך לענין אחר · די כל אסיר וקים (דניאל ו ט) לאסר אסר על נפשו (במדבר ל ג) או אסרה אסר על נפשה (שם ל יא) ·

אף · מתחלק לשבע מחלקות : האחד ואף גם זאת (ויקרא כו מד) אף לזאת יחרד לבי (איוב לז א) אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש (במ' טז יד)

השני אף בהקבצו עם כי נהפך לענין אחר כאלה אף כי אנכי אענגו (איוב ט יד) אף כי אנוש רמה (שם כה ו) הנה אנחנו פה ביהודה יראים ואף כי נלך קעילה (ש"א כג ג) אבי דבר גדול הנביא דבר אליך הלא תעשה, ואף כי אמר אליך רחץ וטהר (מ"ב ה יג) הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי (מ"א ח כג) הן צדיק בארץ ישולם אף כי רשע והוטא (משלי יא לא) אף כי נתעב ונאלח (איוב טו טז) אף כי היין בוגד (חבקוק ב ה) אף כי לא אכל אכל היום העם הזה (ש"א יד ל) הן בעודני חי עמכם היום ממרים הייתם עם ה' ואף כי אחרי מותי (דברים לא כז) כלם בלשון הזה מדוברים זולתי מעט מוער אשר איננו נוטה אליהם : אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן (בראשית ג א) ·

השלישי אפיתי על גחליו לחם (ישעי' מד יט) מאפה תנור (ויקרא ב יב) את אשר תאפו אפו (שמות טז כג) ומצות אפה (בראש' יט ג) חמץ תאפינה (ויקרא כג יז) ·

הרביעי וישתחוו לאפיו (בראש' מח יב) אפים ארץ ישתחוו לך (ישע' מט כג) לאפי דור (ש"א כה כג) ענינו על פני דור · מנה אחת אפים (ש"א א ה) נראה כי מגזרתם הוא ולענינם נוטה, מנה ראויה ונכבדה למראה ונחמדה לפנים ויקרה לעינים ויש בלשון ארמית מלה אשר יערכנה נפל על אנפוהי (דניאל ב מו) וכל אפיו [נ"א פניו] אינו מתורגם כי אם באפוהי ·

החמישי אף להם ולא יריחון (תהלים קטו ו) ויפח באפיו נשמת חיים (בראשית ב ז) ומיץ אף יוציא דם (משלי ל לג) והנם שלחים את הזמורה לאפם (יחזקאל ח יז) כמו נחירים ·

הששי אפפוני הבלי מות (תלים קיו ג) אפפו עלי רעות (שם מ יג) כמו סבוני גם סבבוני (שם קיח יא) ·

השביעי ואף ד' חרה בעם (במדבר יא לג) אפו טרף וישטמני (איוב טז ט) ישוב אפך ותנחמני (ישעיה יב א) אך שב אפו ממני (ירמיה ב לה) ענין קצף המה · וחשוו הפותרים אף לאפאיהם (דב' לב כו) והעמידו אפאיהם מגזרת אף ונראית המלה כי אינה פתורה כדת ולא דרושה כמשפט האותיות, כי סברו הפותרים כי האלף יסוד במלה ואין כה דת המלים · כי אלו היה האלף יסוד במלה וגזרתה מאף היה על המחוקק מחקרת משפט להוסיף אל"ף שני במה יסוב המלה אליו כאשר יקרה ליתר המלים אשר תחלתם אל"ף ליסוד המלה אשר לא יתכן למדבר להסב המלה אליו עד יספו אל"ף שני ויכפלו האלפין ובהשנות האלף תכון המלה הישב, אלף אחת ליסוד והשנית להסב המלה אליו, כאלה : אאזרך (ישע' מה ה) אאלפך (איוב לג לג) אאריך אפי (ישע' מח ט) אאמיצכם (איוב טז ה) וכאלה רבות · והפותר אפאיהם אם מגזרת אף ידיננו שתי טעיות נקבצו בפתרונו : הטעות הראשון על כי אין המלה מסובה באל"ף שני, והטעות השני על עזבו האל"ף התיכונה המיוסד' במלה · אבל יש באמתת נכוחה וממשפט הלשון להיות מוסב למדבר, וההא והמם אשר באחרית המלה מועדים לרבות, ובהיות ככה ישאר מן המלה פ"א אל"ף · ובהותר פא אלף נכון להיות אפאיהם מן פאה (ירמיה ט כה) ומפאת פני (ויק' יג מא) פאת קדמה (במד' לה ה) ותחלקם לפאה (נחמיה ט כב) וכה יהיה פתרונו אפאיהם אזרה אותם בגוים ואפאה אותם לכל רוח ופאה לו) וגם יתכן להיות אפאיהם אשימם פאת פני ויכלו ויתמו ומפתח האלפין יורה על ככה ולולא פתיחתם לא נכונו פתרוניהם · הפתרונים שניהם יוצאים ונראים עניניהם וגזרת המלה אחת היא אבל הראשון קרוב מן האחרון ·

אפד · ויאפד לו (ויק' ח ז) וחשב אפודתו (שמות כח ח) ענין תוכן ותיכון · ויתכן להיות מגזרתם ויטע אהלו אפדנו (דניאל יא מה) ענין

המבאר

באדם הרי הוא כנקשר בקשורי עבותות. אסורים שם דבר של קשורים כמו וימסו אסוריו [שופ' טו יד] קשוריו כן פירשו מנחם. לו) וז"ל רש"י שם. אפאיהם אמרתי בלבי אפאה אותם ויש לפרש אפאיהם אשיתם פאה להשליכם מעלי הפקר ודוגמתו מצינו בעזרא ותתן להם ארץ שבעה גוים ותחלקם לפאה להפקר וכן חברו מנחם עכ"ל.

בפינה הם · השביעי אנא שא נא (בראשית נ יז) אנה ה' מלטה נפשי (תהלים קטז ד) אנה ה' כי אני עבדך (שם קטז טז) אנא ה' הושיעה נא (שם קיח כה) · נא אנא ואנה ענין אחד להם והמלה כלה יסוד ואיננה מהמראות עקב האל"ף ·

אנח · יגון ואנחה (ישע' לה י) ויאנחו בני ישראל (שמות ב כג) אנחתה השבתי (שם כא ב) ענין דאגה המה ·

אנך · מתחלק לשני מחלקות : האחד אנכי ה' אלהיך (שמות ך ב) אנכי עשיתי ארץ (ישעיה מה יב) אנכי תכנתי עמודיה סלה (תהלים עה ג) ענינו כמו אני , והמלה הזאת איננה נגזרת כיתר המלים ולא תמה הנה והנה ואינה טעונה רבוי ומיעוט ולא יוכל המדבר לרבות באנכי ולא למעט באנחנו · השני הנה ה' נצב על חומת אנך ובידו אנך (עמוס ז ז) הנני שם אנך בקרב עמי ישראל (שם ז ח) מלה זו אין לה דמיון בתורה אבל ראויה היא להיות גרועת אל"ף כיתר המלי' הנקדמי' במהברת אל"ף כמו תמול מאתמול נחנו מאנחנו · אז יקום פתרונו כפי ענינו הראוי להיות אנך מנכים, נאספו עלי נכים (תלי' לה טו) לאשישי קיר חרשת תהגו אך נכאים (ישעיה טז ז) ענין נפץ והרס הם · על חומת אנך על חומת נפץ והרס ופרץ ובידו מפץ לשחת את העיר ·

אנס · והשתיה כדת אין אנס (אסתר א ח) וכל די לא אנס לך (דניאל ד ו) ·

אנף · אודך ה' כי אנפת בי (ישעיה יב א) נשקו בר פן יאנף (תלים ב יב) תאנף לנצח (שם עט ה) ובאהרן התאנף (דב' ט ך) הלעולם תאנף בנו (תהלים פה ו) אנפת תשובב לנו (שם ס ג) ענין קצף הם ·

אנק · הנאנחים והנאנקים (יחזקאל ט ד) האנק דום (שם כד יז) לשמע אנקת אסיר (תלים קב כא) מאנקה אביונים (שם יב ו) ענין זעקה המה ·

אנש · מתחלק לשני מחלקות : האחד אנוש כחציר ימיו (תלים קג טו) אשרי אנוש יעשה זאת (ישעיה נו ב) כמשמעו · השני אנוש חצי בלי פשע (איוב לד ו) כי אנושה מכותיה (מיכה א ט) עקוב הלב מכל ואנש הוא (ירמ' יז ט) כאבי נצח ומכתי אנושה (שם טו יח) ·

אסוך · כי אם אסוך שמן (מ"ב ד ב) ענינו מסוך לא סכתי (דניאל י ג) ורחצת וסכת ושמת (רות ג ג) והכן הסכך (נחום ב ו) ושמן לא תסוך (דברים כח מ) ענין משחת מרקחת המה ·

אסון · ואם אסון יהיה (שמו' כא כג) וקראהו אסון (בראשית מד כט) ·

אסם · וימלאו אסמיך שבע (משלי ג י) יצו ה' אתך את הברכה באסמיך (דברים כח ח) ענין אוצרות וגנזכים הם ·

אסף · מי אסף רוח בחפניו (משלי ל ד) ואספו אספה אסיר על בור (ישעיה כד כב) אסיף בלי יבוא (שם לב י) חג האסיף (שמות לד כב) והאספסוף (במדבר יא ד) הם הנקבצים הנסחפים והגלוים [נ"א והגלוים] על ישראל בצאתם ממצרי' ויתכן להיות מגזרתם אספי מארץ כנעתך (ירמי' י יז) סחורתך · וידמה המלה לכנען בידו מאזני מרמה (הושע יב ח) ויחצוהו בין כנענים (איוב מ ל) כנעניה נכבדי ארץ (ישעיה כג ח) נראים דבריהם לולי הנון האחרונה שהיא אחרית עיקר, אבל בפנים אחרים כה הוא פתרונו שחי ואספי יותר מארץ שפלתך , ויהיה כנעתך מגזרת כי נכנע (מ"א כא כט) או או יכנע (ויקרא כו מא) ·

אספות · וכמסמרות נטועים בעלי אספות (קהלת יב יא) אומרים בעלי פתרון כי מלה זאת מגזרת סף השער (יחזקאל מ ז) ואמות הספים (ישעיה ו ד) נראין דבריהם לפי הענין ולפי דקד המלה אינו כן · כי אמנם יתכן להיות פשר כמשפט מכתבה · אספות מגזרת אסופה הם המסמרות המאספים את הלוחות ומחזקים את הדבק היטב למען לא ימוט , להם נדמו רועי ישראל ושטריו ולהם נמשלו דבריהם , ודגשנות הפה יורה על ענינה · כמו אֲסֻפָּה · אֲגֻדָּה · עֲבֻדָּה · והדלתי"ן האלה ובלעדיהן אם ירפיון במלים נעשו פעולים ואם ידגשון נעשו מפעלים [לד] ·

אסר · אסרו הסוסים (ירמיה מו ד) ויאסר אזור במתניהם (איוב יב יח) לאסרך ירדנו (שופ' טו יב) אסיריו לא פתח ביתה (ישע' יד יז) אסורים ידיה [לה] (קה' ז כו) ענין קשר המה · ויש איסר לשון

המבאר

לד) ר"ל אם לא יבא דגש בתוך הדלי"ת הוא פעל ואם דגש בתוכו הוא שם הנעשה כן הפעל . לה) וה"ל רש"י שם : וכשהחזיקה

אמן · מתחלק לד׳ מחלקות האחד אמונה אומן (ישעיה כה א) בנים לא אמון בם (דברים לב ך) ויהי ידיו אמונה (שמו׳ יז יב) האל הנאמן (דברים ז ט) וגם אמנה אחותי בת אבי (בראשית ך יב) כי האמנם ישב אלהים (מ״א ח כז) ענין אחד להם · ופתרון ויהי ידיו אמונה כמו נכונה · כלם שוים בענינם וביסודם מבלעדי אמנם אשר הוא נוטה עמהם בענינם ויבדל מהם ביסודם על דבר המ״ם , וכמהו בלשון עברית רק וריקם · תם תמים ותמימים , שוים בענינם ושנוים ביסודם · השני מעשה ידי אמן (שיר ז ב) כל איש מלאכה נקרא אמן · השלישי כאשר ישא האמן את היונק (במדבר יא יב) והיו מלכים אמניך (ישע׳ מט כג) ויהי אומן את הדסה (אסתר ב ז) האמונים עלי תולע (איכה ד ה) ותשאהו אומנתו (ש״ב ד ד) כאשר היתה באמנה אתו (אסתר ב ך) ואהיה אצלו אמון (משלי ח ל) ותהי לו לאמנת (רות ד טז) כלם לשון גדול יונקים , [נ״א ענין גדול בנים המה] · על כן לא יתכן להיות מהם ויהי ידיו אמונה כאשר יאמרו הפותרים · הרביעי ואת האמנות (מ״ב יח טז) ·

אמץ · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד אמצה לי יושבי ירושלים (זכריה יב ה) וטהר ידים יוסיף אמץ (איוב יז ט) וברכים כשלות אמצו (ישעיה לה ג) וברכים כרעות תאמץ (איוב ד ד) ותרא כי מתאמצת (רות א יח) ויהי הקשר אמץ (ש״ב טו יב) ענין חזק המה · השני סוסים ברדים אמצים (זכריה ו ג) ·

אמר · מתחלק לג׳ מחלקות : האחד אומר אני מעשי למלך (תה׳ מה ב) אין אמר ואין דברים (שם יט ד) אמר לרשע צדיק אתה (משלי כד כד) האמור בית יעקב (מיכה ב ז) · כה פתרונו הקרוא ב״ת יעקב המכונה בית ישראל לג) הגידה לי הקצר רוח ה׳ · השני את ה׳ האמרת היום (דבר׳ כו יז) וה׳ האמירך היום (שם כו יח) יתאמרו כל פעלי און (תלים צד ד) · השלישי שנים שלשה גרגרים בראש אמיר (ישעיה יז ו) כעזובת החרש והאמיר (שם יז ט) אמיר כאשל · ·

אמש · אמש אמר אלי לאמר (בראשית לא כט) הן שכבתי אמש (שם יט לד) ויוכח אמש (שם לא מב) ענין ליל אתמול המה ·

אמת · אמת מארץ תצמח (תלים פה יב) כי אמת יהגה חכי (משלי ח ז) וה׳ אלהים אמת (ירמיה י י) הן אמת חפצת בטוחות (תה׳ נא ח) תתן אמת ליעקב (מיכה ז ך) על חסדך ועל אמתך (תלי׳ קלח ב) קטנתי מכל החסדים ומכל האמת (בראשית לב י) · ענין קושט המה · וגם מלה זו חלוקה לשתים והיא ראויה לאחת ·

אמתחת · אמתחת הקטן (ברא׳ מד ב) כסף איש בפי אמתחתו (שם מד א) באמתחתיכם (שם מג כג) וימצא הגביע באמתחת בנימין (שם מד יב) ·

אן · מתחלק לשבע מחלקות : האחד אן הלכתם (ש״א י יד) עד אן תמלל אלה (איוב ח ב) עד אנה ינאצוני (במדבר יד יא) עד אנה אשית עצות בנפשי · · · עד אנה ירום איבי עלי (תלים יג יג) עד אנה ה׳ שועתי (חבקוק א ב) עד אנה ה׳ תשכחני נצח (תהלים יג ב) ענין אחד להם · אנה נפל (מ״ב ו ו) אנה אנחנו עולים (דברים א כח) אנה המה מולכות את האיפה (זכריה ה י) הענין ירחיקם כמעט והלשון אחת · השני ואנו ואבלו פתחיה (ישע׳ ג כו) ואנו הדיגים (שם יט ח) תאניה ואניה (שם כט ב) לא אכלתי באני ממנו (דבר׳ כו יד) · ענין עצבות ואבלות המה : השלישי אני יוסף (בראשית מה ג) אף אני בחלומי (שם מ טז) הן אני כפיך לאל מחומר קרצתי גם אני (איוב לג ו) · הרביעי אנה לידו (שמות כא יג) כי תאנה הוא מבקש (שופטים יד ד) ויהי העם כמתאננים (במדבר יא א) מה יתאונן אדם חי (איכה ג לט) כי מתאנה הוא לי (מ״ב ה ז) ענין עלילה המה · החמישי מרוב אונים ואמיץ כח (ישעיה מ כו) ולאין אונים עצמה ירבה (שם מ כט) מצאתי און לי (הושע יב ט) ואונו בשרירי בטנו (איוב מ טז) ידיו תשבנה אונו (שם ך י) ענין כח ועצמה המה · הששי אני תרשיש (מ״א י כב) אני שיט (ישעיה לג כא) ואני עשה המלך שלמה (מ״א ט כו) וישלח חירם באני (שם ט כז) וימצא אניה באה תרשיש (יונה א ג) ענין

המבאר

לג) בנ״ל כתוב י״א קרואי בית יעקב וי״א משנה בית יעקב הגידה וכו׳ .

מבלעדי הווין עומדת על מדה ועל אמתה להיות פתרונה ככבש אלוף ככבש גדול(לב) וְהַשְׁוָה מגרעת הו"ו פה כמגרעת ווי המלים האלה: אדם פטדה וברקת (שמות כח יז) לשם שבו ואחלמה (שם כח יט) תרשיש שהם וישפה (שם לט יג) ראובן שמעון לוי ויהודה (שם א ב) משפט גר יתום ואלמנה (דברים כז יט) לא הִשְׁוָם כדת ואין כה משפט הלשון הלא זה ארח הסדר וכה משפטו באמרו לשם שבו ואחלמה לולי הוו של ואחלמה לא נגרעה וו משבו, וכמהו אדם פטדה וברקת לולי הוו של וברקת לא נחסר וו מפטדה, וכמהו ראובן שמעון לוי ויהודה לולי וו של ויהודה לא נחסר וו משמעון ולוי, וכמהו משפט גר יתום ואלמנה לולי וו של ואלמנה לא נחסר וו מיתום, ורוב הדברים והשמות הסמוכים כה זה אחר זה כה משפטם אבל לא יקרה מקרה זה לשני דברים כי אם לשלשה ומעלה · ולולי הווין אשר יתַּמו המלים האחרונים לא נחסרו התיכונים, על כן ככבש אלוף לא יבא עמהם ולא יעלה במספרם · ולא יתכן להיות פתרונם כי אם כמכתבן ואני ככבש אלוף וגם יובל לטבוח יוביח ·

השלישי· החרש ואאלפך בינה (איוב לג לג) פן תאלף ארחותיו (משלי כב כה) כי יאלף עונך פיך (איוב טו ה) ענין לימוד הם · ויש מגזרתם מלין גרועי אלפין ואלה הם · מלפנו מבהמות הארץ (שם לה יא) וכמהו בנוי לתלפיות (שיר ד ד)·

הרביעי· שגר אלפיך (דברים ז יג) האלפים והעירים (ישע' ל כד) באין אלפים אבוס בר (משלי יד ד) אלופינו מסובלים (תהלים קמד יד) לשון שוורים הם ·

אלץ · ותאלצהו (שופטים טז טז) אין למלה זו דמיון בתורה אבל ענינה יורה עליה · ותאלצהו כמו ותדחקהו ותציקהו ·

אם · מתחלק לחמש מחלקות: האחד, אם הבנים שמחה (תהלים קיג ט) לאמתם יאמרו (איכה ב יב) לא תקח האם על הבנים (דברים כב ו) כמשמעו ·

השני · אמה ארכו ואמה רחבו (שמות ל ב) אמת בצעך (ירמי' נא יג) באמת איש (דב' ג יא) ·

השלישי · אמתי בלהה (בראשית ל ג) את בתו לאמה (שמות כא ז) ותשלח את אמתה (שם ב ה) שתי האמהות (בראש' לא לג) לעיני אמהות עבדיו (ש"ב ו כ) ואמהתיה מנהגות כקול יונים (נחום ב ח), פתרון אמה כמו שפחה אבל נראין שתי לשונות אמתי ואמהותי ·

הרביעי· שבחוהו כל האמים (תהלים קיז א) ראש אמות בית אב (במדבר כה טו) די כל עם אמה ולשן (דניאל ג כט) · לאומים ואמים וגוים קרובי ענין המה ·

החמישי · אם בחקותי תלכו (ויקרא כו ג) אם ישמעו ויעבדו (איוב לו יא) ואם לא ישמעו (שם לו יב) הענין יורה עליהם, אבל יש לאם מחלקות ותוצאות: אם תאבו ושמעתם (ישעיה א יט) ואם תמאנו ומריתם (שם א ך), מלת אם ענין אחד ומראה אחד לה · אבל בנטות אליה מיתר המלים יוציאוה ממשפטה וימשכוה אחרי ענינם ובסור מושכיה תשוב לענינה הראשון וכאלה הם המלים אשר ימשכוה: כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי (בראשית כח טו) לא אוכל עד אם דברתי דברי (שם כד לג) עד אם כלו לשתות (שם כד יט) · וכאלה הרבה · וחלופם, אם ארץ מאפליה (ירמ' ב לא) אם יכין שאר לעמו (תהלים עח ך) אם בשרי נחוש (איוב ו יב) · וחלופם, אם ישמעו וְאם יחדלו (יחזקאל ב ה) · וחלופם, אם רחץ אדני את צאת בנות ציון (ישעיה ד ד) אם תקטל אלוה רשע (תלים קלט יט) וכאלה הרבה · וחלופם האם אין עזרתי בי (איוב ו יג) האם תמנו לגוע (במדבר יז כח) כי אם יש אחרית (משלי כג יח) · נשוב לענין ראשון ·

אמל · מה אמלה לבתך (יחזקאל טז ל) מה היהודים האמללים (נחמיה ג לד) אמללה יולדת השבעה (ירמ' טו ט) כי אמלל אני (תהל' ו ג) ענין חלש ורפיי המה, והפותרים חלקוה לשני מחלקות ראויה למיאד אחד הואיל והענין תלוי מן המלה.

המבאר

לב) ת"ל רש"י שם: דונש ויהודה בן קריש פתרוהו ככבש ופר כו' אלוף כמו שגר אלפיך. ואע"פ שלא נאמר ואלוף יש לנו כיוצא בו שמש ירח עמד זבולה. כסוס עגור כן אצפצף. ומנחם פתר ככבש אלוף כבש גדול ויונתן מסייעו כאימר בחור. עכ"ל. רעל נפל אשת [תהלים נח ט] אמר רש"י. ופי"ש מנחם ככבש ואלוף הוא שור אף כאן נפל ואשת עכ"ל. ונראה כי ט"ס נפל בדפוס וצ"ל שם ופירש מנחם בשם ר' יהודה בן קריש ככבש ואלוף כמו ככבש ושור וכו'.

השביעי · אלי כבתולה חגורת שק (יואל א ח) אללי לי (מיכה ז א) ענינו כמו הוי ונהי ·

השמיני כו) · כאלה וכאלון (ישעיה ו יג) כאלה נובלות עליה (שם א ל) כי תבשו כח) מאלים אשר חמדתם (שם א כט) וקרא להם אילי צדק (שם סא ג) רבה אילנא ותקיף (דניאל ד ח) אילנא די חזית (שם ד יז) ·

התשיעי · נואלו שרי צען (ישעיה יט יג) אשר נואלנו (במדב׳ יב יא) נואלו כי לא ידעו דרך ה׳ (ירמ׳ ה ד) כי אויל עמי (שם ד כב) אולת קשורה בלב נער (מש׳ כב טו) ענין פתרונם הוללות וסכלות.

העשירי · אלילי כספו ואלילי זהבו (ישע׳ לא ז) קסם ואליל ותרמית לבם (ירמ׳ יד יד) רופאי אלל כלכם (איוב יג ד) ענין עצבים הם ·

העשתי עשרה · אלו חיה אלף שנים (קהלת ו ו) אלו לעבדים ולשפחות (אסתר ז ד) פתרונו קרוב מן אם · אם חיה ·

השתים עשרה · ואלו עיר וקדיש (דניאל ד י) [כמו] וארו כט) חיוה אחרי תנינה (שם ז ה) פתרונו כמו הנה ·

אלגביש · אבני אלגביש (יחזקאל יג יא) אבני ברד הוא כמשמעו ·

אלוה · אלוה מתימן יבא (חבקוק ג ג) אלוה לא ישיב אפו (איוב ט יג) הוא השם הנכבד והנורא· ויש אלוה דיין ושופט כמו אלהים לא תקלל (שמו׳ כב כז) אשר ירשיעון אלהים (שם כב ח) ואתה תהיה לו לאלהים (שם ד טז) ויש אשר ענינו מלאכים, אני אמרתי אלהים אתם (תהלים פב ו) כי ראיתי אלהים פנים אל פנים (בראשית לב לא) להן אלהין די מדרהין עם בשרא לא איתוהי (דני׳ ב יא) ·

אלח · אף כי נתעב ונאלח (איוב טו טז) יחדו נאלחו (תלים יד ג) פתרונו כפי ענינו נאלחו כמו נבאשו ·

אלם · מתחלק לד׳ מחלקות: האחד או מי ישים אלם (שמות ד יא) תאלמנה שפתי שקר (תהלים לא יט) ולשונך ארביק אל חכך ונאלמת (יחזקאל ג כו) נאלמתי דומיה (תלים לט ג) כרחל לפני גוזיה נאלמה (ישעיה נג ז) אלילים אלמים (חבקוק ב יח) כלם כבדי פה וכבדי לשון המה ·

השני · והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה והנה קמה אלמתי (בראשית לז ז) נשא אלמתיו (תה׳ קכו ו) פתרונו כפי ענינו כמו איסר ואגר המה: וראוי להיות מגזרתם אלם צדק תדברון (תלים נח ב) ·

השלישי · אלם הבית (יחזקאל מ מח) ואולם הכסא (מ״א ז ז) בין האולם ולמזבח (יואל ב יז) והאולם על פני היכל הבית (מ״א י ג) · והויו המובא במלה איננה יסור, ואיליו ואלימיו (יחזק׳ מ כא) יוכיח ·

הרביעי · אולם חי יי׳ (ש״א כ ג) אולם אני אדרוש אל אל (איוב ה ח) ואלם כלם תשובו (שם יז י) ואולם לוז שם העיר לראשונה (בראשי׳ כח יט) ואולם שלח נא ידך (איוב א יא) מלה זו קרובה אל אמנם.

אלמג · אלמגים ואלגומים (דה״ב ט י) מין אחד הם, הם עצים אדומים הגדלים בים כמשמעו ·

אלף · מתחלק לד׳ מחלקות: האחד הכה שאול באלפיו (ש״א יח ז) צאנינו מאליפות (תה׳ קמד יג) שובה יי׳ רבבות אלפי ישראל (במד׳ י לו) כך פתרונו הרגיעה והניחה עמך ישראל · וכמוהו בשובה ונחת תושעון (ישע׳ ל טו)· ולא יוכל הפותר להעמידה מגזרת שובה ל) על דבר חנותם במחנה.

השני · אלוף נעורי (ירמיה ג ד) ואת למדתי אותם אליך אלפים לראש (שם יג כא) אלפי הדל במנשה (שופ׳ ו טו) ואני ככבש אלוף יובל לטבוח (ירמ׳ יא יט) פתרונו כפי ענינו כלם גדולים וראשים המה · ופתר יהודה בן קריש ככבש אלוף כבבש ואלוף העמיד אלוף מגזרת שגר אלפיך (דברים ז יג) יסף ויו בתחלת המלה וגם ויו שני בתוך המלה לא) ואין לשניהם דרך לנטות על כי המלה

המבאר

כו) לע״ל בשרש איל נראה כי מנחם הניח כי אלה ואלון ואילי ואלים הם בבראה החמישי בשרש איל.

כח) כן כתוב בנ׳ה תבשו בתי״ו וקרוב מאד כי כן היתה נוסחת כ״ק אשר לפני מנחם. וכן מצאנו הנוסח׳ הזאת מקויימת בשרשי הפרחון ע״ש דף נ׳ ע״ד.

כט) בנ״ה כתוב ואלו תחת וארו · ובשארי כתבי יד אין זה הכתיב כלל. ואני הוספתי מלת כמו.

ל) פי׳ לא יתכן לפרשה מן שוב חורה מטעם חנותם במקום אחד אבל הוא כן שב כמו בשובה ונחת עיין שרש שב.

לא) כלומר במלת אלפך שמשמעה בלי ויו הוסיף ויו כאלו היתה אלופיך.

על הנביאים המתעים את עמי הנשכים בשניהם אין שלום (שם ח יא) · וכמוהו בענינו כה אמר ה' וקראו שלום (מיכה ג ה) ·

אכף · ואכפי עליך לא יכבד (איוב לג ז) כי אכף עליו פיהו (משלי טז כו) הוא מגזרת כפופים (תלים קמו ח) ואכף לאלהי מרום (מיכה ו ו) · וכבר קדמו קצות המלים הגרועים אל"ף במחברת הזאת בתחלת הספר [עיין צד ד] ·

אכר · אכר וצמדו (ירמיה נא כג) · בשו אכרים (שם יד ד) וקראו אכר אל אבל (עמוס ה טז) · כלם חורשי שדות ומשדדי תלמים ופתחי אדמה המה ·

אל · לא נודע פתרונו בלתי ענין מחוותו למרבית פניו ורבי תוצאותיו · כי כל מלה אשר היא רבת פנים בעודנה לבדה ולא יסבוה מלים לא נודע פתרונה עד בא המספר ויחלקנה כפי ענינה · ואל יפרד והיה לשתים עשר פנים. האחד אל אלהים ה' · השני ואל משה אמר · השלישי ואלה נולדו להרפא · הרביעי אל תבוא במשפט את עבדך · החמשי ויואל משה לשבת · הששי ויואל שאול את העם · השביעי אלי כבתולה חגורת שק · השמיני כאלה נובלת עליה · התשיעי נואלו שרי צען · העשירי אלילי כספו · האחד עשרה ואלו חיה אלף שנים · השנים עשרה ואלו עיר וקדיש · אבל יש בנקידתם דקדוק ואין בו עזר על מחלוקותם לתוצאות פתרונם · אבל פתרונם על מחלוקותם על פי ענין המורה עליהם ·

אל הראשון · אל אלהים (יהושע כב כב) אל שדי (ברא' יז א) אלי אתה אשחרך (תהל' סג ב) מי כמכה באלם (שמות טו יא) הבו לה' בני אלים (תלים כט א) יש לאל ידי (בראש' לא כט) בהיות לאל ידך לעשות (משלי ג כז) כלם ענין כח ואונים המה ·

השני · ואל משה אמר עלה אל ה' (שמות כד א) אלי לאמר (בראש' לא כט) אליכם אישים אקרא (משלי ח ד) או ידבר אלימו באפו (תהלים ב ה) שורשי פתוח אלי מים (איוב כט יט) השמחים אלי גיל (שם ג כב) תבא בכלח אלי קבר (שם ה כו), ויתכן להיות מגזרתם אל פשטתם היום (ש"א כז י) אל איזה מקום פשטתם היום, ויאמר דוד על נגב יהודה ·

השלישי · אל נלדו להרפא [כד] (דה"א ך ח) : אלה הדברים (דברים א א) לאנשים האל (בראש' יט ח) כי את כל התועבת האל (ויקרא יח כז) ואמר לה אל מאניא (עזרא ה טו) ·

הרביעי · אל תביא במשפט (תהל' קמג ב) אל תאמר לרעך (משלי ג כח) אל תלשן עבד (שם ל י) אל ארות הרעה הגדולה הזאת מאחרת אשר עשה לי (ש"ב יג טז) כה פתרונו : אל תעשה אדות הרעה הגדולה הזאת מאחרת אשר עשה לי, וכמוהו בענינו אל כי קרא יי' לשלשת המלכים לתת ביד מואב (מ"ב ג יג): וכמוהו קרוב מענינו אל אדני איש האלהים אל תכזב בשפחתך (שם ד טז) ענינו יורה עליו · ויש בתורה לשון רבוי ולשון מיעוט והענינים יורו עליהם והם כתובים במחברת על ספר ·

ההמישי · ויואל משה לשבת (שמות ב כא) : הואילו פני בי (איוב ו כח) הואל קח ככרים (מ"ב ה כג) הנה נא הואלתי (בראשית יח כז) כי הואיל הלך אחרי צו (הושע ה יא) : ויש בתורה סדרי מחוורת דרכי קוצר · גם אלה לחכמים [כה] כמו אלה : קראן לו ויאכל לחם (שמות ב ך) וכתיב אחריו ויואל משה לשבת · וכמו ואמר לה השלום לך השלום לאישך השלום לילד ותאמר שלום (מ"ב ד כו), וכמו כזאת וכזאת דברה הנערה אשר מארץ ישראל (שם ה ד) ויאמר מלך ארם לך בא (שם ה ה) [כו] וכאלה רבות ·

הששי : ויואל שאול את העם (ש"א יד כד) אלה וכחש (הושע ד ב) ושמעה קול אלה (ויקר' ה א) את האלות האלה (במד' ה כג) ענין אחד להם ·

המבאר

כד) מלת להרפא בכתבי קדש שלנו כתובה באל"ף ובכל כ"י המחברת נמצאה בה"א. וכן לעיל דף 9 ע"ב ·

כה) מאמר גם אלה לחכמים לא יתבאר היטב בכאן. ואיפשר לומר כי כונתו היתה לפרש מלת אלה בפסוק גם אלה לחכמים [משלי כד כג] ר"ל לשון רצון וחפץ וא"כ היה לו לכתוב אותו קודם ויש בתורה.

כו) הן כונת המחבר בכאן לאמר כי לפעמים נמצאו מאמרים בתורה אמר בעבור הקיצור נשמטו בהם איזה ענין אבל מובן הוא מתוך הסדר. כמו במשל הראשון. קראן לו ויאכל לחם לא נאמר שם אם קראו אותו, אך מתשובתו ויואל משה מובן כי קראוהו. וכן במשל השני אשר לא נאמר בכתוב שהנער גיחזי שאל את השונמית כאשר צוהו אלישע על שלומה ושלום אישה ושלום הילד. אבל מתשובתה ותאמר שלום יש להוציא כי הנער שאל את פיה ואמרה הן. אמנם לא ידעתי מה כוון המחבר במשל השלישי. הלא נמצא בכתוב מפורש ויבא ויגד לאדניו לאמר כזאת וכזאת וגו', ומיהר אחרי שמוע מלך ארם את דברי המגיד כתוב כי אמר לך בא. וא"כ מה נשמט בכתוב הזה עד שנצטרך להבינהו מסדר הכתוב.

ח יז) · ואם אין מחני נא (שם לב לב) · איננו גדול (בראשית לט ט) · לשון לא המה · השני, מאין יבוא עזרי (תלים קכא א) מאין לי בשר (במד׳ יא יג) מאין אבקש מנחמים לך (נחום ג ז) מאין גחוי (מ״ב ה כה) מאין אושיעך (שם ו כז). [כלם לשון איה המה · עין לעיל שרש אי] ·

איש · אליכם אישים אקרא (משלי ח ד) מי האיש הירא (דברים כ ח) · נבזה וחדל אישים (ישעיה נג ג) איש כי ידר נדר (במדבר ל ג) אישה יקימנו ואשה יפרנו (שם ל יד) · ואם בית אשה נדרה (שם ל יא) וילך אתה אישה (ש״ב ג טז) איש האשה (שופטי׳ ד ד) ענין בעל · לאיש שתים חוברות איש (יחזקאל א יא) איש אל עבר פניו (שם א ט) · איש לא נעדר (ישעיה מ כו) · [ענינם כל אחד או אין אחד · (יעמאנד אָו ניעמאנד)] ·

אישון · שמרני כאישון בת עין (תה׳ יז ח) יצרנהו כאישון עינו (דברים לב י) ·

איתי · איתי גברין יהודאין (דניאל ג יב) האיתך כהל (שם ב כו) לא איתי אנש על יבשתא (שם ב י) איתי גבר (שם ה יא) · לשון יש המה ·

איתן · איתן מושבך (במדבר כד כא) אל נחל איתן (דברים כא ד) · לפנות בקר לאיתנו (שמו׳ יד כז) והאתנים מוסדי ארץ (מיכה ו ב) באיתן קשתו (בראש׳ מט כד) · פתרון אחד להם · והם ענין אומץ ותוקף ·

פתר אנקלוס בותשב באיתן קשתו: ״ושוי בתוקפא רוחצניה״. ויהי כראות יהודה בן קריש מפתח פתרון אנקלוס באמרו [בראש תרגומו בפסוק הזה] ״ותבת בהון נביאותיה״ האשימו חנם ויחשב בלבו כי הוא פתרון ותשב באיתן קשתו· ואמנם השוהו וישיאוהו קרבת המלים, ותשב קרוב לותבת, באיתן קרוב לבהון, קשתו קרוב לנביאותיה, ואפס כי לא הענין כאשר דמה ולא הפתרון כאשר זמם · אבל אנקלוס בפתחו דברי פתרוניו הרחיב את הפתרון לבאר ענינו · רבה פני מליצתו ויוסיף על מדת דברי הנבואה להקריב פתרונו ללב למען ישמעו קוראיו וממוצא הדבר ישכילו · ״ותבת בהון״ אין לו מקום בפסוק וגם ״על דקיים אורייתא בסתרא״ אין לו מקום בפסוק · וזה יורה כי לא בא כי אם להרחיב הפתרון עד אשר יתיישב הישב· ואלו דקדק יהודה חקר שכלו וענין סברהו לא פרץ גדרו ולא הניא פתרונו ולא השיג גבלו אשר לא כדת · אקצר מבטא לשון ואשוב לענין ראשון ·

אך · אך אשר יאכל (שמות יב טז) ואך את דמכם (בראש׳ ט ה) · אך ורק קרובים הם זה מזה אבל לשון בלשון לא יפתר הישב ·

אכזב · בתי אכזיב לאכזב (מיכה א יד) היו תהיה לי כמו אכזב (ירמיה טו יח) ענינו יורה עליו · גזרתו מן כזב מלה גרועת אל״ף ·

אכזר · לא אכזר כי יעורנו (איוב מא ב) · אכזרי המה ולא ירחמו (ירמיה נ מב) · אכזריות חמה (משלי כז ד) ועבר שארו אכזרי (שם יא יז) פתרונו לפי ענינו ·

אכל · מתחלק לב׳ מחלקות: האחד די אכלו קרצוהי (דניאל ו כה) ואכלו קרציהון (שם ג ח) לשון רכילות בלשון ארמית · לא תלך רכיל (ויקרא יט טז) מתרגמינן לא תיכול קורצין · השני, אוכל בכסף תשברני (דברים ב כח) כל אכל תתעב נפשם (תלים קז יח) וגערתי לכם באכל (מלאכי ג יא) · כאשר יחלם הרעב והנה אוכל (ישעיה כט ח) ·

אכן · אכן נודע הדבר (שמות ב יד) אכן חלינו הוא נשא (ישעיה נג ד) אכן רוח הוא באנוש (איוב לב ח). אכן לשקר מגבעות (ירמיה ג כג) אכן יש ה׳ במקום הזה (בראש׳ כח טז) · פתרונם כפי ענינם · כי המלים האלה לא יצטרפו ולא יגזרו ולא פתרונם כי אם לפי ענינם ·

ופתרון אכן לשקר מגבעות כה הוא: בשוב ישראל לאלהים כה יתודו, אמנם אותה העבודה אשר עבדנו לאלהי נכר ופסילי זרה נסכי הרים וקטרי גבעות שקר ותעתועים והבל הבלים היו בידינו וכמוהו בענינו אליך גוים יבאו מאפסי ארץ ויאמרו אך שקר נחלו אבותנו הבל ואין בם מועיל (ירמיה טז יט) אכן הנה לשקר עשה עט שקר ספרים (שם ח ח) לשוא הנחיל אלהינו תורת אמת לעם מרי ולריק למדם חקיו אכן השא השאת לעם הזה ולירושלים לאמר שלום יהיה לכם ונגעה חרב עד הנפש (שם ד י) · ריב לירמיה עם ה׳ וכה היה מתוכח ואומר: יען השימות עמך בנביאי שקר אשר אמרו להם שלום יהיה לכם ולא כליתם והארכת להם עד אשר נגעה חרב עד הנפש והנביאים הנבלים כה אומרים לתועי לבב וירפו את שבר בת עמי על נקלה לאמר שלום שלום

שקופים אטומים (מ"א ו ד) ענין סתימת המה ·

אטון · חטבות אטון מצרים (משלי ז טז) · אין למלה זו דמיון בתורה ופתרונו לפי ענינו אטון כלילת כא) מצרים. אבל בלשון ארמית כמוהו ואת מיתריהם (שמות לה יח) וית אטוניהון ·

אטר · איש אטר יד ימינו (שופטים ג טו) ענינו יורה עליו: איש שמאלי איש כבד ימין, לא היתה ידו הימנית מושלת ולא היה לוחם כי אם בשמאלית · והענין יורה כי שמאלי היה בחגרו החרב מנ־ תימין על ירך ימינו נמצאת ידו הימנית כבדה וסגורה · וכמוהו ואל תאטר עלי באר פיה (תלים סט טז) · אל תסגר ואל תכבד ·

אי · מתחלק לחמש מראות: המראה האחד אי הבל אחיך (בראשי' ד ט) אי זה ספר כריתות (ישעיה נ א) אי אלהימו (דברים לב לז) אי חנית המלך (ש"א כו טז) אי זה הדרך יחלק אור (איוב לח כד) כלם פתרון אחד להם אי כמו איה ואיכה, ואיו, ואים, ויש כמלה הזאת בלשון עברית איך ואיכה ואיככה · אן ואנה · הלז הלזו והלזה · אל ואלה, אי ואיה, אין ההאי"ן עשוין לפתרון כי אם לצחצח הלשון · המראה השני, ואמר יושב האי הזה (ישעיה ך ו) בארים כבדו ה' באיי הים (שם כד טו) הלילו ישבי אי (שם כג ו) אי כפתור (ירמ' מז ד) עתה יחרדו האין (יחזקאל כו יח) · האיים הרחקים (ישעיה סו יט) · איים רבים סחרת ידך (יחזקאל כז טו) הם יושבי כפרים סביבות היס · המראה השלישי · אי לך ארץ (קהלת י טז) ואי לו האחד שיפל (שם ד י) · אוי להם (הושע ז יג) אויה לי (תה' קך ה) · המראה הרביעי, אי כבוד אמו' (ש"א ד כא) · ימלט אי נקי (איוב כב ל) · ולרוזנים אי שכר (משלי לא ד) · לשון אין המה · ופתרון ולרזנים אי שכר לא נאוה לרוזנים שתה שכר פן ישכח חקי אלהים וישנה משפטיו ויסלף דברי אמת ויתכן להיות מגזרתם אי לזאת אסלח לך (ירמ' ה ז) · ופתרונו לא לזאת אסלח לך כב) · המראה החמישי, וענה איים באלמנותיו (ישעיה יג כב) ופגשו ציים את איים (שם לד יד) ענינו יורה על פתרונו הם מיני חיות ·

איב · ואיבה אשית (ברא' ג טו): ואיבתי את איביך (שמות כג כב) · איבת עולם (יחזק' כה טו): מגזרת אויב המה ·

איך · איך אלך (ש"א יו ב) · איכה אשא לבדי (דברים א יב): איככה אוכל וראיתי (אסתר ח ו) · ענין אחד וגזרה אחת להם ·

איל · מתחלק לחמש מחלקות: האחד איל תמים מן הצאן (ויקרא ה טו): והנה איל אחר נאחז (בראשי' כב יג) · ואילי צאנך (שם לא לה) · איל המלואים (שמות כט לא) · השני, אילותי לעזרתי חושה (תלים כב ך): כגבר אין איל (שם פח ה) אילי מואב (שמות טו טו). אילי נביות (ישעיה ס ז) · ענין כח ומעוז המה · ויתכן להיות מגזרתם על אילת השחר (תהלים כב א) כג) · השלישי, האיל מזוזות חמשית (מ"א ו לא) · ואליו ואילמיו (יחזקאל מ כא) ואל איל החצר (שם מ יד) ואל איל תמרים (שם מ טז) · אחד מפו ואחד מפו אל איליו (שם מ כו) · עד איל פארן (ברא' יד ו) · ענין אחד להם מפתח עגול בבנין · הרביעי, איל וצבי (דברים יד ה) · לעפר האילים (שיר ב ט) כי גם אילת בשדה (ירמיה יד ה) אילת אהבים (משלי ה ט) אילה שלוחה (ברא' מט כא) כאיל תערג (תלים מב ב) כמשמעם · החמישי, וקורא להם אילי הצדק (ישעיה סא ג) כאילים אשר חמדתם (שם א כט) הנחמים באלים (שם נז ה) · ענין שיחים ואלנות הם · ומגזרתם כאלה נובלת עליה (שם א ל) תחת האלה (ברא' לה ד) כאלה וכאלון (ישעיה ו יג) ·

אים · הוד נחרו אימה (איוב לט ך) · את אימתי אשלח לפניך (שמות כג כז) · עליו אמים (איוב ך כה) אים ונורא (חבקוק א ז) · כל פחד ואימה ענין מורא המה ·

אין · מתחלק לשני מחלקות: האחד אין קדוש כי"י כי אין בלתך (ש"א ב ב) · מאין עוד פנות אל המנחה (מלאכי ב יג) · כי אינם יודעים לעשות רע (קהלת ד יז) כי אם אינך משלח (שמות

המבאר

כא) כלת כלילת כתובה בכל הכ"י אשר לפני.

כב) ת"ל רש"י שם: ימלט אי נקי אין נקי כמו אי כבוד אין כבוד וכן ולרוזנים אי שכר אין שכר אין נאה להם שכרות שלשתן חברן מנחם במחלקה אחת. בכ"ה נוספו כאן המלים האלה: והוא קרוב לפתרון ככלם. וזה לשון רש"י שם: שבא לואת אסלח לך, ומנחם פירש אי כמו אין ע"כל.

כג) ת"ל רש"י שם: ומנחם פתר אילת לשון כעוז כמו אילותי לעזרתי חושה, השחר לשון שחרית. ומנחם פתר לשון בקור כמו שוחר טוב יבקש רצון וכמו לשחר פניך. ע"כ.

וְעומדים בצורתם לנגדך מראה כל צורה ותבנית כל רקמה וגולם כל תמונה העתידים להעשות בתבנית הברואים ובתמונת העשוים גלוים לפניך · על כן אמר ימים יצרו ימי האדם עוד יוצרו והיו עוד יבראון ואין לו יום אחד בהם מכל ימי חייו והוא ראה את האדם בצורתו ובדמותו בטרם בא עתו לעולם ומשפט ענין זה כמשפט ירמיה הענתותי אשר אמר לו : בטרם אצרך בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך נביא לגוים נתתיך (ירמיה א ה) : הנה נמצא ידוע האדם בטרם הבראו ומקודש בטרם יצירתו : וככה משפט הגבורה ודרך הפליאה לראות הבא כמו בא והיציר כמו יוצר ·

אחו · ואחותי באזניכם (איוב יג יז) ואחוית אחידן (דניאל ה יב) לשון אגדה המה : ומהם אחוך שומע לי (איוב טו יז) כתר לי זעיר ואחוך (שם לו ב) לילה ללילה יחוה דעת (תהלי׳ יט ג) כלם גרועי אלפין המה ·

אחידן · לשון ארמית מפשר חלמין ואחוית אחידן (דנ׳ ה יב) : חידות ואחידן ענין אחד להם ·

אחז · אחז בערפי (איוב טז יב) חיל אחז (שמות טו יד) : אחוזי חרב (שיר ג ח) : אשרי שיאחז (תלים קלז ט) : תקח אחד אחז (במד׳ לא ל) : ואחוז בזנבו (שמות ד ד) : כלם ענין אחד להם קרובים לתפישה ·

אחלי · אחלי אדני לפני הנביא אשר בשמרון (מ״ב ה ג) · אחלי יכנו דרכי (תהלים קיט ה) · שניהם שוים בפתרונם ואין להם דמיונות ולא נודעה יסורתם ופתרונם לפי ענינם : אחלי אדני חפצי אדני ורצוני לפני הנביא : ופתרון אחלי יכנו דרכי מאויי ורצוני והשקי שיכונו דרכי · ופותרים אומרים מלה זו גזורה מן ויחל משה (שמות לב יא) · ומן שני צדי המלה לא יתכן כה , הצד האחד על הבאת האלף במלה , והצד השני על כי לא יתכן בלשון עברית להיות מלה זאת לבדה כי אם עם פני כאלה : ויחל משה את פני ה׳ אלהיו (דה״ב לג יב) חלו נא פני אל (מלאכי א ט) חליתי פניך בכל לב (תה׳ קיט נח) לחלות את פני ה׳ (זכריה ז ב) כלם נמצאו כמשפט הזה ·

אחמתא : והשתכח באחמתא (עזרא ו ב) פתרו בו אנשי פתרון הכלי העשוי לספרים ולאגרות וגליונים והעמידוהו מגזרת חמת מים (ברא׳ כא יד) · ואל״ף אשר במלה איננה עקר כיתר האלפין אשר בלשון ארמית ד) ·

אחר · מתחלק לשלש מחלקות : האחד ולא אחר הנער (בראשית לד יט) · אל תאחרו אתי (שם כד נו) מדוע אחרו פעמי מרכבותיו (שופט׳ ה כח) הקשיבה ועשה אל תאחר (דניאל ט יט) ואחר עד עתה (בראשית לב ה) · כלם לשון בוש המה · השני אחור וקדם צרתני (תלים קל״ט ה) והסג אחור משפט (ישעיה נט יד) · השיב אחור ימינו (איכה ב ג) · ופניהם אחורנית (בראשית ט כג) : ויפל רכבו אחור (שם מט יז) : נראים שני המראות האלה כי מגזרה אחת הם · אבל ענינם ירחיקם במעט ואין הרחקתם מרחק , השלישי אחר מהרו (תהל׳ טז ד) לא תשתחוה לאל אחר (שמות לד יד) : לא יהיה לך אלהים אחרים (שם כ ג) · ושם אלהים אחרים לא תזכירו (שם כג יג) ·

אחשדרפנים · ואל האחשדרפני׳ והפחות (אסתר ח ט) · הם מגדולי רואי פניו ·

אחשתרן · אחשתרנים (אסתר ח י) · הם סוסים הרצים ·

אט · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד ואני אתנהלה לאטי (בראש׳ לג יד) כמו נחת , ויהלך אט (מ״א כא כז) · פתרונו כפי ענינו כמו יחף · השני ואל האטים ואל האבות (ישעיה יט ג) מיני כשפים הם ·

אטד · בטרם יבינו סירתיכם אטד (תלים נח י) : ויאמרו כל העצים אל האטד (שופ׳ ט יד) : ויבאו עד גרן האטד (בראשית נ י) · מיני חוחים [נ״א קוצים] המה :

אטם · אטם אזנו (ישעיה לג טו) כמו פתן חרש יאטם אזנו (תהל׳ נח ה) אטם אזנו משמוע (ישע׳ לג טו) אטם אזנו מזעקת דל (משלי כא יג)·

המבאר

ד) ה״ל רש״י שם : אחמתא . פתרו בן אנשי הפתרון שהוא כלי העשוי לאגרות ולגליונים ולספרים והעמידוהו מגזרת חמת המים האלף אשר בתיבה אינה עיקר כיתר המלים אשר בשאר לשון ארמית עכ״ל . ולא נזכר בשם מחם . והקורא יראה כי שתי שגיאות נכנסו בלשון רש״י אם מצד שהיה לפניו נוסחת מחברת משובשת או מצד המדפיסים . ובמקום פתרו בן צ״ל פתרו בו , ובמקום המלים צ״ל האלפין . עיין לעיל שרש א ז א . גם זה לדעת כי דק בהעתקת האמבורג נמצא האלפין כנכון וביתר ההעתקות נמצא המלים .

אזר · אאזרך ולא ידעתני (ישעיה מה ה) · אזרו חיל (ש"א ב ד) · אזר נא כגבר חלציך (איוב לח ג) : כאשר ידבק האזור (ירמיה יג יא) : ותאזרני חיל (תהלים יח מ) מצאו הסותרים ותזרני חיל וסברו שהמלה גרועת אלף והמלה סרורה כמשפט · אך בהיות והאזרני מגזרת אזור · והזרני מגזרת זר זהב (שמות כה יא) : ונמצאו המלים שלמות והענין אחר · וגם כה עשו לוירפו את שבר בת עמי (ירמיה ח יא) : סברו שהמלה גרועת אל"ף ונראת המלה שהיא עומדת על משפטה אך בהיות וירפו מן תרופה : וירפאו מן רפאות : וגם כה אמרו בכי נצו וגם נעו (איכה ד טו) : סברו שהמלה גרועת אל"ף הרחיקו המלה מן תנו ציץ למואב כי נצא תצא (ירמיה מח ט) : והקרינוה אל נאצות (נחמיה ט יח) : וכי נאצו (במד' כז ל) : ולא נכון לפתר כה · על כי נצו יורה על נצו , ונעו יורה על נצו : ופתרונם כי עפו וגם נדדו · ופתרון תנו ציץ למואב תנו כנף למואב כי עוף תעוף : וגם כה תקנו בפן יפקד עליה (ישע' כז ג) : סברו שהמלה חלופת אותיות , והחליפו יוד באלף וכן פתרו המלה : ואין המלה כאשר יזמו ולא פתרונה כאשר דמו : ואם בא יבא הפותר בכל המלים אשר איננו משיג ובהעלם ממנו שכל המלה למצוא פתרונה ולעמור על ענינה עד הגריעו אותה והחליפו אותיותיה או ספות על יסודה נמצאו מעמקיו מישור ונקלו חתחתיו וממציא פתח לכל בודה אבל המלה סדורה כדת כתובה כמשפט וכה פתרון ענינה : וזה תחלת הענין , ביום ההוא יפקד ה' בחרבו הקשה והגדולה והחזקה על לויתן וגו' (ישעיה כז א) : ויהי בכרות אלהינו האויבים האלה ויתמו מן הארץ ,' ביום ההוא כרם חמר ענו לה (שם כז ב) אז בהיות הכרם גדורה באין פרץ יאשרוה איים ולאמים ויקראוה כרם חמר : ואני נצרה לרגעים אשקנה פן יפקד עליה (שם כז ג) : אני י"י אצרנה תמיד פן יפקד עליה האויב על כן פקדתי על לויתן שלא ישחית הכרם : פרשה זו סמוכה לענין ראשון אפס כי לא תהיה הכרם נצורה גדורה ומוקה כי אם עד תם כח לויתן ועוז התנין · אבל מצאנו בכל קריות ספרד בספרים המוגהים מהם אשר הבריקו [נ"א הבקיהו] אנשי לבב מביני מדע פן יפקד עליה ובקריות מבריא פן אפקד עליה ואין מי יתבונן הנכוחה זולתי אלהים ·

אזרח · כאזרח מכם יהיה לכם (ויקרא יח לד) : כגר כאזרח (שם כד טז) · ומתערה כאזרח רענן (תלים לז לה) : פתרונו כאזרח רענן מתלחלח ומצמיח כאשל הנשרש ואזרח מאזרחי בני אדם אנשי שרשים המה יח)·

אח · מתחלק לד' פנים : האחד הישן לכם אב או אח (ברא' מד יט) : הלא אח עשו ליעקב (מלאכי א ב) : השני ואת האח לפניו מבערת (ירמיה לו כב) : אל האש אשר אל האח (שם לו כג) : ענינו יורה עליו כלי גחלים העשוי לאש : השלישי האח האח ראתה עיננו (תלים לה כא) : יען אשר אמרה צר על ירושלים האח (יחזקא' כו ב) : אח עשויה לברק (שם כא ך) : המלה הזאת איננה גזורה כיתר המלים והיא כמשמעה תאמר לעת רבות משוש · הרביעי ישגא אחו בלי מים (איוב ח יא) : ותרעינה באחו (ברא' מא ב) : בין אחים יפריא (הושע יג טו) : הם מקומות הנעשבים והנדשאים מזיבי מים על ידי יאורים ואגמים ·

אחד · אחד היה אברהם (יחזקאל לג כד) · כימים אחדים (ברא' כט ך) : התאחדי הימיני (יחז' כא כא) : ולא אחד בהם (תהלים קלט טז) כמשמעם יט)· ופתרון ולא אחד בהם כה הוא : גלמי ראו עיניך ועל ספרך כלם יכתבו ימים יצרו ולא אחד בהם : בקש המשורר להוריע עוז אלהינו ופלאי מפעליו ואיך גלוים לו העתידות טרם תצמחנה והבאות טרם תבאנה באמרו גלמי ראו עיניך גלמי ורקמתי תבניתי וצורתי בטרם הולדי ובטרם עליתי במחשבה וטרם בואי לעולם ראו עיניך ועל ספרך כלם יכתבו וכל יצורי עפר כמוני כמוהם גם כלם בטרם הבראם יחדו גלוים לפניך

המבאר

יח) ת"ל רש"י בתהלים : וכן פי' כמהם כאזרח רענן מתלחלח ומתצמח כאשל הנשרש ואזרח כאזרחי בני אדם אנשי שרשים המה.

יט) ת"ל רש"י : גלמי ראו עיניך מאז בראת את העולם ראו עיניך את כל גלמי הדורות הבאים גולמי והרתי ותבנית צורתי בטרם הולדתי ובטרם בואי לעולם ראו עיניך ועל ספרך כלם יכתבו וכל יצורי עולם כמוני כמוהם גם כלם בטרם הבראם יחדו גלוים לפניך ימים יוצרו ולא אחד בהם כל מעשה האדם ותכלית הימים גלוים לפניך כאלו יוצרו כבר אע"פ שלא היה אחד מכלם ולא היה עדיין כאחד בעולם ואלו הם פלאים מפעולות אלהים ומשפט גבורתו שעתידות גלויות לפניו טרם תבאנה וכן הוא בטרם אצרך בבטן עכ"ל. ולא הזכיר את מהם. ומכאן נראה כי טעות נפל בלשון רש"י ותחת והרתי צ"ל ורקמתי.

המראה השני: לו חפץ ה' להמיתנו (שופ' יג כג) לו הקשבת למצותי (ישעיה מח יח) לו עמי שומע לי (תלים פא יד) לו שקל ישקל כעסי (איוב ו ב): לו אנכי שקל על כפי (ש"ב יח יב): לו היה רעה (יחזקאל יד טו) · לו טו) קרעת שמים (ישעיה סג יט), לו חכמו ישכילו זאת (דברים לב כט) · אף כי לו טו) אכל אכל היום (ש"א יד ל) · לו יש חרב בידי (במד' כב כט) · לו החייתם אותם (שופטים ח יט) · ענין פתרונם כמו ואלו היה אלף שנים פעמים (קהלת ו ו) · המראה השלישי: לו ישטמנו יוסף (ברא' נ טו) · המלה הזאת פתרו כפי ענינה פן ישטמנו יוסף · אין שני בענינו ושלשתם מגזרה אחת המה · אבל לעת מקריהם יפרדו והיו חלופי ענין וכאלה הרבה.

און · און יחשב על משכבו (תהלים לו ה)· כלם און אפס (ישעיה מא כט) · עד מתי תלין בקרבך מחשבות אונך (ירמיה ד יד) · לשון עול המה · נראה הו"ו שאינו יסוד · ולא הובא במלה כי אם לתוכן ענינה · אודות הו"ו הנם במחברת הו"ו כתובים ·

אז · אז אמרה חתן דמים למולות (שמו' ד כו) · אז ישיר משה (שם טו א) · ומאז באתי אל פרעה (שם ה כג) · אזי חיים בלעונו (תהלי' קכד ג) · אזי המים שטפונו (שם שם ד) אזי עבר על נפשנו (שם שם ה) כמשמעם · ופתרון אז אמרה חתן דמים למולות כה הוא: בראשונה אמרה כי חתן דמים אתה לי ובאחרונה אמרה חתן דמים למולות · יען בטרם הביאה את בנה לחוקת דם ברית פגש בו אלהים ויבקש המיתו וצפורה לא ידעה על מה נפגש כי אמרה בלבבה קראהו אסון על כן אמרה חתן דמים אתה לי חתן מומת [נ"א דמים ומות] אתה לי · ואחרי כלותה למול [נ"א לכרות] את ערלת בנה ראתה כי האסון סר ממנו · כראותה כה תמהה והבינה כי לא נפגש בו כי אם עקב ערלת בנה על כן אמרה ברפות המלאך ממנו חתן דמים למולות בזאת ידעתי כי לא נפגש משה כי אם עקב מולות · ומשפט למ"ד זה כיתר הלמדי"ן הנקדמים במחברתם בתחלת הספר · כמו ואמר פרעה לבני ישראל (שמות יד ג) · וכמו כן חתן דמים למולות וזה פירושו · [עיין לעיל צד ז] ·

אזא · אזא יז) יתירה (דניאל ג כב) · פתרונו כפי ענינו · אזא כמו יקד (ישעיה י טז) · ורוב האלפין הנכתבים בלשון ארמית אינם עיקר, לפי אשר אזא יתירה מן די חזי למזיה (דניאל ג יט) ואתגזרת אבן (שם ב מה) מן גזרין (שם שם כז) · ואשתומם (שם ד טז) מן שממה (שמו' כו כט) · אקימה בבקעת-דורא (דניאל ג א) מן ולצלם דהבא די הקמת (שם שם יד) · ואשתני (שם שם יט) מן די עדנא ישתנא (שם ב ט) · וכהנה רבות ·

אזדא · מלתה מני אזדא (דניאל ב ה) · פתרונו כפי ענינו כמו נעלמה יח) ·

אזוב · אגודת אזוב (שמו' יב כב)· תחטאני באזוב ואטהר (תהלים נא ט) · ועד האזוב אשר יוצא בקיר (מ"א ה יג)· צמח מצמחי אדמה · לא עמדו אנשי סברא על פתרונו ·

אזל · אזלו מים מני ים (איוב יד יא) · ואזל לו אז יתהלל (משלי כ יד) · אזלת יד (דברים לב לו) · אזל מלכא (דניאל ו יט) · אזל מכלינו (ש"א ט ז) · כלם לשון הלוך, וכל הולך בלשון ארמית אזל, וכן תרגומו של וילך איש מבית לוי (שמות ב א): ואזל גברא: אזלו בבהילו לירושלם (עזרא ד כג) אזל וכן אמר לה (דניאל ב כד) ·

אזן · מתחלק לג' מחלקות: האחד אזן והקר (קהלת יב ט) · יאזין זאת (ישעיה מב כג) האזנה אמרתי (שם לב ט): האזינה עדי (במד' כג יח): האזינו השמים (דבר' לב א) אזנים כרית לי (תה' מ ז) · כלם השמעת אזנים · השני מאזנים (ישע' מ טו) מאזני צדק · (ויקרא יט לו) · תקלתא במאזניא (דניאל ה כז) לשון משקל · השלישי, ויתד תהיה לך על אזנך (דבר' כג יד) · ענינו יורה עליו כי כלים מכלי מלחמה הם ·

אזקים · מן האזיקים אשר על ידך (ירמיה מ ד): כמו רתיקות ·

המבאר

טו) בכל ארבע הנסחאות אשר לפני כתוב לו בלא אל"ף אחר הוי"ו. ובכתבי קדש נמצא לוא.

טז) אזא בשני אלפין נמצא בכל הכ"י אשר לפני, ובכתבי קדש נמצא אזה בה"א.

יז) לפי פירושו נעלמה תהיה מני אזדא כמו אולה מפני או נאבדה ממני: לא כאשר פרשוהו אחרים לאמר דבר צווי יצא מלפני. והאחרון נראה עיקר. גם זה ראוי להזכיר כי מלות כמו נעלמה נמצאות רק בהעתקת המסורג בלבד.

היתה לקוחה מגזרת יג) וקרובה לענין ויהי יסודה ה"א כמו הה ליום (יחזקאל ל ב) · ינהה נהי נהיה (מיכה ב ד) · נהה על המון מצרים (יחז' לב יח)· וינהו כל בית ישראל (ש"א ז ב) · ולא נה בהם (יחזקאל ז יא) · ובהעמיד המלה על פתרון זה יקום פתרונו מגזרת הה ליום · והמדבר בלשון הזה בסבותו המלה אליו יאמר אהה ובצוותו ממנה יד) יאמר נהה · ובהיות המלה על עמדה ולא תסוב הנה והנה יאמר הה כמו הה ליום, ועל ענין זה נמצא האל"ף משרת המל' כיתר האלפין המשרתי'. אהי מלכך איפוא (הושע יג י) · פתרונו איה מלכך · אבל אהי' דבריך מות אהי קטבך שאול (שם יג יד) אינם מגזרתה כי אם מגזרת הויה והיו להיות ואין יסוד המלה כי אם ה"י יו"ד · והאל"ף אשר בתחלת המלה הוא למדבר במה יסוב המלה · וכה פתרון אהי דבריך מות · אשים דבריך מות · אהי קטבך שאול אשים קטבך שאול נחם יסתר מעיני לא אנחם ·

אהיה · אהיה אשר אהיה אהיה שלחני אליכם (שמות ג יד) · הוא השם הקדוש הנכבד והנורא, ולא תגזור מלה זאת מיתר המלים · ופותרי' אומרים הוא מגזרת הויה והיו להיות, ונראים דבריהם באמור ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה כמו שאמר אני הייתי מני עד ואני עתה ואהיה עדי עד: אבל בהשנותו המלה שנית ואמר אהיה שלחני אליכם נפסקו פתרוני המלה ונעשית כמלים אשר אין להם פתרון וכשמו' אשר לא יגזרו ממלים · כי האלף אשר בתחלת המלה ימנענה מהיות לה גזרה, באמרו אהיה שלחני אליכם · על כן לא יתכן להות כמו אהיה כטל לישראל (הושע יד ו) · אהיה לו לאב (ש"ב ז יד) כי אהיה עמך (שמות ג יב)· ולולי זאת לא ההברתי המלה במחברת האל"ף ·

אהל · מתחלק לב' מחלקות · האחד יושב אהלים (ברא' כה כז) · ויאהל עד סדום (שם יג יב) · אהל מועד (שמות כט י)· הן עד ירח ולא יאהיל (איוב כה ה) · לשמש שם אהל בהם (תלים יט ה) · השני אהלים וקנמון (משלי ז יז) · מור ואהלות קציעות (תלים מה ט) · כאהלים נטע ה' (במדבר כד ו) · מר ואהלות עם כל ראשי בשמים (שה"ש ד יד) · עצי קטורת המה ·

או · מתחלק לשתי מחלקות · האחד או דודו או בן דודו (ויקרא כה מט) · או כי יגע (שם ה ג)· מלה כמשמעה, השני אוה למושב לו (תה' קלב יג) · התאוו תאוה (במדבר יא ד) · אל תתן י"י מאויי רשע (תהלים קמ ט) · נפשי אויתיך בלילה (ישעיה כו ט) · הוי המתאוים (עמוס ה יח) · [ענין חשק ורצון הם] ·

אובל · אובל אולי (דניאל ח ב) · פתרו בו אנשי פתרון ואמרו אובל מגזרת יבלי מים, החליפו אל"ף ביוד וכן העמידו המלה · ופתרו באולי ואמרו מגזרת אילותי (תלים כב ך) · כגבר אין איל (שם פח ה) · ודקדוקי המלים לא יעזרו פתרונם ולא יתכן לקום מאילותי ואיל לתהפוכי האותיות ומומות המלה: אבל אובל אולי קרוב להיות שם מקום מהיותו מיתר המלים הנהפכים והנחלפים ·

אולי · אולי יש חמשים צדיקים (בראש' יח כד): אולי יראה ה' בעניי (ש"ב טז יב): אולי ישמע ה' אלהיך (ישעיה לז ד): יש מלים בלשון הקדש קצובים [נ"א קבוצים] בגזרתם ואין שוים בפתרונם אולי יראה ה' בעניי (שם): אולי ימשני אבי (בראשית כז יב): ואולי נטתה מפני (במדב' כב לג): שלשתם אינם שוים בענינם לפי שהמלה הזאת מהמלים אשר העניינים ימשכום [פי' ירחיקום] מהיות להם ענין אחד · ופתרון אולי יראה י"י בעניי לשון בקשה: ואולי ימשני איננו כן: כי ענינו פן ימושני: וכמוהו אולי לא תאבה האשה: וענין השלישי אולי נטתה, כה פשר ענינו · לולי אשר נטתה מפני: וכמלה הזאת יש מלים הרבה שוים במראיהם ושנוים בענינם · אבל העניינים ימשכום ואחריהם ימו כאלה: לו ישמעאל יחיה לפניך (בראשית יז יח): אך אם אתה לו שמעני (שם כג יג): לו יהי כדבריך (שם ל לד): לו מתנו בארץ מצרים (במדבר יד ב) · לו גוענו (שם ך ג) · לו הואלנו ונשב (יהושע ז ז): לו אבשלום חי (ש"ב יט ז): לו איש הולך רוח ושקר כזב (מיכה ב יא): לו יש נפשכם תחת נפשי (איוב טז ד): פתרונם כמו מי יתן לי שומע לי (שם לא לה):

המבאר

יג) פי' כבנתה משרש אחר הקרוב לה בכוונה.

יד) כלומר בבנות המדבר הלשון צווי מאותה המלה.

ההיתה זאת בימיכם ואם בימי אבותיכם (יואל א ב)׳ החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא (איוב יא ז) ׳ הטוב כי יחקור אתכם אם כהתל באנוש (שם יג ט) ׳ הינהק פרא עלי דשא אם יגעה שור על בלילו (שם ו ה) ׳ הכימי אנוש ימיך אם שנותיך כימי גבר (שם י ה) ׳ הלמתים תעשה פלא אם רפאים יקומו (תהלים פח יא) ׳ המאוס מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך (ירמיה יד יט) ׳ הנוטע אזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט (תלים צד ט) ׳ העיני בשר לך אם כראות אנוש תראה (איוב י ד) ׳ הפניו תשאון אם לאל תריבון (שם יג ח) ׳ הצאן ובקר ישחט ומצא להם אם את כל דגי הים (במ׳ יא כב) הקצור קצרה ידי מפדות אם אין בי כח להציל (ישעיה נ ב) הרוב רוב עם ישראל אם נלחום נלחם בם (שופטים יא כה) ׳ השכח חנות אל אם קפץ באף רחמיו (תלים עז י) ׳ התקשור רים בתלם עבותו אם ישדד עמקים (איוב לט י) ׳ וכאלה הרבה בתורה ׳ ויש תמיהא בלא ה״א כאלה ׳ מי האומר שאול ימלך עלינו (ש״א יא יב) ׳ הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו (שמו׳ ח כו)׳ לעות אדם בריבו ה׳ לא ראה (איכה ג לה) ׳ מי זה אמר ותהי ה׳ לא צוה (שם ג לז) ׳ מפי עליון לא תצא הרעות והטוב (שם ג לח) ׳ וכאלה הרבה :

נשוב לענין הראשון ׳ אדם ביקר בל ילין ׳ אותו דנו אנשי פתרון מגזרת בקר וערב ׳ וכה אמרו אדם יקום בקר ולא יאמין לערב לו ערב והיה הפתרון ראוי בענינו כפי הפותרים לולי היוד אשר בקרב המלה אשר ימנענה מהיותה מגזרת בוקר , אבל איננה כי אם מגזרת יקר וכה פתרונו : אדם בהיותו בימי יקר תפארתו עשרו ישיאנו ולא יבין להשוב אחריתו ׳ ופתרון אדם ביקר בל ילין ׳ אדם ביקר עשרו בל ילין בקנו כי פתע יגוע ואיו ׳ וכמוהו בנות מלכים ביקרותיך (תלים מה י) ׳ יקרה היא מפנינים (משלי ג טו)׳ תיקר נא נפשי (מ״ב א יג)׳

השני ׳ אדומים כדם (מ״ב ג כב) ׳ מדוע אדום ללבושך (ישעיה סג ב) ׳ אדמו עצם (איכה ד ז)׳ ירקרק או אדמדם (ויקרא יג מט) ׳ אל תרא יין כי יתאדם (משלי כג לא) ׳ מגן גבוריהו מאדם (נחום ב ד) ׳ ענין חכלילות ושנים המה ׳

השלישי ׳ אדמת אפר (דניאל יב ב) ׳ עובד אדמתו (משלי יב יא) ׳ עלי אדמות (תה׳ מט יב)׳ ויתכן להיות מגזרת אדמה ׳

הרביעי ׳ אודם פטדה וברקת (שמות כח יז) ׳

אדן ׳ מתחלק לב׳ מחלקות ׳ האחד אדוני שאל את עבדיו (ברא׳ מד יט) ׳ ביד אדנים קשה (ישעיה יט ד) ׳ ויקח ארני יוסף (בראשי׳ לט ך) ׳ שמו אדון לביתו (תה׳ קה כא) ׳ האדון ה׳ (שמו׳ כג יז) ׳ ענין גביר המה ׳ השני על מה אדניה הטבעו (איוב לח ו) וארבעים אדניהם כסף (שמו׳ כו כא) ׳ ככר לאדן (שם לח כז) ׳

אדר ׳ מתחלק לב׳ מחלקות ׳ האחד נאור אתה אדיר (תה׳ עו ה) ׳ ואדיריהם שלחו צעיריהם (ירמיה יד ג) ׳ וצי אדיר לא יעברנו (ישע׳ לג כא) ׳ להיות לגפן אדרת (יחזקאל יז ח) ׳ כלם לשון גודל המה ׳ ואדירהם שלחו צעיריהם יורה על המלה ׳ ופתרון נאור אתה אדיר מהררי טרף כה הוא ׳ אכן אתה גדול מטרם יסדת הררי טרף עד שלא נבראו הררי טרף אתה אדיר ׳ וכמוהו בענין גם מיום אני הוא (ישעיה מג יג) ׳ מטרם שום חוק יום אני הוא ׳ לפני יום שגבה גבורתי וקדמה גדולתי ׳ השני : אדרת שנער (יהושע ז כא) אדר היקר (זכריה יא יג) ׳ אדרת שער (שם יג ד) ׳ וילט פניו באדרתו (מ״א יט יג) ׳ יריעות צמר המה ׳

אדרגזריא ׳ אדרגזריא גדבריא דתבריא תפתיא (דניאל ג ב) פתרונו לפי ענינו ׳

אדרזדא יתעבד אדרזדא (עזרא ז כג) ׳ חותם ערבי הוא ופתרונו לפי ענינו כמשמעו ׳

אדרכנים ׳ (שם ח כז) ׳ פתרונו לפי ענינו כמשמעו כן הוא ׳

אדרע וחיל (שם ד כג) ׳ הוא בלשון ארמית כמו אזרוע (ירמיה לב כא) דמתרגמינן אדרע ׳

אהב ׳ אני אהבי אהב (משלי ח יז) ׳ אהבו את ה׳ (תלים לא כד) ׳ ויאהב יעקב את רחל (בר׳ כט יח) ׳ לשון ידידות המה ׳

אהה ׳ אהה ארני אלהים (יהושע ז ז) פתרו בו אנשי פתרון ואמרו המלה כמשמעה האח האח ואיננה מגזרת יתר המלים : אבל המלה ראויה להראות לה פנים הראוים לפרש ׳ כפי שאת המלה

ומאצלו הביאה בקרבו כדבר הדרת ויפח באפיו נשמת רוח חיים (בראשית ב ז)׳ ורוח הבהמה מתחתיות הארץ כאשר נמצא כתוב בספר יצירות ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וחיתו ארץ (שם א כד)׳ ע״כ בצאת רוח האדם מקרבו תעלה לרום גבוה ותשוב אל מקומה ואל מכונתה יא) עוד יש עזר בנקידת המלה ויורה עליה וירחיקנה מתמיהא כי אמנם אלו היתה תמיהא היתה ההא פתוחה שקולה בשקלת דמיונה אשר כמוה כאלה : האלהים אני (מ״ב ה ז)׳ י״י הוא האלהים (מ״א יח לט)׳ הראשון פתח עקב תמיהתו והשני קמץ עקב דבר לו לעניננו יב), וכמוהו העבד ישראל (ירמיה ב יד)׳ העבד העברי (בראש׳ לט יז)׳ וכמהו האיש כמוני יברח (נחמיה ו יא)׳ מי האיש הירא (דברים ך ח)׳ האמת אתכם (בראש׳ מב טז)׳ קטנתי מכל החסדים ומכל האמת (שם לב יא)׳ חקה אחת ומשפט אחד להם ׳ ועתה הואיל וקמצו הסופרים הָעלה ולא פתחוה, כמו העולה על רוחכם (יחזקאל ך לב), והיא העולה (ויקרא ו ב)׳ הורונו ולמדונו כי רוח האדם עולה ורוח הבהמה יורדת וזה לנו האות הראוי להשען עליו ולאחוז בו כל מלה התמוהא בהא תמיד היא פתוחה ולא יתכן להיות קמיצה כי כן גבלו אנשי הלשון על ספרי החקה לבעבור שום שכל בין פתח לקמץ למען לא יטעו קוראי ספר ׳ ורוח הבהמה היורדת גם פה יש די לאנשי שכל בנקודת היורדת כי אלו היתה המלה הזאת תמוהה היה מחוקק להתמיה בנקוד׳ שבה כי ההא מיתנה שבה ופתוחה ויכולת הלשון משגת שניהם בהיורדת ועתה פתחוה סופרים הודיעונו על הרחקתה מתמיהא ׳ הן אלה עניני הדבר וסוד המעשה אבל נשאר עוד להעמיד פתרון הפסוק היטב ולהקריב ענינו ודקדוקי מליו ונקידותיו ללב, מי יודע רוח האדם ורוח הבהמה, כה פתרונו מי יוכל להבין דעת רוחותם ומי יוכל להשקיף בסרעפי לבותם ? לא יבין את זאת כי אם היוצר יחד לבם ומבין אל כל מעשיהם ׳ ואיך יאמרו הפותרים כי שלמה המשכיל לא ידע אם רוח האדם עולה ואם רוח הבהמה יורדת אלו לא הבין כה היה מתקן הפסוק בפנים המחולקי׳ בעניני התמיהות היה מתמיה העלה בהא כמשפט המלים התמוהים וגם היה מתמיה במלה הראויה לה כיתר רוב התמיהות ׳ [כי] בהתמיה המדבר דבר אחד מתמיהו בהא, ובהתמיהו שני דברים בפסוק מתמיה בהא את הראשון ובאם את השני ׳ כה משפט התמיהות ברוב המלים ׳ התמיהא העשויה לדבר אחד כאלה : האלהי מקרוב אני (ירמיה כג כג)׳ הברכה אחת היא לך (בראש׳ כז לח)׳ הגוי גם צדיק תהרג (שם ך ד)׳ הדרכי לא יתכנו (יחזק׳ יח כט)׳ וכאלה הרבה׳ וכולם שוים בעניגם שנוים בנקידתם כפי [נ״א כי] נחת המלה בפה ומושבה [נ״א ומושכה] בלשון ׳ כי אמנם יש מלה רחבת מבטא וקצרת מבטא רבת אותיות ומעוטת אותיות ואין נקידתם כי אם כפי נענועם וכפי מכונתם בפה והנייתם בלשון ׳ דע כי נקידת התמיהא מחולקת לשלש פנים במלים אשר תחלתם ה״א כאלה, המראה האחד הַעבד ישראל (ירמיה ב יד)׳ המראה השני הֶאנכי הריתי את כל העם הזה (במדבר יא יב)׳ הֶאנכי לאדם שיחי (איוב כא ד)׳ והמראה השלישי הֲכימי אנוש ימיך (שם י ה)׳ ענין אחד לשלשתן והן בנקידתם שנוים ׳ והם ראוים להשתוות לולי שנויי נענועם כפי המלים ׳ ועתה הואיל ולא התמיהו הסופרים העלה והיורדת הורונו ולמדונו כי רוח האדם עולה ורוח הבהמה יורדת ושניהם פתוחי האין המה בלי נקידת תמיהא כמו והעולה על רוחכם והיא העולה ׳ ואת שתי התמיהות הבאות בפסוק אחד על שני דברים מתמיה בהא ושונה באם ברוב התמיהות כאלה ׳ האנוש מאלוה יצדק אם מעשהו יטהר גבר (איוב ד יז)׳ הבנהרים חרה יי׳ אם בנהרים אפך (חבק׳ ג ח)׳ הגם לחם יוכל תת אם יכין שאר לעמו (תה׳ עח ך)׳

המבאר

יא) ראוי להעיד בכאן את הקורא על ענין נפלא אשר ממנו יראה וישכיל על המעשים אשר נעשו מ[illegible]ים בכלאכת העתקות כתבי יד ישנים. הנה בכ״י לונדון וברלין נפקד מקום כל המאמר המתחיל בדברי "עוד יש עזר" עד מלים "על הרחקתה מתמיהא" ובשניהם נמצא המאמר ע״כ בצאת רוח האדם וכו׳ ובכ״י ווינא נשלם כל המאמר כזה : על הרחקתה מתמיהא העולה לרום ולגבוה ותשוב אל מקומה ואל מכונתו". וגם לפני המאמר "עוד יש עזר" נמצאו הדברים ע״כ בצאת רוח האדם וכו׳. והנה כן היה מקרה המעתיקים. מעתיקי הכ״י לונדון וברלין היה לפניהם נוסחא חסירה המאמר המוכר. ומעתיק אחר אשר היה לו ג״כ העתקה חסרה מצא העתקה אחרת והשלים את החסרון. אולם תחת אשר היה להכניס המאמר החסר אחרי מלות "ע״כ בצאת" הכניסו לפניהן, ולפ״ז נמסר הטעות מיד אל יד עד כי בנוסחת ווין נשנו פעמים איזה מלות המאמר ע״כ בצאת בשתי קצות המאמר התסר.

יב) כונתו על הא הידיעה.

אגמון · הלכף כאגמון ראשו (ישעיה נח ה) · כדוד נפוח ואגמון (איוב מא יב) · כפה ואגמון (ישעיה ט יג) · התשים אגמון באפו (איוב מ כו) · כלם כפופי קצה הם [וזה פתרונו לפי ענינו] ·

אגן · אגן הסהר (שיר ז ג) · וישם באגנות (שמות כד ו) · מכלי האגנות ועד כל כלי הנבלים (ישעיה כב כד) · מיני קערות המה עגולות שפה · ואגן הסהר יורה על עגולתם בהשוות המדמה הסהר לאגן ללמד שויון י) עגולתו ·

אגף · ואת אגפיו אורה לכל רוח (יחזקאל יב יד) · פתרונו גפין כמו וגפין די נשר ליה (דניאל ז ד) ולה גפין ארבע (שם שם ו) · פתרונו כמו כנפים בלשון ארמית ·

אגר · מתחלק לב׳ מחלקות : האחד לאגורת כסף (ש״א ב לו) · אוגר בקיץ בן משכיל (משלי י ה) אגרה בקציר מאכלה (שם ו ח) · ויין לא תשתה ולא תאגר (דברים כח לט) · כלם לשון קביצה המה . ויתכן להיות אגור בן יקה (משלי ל א) מענינם · וראוי לעלות האלף מראשית המלה כאשר כתוב במחברת האלפין כאלה ; יגרהו בחרמו (חבקוק א טו). העוד הזרע במגורה (חגי ב יט) · נהרסו ממגרות (יואל א יז) · כלם לשון אגירה המה · השני ואגרת אל אסף (נחמיה ב ח) · ואגרת פתוחה בידו (שם ו ה) · אגרות יתנו לי (שם ב ז) · אגרת הפרים (אסתר ט כט) · ענין גליון המה ·

אגרטל · אגרטלי זהב שלשים אגרטלי כסף (עזרא א ט) מיני כלים הם ·

אגרוף · באבן או באגרוף (שמות כא יח) . מכת יד הוא לפי הענין · ונחל קישון גרפם (שופטים ה כא) הוא קרוב לענינו · ויהיה גרוע אל״ף כיתר המלים הגרועים אל״ף בראשיתם ·

אד · מתחלק לג׳ מחלקות : האחד ואד יעלה מן הארץ (בראשית ב ו) · יזקו מטר לאדו (איוב לו כז) · פתרונו לפי ענינו · ענין ערפל וחשך [נ״א אופל ומחשך] · ויתכן להיות מגזרתם אל תבא בשער עמי ביום אידם (עובד׳ א יג) · הלא איד לעול (איוב לא ג) · שמח לאיד לא ינקה (משלי יז ה) · ואל תשלחנה בחילו ביום אידו (עובדיה א יג) · כמו יום ענן וערפל · השני הלא זה אוד מוצל מאש (זכריה ג ב) · עץ הנפחם מאש · משני זנבות האודים (ישעיה ז ד) · כאוד מוצל משרפה (עמוס ד יא) · עץ הנפחם משרפה · השלישי על אדות האשה הכשית (במדבר יב א) · אל אודת הרעה הגדולה הזאת (ש״ב יג טז) · על אדתי ועל אדותיך (יהושע יד ו) · על אודת ישראל (שמות יח ח) · כמו על דבר ישראל ·

אדב · לאדיב את נפשך (ש״א ב לג) · מדיבת נפש (ויקרא כו טז) · ענין כליון הם ·

אדין דניאל (דניאל ב יז) · אדין מלכא (שם שם מח) אדין נבכרנצר מלכא (שם ג כד) · פתרונו כפי ענינו כמו אז ·

אדם · מתחלק לד׳ פנים · האחד אדם כי יקריב מכם קרבן (ויקרא א ב) · אדם ילוד אשה (איוב יד א) · אדם ביקר בל ילין (תהלים מט יג) · מי יודע רוח בני האדם (קהלת ג כא) · אך הבל בני אדם כזב בני איש במאזנים לעלות המה מהבל יחד (תה׳ סב י) · ואיך משפט בני אדם לעלות במאונים · אבל כה פתרונו אדם להבל דמה אלו היה ההבל ראוי להשקל במאזנים להיות ההבל בכף מאזנים והאדם בכף שניה נמצא שקלת ההבל ושקלת האדם שוה ·

מי יודע רוח בני אדם העלה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ (קהלת ג כא) · יש על אנשי לבב להשתומם על אמרת שלמה המשכיל ולתמוה ממליצתו כי אמנם יש פליאה בפתרוני מליו · הלא הוא אמר והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה (שם יב יז) · ועתה אומר מי יודע אם עולה אם יורדת אך ממוצא דבר הבין כי הרוח תשוב אל מכונה והאדם ישוב אל יסודו · ומה יוכל המשכיל להשיג בשכלו דבר רוח האדם ורוח הבהמה אם עולה אם יורדת · יש על אנשי לבב לאחז באורח השכל וישימו לבותם לנתיבות העולם להתבונן מוסדות הארץ לדעת איך נכונו [נ״א נבנו] הרוחות בעלותם במחשבה על פי הדת · כי אמנם בעשותו ככה ידע וישכיל שרש דבר ויכיר עוז אלהינו ומשפט הרוחות איך הרכיבם ומאין הביאם · דע והתבונן כי רוח האדם מאתו נפוחה

המבאר

י) בשלשת כ״י כתוב שריך ענולתו רק בנוסחת המבורג כתוב דמיך ענולתו, וזה לראיה כי צ״ל שויון, וכמו שנאמר דמיך מן דמה וכליון מן כלה כן נוכל לאמר שויון מן שוה ·

וענין השלישי ואבן ברר (ישעיה ל ל) אבן הבדיל (זכריה ד י) אבן המופרת (שם ה ח) ׃

אבוי · פהרו אנשי פתרון חלפו עם אניות אבה (איוב ט כו) ברחו הימים בריחת אניות הנושאות תבואה ואלו רצה איוב בשאהו משלו להשוות בריחת הימים לבריחת אניות כה היה מתקנו ברחו כמו אניות אבה וכנשר יטוש עלי אוכל אע"פ שהמשל מעוקל והחדה איננה ישרה ולא דבורה על אפניה כי המשל איננו וגם המלים לא יעורוה אבל כה יתכן להיות מראה הפתרון כמדת מאוני המלים חלפו עם אניות אבה עברו שנותי וחלפו ימי אוי ואבוי כאשר ידאה הנשר ברחו בספר מר ותאניה ואניה בהבל גא ובהשך הלך נמצא אבוי אבה ואביון גזרה אחת להם ׃

אבנט · ועשית להם אבנטים (שמות כח מ) · וחגרת אתם אבנט (שם כט ט) ובאבנט בד יחגר (ויקרא טז ד) מיני חגורות המה · ופתרונו כפי [ענינו] .

אבס · אבוס בר (משלי יד ד) · פתחו מאבוסיה (ירמיה נ כו) אם ילין על אבוסך (איוב לט ט) אין לו כי אם מראה אחד · ופתרונו הוא מקום הבהמה העשוי לבלילה ו) ·

אבק · מהחלק לג' ענינים שוים בגזרתם קרובים בענינם וראוים בפתרונם · הראשון אבק ועפר (דברים כח כד) · השני אבקת רוכל (שיר ג ו) · השלישי ויאבק איש עמו (בראשית לב כה) · אבק ועפר ענין אחד הם · וענינו ילמד עליו , כאלה : משפעת סוסיו יכסך אבקם (יחזקאל כו י) · בכל מקום אשר יש שם מרוצת סוסים יעלה עפר מן הארץ מפני מרוצתם · וכמוהו וענן אבק רגלם (נחום א ג) · ותרחם כאבק יעלה (ישעיה ה כד) · אבקת רוכל פתרונו דקי ז) סמים ושחקי מרקחת כי לא יותן על גחלי מחתה כי אם הדק דק ח) כעפר ע"כ כינהו אבקת רוכל · ויאבק איש עמו פתרונו ויתעפר איש עמו · נשתקשקו שניהם עד עלות אבק ועפר לשמים מרוב תוקפם חגם ונענועם ט) .

אבר · מהחלק לב' ענינים · האחד יעלו אבר כנשרים (ישעיה מ לא) · באברתו יסך לך (תהלים צא ד) · מי יתן לי אבר כיונה (שם נה ז) · המבינתך יאבר נץ (איוב לט כו) ענין כנף הם · על כנפי נשרים (שמות יט ד) בעיני כל בעל כנף (משלי א יז) · כנפי יונה נחפה בכסף (תהלים סח יד) . השני אביר הרועים (ש"א כא ח) אבירי לב (תה' עו ו) · אביר ישראל (ישעיה א כד) · אבירי בשן כתרוני (תהלים כב יג) · לחם אבירים (שם עח כה) · גזרה אחת ופתרון אחד להם · וכלם לשון אומץ הם ·

אברך · ויקראו לפניו אברך (בר' מא מג) אין למלה זו דמיון בתורה אבל הפותר יכול להעמידה מגזרת ברך : כי לי תכרע כל ברך (ישעי' מה כג) נברכה לפני ה' עושנו (תה' צה ו) ויברך הגמלים (בר' כד יא) . ברכוב יוסף במרכבת המשנה הכריז לפניו המכריז וכן היה אומר זה השליש הראוי לברוך לפניו ולהשתחוות לו · וראוי להיותו כענין אסוך שמן (מ"ב ד ב) אשר עקרו סך מסוך לא סכתי (דניאל י ג) · ואצעדה מצעד (משלי ל כט) ·

אגד . אגודת אזוב (שמות יב כב) · אגדות מוטה (ישעיה נח ו) . ויהיו לאגודה אחת (ש"ב ב כה) · ענינו יורה עליו · והוא כמו קבוצה הנאספת ביד וכאלומה הנאסרת בכף · ונאמר התר אגדות מוטה הבינו כי לא הזהיר להתיר כי אם דבר הקשור ·

אגל · אגלי טל (איוב לח כח) . אין למלה זאת דמיון בתורה אבל ענינה יורה על פתרונה אגלי טל כמו נטפי טל ורעיפת רביבים ·

אגם · והיה השרב לאגם (ישעיה לה ז) · על יאריהם ועל אגמיהם (שמות ז יט) · ואגמים אוביש (ישעיה מב טו) · כל עושי שכר אגמי נפש (שם יט י) · כלם מקום מקוה מים · וכה פתרון והיו שתותיה מדוכאים כל עשי שכר אגמי נפש · הרוב יחרבו מימי האגם ואבלו הדייגים העושים מסגרות במימי האגמים במה תסכר דגת היאור ונפש שרציו .

המבאר

ו) נ"ה , מראה הבהמה למקום העשויה לבלילה .
ז) דקי סמים בטור"ל : נמצא דקת ושחקי .
ח) הדק דק : בנ"ה , ידוקדק .
ט) בחולין דף צא . ר' יהושע בן לוי אמר כתיב בהאבקו עמו [בראשית לב כו] כאדם שחובק עם חבירו וידיו בגעת כף ימינו של חבירו וכן פיר"שי על התורה . ואידך דר' יהושע בן לוי מלמד שהעלו אבק ברגליהם עד כסא הכבוד כתיב הכא בהאבקו עמו וכתיב התם וענן אבק רגליו [נחום א ג] . וז"ל רש"י על התורה ומנחם פירש ויתעפר כלשון אבק שהיו מעלים עפר ברגליהם ע"י נענועם .

מחכם (תהלים נח ו), החליף ה"א בחי"ת וכן העמיד פתרון המלה, והמלה עומדת על עמדה מבלי חליפות, ופתרון הוברי שמים כמו בוררי שמים, יען כי לא יוכלו הקוסמים לעמוד על דעת רגעי היום והלילה עד ברור להם השמים לטוהר · ולעת הברותם יחזו מחזה הכוכבים ומודיעים לחדשים · על כן אמרה הורה החוזים בכוכבים מבלי מחזה הכוכבים לא יחזו ולא יקסמו ; וגם כה אמר מיכה בדברי חזיוניו : לכן לילה לכם מחזון וחשכה לכם מקסום ובאה השמש על הנביאים וקדר עליהם היום [מיכה ג ו] זה הפסוק יורה כי ביום חשכה כהבהר שחקים ויחתמו כוכביהם אין הקוסמין יכולין לדקדק ולקסום · על כן לא יתכן להיות חוברי שמים כי אם הוברי שמים · הנה קמה המלה כמשפט ענינה מבלי המיר אותיותיה · ויש מלים לטוען לטעון ; אם אמר יאמר כל ההאי"ן הסדורים [נ"א הקדומים] בתחלת המלין המדוברים כמו הוברי שמים כלם מיוסדים במלים כדבריו כן הוא · אבל יש מלים מעט מזער בלשון עברית אשר משפט' כהוברי שמים, כאלה : הולכי נתיבות (שופ' ה ו) הולכי רכיל (ירמיה ו כח) הזים שוכבים (ישעיה נו י) ההותהו על איש (תהלים סב ד) תהכרו לי (איוב יט ג) · ועתה אבאר המלים האלה במקום מחברתם ·

ועוד מחלופי אותיות : מה נהנת בבא לך חבלים (ירמיה כב כג) · פתר בו מה נהנת מלשון הנאה החליף חית בה"א ויוציא המלה מיסודתה מהעמידה על שרשה · אפס כי המלה עומדת על עמדה ויסודתה מאין תמורות ומבלי חליפות · וכה מראה פתרונה : יושבת בלבנון מקוננת בארזים מה נחנת בבוא לך חבלים חיל כיולדה · ירמיה נבא את הנבואה הזאת על מלך יהודה הבוטח בנוה בנינו ורום עליותיו וגובה קנו · כאשר כתוב אומר : אבנה לי בית מדות ועליות מרווחים וקרע לו חלוני וספון בארז ומשוח בששר (שם יד) יען וביען נשען בבנינו ובית ארזיו, וישת שברו בקנו · כה השיבו : ישבת בלבנון מקוננת בארזים מה נחנת בבא לך חבלים, בהרסי קנת ארזיך איפה תהיה חבוי · וכן רבו המלים אשר החליפו והחסירו אנשי פתרון, וימירו סדרם אשר לא כדת · אבל הגיע תור המלה אשר היא חלופת אותיות יחבירנה במחברת הראוי לה, לפרש ולהעמיד המלים על יסודתם, ועתה נשוב לענין הראשון ·

אבל · מתחלק לג' פנים : האחד · אבלה יהודה (ירמיה יד ב) ואנו ואבלו פתחיה (ישעיה ג כו) כי אבל עליו עמו וכמריו עליו יגילו על כבודו כי גלה ממנו (הושע י ה) · איך יתכן להתאבל העם על שבות הפסילים והכמרים יגילו · אין זה כי אם כה פתרונו לפי הענין · העם יתאבלו על אליליהם · וגם הכמרים שהיו ששים עליהם כלם יתאבלו יחדו · ופתרון לעגלות בית און עקב עגלות בית און · יש בלשון עברית למדי"ן בתחלת המלים מחולקים למרבית פנים · וכבר קדמו בתחלת הספר הזה במעלות למ"ד · וזה מראה אחד מהמראות אשר נמצא למ"ד במקום למען · כאלה : ואמר פרעה לבני ישראל (שמות יד ג) לך אמר לבי בקשו פני (תהלים כז ח) חתן דמים למולת (שמות ד כו) אם לאל תריבון (איוב יג ח) אמרי לי אחי הוא (בראש' כ יג) פן יאמרו לי אשה הרגתהו (שופ' ט נד) המנדים ליום רע (עמוס ו ג) לעגלות בית און (הושע י ה) וכאלה הרבה · השני, אבל אשמים אנחנו (בראש' מב כא), אבל כמו אמנם ענינו יורה עליו · השלישי, אבל השטים (במדבר לג מט) אבל מחולה (שופטים ז כב) שם מקום הוא ·

אבן · מתחלק לג' פנים מבלעדי תוצאותיו · האחד וראיתן על האבנים (שמות א טז) ענינו יורה עליו ומענינו יקום פתרונו הוא הפחת העשוי ליולדת בעת לדתה · וכמוהו והנהו עושה מלאכה על האבנים (ירמיה יח ג) גם זה הפחת אשר גלגל היוצר יסוב בעוברי פיהו · השני באבן או באגרוף (שמות כא יח) כי אבן מקיר תזעק (חבקוק ב יא) אבן מאבני הארץ · ויש אבן אשר ישתוה עמו במראה ולא בענין כאלה : אבני צדק (ויקרא יט לו) באבן המלך (ש"ב יד כו) · וענין שני ה) אבני שוהם (שמות כה ז) טורי אבן (שם לט י)

המבאר

ה) ר"ל הענין השני נחלק שוב לשני ענינים אשר השני ממנו הוא אבני שהם וטורי אבן ופירושם · אבנים יקרים · אולם בכ"י המבורג תחת וענין שני נמצא השלישי . ובמקום השלישי הרביעי ולפ"ז היה לתקן אבן מתחלק לד' פנים מה שאין כן בכל הנוסחאות אשר לפנינו .

החמישי · אב וידעוני (דברים יח יא) והיה כאוב מארץ קולך (ישעיה כט ד) אשת בעלת אוב (ש"א כח ז) ודרשו אל האובות (ישעיה ח יט) כלם מעשה כשפים העשוים לשכני קברים ·

הששי . למי אוי למי אבוי (משלי כג כט) ענין עגם ואנינה הוא לפי עניני ויתכן להיות מגזרת אביון.

אבד · או מצא אבדה (ויקרא ה כב) שאול ואבדון (משלי טו יא) אין לו כי אם מראה אחד · והוא הדבר האבוד והנעל'. על כן אמר המשכיל שאול ואבדון נג יי' · פתרונו שאול אשר מתחת לארץ ואבדון הנעלם מכל עין הצופים וגלוים מבלי כסות נגד יי' אף כי לבות בני האדם ואבד מנוס מנהם ג) ·

אבח · פתרונו כפי ענינו . כי אין לו ערך בתורה אבל ענין הנבואה יורה עליו · אבחת חרב (יחז' כא ך) כמו אימת חרב. ויש בתורה מלין אשר אין להם דמיון לעמוד על גורתם ודעת בנינם · אבל עניני המחזה וסדרי הדת יורו עליהם וימשכום · ויהי כאשר ראו אנשי סברא ונלאו מצוא יסודות הלשון ולא מצאו כח להשיג שרש המבטא ולעמד על עיקרם. שינו המלים והחליפו האותיות והפכו הלשון אשר לא-כדת.

תקן יהודה בן קריש בספר פתרוניו ובאר אבחת חרב כמו אבטחת חרב החליף חי"ת בטי"ן. וגם יסף אל"ף על יסוד המלה · הנה נשאר מכל המלה בית לבדו, ונמצאת המלה מבלי תחלה וסוף · ואין כה משפט הלשון להיות מלה מלשון הקדש פרוצה מפה ומפה קלופה משתי קצותיה כמו אבחת חרב · וגם לדברי הפותר ההוא לא יקום פתרונו להיות אבטחת חרב. אם מגזרת בטחה (ירמיה ה טו) ידיננה אל"ף אשר בתחלת המלה מדוע [נ"א למה] נכפה אליה ומה בא ללמד. ועוד יש להשיב התי"ו אשר באבחת איננו יסוד והתי"ו אשר בבטחה הוא אחוז במלה אחיזת עיקר. הן נמצא הפותר משריש אל"ף באבחת אשר אין לו, ומשבית מבטחה תי"ו אשר לו באמרו כי אבחת כמו אבטחת. ולא ד) כאשר החליף את החי"ת והשריש את הטי"ו יחליף את האל"ף אשר לאבחת · ולא ידמנו למלה אשר אין בה אל"ף · כי איככה יוכל לשום אל"ף בבטחה; הלמען העלמת פתרון אבחת ישחית מלה אחרת להוסיף עליה ולגרוע ממנה; כי מה יתרון בפתרון בהיות לו תוספת ומגרעת תמורות ותהפוכו' והפותרי', ההמה יודעים כי אין קבוצת הלשון מצואה בספר תעודתנו · ואלו היתה הלשון שלמה אצלנו כל אלה המלים אשר ירפאו היינו מוצאים אותם והשגנום במרחבו · ועתה לא נמצאו כי נעתקו, העל כן בודאים על לשון הקדש. מרחיבים את הקוצר ומרבים את המעט; וכן לא יתכן עד יערה עלינו רוח ממרום ·

תאבתי לישועתך יי' [תהלים קיט קעד] פתרו הפותר בו כמו תאותי מן תאוה. החליף בי"ת ברי"ו · וגם יסף תי"ו על יסודות המלה . וכן הקים פתרונה · והיה עליו מאמתת המוסר מטרם שומו פתרון להקור איך יבנה בנין הלשון · אפס כל המלים האמורים בסדרי הנבואות אשר תחלתם תי"ו אשר איננה משורש המלה ולא אחוו בה אחיזת עיקר לא יוכלון אנשי הלשון לספר בו מאומה ולא יסבו המלה כי אם במראה אחד כאלה המלין. באמרך · תשורה · תנומה · תאנה · תבונה · תעודה · תרומה · תחנה. תקוה · תנופה. תשובה. תשומה · תאוה · וכאלה רבות · היכול יוכלון אנשי הלשון להסב מן תרומה תרמתי · ומן תחנה תחנתי. ומן תקוה תקותי. ומן תנופה תנפתי · ומן תאוה תאותי · הלא כה יאמר מן תרומה הרימותי. ומן התחנה חנותי · ומן תקוה קויתי · ומן תשובה שבתי · ומן תקומה קמתי · ומן תנופה הניפותי · ומן תאוה אויתי. וכן בכל אלו המלין אשר משפטם להכתב בתיו בתחלתם אשר איננו אחוז בהם אחיזת יסוד בצרפך המלין לעת מקריהם יעלו התי"ן. אבל התי"ו אשר לתאבתי הוא אחוז במלה אחיזת עיקר על כן יעלה עמהם. ופתרונו כמו כלתה לישועתך נפשי · וכמוהו מתאב אנכי את גאון יעקב (עמוס ו ח) פתרונו מכלה אנכי את גאון יעקב · וכמוהו גרסה נפשי לתאבה (תה' קיט ך) ויש כמוהו בלשון ארמית · ועתה נפשנו יבשה אין כל (במ' יא ו) · נפשנא תאיבה · וגם זה מהמלים החלופי אותיות, הוברי שמים (ישעיה מז יג) פתר בו חוברי שמים, מן הובר חבר (דברים יח יא) וחובר חברים

המבאר

ג) מלות ואבד מנוס מנהם לא נמצאו כי אם בכ"י המבורג, ואין ידיעה.

ד) כך כתוב בהעתקת ווינא וברלין אבל בהעתקת לונדון והמבורג כתוב ולו בויו והיה פירושו כמו ואלו והראשון עיקר.

ונאחריהם משתי קצותיהם · זולתי אל׳ף לבד אשר לא יכפל בסוף המלה וכה כפילתם **אאזרך** [1] אאלפך [2] בבא אליו [3] בברית אשלחך [4] ההיתה זאת [5] הציר ההללה [6] בכסף ובזהב יספהו [7] לא יחל [8] ככלוב מלא [9] כלוהו לרבר [10] עת ללרת [11] גם מקום ללון [12] ממשלת [13] ממלכות [14] ששם צלו [15] ששופתני [16] תתה לי ערף [17] , ההקפהו [18] , כלם נכפלים זולתי וו לא יכפל כי אם בווי העמורים [19] :

וגם כה יכפלו באחרית המלים : סובב [20] דובב [21] יסובב [22] חוגג [23] נודד [24] לגבהה [25] לגזז [26] אשוחח [27] לשומם [28] הסכך [29] מחולל [30] ארומם [31] חונן [32] נסס [33] להתרוצץ [34] יסופף [35] קצין [36] מחקק [37] השתרר [38] בשש [39] ממותת [40] ורוב המלים יכפלו כמו אלה · נמצאו האותיות המשרתים נכפלים מפה ומפה ויתר האותיות נשהוו עמהם באחרית ולא בתחלה זולתי יוד לבדו אשר לא נכפל באחרית :

תכה הפתיחה .

אחל לבאר לשון יהודית · להעמיד כל מלה כפי שאת · יש מלה רבת פנים ולא יתבונן המשכיל יסודותיה כי אם במיחות ענינה אשר סביבותיה למרבית פניה · כי המלה מושכת והולכת עד אשר מתחלקת ממראה אחד עד חמשה עשר פנים א), על כן יש מלה אשר הענין ימשכנה ויורה עליה וילמר על גזרתה . ויש מלה אשר היא מושכת הענין ומבארת הפתרון ושכל סודו , וכה הוא פתרון הלשון ופשר המלים לפי מחלקותיהם ותוצאותיהם .

אב . מתחלק לששה פנים · המראה הראשון אב ואם (אסתר ב ז) אבי כל תופש כנור (ברא׳ ד כא) אביב קלוי באש (ויקרא ב יד) . והם אחודי דמיון שינויי פתרון ויסודתם אחת . אב ואם הוא אב לבנים , אבי כל תופש כנור הוא ראשון לכל תופשי כנור . אביב הוא ראשון לכל בכורים תחלת כל כרמל על כן קראו אביב . וגם יתכן להיות מגזרת אבי הנחל (שיר ו יא) · בעבור רטיבתו ולחותו וקלייתו באש וזה האחרון קרוב מן הראשון לתוכן ענינו ·

השני . ולא אבה יי׳ (דברים כג ו) ולא אביתם לעצות (שם א כו) אבי יבחן איוב עד נצח ב) (איוב לד לו) ותפר האביונה (קהלת יב ה) כלם גזרה אחת הם . וכלם לשון רצון . ופתרון אבי יבחן איוב רצוני ומאויי שיבחן איוב עד נצח. ופתרון ותפר האביונה · תשבית תאות האדם ככלות כחו .

השלישי . אבי הנחל (שיר ו יא) עודנו באבו לא יקטף (איוב ח יב) ופתרונו לשון לחות פרי · ובעלי ארמית בלשון זה ספרו עפיה שפיר ואנביה שגיא (דנ ד ט) לא יתן פריו (ויקרא כו ד) לא יתן אביה .

הרביעי . כאבות חדשים יבקע (איוב לב יט) אין למלה זאת דמיון בתורה אבל הענין יורה עליה , וחצי הפסוק יורה על חציו · והיה די בחציו והשנה ענינו שנית . ונמצא ענין אחד דבור פעמים בפסוק אחד וכהנה רבות . ואלה קצות הפסוקים שחצים יורה על חצים והיה די בחצים האזינו ושמעו קולי הקשיבו ושמעו אמרתי (ישעי׳ כח כג) · יערף כמטר לקחי , תזל כטל אמרתי (דברים לב ב) ותשכח כי רגל תזורה , וחית השדה תדושה (איוב לט טו) . גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום (שיר ד יב) · גנון והציל , פסוח והמליט (ישעיה לא ה) · רגלי עני , פעמי דלים (שם כו ו) · יגורהו בחרמו , ויאספהו במכמרתו (חבקוק א טו) · בל תלך בו אני שיט , וצי אדיר בל יעברנהו (ישעיה לג כא) · הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה (שם מג טז) · וירא אפרים את חליו , ויהודה את מזורו (הושע ה יג) · מהר שלל , חש בז (ישעיה ח יג) וכאלה רבות בדברי הנביאים · ועתה אכתבם בענין הראוי להם . נשוב לענין אובות · הנה בטני כיין לא יפתח כאבות חדשים יבקע הם נבלי יין הנבקעים מפני [נ״א מרוב] מליאתם ונפיחתם ·

המבאר

א) לפי שיטת כנחם הוא שרש חל לבדו אשר יש לו ט״ו הוראית.

ב) ת״ל רש״י שם ד״א אבי כמו ותפר האביונה לשון רצון כך חברו כנחם וכן פתרונו אבי יבחן איוב עד נצח רציני ומאויי שיבחן איוב עד נצח ·

1 ישעיה סח ה
2 איוב לג לג
3 תהלים נא ב
4 ב״א ך לך
5 יואל א ב
6 יחזקאל כו יז
7 ירמיה י ד
8 מיכה ה ו
9 ירמיה ח כז
10 שמות לא יח
11 קהלת ג ב
12 בראש׳ כד כה

אור תורה

13 ירמיה לד א
14 יהושע יג יב
15 תהלי׳ קכב ד
16 שיר א ו
17 ש״ב כב מא
18 איוב יד ך
19 שמות לח י
20 קהלת א ו
21 שיר ז ו
22 זכריה ט יז
23 תהלים כב ה
24 משלי כו ח
25 צפניה ג יא
26 ברא׳ לא יט
27 תהלי׳ קמג ה
28 יהושע כג יג
29 נחום ב ז
30 משלי כי י
31 ישעיה לג י
32 תהלים לו כא
33 ישעיה י יח
34 משלי יח כג
35 ישעיה י לב
36 שמות לט ג
37 בראשי׳ מט ו
38 במדבר טז יג
39 שמות לב א
40 ש״א יד יג

אלה הם יסודות המלים אשר ללשון הקדש ·

אב אבד אבחת אבל אבן אבנט אבס אבעבעות אבק אבר אברך · אגד אגל אגם אגמון אגן אגף אגר אגרטל אגרוף · אד אדב אדם אדין אדן אדר אדרגזריא אדרזדא אדרכון אדרע · אה אהב אהי אהיה אהל · או און אובל אולי ·

או אזא אזוב אזל אזן אזדא אזיקים אזר אזרח ·

אח אחד אחז אחו אחירן אחלי אחמתא אחר אחשדרפנים אחשתרנים.

אט אטד אטם אטון אטר.

אי איבה איך איל אימה אין איש אישון איתי איתן.

אך אכוב אכזר אכל אכן אכף אכר.

אל אלוה אלח אלם אלמג אלף אלץ אלגביש.

אם אמל אמן אמץ אמר אמש אמת אמתחת.

אן אנח אנך אנס אנף אנק אנש אסוך אסם אסון אסף אסופות אסר · אע ·

אף אפד אפן אפס אפוא אפע אפק אפר אפרח אפריון · אץ אצבע אצל אצעדה אצר. אקדח אקו · אר אראל ארב ארבע ארג ארז ארח ארך ארמן ארן ארק ארש ארשת · אש אשד אשך אשכר אשתוללו אשתונן אשם אשמן אשמר אישון אשנב אשף אשפר אשר אשתדור ·

את אתון אתיק אתמל אתנן אתר · ותשלם מחברת אל״ף היסודות מבלעדי תוצאותם ומיני הולדותם ·

דע כי כל האותיו׳ מלי׳ יקבצון ונקבצין יחד ונחברי׳ בהם לכל עוברי פני האותיות נסדרין ונהפכין ונחלפין והיו למלה עד כלות לשון יהודית ומפתח כל מבטא זולתי אלה אשר לא יאספון ולא יקבצון בלשון עברית ואם נדבקין ונחברין לא תקום מהם מלה. ויש מהם אשר נקבצין בשמות ולא בלשון · במשרתים ולא ביסודות בלשון משנה ולא בלשון עברית. ויש מספרם שמונה ותשעים מהם ארבעים אשר לא נחברים ולא נקבצים ולא נאספים ולא יקומו למלה. ושמונה וחמשים הנשארים נקבצים ע״י מקרה ולא על היסוד. וגם מהם מעט מוצער אשר נדבקין בלשון ארמית אשר בספר דניאל ועזרא. ומהן אשר נקבצין בקרב המלה עם יתר האותיות. ומהם אשר נכפלים בתחלתה וגם באחריתה ומהם אשר נכפלים באחריתה ולא בתחלתה, אלה הן האותיות אשר לא נקבצים ולא נחברים יחד ולא יתקבצון בגולה ·

גט גך גס גץ גק · דז דט דס · זט זס זץ זש זת · חא חה חע · טג טד טז טך טץ טק טת · לר · סז סט סץ סש · עא עה עח · פב · צז צט צך צס צש · קג קז קך · תס ·

ואלה הם הנשארים אשר אינם נאחדים ולא נחברים במלה כי אם במקרה, ובסור המקרה ישתוו יחדו, אלה המה ·

אע אק· בפ· הא הז הח הט הך הע הפ הצ הק הש הת · וא וב וג וד וה וז וח וט וי וכ ומ ונ וס וע ופ וצ וק ור וש · זפ זת· חא · טס· יג יז ימ יכ יס יע יק · כג כט כץ כק · לר · מב מז מפ · סי · צת · קת · שצ · תג תד תט תי ·

אלה הנחברים מהם בלשון ארמית : אע · ואע מתטם בכהליא [1] · ש צ · ושיציא ביתה [2] · מז · למזא לאתונא [3] · קת · קתרום סבכא [4] · והנדבקין מהם בשמות כאלה : סי · בסיני · יס · ביסמה הד בהדהר · יע ביעיר · זפ בזפרונה · אק באקדח ובאקו · וף בופסי · וש בושתי · וי בויזתא · יז ביזניה · זי בזיזא · והרבה מהם מצטרפין לשמות ואין ללמד מהן, על כי הם שמות ולא מבטא · וכה יכפלו האותיות במלים בתחלתם ובאחריתם ·

דע כי האותיות העשתי עשרה המוכנים לשרת ומוצדים למלאכה כלם נכפלים בתחלת המלים

אור תורה

1 עזרא ה ח 3 דניאל ג יט 4 שם ג ה
2 שם ו טו

כג) · בכ״י לונדון וברלין ואוקספורד כתוב שמונה והעשים. וקשה לברר האמת כי בכל כ״י אשר לפני מעורבים סדרי אותיו׳ הנפרדות ואין בם כתום, וטעות המספר מבואר הוא כי נתחלף צ״ה לצ״ח הדומים בכראיהם · ותמיה גדולה על המחבר כי לדעתו גם אותיות זף תמיד נפרדות והנה הן נמצאות בכלות שפופתני חפת · ואין לומר כי טעות המעתיקים היה וזה להיות המחבר עצמו בנרו להלן כי מהנפרדות יבצאו לפעמים בשמות ובלשון ארמית מפרש את דבריו ואומר כי אותיות ן״ף נמצאו בשם זפרונה וכן נמצא בכל הכ״י מלבד כ״י המבורג. אם לא שנאמר שכוונתו היתה על שתי אותיות אחרות ותחת ופרונה היה

המבאר

כתוב בו שם אחר.

כד). כי אם במקרה, פי׳ פעם בלשון ארמית ופעם בשמות פרטיים או כלליים · ובסור המקרה ישתוו יחדיו; פי׳ זולת המקרה אשר הזכרנו ישתוו החבסים ושכוחה מנות אותיות האלה אל הארבעים זוגות אשר הזכיר לכיעלה.

כה). ושיציא ביתה: בכ״ק שלט נמצא ושיציא בתרין יודין וקשה כאיד להצדיק דבריו כי ש״ץ הלא נמצאו במלת שצף · וכן להלן תהת י׳ בויזא שבנוסחתו כתוב בכל הכ״י זו בזזא ואולי כן היתה הנוסחה שלפניו, אבל נראה ברור כי נוסחתו ישרה כי אלו היתה כונתו לומר שאותיות זו תמיד נפרדות מלבד בשם זזא היה מוכירם בין כל הזוגות הנפרדות אשר הקדים בראש · וזה לא נמצא בכל הכ״י ·

שדי מלכים תינקי 1 שד ושבר 2
שנת גאולי באה 3 מתוקה שנת העובד 4
תקעו עליה אהלים 5 הקעו בתקוע 6
מנה אחת אפים 7 מי מנה עפר יעקב 8
נבל עשור 9 כל נבל ימלא יין 10
לעגי מעוג 11 אם יש לי מעוג 12
חלקת השדה 13 חלקת צואריו 14

ואלה המלים שוים במראיהם ושנוים בנקודתם ופתרונם :

חמץ יין וחמץ שכר 15 מכף מעול וחומץ 16
זרע זרע 17 והיה אם זרע ישראל 18
כל יוצאי שער 19 שער בנפשו 20
שתי לבך למסלה 21 למען שתי אתתי 22
אשר לא מותתני מֵרָחֶם 23 מרחם בן בשנה 24
בקר אערך לך ואצפה 25 כי בוקר אנכי 26
רחב לא מוצק תחתיה 27 רחב פי על אויבי 28
צרה החזיקתהו 29 והמסכה צרה 30
רוחי זרה לאשתי 31 בהקריבם אש זרה 32
קורץ עין יתן עצבת 33 קורץ בעיניו 34
תחת גערה במבין 35 אל תירא ואל תחת 36
הללוהו בצלצלי שמע 37 ויעקב שמע 38
חיל אחז יושבי פלש' 39 שמאול בעשתו ולא אחז 40
מקום הצדק שמה הרשע 41 והרשיעו את הרשע 42
אף ערשנו רעננה 43 וכפתו לא רעננה 44
דלותי ולי יהושיע 45 כי דלותי מאד 46
ובתך ולא אשיבנה 47 ובוצע ברך נאץ ה' 48
כי זעם מלאתני 49 לא זעם ה' 50
פחד קראני ורעדה 51 פחד ורחבם לבבך 52
בינה הגיגי 53 רוח חכמה ובינה 54
האסף את אפר 55 אסף החסיל 56
תבל עשו דמיהם בם 57 מכין תבל בחכמתו 58
חרש לאמר 59 לא תקלל חרש 60
גלה סורה 61 סורה אדני 62
אומר אני מעשי למלך 63 אין אמר 64
בא אלי העבד 65 ואני אנה אני בא 66
מבכי נהרות חבש 67 מבכי ישור 68
חבר אני לכל אשר יראוך 69 חובר חבר 70

וגם אלה המלים השוים במראיהם ושנויים בפתרונם ובנקודתם יש שור על הפתרון :

אל אלהִים ה' 71 ואל משה אמר 72 אל נולדו להרפא בגת 73
בר ולחם ומזון 74 בר לבב 75 בר בטני 76
מוסר ה' 77 מוסר מלכים 78 מוסר מעיר 79
נחש שרף 80 נחש הצמוני 81 כי לא נחש ביעקב 82
וגם ערב רב 83 ערב ובקר 84 או בשתי או בערב 85
וקראתם דרור 86 מר דרור 87 ודרור קן לה 88 ·
וכאלה הרבה בתורה ·

אח הייתי לתנים 89 ואת האח לפניו מבערת 90
אח עשויה לברק 91 ובין אחים יפריא 92
אי לזאת 93 אי לך ארץ 94 יושבי אי 95 אי כבוד 96
ובת סות 97 בת כהן 98 האיפה והבת 99 בת בבל 100 בת עינך 101
גל נעול 102 גל אבנים 103 גל עיני ואביטה 104
גל מעלי חרפה ובוז 105
אשר אנכי מורה 106 מורה מאד 107 ונביא מורה שקר 108 את המורה לצדקה 109 :

המבאר

כב) ואלה המלי' שוים במראיהם : מכל הפסוקים הבאים ראיה כי מבן ומקום המחבר לא הבדילו בין הברה הפתח והקמץ, אי' בין הסגול והצירה ·

1 ישעיה ס טז	17 בראשי' א כט	33 משלי י י
2 שם נט ז	18 שופטים ו ג	34 שם ו יג
3 שם סג ד	19 בראש' לד כד	35 שם ח י
4 קהלת ה יא	20 משלי כג ז	36 דברים א כא
5 ירמיה ו ג	21 ירמיה לא כא	37 תהלים קן ה
6 יחזקאל ז יד	22 שמות י א	38 בראשי' לד ה
7 ש"א א ה	23 ירמיה ד יז	39 שמות טו יד
8 במדבר כג י	24 ישעיה כט טז	40 איוב כג ט
9 תהלים לג ב	25 תהלים ה ד	41 קהלת ג טז
10 ירמיה יג יב	26 עמוס ז יד	42 דברים כה א
11 תהלים לה טז	27 איוב לו טז	43 שיר א טז
12 מ"א יז יב	28 ש"א ב א	44 איוב מ לב
13 בראש' לג יט	29 ירמיה ו כד	45 תהלים קטז ו
14 שם כז טז	30 ישעיה כח כ	46 שם קמב ז
15 במדבר ו ג	31 איוב יט יז	47 במדבר כב ד
16 תהלים עא ד	32 במדבר ג ד	48 תהלים י ג
		49 ירמיה טו יז

אור תורה

50 במדבר כג ח	70 דברים יח יא	90 ירמיה לו כב
51 איוב ד יד	71 יהושע כב כב	91 יחזקאל כא כ
52 ישעיה ס ה	72 שמות ג ד	92 הושע יג טו
53 תהלים ה ב	73 דה"א כ ח	93 ירמיה ה ו
54 ישעיה יא ב	74 ברא' מה כג	94 קהלת י טז
55 במדבר יט י	75 תהלים כד ד	95 ישעיה כג ב
56 ישעיה לג ד	76 משלי לא ב	96 ש"א ד כא
57 ויקרא ד יב	77 שם ג יא	97 דניאל ו יט
58 ירמיה י יב	78 איוב יב יח	98 ויקרא כב יב
59 יהושע ב א	79 ישעיה יז א	99 יחזקאל כה יא
60 ויקרא יט יד	80 דברים ח טו	100 תהל' קלז ח
61 ישעיה כט כא	81 במדבר כג כג	101 איכה ב יח
62 שופטים ד יח	82 ש"א יא א	102 שיר ד יב
63 תהלים כד ב	83 שמות יב לח	103 מ"ב יח יז
64 שם יט ד	84 תהלים נה יח	104 תה' קיט יח
65 בראשי' לט יז	85 ויקרא יג מח	105 שם קיט כב
66 שם לו ל	86 שם כה י	106 ש"א כ לו
67 איוב כה יא	87 שמות ל כג	107 מ"ב יד כו
68 ירמיה כח לב	88 תהלים פד ד	108 ישעיה ט יד
69 תה' קיט כג	89 איוב ל כט	109 יואל ב כג

השלום לו [1] היש לדבר לך אל המלך [2] ההולך
זה בני דוד [3] האהה זה בני עשו [4] היש את לבבך
ישר [5] וכאלה הרבה · וחלופם, היא העולה [6]
והאש על המזבח תוקד בו [7] ובער עליה הכהן [7]
הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני [8] · וחלופם,
בהשמים חסדך [9] להנהתם בהרוך [10] ויבדילם
אמציה להגדוד אשר בא אליו [11] להעלות העולה
להמזבח [12] וכל ההקדיש שמואל הראה [13] על
ההכין אלהים לעם [14] וכאלה הרבה · וחלופם, העל
את העם הזה [15] הבא נא ידך בחיקך [16] השלך
על ה׳ יהבך [17] הקהל לי את העם [18] · וחלופם ·
כי הפליא חסדו לי [19] השירו ולא ידעתי [20] הקימו
בחוניו [21] אשר לא הסיר תפלתו וחסדו מאתי [22]·
וחלופם, הביא מנחת שוא [23] הסר חטאתו [24]
לא ידעו הבין [25] הסר משוכתו [26] הרחק חכמטוי
קשת [27] וכאלה הרבה ·

ויש להא הקיצונה האחרונה במלים ענינים ·
ואלה קצותם: אנה לידו [28] בנה כעש ביתו [29] גלה
עמי [30] · והלופם, אמצה לי יושבי ירושלים [31]
ה׳ עשקה לי ערבני [32] ולאין אונים עצמה ירבה [33]
עצלה תפיל תרדמה [34] · והלופם, זכרה לי אלהים
לטובה [35] שמרה זאת לעולם [36] שפטה משפטי [37]
וחלופם שמרה נפשי עדותיך [38] זכרה ירושלים [39]
ענמה נפשי לאביון [40] · והלופם, אז ראה ויספרה
הכינה וגם חקרה [41] · והלופם ויבא יוסף הביתה [42]
ביתה פרעה [43] ארצה מצרים [44]· וחלופם, אברכה
את ה׳ [45] אהללה שם אלהים [46] וכא״ה הרבה ·

ויש לה״א הוצאות הרבה מלבד אלה משתי
קצותיו · ואת אשר דברנו על מלה שהיא רבת
פנים ולא יודע פתרונה כי אם בערך מחוותה
ובהן אשר הכיתה בנקידתה · תורה על גורתה ·
אצלתי מהן מעט מוער במה ידעו מבקשי לשון
עברית שיש במלין מלים שווים במראה ושנויים
נפתרון. אחבירם זה לעמת זה להורות פשר המלה
למרבית פניה. אבל יש במלים האלה וביתר המלים
מלין אשר יש בנקודתם עזר ויודעו ממשוליהם
הנחברין אליהם. כמו אלה:

אני אהבי אהב [47] אני שיש [48] אני חירם [49]
ברא אלהים [50] לא ברא ° אתם לחם [51]
גור בארץ הזאת [52] גור אריה יהודה [53]
דברות בים [54] בנות צלפחד דברות [55]·
הנה אדני יורשנה [56] וזרעו יורישנה [57]
ויגז את ראשו [58] ויגז שלוים [59]
ורעו דליותיו [60] ורעו אתכם דעה [61]
זרו רשעים מרחם [62] לא זרו ולא חבשו [63]
זכר חסדו ואמונתו [64] כל זכר בכהנים [65]
חלה את פני ה׳ [66] אשר חלה ה׳ בה [67]
הול גבול לים [68] והוא דרך חול [69]
כסיל וכימה [70] בן כסיל הוגת אמו [71]
להיות להם משחתם [72] כי משחתם בהם [73]
מגורי אל חרב [74] מגורי אבין [75]
מעדנות כימה [76] אגג מעדנות [77]
נחנו נעבור חלוצים [78] ונחנו עליו כאשר יפל [79]
שער הרגלים [80] וקדמנים אחזו שער [81]
כבגד אכלו עש [82] עושה עש כסיל וכימה [83]
עצבי עשם [84] לבלתי עצבי [85]
פחים טמנו לרגלי [86] רקועי פחים [87]
צור יצוק עמדי [88] צור ילדך תשי [89]
קרב אתה ושמע [90] כיום הלחמו ביום קרב [91]
רש ואיש תככים [92] ההל רש והתגר בו [93]

אור תורה

1 בראשי׳ כט ו	19 תהלים לא כב	37 איכה ג נט
2 מ״ב ד יג	20 הושע ח ד	38 תה׳ קיט קכז
3 ש״א כד יז	21 ישעיה כג יג	39 איכה א ז
4 בראשי׳ כז כא	22 תהלים סו ך	40 איוב ל כה
5 מ״ב י טו	23 ישעיה א יג	41 שם כח כז
6 ויקרא ו ב	24 שם מז ט	42 בראשי׳ כג כז
7 שם שם ה	25 שם נו יא	43 שם כז יד
8 בראשי׳ לא מג	26 שם ה ה	44 שמות ד כ
9 תהלים לו ו	27 ברא׳ כא טו	45 תהלים לד ב
10 נחמיה ט יט	28 שמות כא יג	46 שם כט לא
11 דה״ב כה י	29 איוב כז יח	47 משלי ח יז
12 שם כט כז	30 ישעיה ה יג	48 ישעיה לג כא
13 דה״א כו כח	31 זכריה יב ה	49 מ״א י כב
14 דה״ב כט לו	32 ישעיה לח יד	50 בראשית א א
15 שמות לג יב	33 שם מה כו	51 ש״ב יב יז
16 שם ד ו	34 משלי יט טו	52 בראשית כו ג
17 תהלים נה כג	35 נחמיה ה יט	53 שם מט ט
18 דברים ד י	36 דה״א כט יח	54 מ״א ה כג

המבאר

55 במדבר כז ז	68 ירמיה ה כב	81 איוב יח ך
56 זכריה ט ד	69 ש״א כא ו	82 שם יג כח
57 במדבר יד כד	70 איוב ט ט	83 איוב ט ט
58 איוב א כ	71 משלי י א	84 ישעיה מח ה
59 במדבר יא לא	72 שמות מ טו	85 דה״א ד י
60 ירמיה יא טז	73 ויקרא כב כה	86 ירמיה יח כב
61 שם ג טו	74 יחזקאל כא יז	87 שם יז ג
62 תהלים נח ד	75 בראשית לו א	88 איוב כט ו
63 ישעיה א ו	76 איוב לח לא	89 דברים לב יח
64 תהלים צח ג	77 ש״א טו לב	90 שם כה כד
65 ויקרא ו כב	78 במדב׳ לב לב	91 זכריה יד ג
66 דה״ב לג יב	79 ש״ב יז יב	92 משלי כט יג
67 דברי׳ כט כא	80 ישעיה ז ך	93 דברים ב כד

ך) ויש להא הוצאות הרבה וכו׳. פי׳ כלבד אשר ישמש ההא בשתי קצות המלה בראש וסוף התיבה עוד ישמש באופני׳ אחרי׳.
כא) ויש במלים מלים שוים במראה ושנים בפתרון: כונתו על שמות המשותפים.

וחלופם, מִפר אותות בדים [1] ממית ומחיה [2] מסיר לב ראשי עם הארץ [3] · וחלופם, מגדיל ישועות מלכו [4] מצמיח הציר [5] מגיד מראשית [6] והלופם, משוה רגלי כאילות [7] מגלה עמוקות [8] ·

סימן: ממלוך· מאבני· מגפן· מוליך· מפר· מגדיל· משוה·

כף מתחלק לכמה ענינים·

כגר כאזרח [9] כעבד כאדוניו [10] · והלופם, כגן ה׳ כארץ מצרים [11]· והלופם, כשכב אדני המלך [12] כשמע עשו [13]· וחלופם, כדבר אפרים רתת [14] ככלו׳ שלמה [15] · והלופם, ונבל כעלה כלנו [16] כי כחציר מהרה ימלו [17] וכענן הפאתיך [18] · והלופם, כמנור אורגים [19] כצרור אבן במרגמה [20] ·

סימן: כגר· כגן· כשכב· כדבר· כעלה· כמנור·

למד מתחלק לכמה ענינים·

לאדם מערכי לב [21] לאיש אשר אלה לו [22]· והלופם ויאמר לאדם [23] ואם אין לאיש [24] וחלופם, לאהוז בכנפות הארץ [25] לאמר לאסורים צאו [26] והלופם, לשום שפלים למרום [27] לעות את יעף [28] וחלופם, לקרא לשבוים דרור [29] לשמע אנקת אסיר [30] · וחלופם, לספר בציון [31] להגיד כי ישר ה׳ [32] לאסף ולכנוס [33] לדעת טוב [34] לשמר את דרך עץ החיים [35]· וחלופם, וימס לבב העם ויהי למים [36] יהשוב להבן ברזל לעץ רקבון נחושה [37] וחלופם, כן יאמרו לי אשה הרגתהו [38] אמרי לי אחי הוא [39]· וחלופ׳, ואמר פרעה לבני ישראל [40] היה לי לבן חיל [41]· סימן: לאדם לאדם· לאחוז· לשום· לקרא· למים· לי· לבני:

אלה האותיות המשרתים את רעיהם יש שומרים עליהם ומושלים אותם ונעהרים לתוכן אמתן ומאזני שקלתן כפי מקרה האותיות וזה לעומת זה· ואלה משליהם· נקודה· ופתיחה· קבוצה· פשוטה ושבא· על פיהם יהיה כל קושט וכל ננוהה· אבל על המשכיל לדעת איככה תקרינה האותיות במחברתם· במה יתישבו על הלשון היטב וינוחו בפה אשר בסור אות מהמלה ושום אות אחרת תחתיה אשר לא רצותה ימוש המושל מעל כנו ויעמד אחר תחתיו כפי המלה והמלאכה והאותיות וכפי קצרה ורחבה: והאותיות הראויות עמיתות חבורות מקבילות ומשיקות אלה לקראת אלה: והמלין הצליונים האלה יורו על קצות הדרך וילמדו הנתיב ויאהו המשכיל אורחותם ויהבינן מסלולם·

הא מתחלק לענינים·

האף שונא משפט יחבוש [42] הבנהרים הרה ה׳ [43] הגם לחם יוכל תת [44] הדרכי לא יתכנו [45] ההיטב חרה לך [46] האתה זה ארני [47] הזה האיש [48]: החפץ לשדי [49] הכרם תדע [50] הירוע ברזל בברזל [51] הכימי אנוש ימיך [52] וחלופם לראות הקלו המים [53] לראות היעמדו דברי מרדכי [54] לראות היש משכיל [55] לראות הפרחה הגפן [56] התעיף עינך בו ואיננו [57] החזק הוא הרפה [58] השמרים הם את דרך ה׳ [59] הילך בתורתי [60] החכם יהיה או סכל [61] ונאלה הרבה· וחלופם, הידעתם את לבן בן נחור [62]

המבאר

נ׳ בראש תבינתי בבנין הפעיל, ובבנין פעל הכבד. וינקד בחולם ובצירי ובפתח ובשוא.

יח) כף מתחלק וכו׳: יש שלשה מיני כפי״ן המשמשין בראש התיבה, האחד הוא כף הערך והשואה כמו כגר כאזרח, פירושו הגר כאזרח והאזרח כגר, כגן ה׳ כארץ מצרים, פירושו לפי המחבר כי ארץ מצרים נמשלה לגן ה׳. ויבא לפעמים בפתח היריעה, ולפעמים בשוא. והכף השני יורה על זמן תשלמת הפעולה, פעם בחירק ופעם בשוא, והשלישי הוא כף הדמיון, פעם בסגול ופעם בחירק.

יט) הא מתחלק לענינים: ענין הראשון הוא ה״א התמיה על דבר הנמנע ולא יתכן להאמין. כמו הגם לחם יוכל תת. החפץ לשדי, וכל השאר, ענין השני הוא ה״א השאלה על דבר הכרח שעודנו עומד בספק וסופו שיהיה כן כמו הקלו המים, כי בסוף קלו המים. וכן היעמדו דברי מרדכי, כי אחרי זמן התקיימו דבריו. הפרחה הגפן, וכאלה. ולפי זה יהיה פרוש התעיף עינך בו ואיננו. השמת עינך בענין העושר הלא כאין הוא. כי עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף השמים. ענין הא השלישי הוא נ״כ ה״א השאלה אולם על דבר האיפשרי, כמו הידעתם את לבן בן נחור, השלום לו, היש את לבבך ישר, ונדומה. ה״א הרביעי הוא הא הידיעה כפשוטו, החמישי היא בתוספת אות מאותיות הג״ב לפני הה״א. הששי ה״א הפעיל כשיחובר אל הגוף, השביעי כשתחובר אל העבר, והשמיני אל תבקור,

אור תורה

1 ישעיה כד כה	22 בראֹ׳ לח כה	43 חבקוק ג ח
2 ש״א ב ו	23 איוב כח כח	44 תהלים עח כ
3 איוב יב כד	24 במדבר ה ח	45 יחזקאל יח כה
4 שם יח נא	25 איוב לח יג	40 יונה ד ד
5 שם קד יד	26 ישעיה מט ט	47 ש״א יח ז
6 ישעיה מו י	27 איוב ה יא	48 ישעיה יד יו
7 תהלים יח לד	28 ישעיה נ ד	49 איוב כב ג
8 איוב יב כב	29 שם סא א	50 שמות י ז
9 ויקרא כד כב	30 תהלי׳ קב כא	51 ירמיה טו יב
10 ישעיה כד ב	31 שם שב כב	52 איוב י ה
11 בראשית יג י	32 שם צב טז	53 בראשית ח ח
12 ש״א א כא	33 קהלת ב כו	54 אסתר ג ד
13 בראשי׳ כז לד	34 בראשית נ כב	55 תהלים יד ב
14 הושע יג א	35 שם סם כד	56 שיר ו יא
15 ש״א ה נד	36 יהושע ז ה	57 משלי כג ח
16 ישעיה סד ה	37 איוב מא יט	58 במדבר יא יח
17 תהלים לו ב	38 שופטים ט נד	59 שופטים ב כב
18 ישעיה כד כב	39 בראשית ך יג	60 שמות טז ד
19 ש״א ז ו	40 שמות יד ג	61 קהלת ב יט
20 משלי כו ח	41 ש״א יח יז	62 בראֹ׳ כט ח
21 עם נז א	42 איוב לד יז	

ובוזי יקלו [1] על כן יקלו רודפיהם [2]
בשלחי אתם [3] בשלחי את חצי הרעב [4]
ימים על ימי מלך תוסיף [5] על ימים ישרה [6]
רחום וחנון ה' [7] חנון בן נחש [8]

כל האותיות בשנות דגש ורפה לצחצחת הלשון כפי הגעתם בפה ומושבן בלשון וכפי הוכן המלה וקרבת המלים הקרובים אליהם · וכפי האותיות הסמוכות [נ"א הדבוקות] לה · וגם ככה הם נכונים לדגש ורפה לא לצחצח כי אם לעניני פתרונות ומעמי פירושם · כלם ידגשון וירפיון בראש וסוף ותוך כפי שאת המלה וכפי דפתרון · אבל הי"ת ועי"ן לא יקרה להם כה · כי לא עליהם ממשלת דגש ורפה · וזו חוקת משפטם וסדר ענינם המורה עליהם · כתוב בתורה : חנון ורחום ה' [9] · משפט חנון כמו שכול · דגשונם ורפיונם יבדילו ענינם · והיה מאמתת משקלת הלשון להיות כמשפטם רחום ושחוט · וגם היה מרוך נכוהה להיות מובדל בין מעשות זאת [10] ובין מעשה הגולה [11] , כאשר ישנו בין משלות ירו [12] ובין משלוח מנות [13] , והוא הוין למחות [14] ומהדול [15] ומענות [16] ומעזוב [17], ויש בהור' כהנה וכהנה רבות · אבל אותיות לשון הקדש הן מחולקי' למחלוקות · מהן אותיות הלשון , ומהן אותיות החיך · ומהן אותיות השפה · כלם במרחבי הפה ינועון איש איש כפי הגעתו והניתי כלם הגעתם בפה · והמה ו והים במכון מקראם המגיע להם · על כן ידגשון וירפיון יחזקו ויקלו כרצון הלשון וכצביון החיך ומאויי השפה וחשק הפה . כי האותיות ההת ממשלותם והשמעותם כרצונם · אבל הי"ת ועי"ן אותיות הגרון המה ולא יקרה להם כה על כי הוצאותם מפנימיות הגרון מלוא הלוע קרובים למוצא המלך לבלתי רווה הלוע · לא ידגשון ולא ירפיון הכב כי לא ישבו בצאתם · כי נכחם יצאו ושתיהן האותיות אותיות הגרון המה · אבל האחת עוה מרעוהה כי היא פנימה ממנה והוא עי"ן · על כן פעולתה הזקה מפעולת הי"ת אע"פ שמוצא אחת לשניהם · וכל המלה הראויה להדגש או לרפות ויש בתוכה עי"ן אי הי"ת אם פתרון המלה תלוי באחת מהנה ובדגשית' וברפיותה יכון פתרונה וענינה לא תדגש ולא תרפה אות המלה ההיא · והקורא אות מהאותיות האלה בכל מלה אין לו מעם בפה להשמיע החזק או הרפה · על כי בצאתה ממלואת לוע הגרון · ואם בוא יבוא הקורא להדגישה או לרפותה אין לו במה , כי בטעם מבעה בינונית כי אלו יצאה רווחה היה מרגישה · ואלו יצאה דגושה היה מרפה · אבל בכח מלאותה יצאת · לא בשנוה רפיון ולא בשנוה דגשות · אך אחרי דגשות נוטה רובה אע"ם שיכולת הגרון משגת כמעט הוקתם ורפיונם · פתרוני המלין אשר המה בתוכם יורו וילמדו על הרגשות לבדה · ורחום וחנון יוכיחו · וגם ה"א נלוותה עמם לענינם , וגם אל"ף נוטה עמהם אך לא כמשפט רעותיה על כי אשר לא ישוה מוצא ארבעתן ·

מם מתחלק לכמה ענינים ·

ממלוך אדם חנף [18] מחות דעי [19] מענות את איוב [20] מדבר עם יעקב [21] : וחלופם , מאבני המקום [22] מאפסי ארץ [23] מעפר שרפת החטאת [24] וחלופם בנקודה מגפן היין [25] ומדלת הארץ [26] מזרע הארץ [27] מפרי העץ [27] · וחלופם , מוליך לימין משה [28] מוריש ומעשיר [29] מוציא אסירים [30] ·

אור תורה

1 ש"א ב ל	11 דה"ב ד ו	21 בריא' לא כט
2 ישעיה ל כז	12 ש"א כו יא	23 שם כח יא
3 במדבר כב ח	13 אסתר ט כב	23 ירמיה מז יט
4 יחזקאל ה טז	14 איוב יב ו	24 במדב' יט טז
5 תהלים סא ז	15 ש"א יב כג	25 שופטים יג יד
6 שם כד ב	16 איוב לב א	26 כ"ב כה יב
7 שם קג ח	17 יהושע כד יד	27 ויקרא כז ל
8 ש"ב י ב	18 איוב לד ל	28 ישעיה כג יב
9 תהלים קיא ד	19 שם לב ו	29 ש"א ב לז
10 בראשי' כד יח	20 שם שב א	30 תהלים כה ז

המבאר

יג) כלם ידגשון וירפיון עקב עניני פתרוניהם : כלומר אותיות בג"ד כפ"ת ידגשון וירפיון לפעמים רק לצחצח הלשון והברת המבטא , אולם שאר האותיות אם ידגשון וירפיון ישנו את כוונת הענין , כמו חזקו עלי דבריכם בה"ץ רפה , הוא פעל עומד , וחזקו ידים רפות שהוץ בו נדגש פירושו יחזק אחרים והוא פעל יוצא , וכן הבאר , עין ביאורנו סימן ו'.

יד) והיה מאמתת משקלת הלשון להיות כמשפט' רחום ושחוט פי' לפי משקל דגוש ושכול אשר הנון והכף בחם נדגש . היה כי הראוי להיות החי"ת במלות רחום ושחוט ג"כ דגושה , וכן היה ראוי להדגיש אות העי"ן במלת מעשות זאת לכבת כ"ם כן , כאשר ישנו בין משלוח ידו שהשין בה דגושה לכבת מ"ם בו , ובין משלוח מנות שהשין בה רפויה להיות הכ"ם בה להורות על השם כפי מוכיר , מקדש , רק מטעם אשר אמר שאותיות הע"ע לא ידגשון, נשארו רפויים תמיד .

טז) אם פתרון המלה תלוי באחת מהנה . פי' אע"ם שפתרון המלה תלוי בדגש אי ברפיון הע"ק והחי"ת , בכל זאת לא ידגשון , מטעם שאין בכח המדבר להשמיע הבדל כזה .

יז) וגם ה"א נלוותה עמהם וכו' : פי' גם אות הה"א והאל"ף ג"פ שהמדבר יוכל להפריש בין דגש ורפה לא יקבלו דגש בידם .

יח) מ"ם מתחלק וגו' . יש שלשה מיני מם"ין המשמשים בראש התיבה , א'. בראש הפעל מקור , ב'. בראש השם ובשניהם יביא בחירק אם האות שאחריו איננו מאותיו' אהח"ע שאז ינקד בצירי .

ואהמול [1] מן תמול [2] · וכאלה הרבה בתורה · ומעטם יורה על רובם :

ב, וגם אלה האלפין אשר משפטם להכתב בקרב המלים המה התיכונים · ומבלעדי מקרה יעלו מן המלים לבלתי אחוז בתוכם · כאלה :

פים [3] מן במפאטא השמר [4]

וצנה [5] מן צאן [6]

כי שאל נא לדור רישון [7] מן ראשון [8]

ושלהך [9] מן השאלתיהו [10]

ואם לא שריתך [11] מן שארית ישראל [12]

וגם כל שרית ישראל [13] מן שאריה [14]

וכאלה הרבה בתורה :

ג, וגם אלה האלפין הנחברים באחרית המלים אשר בהם יחתמו גם הם יחדו יסורו מהם · כאלה:

עשה פלא [15] מן ונפלינו אני ועמך [16]

ויתחבא האדם ואשתו [17] מן חבי כמעט רגע [18]

ומן ושם חביון עוזה [19]

סלא ברכת יי׳ [20] מן כי מלהי [21]

מצא חן [22] מן לא מצהי חן [23]

צמא [24] מן כי צמתי [25]

ותקיא הארץ [26] מן שתו ושכרו וקיו [27]

כעת במרום תמריא [28] מן שימי לך תמרורים [29]

בואו נהרים [30] מן בזונו לנו [31]

נשאו ראש [32] מן ונשו את כלמיתם [33]

כסא כבור [34] מן על כס יה [35]

וגבאיו [36] מן גבים [37]

בצאתיו [38] מן הטבעו בבוץ [39]

נביא [40] מן ויכל מהתנבות [41] ומן ניב שפתים [42]

פרא חפשי [43] מן פרה למוד מדבר [44]

פתאם [45] מן פתי [46]

חלאים [47] מן וחליתה [48]

המטלאים [49] · מן לא תפלה [50] · וכהנה רבות :

ד, וגם יש לאלף מעלה רביעית מבלעדי אלה · דע כי הוא תהלת כל מבטא · אך בהסבך המלה אליך נעשה למלאכה כאשר נקים במעלה הראשונה כאלה : אדברה · אנכה · אגאל · אהמה · אדרש · כה יקרה ליתר המלים · עד הנה מעלות האל״ף מלבד פתיחתו וקפיצתו וקמיצתו ויתר דקדוקי נקודתו :

ואלה מעלות בי״ת.

דע כי יש לבי״ת מעלות הרבה מבלעדי המעלה הראשונה · באמרך ברדת משה [51] בקום למשפט אלהים [52] בעשותו למטר חק [53] · וכהנה רבות · וגם בי״ת נוטה לענין אחר · באמרך : בבגד או בשתי או בערב [54] · ויושם בארון [55] · וחלופם, ובמלאכיו ישים תהלה [56] · ויתן אתי במשמר [57] · וחלופם, באברתו יסך לך [58] · בכחו רגע ים [59] · בחרבי ובקשתי [60] · וחלופם, והנשאר בדם [61] · והנותר בבשר ובלחם [62]. וחלופם, והביאו · · · מכל הגוים מנחה לה׳ בסוסים ברכב בצבים ובפרדים ובכרכרות [63] · הבהמה אשר אני רוכב בה [64] · וחלופם הרבה בתורה · אבל תקנו אנשי הלשון בגד כפת האותיות האלה בהיותם סמוכים כרת ליהוא כלם רפים · אך לא תקנו בה עקב פתרון כי אם לצחצח הלשון ולתוכן המבטא וחכמי הסוד הוסיפו עליהם רי״ש וישימו אותם שבע · ונכפלים לארבע עשר · ואין זה כי אם עקב דגשונם ורפיונם, ואפס לא לאלה לבדם יקרה מקרה זה כי אם לכל האותיות כלם ידגשון וירפיון עקב עניני פתרוניהם · ואלה קצותם :

חזקו ידים רפות [65] חזקו עלי דבריכם [66]

למדו לשונם [67] למדו הישב [68]

המבאר

י) ומבלעדי מקרה וגו׳. כלומר לפעמים יעלו האלפין מן המלים בלתי סבת כלל.

יא) פתיחתו אם האל״ף ינקד בפתח, וקפיצתו אם ינקד בחירק. וקמיצתו בקמץ..

יב) מבלעדי המעלה הראשונה : פי׳ מלבד מעלת הבי״ת שהוא מאותיות בגד כפת, עוד לו מעלות אחרות כאשר יבאר. ובי״ת הראשון פירושו כמו בזמן · השני כמו בתוך. השלישי כמו בעבור, הרביעי כמו עם ונקוד בשוא, החמישי כמו מן, ובי״ת הששי הוא כמו הרביעי רק שהוא נקוד בפתח (או בקמץ אם לפני אותיות הגרון כמו כלת ברכב. בה). להורות על היסוד.

1 תהלים צ ד
2 שמות ה יד
3 ישעיה כא כח
4 שם יד כג
5 תהלים ח ח
6 בראשית ד ב
7 איוב ח ח
8 שמות יב ב
9 ש״א א יז
10 שם שב כח
11 ירמיה טו יא
12 שם ו ט
13 דה״א יב לח
14 ירמיה ו ט
15 שמות טו יא
16 שם לג טז
17 בראשית ג ח
18 ישעיה כו ך

אור תורה

19 חבקוק ג ד
20 דברים לג כג
21 איוב לב יח
22 בראשית ו ח
23 במדבר יא יא
24 שמות יז ג
25 שופטים ד לט
26 ויקרא יח כה
27 ירמיה כה כז
28 איוב לט יח
29 ירמיה לא כא
30 ישעיה יח ב
31 דברים ג ז
32 תהלים סג ג
33 יחזקאל לט כו
34 ש״א ב ח
35 שמות כז יז
36 יחזקאל מז יא
37 ירמיה יד ג
38 יחזקאל מ יא
39 ירמיה לח כב
40 בראשית ך ז
41 ש״א י יג
42 ישעיה נז יט
43 איוב לט ה
44 ירמיה ב כד
45 משלי א ד
46 שם שב כב
47 שיר ז ב
48 הושע ב טו
49 איכה ד ב
50 איוב כח טז
51 שמות לד כט
52 תהלים עו י
53 איוב כח כו
54 ויקרא יג נא
55 בראשית נ כו
56 איוב ד יח
57 בראשית כא י
58 תהלים צא ד
59 איוב כו יב
60 ברא׳ כח כב
61 ויקרא ה ט
62 שם ח לב
63 ישעיה סו ך
94 נחמיה ב יב
65 שם לה ג
66 מלאכי יג
67 ירמיה ט ד
68 ישעיה א יז

דגש ורפה על שלש מהלוקות הם בנויים :
א, בג"ד כפ"ת בהיותם סמוכים ליהו"א ירפיון · ב, בהמלותם ידגשון, ואף בהיותם תחלת המלים כמו שאפרש : המהלוקת הג׳, כל האותיות ידגשון וירפיון בראשית המלה ובתוכה ואחריתה לפי פתרונה, לבד הי"ת ועי"ן אשר לא ידגשון ולא ירפיון היטב כי אותיות הגרון המה : אך דגש ורפה ישנו לצהצות לשון אשר בהם תכון המלה בפה והתישב היטב : וישנו לפתרון אשר בו יקום פשר דבר והוכן ענין · אפס המלה היא רבת פנים שמונה מחלקות למיני מראותי׳ ותוצאות מסבותי׳ וענייני דקדוקיה ולמען דעת הכרת פניה הוקם לה נקודות למורים להורות על קצות טעם מדעם ושכלכורם, אבל יספה אומץ ותכון במנעמי נכוחה ותשלם באופני תבונה בתת עליהם מושלים המורים עליה ומלמדים על פתרונה מבלעדי נקודות למורים · ותכון המלה תחת ממשלתם והמה מושליה ואוהזיה : מושכיה, מחציה, מניעיה, פותחיה וקומציה, חוטפיה נוגהיה וטעמיה, המה תומכיה ומדריכיה לכל עוברי פניה, הם מאזני המלה ופלסי משפטה · ומלמד מליצתה ומבלעדיה׳ לא יקום פתרון · וזולתם לא תכון נכוחה · ובלתם לא תעמד נכונה · כלם נכונים למלה במה ירמזון להודיע פשר ולבאר פתרון · ועתה אבאר מיני ענינם · ומשפט אורותם · ומלאכת עבודתם · איש כפי עבודתו וחק משאו ·

פעולת קמץ גדול · ומעשה קמץ קטן · ומפעל קמץ חטף · ומלאכת פתח גדול חטף ופתח קטן חטף · באלה ישיג המשכיל לדעת שפת יתר · ובהם יתבונן אמרי שפר לדבר צחות · ויאחז פלס מישרים ומשקל אמונה ובעשותו ככה ירוץ ולא יכשל. יצהצה מליו ולא יהלעג במו כי אמנם הנלעג לשון לא יפול עליו שם לשון צחות כי אם לשון בשר · כאשר העט באפס מכתב לא יקרא עט סופר עד מושכנו מחוקק כדת אז יקרא עט סופר מהיר — ודמות הלשון הנלעג כדמות כנור אשר רעו יתריו · טוב לו לאלם מנגן שיריו · אשוב לענין הראשון לחקור סוד האותיות ושכל המלים להעמיד כל אות ואות על חקת אמתה וצדק מהכונתה.

דע כי לעשתי עשרה האותיות המשרתים את רעיהם המהולקים לעשתי עשרה כמלות גם יש להם מעלו׳ מבלעדי המעלו׳ העליונו׳ ואלה קצות׳ ·

אלף, תחלת אותיות המשרתים : דע כי רוב האלפי"ן ראשוני המלה ותיכוניה ואחרוניה אין להם כח ברוב המלים · כי לעת מקרה יסורו מהמלים ונותרו מבלעדיהם ולא הובאו לא לעיקר ולא לשרת כיתר האותיות · ולא סרו מהמלים כי אם לחלש כחם : ואלה קצותם : דע כי

ויתאבכו [1] מן נבוכים [2]
לאגורת כסף [3] מן עשרים גרה [4]
ולאדיב את נפשך [5]. מן ומדיבת נפש [6]
ואהל בל יצען [7] מן לא יהל שם ערבי [8]
ומן האזיקים [9] מן אסור באזקים [10]
והאזינו [11] מן שקר מזין [12]
ואזרוע [13] מן זרוע קדשו [14]
ואחר [15] מן ודבר הר [16]
ואהותי [17] מן יחוה דעת [18]
אכזב [19] מן כזב [20]
ואכפי [21] מן כפף נפשי [22]
ותאלף [23] מן מלפנו מבהמות ארץ [24]
ואנחנו [25] מן נחנו [26]
ואנך [26] מן נכים [27]
ואסוך [28] מן וסוך לא סכתי [29]
ואפיתי [30] מן והפהו [31]
ומי אפסים [32] מן פס ירא [33]
וארבע [34] מן רבע ההין [35]
וארשת [36] מן כרשיון כורש [37]
ואתא מרבבות קרש [38] מן התיו לאכלה [39]

אור תורה

1 ישעיה טז	12 משלי יז ד	23 משלי כב ה
2 שמות יד ג	13 ירמיה לב כא	24 איוב לה יא
3 ש"א ב לו	14 ישעיה נג י	25 בראשי׳ כב יא
4 שמות ל יג	15 בראשית א ה	26 עמוס ז ז
5 ש"א ב לג	16 יחזקא׳ לג לא	27 תהלי׳ לה טו
6 ויקרא כו יו	17 איוב יג יז	28 מ"ב ד ב
7 ישעיה לג ך	18 תהלים יט ג	29 דניאל י ג
8 שם יג ך	19 ירמיה טו יח	30 ישעיה מד יט
9 ירמיה כ ד	20 תהלים ד ג	31 ש"א כה כד
10 שם שם א	21 איוב לג ז	32 יחזקאל מז ג
11 דברים לב א	22 תהלים מז ז	33 דניאל ה ה

המבאר

34 בראשי׳ כג טו	36 תהלים כא ג	38 דברים לג ב
35 שמות כט מ	37 עזרא ג ז	39 ירמיה יב ט

ה) אבל יספה אומץ וגו׳ : כלומר כלבד הנקודות יש עוד מושלים אחרים להורות על פתרוני המלה על פי כללי הדקדוק והמה מושכיה ר"ל במלים שהמדבר מאריך ההברה בלשונו כמו באתנח וסוף פסוק ובמפיק. מחציה במלי׳ שהמדבר מקצר ההברה ומחטה איתן כמו במלים הדביקית : מניעיה, מניעי אותיות אהח"ע. פותחיה וקומציה וחוטפיה כפשוטם : נוגהיה בס"י אחרים כתיב נגדיה, ושתי הנוסחאות צריכין ביאור ואולי צ"ל נוהגיה. ט) ונותרו מבלעדיהם. פי׳ לפעמים נותרין המלים מבלעדי האלפי"ן.

בכחם · אכל המלים אשר בהחלהם נון יוד הא
הנראים כנשרשים לא יעמדו על השתלשם בהפס
ואשר ישתלשו יבדלו לעת מקריהם ·

המעלה השלישית · אשר תחלת המלה מם :
אלה הם קצות מליהם :

מגורתם אביא להם [1] גורו לכם מפני חרב [2]
מזיח אפיקים רפה [3] ולא יזח החשן [4]
מחסה מזרם [5] חסיו בו [6] לחסות תחת כנפיו [7]
מלוח עלי שיח [8] לחים ויבשים [9] ולא נס לחה [10]
מנוס אבד מנהם [11] שאלו נס ונמלטה [12]
משרת ענבים [13] ושרת את אחיו [14]
משרה על שכמו [15] וישר אל מלאך [16]

המעלה הרביעית : אשר תחלת המלה נון
כאלה :

נגע זה על שפתיך [17] ויגע על פי [17]
גריבי עמים נאספו [18] ידבנו לבו [19]
גדרו הלכו [20] ותדד שנתי [21] ירודון [22]
נדר לאביר יעקב [23] וידר יעקב [24]
נהם ככפיר [25] המו גוים [26] יהמיון [27]
נזיר עדשים [28] ויזד יעקב [28]
נטה ללכת [29] הט אזנך [30]
נטע שעשועים [31] מטע יי להתפאר [32]
נטרה את הכרמים [33] לא תטר [34] כמטרא לחץ [35]
נטשת עמך [36] כי לא יטש ה׳ את עמו [37]
ניב שפתים [38] נשקפה ותיבב [39]
נסה את אברהם [40] מסה ומריבה [41]
נסכו רביעית ההין [42] הסך נסך שכר [42]
נסכתי מלכי [43] וסוך לא סכתי [44]
נסע מאת ה׳ [45] מרוח סועה מסער [46]
נפלו עלי בנעימים [47] ויפלו חבלי מנשה [48]
נצו גם נעו [49] תנו ציץ למואב [50] כי נצא תצא [51]
נצר חסר [51] תצר חיי [52]
נקבה שברך [53] אשר פי ה׳ יקבנו [54]
נקם אקח [55] יקם קין [56] לא יקם [57]
נשבע ה׳ לדוד [58] וישביעני ארוני [59]
נשך כסף נשך אכל [60] ישך הנחש [61] כשך יקשי׳ [62]
נשל הברזל [63] כי ישל זיתך [64] ובשליתה [65]
בנשף בערב יום [66] אך חשך ישופני [67]
נתתי כסף השדה [68] תתה לי ערף [69] בתת יי [70]
וכהנה רבות בתורה :

המעלה החמישית אשר תחלת המלה הא ·
כאלה :

הגה ברוחו [71] ויגה בני איש [72]
הכה בים גלים [73] יך ויחבשנו [74]
הלך לו [75] ויבא הלך [76] ללכת ארצה [77]
הניס את עבדיו [78] לנוס שמה [79]
הנצו הרימונים [80] ויצץ ציץ [81] עלתה נצה [82]
השימו [83] השימות כל ערתי [84] שמה ושממה [85]

וכהנה רבות בתורה אבל מיעוטם יורה על רובם , גם אלה האותיות אשר לחמש המעלות האלה המוערים לשרת שבים יחדו בפנים אחרים ונעשו יסורות כענין המלים החצוים לשתי מחלוקות . תמו שמונה מעלות וקצות תוצאותיו מבלעדי תולדותיו ודקדוקי ענינם · ובמעלות דגש ורפה יתמו המעלות :

דע כי לכל האותיות יקרה דגש ורפה מבלעדי בגד כפת למראה פתרונם ושנויי ענינם אשר תקנו סופרים לצחצוח לשון ולא לפשר דבר · אך בהיות׳ בראש המלים · ובהגיע תר משפט׳ אבאר פתרונם :

המבאר

ו) תמי שבונה בעלות: פי׳ ג׳ מעלות אשר הזכיר לעיל בצירוף החמש בעלות של תימנ״ה אשר אמרנו בסימן הקודם לזה.

ז) יש לצחצוח לשון וכו׳ : פי׳ שיש שני מיני דגש. האחד הוא דגש קל ליפית הברת הלשון. והשני הוא דגש חזק לשנות את כונת המלה ותיקן הענין .

1	ישעיה סו יד	12	ירמיה מח יט	23	שם קלב ב
2	איוב יט כט	13	במדבר ו ג	24	בראשי׳ כח ך
3	שם יב כא	14	שם ח כו	25	משלי יט יב
4	שמות כח כח	15	ישעיה ט ה	26	תהלים מו ז
5	ישעיה כה ד	16	הושע יב ה	27	שם לט ז
6	דברים לב לז	17	ישעיה ו ז	28	ברא׳ כה כט
7	רות ב יב	18	תהלים מו יד	29	ש״ב ב יט
8	איוב ל ד	19	שמות כה ב	30	משלי ד ך
9	במדבר ו ג	20	ירמיה ט ט	31	ישעיה ה ז
10	דברים לד ז	21	בראשי׳ לא ם	32	שם סא ג
11	איוב יד ך	22	תהלים סח יג	33	שה״ש א ו

אור תורה

34	ויקרא יט יח	52	תהלים סד ב	70	שמות טו ח
35	איכה ג יב	53	בראשי׳ ל כח	71	ישעיה כז ח
36	ישעיה ב ו	54	ישעיה סב ב	72	איכה ג לב
37	ש״א יב כב	55	שם כו ג	73	זכריה י יא
38	ישעיה נז יט	56	בראשי׳ ד כד	74	הושע ו א
39	שופטי׳ ה כה	57	שמות כא ך	75	שה״ש ב יא
40	בראשי׳ כב א	58	תהל׳ קלב יא	76	ש״ב יב ד
41	שמות יז ז	59	בראשי׳ כד לז	77	בראשי׳ יא לא
42	במדבר כח ז	60	דברים כג ך	78	שמות ט כ
43	תהלים ב ו	61	קהלת יוד יא	79	דברים ד כב
44	דניאל י ג	62	ירמיה ה כו	80	שה״ש ו יא
45	במדב׳ יא לא	63	דברים יט ה	81	במדבר יז כג
46	תהלים נה ט	64	שם כח ם	82	בראשית ם י
47	שם יז ו	65	שם שם נז	83	תהלים עט ז
48	יהושע יז ה	66	משלי ז ט	84	איוב טז ז
49	איכה ד טו	67	תהל׳ קלט יא	85	יחזקאל כג לג
50	ירמיה מח ט	68	בראשי׳ כג יג		
51	שמות לד	69	תהלים יח מא		

נמצאו העשתי עשרה האותיות האלה כלם משרתי ירידה המה: ואחרי מלאכתם ישובון ונהפכו ליסוד ונשרשים · אך בהעלות מקריהם הם נשרשים בפנים אחרים, באמרך: אמר י״י [1] ברא אלהים [2] הוה גביר [3] ווי העמודים [4] יפה נוף [5] כרת ברית [6] למדו היטב [7] משה ה׳ אתי [8] נאק נאקות חלל [9] שמע בני [10] תמו נכרתו [11] · הן הם האותיות המוכנים לשרת נעשו יסוד: וכאלה הרבה בלשון הקדש · אבל האותיות הראשונות לא יקרה להם כן · כי הם מיוסדות ונאחזות ועומדות בכחם. ולא תהצינה לשני מחלקות, ולא ישתנו ממצבם כי אם בניד שפה ובנענוע לשון כפי נקודת המלה הראויה לה, לבעבור סבב את פני הפתרון ופשר כל ענין · הן שלש מעלות מהעשתי עשרה ·

ואלה הם האותיות החמשה הנראים כנשרשים ועומדים עמידת מיוסדים, ויעלו לעת מקרה: אלה הם מבלעדי הוצאותם ומיני הולדותם תימנ״ה ·

המעלה הראשונה אשר תהלת המלה הת״ו. אלה קצות מליהם:

תאנה הוא מבקש [12] אנה לידו [13] מה יתאונן [14]
תבונה [15] בינה הגיגי [16] בינו נא [17]
תגרת ידך [18] גורו לכם [19]
תהפוכות בלבי [20] הפך לבם [21]
תורת שלמיו [22] והודו את חטאתם [23]
תכלית אור [24] ויכל אלהים [25]
תלפיות [26] מלפנו מבהמות ארץ [27]
תמורתה כלי פז [28] אם המר ימירנו [29]
תרמית לבם [30] ורמיה ההיה למס [31]
תשורה אין להביא [32] אשורנו ולא קרוב [33]:
תשומת יד [34] שום תשים עליך מלך [35]:

וכאלה הרבה בתורה · ומעוטם יורה על רובם:

המעלה השנית, אשר תחלת המלה יו״ד ונראה כמיוסד:

ידע שור קונהו [36] לדעת חכמה [37]
יזמו לעשות [38] זמותי בל יעבר פי [39]
יחלנו לך [40] תוחלת ממושכה [41]
יכול תוכל [42] ונלאתי כלכל ולא אוכל [43]
ילדתי בנים [44] אם אני המוליד [45]
יסדה ארץ [46] מוסדות תבל [47]
יספת לגוי [48] ספות חטאת על חטאת [49]
יסרתני ואוסר [50] מוסר ה׳ בני אל תמאס [51]
יעץ עליך ארם [52] עצת ה׳ לעולם תעמד [53]
יצאת לישע עמך [54] צאת הככבים [55]
יצר אל ופסל נסך [56] וצורם לבלות שאול [57]
יקשתי לך [58] מוקש הוא לך [59]
יראו אלהים [60] ומוראכם וחתכם [61]
ירשה [62] ונתתי אתה לכם מורשה [63]
ירד ירדנו [64] רדה אלי [65]
ישבתי בסוד משחקים [66] שבתי וקומי [67]
ישנתי או ינוח לי [68] מתוקה שנת העובד [69]
ישר על אנשים [70] בשרירות לבם [71] · וכהנה רבו׳ בתורה, והחזין האלה הסוריי׳ בראשי גזרהם ומראיהם כמראה נשרשים, אבל לעת מקרה יעלו · ובזאת יודע כח המלים המשלשים העומדים כמשלש אותיות באמרך: אמר ברא גמר דרש הרס זעק חמד טמן כרת לחץ מנך נאק סמר עמד פקד צרף קרא רחש שפט תמה: יש די

אור תורה

1 יהושע ז יג	19 איוב יט כט	37 שמות לא יג
2 בראשית א א	20 משלי ו יד	38 בראשית יא ו
3 שם כו ט	21 תהלי׳ קה כה	39 תהלים יוג
4 שמות כו י	22 ויקרא ז יג	40 שם לג כב
5 תהלים כח ג	23 במדבר ה ו	41 משלי יג כב
6 שמות לד י	24 איוב כו י	43 ש״א כו כה
8 ישעיה א יז	25 בראשית ב ב	43 ירמיה כ ט
7 שם כא א	26 שיר ד ד	44 רות א יב
9 יחזקאל ל כד	27 איוב לה יא	45 ישעיה סו ט
10 משלי א ח	28 שם כה יז	46 שם מח יג
11 יהושע ג יו	29 ויקרא כו י	47 ש״ב כב טז
12 שופטי׳ יד ד	30 ירמי׳ כג כו	48 ישעיה כו טו
13 שמות כח יג	31 משלי יב כד	49 שם ל א
14 איכה ג לט	32 ש״א ט ז	50 ירמיה לא יח
15 דברים לב כה	33 במדבר כד יז	51 משלי ג א
16 תהלים ה ב	34 ויקרא ה כא	52 ישעיה ז ה
17 שם נ כב	35 דברים יז טו	53 תהלים לג יא
18 תהלי׳ לט יא	36 ישעיה א ג	55 חבקוק ג יג

המבאר

55 נחמיה ד טו	61 בראשית ט ב	67 תהלים קלט ב
56 ישעיה כד י	62 במדב׳ כד יח	68 איוב ג יג
57 תהלי׳ מט טו	63 שמות ו ח	69 קהלת ה יא
58 ירמיה נ כד	64 בראשי׳ כג ך	70 איוב לג כז
59 דברים ז טז	65 שם כה ט	71 תהלים פא יג
60 תהלים נה ך	66 ירמיה טו יז	

ד) הן שלש מעלות מהעשתי עשרה. עיין לעיל סי׳ א בפירושנו
ה) המעלה הראשונה: היא להורות שעל פי אות תי״ו הבאה בראש התיבה תהיינה המלות לשמות. במעלה השנית יחשיב הכתב׳ כי היו״ד בפעלי נפ״י איננה יסודית כאשר יחשבון מדקדקי׳ האחרונים, רק נראה כיסודית. במעלה השלישית ילמדני על הכם הבאה בראש התיבה להורות על השם. במעלה הרביעית ירבוז על פעלי חפ״נ. כי לדעתו אין הנון בהם יסודית כאשר יאבית האחרונים רק היא משרתית בכלם. ולשיטתו אין נחים וחסרים כלל. ובמעלה החמשית יכוון על ה״א הפעל׳ ועל חברי פ״ה. לאמר כי שניהם משרתים הם ולא יסוד.

פתיחת המחבר ·

בעזרת בורא ניב שפתים אחל להקות לשון למודים ולהורות שפת יתר מבהר כל מבטא וראש כל אמרי שפר · לשון המזוקק במצרף הנעלה מכל הלשונו׳ אשר נחלו בני האדם אשר על פני האדמה מעת נפרדו איי הגוים איש ללשונו ·

תהלת מפתח שפה וראשית הגיון תת כבוד ותהלה לאל הנכבד והנורא · אשר הפאיר את האדם על כל יצוריו , והנעים צורתו · והפליאו ברוח חיים באפיו להקל את לשונו במבטא שפתים לדעת נכונה לדבר צחות · וכאשר הפליא בין כל אשר נשמת רוח חיים באפיו ובין האדם ביתרון שפת יתר · ככה הפליא בין עם סגלתו לגויי הארץ : וכאשר הפליא האדם בניב שפתים · ככה הפליא את לשון הקדש על לשון כל עם ואומה · תכן את האדם במו מבטא לבעבור ספר כח מעשיו והעצומות נדלו ורובי פלאיו · ואמנם בו יכונו מחשבות האדם ובו יביעו אמרי שפר לחוד חדה ולמשול משל · להלין סורות ולקנות החבולות · לחוות רעות ולדלות מועצות · לכל מראה מערכי לב ומביני דעת ·

או בטרם שום שכל ליושבי תבל בלשון הזה בחר אלהינו · ואותו חקק במכתב חרות · ובו דבר ביום הראותו בחורב · הרתי בלבי כפי מזער השגת סרעף לצחצח לשון יהודית על תוכן יסודתו ועיקר שרשיו , להעמיד משקלת שכל וקו למודים לבאר פתרוני פיניהם כחקת משפט · לפרש תוצאות ענינם למחלקותיהם · ולהראות פני המלה כפי מליצתה · להורות האותיות הנשרשים והבאים לשרת תוך המלה ושתי קצותיה עד כלות לשון יהודית ומרחבי תבונתו · אבל יש על אנשי לבב לקהת° מוסר · לאחוז בנתיב השכל , ולנטות אחרי מכון הדעת · לדעת עניני האותיות ודקדוקי תולדותם · להתבונן מה מהם ליסור ומה מהם למלאכה · אך אותיות לשון הקדש שנים ועשרים במספר : עשתי עשרה מהם ליסור ועשתי עשרה מהם לשרת · בנויים על עשתי עשר מעלות מבלעדי תולדותם , ויש פשר וענין לכל מעלה ומעלה · עד עמוד איש שכל על עמדם ותוכן אמתם :

הנה כה משפט האותיות למחלקות תוצאותם עשתי עשר מהם מיוסדים ונשרשים ועומדים ואין להם מלאכה זולתי יסוד · ואלה הם : טח ספר גזע צדק · ויש חמש מעלות לאותיות מהאותיות האלה המיוסדים ונשרשים במלים גם המה יחדו ישרתו המלים בפנים אחרים ונראים בתחלת המלה כנשרשים ועומדים בחוקתם , ולעת מקרה יעלו מן המלים · ודע כי כל המלה המשלשת משלש אותיות הנשרשים היא עומדת בכחה ולא ישרתנה אות מכל האותיות , כי יש די בכחה ובמלאותה · אבל המלה השנויה משתי אותיות והנאחדת° מאות אחת היא ראויה לשרת עקב קוצר גזרתה על כי אשר לא תעמד המלה הקצורה כי אם במשרתים אשר במראשותיה או באחריתה אבל יש בלשון הזה מעט מזער מלים קצורי גזרה אשר לא יעמדו במשרתים · כי יש די בכחם לפי קצרתם · גם עשתי עשר הנשארים המועדי׳ לשרת כה הם מחולקים לשתי מחלקות : משרתים רעיהם , ואחר הועָדם לשרת שבים בפנים אחרים ונאחזים אחיזת עיקר : ובעמור חצים לשרת חצים יכון הלשון היטב · ואלה הם : שמלאכתו בינה ·

זאת פליאת הלשון וכח המבטא · בינו נא זאת אנשי לבב , ראו גם ראו איך ישרתו עשתי עשר אותיות מלה אחת באמרך : ארדה נא [1] ברדת היער [2] הורר עדיך [3] והורד המשכן [4] ירד ירדנו [5] כרדת משה [6] לרדת מן ההר [7] מורדת שחת [8] נרדה ונשברה [9] שיורד על הררי ציון [10] תרד מאד [11] , וכה יקרה ליתר המלים ,. הנה

המבאר

א) בנ ים על עשתי עשר מעלות : חמש מעלות הן לאותיות היכנ״ה כאשר יבאר המחבר להלן . ושלש מעלות הן שלשת מיני האותיות . א׳ יסודיות . ב׳ משרתיות . ג׳ שהמשרתיות יתהפכו גם ליסודיות . ושלש מעלות האחרונות הן בדיני דגש ורפה . א׳ אם אותיו׳ בג״ד כפ״ת סמוכות ליהו״א ירפיון . ב׳ בהעלותם ביהו״א ידגשון . ג׳ כל האותיות ידגשון לפתרון אשר על פי דגשותם יקום פשר דבר .

ב) ויש חמש מעלות לאותיות מהאותיות האלה : כלומר מכל האותיות א״ב . וכונתו על אותיות ת ימ נ ה המשמשות :

ג) דע כי כל המלה וכ״ו ; כלומר הפעלים השלמים אינם

אור תורה

צריכים לאות נוסף כלל בפעל עבר ליחיד . אבל החסרים בני שתי אותיות או אות אחת צריכים לאות נוספת . כמו מן דע נאמר ידע : מן רד ירד . אמנם יש מעט מזער מלים אשר לא יקבלו משרתים אף כי קצרה גזרתם . כמו מלת שב נר ועוד כאלה .

1 בראשי׳ יח כא
2 ישעיה לב יט
3 שמות לג ה
4 במדבר י יז
5 בראשית מג ך
6 שמות לד כט
7 שם לב א
8 איוב לג ד
9 בראשית כג ד
10 תהלים קלג ג
11 ט״א ך יט

A

מודעה

אל תתמהו אחי הנעימים על אשר אחרה הוצאות הספרים בדפוס ע״פ חברת מעוררי ישנים עד כה׳ ראשית הסבה היא, כי מאז נתיסדה החברה כבר עלתה הוצאת הכסף המצטרך לקנין הכתבי יד או להעתקתם, ולהביאם לדפוס, על ההכנסה. ע״כ קשה עלינו הדבר בתחלה להוציא מכח אל הפועל כאשר יזמנו. זכרו נא עד כמה יגיעו כל ההוצאות. א׳ נסיעתי לחכמי ארץ אשכנז. ב׳ הדפסת המודעות אשר שולחו על פני . ארץ. ג׳ קנין אותיות עבריות ודברים זולתיים המצטרכים למלאכת הדפוס. אשר בארץ הזאת יעלה מחירם עד למעלה. ד׳ קנין כתבי יד ישנים. ה׳ שכר המעתיקים שונים. ו׳ שכר הפועלים בדפוס. ז׳ קנין הנייר וכאלה׳ הסבה השנית היא. הכנת הכ״י לדפוס. כאשר תראו מהקדמת הספר הזה כי קשתה ההכנה עד למרבה. ועל כל אלה הנה הערך הפועלים בדפוס לשון עברי היה בעוכרינו. כי במדינה הזאת אך אחד בעיר לא נמצא ותמיד יש לבקשם מארץ אשכנז או פולין, והם גם הם לא ידעו בטיב המלאכה, ועלי ללמדם הכל על נכון. ופעמים רבות יש לי לעזרם במלאכתם בידי ובאצבעותי. ודעו נאמנה כי רק מאהבתי הרבה והעזה להיטיב לבני עמי בהוצאות הספרים הנכבדים כתובי ידי קדמונינו, באתי עד הלום, והעמסתי על צוארי נטל כבד. וידעתם כמו ידעתם כי לא לבצוע כסף יצאנו, כי מי הוא האיש בדור הזה אשר לשון העברי משתכח מיום אל יום, מצא און לו בהדפסת ספרי העברים. מי יחוש ומי ידאג להם? אמנם כאשר תרבו למצוא תומכים לחברה כן הספרים יפרצו לרוב׳

מחיר כל י״ו דפים מן ספר המחברת הוא ז׳ וחצי פענס (המישה גוטע גראשען) להיות ארכו ורחבו הוא יותר מן המדה אשר הושמה במודעה.

בעוד שני ירחים תקבלו בעז״ה את ספר מ צ ר ף ל כ ס ף מאת החכם ר׳ עזריה האדומי בעהמ״ח ס׳ מ א ו ר ע י נ י ם, ושם תשמעו דברים ערבים אשר לא שמעתם עד היום הזה. תבניתו תהיה כתבנית ס פ ר ה ע ב ו ר. ואחריו יצא לאור ספר ד ו נ ש עם הכרעת רבינו תם. ועתה הנני משתחוה לפניכם ואומר שלום׳

הכו״ח פה עדינבורג בארץ סקוטלאנד בחדש זיו שנת תרי״ד לפ״ק

צבי בן יחזקאל פיליפאווסקי.

מחברת מנחם:

הוא ספר הראשון אשר חובר על שרשי לשון אבותינו לשון הקודש, ובתוכם גם מלות הארמיות הנמצאות בדניאל ועזרא.

מאת הרב הקדמון האדיר בחכמה והגיון אביר המליצים וראש המשוררים

רבינו מנחם בן סרוק הספרדי

אשר חי בתחלת מאה השמינית לאלף החמישי לחשבון היצירה.

הספר הזה נדפס עתה ראשונה לפי חמש העתקות שונות הנמצאות בכ״י בעיר
לונדון ואוקספורד האמבורג ווין ובערלין

ונוספו בו מקומות המקראות גם פירוש קצר **המבאר** מקומות הסתימים

מאת המעריך החכם השלם ר׳ צבי בן יחזקאל פיליפאווס קי.

וכל המקומות אשר הזכיר רש״י ז״ל בבאורו על הכ״ד ספרים את דברי ר׳ מנחם ז״ל
נכנסו בתוך **המבאר** איש איש על מקומו ועל דגלו.

בראש הספר ימצא הקורא הקדמה כוללת תולדות המחבר. וחקירות מועילות אשר חקרו ואזנו החכמים החוקרים
ר׳ שמואל דוד לוצאטו מפאדובה, ור׳ יששכר בער בלומענפעלד מבראדי. ובתוכם מלוא חפנים מאת המבאר.

נדפס בפקודת חברת מעוררי ישנים

חברת מעוררי ישנים
צבי
הוא לכל הארצות
יחזקאל ך.
תורה לפ״ק

ועדינבורג

נדפוס המפואר להגביר ר׳ צבי פיליפאווסקי.

בשנת חמשת אלפים שש מאות וארבע עשרה ליצירה

1854

ירושלים

ספר מחברת מנחם

Menahem ben
Saruk
Mahberet
Menahem

ספר
המחברת
לר' מנחם בן סרוק